BBF00097

ธรรมบทและอัมมปทัฏฐกถา

(บาลี - ไทย)

ภาค ๘

DHAMMAPADA and DHAMMAPADAṬṬHAKATHĀ

(PĀLI - THAI)

PART VIII

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลเอก ดร.เสรี - ดร.รัชนีพร พุกกะมาน
สร้างพระคัมภีร์เพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ

ISBN 974-8288-84-6

ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา

(บาลี – ไทย)

ภาค ๘

DHAMMAPADA and DHAMMAPADAṬṬHAKATHĀ

(PĀLI - THAI)

PART VIII

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลเอก ดร.เสรี – ดร.รัชนีพร พุกกะมาน
สร้างพระคัมภีร์เพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ

ISBN 974-8288-84-6

พระบรมราโชวาท

ฉันขออนุโมทนา ขอให้ทำต่อไป อย่าหยุดเสีย ฉันสนับสนุนงานนี้ร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม ให้ทำต่อไป เป็นการช่วยให้คนเข้าถึงธรรม

การแปลคำบาลีมาเป็นคำไทยนั้น ต้องระวังให้จงหนัก อย่าให้ขัดแย้งกันได้เป็นอันขาด เพราะถ้าขัดแย้งกันแล้ว จะทำให้เกิดความยุ่งยากแก่นักศึกษาต่อไปภายหน้า ที่ใดสงสัยว่าจะแปลให้เข้าใจไม่ได้แจ่มแจ้ง ก็ควรมีคำอธิบายกำกับไว้ด้วย

(พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน พระราชทานแด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ญาโณทยมหาเถระ และคณะกรรมการของสมาคมศูนย์ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ในโอกาสเข้าเฝ้าน้อมเกล้าฯ ถวายพระคัมภีร์อัฏฐสาลินีแปลเป็นภาษาไทยฉบับแรก เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลเอก ดร. เสรี - ดร. รัชนีพร พุกกะมาน

สร้างพระคัมภีร์เพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย

ที่ ๒/๒๕๒๗

เรื่อง การจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ฉบับภูมิพโลภิกขุ

อาศัยพระบัญชา ที่ ๑/๒๕๒๗ เรื่องการตรวจชำระพระไตรปิฎก ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๗ เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก จะเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักษัตร ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ นั้น และโดยที่มูลนิธิภูมิพโลภิกขุเพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ได้จัดทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปล พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมและได้รับการอุดหนุนโดยงบประมาณแผ่นดินอยู่แล้ว

จึงให้มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ส่งเสริมงานการตรวจชำระพระไตรปิฎกโดย พระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเอื้ออำนวยในการประสานประโยชน์ โดยจัดทำพระคัมภีร์ ทางพระพุทธศาสนา ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ปกรณ์วิเสส สัททาวิเสส ฉบับภูมิพโลภิกขุ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหาธรรมราชาธิราช ให้เป็นที่ปรากฏตามโบราณราชประเพณี สืบไปชั่วกาลนาน

สั่ง ณ วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
องค์ประธานกรรมการมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ
และองค์ราชูปถัมภิกา
โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย
ของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ

****

คณะกรรมการ

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร	รองประธานกรรมการ
๒. คุณหญิงจวบ จิรโรจน์	รองประธานกรรมการ
๓. คุณหญิงวัลลีย์ วีระปรีย	กรรมการ
๔. คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร	กรรมการ
๕. คุณหญิงวรรณี วิทยะสิรินันท์	กรรมการ
๖. คุณหญิงสมนึก เปรมวัฒนะ	กรรมการ
๗. คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒน์พงศ์	กรรมการ
๘. ศาสตราจารย์ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต	กรรมการ
๙. คุณหญิงนงเยาว์ จิตต์กุศล	กรรมการ
๑๐. คุณหญิงสุจิตรา (จิราธิวัฒน์) มงคลกิติ	กรรมการ
๑๑. นางสมจิตต์ สิทธิไชย	กรรมการ
๑๒. นางลำยอง หะรินสุต	กรรมการ
๑๓. นายชุมศักดิ์ เตชะเสน	กรรมการ
๑๔. นางสาววิไลลักษณ์ จารุดุล	กรรมการ
๑๕. นางสาวบุญรักษ์ นาครัตน์	กรรมการ

๑๖. นางประสพศรี ประเสริฐสม กรรมการ
๑๗. นายปราโมทย์ สัชฌุกร กรรมการ
๑๘. ดร.บุญนาค ศศะภูริ กรรมการ
๑๙. ศาสตราจารย์ นายแพทย์ยงยุทธ วัชรดุลย์ กรรมการ
๒๐. นางพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์ กรรมการ
๒๑. พล.ร.ต.สุรจิต สงสกุล กรรมการ
๒๒. นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย กรรมการ
๒๓. นาวาเอกวินัย ตะเภาพงษ์ กรรมการ
๒๔. พันเอกณรงค์ ครองแถว กรรมการ
๒๕. นายสุวรรณ์ จินต์ประชา กรรมการ
๒๖. ดร.วิเศษ แสงกาญจนวนิช กรรมการ
๒๗. นางสุนีย์ ครุจิต กรรมการ
๒๘. นายชาครีย์ สิริสุนทรานนท์ กรรมการ
๒๙. นางบุญมา เตสยานนท์ กรรมการ
๓๐. นางสาวณัฐณิชา มานะวนิชย์ กรรมการ
๓๑. นายประสิทธิ์ พฤกษาจารสิริ กรรมการ
๓๒. พลเอกอุดมชัย องคสิงห กรรมการ
๓๓. นายวีระชัย ไชยวรรธนะ กรรมการ
๓๔. นายพีระพันธุ์ สุนทรศารทูล กรรมการ
๓๕. นางสุภาคินี เอกฉัตร กรรมการ
๓๖. นายระพินทร์ จารุดุล กรรมการและผู้จัดการ
๓๗. นางสาวพิมพิมล งันบุญศรี กรรมการและผู้ช่วยผู้จัดการ
๓๘. นางประณัฐ เตชะเสน กรรมการและเหรัญญิก
๓๙. นางสาวจงกลณี นาคสมบูรณ์ กรรมการและผู้ช่วยเหรัญญิก
๔๐. นางสาวกมลวรรณ กรรเกษม กรรมการและเลขาธิการ

คณะผู้อำนวยการจัดสร้าง
พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
ฉบับภูมิพโลภิกขุ

๑. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร	ประธานกรรมการ
๒. คุณหญิงจวบ จิรโรจน์	รองประธานกรรมการ
๓. นายระพินทร์ จารุดุล	กรรมการและผู้จัดการ
๔. นายภิญโญ ล่องสกุล	หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

๑. คณะนักวิชาการ

๑. นายสุวรรณ์ จินต์ประชา ป.ธ.๙
๒. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง บ.ศ.๙
๓. นายทศพร ศรีคำ ป.ธ.๙
๔. นายบุญมา จิตจรัส ป.ธ.๘,พ.ม.,M.A.(B.H.U.)
๕. นายชำนาญ รักขาว ป.ธ.๘,พ.ม.
๖. นายทองดี พันโน ป.ธ.๘
๗. นายกวีพัฑฒ์ นวลศรี ป.ธ.๗,พ.ม.,พธ.บ.,ค.บ.(มรธ.)
๘. อุบาสิกาจันทร์ทิพย์ ศรีวงษ์ บ.ศ.๗
๙. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ บ.ศ.๖
๑๐. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย ศศ.บ.(ศิลปากร)

๒. ฝ่ายเอกสาร-การพิมพ์

๑. นางชลอ วรรณจันทร์
๒. นางพิกุล บำรุงผล

๓. นางจิตตรา อมะรักษ์
๔. นางสาวจิรัญญา เว้นบาป
๕. นางสาวพวงเงิน อุชชิน

๓. ฝ่ายธุรการ-สารบรรณ

๑. นายสุนทร แก้วเพชร
๒. นางสุภา วรรณพงษ์

๔. ฝ่ายบัญชี-การเงิน

๑. นางถาวร ศรีปราสาท
๒. นางรัตยา สาคร

๕. ฝ่ายพัสดุ

๑. นางวีณา เพิ่มสุข
๒. นางสาวธรินทร์ญา อภัยเสวตร์

๖. ฝ่ายโรงพิมพ์

๑. นายเฉลิมชัย ทองมี
๒. นายจิรายุ สิงห์นวน
๓. นางสาวพัชรา สาคร
๔. นางสาวจิดาภา กล่ำผ่องศรี
๕. นางบุศรา ขวัญดี
๖. นางรักชนก ศรีสุขสด
๗. อุบาสิกาชัฏสมร ทัดทอง
๘. อุบาสิกาพรม เกิดเกษม
๙. อุบาสิกาบุญเกื้อ ไพโรจน์
๑๐. นางวรียา รักดนตรี

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ

ด้วยความสนับสนุนของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม

และ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ๒๕๕๖

Second published : 2013

ISBN 974-8288-84-6

สงวนลิขสิทธิ์

ในการคัดลอก แปล และดัดแปลง

ไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมด

All rights reserved

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ในบริเวณวัดสระเกศฯ กรุงเทพมหานคร

Printed in Thailand

At The Bhūmibalobhikkhu Foundation Press,

Wat Srakesa, Bangkok.

นิทานกถา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ได้ทรงเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตลอด ๔๕ พระวัสสา คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว เรียกว่า **พระธรรมวินัย** ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน จัดเป็นพระสัทธรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า **พระปริยัติสัทธรรม** ในบรรดาพระสัทธรรมทั้ง ๓ พระปริยัติสัทธรรมมีความสำคัญมาก เมื่อพระปริยัติสัทธรรมยังดำรงอยู่ตราบใด **พระปฏิบัติสัทธรรม** และ **พระปฏิเวธสัทธรรม** ก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อพระปริยัติสัทธรรมเสื่อมสูญแล้ว พระปฏิบัติสัทธรรมและพระปฏิเวธสัทธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระปริยัติสัทธรรม จึงเป็นมูลรากของพระศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระมหากัสสปเถระเป็นต้น ได้ยกเอาคำสั่งสอนอันเป็นพระพุทธวจนะขึ้นสู่การสังคายนาเป็นครั้งแรกด้วยภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลก โดยจัดเป็นหมวดหมู่เรียกว่า **พระไตรปิฎก** ได้แก่ **พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก** พระไตรปิฎกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ปาฬิ** หรือ **พระบาลี**

พุทธบริษัทผู้หวังความตั้งมั่นยั่งยืนแห่งพระสัทธรรม จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎก หรือพระบาลีนี้ ให้รู้ซึ้งทั้งบทพยัญชนะและอรรถ จึงจะปฏิบัติได้ถูกต้องตรงตามพระพุทธวจนะ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนในด้านพระปริยัติสัทธรรมนี้สืบมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่ จัดเป็นธุระในพระศาสนาอย่างหนึ่งเรียกว่า **คันถธุระ** คู่กับ **วิปัสสนาธุระ** ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติ อันเป็นส่วนแห่งพระปฏิบัติสัทธรรม การศึกษานั้นย่อมมีครูบาอาจารย์สั่งสอน และบันทึกคำสอนตลอดทั้งมติวินิจฉัย โดยท่านผู้รู้พระพุทธาธิบายเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ ตามความหมายที่แท้จริงนั้น พระอรรถกถาจารย์ หมายถึง พระอรหันต์ผู้เป็นสังคีติกาจารย์ในครั้งแรก มีพระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ และพระอานนทเถระ เป็นต้น เมื่อได้มีการสั่งสอนและการบันทึกคำสอนไว้ พระสงฆ์สาวกก็ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ ๆ กันมา คัมภีร์ดังกล่าวนั้นเรียกว่า **อรรถกถา** มีการบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี ภาษาเดียวกับ

ที่ใช้บันทึกพระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธศาสนาได้เคลื่อนจากชมพูทวีปมาตั้งมั่นอยู่ในลังกาทวีปแล้ว ได้มีการสั่งสอนและบันทึกไว้ด้วยภาษาสิงหฬอันเป็นภาษาของชาวเกาะ สำนักที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับพระคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้ ได้แก่สำนักมหาวิหารในลังกาทวีป การที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถา พุทธบริษัทจำต้องศึกษาภาษาสิงหฬก่อน ซึ่งเป็นการยากลำบากแก่พุทธบริษัทผู้ใคร่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง คำอรรถาธิบายพระพุทธวจนะจึงไม่แพร่หลายกว้างขวางเท่าที่ควร อาศัยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราชล่วงได้เก้าร้อยปีเศษ พระเถระทั้งหลายมีพระพุทธโฆษะ พระพุทธทัตตะและพระธัมมปาละเป็นต้น จึงได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหฬเป็นภาษาบาลีอันเป็นตันติภาษา จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเป็นประโยชน์เกื้อกูลไปทั่วโลก

ต่อมา ได้มีการแต่งคัมภีร์อธิบายความในอรรถกถา เพื่อให้เข้าใจพระ-พุทธวจนะชัดเจนยิ่งขึ้นเรียกว่า **ฎีกา** มีทั้งคัมภีร์ฎีกาเดิมเรียกว่า **มูลฎีกา** และคัมภีร์อธิบายฎีกาเดิม ซึ่งต่อมาเรียกว่า **อนุฎีกา** แล้วยังมีคัมภีร์แก้ไขข้อความที่เป็นเงื่อนแง่ข้อขอดที่ชวนสงสัยให้หายสงสัยเรียกว่า **คัณฐีบท** อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคู่มือเป็นหนังสือประกอบในการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ บอกสัมพันธ์ความ บอกความหมายของศัพท์แสดงไวยากรณ์แยกแยะให้เข้าใจเชิงศัพท์อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า **อัตถโยชนา** คัมภีร์เหล่านี้ ล้วนเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทผู้ศึกษาพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และทั้งเป็นคู่มือในการแปลให้ถูกต้องอีกด้วย พระคัมภีร์ดังกล่าวเหล่านี้แต่งรับกันเป็นสายตรงบ้าง เป็นปกรณ์วิเสส แต่งเป็นเรื่องเฉพาะ เช่นพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค หรือพระคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะเป็นต้นบ้าง ซึ่งจัดอยู่ในชั้นอรรถกถา แล้วมีคัมภีร์อธิบายต่อมาเรียกว่า **ฎีกา** เช่น **มหาฎีกาชื่อปรมัตถมัญชุสา** อธิบายพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค และ**คัมภีร์ชื่ออภิธัมมัตถวิภาวินี** อธิบายคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะเป็นต้น

ภาษาบาลี เป็นตันติภาษา คือภาษาที่มีแบบแผน เป็นมูลภาษา คือภาษาที่เป็นต้นเดิม เป็นภาษาที่รองรับพระพุทธวจนะซึ่งเรียกว่า **พระบาลี** และเป็นภาษาที่ใช้อธิบายพระพุทธวจนะอื่น ๆ อีกด้วย นักปราชญ์ได้แต่งไวยากรณ์ของภาษาบาลีไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้ศึกษารู้ความหมายของคำนั้น ๆ ได้ถูกต้องถ่องแท้ ถ้าขาด

ความเข้าใจหลักภาษาอันเป็นนิรุตติศาสตร์เสียแล้ว ย่อมจะเกิดความเข้าใจผิด ลุ่มหลงในอักขระและบทต่าง ๆ ได้ ดังนั้น พุทธบริษัทผู้ใคร่ศึกษาจำต้องศึกษาให้รู้ไวยากรณ์ของภาษาบาลีอย่างแจ้งชัด จึงจะเข้าใจพระพุทธวจนะได้ถูกต้อง คัมภีร์ไวยากรณ์เหล่านี้เรียกว่า **สัททาวิเสส** บ้าง **สัททศาสตร์** บ้าง **นิรุตติศาสตร์** บ้าง

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทย ก็ได้แพร่มาพร้อมกับพระคัมภีร์ต่าง ๆ มีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส และสัททาวิเสสเหล่านี้เป็นต้น และได้จารไว้ด้วยอักษรขอมในใบลาน ผู้ศึกษาภาษาบาลีจึงต้องเรียนอักษรขอมก่อน แล้วจึงศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์ทำความเข้าใจพระพุทธวจนะทรงจำไว้ และเทศนาสั่งสอนต่อ ๆ กันมา ทุกยุคทุกสมัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์นี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงมีพระราช-ปรารภอาราธนาพระสงฆ์เถรานุเถระ รับภารธุระปริวรรตอักษรขอมที่บันทึกพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกเป็นอักษรไทยแล้ว ตีพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยนี้เผยแผ่ไปในวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นการเฉลิมพระเกียรติยศพระราชกฤษฎาภินิหาร ที่ทรงเป็นธรรมิกราชาธิราชในโลก ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงอุปถัมภ์สร้างพระคัมภีร์อรรถกถาจากอักษรขอมภาษาบาลีมาเป็นอักษรไทยภาษาบาลีนี้ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ต่างทรงมีพระศรัทธาประสาทะ โดยเสด็จพระราชกุศล จัดพิมพ์สร้างไว้ในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่ปรากฏในโลก เป็นคุณูปการะแก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง กาลต่อมาการทำพระคัมภีร์อักษรขอมเป็นอักษรไทยได้หยุดชะงักไปชั่วระยะหนึ่งประมาณ ๕๐ ปีเศษ ทำให้คัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่ในอักษรขอมต้องชะงักไปไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ **มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ** ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชฉายาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โดยได้รับพระบรมราชานุญาตเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ จึงได้ทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยเสนอคณะสงฆ์ผ่านกรมการศาสนา ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๑/๒๕๑๖ เมื่อวันที่

๕ มิถุนายน ๒๕๑๖ และได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล โดยให้เงินอุดหนุนเป็นรายปีผ่านกรมการศาสนา ให้ดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อให้พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีได้รับการชำระให้ถูกต้องเสียชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทยตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติงาน

การปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทยก็ดี การชำระพระคัมภีร์ภาษาบาลีให้ถูกต้องก็ดี จำเป็นต้องสอบทานกับคัมภีร์อื่นและฉบับต่างประเทศเท่าที่จะหาได้ ต้องอาศัยผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในภาษาบาลีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และจำต้องฝึกฝนบัณฑิตให้สืบต่องาน เพื่อถ่ายทอดความรู้การทำงานให้ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย งานพระคัมภีร์จึงจะสมบูรณ์และถูกต้อง เมื่อต้นฉบับภาษาบาลีถูกต้อง การแปลสู่ภาษาไทยก็จะถูกต้องตามไปด้วย

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ นอกจากได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการให้เงินงบประมาณแผ่นดินอุดหนุนโครงการแล้ว ยังได้รับปัจจัยบริจาคจากเจ้านายและผู้มีจิตศรัทธาสร้างพระคัมภีร์เป็นรายยกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและอุทิศให้แก่ปัจเจกบุคคล ดังได้ประกาศพระนามและนามในท้ายเล่มพระคัมภีร์ เพื่อให้ท่านผู้พบเห็นได้อนุโมทนากุศลนั้น ๆ ด้วย

สำหรับ **พระคัมภีร์ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา บาลี - ไทย ภาค ๘** นี้ **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลเอก ดร.เสรี - ดร.รัชนีพร พุกกะมาน** ได้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์สร้าง เพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ขออนุโมทนากุศลไว้ ณ ที่นี้ ขออำนาจแห่งมหากุศลอันบังเกิดจากการบริจาคทรัพย์สร้างพระคัมภีร์นี้ได้โปรดบันดาลให้ **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลเอก ดร.เสรี - ดร.รัชนีพร พุกกะมาน** จงประสบความสุขความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป.

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ
เพื่อการค้นคว้าและเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา

คำปฏิญญา

ในการจัดสร้างพระคัมภีร์ ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย นั้น มูลนิธิภูมิพโลภิกขุได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี คือ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา คัณฐี อัตถโยชนา ปกรณ์วิเสส และสัททาวิเสส ที่ยังไม่เคยมีปรากฏในอักษรไทย ให้มีเป็นฉบับอักษรไทยขึ้น และชำระสอบทานพระคัมภีร์ภาษาบาลีที่มีในอักษรไทยแล้ว แต่ยังคลาดเคลื่อนให้ถูกต้องบริสุทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อเผยแผ่คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในโลก ขั้นตอนในการทำงานนี้ เบื้องต้นต้องชำระอักขระและบทพยัญชนะในคัมภีร์นั้น ๆ ให้เป็นที่ถูกต้องตามพระคัมภีร์ดั้งเดิมก่อน แล้วจึงแปลสู่ภาษาไทย และภาษาอื่นในภายหลัง ในเบื้องต้นนี้การตีพิมพ์พระคัมภีร์ต่าง ๆ มูลนิธิฯ จะจัดทำเป็นขั้นตอน ๔ ประการ คือ

๑. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีที่ได้ชำระถูกต้องแล้วเป็นอันดับแรก เพราะเป็นงานที่ทำสำเร็จก่อน และเพราะพระคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งต่างได้ถือเป็นตำราในการศึกษาและอ้างอิง การศึกษาภาษาบาลี พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทถือเป็นหลักในการศึกษาพระศาสนา พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แพร่หลายไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก พร้อมกับพระคัมภีร์ภาษาบาลี ภาษาบาลีเป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา

๒. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีตามต้นฉบับเดิม พร้อมด้วยคำแปลลงในหน้าเดียวกันโดยแยกเป็น ๒ พากย์ซ้ายขวาเป็น ๒ ภาษา คือบาลี-ไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่พระสงฆ์เมื่อนำไปแสดงพระธรรมเทศนาที่จะอ้างอิงภาษาบาลีพร้อมกับคำแปล และจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ

ศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีเมื่อไม่เข้าใจคำแปล ก็จะนำพากย์ภาษาบาลีไปสอบถามท่านผู้รู้ให้อธิบายได้ทันที

๓. พิมพ์พระคัมภีร์ฉบับแปลเป็นภาษาไทย

๔. พิมพ์พระคัมภีร์ที่ได้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างง่าย สำหรับชาวบ้านทั่วไป เพื่อให้คนไทยได้เข้าใจพระธรรมถูกต้อง ทั้งนี้ เป็นพระราชประสงค์ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่จะให้คน "เข้าถึงธรรม"

มูลนิธิฯ จะทำพระคัมภีร์ใดในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และความเหมาะสมในการที่จะเผยแผ่พระคัมภีร์นั้น ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การพิมพ์**พระคัมภีร์ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา บาลี-ไทย ภาค ๘** นี้ เป็นการพิมพ์ฉบับชำระทั้งภาษาบาลี และคำแปลเป็นภาษาไทยลงคู่ ในหน้าเดียวกันตามคำปฏิญญาข้อที่ ๒ ข้างต้น เพื่อเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์ที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้วนี้ จงเป็นพลวปัจจัยให้สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าได้พบเห็นแต่ความเจริญ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีทุกข์ เป็นสุข ได้ดื่มรสพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั่วกันเทอญ.

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ
เพื่อการค้นคว้าและเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา

แนะนำ
ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา

การแนะนำพระธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา เป็นเรื่องที่ผู้เรียนบาลีส่วนใหญ่ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่ถึงอย่างนั้น ถ้าขาดการแนะนำพระคัมภีร์นี้ ก็จะเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เพราะเหตุว่าพระธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถานี้ เป็นวรรณกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระโบราณาจารย์ได้จัดพระคัมภีร์นี้ไว้สอบความรู้พระปริยัติธรรม ในภูมิเบื้องต้นของผู้ที่ศึกษาภาษาบาลี และผู้ที่เป็นพระภิกษุสามเณรสอบความรู้ธัมมปทัฏฐกถา จนได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ตรวจข้อสอบ ซึ่งมีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้จัดการสอบ เมื่อสอบได้ก็จะมีพระราชพิธียกย่องผู้ที่มีความรู้ในธัมมปทัฏฐกถานี้ให้มีสมณศักดิ์เป็นพระมหาขึ้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากที่จะทำความเข้าใจในความหมายของคำ และความเข้าใจในความหมายของการศึกษาพระธรรมบทหรือธัมมปทัฏฐกถานี้

ความรู้เรื่องคำว่า “ธรรมบท”

ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจในความหมายของคำว่า “ธรรมบท” เสียก่อน ธรรมบทนี้เป็นคำที่มาจากพระบาลีว่า ธมฺมปท ซึ่งแปลทับศัพท์ว่า ธรรมบท โดยความหมาย หมายถึงชื่อพระพุทธวจนะ คือคำที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาไว้จัดเป็นหนึ่งใน ๙ แห่งนวังคสัตถุศาสน์ เรียกว่า คาถา คือเป็นคำร้อยกรองหรือที่เรียกว่า ฉันทลักษณ์ พระสังคีติกาจารย์รวบรวมไว้ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เล่มที่ ๒๕ จัดเป็นวรรค ๆ คือเป็นพวกที่อยู่ในคำสอนลักษณะเดียวกัน เรียกชื่อต่าง ๆ ว่า

๑. ยมกวรรค เป็นเรื่องพระธรรมคำสอนที่เป็นคู่กัน เช่นเรื่องดี เรื่องชั่ว

๒. อัปปมาทวรรค เป็นเรื่องความไม่ประมาท

๓. จิตตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับจิต

๔. ปุปผวรรค เป็นเรื่องธรรมะอุปมาด้วยดอกไม้

๕. พาลวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับคนพาล

๖. ปัณฑิตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับบัณฑิต

๗. อรหันตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับพระอรหันต์

๘. สหัสสวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับจำนวน ๑,๐๐๐ หรือหนึ่งในร้อยในพัน

๙. ปาปวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับบาป คือหมายถึงคนกับความชั่ว

๑๐. ทัณฑวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชญา คือเป็นเรื่องของผลสะท้อนของการลงโทษ

๑๑. ชราวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความแก่ คือสิ่งที่คร่ำคร่าทรุดโทรม

๑๒. อัตตวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับตัวตนของเรา

๑๓. โลกวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับการปฏิบัติทางโลก

๑๔. พุทธวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าซึ่งหาได้ยาก

๑๕. สุขวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความสุข

๑๖. ปิยวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความโศกที่ไม่มีแก่ผู้หลุดพ้นแล้ว

๑๗. โกธวรรค เป็นเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความโกรธ ซึ่งทำความเสียหาย

๑๘. มลวรรค เป็นเรื่องเกี่ยวกับมลทินทางใจ

๑๙. ธัมมัฏฐวรรค	เป็นเรื่องของผู้ที่ตั้งอยู่ในธรรมของนักปราชญ์
๒๐. มัคควรรค	เป็นเรื่องเกี่ยวกับมรรคผลและทางเข้าสู่ความดี
๒๑. ปกิณณกวรรค	เป็นเรื่องเกี่ยวกับเบ็ดเตล็ด
๒๒. นิรยวรรค	เป็นเรื่องเกี่ยวกับนรกที่คนทำความชั่วไปเสวยในภูมินั้น
๒๓. นาควรรค	เป็นเรื่องเกี่ยวกับช้าง
๒๔. ตัณหาวรรค	เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัณหาและโทษแห่งตัณหา
๒๕. ภิกขุวรรค	เป็นเรื่องเกี่ยวกับทางดำเนินของภิกษุ
๒๖. พราหมณวรรค	เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้มีคุณธรรมควรได้ชื่อว่าเป็นพราหมณ์

รวม ๒๖ วรรค เป็นคาถาในวรรคต่าง ๆ ทั้งหมด ๔๒๓ พระคาถา พระคาถาดังกล่าวนี้เป็นคำร้อยกรอง ซึ่งตั้งขึ้นเป็นเรื่องด้วยกัน ๓๐๒ เรื่อง มีเรื่องพระจักขุบาลเป็นต้น เรื่องเทวหิตพราหมณ์เป็นเรื่องสุดท้าย มีชื่อต่าง ๆ ตามวรรคนั้น ๆ เพื่อให้จำได้ง่าย เป็นพุทธภาษิต รวมเรียกว่า “พระธรรมบท”

แต่นักเรียนหรือคนส่วนมากเรียกธัมมปทัฏฐกถาว่า เป็นพระธรรมบทก็มี เช่น เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วก็ไปเรียนพระธรรมบท ซึ่งหมายถึง ธัมมปทัฏฐกถานั่นเอง เหมือนอย่างที่พูดว่า เรื่องชาดก ซึ่งไปตีความหมายเอาอรรถกถาชาดกโดยมาก ฉะนั้น

ความรู้เกี่ยวกับธัมมปทัฏฐกถา

ธัมมปทัฏฐกถานี้ ได้แก่ อรรถกถาธรรมบท แยกเป็นคำได้สองคำ คือ ธัมมปท ที่แปลว่าพระธรรมบทนั่นเอง และคำว่าอรรถกถาอีกคำหนึ่ง ซึ่งหมายถึง

คำอธิบายพระธรรมบท ผู้ที่จะเข้าใจพระธรรมบทได้ดี จำเป็นต้องเรียนธัมมปทัฏฐกถา เพราะฉะนั้น ในครั้งโบราณสมัยเรียนมูลกัจจายน์ เมื่อเรียนจบแล้วก็ขึ้นพระคัมภีร์คือเรียนธัมมปทัฏฐกถาต่อไป ในสมัยปัจจุบันเมื่อเรียนบาลีไวยากรณ์พร้อมทั้งอุภัยพากย์ปริวรรต ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรจนาไว้ จบแล้วก็ขึ้นเรียนพระคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาต่อไป ซึ่งเป็นคำอธิบายพระธรรมบทให้แจ่มแจ้ง ถ้าขาดการเรียนธัมมปทัฏฐกถาแล้วจะเข้าใจพระธรรมบทได้ยาก

ด้วยเหตุดังนี้ พระเถรานุเถระแต่โบราณ จึงได้จัดธัมมปทัฏฐกถานี้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ศึกษากันต่อ ๆ มาเป็นแบบฉบับ

ประวัติความเป็นมาของธัมมปทัฏฐกถา

เดิมธัมมปทัฏฐกถานี้ ได้เขียนจารึกไว้เป็นภาษาสิงหล ในลังกาทวีป หรือที่เรียกว่า **ตามพปัณณิทวีป** แปลว่า เกาะของคนผู้มีฝ่ามือแดง ผู้ที่จะเข้าใจพระธรรมบทได้ดีจำต้องไปเรียนภาษาสิงหลให้เข้าใจก่อน แล้วจึงเรียนธัมมปทัฏฐกถาให้เข้าใจได้ในภายหลัง ด้วยเหตุนี้ เมื่อครั้งพระพุทธโฆษาจารย์ ชาวพุทธคยาในประเทศอินเดียตอนเหนือ ได้ไปศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาในลังกาทวีปที่สำนักมหาวิหาร เมื่อประมาณพุทธศักราช ๙๖๕ ปี ในรัชกาลของพระเจ้ามหานาม ผู้เป็นใหญ่ในลังกาทวีป ได้แปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษามคธหรือภาษาบาลีขึ้น ธัมมปทัฏฐกถานี้อยู่ในภาษาสิงหลเป็นภาษาของชาวเกาะซึ่งมีคนรู้น้อย ไม่สำเร็จประโยชน์ทั่วไป ดังนั้น พระเถระรูปหนึ่งชื่อว่า พระกุมารกัสสปะ ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับพระอริยสาวกในครั้งพระพุทธเจ้ามีพระชนม์อยู่ ได้เห็นความสำคัญว่า คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาเป็นภาษาสิงหลไม่สำเร็จประโยชน์แก่คนทั่วไป จึงได้อาราธนา

พระพุทธโฆษาจารย์ให้แปลธัมมปทัฏฐกถานี้เป็นภาษามคธ ซึ่งเรียกว่า ตันติภาษา แปลว่า ภาษาที่มีแบบแผน มีไวยากรณ์ดี พระพุทธโฆษาจารย์จึงได้แปลธัมมปทัฏฐกถาเป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี ตัดเนื้อความที่เยิ่นเย้อออกไป รักษาเนื้อความที่กะทัดรัดไว้ มีคันถารัมภกถา คือคำเริ่มพระคัมภีร์ หรือเรียกว่าปณามคาถา คือ คำไหว้ครูไว้เป็นเบื้องต้น แล้วมีคำพรรณนาความ หรืออธิบายความตามวรรค คือ หมายถึงว่า แต่ละเรื่องในวรรคนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาขึ้นเกี่ยวกับเรื่องใด ที่เรียกว่า วัตถุนิทาน ได้ปรารภใครให้เป็นเหตุแล้ว ก็เล่าปรารภเหตุที่เกิดขึ้นไปตามลำดับเรื่อง จนกระทั่งสรุปความได้ว่า เมื่อได้สมเหตุสมผลแล้วจึงได้ตรัสพระคาถาดังกล่าวขึ้น เสร็จแล้วได้อธิบายความในพระคาถาให้เป็นที่เข้าใจเรียกว่า แก้อรรถ คือขยายความพระคาถาให้พิสดารขึ้น ลงท้ายสรุปว่าเทศนาในครั้งนั้นมีผู้ได้รับประโยชน์ได้ตรัสรู้มรรคผลมีจำนวนมาก และมีนิคมนกถาคือคำลงท้ายเป็นที่สุด

เรื่องต่าง ๆ ที่นำมาเล่าในธัมมปทัฏฐกถานี้ ยกคำของพระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุบ้าง กับพระราชาบ้าง ยกเรื่องราวต่าง ๆ มาเป็นอุทาหรณ์เทียบเคียงเป็นเรื่องสนทนาระหว่างกันและกัน มีคำเปรียบเทียบ มีคำอุปมา มีคำที่มีโวหารลึกซึ้งเป็นนิทาน และบางเรื่องยังมีนิทานในอรรถกถาชาดกประกอบ เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจแตกฉานในธรรมะของพระพุทธเจ้า ทั้งราชาศัพท์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้เห็นว่าคำกล่าวนี้เป็นคำที่มีหลักฐาน อันมีมาแต่โบราณ ซึ่งท่านกล่าวไว้ว่า เดิมท่านพระมหินทเถระหัวหน้าพระธรรมทูต ได้นำมาเผยแผ่ให้พระเถระชาวสิงหลได้สืบต่อบันทึกไว้ พระพุทธโฆษาจารย์ได้แปลภาษาสิงหลเป็นภาษามคธอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นประโยชน์สืบมาจนทุกวันนี้

ส่วนประวัติท่านผู้แปลจากภาษาสิงหลมาเป็นภาษามคธ หรือเรียกว่าท่านผู้รจนา คือ ท่านพระพุทธโฆษาจารย์ ได้เขียนประวัติไว้แล้วในพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งผู้ประสงค์อาจจะค้นดูได้

ธัมมปทัฏฐกถาในประเทศไทย

เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งมั่น มีกุลบุตรเข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนา การบวชนั้นย่อมมีความหมายถึงการเล่าเรียนพระพุทธศาสนาเป็นหลักด้วย การเล่าเรียนพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักนั้น มี ๒ ประเภท คือเรียนลัด โดยที่ผู้เรียนมุ่งมั่นที่จะศึกษาให้เข้าใจการปฏิบัติธรรม ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก เพราะต้องเล่าเรียนในทางปฏิบัติ คือทำวัตร สวดมนต์ และเรียนกรรมฐานคือสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเรียกว่าเป็นการเรียนทางปฏิบัติ รวมเรียกว่าวิปัสสนาธุระ แต่มีพระภิกษุสามเณรบางพวกต้องการจะศึกษาภาษาพระศาสนาที่ได้สั่งสอนกันมา ก็เรียนภาษามคธ คือภาษาบาลีเป็นหลัก ซึ่งเรียกว่า คันถธุระ คือการเรียนพระคัมภีร์

การเรียนภาษาบาลีนั้น ในเบื้องต้นเรียนมูลกัจจายน์ คือหลักคำสอนที่เป็นไวยากรณ์ตามแบบโบราณ และใช้อักษรขอมในการเขียนและการอ่าน เมื่อเรียนมูลกัจจายน์จบแล้ว จึงขึ้นพระคัมภีร์คือเรียนธัมมปทัฏฐกถาสืบต่อไป คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถานี้ ได้จารึกเป็นอักษรขอมมีจำนวนหลายผูก จัดเป็นบั้น ที่เรียกว่าตอน คือบั้นต้นและบั้นปลาย เมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะทรงอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรที่รู้พระธรรมวินัยได้แตกฉาน เพื่อจะได้ยกย่องบูชาให้เป็นบุคคลที่น่านับถือในหมู่ชน จึงได้จัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม โดยการให้แปลธัมมปทัฏฐกถานี้เป็นภาษาไทย มีสมเด็จพระสังฆราชและพระเถรานุเถระผู้ใหญ่เป็นผู้รับสนองพระราชประสงค์ตามพระราชศรัทธา จัดให้มีการสอบขึ้นตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงสยาม ทรงมีพระราชศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมีการรบทัพจับศึก ก็เพื่อจะป้องกันภัยพิบัติอันเกิดจากอริราชศัตรูมาเบียดเบียนพระพุทธศาสนา สมณพราหมณาจารย์ และพสกนิกรที่อาศัยพระบรมโพธิสมภารเป็นหลัก เพราะฉะนั้นในยามสงบศึกเมื่อจะมีการบำรุงพระพุทธศาสนา จึงจัดให้มีการสอบความรู้พระปริยัติธรรม คัดเลือกพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้

พระปริยัติธรรมแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ก็มีการตั้งการสอบขึ้นโดยมีกรรมการผู้ทำการสอบมีแม่กองผู้สอบพร้อมทั้งคณะจัดการสอบ ได้ยินว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการสอบพระปริยัติธรรมที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามบ้าง ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์บ้าง ที่วัดสุทัศนเทพวรารามบ้าง พระภิกษุสามเณรที่สอบท่ามกลางคณะสงฆ์ ซึ่งมีพระเถระผู้ใหญ่เป็นประธาน พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปฟังการสอบโดยนักเรียนผู้สอบแปลด้วยปาก ต่อหน้าคณะกรรมการ การสอบนี้จึงเรียกว่า **การสอบบาลีสนามหลวง** มีคณะกรรมการทักท้วง ต้องแก้ไขให้ถูกใจ ถูกมติของคณะกรรมการ เมื่อสอบผ่านไปได้ พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงยกย่องว่าเป็น**บาเรียน** ซึ่งในชั้นแรกแปลว่าผู้สอบภาษาบาลีได้ พระที่เป็นพระบาเรียนนี้ มีสมณศักดิ์เป็น พระมหา ได้รับพระราชทานพัดยศ พระบาเรียนในการสอบเบื้องต้น ประโยค ๑-๒ ใช้ ธัมมปทัฏฐกถานี้เป็นหลักสูตร ต่อเมื่อสูงขึ้นไปถึงประโยค ๓ จึงจะเรียกว่าเป็น พระมหา นี้เป็นคติมาแต่โบราณ ซึ่งในครั้งนั้นไม่มีนักธรรม ผู้จะเรียนรู้ธรรมะจะต้องเรียนจากภาษาบาลีเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าใจธรรมะในพระพุทธศาสนาได้

ต่อมาเมื่อมีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทยแล้ว ได้มีการพิมพ์อรรถกถาเป็นอักษรไทยขึ้นด้วย

และการตั้งเปรียญได้ถือเป็นราชประเพณีมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ กำหนดทรงตั้งในวันก่อนวันวิสาขบูชา ๑ วัน เมื่อได้รับการตั้งสมณศักดิ์แล้ว จึงจะเรียกว่าเป็น**พระมหา**ได้

วิธีเรียนธัมมปทัฏฐกถา

ในชั้นเดิมอาจารย์เป็นผู้บอก นักเรียนเป็นผู้แปลตามอาจารย์บอก ทรงจำไว้ตามแบบแผนของอาจารย์ ผู้สนใจการเรียนธัมมปทัฏฐกถาต้องไปหาอาจารย์ผู้ทรง

ความรู้จากวัดต่าง ๆ ในสมัยก่อนผู้ที่รู้ธัมมปทัฏฐกถาลาสิกขาออกไป พระเจ้าแผ่นดินได้มีรับสั่งให้พวกมีความรู้เหล่านี้ไปเป็นอาจารย์สอนพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ชั้นมูลกัจจายน์ จนกระทั่งแปลธัมมปทัฏฐกถาและคัมภีร์สูง ๆ ขึ้นไป อาจารย์เหล่านั้นพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นขุน หลวง พระพระยา ตามสมควรแก่ฐานะ สอนในพระราชวัง ต่อมาเจ้านายที่ทรงมีทรัพย์ทรงจ้างให้ไปสอนในตำหนักในวังของตนก็มี การทั้งนี้เป็นด้วยความปรารถนาที่จะบำรุงการศึกษาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรมทางคันถธุระ เมื่อมีการสอบพระปริยัติธรรมในปีใดปีหนึ่ง อาจารย์ผู้สอนส่งนักเรียนเข้าสอบ ถือกันว่าอาจารย์ผู้สอนนั้นเป็นเจ้าสำนักเรียน

เมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นใหญ่ในคณะสงฆ์ ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการศึกษาจากการแปลปาก เป็นการแปลเขียน โปรดให้เรียนบาลีไวยากรณ์ที่ทรงรจนาขึ้นใหม่ แทนมูลกัจจายน์ และการสอบให้มีการเขียนข้อสอบตั้งกรรมการตรวจ ตั้งกองบาลีสนามหลวงขึ้น ผู้ที่จะสอบเปรียญนั้น เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรจนาหนังสือนวโกวาทและหนังสือพุทธประวัติ ทรงเห็นว่าการที่พระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ต้องเรียนภาษาบาลีเป็นรากฐานก่อน จะเป็นการช้าเกินไป จึงให้เรียนธรรมะเป็นภาษาไทย และได้มีการสอบวัดความรู้สามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น เพื่อให้ได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหารในครั้งรัชกาลที่ ๖ ต่อมาในสมัยของพระองค์ท่านได้มีการตั้งการศึกษานักธรรมขึ้น จึงได้มีการสอบนักธรรม เป็นนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และเมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ได้ตั้งนักธรรมชั้นเอกขึ้น ทางคณะสงฆ์ได้กำหนดให้ผู้ที่จะมีความรู้เป็นมหานั้น จะต้องได้นักธรรมประกอบด้วย คือ ได้นักธรรมชั้นตรีจึงจะสอบประโยค ๓ ได้ ได้นักธรรมชั้นโท จึงจะสอบประโยค ๔-๖ ได้ ได้นักธรรมชั้นเอก จึงจะสอบประโยค ๗-๙ ได้ ถ้าสอบนักธรรมชั้นตรีไม่ได้ สอบประโยค ๓ ได้ปรับเป็นตก สอบนักธรรมชั้นโทไม่ได้ สอบประโยค ๔ ได้ ปรับเป็นตก สอบนักธรรมชั้นเอกไม่ได้ สอบประโยค ๗ ได้ ปรับเป็นตก เพราะฉะนั้น ผู้ที่สอบพระปริยัติธรรมได้

จึงเรียกว่า เปรียญธรรม ซึ่งย่อเป็นคำว่า ป.ธ. คือ เปรียญกับนักธรรมนั่นเอง ส่วนเปรียญรุ่นเก่า ๆ ที่ไม่ได้นักธรรมเพราะไม่มีการสอบในครั้งนั้น เรียกว่า ป.บ. เปรียญบาลี หรือ บ.บ. บาเรียนบาลีก็มี ในปัจจุบันนี้ทางคณะสงฆ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ส่งเสริมให้อุบาสิกานุ่งขาวห่มขาว ที่เรียกว่าบวชเป็นชี ได้ศึกษานักธรรมและบาลี พวกแม่ชีเหล่านี้ สอบเปรียญธรรมได้ ก็ถือว่าเป็นผู้มีการศึกษาได้รับการยกย่องจากสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เรียกว่า ป.ศ. ย่อมาจากคำว่า บาลีศึกษา มีตั้งแต่ชั้น ป.ศ.๑-๒ (บาลีศึกษา ๑-๒) จนถึง ป.ศ.๙ (บาลีศึกษา ๙) ซึ่งทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมกว้างขวางออกไป

การเรียนธัมมปทัฏฐกถา

ธัมมปทัฏฐกถานี้มีการเรียนการสอนที่เป็นแบบอย่างอันครูอาจารย์ได้นำสืบ ๆ กันมา เมื่อมีการพิมพ์ธัมมปทัฏฐกถาเป็นอักษรไทยภาษาบาลี ได้แบ่งเป็น ๘ ภาคด้วยกัน ภาค ๑-๔ จัดเป็นบั้นต้น ภาค ๕-๘ จัดเป็นบั้นปลาย

ในปัจจุบันนี้คณะสงฆ์ไทยเห็นความสำคัญของธัมมปทัฏฐกถานี้ จึงให้มีการเรียนการสอนและการสอบตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ๖ และได้จัดหลักสูตรไว้ดังนี้

ประโยค ๑-๒ และเปรียญตรีปีที่ ๑-๒ หมวดบาลีศึกษาวิชาแปลมคธเป็นไทยโดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔

ประโยค ป.ธ.๓ วิชาแปลมคธเป็นไทยโดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘

วิชาสัมพันธ์ไทย หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘

ประโยค ป.ธ.๔ วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑

ประโยค ป.ธ.๕ วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๒-๔

ประโยค ป.ธ.๖ วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘ แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคเป็นความไทยโดยสันทัด หรือดัดแปลงสำนวน และท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ต่าง ๆ มาเรียงติดต่อกัน เป็นประโยคสอบไล่ก็ได้

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ไทยเห็นความสำคัญของธัมมปทัฏฐกถานี้ จึงใช้เรียน ใช้สอน ใช้สอบ ผู้ที่ศึกษาภาษาบาลีตั้งแต่ชั้นต้นจนถึงชั้นประโยค ๖

ประโยคมีชื่อที่ใช้มาแต่โบราณ

สำหรับการศึกษาของนักเรียนและครูบาอาจารย์แต่เก่าก่อน ย่อมถือว่าธัมมปทัฏฐกถานี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นพิเศษ มีเคล็ดลับที่จะต้องศึกษาได้ทำธงขึ้นและธงลงในประโยคที่จะเรียน แต่ในปัจจุบันนี้ยกเลิกธงนั้น ๆ เสียแล้ว และเรียกประโยคต่าง ๆ ที่น่าสนใจในธัมมปทัฏฐกถาทั้ง ๘ ภาคนั้น มีชื่อต่าง ๆ เป็นจำนวนมากถึง ๑๐๐ ประโยค ที่โบราณเรียกชื่อดังต่อไปนี้

ภาค ๑ มี ๑๕ ประโยค คือ

๑. ประโยคไหว้ครู

๒. ประโยคอิตถีสัทโท/หลงเสียงนาง

๓. ประโยคกงเกวียน - กำเกวียน

๔. ประโยคอิตินาคพาธ
๕. ประโยคกาโกโลกนัย - โลกมืด
๖. ประโยคยักขิณีส่งน้ำ
๗. ประโยคยกวัตร
๘. ประโยคช้างลงท่า
๙. ประโยคช้างร้องไห้
๑๐. ประโยคปู่อาสนะ
๑๑. ประโยคเทวทัตต์เล็ก
๑๒. ประโยคพุทธดำเนิน
๑๓. ประโยคนันทะกระสัน
๑๔. ประโยคเทวทัตต์ตัดงา
๑๕. ประโยคไก่ปรบปีก - โคโป

ภาค ๒ มี ๑๑ ประโยค คือ

๑. ประโยคช้างออกศึก
๒. ประโยคเผาปราสาท
๓. ประโยคอัปปมาท
๔. ประโยคโจรขุดอุโมงค์
๕. ประโยคปัญญาปราสาท
๖. ประโยคม้าวิ่งเร็ว
๗. ประโยควัตตบท/วัตตบท ๗
๘. ประโยคกึกิณี - กิงกิณิก
๙. ประโยคมังกรดั้นเมฆ
๑๐. ประโยคครอบจักรวาฬ
๑๑. ประโยคนครนอก - นครใน

ภาค ๓ มี ๑๓ ประโยค คือ

๑. ประโยคหิงห้อยชมสวน

๒. ประโยคมุนีเดินดง

๓. ประโยคจำปาทอง - ประทุมทอง

๔. ประโยคเศรษฐีสอนบุตร

๕. ประโยคกัลยาณธรรม

๖. ประโยคแก้วมงกุฎ

๗. ประโยคอัตตวินิบาต

๘. ประโยคประทุมทอง - ดอกประทุม

๙. ประโยคลิงพาล

๑๐. ประโยคอานันทเศรษฐี

๑๑. ประโยคสัชชุขีรัง

๑๒. ประโยคสัมภาระ

๑๓. ประโยคองคต

ภาค ๔ มี ๕ ประโยค คือ

๑. ประโยคลากินน้ำหาง

๒. ประโยคสันนิจจัย

๓. ประโยคเสาเขื่อน

๔. ประโยคป่าไม้สะแก - ป่าไม้ตะเคียน - ป่าไม้พะยอม

๕. ประโยคเศรษฐีขายถ่าน

ภาค ๕ มี ๗ ประโยค คือ

๑. ประโยคผีเสื้อน้ำ - เทวธรรม

๒. ประโยคม้าหลบแส้

๓. ประโยคสนิมบาตร

๔. ประโยคไตรวัฏฏะ - ไตรวัตร
๕. ประโยคกายนคร
๖. ประโยคหักซี่โครง
๗. ประโยคเศรษฐีขายเรือน

ภาค ๖ มี ๖ ประโยค คือ

๑. ประโยคกุมภกรรณทดน้ำ
๒. ประโยคราชสีห์กระทืบถ้ำ
๓. ประโยคพุทธวิสัย/พระพุทธเจ้าเปิดโลก
๔. ประโยคโอวาทปาติโมกข์
๕. ประโยคสรณคมน์
๖. ประโยคอยู่ร่วม

ภาค ๗ มี ๒๘ ประโยค คือ

๑. ประโยคยถานที
๒. ประโยคกากสูร
๓. ประโยคพระครูแขวง
๔. ประโยควินิจฉัย
๕. ประโยคพรานตกเบ็ด
๖. ประโยคพระครูเมือง
๗. ประโยคอัฏฐังคิกมรรค
๘. ประโยคเสือซ่อนเล็บ
๙. ประโยคกาวิดน้ำ
๑๐. ประโยคประทุมทอง
๑๑. ประโยคสองนาง
๑๒. ประโยคห่าลงเมือง

๑๓. ประโยคบารมีสามสิบ

๑๔. ประโยคเสือเล็ก

๑๕. ประโยคเสือโคร่ง

๑๖. ประโยคป่าช้าเก้า

๑๗. ประโยคดาวคะนอง

๑๘. ประโยคภูเขาหิมพานต์

๑๙. ประโยคโลหปราสาท

๒๐. ประโยคหัวดื้อ

๒๑. ประโยคปัจจันตนคร - ประตูเมือง

๒๒. ประโยคสองลัทธิ

๒๓. ประโยคช้าง - ช้างออกศึก

๒๔. ประโยคพราหมณ์เฒ่า

๒๕. ประโยคผีสิง

๒๖. ประโยคช้างติดหล่ม

๒๗. ประโยคช้างเผือก

๒๘. ประโยคสุวรรณบรรพต - ภูเขาทอง

ภาค ๘ มี ๑๕ ประโยค คือ

๑. ประโยคตัณหานุสัยน้อย

๒. ประโยคตัณหานุสัยใหญ่

๓. ประโยคเรือนจำ

๔. ประโยคแมงมุมชักใย

๕. ประโยคจันทโครบ

๖. ประโยคอักขรสันนิบาต

๗. ประโยคโจปนกาย - ผีเสื้อน้ำ

๘. ประโยคกุรุธรรม

๙. ประโยคเต่าเหาะ
๑๐. ประโยคราหูอมจันทร์
๑๑. ประโยคเมตตาวิหารี
๑๒. ประโยคพราหมณ์ตีพราหมณ์
๑๓. ประโยคฤาษีกินเหี้ย
๑๔. ประโยคมารยาหญิง
๑๕. ประโยคพราหมณ์ดีดกะโหลก

ประโยคต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนมีเคล็ดลับที่จะต้องศึกษาเรียนรู้วิธีแปลเงื่อนไขกลเม็ดต่าง ๆ ให้ดี ผู้เขียนได้นำมาจากรายชื่อที่พระครูวิจิตรการโกศล (พระมหาสงัด ญาณพโล ป.ธ.๖) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ฉบับพิมพ์ที่บริษัทสหธรรมิก ปี ๒๕๓๘ ซึ่งนายทศพร ศรีคำ กลมเกลียว ป.ธ.๙ ได้ส่งมาให้เพื่อให้การแนะนำสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

การแปลเป็นภาษาไทยฉบับภูมิพโลภิกขุ

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ได้เห็นความสำคัญของพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้พิมพ์หนังสือพระธรรมบท อัญเชิญมาจากพระบาลีพระไตรปิฎก เล่ม ๒๕ และธัมมปทัฏฐกถาทั้ง ๘ ภาค ได้ตั้งเป็นพระบาลีคอลัมน์หนึ่ง และคำแปลอีกคอลัมน์หนึ่งในหน้าเดียวกัน เพื่อให้ผู้อ่านได้ศึกษาทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยควบคู่กันไป ในเรื่องการทำเป็นสองคอลัมน์นี้ผู้แนะนำใคร่จะทำความเข้าใจกับท่านผู้สงสัย หากจะมีต่อไปในภายหน้าว่า การตั้งเป็นสองคอลัมน์เป็นความดำริขั้นต้นของ นายมณีพันธุ์ จารุดุล อดีตผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่นฯ และมีกรรมการอื่นเห็นชอบร่วมด้วย ซึ่งอาจจะ

มีทั้งข้อเสียและข้อดีตามแต่จะคิด ข้อเสียนั้นอาจจะเห็นว่าเป็นการทำให้เปลืองหน้ากระดาษที่ทำ และทำให้ราคาแพงขึ้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเป็นการทำงานให้ยากกว่าปกติเป็น ๒-๓ เท่า ส่วนข้อดีนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นการอนุรักษ์พระบาลี ซึ่งเป็นภาษาเดิมและคำแปลให้ควบคู่กันไป ทำให้ผู้อ่านสามารถเทียบเคียงระหว่างภาษาทั้งสองเป็นการประกันความตกหล่นของการแปลได้ และถ้าแปลไม่ถูกต้องก็มีพระบาลีเป็นหลักฐานไว้ อนึ่ง เป็นการอนุรักษ์พระคัมภีร์บาลีที่เป็นภาษาเดิมไว้ ซึ่งได้ปรากฏมีพระคัมภีร์บางฉบับที่ภาษาบาลีเดิมได้หายไป หาไม่ได้ เหลือแต่คำแปล เช่น พระคัมภีร์วิมุตติมรรค อันเป็นพระคัมภีร์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งทางนักปราชญ์ชาวจีนได้แปลเป็นภาษาจีนไว้ ต่อมาฝรั่งได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และเมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษขึ้น นักปราชญ์ชาวไทยซึ่งสำเร็จจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ร่วมกันแปลเป็นภาษาไทยขึ้น เป็นประโยชน์แก่ชาวไทยจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ทางคณะสงฆ์เขมรได้แปลพระไตรปิฎกภาษาบาลี พิมพ์ภาษาบาลีหน้าหนึ่ง คำแปลเป็นภาษาเขมรอีกหน้าหนึ่ง เมื่อเกิดจลาจลวุ่นวายในประเทศเขมร หาต้นฉบับพระไตรปิฎกสองภาษานี้ไม่ได้ รัฐบาลไทยโดยกรมการศาสนา ได้ขอให้มูลนิธิภูมิพโลภิกขุถ่ายสำเนาส่งไปให้เป็นธรรมบรรณาการที่ประเทศเขมร ซึ่งนับว่าเป็นการอนุรักษ์ทั้งภาษาบาลีและภาษาเขมร การทำความเข้าใจครั้งนี้หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สงสัย และจะทำความเข้าใจไว้ ณ ที่นี้แต่เพียงแห่งเดียว

มีรายชื่อนักวิชาการผู้แปลพระธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา ดังนี้

๑. พระมหาบุญพา ฐิตปุญฺโญ	ป.ธ.๙, พ.ม.
๒. นายอรชุน ซาเส็น	ป.ธ.๙, พธ.บ.
๓. นายผดุง แปงการิยา	ป.ธ.๙, พธ.บ.
๔. นายภิญโญ ล่องสกุล	ป.ธ.๘, พ.ม., พธ.บ. M.A.

ผู้ตรวจสำนวนแปล

๑. พระมหาเฉลียว เปสโร ป.ธ.๙

๒. นายอาทิตย์ เบิกบานดี ป.ธ.๙

๓. นายทศพร ศรีคำ กลมเกลียว ป.ธ.๙

ในการพิมพ์พระธัมมปทัฏฐกถานี้ ได้ยกพระบาลีพระธรรมบทไว้ข้างต้น และอรรถกถาอธิบายพระธรรมบทแต่ละเรื่องเพื่อให้นักศึกษาได้ทราบได้เห็นพร้อมกัน แต่ในการทำสารบาญเรื่อง ได้จัดเรียงไว้เฉพาะเรื่องในพระธัมมปทัฏฐกถาเท่านั้น

การแปลนี้ได้สำเร็จทั้ง ๘ ภาค จึงหวังใจว่าพระธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา ที่มูลนิธิภูมิพโลภิกขุได้อัญเชิญมาลงพิมพ์ทั้งพระบาลีและคำแปลนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาค้นคว้าตามสมควรต่อไป

สำหรับ **พระคัมภีร์ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา บาลี-ไทย ภาค ๘** นี้ **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลเอก ดร. เสรี - ดร. รัชนีพร พุกกะมาน** ได้มีจิตศรัทธาสละทรัพย์สร้างไว้เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา เพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย

ขออานิสงส์แห่งพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และอาจารย์ผู้สืบต่อพระพุทธศาสนา ที่ได้มีความหวังดีสร้างสมบารมีมาให้เป็นปัจจัยได้มีการแปลการพิมพ์ครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นหิตานุหิตประโยชน์ เกิดเป็นความสุข ความสำราญใจแก่สรรพสัตว์โดยทั่วไปทุกท่าน เทอญ.

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ

เพื่อการค้นคว้าและเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา

คณะนักวิชาการผู้จัดทำ
พระคัมภีร์ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา
บาลี-ไทย ภาค ๘
ฉบับภูมิพโลภิกขุ

---

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ธ.๙	ประธานกรรมการตรวจชำระ
๒. นายผดุง แปงการิยา	ป.ธ.๘	แปล
๓. พระมหาเฉลียว เปสโร	ป.ธ.๙	กรรมการตรวจชำระ
๔. นายทศพร ศรีคำ	ป.ธ.๙	กรรมการตรวจชำระ
๕. นายขวัญชัย ชื่นใจ	ป.ธ.๙	พิสูจน์อักษรต้นร่าง
๖. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)	พิสูจน์อักษรต้นร่างและต้นแบบ
๗. พระมหาณรงค์ นิติสาโร	ป.ธ.๗	พิสูจน์อักษรต้นแบบ
๘. พระมหาอภัย อุปฺปติสฺโส	ป.ธ.๗	พิสูจน์อักษรต้นแบบ
๙. นายชำนาญ รักขาว	ป.ธ.๘	พิสูจน์อักษรต้นแบบ
๑๐. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ธ.๗	ควบคุมการแก้ไขต้นแบบ
๑๑. นายกวีพัฑฒ์ นวลศรี	ป.ธ.๗	ตรวจความเรียบร้อย
		และควบคุมการแก้ไขต้นแบบ
๑๒. นางชลอ วรรณจันทร์		ตรวจความเรียบร้อยของต้นแบบ
		และดำเนินการจัดพิมพ์
๑๓. นายเฉลิมชัย ทองมี		ผู้ช่วยผู้ดำเนินการจัดพิมพ์

พระคัมภีร์
ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา
บาลี - ไทย
ภาค ๘

DHAMMAPADA and DHAMMAPADAṬṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Part VIII

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๖

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

****

คำย่อ	คำเต็ม	
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุนี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุนีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ	วินยปิฎก	จุลฺลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. สี.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคฺค
ม. มู.	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
สํ. ส.	สํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
สํ. นิ.	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
สํ. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
สํ. สฬา.	สํยุตฺตนิกาย	สฬายตนวคฺค
สํ. มหา.	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
องฺ. เอกก.	องฺคุตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
องฺ. ทุก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต
องฺ. ติก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ติกนิปาต
องฺ. จตุกฺก.	องฺคุตฺตรนิกาย	จตุกฺกนิปาต
องฺ. ปญฺจก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาต
องฺ. ฉกฺก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ฉกฺกนิปาต
องฺ. สตฺตก.	องฺคุตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาต
องฺ. อฏฺฐก.	องฺคุตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิปาต
องฺ. นวก.	องฺคุตฺตรนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ	คำเต็ม	
องฺ. ทสก.	องฺคุตฺตรนิกาย	ทสกนิปาต
องฺ. เอกาทสก.	องฺคุตฺตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ขุ. ขุ.	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐ
ขุ. ธ.	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทคาถา
ขุ. อุ.	ขุทฺทกนิกาย	อุทาน
ขุ. อิติ.	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตก
ขุ. สุ.	ขุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ขุ. วิ.	ขุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุ
ขุ. เปต.	ขุทฺทกนิกาย	เปตวตฺถุ
ขุ. เถร.	ขุทฺทกนิกาย	เถรคาถา
ขุ. เถรี.	ขุทฺทกนิกาย	เถรีคาถา
ขุ. ชา.	ขุทฺทกนิกาย	ชาตก
ขุ. มหา.	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทส
ขุ. จูฬ.	ขุทฺทกนิกาย	จูฬนิทฺเทส
ขุ. ป.	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ขุ. อ.	ขุทฺทกนิกาย	อปทาน
ขุ. พุทฺธ.	ขุทฺทกนิกาย	พุทฺธวํส
ขุ. จริยา.	ขุทฺทกนิกาย	จริยาปิฎก
อภิ. สํ.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อภิ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค
อภิ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาตุกถา
อภิ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคลปญฺญตฺติ
อภิ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺถุ
อภิ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภิ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺฐาน

วิธีใช้ เช่น วิ. มหาวิภงฺค. ๑/๔๑๓. หมายถึง คัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑ หน้า ๔๑๓.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม	
สี.	สีหฬโปตฺถก	(ฉบับสิงหฬ)
ม.	มรมฺมโปตฺถก	(ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏฺฐสงฺคีติโปตฺถก	(ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
รา.	รามญฺญโปตฺถก	(ฉบับมอญ)
โป.	โปราณโปตฺถก	(ฉบับใบลานเก่า)
อิ.	อิงฺคลิสโปตฺถก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ยุ.)
ก.	กตฺถจิโปตฺถก	(คัมภีร์บางฉบับ)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHUMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS- 8

ะ a า ā ิ i ี ī ุ u ู ū เ e โ o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ṅa
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ña
ฏ ṭa	ฐ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ต ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	◌ं ṃ	

FIGURES

๑ 1 ๒ 2 ๓ 3 ๔ 4 ๕ 5 ๖ 6 ๗ 7 ๘ 8 ๙ 9 ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
กุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

สารบาญ
พระคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา
บาลี-ไทย
ภาค ๘

เรื่อง หน้า

๒๔. พรรณนาตัณหาวรรค

๑. เรื่องปลากปิละ ๓
๒. เรื่องนางลูกสุกร ๑๘
๓. เรื่องวิพภันตกภิกษุ ๓๐
๔. เรื่องเรือนจำ ๓๔
๕. เรื่องพระนางเขมา ๔๑
๖. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน ๔๖
๗. เรื่องจูฬธนุคคหบัณฑิต ๕๗
๘. เรื่องมาร ๖๕
๙. เรื่องอุปกาชีวก ๗๐
๑๐. เรื่องท้าวสักกเทวราช ๗๔
๑๑. เรื่องเศรษฐีไม่มีบุตร ๘๒
๑๒. เรื่องอังกุรเทพบุตร ๘๘

๒๕. พรรณนาภิกขุวรรค

๑. เรื่องภิกษุ ๕ รูป ๙๒
๒. เรื่องภิกษุฆ่าหงส์ ๙๙
๓. เรื่องภิกษุชื่อโกกาลิกะ ๑๐๗

เรื่อง	หน้า
๔. เรื่องพระธรรมารามเถระ	๑๑๒
๕. เรื่องภิกษุผู้คบภิกษุผู้เป็นฝักฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง	๑๑๖
๖. เรื่องปัญจัคคทายกพราหมณ์	๑๒๑
๗. เรื่องภิกษุหลายรูป	๑๒๙
๘. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป	๑๔๘
๙. เรื่องพระสันตกายเถระ	๑๕๑
๑๐. เรื่องพระนังคลกูฏเถระ	๑๕๕
๑๑. เรื่องพระวักกลิเถระ	๑๖๑
๑๒. เรื่องสุมนสามเณร	๑๖๖

๒๖. พรรณนาพราหมณวรรค

๑. เรื่องพราหมณ์ผู้เลื่อมใสมาก	๑๙๓
๒. เรื่องภิกษุหลายรูป	๑๙๗
๓. เรื่องมาร	๒๐๐
๔. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง	๒๐๓
๕. เรื่องพระอานนทเถระ	๒๐๖
๖. เรื่องบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง	๒๑๐
๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ	๒๑๓
๘. เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี	๒๒๐
๙. เรื่องพระสารีบุตรเถระ	๒๒๓
๑๐. เรื่องชฎิลพราหมณ์	๒๒๖
๑๑. เรื่องพราหมณ์โกหก	๒๒๙
๑๒. เรื่องนางกิสาโคตมี	๒๓๖
๑๓. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง	๒๓๙

เรื่อง **หน้า**

๑๔. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน ๒๔๒
๑๕. เรื่องพราหมณ์ ๒ คน ๒๔๕
๑๖. เรื่องพราหมณ์ชื่ออักโกสกภารทวาชะ ๒๔๘
๑๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ ๒๕๓
๑๘. เรื่องพระเถรีชื่ออุบลวรรณา ๒๕๗
๑๙. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ๒๖๐
๒๐. เรื่องภิกษุณีชื่อเขมา ๒๖๓
๒๑. เรื่องพระติสสเถระผู้อยู่เงื้อมเขา ๒๖๖
๒๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ๒๗๔
๒๓. เรื่องสามเณร ๒๗๘
๒๔. เรื่องพระมหาปันถกเถระ ๒๘๖
๒๕. เรื่องพระปิลินทวัจฉเถระ ๒๘๙
๒๖. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ๒๙๒
๒๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ ๒๙๖
๒๘. เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ ๒๙๙
๒๙. เรื่องพระเรวตเถระ ๓๐๒
๓๐. เรื่องพระจันทาภเถระ ๓๐๕
๓๑. เรื่องพระสีวลีเถระ ๓๑๔
๓๒. เรื่องพระสุนทรสมุทรเถระ ๓๑๘
๓๓. เรื่องพระชฏิลเถระ ๓๒๗
๓๔. เรื่องพระโชติกเถระ ๓๖๖
๓๕. เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๑ ๓๗๑
๓๖. เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๒ ๓๗๔
๓๗. เรื่องพระวังคีสเถระ ๓๗๗
๓๘. เรื่องพระธรรมทินนาเถรี ๓๘๓

เรื่อง	หน้า
๓๙. เรื่องพระองคุลิมาลเถระ	๓๘๘
๔๐. เรื่องเทวหิตพราหมณ์	๓๙๑
รวมเรื่องทั้งหมด	๓๙๔
คำอุทิศผู้เรียบเรียง	๓๙๕
พรรณนาคุณสมบัติผู้เรียบเรียงคัมภีร์	๓๙๖

พระบาลีสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ธรรมบท

๒๔. ตณฺหาวคฺค
๑. กปิลมจฺฉวตฺถุ

๓๓๔. มนุชสฺส ปมตฺตจริโน
ตณฺหา วฑฺฒติ มาลุวา วิย
โส ปริปฺลวติ หุราหุรํ
ผลมิจฺฉํว วนสฺมึ วานโร

๓๓๕. ยํ เอสา สหเต ชมฺมี
ตณฺหา โลเก วิสตฺติกา
โสกา ตสฺส ปวฑฺฒนฺติ
อภิวฑฺฒํว วีรณํ

๓๓๖. โย เจตํ สหเต ชมฺมึ
ตณฺหํ โลเก ทุรจฺจยํ
โสกา ตมฺหา ปปตนฺติ
อุทวินฺทุว โปกฺขรา

๒๔. ตัณหาวรรค
๑. เรื่องปลากปิละ

๓๓๔. ตัณหา ย่อมเจริญแก่คนผู้มีปกติประพฤติประมาท ดุจเถาย่านทราย ฉะนั้น เขาย่อมเร่ร่อนไปสู่ภพน้อยภพใหญ่ ดังวานรตัวปรารถนาผลไม้ เร่ร่อนไปในป่าฉะนั้น

๓๓๕. ตัณหานั่น อันเป็นธรรมชาติลามกซึ่งซ่านไปในโลก ครอบงำบุคคลใด ความโศกย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น ดุจหญ้าคมบางที่ฝนตกรดแล้ว เจริญงอกงามขึ้น ฉะนั้น.

๓๓๖. ผู้ใดครอบงำตัณหา อันลามกนั้นซึ่งคนล่วงได้ยาก ในโลกเสียได้ ความโศก ย่อมตกไปจากบุคคลนั้น ดุจหยาดน้ำตกไปจากใบบัวฉะนั้น.

๓๓๗. ตํ โว วทามิ ภทฺทํ โว
ยาวนฺเตตฺถ สมาคตา
ตณฺหาย มูลํ ขณถ
อุสีรตฺโถว วีรณํ
มา โว นฬ ว โสโตว
มาโร ภญฺชิ ปุนปฺปุนํ.

๓๓๗. เพราะเหตุนั้น เราบอกกะท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมีประมาณเท่าใด มาประชุมกัน ณ ที่นี้ ความเจริญ จงมีแก่ท่านทั้งหลายมีประมาณเท่านั้น ขอพวกท่านจงขุดรากตัณหาออกเสีย ดุจคนต้องการแฝก ขุดหญ้าคมบางฉะนั้น มารอย่าระรานท่านบ่อย ๆ ดุจกระแสน้ำระรานไม้อ้อฉะนั้น.

พระธัมมปทัฏฐกถา

๒๔. ตณฺหาวคฺควณฺณนา

๒๔. พรรณนาตัณหาวรรค

๑. กปิลมจฺฉวตฺถุ

มนุชสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต กปิลมจฺฉํ อารพฺภ กเถสิ.

อตีเต กิร กสฺสปสฺส ภควโต ปรินิพฺพุตกาเล เทฺว กุลปุตฺตา ภาตโร นิกฺขมิตฺวา สาวกานํ สนฺติเก ปพฺพชึสุ. เตสุ เชฏฺโฐ โสธโน นาม อโหสิ, กนิฏฺโฐ กปิโล นาม, มาตา ปนสฺส สาธนี นาม, กนิฏฺฐภคินี ตาปนา นาม, ตาปิ ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชึสุ. เอวํ เตสุ ปพฺพชิเตสุ อุโภ ภาตโร อาจริยุปชฺฌายานํ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ กตฺวา วิหรนฺตา เอกทิวสํ “ภนฺเต อิมสฺมึ สาสเน กติ ธุรานี”ติ ปุจฺฉิตฺวา “คนฺถธุรญฺจ วิปสฺสนาธุรญฺจา”ติ เทฺว ธุรานี”ติ สุตฺวา, เชฏฺโฐ “วิปสฺสนาธุรํ ปูเรสฺสามี”ติ ปญฺจ วสฺสานิ อาจริยุ-

๑. เรื่องปลากปิละ

พระศาสดา ประทับ ณ เชตวัน ทรงปรารภปลากปิละ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า(ตัณหาดุจเถาย่านทรายเจริญ) **แก่มนุษย์** เป็นต้น.

ได้ยินว่า ในอดีต ในคราวพระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่ากัสสปะ ปรินิพพานแล้ว กุลบุตร ๒ คนพี่น้องพากันออกบวชในสำนักหมู่สาวก. บรรดาพี่น้องทั้ง ๒ คนนั้น พี่ชายชื่อว่าโสธนะ น้องชายชื่อว่ากปิละ ส่วนมารดาพวกเขาชื่อว่าสาธนี น้องสาวชื่อตาปนา, ทั้งมารดาและน้องสาวเหล่านั้น บวชในสำนักภิกษุณีเช่นกัน. เมื่อคนเหล่านั้นบวชแล้วอย่างนี้ ๒ พี่น้องทำวัตรปฏิบัติอาจารย์อุปัชฌาย์อยู่ วันหนึ่ง ถามว่า “ท่านขอรับ ศาสนานี้มีธุระเท่าไร” ฟังว่า “มี ๒ คือ คันถธุระ ๑ วิปัสสนาธุระ ๑” คนพี่คิดว่า “จักบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ”

ปญฺญายานํ สนฺติเก วสิตฺวา ยาว อรหตฺตา กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา วายมนฺโต อรหตฺตํ ปาปุณิ. กนิฏฺโฐ "อหํ ตาว ตรุโณ, วุฑฺฒกาเล วิปสฺสนาธุรํ ปูเรสฺสามี"ติ คนฺถธุรํ ปฏฺฐเปตฺวา ตีณิ ปิฏกานิ อุคฺคณฺหิ. ตสฺส ปริยตฺตึ นิสฺสาย มหาปริวาโร, มหาปริวารํ นิสฺสาย ลาโภ อุทปาทิ.

จึงอยู่ในสำนักอาจารย์อุปัชฌาย์ ๕ ปี เรียนกัมมัฏฐาน จนถึงพระอรหัต เข้าป่าพยายามจนบรรลุอรหัตผล. คนน้องคิดว่า "เรายังหนุ่มแน่น, เวลาแก่แล้ว จึงจักบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ" ค้นคว้าคันถธุระเรียนพระไตรปิฎก. เพราะอาศัยการศึกษาเล่าเรียน ท่านจึงมีบริวารมาก, เพราะอาศัยบริวารมาก ลาภก็เกิดขึ้น.

โส พาหุสจฺจมเทน มตฺโต ลาภตณฺหาย อภิภูโต อติปณฺฑิตมานิตาย ปเรหิ วุตฺตํ กปฺปิยมฺปิ "อกปฺปิยนฺ"ติ วทติ อกปฺปิยมฺปิ "กปฺปิยนฺ"ติ, สาวชฺชมฺปิ "อนวชฺชนฺติ, อนวชฺชมฺปิ "สาวชฺชนฺ"ติ, โส เปสเลหิ ภิกฺขูหิ "มา อาวุโส กปิล เอวํ อวจา"ติ วตฺวา ธมฺมญฺจ วินยญฺจ ทสฺเสตฺวา โอวทิยมานโปิ "ตุเมฺห กึ ชานาถ, ริตฺตมุฏฺฐิสทิสา"ติ อาทีนิ วตฺวา ภิกฺขู ขุํเสนฺโต วมฺเภนฺโต วิจรติ.

ท่านเมาด้วยความเมาในความเป็นพหูสูต ถูกความอยากในลาภครอบงำ เพราะเข้าใจว่าตนฉลาดที่สุด จึงกล่าวถึงแม้สิ่งที่ควรซึ่งคนอื่นกล่าวแล้วว่า "ไม่สมควร" สิ่งที่แม้ไม่สมควรว่า "สมควร" สิ่งที่แม้มีโทษกลับบอกว่า "ไม่มีโทษ" สิ่งที่แม้ไม่มีโทษว่า "มีโทษ", ท่านแม้ถูกภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักบอกว่า "ท่านกปิละ ท่านไม่ควรพูดเช่นนี้" แล้วแสดงธรรมและวินัยตักเตือนอยู่ กลับพูดเป็นต้นว่า "พวกท่านจะรู้อะไร พวกท่านเป็นเช่นกำมือเปล่า" เที่ยวข่มขู่ตวาดภิกษุทั้งหลายอยู่.

อถสฺส ภาตุ โสธนตฺเถรสฺสาปิ ภิกฺขู เอตมตฺถํ อาโรเจสุ. โสปิ นํ

ต่อมา พวกภิกษุแจ้งเรื่องนั้นแก่พระโสธนเถระพี่ชายของท่าน. แม้พระโสธนะ

อุปสงฺกมิตฺวา "อาวุโส กปิล ตุมฺหาทิสานํ นิ สมฺมาปฏิปตฺติ สาสนสฺส อายุ นาม, ตสฺมา สมฺมาปฏิปตฺตึ ปหาย กปฺปิยาทีนิ ปฏิพาหนฺโต มา เอวํ อวจา"ติ โอวทิ. โส ตสฺสาปิ วจนํ นาทิยิ. เอวํ สนฺเตปิ นํ เถโร ทุวิตฺติกฺขตฺตุํ โอวทิตฺวา โอวาทํ อคฺคณฺหนฺตํ "นายํ มม วจนํ กโรตี"ติ ญตฺวา "เตนหาวุโส ปญฺญายิสฺสสิ สเกน กมฺเมนา"ติ วตฺวา ปกฺกามิ. ตโต ปฏฺฐาย นํ อญฺเญปิ เปสลา ภิกฺขู ฉฑฺฑยึสุ.

นั้นเข้าไปหาท่านแล้ว โอวาทว่า "ท่าน กปิละ ก็การปฏิบัติชอบแห่งชนผู้เช่นกับท่าน ชื่อว่าเป็นอายุศาสนาได้ เพราะฉะนั้น ท่านอย่าละการปฏิบัติชอบ กล่าวคัดค้านสิ่งที่สมควรเป็นต้นอย่างนี้เลย". ท่านไม่เชื่อฟังคำแม้ของพี่ชายนั้น. แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น พระเถระก็กล่าวตักเตือนท่านอีก ๒-๓ ครั้ง ทราบว่า "ภิกษุนี้ไม่เชื่อคำของเรา" จึงพูดกับเธอผู้ไม่รับโอวาทว่า "คุณ ถ้าดังนั้นคุณจักปรากฏด้วยกรรมของตน" แล้วหลีกไป. ตั้งแต่นั้นมาภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก แม้เหล่าอื่นต่างก็ทอดทิ้งท่าน.

โส ทุราจาโร หุตฺวา ทุราจาร-ปริวุโต วิหรนฺโต เอกทิวสํ อุโปสถคฺเค "ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามี"ติ วิชนึ อาทาย ธมฺมาสเน นิสีทิตฺวา "วตฺตตาวุโส เอตฺถ สนฺนิปติตานํ ภิกฺขูนํ ปาฏิโมกฺขนฺ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "โก อตฺโถ อิมสฺส ปฏิวจเนน ทินฺเนนา"ติ ตุณฺหีภูเต ภิกฺขู ทิสฺวา "อาวุโส ธมฺโม วา วินโย วา นตฺถิ, อุโปสถิโก วา นตฺถิ, ปาฏิโมกฺเขน สุเตน วา อสฺสุเตน วา โก อตฺโถ"ติ วตฺวา อาสนา วุฏฺฐหิ.

ท่านประพฤติชั่ว แวดล้อมด้วยคนประพฤติชั่ว อยู่มาวันหนึ่ง คิดว่า "เราจักสวดปาฏิโมกข์" จึงถือพัดวีชนีไปนั่งบนธรรมาสน์ในโรงอุโบสถ ถามว่า "ผู้มีอายุ ปาฏิโมกข์เป็นไปเพื่อภิกษุซึ่งประชุมกัน ณ ที่นี้หรือ" เห็นภิกษุพากันนิ่งด้วยคิดว่า "จะมีประโยชน์อะไร ด้วยคำตอบที่เราให้แก่ภิกษุนี้" จึงทูลขึ้นว่า "ผู้มีอายุ ธรรมหรือวินัยไม่มี, หรือไม่มีวันอุโบสถ ประโยชน์อะไรด้วยพระปาฏิโมกข์ อันเราจะฟังก็ได้ ไม่ฟังก็ได้" แล้วลุกขึ้นจาก

เอวํ โส กสฺสปสฺส ภควโต ปริยตฺติสาสนํ โอสกฺกาเปสิ. โสธนตฺเถโรปิ ตทเหว ปรินิพฺพายิ. กปิโล อตฺตโน อายุหปริโยสาเน อวีจิมหานิรเย นิพฺพตฺติ. ตาปิสฺส มาตา จ ภคินี จ ตสฺเสว ทิฏฺฐานุคตี อาปชฺชิตฺวา เปสเล ภิกฺขู อกฺโกสิตฺวา ปริภาสิตฺวา ตตฺเถว นิพฺพตฺตีสุ.

อาสนะ. ท่านยังศาสนาคือปริยัติของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า กัสสปะให้เสื่อมลงอย่างนี้. ฝ่ายพระโสธนเถระปรินิพพานในวันนั้นนั่นแล. เวลาสิ้นอายุ ภิกษุกปิละบังเกิดในอเวจีมหานรก. มารดาและน้องสาวแม้เหล่านั้นของท่านถึงทิฏฐานุคติของท่านนั่นเอง เที่ยวด่าบริภาษภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก จึงบังเกิด ณ อเวจีมหานรกนั้นเช่นกันนั้น.

ตสฺมึ ปน กาเล ปญฺจสตา ปุริสา คามฆาตกาทีนิ กตฺวา โจริกาย ชีวนฺตา ชนปทมนุสฺเสหิ อนุพทฺธา ปลายมานา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ตตฺถ กิญฺจิ ปฏิสรณํ อปสฺสนฺตา อญฺญตรํ อารญฺญกํ ภิกฺขุ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา "ปฏิสรณํ โน ภนฺเต โหถา"ติ วทึสุ. เถโร "ตุมฺหากํ สีลสทิสํ ปฏิสรณํ นาม นตฺถิ, สพฺเพปิ ปญฺจ สีลานิ สมาทิยถา"ติ อาห. เต "สาธู"ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สีลานิ สมาทิยึสุ. อถ เน เถโร โอวทิ "อิทานิ ตุเมฺห สีลวนฺโต, ชีวิตเหตุปิ โว เนว สีลํ อติกฺกมิตพฺพํ, น มโนปโทโส กาตพฺโพ"ติ. เต "สาธู"ติ สมฺปฏิจฺฉึสุ. อถ เต ชานปทา ตํ ฐานํ ปตฺวา

อนึ่ง ในกาลนั้น บุรุษ ๕๐๐ คน ทำการปล้นชาวบ้านเป็นต้น มีชีวิตอยู่ด้วยกิริยาของโจร ถูกพวกมนุษย์ในชนบทติดตาม หนีเข้าไปยังป่า ไม่เห็นอะไร ๆ จะพึ่งได้ในป่านั้น พบภิกษุผู้อยู่ป่ารูปหนึ่ง ไหว้แล้ว กล่าวว่า "ท่านขอรับขอท่านจงเป็นที่พึ่งพวกกระผมด้วยเถิด". พระเถระบอกว่า "ชื่อว่าที่พึ่งเช่นกับศีลของพวกท่านไม่มี จงสมาทานศีล ๕ กันทุก ๆ คนเถิด". พวกโจรเหล่านั้นรับคำว่า "ดีละ" พากันสมาทานศีล. ต่อมาพระเถระโอวาทโจรเหล่านั้นว่า "บัดนี้พวกท่านมีศีล, พวกท่านไม่ควรละเมิดศีลแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ไม่ควรทำการประทุษร้ายทางใจ". พวกโจรเหล่านั้น

อิโต จิโต จ ปริเยสมานา เต โจเร ทิสฺวา สพฺเพ ชีวิตา โวโรเปสุ. เต กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตีสุ. โจรเชฏฺฐโก เชฏฺฐกเทวปุตฺโต อโหสิ.

รับคำว่า "ดีล่ะ". ครั้งนั้น ชาวชนบทเหล่านั้นมาถึงที่นั้นแล้ว แสวงหาข้างโน้นข้างนี้ เห็นโจรเหล่านั้นจึงช่วยปลงชีวิตเสียทั้งหมด. พวกเขาตายแล้วไปบังเกิดในเทวโลก. หัวหน้าโจรได้เป็นหัวหน้าเทพบุตร.

เต อนุโลมปฺปฏิโลมวเสน เอกํ พุทฺธนฺตรํ เทวโลเก สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถินครทฺวาเร ปญฺจกุลสเต เกวฏฺฏคาเม นิพฺพตฺตีสุ. เชฏฺฐกเทวปุตฺโต เชฏฺฐกเกวฏฺฏสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. อิตเร อิตเรสุ. เอวํ เตสํ เอกทิวเสเยว ปฏิสนฺธิคฺคหณญฺจ มาตุกุจฺฉิโต นิกฺขมนญฺจ อโหสิ. เกวฏฺฏเชฏฺฐโก "อตฺถิ นุ โข อิมสฺมึ คาเม อญฺเญปิ ทารกา อชฺช ชาตา"ติ ปริเยสาเปตฺวา เตสํ ชาตภาวํ ญตฺวา "เอเต เม ปุตฺตสฺส สหายกา ภวิสฺสนฺตี"ติ สพฺเพสํ โปสาวนิกํ ทาเปสิ. เต สพฺเพปิ สหปํสุกีฬกา สหายกา หุตฺวา อนุปุพฺเพน วยปฺปตฺตา อเหสุ. เตสํ เกวฏฺฏเชฏฺฐกปุตฺโต ยสโต จ เตชโต จ อคฺคปุริโส อโหสิ.

ท่านเหล่านั้นท่องเที่ยวไปในเทวโลกสิ้นพุทธันดรหนึ่ง ด้วยอำนาจอนุโลมปฏิโลม พุทธุปบาทกาลนี้บังเกิด ณ หมู่บ้านชาวประมง ๕๐๐ ตระกูล ใกล้ประตูเมืองสาวัตถี. หัวหน้าเทพบุตรถือปฏิสนธิในเรือนหัวหน้าชาวประมง. นอกนี้ก็ถือปฏิสนธิในเรือนชาวประมงอื่น ๆ. คนเหล่านั้น ถือปฏิสนธิและออกจากท้องมารดาวันเดียวกัน ด้วยประการอย่างนี้. หัวหน้าชาวประมงคิดว่า "ในหมู่บ้านนี้มีเด็กแม้เหล่าอื่นเกิดวันนี้หรือไม่หนอ" ให้แสวงหา ก็ทราบว่าเด็กเหล่านั้นเกิดแล้ว คิดว่า "เด็กเหล่านี้จักเป็นสหายบุตรของเรา" สั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงดูเด็กเหล่านั้นทั้งหมด. เด็กแม้ทั้งหมดเหล่านั้น เป็นสหายเล่นฝุ่นร่วมกัน เจริญเติบโตตามลำดับ. บุตรชายของหัวหน้าชาวประมง

เป็นคนยอดเยี่ยมกว่าเด็กทุกคนเหล่านั้น ทั้งยศ ทั้งเดช.

กปิโลปิ โข เอกำ พุทฺธนฺตรำ นิรเย ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน ตสฺมึ กาเล อจิรวตียา สุวณฺณวณฺโณ ทุคฺคนฺธมุโข มหามจฺโฉ หุตฺวา นิพฺพตฺติ. อเถกทิวสำ เต สหายกา "มจฺเฉ พนฺธิสฺสามา"ติ ชาลาทีนิ คเหตฺวา นทิยำ ขิปึสุ. อถ เนสำ อนฺโตชาลำ โส มจฺโฉ ปาวิสิ. ตำ ทิสฺวา สพฺเพ เกวฏฺฏคามวาสิโน อุจฺจาสทฺทมกำสุ "ปุตฺตา โน ปฐมำ มจฺเฉ พนฺธนฺตา สุวณฺณมจฺฉำ พนฺธึสุ, อิทานิ โน ราชา ปหูตำ ธนำ ทสฺสตี"ติ. เตปิ โข สหายกา มจฺฉำ นาวาย ปกฺขิปิตฺวา นาวำ อุกฺขิปิตฺวา รญฺโญ สนฺติกำ อคมำสุ. รญฺญาปิ ตำ ทิสฺวา ว "กึ เอตนฺ"ติ วุตฺเต, "มจฺโฉ เทวา"ติ อาหำสุ. ราชา สุวณฺณวณฺณำ มจฺฉำ ทิสฺวา "สตฺถา เอตสฺส สุวณฺณการณำ ชานิสฺสตี"ติ มจฺฉำ คณฺหาเปตฺวา ภควโต สนฺติกำ อคมาสิ. มจฺเฉน มุเข วิวฏฺฏมตฺเตเยว, สกลเชตวนำ อติวิย ทุคฺคนฺธำ อโหสิ. ราชา สตฺถารำ ปุจฺฉิ "กสฺมา ภนฺเต มจฺโฉ สุวณฺณวณฺโณ ชาโต, กสฺมา

ส่วนภิกษุกปิละ ไหม้ในนรก สิ้นพุทธันดรหนึ่ง เพราะยังเหลือวิบากกรรมในกาลนั้น จึงบังเกิดเป็นปลาตัวใหญ่ มีสีเหมือนทองคำ มีกลิ่นปากเหม็น ในแม่น้ำอจิรวดี. ต่อมาวันหนึ่ง สหายเหล่านั้นชวนกันว่า "พวกเราจักไปจับปลา" ต่างพากันถือแหเป็นต้น ทอดลงไปในแม่น้ำ. ลำดับนั้น ปลานั้นได้ติดแหของพวกเขา. ชนชาวประมงทุกคน เห็นปลานั้นแล้ว ส่งเสียงดังว่า "บุตรพวกเราจับปลาครั้งแรก ก็จับได้ปลาสีทอง บัดนี้พระราชาจักพระราชทานทรัพย์มากมายแก่พวกเรา". สหายเหล่านั้นจับปลาใส่เรือพากันหามเรือไปพระราชสำนัก. แม้เมื่อพระราชาทอดพระเนตรปลานั้นแล้ว ตรัสว่า "นี่อะไร" จึงกราบทูลว่า "ปลาพระเจ้าข้า". พระราชาทอดพระเนตรปลาสีทองแล้ว ตรัสว่า "พระศาสดาจักทราบเหตุที่ปลานั้นเป็นปลาสีทอง" จึงรับสั่งให้ถือปลาไปสำนักพระผู้มีพระภาค. เมื่อปลาพออ้าปากเท่านั้น, เชตวันทั้งสิ้นได้มีกลิ่นเหม็นเหลือเกิน. พระราชาทูลถาม

จสฺส มุขโต ทุคฺคนฺโธ วายตี"ติ.

พระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า เหตุไรปลาจึงมีสีทอง และกลิ่นเหม็นโชยออกจากปากของมัน".

"อยํ มหาราช กสฺสปภควโต ปาวจเน กปิโล นาม ภิกฺขุ อโหสิ พหุสฺสุโต มหาปริวาโร, ลาภตณฺหาย อภิภูโต อตฺตโน วจนํ อคฺคณฺหนฺตานํ อกฺโกสโก ปริภาสโก กสฺสปภควโต สาสนํ โอสกฺกาเปสิ โส เตน กมฺเมน อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา วิปากาวเสเสน อิทานิ มจฺโฉ ชาโต, ยํ ปน โส ทีฆรตฺตํ พุทฺธวจนํ วาเจสิ, พุทฺธสฺส วณฺณํ กเถสิ, ตสฺส นิสฺสนฺเทน อิมํ สุวณฺณวณฺณํ ปฏิลภิ, ยํ ภิกฺขูนํ อกฺโกสโก ปริภาสโก อโหสิ, เตนสฺส มุขโต ทุคฺคนฺโธ วายติ, กถาเปมิ นํ มหาราชา"ติ. "กถาเปถ ภนฺเต"ติ. อถ นํ สตฺถา ปุจฺฉิ "ตฺวํ กปิโล"ติ. "อาม ภนฺเต อหํ กปิโล"ติ. "กุโต นุ อาคโตสี"ติ. "อวีจิมหานิรยโต ภนฺเต"ติ. "เชฏฺฐกภาติโก เต โสธโน กุหึ คโต"ติ. "ปรินิพฺพุโต ภนฺเต"ติ. "มาตา ปน สาธนี กหนฺ"ติ. "นิรเย นิพฺพตฺตา ภนฺเต"ติ. "กนิฏฺฐภคินี เต ตาปนา

พระศาสดาตรัสว่า "มหาบพิตร ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า กัสสปะ ปลานี้เป็นภิกษุชื่อ กปิละ ทรงพหูสูต มีบริวารมาก, เธอถูกความทะยานอยากในลาภครอบงำ จึงด่าบริภาษภิกษุที่ไม่เชื่อฟังคำของตน ทำศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะให้เสื่อม, เพราะกรรมนั้นเธอจึงบังเกิดในอเวจี, ด้วยวิบากที่ยังเหลืออยู่บัดนี้ จึงได้เกิดเป็นปลา, ก็ข้อที่เธอบอกพระพุทธพจน์สรรเสริญคุณพระพุทธเจ้าสิ้นกาลนาน, ด้วยวิบากของกรรมนั้นเธอจึงได้สีดุจทองคำนี้, ข้อที่เธอด่าบริภาษภิกษุ, ด้วยผลกรรมนั้นกลิ่นเหม็นจึงโชยออกจากปากของเธอ, มหาบพิตร อาตมาจะให้ปลานั้นพูด". พระราชากราบทูลว่า 'ให้พูดเถิด พระเจ้าข้า". ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถามปลานั้นว่า "เธอเป็นภิกษุชื่อกปิละหรือ". ปลากราบทูลว่า 'ใช่ พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ชื่อกปิละ". พระศาสดาตรัสถามว่า "เธอ

กหนฺ"ติ. "มหานิรเย นิพฺพตฺตา มาจากไหน". ปลากราบทูลว่า "จากอเวจี มหานรก พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสถามว่า "พระโสธนะพี่ชายเธอไปไหน". ปลากราบทูลว่า "ปรินิพพานแล้ว พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสถามว่า "นางสาธนีมารดาไปไหน". ปลากราบทูลว่า "ไปเกิดในนรก พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสถามว่า "นางตาปนาน้องสาวเธอไปไหน". ปลากราบทูลว่า "ไปเกิดในนรก พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสถามว่า "บัดนี้ เธอจะไปไหน". ปลากราบทูลว่า "ไปอเวจีมหานรก พระเจ้าข้า" ถูกความเร่าร้อนครอบงำ ใช้ศีรษะฟาดเรือ ตายลงเวลานั้น ไปเกิดในนรก. มหาชนเกิดความสังเวช ขนลุกชูชัน.

อถ ภควา ตสฺมึ ขเณ สนฺนิปติตาย ปริสาย จิตฺตวารํ โอโลเกตฺวา ตสฺขณานุรูปึ ธมฺมํ เทเสตุ "ธมฺมจริยํ พฺรหฺมจริยํ เอตทาหุ 'วสุตฺตมนฺ"ติ สุตฺตนิปาเต กปิลสุตฺตํ กเถตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูวารจิตของบริษัท ซึ่งประชุมกันในขณะนั้น เพื่อแสดงธรรมอันสมควรแก่ขณะนั้น จึงตรัสกปิลสูตรในสุตตนิบาตว่า "การประพฤติธรรม การประพฤติพรหมจรรย์นั้น นักปราชญ์กล่าวว่า 'เป็นแก้วอันสูงสุด" ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

วิปฺปฏิสาราภิภูโต นาวํ สีเสน ปหริตฺวา ตาวเทว กาลํ กตฺวา นิรเย นิพฺพตฺติ. มหาชโน สํวิคฺโค อโหสิ โลมหฏฺฐชาโต.

๓๓๔. "มนุชสฺส ปมตฺตจาริโน
ตณฺหา วฑฺฒติ มาลุวา วิย
โส ปริปฺลวติ หุราหุรำ
ผลมิจฺฉำว วนสฺมึ วานโร

๓๓๔. "ตัณหา ย่อมเจริญแก่คนผู้มีปกติประพฤติประมาท ดุจเถาย่านทราย ฉะนั้น เขาย่อมเร่ร่อนไปสู่ภพน้อยภพใหญ่ ดังวานรตัวปรารถนาผลไม้ เร่ร่อนไปในป่า ฉะนั้น

๓๓๕. ยำ เอสา สหเต ชมฺมี
ตณฺหา โลเก วิสตฺติกา
โสกา ตสฺส ปวฑฺฒติ
อภิวุฏฺฐำว วีรณำ

๓๓๕. ตัณหานั่น อันเป็นธรรมชาติลามก ซึ่งซ่านไปในโลก ครอบงำบุคคลใด ความโศกย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น ดุจหญ้าคมบางที่ฝนตกรดแล้ว เจริญงอกงามขึ้น ฉะนั้น.

๓๓๖. โย เจตำ สหเต ชมฺมี
ตณฺหำ โลเก ทุรจฺจยำ
โสกา ตมฺหา ปปตนฺติ
อุทวินฺทุว โปกฺขรา

๓๓๖. ผู้ใดครอบงำตัณหา อันลามกนั้น ซึ่งคนล่วงได้ยาก ในโลกเสียได้ ความโศก ย่อมตกไปจากบุคคลนั้น ดุจหยาดน้ำตกไปจากใบบัว ฉะนั้น.

๓๓๗. ตำ โว วทามิ ภทฺทำ โว
ยาวนฺเตตฺถ สมาคตา
ตณฺหาย มูลำ ขณถ
อุสีรตฺโถว วีรณำ
มา โว นฬำ ว โสโตว
มาโร ภญฺชิ ปุนปฺปุนนฺ"ติ.

๓๓๗. เพราะเหตุนั้น เราบอกกะท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมีประมาณเท่าใด มาประชุมกัน ณ ที่นี้ ความเจริญ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย มีประมาณเท่านั้น ขอพวกท่านจงขุดรากตัณหาออกเสีย ดุจคนต้องการแฝก ขุดหญ้าคมบาง

ฉะนั้น มารอย่าระรานท่านบ่อย ๆ ดุจกระแสน้ำระรานไม้อ้อฉะนั้น".

ตตฺถ **ปมตฺตจาริโนติ** สติโวสฺสคฺคลกฺขเณน ปมาเทน ปมตฺตจาริสฺส ปุคฺคลสฺส เนว ฌานํ น วิปสฺสนามคฺคผลานิ วฑฺฒนฺติ. ยถา ปน รุกฺขํ สํสิพฺพนฺตี ปริโยนทฺธนฺตี ตสฺส วินาสาย มาลุวา ลตา วฑฺฒติ, เอวมสฺส ฉทฺวารานิ นิสฺสาย ปุนปฺปุนํ อุปฺปชฺชนโต ตณฺหา วฑฺฒตีติ อตฺโถ. **โส ปริปฺลวติ หุราหุรนฺติ** โส ตณฺหาคติโก ปุคฺคโล ภเว ภเว ปริปฺลวติ ธาวติ. ยถา กีวิยาติ. **ผลมิจฺฉํว วนสฺมึ วานโร**ติ ยถา รุกฺขผลํ อิจฺฉนฺโต วานโร วนสฺมึ ธาวติ, ตสฺส ตสฺส **รุกฺขสฺส สาขํ** คณฺหาติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหาติ, ตมฺปิ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหาติ "สาขํ อลภิตฺวา **สนฺนิสินฺโน**"ติ วตฺตพฺพตํ นาปชฺชติ, เอวเมว ตณฺหาคติโก ปุคฺคโล หุราหุรํ ธาวนฺโต "อารมฺมณํ อลภิตฺวา ตณฺหาย อปฺปวตฺตํ ปตฺโต"ติ วตฺตพฺพตํ นาปชฺชติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้มีปกติประพฤติประมาท** ความว่า ฌานไม่เจริญ วิปัสสนามรรคและผล ก็ไม่เจริญแก่บุคคลผู้มีปกติประพฤติประมาท เพราะความประมาท อันมีการปล่อยสติเป็นลักษณะ. อธิบายว่า เหมือนอย่างว่าตัณหาย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น เพราะอาศัยทวาร ๖ เกิดขึ้นบ่อย ๆ เหมือนเถาย่านทรายรวบรัดรึงรัดต้นไม้ เจริญเพื่อให้ต้นไม้นั้นพินาศไป ฉะนั้น. คำว่า **บุคคลนั้นร่อนเร่ไปสู่ภพน้อยใหญ่** ความว่า บุคคลนั้น คือ ผู้มีตัณหาเป็นเครื่องดำเนินไป ย่อมเร่ร่อน คือ เที่ยวไปในทุก ๆ ภพ. ถามว่า เขาเร่ร่อนไปเหมือนอะไร. แก้ว่า **เหมือนวานรตัวปรารถนาผลไม้เร่ร่อนไปในป่า ฉะนั้น**. อธิบายว่า วานรตัวปรารถนาผลไม้เร่ร่อนไปในป่า จับกิ่งไม้นั้น ๆ ปล่อยกิ่งนั้นก็จับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้น ก็จับกิ่งอื่น ไม่ถึงความเป็นสัตว์ที่ใคร ๆ พึงกล่าวว่า "ลิงนี้ไม่ได้กิ่งไม้ นั่งจับเจ่าแล้ว" ฉันใด

บุคคลผู้มีตัณหาเป็นเครื่องดำเนินไป เร่ร่อนไปสู่ภพน้อยใหญ่ ไม่ถึงความเป็นบุคคลอันเขาพึงกล่าวว่า "เขาไม่ได้อารมณ์แล้ว จึงถึงความไม่เป็นไปตามความทะยานอยาก" ฉันนั้นนั่นแล.

ยนฺติ ยํ ปุคฺคลํ เอสา ลามกภาเวน ชมฺมี วิสาหารตาย วิสปุปฺผตาย วิสผลตาย วิสปริโภคตาย รูปาทีสุ วิสตฺตตาย อาสตฺตตาย 'วิสตฺติกา'ติ สงฺขฺยํ คตา ฉทฺวาริกตณฺหา อภิภวติ, ยถา นาม วเน ปุนปฺปุนํ วสฺสนฺเตน เทเวน อภิวุฏฺฐํ วีรณติณํ วฑฺฒติ, เอวํ ตสฺส ปุคฺคลสฺส อนฺโต วฏฺฏมูลกา โสกา อภิวฑฺฒนฺตีติ อตฺโถ.

คำว่า **ผู้ใด** ความว่า ตัณหาที่เป็นไปในทวาร ๖ นั้น ชื่อว่า ลามก เพราะเป็นของชั่ว ถึงการนับว่า 'ซ่านไป' เพราะซ่านไป คือ แล่นไปในรูปารมณ์เป็นต้น โดยเป็นดุจอาหารเจือยาพิษ ดอกไม้เจือยาพิษ ผลไม้เจือยาพิษ เครื่องบริโภคเจือยาพิษ ครอบงำบุคคลใด ความโศกมีวัฏฏะเป็นมูล ย่อมเจริญ ณ ภายในบุคคลนั้น เหมือนหญ้าคาถูกฝนซึ่งตกรดบ่อย ๆ งอกงามอยู่ในป่า ฉะนั้น.

ทุรจฺจยนฺติ โย ปน ปุคฺคโล เอตํ วุตฺตปฺปการํ อติกฺกมิตุํ ปชหิตุํ ทุกฺกรตาย ทุรจฺจยํ ตณฺหํ สหติ อภิภวติ, ตมฺหา ปุคฺคลา วฏฺฏมูลกา โสกา ปปตนฺติ, ยถา นาม โปกฺขเร ปทุมปตฺเต ปติตํ อุทกพินฺทุ น ปติฏฺฐาติ, เอวํ น ปติฏฺฐหนฺตีติ อตฺโถ.

คำว่า **ที่ล่วงได้ยาก** ความว่า ก็บุคคลใด ข่ม คือครอบงำตัณหานั่น คือมีประการดังกล่าว ที่ชื่อว่า ล่วงได้ยาก เพราะทำได้ยากเพื่อก้าวล่วง คือละ, ความโศกซึ่งมีวัฏฏะเป็นมูล ย่อมตกไปจากบุคคลนั้น คือ ตั้งอยู่ไม่ได้ เหมือนหยาดน้ำที่ตกไปบนใบบัว คือใบปทุม ตั้งอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น.

ตํ โว วทามีติ เตน การเณน อหํ ตุเมฺห วทามิ. **ภทฺทํ โวติ** ภทฺทํ ตุมฺหากํ โหตุ, มา อยํ กปิโล วิย วินาสํ ปาปุณิตฺถาติ อตฺโถ. **มูลนฺติ** อิมิสฺสา ฉทฺวาริกตณฺหาย อรหตฺตมคฺคญาเณน มูลํ ขณถ. กึ วิยาติ. **อุสีรตฺโถว วีรณนฺติ**. ยถา อุสีเรน อตฺถิโก ปุริโส มหนฺเตน กุทฺทาเลน วีรณํ ขณติ, เอวมสฺสา มูลํ ขณถาติ อตฺโถ. **มา โว นฬี ว โสโตว มาโร ภญฺชิ ปุนปฺปุนนฺติ.** มา ตุเมฺห นทีโสเต ชาตํ นฬึ มหาเวเคน อาคโต นทีโสโต วิย กิเลสมาโร มรณมาโร เทวปุตฺตมาโร จ ปุนปฺปุนํ ภญฺชตูติ อตฺโถ.

คำว่า **เพราะเหตุนั้น เราจึงบอก** กะพวกท่าน. ความว่า เพราะเหตุนั้น เราจึงกล่าวกะพวกท่าน. คำว่า **ความเจริญจงมีแก่พวกท่าน** ความว่า พวกท่านจงมีความเจริญ อย่าถึงความพินาศดุจปลากปิละนี้เลย. คำว่า **รากเหง้า** ได้แก่ พวกท่านจงขุดรากตัณหาซึ่งเป็นไปในทวาร ๖ ด้วยอรหัตมรรคญาณ. ถามว่าเหมือนอะไร. แก้ว่า **เหมือนคนต้องการแฝก ขุดหญ้าคมบาง ฉะนั้น.** อธิบายว่า พวกท่านจงขุดรากตัณหานั้นเสีย ดุจคนต้องการแฝกใช้จอบใบใหญ่ขุดหญ้าคมบาง ฉะนั้น. คำว่า **มารอย่าหักรานพวกท่านบ่อย ๆ ดุจกระแสน้ำหักรานไม้อ้อ ฉะนั้น** ความว่า กิเลสมารก็ดี มรณมารก็ดี เทพบุตรมารก็ดี อย่าหักรานพวกท่านบ่อย ๆ ดุจกระแสน้ำซึ่งไหลมาด้วยกำลังแรง หักรานไม้อ้อที่เกิดริมกระแสน้ำ ฉะนั้น.

เทสนาวสาเน เต ปญฺจสตา เกวฏฺฏปุตฺตา สโวทกึ อาปชฺชิตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตกิริยํ ปฏฺฐยมานา สตฺถุ

ในเวลาจบเทศนา บุตรชาวประมง ๕๐๐ คนเหล่านั้น ถึงความสังเวช ปรารถนาทำที่สุดทุกข์ บวชในสำนักพระ

สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา นจิรสฺเสว ทุกฺขสฺสนฺตํ กตฺวา สตฺถารา สทฺธึ อเนญฺชวิหารสมาปตฺติธมฺมปริโภเคน เอกปริโภคา อเหสุนฺติ.

กปิลมจฺฉวตฺถุ ปฐมํ

ศาสดาแล้วไม่นาน ก็ทำที่สุดทุกข์ได้เป็นผู้บริโภคเป็นอันเดียว ด้วยธรรมเครื่องบริโภค คือ อเนญชวิหารธรรมและสมาปัตติธรรมร่วมกับพระศาสดาดังนี้แล.

เรื่องปลากปิละที่ ๑ จบ.

๒. สูกรโปติกาวตฺถุ

๓๓๘. ยถาปิ มูเล อนุปทฺทเว ทเฬฺห
ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปุนเรว รูหติ
เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนูหเต
นิพฺพตฺตติ ทุกฺขมิทํ ปุนปฺปุนํ

๓๓๙. ยสฺส ฉตฺตึสติโสตา
มนาปสฺสวนา ภุสา
มหา วหนฺติ ทุทฺทิฏฺฐึ
สงฺกปฺปา ราคนิสฺสิตา

๓๔๐. สวนฺติ สพฺพธี โสตา
ลตา อุพฺภิชฺช ติฏฺฐติ
ตญฺจ ทิสฺวา ลตํ ชาตํ
มูลํ ปญฺญาย ฉินฺทถ

๓๔๑. สริตานิ สิเนหิตานิ จ
โสมนสฺสานิ ภวนฺติ ชนฺตุโน
เต สาตสิตา สุเขสิโน
เต เว ชาติชรูปคา นรา.

๒. เรื่องนางลูกสุกร

๓๓๘. ต้นไม้เมื่อรากไม่มีอันตราย ยังมั่นคง แม้ถูกคนตัดก็งอกขึ้นมาอีก ฉันใด ทุกข์นี้ เมื่อบุคคลขจัดตัณหานุสัยไม่ได้ ก็บังเกิดบ่อย ๆ ฉันนั้น

๓๓๙. ผู้ใดมีกระแสตัณหา ๓๖ ซึ่งไหลไปในอารมณ์เป็นที่พอใจ เป็นธรรมชาติกล้า ความดำริอันใหญ่ที่อาศัยราคะ ย่อมนำบุคคลผู้มีทิฐิชั่วนั้นไป.

๓๔๐. กระแส (ตัณหา) ย่อมไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง ตัณหาดุจเถาวัลย์แตกขึ้นแล้ว ตั้งอยู่ พวกท่านเห็นตัณหา ดุจเถาวัลย์นั้นเกิดขึ้นแล้ว จงใช้ปัญญาตัดรากออกเสีย

๓๔๑. หมู่สัตว์ย่อมมีความโสมนัส ซึ่งซ่านไป อันถึงตัณหาดุจยางเหนียว หมู่สัตว์เหล่านั้น อาศัยความสำราญ มักแสวงหาความสุข นระเหล่านั้นแล ย่อมเข้าถึงชาติและชรา.

๓๔๒. ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา
ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต
สญฺโญชนสงฺคสตฺตา
ทุกฺขมุเปนฺติ ปุนปฺปุนํ จิราย.

๓๔๒. หมู่สัตว์ถูกตัณหาเครื่องสะดุ้ง ทำไว้ ณ เบื้องหน้า ย่อมกระเสือกกระสน ดุจกระต่ายที่ถูกนายพรานดักได้ แล้วดิ้นรนอยู่ฉะนั้น หมู่สัตว์ซึ่งข้องในสังโยชน์และกิเลสเครื่องข้อง ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อย ๆ อยู่ช้านาน.

๓๔๓. ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา
ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต
ตสฺมา ตสิณํ วิโนทเย ภิกฺขุ
อากงฺขี วิราคมตฺตโน.

๓๔๓. หมู่สัตว์ที่ถูกตัณหาเครื่องสะดุ้ง ทำไว้ ณ เบื้องหน้า ย่อมกระเสือกกระสนไป ดุจกระต่ายที่ถูกนายพรานดักได้ แล้วดิ้นรนอยู่ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ภิกษุหวังธรรมเครื่องสำรอกกิเลส เพื่อตน พึงบรรเทาตัณหาเครื่องสะดุ้งเสีย.

ปิฎกที่ ๒๕ ขุ.ป.๒๖-๗

๒. สูกรโปติกาวตฺถุ

ยถาปิ มูเลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ คูถสูกรโปติกํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ กิร ทิวเส สตฺถา ราชคหํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺโต เอกํ สูกรโปติกํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสิ. ตสฺส สิตํ กโรนฺตสฺส มุขวิวรวินิคฺคตํ ทสฺสโนภาสมณฺฑลํ ทิสฺวา อานนฺทตฺเถโร "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย สิตสฺส ปาตุกมฺมายา"ติ สิตการณํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา "ปสฺเสตํ อานนฺท สูกรโปติกนฺ"ติ. "อาม ภนฺเต"ติ. "เอสา กกุสนฺธสฺส ภควโต สาสเน เอกาย อาสนสาลาย สามนฺตา กุกฺกุฏี อโหสิ, สา เอกสฺส โยคาวจรสฺส วิปสฺสนากมฺมฏฺฐานํ สชฺฌายนฺตสฺส ธมฺมโฆสนํ สุตฺวา ตโต จุตา ราชกุเล นิพฺพตฺติตฺวา อุพฺพรี นาม ราชธีตา อโหสิ, สา อปรภาเค สรีรวลญฺชนฏฺฐานํ ปวิฏฺฐา ปุพฺพกราสึ ทิสฺวา ตตฺถ ปุพฺพกสญฺญํ อุปฺปาเทตฺวา ปฐมชฺฌานํ

๒. เรื่องนางลูกสุกร

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ เวฬุวัน ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **เมื่อราก** (ไม่มีอันตราย) **ฯลฯ ฉันใด** เป็นต้น.

ทราบว่า วันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ เห็นนางลูกสุกรตัวหนึ่ง จึงทรงทำการแย้มให้ปรากฏ. เมื่อพระองค์ทรงทำการแย้มพระโอษฐ์อยู่ พระอานนท์เห็นมณฑลแห่งทัสสโนภาษ ซึ่งเปล่งออกจากช่องพระโอษฐ์ จึงทูลถามเหตุแห่งการแย้มว่า "พระเจ้าข้า อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยแห่งการทำการแย้มให้ปรากฏ". ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะเธอว่า "อานนท์ เธอเห็นลูกสุกรนั่นไหม. พระอานนท์กราบทูลว่า "เห็น พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสว่า "นางลูกสุกรนั่นเกิดเป็นแม่ไก่รอบโรงฉันแห่งหนึ่ง ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า กกุสันธะ แม่ไก่นั้น ฟังเสียงประกาศธรรมของพระโยคาวจรรูปหนึ่ง ซึ่งสาธยายวิปัสสนากรรมฐานอยู่ เคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้ว

ปฏิลภิ, สา ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา จวิตฺวา จ ปน คติวเสน อาลุฬมานา อิทานิ สูกรโยนิยํ นิพฺพตฺติ. อิทํ การณํ ทิสฺวา มยา สิตํ ปาตุกตนฺ"ติ.

บังเกิดในพระราชตระกูล เป็นราชธิดา พระนามว่า อุพพรี, ต่อมานางเข้าไป สถานที่ถ่ายอุจจาระ เห็นหมู่หนอน เกิด ปุฬวกสัญญาในที่นั้น ได้ปฐมฌาน, นาง ดำรงอยู่ในอัตภาพนั้นจนสิ้นอายุ เคลื่อน จากอัตภาพนั้น บังเกิดในพรหมโลก, ก็แล ครั้นเคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้ว สับสนด้วยอำนาจคติ บัดนี้ บังเกิดใน กำเนิดสุกร. เราเห็นเหตุนี้แล้ว จึงทำการแย้มให้ปรากฏ".

ตํ สุตฺวา อานนฺทตฺเถรปฺปมุขา ภิกฺขู มหนฺตํ สํเวคํ ปฏิลภึสุ. สตฺถา เตสํ สํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา ราคตณฺหาย อาทีนวํ ปกาเสนฺโต อนฺตรวีถิยํ ฐิตโกว อิมา คาถา อภาสิ

พวกภิกษุซึ่งมีพระอานนทเถระเป็นประธาน ฟังคำนั้นแล้ว ได้ความสังเวชเป็นอันมาก. พระศาสดาทรงยังสังเวชให้เกิดแก่ภิกษุเหล่านั้นแล้ว เมื่อประกาศโทษราคตัณหา ทรงยืนในระหว่างถนนแล ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๓๘. "ยถาปิ มูเล อนุปทฺทเว ทเฬฺห
ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปุนเรว รูหติ
เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนูหเต
นิพฺพตฺตตี ทุกฺขมิทํ ปุนปฺปุนํ.

๓๓๘. "ต้นไม้เมื่อรากไม่มีอันตราย ยังมั่นคง แม้ถูกคนตัดก็งอกขึ้นมาอีก ฉันใด ทุกข์นี้ เมื่อบุคคลขจัดตัณหานุสัยไม่ได้ ก็บังเกิดบ่อย ๆ ฉันนั้น.

๓๓๙. ยสฺส ฉตฺตึสติโสตา
มนาปสฺสวนา ภุสา

๓๓๙. ผู้ใดมีกระแสตัณหา ๓๖ ซึ่งไหลไปในอารมณ์เป็นที่พอใจ เป็นธรรม-

มหา วหนฺติ ทุทฺทิฏฺฐึ
สงฺกปฺปา ราคนิสฺสิตา
ชาติกล้า ความดำริอันใหญ่ที่
อาศัยราคะ ย่อมนำบุคคลผู้มี
ทิฐิชั่วนั้นไป.

๓๔๐. สวนฺติ สพฺพธี โสตา
ลตา อุพฺภิชฺช ติฏฺฐติ
ตญฺจ ทิสฺวา ลตำ ชาตำ
มูลำ ปญฺญาย ฉินฺทถ
๓๔๐. กระแส (ตัณหา) ย่อมไหลไปใน
อารมณ์ทั้งปวง ตัณหาดุจเถาวัลย์
แตกขึ้นแล้ว ตั้งอยู่ พวกท่านเห็น
ตัณหา ดุจเถาวัลย์เกิดแล้วนั้น
จงใช้ปัญญาตัดรากออกเสีย

๓๔๑. สริตานิ สิเนหิตานิ จ
โสมนสฺสานิ ภวนฺติ ชนฺตุโน
เต สาตสิตา สุเขสิโน
เต เว ชาติชรูปคา นรา.
๓๔๑. หมู่สัตว์ย่อมมีความโสมนัส ซึ่ง
ซ่านไป อันถึงตัณหาดุจยางเหนียว
หมู่สัตว์เหล่านั้น อาศัยความ
สำราญ มักแสวงหาความสุข
นระเหล่านั้นแล ย่อมเข้าถึงชาติ
และชรา.

๓๔๒. ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา
ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต[๒]
สญฺโญชนสงฺคสตฺตา
ทุกฺขมุเปนฺติ ปุนปฺปุนำ จิราย.
๓๔๒. หมู่สัตว์ถูกตัณหาเครื่องสะดุ้ง ทำ
ไว้ ณ เบื้องหน้า ย่อมกระเสือก
กระสน ดุจกระต่ายที่ถูก
นายพรานดักได้ แล้วดิ้นรนอยู่
ฉะนั้น หมู่สัตว์ซึ่งข้องในสังโยชน์

---

[๑] ฉ. อุปฺปชฺช.
[๒] ฉ. พนฺธิโต.

๓๔๓. ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา
ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต
ตสฺมา ตสิณํ วิโนทเย ภิกฺขุ
อากงฺขํ วิราคมตฺตโน"ติ.

๓๔๓. หมู่สัตว์ที่ถูกตัณหาเครื่องสะดุ้ง ทำไว้ ณ เบื้องหน้า ย่อมกระเสือกกระสนไป ดุจกระต่ายที่ถูกนายพรานดักได้ แล้วดิ้นรนอยู่ ฉะนั้น เพราะเหตุนั้น ภิกษุหวังธรรมเครื่องสำรอกกิเลส เพื่อตน พึงบรรเทาตัณหาเครื่องสะดุ้งเสีย".

ตตฺถ **มูเลติ** ยสฺส รุกฺขสฺส จตูสุ ทิสาสุ เหฏฺฐา จ อุชุกเมว คเต ปญฺจวิเธ มูเล เฉทนผลานวิชฺฌนาทีนํ เกนจิ อุปทฺทเวน อนุปทฺทเว ถิรปฺปตฺตตาย ทเฬฺห โส รุกฺโข อุปริ ฉินฺโนปิ สาขานุสาขานํ วเสน ปุนเทว รูหติ, เอวเมว ฉทฺวาริกาย ตณฺหาย อนุสเย อรหตฺตมคฺคญาเณน อนูหเต อสมุจฺฉินฺเน ตสฺมึ ตสฺมึ ภเว ชาติอาทิเภทํ อิทํ ทุกฺขํ ปุนปฺปุนํ นิพฺพตฺตติเยวาติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เมื่อราก** ความว่า เมื่อรากทั้ง ๕ ของต้นไม้ใด ซึ่งทอดตรงไปใน ๔ ทิศ และภายใต้ชื่อว่าไม่มีอันตราย เพราะอันตรายมีการตัดการผ่า และการเจาะเป็นต้น ชื่อว่ามั่นคง เพราะถึงความเป็นของแข็งแรง ต้นไม้นั้นแม้ถูกตัดข้างบนก็งอกขึ้นได้อีก ด้วยอำนาจกิ่งน้อยใหญ่ ฉันใด ทุกข์ต่างโดยชาติเป็นต้นนี้ เมื่อตัณหานุสัยซึ่งเป็นไปทางทวาร ๖ บุคคลยังถอนขึ้นไม่ได้ คือ ยังตัดไม่ขาดด้วยอรหัตมรรคญาณ ย่อมบังเกิดในภพนั้น ๆ อีก ฉันนั้นนั่นแล.

ยสฺสาติ ยสฺส ปุคฺคลสฺส อิติ บทว่า **ผู้ใด** ความว่า ตัณหาที่ อชฺฌตฺติกสฺสุปาทาย อฏฺฐารส ตณฺหา- ประกอบด้วยกระแส ๓๖ ด้วยอำนาจ วิจริตานิ พาหิรสฺสุปาทาย อฏฺฐารส ตัณหาวิจริตเหล่านี้ คือ ตัณหาวิจริตอิง ตณฺหาวิจริตานีติ อิเมสํ ตณฺหาวิจริตานํ อายตนะภายใน ๑๘ ตัณหาวิจริตอิง วเสน ฉตฺตึสติยา โสเตหิ สมนฺนาคตา อายตนะภายนอก ๑๘ ชื่อว่า ไหลไปใน มนาเปสุ รูปาทีสุ อาสวติ ปริวตฺตตีติ อารมณ์ที่น่าพอใจ เพราะอรรถวิเคราะห์ มนาปสฺสวนา ตณฺหา ภุสา พลวตี ว่า ไหลไป คือเป็นไปในรูปารมณ์เป็นต้น โหติ, ตํ ปุคฺคลํ วิปนฺนญาณตาย ที่น่าชอบใจ เป็นธรรมชาติกล้า คือ ทุทฺทิฏฺฐึ ปุนปฺปุนํ อุปฺปชฺชนโต มีกำลัง มีแก่บุคคลใด, ความดำริ มหนฺตภาเวน มหา หุตฺวา ฐานํ วา อันชื่อว่าใหญ่ เพราะเป็นของใหญ่โดย วิปสฺสนํ วา อนิสฺสาย ราคนิสฺสิตา การเกิดขึ้นบ่อย ๆ ไม่อาศัยฐานหรือ สงฺกปฺปา วหนฺตีติ อตฺโถ. วิปัสสนา อาศัยราคะนำบุคคลนั้นผู้ชื่อว่า มีทิฐิชั่ว เพราะมีญาณวิบัติไป.

สวนฺติ สพฺพธี โสตาติ อิเม คำว่า **กระแส**(ตัณหา) **ย่อมไหล ตณฺหาโสตา จกฺขุทฺวาราทีนํ วเสน ไปในอารมณ์ทั้งปวง** ความว่า กระแส สพฺเพสุ รูปาทีสุ อารมฺมเณสุ สวนโต ตัณหาเหล่านี้ ชื่อว่า ไหลไปในอารมณ์ สพฺพาปิ รูปตณฺหา ฯเปฯ ธมฺมตณฺหาติ ทั้งปวง เพราะไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง สพฺพภเวสุ วา สวนโต สพฺพธิ สวนฺติ มีรูปเป็นต้น ด้วยอำนาจจักษุทวารเป็นต้น นาม. **ลตาติ** ปลิเวฐนฏฺเฐน หรือเพราะตัณหาทั้งหมด คือ รูปตัณหา สํสิพฺพนฏฺเฐน จ ลตา วิยาติ ลตา. สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา **อุพฺภิชฺช ติฏฺฐตีติ** ฉหิ ทฺวาเรหิ โผฏฐัพพตัณหา ธัมมตัณหา ไหลไปใน อุปฺปชฺชิตฺวา รูปาทีสุ อารมฺมเณสุ ภพทั้งปวง. คำว่า **ตัณหาดุจเถาวัลย์** ติฏฺฐติ. ความว่า ตัณหา ชื่อว่า ลดา เพราะ

อรรถว่า เป็นดุจเถาวัลย์ โดยอรรถว่าพัวพันไว้ และรึงรัดไว้. คำว่า (ตัณหาดุจเถาวัลย์) **แตกขึ้นแล้ว ตั้งอยู่** ความว่า ตัณหาดุจเถาวัลย์เกิดขึ้นทางทวาร ๖ แล้ว ตั้งอยู่ในรูปารมณ์เป็นต้น.

ตญฺจ ทิสฺวาติ ตำ ปน ตณฺหาลตำ "เอตฺเถ สา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชตี"ติ ชาตฏฺฐานวเสน ทิสฺวา. **ปญฺญายา**ติ สตฺเถน วเน ชาตำ ลตำ วิย มคฺคปญฺญาย มูเล ฉินฺทถาติ อตฺโถ.

คำว่า **เห็นตัณหาดุจเถาวัลย์นั้น** ความว่า เห็นตัณหาดุจเถาวัลย์นั้น ด้วยอำนาจสถานที่เกิดว่า "ตัณหานั้นเมื่อเกิดย่อมเกิดในปิยรูปและสาตรูปนี้". คำว่า **ด้วยปัญญา** ได้แก่ พวกท่านจงใช้มรรคปัญญาตัดราก (ตัณหา) ดุจคนใช้มีดตัดเถาวัลย์ที่เกิดในป่า ฉะนั้น.

สริตานีติ อนุสฏานิ ปยาตานิ. **สิเนหิตานี**ติ จีวราทีสุ ปวตฺตสิเนหวเสน สิเนหิตานิ จ. ตณฺหาสิเนหมกฺขิตานีติ อตฺโถ. **โสมนสฺสานี**ติ ตณฺหาวสิกสฺส ชนฺตุโน เอวรูปานิ โสมนสฺสานิ ภวนฺติ. **เต สาตสิตา**ติ เต ตณฺหาวสิกา ปุคฺคลา สาตนิสฺสิตา สุขนิสฺสิตา ว หุตฺวา สุเขสิโน สุขปริเยสิโน ภวนฺติ. **เต เวติ** เย เอวรูปา นรา, เต ชาติ-ชราพฺยาธิมรณานิ อุปคจฺฉนฺติเยวาติ ชาติชรูปคา นาม โหนฺติ. **ปชา**ติ อิเม

คำว่า **ซ่านไป** คือ แผ่ซ่านไป ได้แก่ ซึมซาบไป. คำว่า **อันถึงตัณหาดุจยางเหนียว** ความว่า ถึงตัณหาดุจยางเหนียว ด้วยอำนาจตัณหาดุจยางเหนียว ซึ่งเป็นไปในจีวรเป็นต้น. อธิบายว่า ถูกยางเหนียว คือ ตัณหาฉาบทาไว้. คำว่า **ความโสมนัส** ความว่า หมู่สัตว์ที่ตกอยู่ในอำนาจตัณหา ย่อมมีความโสมนัส เช่นนี้. คำว่า **หมู่สัตว์เหล่านั้นอาศัยความสำราญ** ความว่า บุคคลที่ตกอยู่ใน

สตฺตา ตาสกรเณน ตสิณาติ สงฺขํ คตาย ตณฺหาย ปุรกฺขตา ปริวาริตา หุตฺวา.

อำนาจตัณหาเหล่านั้น อาศัยความสำราญ อาศัยความสุข จึงเสาะหาความสุข คือ แสวงหาความสุข. คำว่า **นระเหล่านั้นแล** ได้แก่ เหล่านระเช่นนี้ ชื่อว่า เข้าถึงชาติและชรา เพราะอรรถว่า เข้าถึงความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตายแท้. คำว่า **หมู่สัตว์** ได้แก่ สัตว์เหล่านี้ เป็นผู้ถูกตัณหาที่ถึงการนับว่า เครื่องสะดุ้ง เพราะทำความสะดุ้ง แวดล้อม คือ ห้อมล้อมแล้ว.

พาธิโตติ ลุทฺทเกน อรญฺเญ พทฺโธ สโส วิย ปริสปฺปนฺติ ภายนฺติ. **สญฺโญชนสงฺคสตฺตาติ** ทสวิเธน สโยชเนน เจว สตฺตวิเธน ราคสงฺคาทินา จ สตฺตา พทฺธา ตสฺมึ วา ลคฺคา หุตฺวา. **จิรายาติ** จิรํ ทีฆมทฺธานํ ปุนปฺปุนํ ชาติอาทิกํ ทุกฺขํ อุปคจฺฉนฺตีติ อตฺโถ. **ตสฺมาติ** ยสฺมา ตสิณาย ปุรกฺขตา ปลิเวฐิตา สตฺตา, ตสฺมา อตฺตโน วิราคํ ราคาทิวิคมนํ นิพฺพานํ ปตฺเถนฺโต อากงฺขมาโน ภิกฺขุ อรหตฺตมคฺเคเนว ตํ ตสิณํ วิโนทเย ปนุทิตฺวา นีหริตฺวา ฉฑฺเฑยฺยาติ อตฺโถ.

คำว่า **ถูกนายพรานดักได้แล้ว** ความว่า หมู่สัตว์ย่อมกระเสือกกระสน คือ กลัว ดุจกระต่ายที่นายพรานดักได้ในป่า ฉะนั้น. คำว่า **หมู่สัตว์ผู้ข้องในสังโยชน์และกิเลสเครื่องข้อง** ความว่า หมู่สัตว์ถูกสังโยชน์ ๑๐ อย่าง และกิเลสเครื่องข้อง คือราคะเป็นต้น ๗ อย่างผูกไว้หรือติดอยู่ในสังโยชน์และกิเลสเครื่องข้องนั้น. คำว่า **กาลนาน** ความว่า เข้าถึงทุกข์มีชาติเป็นต้นร่ำไปสิ้นกาลนาน คือ กาลยืดยาว. คำว่า **เพราะฉะนั้น** ความว่า เหตุที่หมู่สัตว์ถูกตัณหาเครื่องสะดุ้งล้อมไว้ คือ รึงรัดไว้ ฉะนั้น ภิกษุปรารถนา คือ หวังธรรมสิ้นกำหนัด คือ

พระนิพพานที่ปราศจากราคะเป็นต้นเพื่อตน พึงบรรเทา คือ ขับไล่ นำตัณหาเครื่องสะดุ้งนั้นออกทิ้งเสีย ด้วยอรหัตมรรคนั่นเอง ดังนี้.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นจำนวนมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น.

สาปิ โข สูกรโปติกา ตโต จวิตฺวา สุวณฺณภูมิยํ ราชกุเล นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา ตเถว พาราณสิยํ นิพฺพตฺติ, ตโต จวิตฺวา สุปฺปารกปฏฺฏเน อสฺสวาณิชเคเห นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา คาวิรปฏฺฏเน นาวิกสฺส เคเห นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา อนุราธปุเร อิสฺสรเคเห นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา ตสฺเสว ทกฺขิณทิสาย โสกฺกนฺตคาเม[๑] สุมนสฺส นาม กุฏุมฺพิกสฺส เคเห ธีตา นาเมน สุมนาเอว นาม หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

นางลูกสุกรแม้นั้น จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในราชตระกูล ณ สุวรรณภูมิ, จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในเมืองพาราณสี เหมือนอย่างนั้น, จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนพ่อค้าม้า ที่ท่าชื่อสุปปารกะ, จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนนายเรือที่ท่าชื่อคาวิระ, จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนอิสรชน ณ อนุราธบุรี, จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดเป็นธิดาชื่อว่า สุมนา ในเรือนกุฏุมพีชื่อสุมนะ ณ หมู่บ้านโสกกันตะ ด้านทิศทักษิณ ของเมืองนั้นนั่นเอง.

---

[๑] ฉ. โกกฺกนฺตคาเม.

อถสฺสา ปิตา ตสฺมึ คาเม ฉฑฺฑิเต ทีฆวาปิรฏฺฐํ คนฺตฺวา มหาสุมณคาเม[๑] นาม วสิ. ตตฺถ นํ ทุฏฺฐคามณีรญฺโญ อมจฺโจ ลกุณฺฑกอติมฺพโร นาม เกนจิเทว กรณีเยน คโต ทิสฺวา มหนฺตํ มงฺคลํ กตฺวา อาทาย มหาปุณฺณคามํ คโต. อถ นํ โกฏิปพฺพตมหาวิหารวาสี มหาอตุลตฺเถโร[๒] นาม ตตฺถ ปิณฺฑาย จรนฺโต ตสฺสา เคหทฺวาเร ฐิโต ทิสฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธึ กเถสิ "อาวุโส สูกรโปติกา นาม ลกุณฺฑกอติมฺพรมหามตฺตสฺส ภริยาภาวํ ปตฺตา, อโห อจฺฉริยนฺ"ติ. สา ตํ กถํ สุตฺวา อตีตภเว อุคฺฆาเฏตฺวา ชาติสฺสรญฺญาณํ ปฏิลภิ. ตํขณเยว อุปฺปนฺนสංเวคา สามิกํ ยาจิตฺวา มหนฺเตน อิสฺสริเยน ปญฺจพลิกตฺเถรีนํ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ติสฺสมหาวิหาเร มหาสติปฏฺฐานสุตฺตกถํ สุตฺวา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. ปจฺฉา ทมิฬมฺหทฺเท กเต ญาตีนํ วสนฏฺฐานํ โสกฺกนฺตคามเมว คนฺตฺวา ตตฺถ วสนฺตี

ต่อมา บิดานางเมื่อคนพากันทิ้งบ้านเรือนนั้น ก็ไปแคว้นทีฆวาปี อยู่ในบ้านชื่อมหาสุมณะ. อำมาตย์ของพระเจ้าทุฏฐคามณีชื่อลกุณฑกอติมพระ ไปบ้านนั้นด้วยธุระบางอย่าง พบนางแล้วทำมงคลอย่างใหญ่โต พากลับไปบ้านมหาปุณณะ. ครั้งนั้น พระมหาอตุลเถระซึ่งอยู่ที่มหาวิหารใกล้โกฏิบรรพต ไปบิณฑบาต ณ บ้านนั้น ยืนที่ประตูเรือนนาง พบนางแล้วพูดกับพวกภิกษุว่า "ท่านผู้มีอายุ นางลูกสุกรถึงความเป็นภริยามหาอำมาตย์ชื่อลกุณฑกอติมพระแล้ว โอ ช่างน่าอัศจรรย์". นางฟังคำนั้นแล้ว เพิกภพในอดีตกลับได้ญาณเครื่องระลึกชาติ ขณะนั้นเอง นางเกิดความสังเวช ขอสามีบวช ณ สำนักพระเถรีผู้ทรงกำลัง ๕ ด้วยอิสริยยศอันใหญ่ ฟังกถาสติปัฏฐานสูตร ณ ติสสมหาวิหาร ดำรงในโสดาปัตติผล. ภายหลัง เมื่อพระเจ้าทุฏฐคามณีปราบพวกทมิฬได้ นางไปบ้านโสกกันตะที่อยู่ของพวกญาติอยู่ ณ ที่นั้น ฟังอาสี-

---

[๑] ฉ. มหามุนีคาเม.
[๒] ฉ. มหาอนุรุทฺธตฺเถโร.

กลฺลกมหาวิหาเร อาสีวิสูปมสุตฺตํ สุตฺวา วิสูปมสูตร ในกัลลกมหาวิหาร บรรลุ อรหตฺตํ ปาปุณิ. อรหัตผล.

สา ปรินิพฺพานทิวเส ภิกฺขุนีหิ ปุจฺฉิตา ภิกฺขุนีสงฺฆสฺส สพฺพํ อิมํ ปวตฺตึ นิรนฺตรํ กเถตฺวา สนฺนิปติตสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มชฺเฌ มณฺฑลารามวาสินา ธมฺมปทภาณกมหาติสฺสตฺเถเรน สทฺธึ สํสนฺเทตฺวา “อหํ ปุพฺเพ มนุสฺสโยนิโต จุตา กุกฺกุฏี หุตฺวา ตตฺถ เสนสฺส สนฺติกา สีสจฺเฉทํ ปตฺวา ราชคเห นิพฺพตฺตา ปริพฺพาชิกาสุ ปพฺพชิตฺวา ปฐมชฺฌานภูมิยํ นิพฺพตฺติตฺวา ตโต จุตา เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺตา นจิรสฺเสว จวิตฺวา สูกรโยนึ คนฺตฺวา ตโต จุตา สุวณฺณภูมึ ตโต พาราณสึ ตโต สุปฺปารกปฏฺฏนํ ตโต คาวิรปฏฺฏนํ ตโต อนุราธปุรํ ตโต โสกฺกนฺตคามนฺติ เอวํ สมวิสเม เตรส อตฺตภาเว ปตฺวา อิทานิ อุกฺกฏฺเฐ ชาตา, สพฺเพปิ อปฺปมาเทน สมฺปาเทถา”ติ วตฺวา จตสฺโส ปริสา สํเวเชตฺวา ปรินิพฺพายีติ.

ในวันปรินิพพาน นางถูกเหล่านางภิกษุณีซักถาม จึงเล่าประวัตินี้ทั้งหมดโดยละเอียดแก่หมู่ภิกษุณี นั่งสนทนากับพระมหาติสสะ ซึ่งกล่าวธรรมบทผู้จำพรรษา ณ มัณฑลาราม ท่ามกลางหมู่ภิกษุผู้ประชุมกัน กล่าวว่า “กาลก่อนดิฉันจุติจากกำเนิดมนุษย์ เกิดเป็นแม่ไก่ ถึงการตัดศีรษะจากสำนักของเหยี่ยวในที่นั้น เกิดในกรุงราชคฤห์ บวช ณ สำนักปริพพาชิกา บังเกิดในปฐมฌานภูมิจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในตระกูลเศรษฐี ไม่นานก็จุติ (อีก) ไปสู่กำเนิดสุกร จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว ไปสู่สุวรรณภูมิ จุติจากอัตภาพนั้นแล้วไปสู่เมืองพาราณสี จุติจากอัตภาพนั้นแล้วไปสู่ท่าสุปปารกะ จุติจากอัตภาพนั้นแล้วไปสู่ท่าคาวิระ จุติจากอัตภาพนั้นแล้วไปสู่อนุราธบุรี จุติจากอัตภาพนั้นแล้วไปสู่โสกกันตคาม ดิฉันถึงอัตภาพสูง ๆ ต่ำ ๆ ๑๓ อัตภาพอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ บัดนี้ เกิดในภพอันอุกฤษฏ์แล้ว

ขอท่านทั้งหมด จงยังธรรมเป็นกุศลให้ถึงพร้อม ด้วยความไม่ประมาทเถิด" ยังบริษัท ๔ ให้สังเวชแล้วปรินิพพาน ดังนี้แล.

สูกรโปติกาวตฺถุ ทุติยํ. เรื่องนางลูกสุกรที่ ๒ จบ.

๓. วิพฺภนฺตกวตฺถุ

๓๔๔. โย นิพฺพนฏฺโฐ วนาธิมุตฺโต
วนมุตฺโต วนเมว ธาวติ
ตำ ปุคฺคลเมว ปสฺสถ
มุตฺโต พนฺธนเมว ธาวตีติ.

๓. เรื่องวิพภันตกภิกษุ

๓๔๔. บุคคลใด ไม่มีอาลัยดุจหมู่ไม้ตั้งอยู่ในป่า น้อมไปสู่ป่า พ้นจากป่าแล้ว ยังแล่นเข้าไปป่าอีก พวกท่านจงดูบุคคลนั้นนั่นแล เขาพ้นแล้ว ยังแล่นเข้าไปหาเครื่องผูก เหมือนเดิม.

๓. วิพฺภนฺตกวตฺถุ

โย **นิพฺพนฏฺโฐติ** อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ วิพฺภนฺตกํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร มหากสฺสปตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริโก หุตฺวา จตฺตาริ ฌานานิ อุปฺปาเทตฺวาปิ อตฺตโน มาตุลสฺส สุวณฺณการสฺส เคเห วิสภาครูปารมฺมณํ ทิสฺวา ตตฺถ ปฏิพทฺธจิตฺโต วิพฺภมิ. อถ นํ มนุสฺสา อลสภาเวน กมฺมํ กาตุํ อนิจฺฉนฺตํ เคหา นีหรึสุ. โส ปาปมิตฺตสํสคฺเคน โจรกมฺเมน ชีวิตํ กปฺเปนฺโต วิจริ. อถ นํ เอกทิวสํ คเหตฺวา ปจฺฉาพาหุํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา จตุกฺเก จตุกฺเก กสาหิ ตาเลนฺตา อาฆาตนํ นยึสุ. เถโร ปิณฺฑาย จริตฺวา ปวิสนฺโต ตํ ทกฺขิณทฺวาเรน นีหริยมานํ ทิสฺวา พนฺธนํ สิถิลํ กาเรตฺวา “ปุพฺเพ ตยา ปริจิตํ กมฺมฏฺฐานํ ปุน อาวชฺเชหี”ติ อาห. โส เตน โอวาเทน สตุปฺปาทํ ลภิตฺวา ปุน จตุตฺถชฺฌานํ นิพฺพตฺเตสิ.

๓. เรื่องวิพภันตกภิกษุ

พระศาสดา ประทับ ณ เวฬุวัน ทรงปรารภวิพภันตกภิกษุรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **บุคคลใดไม่มีอาลัย ดุจหมู่ไม้อันตั้งอยู่ในป่า** เป็นต้น.

ทราบว่า ภิกษุรูปหนึ่ง เป็นสัทธิวิหาริกพระมหากัสสปเถระ แม้ทำฌาน ๔ ให้เกิดขึ้นแล้ว เห็นรูปารมณ์อันเป็นข้าศึก ในเรือนช่างทองลุงของตน มีจิตปฏิพัทธ์อารมณ์นั้น จึงสึก. ต่อมาพวกมนุษย์ขับไล่เขา ซึ่งไม่ปรารถนาจะทำงานออกจากเรือน เพราะเป็นคนเกียจคร้าน. เขาเที่ยวเลี้ยงชีวิตด้วยโจรกรรม เพราะคบกับเพื่อนชั่ว วันหนึ่งพวกราชบุรุษจับเขามัดแขนไพล่หลังอย่างมั่นคง ใช้หวายเฆี่ยนทุก ๆ ทาง ๔ แพร่ง นำไปสู่ที่ประหาร. พระเถระเข้าไปบิณฑบาต เห็นเขาถูกนำไปทางประตูทิศทักษิณ ยังราชบุรุษให้ทำเครื่องผูกให้หย่อน แล้วกล่าวว่า “เธอจงใคร่ครวญกรรมฐานที่เคยสั่งสมไว้ในกาลก่อนอีกครั้งเถิด”. เพราะโอวาทนั้น เขากลับได้สติยังฌานที่ ๔ ให้เกิดอีก. ลำดับนั้น

อถ นं อาฆาตนं เนตฺวา "ฆาเตสฺสามา"ติ สูเล อุตฺตาเปสุं. โส น ภายติ น สนฺตสติ.

พวกราชบุรุษนำเขาไปที่ประหาร ให้เขานอนหงายบนหลาว ด้วยตั้งใจว่า "จักฆ่ามันเสีย". เขาไม่กลัว ไม่หวาดสะดุ้ง.

อถสฺส ตสฺมึ ตสฺมึ ทิสาภาเค จิตมนุสฺสา อสิสตฺติโตมราทีนิ อาวุธานิ อุกฺขิปิตฺวาปิ ตं อสนฺตสนฺตเมว ทิสฺวา "ปสฺสถ ภาโนฺโต อิมं ปุริสं, อเนกสตานมฺปิ อาวุธหตฺถานं ปุริสานं มชฺเฌ เนว ฉมฺภติ น เวธติ, อโห อจฺฉริยนฺ"ติ อจฺฉริยพฺภูตชาตา มหานาทं นทิตฺวา รญฺโญ ตं ปวตฺตึ อาโรเจสุं. ราชา ตं การณं สุตฺวา "วิสฺสชฺเชถ นนฺ"ติ สตฺถุ สนฺติกมฺปิ คนฺตฺวา ตมตฺถं อาโรเจสิ. สตฺถา โอภาสं ผริตฺวา ตสฺส ธมฺมं เทเสนฺโต อิมं คาถมาห

ลำดับนั้น พวกมนุษย์ที่ยืน ณ ทิศาภาคนั้นๆ ต่างเงื้ออาวุธ มีดาบ หอก และโตมรเป็นต้นแก่เขา เห็นเขาไม่หวาดกลัวเลย ต่างพูดกันว่า "ท่านผู้เจริญ จงดูบุรุษนี้ เขาไม่หวั่นไหว ไม่สะทกสะท้าน ท่ามกลางบุรุษอาวุธครบมือแม้หลายร้อยคน โอ ช่างน่าอัศจรรย์" เกิดอัศจรรย์ใจส่งเสียงลั่น ไปกราบทูลเรื่องราวนั้นแด่พระราชา. พระราชาสดับเหตุนั้นแล้วรับสั่งว่า "พวกท่านปล่อยเขาเถิด" เสด็จไปสำนักพระศาสดา แล้วกราบทูลเรื่องนั้น. พระศาสดาทรงแผ่รัศมีไปแสดงธรรมแก่เขา ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๔๔. "โย นิพฺพนฏฺโฐ วนาธิมุตฺโต
วนมุตฺโต วนเมว ธาวติ,
ตं ปุคฺคลเมว ปสฺสถ,
มุตฺโต พนฺธนเมว ธาวตี"ติ.

๓๔๔. "บุคคลใดไม่มีอาลัยดุจหมู่ไม้ อันตั้งอยู่ในป่า น้อมไปสู่ป่า พ้นจากป่าแล้ว ยังแล่นเข้าไปป่าอีก พวกท่านจงดูบุคคลนั้นนั่นแล เขาพ้นแล้ว ยังแล่นไปหาเครื่องผูกเหมือนเดิม".

ตสฺสตฺโถ "โย ปุคฺคโล คิหิภาเว

ตสฺสตฺโถ "โย ปุคฺคโล คิหิภาเว อาลยสงฺขาตํ วนฏฺฐํ ฉฑฺเฑตฺวา ปพฺพชิตตาย นิพฺพนฏฺโฐ วิหารสงฺขาเต ตโปวเน อธิมุตฺโต ฆราวาสพนฺธนสงฺขาตา ตณฺหาวนา มุตฺโต หุตฺวา ปุน ตํ ฆราวาสพนฺธนํ ตณฺหาวนเมว ธาวติ, เอวเมว ตํ ปุคฺคลํ ปสฺสถ, เอโส ฆราวาสพนฺธนโต มุตฺโต ปุน ฆราวาสพนฺธนเมว ธาวตี"ติ.

พระคาถานั้น มีใจความดังนี้ "บุคคลใด ชื่อว่าไม่มีอาลัย ดุจหมู่ไม้อันตั้งอยู่ในป่า เพราะทิ้งกิเลสอันตั้งอยู่ในป่าคืออาลัยในเพศคฤหัสถ์แล้วบวช น้อมไปในตโปวัน กล่าวคือ วิหารธรรมพ้นป่าคือตัณหา ซึ่งจัดเป็นเครื่องผูกคือการอยู่ครองเรือน ยังแล่นไปสู่ป่าคือตัณหา ซึ่งจัดเป็นเครื่องผูกคือการอยู่ครองเรือนนั้นอีก พวกท่านจงดูบุคคลนั้น เขาพ้นจากเครื่องผูกคือการครองเรือนแล้ว ยังแล่นเข้าไปหาเครื่องผูกคือการอยู่ครองเรือนเหมือนเดิมอีก".

อิมํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา โส ราชปุริสานมนฺตเร สูลคฺเค นิสินฺโน ว อุทยพฺพยํ ปฏฺฐเปตฺวา ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา สงฺขาเร สมฺมสนฺโต โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา สมาปตฺติสุขं อนุภวนฺโต เวหาสํ อุปฺปติตฺวา อากาเสเนว สตฺถุ สนฺติกํ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปพฺพชิตฺวา สราชิกาย ปริสาย มชฺเฌเยว อรหตฺตํ ปาปุณีติ.

บุรุษนั้น นั่งฟังธรรมเทศนานี้บนปลายหลาวระหว่างราชบุรุษ เริ่มตั้งความเกิดขึ้นและเสื่อมไป ยก(จิต)สู่ไตรลักษณ์พิจารณาสังขาร บรรลุโสดาปัตติผลเสวยสุขอันเกิดแต่สมาบัติ เหาะไปสำนักพระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดาแล้วบวช บรรลุอรหัตผลท่ามกลางบริษัทพร้อมพระราชา ดังนี้แล.

วิพฺภนฺตกวตฺถุ ตติยํ.

เรื่องวิพภันตกภิกษุที่ ๓ จบ.

๔. พนฺธนาคารวตฺถุ

๓๔๕. น ตำ ทฬฺหำ พนฺธนมาหุ ธีรา
ยทายสำ ทารุชปพฺพชฺชญฺจ
สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเล ปุตฺเตสุ
ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา

๓๔๖. เอตำ ทฬฺหำ พนฺธนมาหุ ธีรา
โอหารินำ สิถิลทุปฺปมุญฺจำ
เอตำปิ เฉตฺวาน ปริพฺพชนฺติ
อนเปกฺขิโน กามสุขำ ปหาย.

๔. เรื่องเรือนจำ

๓๔๕-๓๔๖. นักปราชญ์ไม่กล่าวถึงเครื่องจองจำที่เกิดแต่เหล็ก เกิดแต่ไม้ และเกิดแต่หญ้าปล้อง ว่าเป็นของมั่นคง (แต่) นักปราชญ์กล่าวถึงความกำหนัดของชน ผู้กำหนัดยินดีในแก้วมณี ตุ้มหู และความเยื่อใยในบุตรและภรรยาทั้งหลาย ซึ่งมีปกติเหนี่ยวลง หย่อน เปลื้องได้ยาก ว่าเป็นเครื่องจองจำมั่นคง นักปราชญ์ตัดเครื่องผูก แม้นั้นได้ ไม่ไยดี ละกามสุขแล้วบวช.

๔. พนฺธนาคารวตฺถุ

น ตำ ทฬฺหนฺติ อิมำ ธมฺมเทสนำ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต พนฺธนาคารำ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ กิร กาเล พหู สนฺธิจฺเฉทกปนฺถฆาตกมนุสฺสชาตเก โจเร อาเนตฺวา โกสลรญฺโญ ทสฺเสสุ. เต ราชา อนฺทุพนฺธนรชฺชุพนฺธนสงฺขลิก-พนฺธเนหิ พนฺธาเปสิ. ตีสมตฺตาปิ โข ชานปทา ภิกฺขู สตฺถารำ ทฏฺฐุกามา อาคนฺตฺวา ทิสฺวา วนฺทิตฺวา ปุนทิวเส สาวตฺถิยำ ปิณฺฑาย จรนฺตา พนฺธนาคารำ คนฺตฺวา เต โจเร ทิสฺวา ปิณฺฑปาตปฺ-ปฏิกฺกนฺตา สายณฺหสมเย ตถาคตำ อุปสงฺกมิตฺวา “ภนฺเต อชฺช อเมฺหหิ ปิณฺฑาย จรนฺเตหิ พนฺธนาคาเร พหู โจรา อนฺทุพนฺธนาทีหิ พทฺธา มหาทุกฺขำ อนุภวนฺตา ทิฏฺฐา, เต ตานิ พนฺธนานิ ฉิทฺทิตฺวา ปลายิตุำ น สกฺโกนฺติ, อตฺถิ นุ โข ภนฺเต เตหิ พนฺธเนหิ ถิรตรำ

๔. เรื่องเรือนจำ

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภเรือนจำ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า (นักปราชญ์) **ไม่กล่าวถึงเครื่องจองจำนั้นว่า เป็นของมั่นคง** ดังนี้เป็นต้น.

ทราบว่า ครั้งหนึ่ง พวกราชบุรุษจับโจรชอบงัดแงะปล้นตามทางเปลี่ยวและฆ่าคนจำนวนมาก แสดงแด่พระเจ้าโกศล. พระราชารับสั่งให้ใช้เครื่องจองจำ คือ ขื่อ เชือก ตรวน จองจำพวกโจรเหล่านั้น. ภิกษุบ้านนอกมีประมาณ ๓๐ รูป ต้องการเข้าเฝ้าพระศาสดา พากันมาเฝ้าถวายบังคม รุ่งขึ้น เที่ยวไปบิณฑบาต ณ กรุงสาวัตถี ไปทางเรือนจำ พบพวกโจรเหล่านั้น กลับจากบิณฑบาตแล้ว เวลาเย็น เข้าเฝ้าพระตถาคต ทูลถามว่า “พระเจ้าข้า วันนี้พวกข้าพระองค์เที่ยวไปบิณฑบาต พบพวกโจรหลายคนถูกจองจำ ด้วยเครื่องจองจำ คือ ขื่อเป็นต้น ในเรือนจำเสวยทุกข์เป็นอันมาก พวกเขาไม่สามารถตัดเครื่องจองจำเหล่านั้นหนี

อญฺญํ พนฺธนํ นามา"ติ ปุจฺฉิสุ.

ไปได้ พระเจ้าข้า ยังมีเครื่องจองจำอื่นที่แข็งแรงกว่าเครื่องจองจำเหล่านั้นหรือ".

สตฺถา "ภิกฺขเว กึ พนฺธนานินาเมตานิ, ยํ ปเนตํ ธนธญฺญปุตฺตทาราทีสุ ตณฺหาสงฺขาตํ กิเลสพนฺธนํ, เอตํ เอเตหิ สตคุเณน สหสฺสคุเณน สตสหสฺสคุเณน ถิรตรํ, เอวํ มหนฺตมฺปิ ปเนตํ ทุจฺฉินฺทิยํ พนฺธนํ โปราณกปณฺฑิตา ฉินฺทิตฺวา หิมวนฺตํ ปวิสิตฺวา ปพฺพชึสู"ติ วตฺวา อตีตํ อาหริ

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เครื่องจองจำเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นเครื่องจองจำอะไรกัน เครื่องจองจำคือกิเลส กล่าวคือความอยากได้ในทรัพย์ ข้าวเปลือก บุตรเมีย แข็งแรงกว่าเครื่องจองจำเหล่านั้นร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า, แต่โบราณบัณฑิตตัดเครื่องจองจำที่ใหญ่ตัดได้ยากนั้นได้ ด้วยประการอย่างนี้ เข้าป่าหิมพานต์ บวชแล้ว" ทรงนำอดีตนิทานมา (ว่า)

อตีเต พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต โพธิสตฺโต เอกสฺมึ ทุคฺคตคหปติกุเล นิพฺพตฺติ. ตสฺส วยปฺปตฺตสฺส ปิตา กาลมกาสิ. โส ภตึ กตฺวา มาตรํ โปเสสิ. อถสฺส มาตา อนิจฺฉมานสฺเสว เอกํ กุลธีตรํ เคเห กตฺวา อปรภาเค กาลมกาสิ. ภริยายปิสฺส กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐหิ. โส คพฺภสฺส ปติฏฺฐิตภาวํ อชานนฺโตว "ภทฺเท ตฺวํ ภตึ กตฺวา ชีว, อหํ ปพฺพชิสฺสามี"ติ อาห. "สามิ นนุ

ในอดีต เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคหบดีเข็ญใจตระกูลหนึ่ง. เมื่อเขาเจริญวัยบิดาก็ถึงแก่กรรม. เขารับจ้างเลี้ยงมารดา. ต่อมา มารดาทำนางกุลธิดาคนหนึ่งไว้ในเรือน เพื่อเขาซึ่งไม่ต้องการเลย ภายหลังก็ถึงแก่กรรม. ฝ่ายภรรยาเขาก็ตั้งท้อง. เขาไม่ทราบว่าภรรยาตั้งท้อง จึงพูดว่า "นางผู้เจริญเธอรับจ้างเลี้ยงชีวิตเถิด เราจักบวช". ภรรยากล่าวว่า "นาย ดิฉันตั้งท้องมิใช่

คพฺโภ เม ปติฏฺฐิโต, มยิ วิชาตาย ทารกํ ทิสฺวา ปพฺพชิสฺสสี"ติ อาห.

หรือ เมื่อดิฉันคลอดแล้ว ท่านเห็นทารกแล้วค่อยบวชเถิด".

โส "สาธู"ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตสฺสา วิชาตกาเล "ภทฺเท ตฺวํ โสตฺถินา วิชาตา, อิทานาหํ ปพฺพชิสฺสามี"ติ อาปุจฺฉิ. อถ นํ สา "ปุตฺตกสฺส เต ตาว ถนปานโต อปคมนกาลํ อาคเมหี"ติ วตฺวา ปุน คพฺภํ คณฺหิ. โส จินฺเตสิ "อิมํ สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา คนฺตุํ น สกฺกา, อิมิสฺสา อนาจิกฺขิตฺวาว ปลายิตฺวา ปพฺพชิสฺสามี"ติ. โส ตสฺสา อนาจิกฺขิตฺวา รตฺติภาเค อุฏฺฐาย ปลายิ. อถ นํ นครคุตฺติกา อคฺคเหสุ. โส "อหํ สามิ มาตุโปสโก นาม วิสฺสชฺเชถ มนฺ"ติ อตฺตานํ วิสฺสชฺชาเปตฺวา เอกสฺมึ ฐาเน วสิตฺวา หิมวนฺตํ ปวิสิตฺวา อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา อภิญฺญา จ สมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา ฌานกีฬาย กีฬนฺโต วิหาสิ. โส ตตฺถ วสนฺโตเยว "เอวรูปีปิ นาม เม ทุจฺจินฺทิยํ ปุตฺตทารพนฺธนํ กิเลสพนฺธนํ ฉินฺนนฺ"ติ อุทานํ อุทาเนสีติ.

จึงบอกลาอีกว่า "นางผู้เจริญ เธอคลอดอย่างปลอดภัย บัดนี้ ฉันจักบวชล่ะ". ครั้งนั้น นางบอกเขาว่า "ท่านจงคอยจนกว่าลูกน้อยยอดนมนะจ๊ะ" ตั้งครรภ์อีก. เขาคิดว่า "เราไม่อาจให้หญิงนี้ยินยอมไปได้ เราไม่บอกนางหนีไปบวชดีกว่า". เขาไม่บอกนางลุกขึ้นหนีไปกลางคืน. ครั้งนั้นพวกยามได้จับเขาไว้. เขาบอกว่า "นาย ผมชื่อว่า เป็นคนเลี้ยงมารดา ปล่อยผมเถิด" ให้เขาปล่อยตัวเองแล้ว อยู่ที่แห่งหนึ่ง เข้าป่าหิมพานต์ บวชเป็นฤาษี ยังอภิญญาและสมาบัติให้เกิด เล่นฌานอยู่. เขาอยู่ในที่นั้นแล เปล่งอุทานว่า "เราตัดเครื่องจองจำคือบุตรและเมีย เครื่องจองจำคือกิเลสที่ตัดได้ยาก ชื่อแม้เห็นปานนี้ได้แล้ว".

สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา เตน อุทานิตํ อุทานํ ปกาเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

พระศาสดาครั้นทรงนำอดีตนิทานนี้มาแล้ว เมื่อประกาศอุทานที่เขาเปล่ง ได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๔๕. "น ตํ ทฬฺหํ พนฺธนมาหุ ธีรา
ยทายสํ ทารุชปพฺพชญฺจ
สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเล ปุตฺเตสุ
ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา,
๓๔๖. เอตํ ทฬฺหํ พนฺธนมาหุ ธีรา
โอหารินํ สิถิลทุปฺปมุญฺจ
เอตมฺปิ เฉตฺวาน ปริพฺพชนฺติ
อนเปกฺขิโน กามสุขं ปหายา"ติ.

๓๔๕-๓๔๖. "นักปราชญ์ไม่กล่าวถึงเครื่องจองจำที่เกิดแต่เหล็ก เกิดแต่ไม้ และเกิดแต่หญ้าปล้อง ว่าเป็นของมั่นคง (แต่) นักปราชญ์กล่าวถึงความกำหนัดของชน ผู้กำหนัดยินดีในแก้วมณี ตุ้มหู และความเยื่อใยในบุตรและภรรยาทั้งหลาย ซึ่งมีปกติเหนี่ยวลง หย่อน เปลื้องได้ยาก ว่าเป็นเครื่องจองจำมั่นคง นักปราชญ์ตัดเครื่องผูก แม้นั้นได้ ไม่ไยดี ละกามสุขแล้วบวช".

ตตฺถ **ธีรา**ติ พุทฺธาทโย ปณฺฑิตปุริสา อยสงฺขลิกสงฺขาตํ อยสา นิพฺพตฺตํ อยสํ อนฺทุพนฺธนสงฺขาตํ ทารุชญฺจ ปพฺพชติเณหิ วา อญฺเญหิ วา วากาทีหิ รชฺชุํ กตฺวา กตํ รชฺชุพนฺธนํ ตํ อสิอาทีหิ ฉินฺทิตุํ สกฺกุเณยฺยภาเวน "ถิรนฺ"ติ น วทนฺตีติ อตฺโถ. **สารตฺตรตฺตา**ติ สารตฺตา หุตฺวา รตฺตา. พหลราครตฺตาติ อตฺโถ. **มณิกุณฺฑเลสู**ติ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **นักปราชญ์** ความว่า บุรุษบัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ไม่กล่าวถึงเครื่องจองจำที่เกิดแต่เหล็ก คือ ตรวน ชื่อว่าเกิดแต่เหล็ก ที่เกิดแต่ไม้ คือ ขื่อ คา และเครื่องผูกคือเชือก ที่เขาเอาหญ้าปล้องหรือวัตถุอย่างอื่นมีปอเป็นต้นมาฟั่นทำเป็นเชือกว่า "เป็นของมั่นคง" เหตุสามารถใช้ดาบเป็นต้นตัดได้. คำว่า **ผู้กำหนัด**

มณีสุ จ กุณฺฑเลสุ จ มณิจิตฺเตสุ **ยินดี** ความว่า เป็นผู้กำหนัดนักแล้ว. วา กุณฺฑเลสุ. **เอตํ ทฬฺหนฺติ** เย อธิบายว่า กำหนัด เพราะราคะจัด. มณิกุณฺฑเลสุ สารตฺตรตฺตา, เตสํ เยว คำว่า **แก้วมณีและตุ้มหู** ความว่า ใน โย ราโค, ยา จ ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขา แก้วมณีและตุ้มหู อีกอย่างหนึ่ง ตุ้มหู ตณฺหา, เอตํ กิเลสมยํ พนฺธนํ วิจิตรด้วยแก้วมณี. คำว่า **นั่นว่าเป็น** ปณฺฑิตปุริสา "ทฬฺหนฺ"ติ วทนฺติ. **ของมั่นคง** ความว่า บุรุษบัณฑิตกล่าว **โอหารินฺ**ติ อากฑฺฒิตฺวา จตูสุ ถึงความกำหนัดของชนผู้กำหนัดยินดีใน อปาเยสุ ปาตนโต อวหรติ เหฏฺฐา แก้วมณีและตุ้มหูและความเยื่อใยคือ หรตีติ โอหารินํ. **สิถิลนฺ**ติ พนฺธนฏฺฐาเน ทะยานอยากในบุตรและเมีย อันเป็น ฉวิจมฺมมํสานิ น ฉินฺทติ โลหิตํ น เครื่องผูกซึ่งสำเร็จจากกิเลสว่า "มั่นคง". นีหรติ พนฺธนภาวํปิ อชานาเปตฺวา คำว่า **มีปกติเหนี่ยวลง** ความว่า ถลปถชลปถาทีสุ กมฺมานิ กาตุ เทตีติ มีปกติเหนี่ยวลง เพราะนำลงคือนำไป สิถิลํ. **ทุปฺปมุญฺจนฺ**ติ โลภวเสน หิ ภายใต้ เพราะฉุดรั้งให้ตกลงไปใน เอกวารํปิ อุปฺปนฺนํ กิเลสพนฺธนํ อบาย ๔. คำว่า **หย่อน** ความว่า ชื่อว่า พนฺธนฏฺฐานโต กจฺฉโป วิย ทุมฺโมจิยํ หย่อน เพราะไม่บาดผิวหนังและเนื้อ โหตีติ ทุปฺปมุญฺจํ. **เอตํปิ เฉตฺวานาติ** ไม่ให้โลหิตไหลในที่ผูก คือ ไม่ให้รู้สึกว่า เอวํ เอตํ ทฬฺหปิ กิเลสพนฺธนํ เป็นเครื่องผูก ให้ทำการงานทางบก ญาณขคฺเคน ฉินฺทิตฺวา อนเปกฺขิโน ทางน้ำเป็นต้น. คำว่า **เปลื้องได้ยาก** หตฺวา กามสุขํ ปหาย ปริพฺพชนฺติ ความว่า ชื่อว่าเปลื้องได้ยาก เพราะ ปกฺกมนฺติ ปพฺพชนฺตีติ อตฺโถ. กิเลสเครื่องผูกมัด เกิดคราวเดียว ด้วย อำนาจความโลภเปลื้องได้ยาก ดุจ เต่าเปลื้องได้ยากจากที่ผูก. คำว่า **ตัดเครื่องผูกนั้น** ความว่า นักปราชญ์ ทั้งหลาย ใช้ขรรค์คือญาณตัดเครื่องผูก

คือกิเลสที่มั่นคงนั่นแล้ว ไม่เยื่อใย ละกามสุข เว้นรอบ คือหลีกไป อธิบายว่า บวช.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ในเวลาจบเทศนา คนจำนวนมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น.

พนฺธนาคารวตฺถุ จตุตฺถํ.

เรื่องเรือนจำที่ ๔ จบ.

๕. เขมาวตฺถุ

๓๔๗. เย ราครตฺตานุปตนฺติ โสตํ
สยํ กตํ มกฺกฏโก ว ชาลํ
เอตมฺปิ เฉตฺวาน วชนฺติ ธีรา
อนเปกฺขิโน สพฺพทุกฺขํ ปหาย.

๕. เรื่องพระนางเขมา

๓๔๗. เหล่าสัตว์ผู้กำหนัดด้วยราคะ ย่อมตกไปสู่กระแสตัณหา ดุจแมงมุมตกสู่ใยที่ตนทำเอง ฉะนั้น นักปราชญ์ตัดกระแสตัณหา แม้นั้นเสียได้ หมดห่วง ย่อมละเว้นทุกข์ทั้งปวงไป.

๕. เขมาวตฺถุ

เย ราครตฺตาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เขมนฺนาม รญฺโญ พิมฺพิสารสฺส อคฺคมเหสึ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิร ปทุมุตฺตรสฺส ปาทมูเล ปตฺถิตปตฺถนา อติวิย อภิรูปา ปาสาทิกา อโหสิ. "สตฺถา กิร รูปสฺส โทสํ กเถตี"ติ สุตฺวา ปน สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตุ น อิจฺฉติ. ราชา ตสฺสา รูปมทมตฺตภาวํ ญตฺวา เวฬุวนวณฺณป-ปฏิสญฺยุตฺตานิ คีตานิ กาเรตฺวา นฏาทีนํ ทาเปสิ. เตสํ ตานิ คายนฺตานํ สทฺทํ สุตฺวา ตสฺสา เวฬุวนํ อทิฏฺฐปุพฺพํ วิย อสฺสุตปุพฺพํ วิย จ อโหสิ. สา "กตรํ อุยฺยานํ สนฺธาย คายถา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "เทวิ ตุมฺหากํ เวฬุวนุยฺยานเมวา"ติ วุตฺเต, อุยฺยานํ คนฺตุกามา อโหสิ.

๕. เรื่องพระนางเขมา

พระศาสดา ประทับ ณ เวฬุวัน ทรงปรารภอัครมเหสีพระเจ้าพิมพิสาร พระนามว่า เขมา ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **สัตว์เหล่าใดกำหนัดเพราะราคะ** เป็นต้น.

ทราบว่า พระนางเขมานั้นตั้งความปรารถนาไว้ใกล้บาทมูลพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ จึงมีรูปร่างงดงามน่าเลื่อมใสเหลือเกิน. แต่พระนางสดับว่า "ทราบว่าพระศาสดาตรัสถึงโทษแห่งรูป" จึงไม่ปรารถนาไปสำนักพระศาสดา. พระราชาทราบว่าพระนางมัวเมาในรูป จึงให้แต่งเพลงขับเกี่ยวไปทางการพรรณนาพระเวฬุวัน รับสั่งให้พระราชทานแก่นักฟ้อนเป็นต้น. เมื่อนักฟ้อนเหล่านั้นร้องเพลงเหล่านั้น พระนางเขมาสดับเสียงแล้วเป็นดุจไม่เคยเห็นและไม่เคยได้สดับถึงพระเวฬุวัน. พระนางถามว่า "พวกท่านขับหมายถึงอุทยานไหน" เมื่อนักร้องกราบทูลว่า "หมายถึง เวฬุวันอุทยานของพระองค์ พระเทวี" ปรารถนาจะเสด็จไปสู่อุทยาน.

สตฺถา ตสฺสา อาคมนํ ญตฺวา ปริสมชฺเฌ นิสีทิตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต ว ตาลปณฺณํ อาทาย อตฺตโน ปสฺเส ฐตฺวา วีชมานํ อภิรูปิ อิตฺถึ นิมฺมินิ. เขมาปิ เทวี ปวิสมานา ว ตํ อิตฺถึ ทิสฺวา "สมฺมาสมฺพุทฺโธ รูปสฺส โทสํ กเถสี'ติ วทนฺติ อยญฺจสฺส สนฺติเก อิตฺถี วีชมานา ฐิตา, อหํ อิมิสฺสา กลภาคมฺปิ น อุเปมิ, น มยา อีทิสํ อิตฺถีรูปิ ทิฏฺฐปุพฺพํ, สตฺถารํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ มญฺเญ"ติ จินฺเตตฺวา ตถาคตสฺส กถาสทฺทมฺปิ อนิสาเมตฺวา ตเมว อิตฺถึ โอโลกยมานา อฏฺฐาสิ.

พระศาสดาทรงทราบถึงการเสด็จมาของพระนาง ประทับนั่งแสดงธรรมท่ามกลางบริษัท ทรงเนรมิตหญิงรูปงามยืนถือพัดก้านตาลพัดอยู่ข้างพระองค์. แม้พระเทวีพระนามว่าเขมา พอเข้าไปเห็นหญิงนั้น คิดว่า "ชนพากันกล่าวว่า 'พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงโทษแห่งรูป' แต่หญิงนี้ยืนพัดใกล้สำนักพระองค์ เราไม่เข้าถึงส่วนแห่งเสี้ยวของหญิงนี้ เราไม่เคยเห็นหญิงรูปร่างเช่นนี้เลย พวกชนเห็นจะพากันกล่าวตู่พระศาสดาด้วยคำไม่เป็นจริง" ไม่ใส่ใจแม้กระแสพระดำรัสพระตถาคต ได้ยืนแลดูหญิงนั้นเท่านั้น.

สตฺถา ตสฺสา ตสฺมึ รูเป อุปฺปนฺนพหุมานตํ ญตฺวา ตํ รูปิ ปฐมวยาทิวเสน ทสฺเสนฺโต เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว ปริโยสาเน อฏฺฐิมตฺตาวสานํ กตฺวา ทสฺเสสิ. เขมา ตํ ทิสฺวา "เอวรูปิปิ นาม ตํ รูปิ มุหุตฺเตเนว ขยวยํ ปตฺตํ, นตฺถิ วต อิมสฺมึ รูเป สาโร"ติ จินฺเตสิ. สตฺถา ตสฺสา จิตฺตวารํ โอโลเกตฺวา "เขเม ตฺวํ 'อิมสฺมึ รูเป สาโร อตฺถี'ติ จินฺเตสิ, ยทิ

พระศาสดาทรงทราบว่า พระนางเกิดมานะจัดในรูปนั้น เมื่อจะแสดงรูปนั้นด้วยอำนาจปฐมวัยเป็นต้น สุดท้าย จึงแสดงให้เหลือเพียงกระดูก โดยนัยที่กล่าวไว้หนหลัง. พระนางเขมาเห็นรูปนั้นแล้ว คิดว่า "รูปเห็นปานนี้นั้น ถึงความสิ้นสลายไปเพียงครู่เดียว รูปนี้หาแก่นสารไม่ได้". พระศาสดาตรวจดูวารจิตนางตรัสว่า "เขมา เธอคิดว่า 'ในรูปนี้มีแก่นสารหรือ' บัดนี้ เธอจงดูเถอะว่า

ปสฺส ทานิสฺส นิสฺสารภาวนฺ"ติ วตฺวา รูปนั้นไร้แก่นสาร" ตรัสพระคาถานี้ว่า อิมํ คาถมาห

"อาตุรํ อสุจึ ปูตี
ปสฺส เขเม สมุสฺสยํ
อุคฺฆรนฺตํ ปคฺฆรนฺตํ
พาลานํ อภิปตฺถิตนฺ"ติ.

"เขมา เธอจงดูร่างกายที่อาดูรไม่สะอาด เปื่อยเน่า อันกระดูก ๓๐๐ ท่อน ยกขึ้นพร้อมกัน ไหลออกไหลเข้า ซึ่งชนพาลต่างปรารถนากัน".

สา คาถาปริโยสาเน โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. อถ นํ สตฺถา "เขเม อิเม สตฺตา ราครตฺตา โทสทุฏฺฐา โมหมุฬฺหา อตฺตโน ตณฺหาโสตํ สมติกฺกมิตุ ํ น สกฺโกนฺติ ตตฺเถว ลคฺคนฺตีติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

เวลาจบพระคาถา พระนางดำรงในโสดาปัตติผล. ต่อมา พระศาสดาตรัสกับพระนางว่า "เขมา สัตว์เหล่านี้เยิ้มด้วยราคะ โกรธด้วยโทสะ หลงด้วยโมหะ ไม่อาจจะล่วงกระแสตัณหาของตนได้ คงติดอยู่ในกระแสตัณหานั้น" เมื่อทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๔๗. "เย ราครตฺตานุปตนฺติ โสตํ
สยํ กตํ มกฺกฏโก ว ชาลํ
เอตมฺปิ เฉตฺวาน วชนฺติ ธีรา
อนเปกฺขิโน สพฺพทุกฺขํ ปหายา"ติ.

๓๔๗. "เหล่าสัตว์ผู้กำหนัดด้วยราคะ ย่อมตกไปสู่กระแสตัณหา ดุจแมงมุมตกสู่ใยที่ตนทำเอง ฉะนั้น นักปราชญ์ตัดกระแสตัณหา แม้นั้นเสียได้ หมดห่วง ละเว้นทุกข์ทั้งปวงไป".

ตตฺถ **มกฺกฏโกว ชาลนฺติ** ยถา นาม มกฺกฏโก สุตฺตชาลํ กตฺวา **แมงมุมตกสู่ใย** บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ดุจ** ความว่า แมงมุม

มชฺฌฏฺฐาเน นาภิมณฺฑเล นิปนฺโน สร้างข่ายคือใย นอนที่มณฑลสะดือ ปริยนฺเต ปติตํ ปฏงฺคํ วา มกฺขิกํ วา ตรงกลาง รีบแล่นไปฆ่าตั๊กแตน หรือ เวเคน คนฺตฺวา วิชฺฌิตฺวา ตสฺส รสํ แมลงวันที่ร่วงอยู่ข้างริม ดื่มรสของมัน ปิวิตฺวา ปุน คนฺตฺวา ตสฺมึเยว ฐาเน แล้วกลับไปนอนที่นั้นอีก ฉันใด, หมู่สัตว์ นิปชฺชติ, เอวเมว เย สตฺตา ราครตฺตา เยิ้มด้วยราคะ โกรธด้วยโทสะ หลงเพราะ โทสทุฏฺฐา โมหมุฬฺหา สยํ กตํ โมหะ มักตกไปสู่กระแสตัณหาที่ตนทำไว้ ตณฺหาโสตํ อนุปตนฺติ, เต ตํ เอง ไม่อาจจะข้ามกระแสตัณหานั้นได้ สมติกฺกมิตุํ น สกฺโกนฺติ. เอวํ ฉันนั้นนั่นแล. กระแสตัณหาล่วงได้ยาก ทุรติกฺกมํ. **เอตฺถปิ เฉตฺวาน วชนฺติ** อย่างนี้. คำว่า **นักปราชญ์ตัดกระแส ธีราติ** ปณฺฑิตา เอตํ พนฺธนํ ฉินฺทิตฺวา **ตัณหาแม้นั้นเสียได้ ละเว้นทุกข์** อนเปกฺขิโน นิราลยา หุตฺวา อรหตฺต- **ทั้งปวงไป** ความว่า หมู่บัณฑิตตัด มคฺเคน สพฺพํ ทุกฺขํ ปหาย วชนฺติ เครื่องผูกนั้นแล้ว หมดเยื่อใย คือหมด คจฺฉนฺตีติ อตฺโถ. อาลัย ละเว้นทุกข์ทั้งปวงไปด้วย อรหัตมรรค.

เทสนาวสาเน เขมา อรหตฺเต ในเวลาจบเทศนา พระนางเขมา ปติฏฺฐหิ. มหาชนสฺสาปิ สาตฺถิกา ตั้งอยู่ในอรหัตผล. เทศนาได้เกิดประโยชน์ เทสนา อโหสิ. สตฺถา ราชานํ อาห แม้แก่มหาชน. พระศาสดาตรัสกับพระ “มหาราช เขมาย ปพฺพชิตุํ วา ราชาว่า “มหาบพิตร นางเขมาควรบวช ปรินิพฺพายิตุํ วา วฏฺฏตี”ติ. “ภนฺเต หรือปรินิพพานดี”. พระราชากราบทูลว่า ปพฺพาเชถ นํ, อลํ ปรินิพฺพาเนนา”ติ. “ให้นางบวชเถิด พระเจ้าข้า อย่าพึ่ง สา ปพฺพชิตฺวา อคฺคสาวิกา อโหสีติ. ปรินิพพานเลย”. พระนางเขมานั้น บวชแล้ว ได้เป็นอัครสาวิกา ดังนี้แล.

เขมาวตฺถุ ปญฺจมํ. เรื่องพระนางเขมาที่ ๕ จบ.

๖. อุคฺคเสนเสฏฺฐิปุตฺตวตฺถุ

๓๔๘. มุญฺจ ปุเร มุญฺจ ปจฺฉโต
มชฺเฌ มุญฺจ ภวสฺส ปารคู
สพฺพตฺถ วิมุตฺตมานโส
น ปุน ชาติชรํ อุเปหิสิ.

๖.เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน

๓๔๘. ท่านจงปล่อย (อาลัย) ในกาลก่อน จงละ (อาลัย) ข้างหลัง จงละ (อาลัย) ในท่ามกลาง เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ มีใจหลุดพ้นในสังขตธรรมทั้งปวง จักไม่เข้าถึงชาติและชราอีก.

๖. อุคฺคเสนเสฏฐิปุตฺตวตฺถุ

มุญฺจ ปุเรติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อุคฺคเสนํ อารพฺภ กเถสิ.

ปญฺจสตา กิร นาฏกา สาวตฺถิเร วา ฉมาเส สมฺปตฺเต ราชคหํ คนฺตฺวา รญฺโญ สตฺตาหํ สมชฺชํ กตฺวา พหู หิรญฺญสุวณฺณาทีนิ ลภนฺติ, อนฺตรนฺตเร อุกฺเขปทายานํ ปริยนฺโต นตฺถิ, มหาชโน มญฺจาทีสุ ฐตฺวา สมชฺชํ โอโลเกสิ. อเถกา ลงฺฆนิกธีตา วํสํ อภิรุยฺห ตสฺส อุปริ ปริวตฺเตตฺวา ตสฺส ปริยนฺเต อากาเส จงฺกมมานา นจฺจติ เจว คายติ จ. ตสฺมึ สมเย อุคฺคเสโน นาม เสฏฐิปุตฺโต สหายเกน สทฺธึ มญฺจาติมญฺเจ ฐิโต ตํ โอโลเกตฺวา ตสฺสา หตฺถปาทวิกฺเขปาทีสุ อุปฺปนฺนสิเนโห เคหํ คนฺตฺวา “ตํ ลภนฺโต ชีวิสฺสามิ, อลภนฺตสฺส เม อิเธว มรณนฺ”ติ อาหารุปจฺเฉทํ กตฺวา มญฺจเก นิปชฺชมาโน มาตาปิตูหิ “ตาต กินฺเต รุชฺชตี”ติ ปุจฺฉิโตปิ “ตํ เม

๖. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน

พระศาสดา ประทับ ณ เวฬุวัน ทรงปรารภนายอุคคเสน ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ท่านจงปล่อยอาลัยในก่อนเสีย** เป็นต้น.

ได้ยินว่า นักฟ้อน ๕๐๐ คน เมื่อถึง ๑ ปี หรือ ๖ เดือน ก็พากันไปกรุงราชคฤห์ แสดงมหรสพถวายแด่พระราชาตลอด ๗ วัน ได้เงินและทองเป็นต้นมากมาย, การตกรางวัลในระหว่าง ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด, มหาชนยืนแลดูมหรสพบนเตียงเป็นต้น. ครั้งนั้น ลูกสาวนักหกคะเมนคนหนึ่งขึ้นสู่ไม้แป้นแล้ว หมุนตัวบนไม้แป้นนั้น เดินฟ้อนและขับร้องในอากาศบนที่สุดไม้แป้นนั้น. สมัยนั้น ลูกชายเศรษฐีชื่ออุคคเสนยืนบนเตียงที่ซ้อนกันกับสหาย แลดูมหรสพนั้นเกิดเสน่หาในการเคลื่อนไหวมือและเท้าเป็นต้นของนาง กลับบ้านแล้วบอกว่า “เราเมื่อได้นางก็จักมีชีวิตอยู่ เมื่อเราไม่ได้ ก็ขอตาย ณ ตรงนี้” นอนอดอาหารบนเตียง แม้มารดาบิดาถามว่า “พ่อ อะไรเสียดแทงเจ้า” ก็บอกว่า “เมื่อผมได้ลูกสาวนักฟ้อนนั้น ก็จะมีชีวิตอยู่

นฏฺธีตรํ ลภนฺตสฺส ชีวิตํ อตฺถิ, เมื่อผมไม่ได้ ก็ขอตายตรงนี้" เมื่อมารดา อลภนฺตสฺส เม อิเธว มรณนฺ"ติ วตฺวา บิดาแม้พูดว่า "อย่าทำอย่างนี้เลย พ่อ "ตาต มา เอวํ กริ, อญฺญํ เต พวกเราจักนำกุมาริกาอื่นที่เหมาะสมทั้ง อมฺหากํ กุลสฺส จ โภคานญฺจ อนุรูปึ ตระกูลและโภคะของเรามาให้แก่เจ้า" กุมาริกํ อาเนสฺสามา"ติ วุตฺเตปิ ตเถว ก็นอนพูดเช่นนั้นนั่นเอง. วตฺวา นิปชฺชิ.

อถสฺส ปิตา พหุํ ยาจิตฺวาปิ ตํ สญฺญาเปตุํ อสกฺโกนฺโต นฏกสฺส สหายกํ ปกฺโกสาเปตฺวา กหาปณสหสฺสํ ทตฺวา "อิเม กหาปเณ คเหตฺวา อตฺตโน ธีตรํ มยฺหํ ปุตฺตสฺส เทตู"ติ ปหิณิ. โส "นาหํ กหาปเณ คเหตฺวา เทมิ, สเจ ปน โส อิมํ อลภิตฺวา ชีวิตุํ น สกฺโกติ, เตนหิ อเมฺหหิ สทฺธึเยว วิจรตุ, ทสฺสามิสฺส ธีตรนฺ"ติ. มาตาปิตโร ปุตฺตสฺส ตมตฺถํ อาโรเจสุ. โส "อหํ เตหิ สทฺธึ วิจริสฺสามี"ติ วตฺวา ยาจนฺตานัปิ เตสํ กถํ อนาทิยิตฺวา นิกฺขมิตฺวา นฏกสฺส สนฺติกํ อคมาสิ. โส ตสฺส ธีตรํ ทตฺวา เตน สทฺธึเยว คามนิคมราชธานีสุ สิปฺปึ ทสฺเสนฺโต วิจริ.

ครั้งนั้น บิดาของเราแม้อ้อนวอนหลายครั้ง ไม่อาจจะให้เขายินยอม จึงให้เรียกเพื่อน ของนักฟ้อนมา มอบเงินให้ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ส่งไปว่า "ขอนักฟ้อนรับเอา กาหปณะเหล่านี้แล้ว มอบลูกสาวของตน เพื่อบุตรเราเถิด". นักฟ้อนตอบว่า "ผม รับเอากหาปณะให้ไม่ได้ ก็ถ้าเขาไม่ได้ ลูกสาวนี้ ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าอย่างนั้น จงเที่ยวไปกับพวกเราซิ ผมจักให้ธิดา แก่เขา". มารดาบิดาบอกเนื้อความนั้นแก่ บุตรชาย. เขากล่าวว่า "จักเที่ยวไปกับ นักฟ้อนเหล่านั้น" ไม่ใส่ใจถ้อยคำมารดา บิดาเหล่านั้นแม้อ้อนวอน ไปสำนัก นักฟ้อน. นักฟ้อนนั้นให้ลูกสาวแก่เขา เที่ยวแสดงศิลปะในบ้านนิคม และ ราชธานีเป็นต้น พร้อมกับเขาเรื่อยไป.

สาปิ เตน สทฺธึ สำวาสมนฺวาย น จิรสฺเสว ปุตฺตำ ลภิตฺวา ตำ กีฬาปยมานา วทติ. โสปิ เนสำ สกฏปริวตฺตำ กตฺวา ฐิตฏฺฐาเน โคณานำ ติณำ อาหรติ. สิปฺปทสฺสนฏฺฐาเน ลทฺธำ ภณฺฑำ อุกฺขิปิตฺวา หรติ, ตเทว กิร สนฺธาย สา อิตฺถี ปุตฺตำ กีฬาปยมานา ตเถว วทติ. โสปิ อตฺตานำ อารพฺภ ตสฺสา คายนภาวำ ญตฺวา ตำ ปุจฺฉิ "ตฺวำ มำ สนฺธาย กเถสี"ติ. "อาม ตำ สนฺธายา"ติ. "เอวำ สนฺเต อหำ ปลายิสฺสามี"ติ. สา "กึ ปน มยฺหำ ตยา ปลายิเตน วา อาคเตน วา"ติ ปุนปฺปุนำ ตเมว คีตำ คายติ. สา กิร อตฺตโน รูปสมฺปตฺติญฺเจว ธนลาภญฺจ นิสฺสาย ตำ กิสฺมิญฺจ น มญฺญติ. โส "กินฺนุ โข นิสฺสาย อิมิสฺสา อยำ มาโน"ติ จินฺเตนฺโต "สิปฺปำ นิสฺสายา"ติ ญตฺวา "โหตุ, สิปฺปำ คณฺหิสฺสามี"ติ สสฺสุรำ อุปสงฺกมิตฺวา ตสฺส ซานนสิปฺปำ อุคฺคณฺหิตฺวา คามนิคมาทีสุ สิปฺปำ ทสฺเสนฺโต อนุปุพฺเพน ราชคหำ คนฺตฺวา

ฝ่ายนางอาศัยอยู่ร่วมกับนายอุคคเสน ไม่นานนักก็ได้บุตร เมื่อหยอกเย้ากีฬาบุตรนั้นจึงกล่าวว่า "บุตรของคนรักษาเกวียน บุตรของคนหาบของ บุตรของคนไม่รู้อะไร". แม้เขานำหญ้ามาให้โคในที่คนเหล่านั้นกลับเกวียนหยุดพัก. เขายกของที่ได้ในที่แสดงศิลปะนำไป,ทราบว่าหญิงนั้นกล่าวเย้าบุตรเช่นนั้น หมายถึงบุตรเศรษฐีนั้นแหละ. แม้นายอุคคเสนนั้นทราบว่านางขับหมายถึงตัว ก็ถามเธอว่า "เธอพูดหมายถึงเราหรือ". นางตอบว่า 'ใช่ หมายถึงท่าน". เขากล่าวว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น ฉันจักหนีไป". นางบอกว่า "ท่านจะหนีไปหรือมา จะมีประโยชน์อะไรสำหรับดิฉัน" ยังขับเพลงขับนั้นร่ำไป. ทราบว่านางอาศัยรูปสมบัติของตนและการได้ทรัพย์ จึงไม่เกรงใจบุตรเศรษฐีนั้นในเรื่องอะไร ๆ. เขาคิดว่า "ความถือตัวนี้มีอยู่แก่หญิงนี้เพราะอาศัยอะไรหนอ" ทราบว่า "อาศัยศิลปะ" จึงคิดว่า "ช่างเถิด เราจักเรียนศิลปะ" เข้าไปหาพ่อตาเรียนศิลปะอันเป็นความรู้ของพ่อตานั้น แสดงศิลปะตามบ้านและนิคม กลับมากรุงราชคฤห์โดยลำดับ

"อิโต สตฺตเม ทิวเส อุคฺคเสโน เสฏฺฐิปุตฺโต นครวาสีนํ สิปฺปิ ทสฺเสสฺสตี"ติ อาโรจาเปสิ.

ให้บอกว่า "ในวันที่ ๗ แต่วันนี้ไป นายอุคคเสนลูกชายเศรษฐีจักแสดงศิลปะแก่ชาวพระนคร".

นครวาสิโน มญฺจาติมญฺจาทโย พนฺธาเปตฺวา สตฺตเม ทิวเส สนฺนิปตึสุ. โสปิ สฏฺฐิหตฺถํ วํสํ อภิรุยฺห ตสฺส มตฺถเก อฏฺฐาสิ. ตทหิวสํ สตฺถา ปจฺจูสกาเล โลกํ โวโลเกนฺโต ตํ อตฺตโน ญาณชาลสฺส อนฺโต ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา "กินฺนุ โข ภวิสฺสตี"ติ อาวชฺเชนฺโต "เสฺว เสฏฺฐิปุตฺโต 'สิปฺปิ ทสฺเสสฺสามี'ติ วํสมตฺถเก ฐสฺสติ, ตสฺส ทสฺสนตฺถํ มหาชโน สนฺนิปติสฺสติ, ตตฺร อหํ จตุปฺปทิกํ คาถํ ทสฺเสสฺสามิ, ตํ สุตฺวา จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย ภวิสฺสติ, อุคฺคเสโนปิ อรหตฺเต ปติฏฺฐหิสฺสตี"ติ อญฺญาสิ. โส ปุนทิวเส กาลํ สลฺลกฺเขตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อุคฺคเสโนปิ สตฺถริ อนฺโตนครํ อปฺปวิฏฺเฐเยว อุนฺนาทนตฺถาย มหาชนสฺส องฺคุลีสญฺญํ ทตฺวา วํสมตฺถเก ปติฏฺฐาย อากาเสเยว สตฺต วาเร ปริวตฺติตฺวา โอรุยฺห วํสมตฺถเก อฏฺฐาสิ. ตสฺมึ

นครวาสิโน ชาวพระนคร ให้มัดเตียงซ้อนกันเป็นต้น มารวมกันในวันที่ ๗. ฝ่ายนายอุคคเสนนั้นขึ้นสู่ไม้แป้น (สูง) ๖๐ ศอก ยืนบนปลายไม้แป้นนั้น วันนั้น เวลาใกล้รุ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูสัตวโลก เห็นเขาเข้าภายในข่ายคือพระญาณของพระองค์ ทรงใคร่ครวญว่า "จักมีเหตุอะไรหนอ" ได้ทราบว่า "พรุ่งนี้บุตรเศรษฐีจักยืนปลายไม้แป้นด้วยหมายใจว่า 'จักแสดงศิลปะ' มหาชนจะประชุมกันเพื่อดูเขา (แสดง) เราจักแสดงคาถา ๔ บท ณ ที่นั้น, สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ฟังธรรมแล้วจักตรัสรู้ธรรม, แม้อุคคเสนก็จักดำรงอยู่ในอรหัต. รุ่งขึ้น พระศาสดานั้นกำหนดเวลาแล้ว ภิกษุสงฆ์แวดล้อมเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์. ฝ่ายนายอุคคเสน เมื่อพระศาสดายังไม่เสด็จเข้าไปภายในพระนคร เพื่อจะบันลือ จึงให้สัญญาณนิ้วมือแก่มหาชน ยืนบนปลายไม้แป้นหมุนตัว ๗ รอบกลางอากาศ ลงมายืนบนปลายไม้แป้น. ขณะนั้น พระศาสดา

ขเณ สตฺถา นครํ ปวิสนฺโต ยถา ตํ ปริสา น โอโลเกติ, เอวํ กตฺวา อตฺตานเมว โอโลกาเปสิ. อุคฺคเสโน ปริสํ โอโลเกตฺวา "น มํ ปริสา โอโลเกตี"ติ โทมนสฺสปฺปตฺโต "อิทํ มยา สวจฺฉเรน กตฺตพฺพสิปฺปํ ทสฺสิตํ, สตฺถริ จ นครํ ปวิสนฺเต ปริสา มํ อโนโลเกตฺวา สตฺถารเมว โอโลเกสิ, โมฆํ วต เม สิปฺปทสฺสนํ ชาตนฺ"ติ จินฺเตสิ.

เสด็จเข้าไปพระนคร ทรงทำโดยที่บริษัทจะไม่มองดูเขา ให้มองดูแต่พระองค์เท่านั้น. นายอุคคเสนมองดูบริษัทแล้วเสียใจว่า "บริษัทไม่มองเรา" คิดว่า "เราแสดงศิลปะที่พึงแสดงนี้ประจำปีแล้ว แต่เมื่อพระศาสดาเสด็จเข้าไปยังพระนคร บริษัทไม่มองเรา มองดูแต่พระศาสดาเท่านั้น การแสดงศิลปะของเรา ไร้ประโยชน์หนอ".

สตฺถา ตสฺส จิตฺตํ ญตฺวา มหาโมคฺคลฺลานํ อามนฺเตตฺวา "คจฺฉ โมคฺคลฺลาน เสฏฺฐิปุตฺตํ วเทหิ 'สิปฺปี กิร ทสฺเสตู"ติ อาห. เถโร คนฺตฺวา วสฺส เหฏฺฐา ฐิโตว เสฏฺฐิปุตฺตํ อามนฺเตตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาทรงทราบความคิดเขา เรียกพระมหาโมคคัลลานะมา ตรัสว่า "โมคคัลลานะ เธอจงไปบอกบุตรเศรษฐีว่า 'ได้ยินว่า จงแสดงศิลปะเถิด". พระเถระไปยืนใต้ไม้แป้น เรียกบุตรเศรษฐีมากล่าวคาถานี้ว่า

"อิงฆ ปสฺส นฏปุตฺต
อุคฺคเสน มหพฺพล
กโรหิ ราคํ ปริสาย
หาสยสฺสุ มหาชนนฺ"ติ.

"เชิญเถิดอุคคเสน บุตรนักฟ้อนผู้มีกำลังมาก เชิญท่านดูเถิด ท่านจงทำความยินดีแก่บริษัท ท่านจงทำมหาชนให้ร่าเริงเถิด".

โส เถรสฺส กถํ สุตฺวา ตุฏฺฐมานโส หุตฺวา "สตฺถา มม สิปฺปี

เขาฟังถ้อยคำพระเถระแล้ว ดีใจ คิดว่า "พระศาสดาต้องการทอดพระเนตร

ปสฺสิตุกาโม"ติ วำสมตฺถเก ฐิตโก ว อิมำ คาถมาห

"อิงฆ ปสฺส มหาปญฺญ
โมคฺคลฺลาน มหิทฺธิก
กโรมิ ราคำ ปริสาย
มหาสยามิ มหาชนนฺ"ติ.

ศิลปะของเรา" ยืนปลายไม้แป้น กล่าวคาถานี้ว่า

"นิมนต์เถิดโมคคัลลานะ ผู้มีปัญญามาก มีฤทธิ์มาก นิมนต์ท่านดูเถิด ผมจะทำความยินดีแก่บริษัท ผมจะทำมหาชนให้ร่าเริง".

เอวญฺจ ปน วตฺวา วำสมตฺถกโต เวหาสำ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส จุทฺทสกฺขตฺตุำ ปริวตฺติตฺวา โอรุยฺห วำสมตฺถเก อฏฺฐาสิ. อถ น สตฺถา "อุคฺคเสน ปณฺฑิเตน นาม อตีตานาคต-ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ขนฺเธสุ อาลยำ นิกนฺตีปหาย ชาติอาทีหิ มุจฺจิตุำ วฏฺฏตี"ติ วตฺวา อิมำ คาถมาห

ก็แล เขา ครั้นกล่าวเช่นนี้ เหาะจากปลายไม้แป้นหมุนตัวกลางอากาศ ๑๔ รอบ ลงมายืนบนปลายไม้แป้น. ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกับเขาว่า "อุคคเสน ธรรมดาว่าบัณฑิตควรละอาลัยความเยื่อใยในขันธ์ที่ล่วงไปแล้ว มาไม่ถึง และเกิดในปัจจุบันแล้ว พ้นจากชาติเป็นต้น" ตรัสคาถานี้ว่า

๓๔๘. "มุญฺจ ปุเร มุญฺจ ปจฺฉโต
มชฺเฌ มุญฺจ ภวสฺส ปารคู
สพฺพตฺถ วิมุตฺตมานโส
น ปุน ชาติชรำ อุเปหิสี"ติ.

๓๔๘. "ท่านจงปล่อย (อาลัย) ในกาลก่อน จงละ (อาลัย) ข้างหลัง จงละ (อาลัย) ในท่ามกลาง เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ มีใจหลุดพ้นในสังขตธรรมทั้งปวง จักไม่เข้าถึงชาติและชราอีก".

ตตฺถ **มุญฺจ ปุเรติ** อตีเตสุ ขนฺเธสุ อาลยำ นิกนฺตี อชฺโฌสานำ ปตฺถนำ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จงปล่อย (อาลัย) ในกาลก่อน** ความว่า ท่านจง

ปริยุฏฺฐานํ คาหํ ปรามาสํ ตณฺหํ มุญฺจ. **ปจฺจุปฺปนฺเนสุปิ** ตานิ มุญฺจ. **ภวสฺส ปารคูติ** เอวํ สนฺเต ติวิธสฺสาปิ ภวสฺส อภิญฺญาปริญฺญาปหานภาวนาสจฺฉิกิริยาวเสน ปารคู ปารคโต[๑] หุตฺวา ขนฺธธาตุอายตนาทิเภเท สพฺพสงฺขเต วิมุตฺติมานโส วิหรนฺโต ปุน ชาติชรามรณานิ น อุปคจฺฉสีติ อตฺโถ.

เปลื้องอาลัย คือ ความยินดี หมกมุ่น ปรารถนา ขลุกขลุ่ย ความถือ ลูบคลำ อาลยาทีนิ ความอยาก **ในขันธ์ที่เป็นอดีต.** คำว่า **ข้างหลัง** ได้แก่ จงเปลื้องอาลัยเป็นต้น ในขันธ์ที่เป็นอนาคตเสีย. คำว่า **ท่ามกลาง** คือ จงเปลื้องอาลัยเหล่านั้น ในขันธ์ที่เป็นปัจจุบัน. คำว่า **ผู้ถึงฝั่งแห่งภพ** ความว่า เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ ท่านจักเป็นผู้ถึงฝั่ง คือ ไปสู่ฝั่งแห่งภพทั้ง ๓ ด้วยอำนาจการกำหนดรู้ ละเจริญ และทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่ง มีใจพ้นสังขตธรรมทั้งปวงต่างโดยขันธ์ ธาตุ และอายตนะเป็นต้นอยู่ จักไม่เข้าถึงชาติ ชรา และมรณะอีก.

เทสนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. เสฏฺฐิปุตฺโตปิ วุตฺตนเยน สหปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา วุตฺตนเยน โอรุยฺห สตฺถุ สนฺติกํ อาคนฺตฺวา ปณฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิ. อถ นํ สตฺถา ทกฺขิณหตฺถํ ปสาเรตฺวา "เอหิ ภิกฺขู"ติ อาห. โส ตาวเทว อฏฺฐปริกฺขารธโร

เวลาจบเทศนา สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้ตรัสรู้ธรรม. ฝ่ายบุตรเศรษฐียืนบนปลายไม้แป้น บรรลุอรหัตพร้อมปฏิสัมภิทา ลงจากไม้แป้น มาสำนักพระศาสดา ถวายบังคมด้วยเบญจางค-ประดิษฐ์ ทูลขอบรรพชากับพระศาสดา. ลำดับนั้น พระศาสดาทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาออก ตรัสกับเธอว่า "จงเป็นภิกษุ มาเถิด". ทันใดนั้นนั่นเอง

---

[๑] ฉ. ปารงฺคโต.

สฏฺฐิวสฺสิกเถโร วิย อโหสิ. อถ นํ ภิกฺขู "อาวุโส อุคฺคเสน สฏฺฐิหตฺถสฺส วสฺสสฺส มตฺถกโต โอตรนฺตสฺส ภยนฺนาม นาโหสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "นตฺถิ เม อาวุโส ภยนฺ"ติ วุตฺเต สตฺถา อาโรเจสุ "ภนฺเต อุคฺคเสโน 'น ภายามี'ติ วทติ, อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ.

ท่านได้เป็นผู้ทรงบริขารแปด ประหนึ่งพระเถระพรรษา ๖๐. ครั้งนั้น พวกภิกษุถามท่านว่า "คุณอุคคเสน เมื่อคุณลงจากปลายไม้แป้นสูง ๖๐ ศอก ชื่อว่าความกลัวไม่ได้มีบ้างหรือ". เมื่อท่านบอกว่า "ผมไม่กลัวเลย ท่าน" ก็กราบทูลพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า คุณอุคคเสนพูดว่า 'ไม่กลัว' ท่านกล่าวเท็จพยากรณ์อรหัตผล".

สตฺถา "น ภิกฺขเว มม ปุตฺเตน อุคฺคเสเนน สทิสา ฉินฺนสํโยชนา ภิกฺขู ภายนฺติ น สนฺตสนฺตี"ติ วตฺวา พฺราหฺมณวคฺเค อิมํ คาถมาห

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย หมู่ภิกษุที่ตัดสังโยชน์ได้เช่นกับอุคคเสนบุตรของเรา ไม่กลัว ไม่สะดุ้ง" ตรัสพระคาถานี้ ในพราหมณวรรคว่า

"สพฺพสํโยชนํ เฉตฺวา
โย เว น ปริตสฺสติ,
สงฺคาติคํ วิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

"เราเรียกท่านที่ตัดสังโยชน์ทั้งปวงได้ ไม่สะดุ้ง ข้ามเครื่องข้องได้ ปราศจากสังโยชน์ ว่าเป็นพราหมณ์".

เทสนาวสาเน พหูนํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. ปุเนกทิวสํ ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุ "กินฺนุ โข อาวุโส เอวํ อรหตฺตูปนิสฺสยสมฺปนฺนสฺส ภิกฺขุโน นฏฺฐธีตรํ นิสฺสาย นเฏหิ สทฺธึ วิจรณการณํ อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสย-

ในเวลาจบเทศนา คนจำนวนมากได้ตรัสรู้ธรรม. รุ่งขึ้น พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า "ท่านผู้มีอายุ อะไรหนอเป็นเหตุให้ภิกษุที่มีอุปนิสัยแห่งอรหัตอย่างนี้ ต้องอาศัยลูกสาวนักฟ้อนเที่ยวไปกับนักฟ้อน (และ) เป็นเหตุแห่ง

การณนฺ"ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย นามา"ติ วุตฺเต "ภิกฺขเว อุภยมฺเปตํ อิมินา เอวํ กตนฺ"ติ วตฺวา ตมตฺถํ ปกาเสตุ อตีตํ อาหริ

อุปนิสัยแห่งอรหัตผล". พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อุคคเสนนี้ทำกรรมทั้งสองอย่างนั้นไว้แล้ว" เพื่อประกาศเรื่องนั้น จึงนำอดีตนิทานมา (ว่า)

อตีเต กิร กสฺสปทสพลสฺส สุวณฺณเจติเย กริยมาเน พาราณสีวาสิโน กุลปุตฺตา ปหูตํ ขาทนียํ โภชนียํ ยานเกสุ อาโรเปตฺวา "หตฺถกมฺมํ กริสฺสามา"ติ เจติยฏฺฐานํ คจฺฉนฺตา อนฺตรามคฺเค เอกํ เถรํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺตํ ปสฺสึสุ. อเถกา กุลธีตา เถรํ โอโลเกตฺวา สามิกํ อาห "สามิ อยฺโย โน ปิณฺฑาย ปวิสติ, ยานเก จ โน ปหูตํ ขาทนียํ โภชนียํ, ปตฺตมสฺส อาหร, ภิกฺขํ ทสฺสามา"ติ. โส ปตฺตํ อาหริ. ตํ ขาทนียโภชนียสฺส ปูเรตฺวา เถรสฺส หตฺเถ ปติฏฺฐาเปตฺวา อุโภปิ ปตฺถนํ กรึสุ "ภนฺเต ตุเมฺหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺเสว ภาคิโน ภเวยฺยามา"ติ.

ดังได้สดับมา เมื่อชนพากันก่อเจดีย์ทองสำหรับพระกัสสปทศพล กุลบุตรชาวเมืองพาราณสี บรรจุของเคี้ยว ของบริโภคมากมายบนยาน ไปสถานที่ก่อเจดีย์ด้วยตั้งใจว่า "จักทำหัตถกรรม" ระหว่างทางพบพระเถระ เข้าไปบิณฑบาตรูปหนึ่ง. ครั้งนั้น กุลธิดาคนหนึ่ง แลดูพระเถระแล้วกล่าวกับสามีว่า "นายพระคุณเจ้า ของพวกเราเข้าไปบิณฑบาตบนยานของพวกเรา มีของเคี้ยว ของบริโภคมากมาย ท่านจงนำบาตรพระคุณเจ้ามาพวกเราจะถวายภิกษา". เขานำบาตรมาแล้ว. ภรรยาบรรจุของเคี้ยวของบริโภคจนเต็มบาตรนั้น ให้สามีประเคนบนมือพระเถระ แม้ทั้ง ๒ ทำความ

ปรารถนาว่า "ท่านขอรับ พวกฉันพึงมีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้ว".

โสปิ เถโร ขีณาสโว, ตสฺมา โอโลเกนฺโต เตสํ ปตฺถนาย สมิชฺฌนภาวํ ญตฺวา สิตํ อกาสิ. ตํ ทิสฺวา สา อิตฺถี สามิกํ อาห "อมฺหากํ อยฺโย สิตํ กโรติ, เอโส นฏฺฐารโก ภวิสฺสตี"ติ, สามิโกปิสฺสา "เอวํ ภวิสฺสติ ภทฺเทติ วตฺวา ปกฺกามิ. อิทํ เตสํ ปุพฺพกมฺมํ. เต ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา อิทานิ ตโต จวิตฺวา, สา อิตฺถี นฏเคเห นิพฺพตฺติ, ปุริโส เสฏฺฐิเคเห. โส "เอวํ ภทฺเท ภวิสฺสตี"ติ ตสสา ปฏิวจนสฺส ทินฺนตาย นเฏหิ สทฺธึ วิจริ. ขีณาสวเถรสฺส ทินฺนํ ปิณฺฑปาตํ นิสฺสาย อรหตฺตํ ปาปุณิ. สาปิ นฏธีตา "ยา เม สามิกสฺส คติ, มยฺหมฺปิ สาเอว คตี"ติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา อรหตฺเต ปติฏฺฐหีติ.

พระเถระแม้นั้น เป็นพระขีณาสพ เพราะฉะนั้น ท่านมองดู ทราบว่าคนทั้งสองนั้นสำเร็จความปรารถนา จึงทำการแย้ม. หญิงนั้น เห็นอาการนั้น จึงบอกสามีว่า "พระคุณเจ้าพวกเรา ทำการแย้ม ท่านจักเป็นเด็กของนักฟ้อน. ฝ่ายสามีนางกล่าวว่า "จักเป็นอย่างนั้นกระมัง นาง" แล้วหลีกไป. นี้เป็นบุรพกรรมของชนเหล่านั้น. ชนเหล่านั้นอยู่จนชั่วอายุในอัตภาพนั้น จึงไปบังเกิด ณ เทวโลก บัดนี้ จุติแล้วจากเทวโลกนั้น, หญิงนั้นเกิดในเรือนนักฟ้อน ชายเกิดในเรือนเศรษฐี. เพราะให้คำตอบนางว่า "จักเป็นอย่างนั้นกระมัง นาง" เขาจึงเที่ยวไปกับนักฟ้อน. เขาอาศัยบิณฑบาตที่ถวายแด่พระขีณาสพ จึงได้บรรลุอรหัตผล. ลูกสาวนักฟ้อนแม้นั้น คิดว่า "คติของสามีของเรา ก็เป็นคติแม้ของเรา" บวชในสำนักภิกษุณีแล้ว ตั้งอยู่ในอรหัตผลดังนี้แล.

อุคฺคเสนเสฏฺฐิปุตฺตวตฺถุ ฉฏฺฐํ.

เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสนที่ ๖ จบ.

๗. จูฬธนุคฺคหปณฺหิตวตฺถุ

๓๔๙. วิตกฺกมถิตสฺส ชนฺตุโน
ติพฺพราคสฺส สุภานุปสฺสิโน
ภิยฺโย ตณฺหา ปวฑฺฒติ
เอส โข ทฬฺหํ กโรติ พนฺธนํ.

๓๕๐. วิตกฺกูปสเม จ โย รโต
อสุภํ ภาวยตี สทา สโต
เอโส โข พฺยนฺติกาหติ
เอสจฺฉินฺทติ มารพนฺธนํ.

๗. เรื่องจูฬธนุคคหบัณฑิต

๓๔๙. ตัณหาเจริญโดยยิ่ง แก่ชนที่ถูก
วิตกย่ำยี ราคะจัด เห็นอารมณ์
ว่างาม เขาย่อมทำเครื่องผูก
ให้มั่น

๓๕๐. ส่วนภิกษุ ยินดีในธรรมระงับวิตก
เจริญอสุภฌาน มีสติทุกเมื่อ จัก
ทำตัณหาให้สูญสิ้นได้ ตัดเครื่อง
ผูกแห่งมารได้.

๗. จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตวตฺถุ

วิตกฺกมถิตสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร ทหรภิกฺขุ สลากคฺเค อตฺตโน สลากํ คเหตฺวา ปตฺตสลากยาคุ์ อาทาย อาสนสาลํ คนฺตฺวา ปิวติ, ตตฺถ อุทกํ อลภิตฺวา อุทกตฺถาย เอกํ ฆรํ อคมาสิ. ตตฺถ ตํ เอกา กุมาริกา ทิสฺวา ว อุปฺปนฺนสิเนหา "ภนฺเต ปุนปิ ปานีเยน อตฺเถ สติ อิเธว อาคจฺเฉยฺยาถา"ติ. อาห. โส ตโต ปฏฺฐาย ยทา ปานียํ น ลภติ, ตทา ตตฺเถว คจฺฉติ. สาปิสฺส ปตฺตํ คหตฺวา ปานียํ เทติ. เอวํ คจฺฉนฺเต กาเล ยาคุ์ ทตฺวา ปุเนกทิวสํ ตตฺเถว นิสีทาเปตฺวา ภตฺตํ อทาสิ, สนฺติเกปิสฺส นิสีทิตฺวา "ภนฺเต อิมสฺมึ เคเห น กิญฺจิ นตฺถิ นาม, เกวลํ มยํ วิจารณกมนฺสฺสเมว น ลภามา"ติ กถํ สมุฏฺฐาเปสิ. โส กติปาเหเนว ตสฺสา กถํ สุตฺวา อุกฺกณฺฐิ.

๗. เรื่องจูฬธนุคคหบัณฑิต

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภจูฬธนุคคหบัณฑิต ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ถูกวิตกย่ำยี** เป็นต้น.

ได้ยินว่า ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งจับสลากของตนที่โรงสลาก ถือเอาสลากยาคูที่ตกถึง ไปโรงฉันแล้วดื่ม, ไม่ได้น้ำ ณ ที่นั้น ไปเรือนหลังหนึ่งเพื่อน้ำดื่ม. เด็กสาวคนหนึ่งในเรือนนั้น พบท่านแล้ว เกิดความรักใคร่ บอกว่า "ท่านเจ้าข้า เมื่อต้องการน้ำดื่ม ท่านมาที่นี้ แม้อีกนะจ๊ะ". ภิกษุหนุ่มนั้น ตั้งแต่นั้น ในกาลใด ไม่ได้น้ำดื่ม ก็ไปบ้านนั้น ในกาลนั้น. ฝ่ายนางรับบาตรท่านแล้ว ถวายน้ำดื่ม. เมื่อเวลาผ่านไปเช่นนี้ รุ่งขึ้นนางถวายข้าวยาคูแล้ว นิมนต์ท่านให้นั่งที่นั้นแลถวายข้าวสวย, นั่งใกล้ท่านพูดคุยว่า "ท่านเจ้าข้า ในเรือนนี้อะไร ๆ ชื่อว่าไม่มี ย่อมไม่มี พวกฉันไม่ได้คนจัดการอย่างเดียวเท่านั้น". ท่านฟังถ้อยคำนาง ๒-๓ วัน ก็กระสัน.

อถ นं เอกทิวสं อาคนฺตุกา ภิกฺขู ทิสฺวา "กสฺมา ตฺวं อาวุโส กีโส อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาโตสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อุกฺกณฺฐิโตสฺมิ อาวุโส"ติ วุตฺเต อาจริยุปชฺฌายานं สนฺติกं นยึสุ.

ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุอาคันตุกะพบท่านถามว่า "อาวุโส เหตุไร คุณจึงผอมเหลืองนัก" เมื่อท่านบอกว่า "ผมกระสันนะคุณ" จึงพาท่านไปสำนักอาจารย์และอุปัชฌาย์.

เตปิ ตं สตฺถุ สนฺติกं เนตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสุं. สตฺถา "สจฺจํ กิร ตฺวं ภิกฺขุ อุกฺกณฺฐิโตสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สจฺจนฺ"ติ วุตฺเต "กสฺมา ตฺวं ภิกฺขุ มาทิสสฺส อารทฺธวิริยสฺส พุทฺธสฺส สาสเน ปพฺพชิตฺวา 'โสตาปนฺโน'ติ วา 'สกทาคามี'ติ วา อตฺตานं อวทาเปตฺวา 'อุกฺกณฺฐิโต'ติ วทาเปสิ, ภาริยนฺเต กมฺมं กตนฺ"ติ วตฺวา "กึการณา อุกฺกณฺฐิโตสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "ภนฺเต เอกา มं อิตฺถี เอวมาหา"ติ วุตฺเต "ภิกฺขุ อนจฺฉริยं เอตं ตสฺสา กิริยं, สาปิ หิ ปุพฺเพ สกลชมฺพุทีเป อคฺคปณฺฑิตं ปหาย ตं มุหุตฺตं ทิฏฐเก เอกสฺมึ สิเนหं อุปฺปาเทตฺวา ตํ ชีวิตกฺขยं ปาเปสี"ติ วตฺวา ตสฺส วตฺถุสฺส ปกาสนตฺถํ ภิกฺขูหิ ยาจิโต

ฝ่ายอาจารย์และอุปัชฌาย์เหล่านั้นพาท่านไปยังสำนักพระศาสดา กราบทูลเรื่องนั้น. พระศาสดาตรัสถามว่า "ภิกษุ ทราบว่า เธอกระสันจริงหรือ" เมื่อท่านกราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า" ก็ตรัสว่า "ภิกษุ เหตุไร เธอบวชในศาสนาพระพุทธเจ้า ซึ่งปรารภความเพียรเช่นเรา ไม่ให้คนเรียกตนว่า 'พระโสดาบัน' หรือ 'พระสกทาคามี' กลับให้เขาเรียกว่า 'เป็นผู้กระสัน' เธอทำกรรมหนักเหลือเกิน" ตรัสถามว่า "เหตุไร เธอจึงกระสัน" เมื่อท่านกราบทูลว่า "หญิงคนหนึ่ง กล่าวกับข้าพระองค์เช่นนี้ พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "กิริยาของหญิงนั้น ไม่น่าอัศจรรย์เลยนะภิกษุ เพราะในกาลก่อนนางละบัณฑิตผู้เลิศทั่วชมพูทวีป ยังความรักให้เกิดขึ้นในโจรคนหนึ่ง ที่ตนเห็นครู่เดียว ยังบัณฑิตนั้นให้ถึงความสิ้นชีวิต" ผู้อันเหล่าภิกษุทูลขอเพื่อให้แสดงเรื่องนั้น

อตีเต จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตกาเล ตกฺกสิลายํ ทิสาปาโมกฺขสฺส อาจริยสฺส สนฺติเก สิปฺปํ อุคฺคณฺหิตฺวา เตน ตุฏฺเฐน ทินฺนํ ธีตรํ อาทาย พาราณสึ คจฺฉนฺตสฺส เอกสฺมึ อฏวีมุเข เอกูนปญฺญาสาย กณฺเฑหิ เอกูน-ปญฺญาสโจเร ฆาเตตฺวา กณฺเฑสุ ขีเณสุ โจรเชฏฺฐกํ คเหตฺวา ภูมิยํ ปาเตตฺวา "ภทฺเท อสึ อาหรา"ติ วุตฺเต, ตาย ตํ ขณํ ทิฏฺฐโจเร สิเนหํ กตฺวา โจรสฺส หตฺเถ อสิถรุํ ฐเปตฺวา โจเรน จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตสฺส มาริตภาวํ อาวิกตฺวา โจเรน จ เอตํ อาทายฺ คจฺฉนฺเตน "มํปิ เอสา อญฺญํ ทิสฺวา อตฺตโน สามิกํ วิย มาราเปสฺสติ, กึ เม อิมายา"ติ เอกํ นทึ ทิสฺวา โอริมตีเร ตํ ฐเปตฺวา ตสฺสา ภณฺฑิกํ อาทาย "ตฺวํ อิเธว โหหิ, ยาวาหํ ภณฺฑิกํ อุตฺตาเรมี"ติ ตตฺเถว ตํ ปหาย คมนาภาวญฺจ อาวิกตฺวา

จึงทำให้แจ้งซึ่งความที่จูฬธนุคคหบัณฑิต เรียนศิลปะสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ในเมืองตักสิลา พาลูกสาวที่อาจารย์นั้น ยินดียกให้ไปเมืองพาราณสี เมื่อตนใช้ ลูกศร ๔๙ ดอก ฆ่าโจร ๔๙ คน ที่ปากดงแห่งหนึ่ง เมื่อลูกศรหมด จับหัวหน้าโจรให้ล้มลงบนพื้นดิน บอกว่า "นางผู้เจริญ ส่งดาบมาเร็ว" นางทำความรักโจรที่ตนเห็นขณะนั้น วางด้ามดาบไว้บนมือโจรแล้วให้โจรฆ่า ในกาลเป็นจูฬธนุคคห-บัณฑิตครั้งอดีตกาล และภาวะที่โจรพานางไปพลางคิดว่า "หญิงนี้พบชายอื่นก็จักให้ฆ่าแม้เราเช่นเดียวกับสามีของนางหญิงนี้ จะมีประโยชน์อะไรสำหรับเรา" พบแม่น้ำสายหนึ่ง จึงพักนางไว้ฝั่งนี้สะพายห่อสิ่งของของนาง พลางบอกว่า "เธอ จงรออยู่ที่นี้นะ จนกว่าฉันจะเอาสิ่งของข้ามไป" ทิ้งนางไว้ที่นั้นหนีไป ตรัสจูฬธนุคคหชาดกนี้ ในปัญจกนิบาต ให้พิสดารว่า

"สพฺพํ ภณฺฑํ สมาทาย
ปารํ ติณฺโณสิ พฺราหฺมณ
ปจฺจาคจฺฉ ลหุ ขิปฺปี
มมฺปิ ตาเรหิทานิ โภ

"(หญิงนั้นกล่าวว่า)พราหมณ์ ท่าน ถือสิ่งของทั้งหมด ข้ามฝั่งได้แล้ว จงรีบกลับมารับฉันให้ข้ามไป โดยเร็ว ในบัดนี้นะ ผู้เจริญ

ตรวจทานแล้ว

อสนฺถุตํ มํ จิรสนฺถุเตน
มินาติ โภตี อธุวํ ธุเวน
มยาปิ โภตี นิมิเนยฺย อญฺญํ
อิโต อหํ ทูรตรํ คมิสฺสํ

(หัวหน้าโจรกล่าวว่า) นางงามยอม
แลกฉันซึ่งไม่ใช่ผัว ไม่เคยเชยชิด
กับผัวผู้เชยชิดมานาน แม่นางงาม
พึงแลกชายอื่นแม้กับฉัน ฉันจะ
ไปจากที่นี้ให้ไกลที่สุด

กายํ เอฬคณิคุมฺเพ
กโรติ มหาหสิยํ
นยิธ นจฺจํ วา คีตํ วา
ตาฬ์ วา สุสมาหิตํ
อนมฺหิกาเล สุสฺโสณิ
กึ น ชคฺฆสิ โสภเน ?

(สุนัขจิ้งจอกกล่าวว่า) หญิงนี้เป็น
ใคร ทำการหัวเราะใหญ่ ที่กอ
ตระไคร้น้ำ การฟ้อน การขับร้อง
หรือการประโคม อันบุคคลมิได้
จัดไว้ในที่นี้ แม่นางงามผู้มีตะโพก
ผึ่งผาย เหตุไรหนอ เธอจึง
หัวเราะ ในสมัยมิใช่กาลเป็นที่
หัวเราะ

สิคาล พาล ทุมฺเมธ
อปฺปปญฺโญสิ ชมฺพุก
ฉินฺโน มจฺฉญฺจ เปสิญฺจ
กปโณ วิย ฌายสิ

(หญิงนั้นกล่าวว่า) สุนัขจิ้งจอก
ชาติชัมพุกะ โง่เขลาเบาปัญญา
เจ้ามีปัญญาน้อย เสื่อมจากปลา
และชิ้นเนื้อ ซบเซา ดุจสัตว์
กำพร้า

สุทสฺสํ วชฺชมญฺเญสํ
อตฺตโน ปน ทุทฺทสํ
ฉินฺนา ปติญฺจ ชารญฺจ
มิปิ ตวญฺเญว ฌายสิ

(สุนัขจิ้งจอกกล่าวว่า) โทษคนอื่น
เห็นได้ง่าย แต่โทษของตนเห็น
ได้ยาก, เธอนั่นแหละ เสื่อมทั้งผัว
ทั้งชู้ ซบเซายิ่งกว่าเราเสียอีก

เอวเมตำ มิคราช　　(หญิงนั้นกล่าวว่า) พญาเนื้อชาติ
ยถา ภาสสิ ชมฺพุก　　ชัมพุกะ　คำที่ท่านพูดนั้นเป็น
สาหำ นูน อิโต คนฺตฺวา　　ความจริง ฉันนั้นไปจากที่นี่แล้ว
ภตฺตุ เหสฺสำ วสานุคา　　จักไปตามอำนาจภัสดาแน่แท้

โย หเร มตฺติกำ ถาลำ　　(สุนัขจิ้งจอกกล่าวว่า) ผู้ใดนำ
กำสถาลำปิ โส หเร　　ถาดดินไปได้ ผู้นั้นก็นำถาดสำริด
กตำเยว ตยา ปาปี　　ไปได้เช่นกัน เธอทำชั่วจนช่ำชอง
ปุนเปวำ กริสฺสสี"ติ　　ก็จักทำอย่างนั้นอีก".

อิมำ ปญฺจกนิปาเต จูฬธนุคฺคหชาตกำ วิตฺถาเรตฺวา "ตทา จุฬธนุคฺคหปณฺฑิโต ตฺวำ อโหสิ, สา อิตฺถี อยำ เอตรหิ กุมาริกา, สิคาลรูเปน อาคนฺตฺวา ตสฺสา นิคฺคหการโก สกฺโก เทวาชา อหเมวา"ติ วตฺวา "เอวำ สา อิตฺถี ตำมุหุตฺตำ ทิฏฐเก เอกสฺมึ สิเนเหน สกลชมฺพุทีเป อคฺคปณฺฑิตำ ชีวิตา โวโรเปสิ, ตำ อิตฺถึ อารพฺภ อุปฺปนฺนำ ตว ตณฺหำ ฉินฺทิตฺวา วิหร ภิกฺขู"ติ ตำ โอวทิตฺวา อุตฺตรึ ธมฺมำ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

ตรัสว่า "กาลนั้น จูฬธนุคคหบัณฑิต เป็นเธอ หญิงนั้นเป็นเด็กสาวนี้ ในบัดนี้ ท้าวสักกเทวราชแปลงร่างเป็นสุนัขจิ้งจอก ข่มนาง คือเราแล" ทรงโอวาทภิกษุนั้น ว่า "หญิงนั้น ปลงชีวิตบัณฑิตยอดเยี่ยม ทั้งชมพูทวีปเสียได้ ด้วยความรักในโจร คนหนึ่งซึ่งตนพบครู่เดียวนั้น เธอจงตัดตัณหาของเธอ ที่ปรารภหญิงนั้นเกิดขึ้นอยู่เถิด ภิกษุ" เมื่อแสดงธรรมสูงขึ้น ได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๔๙. "วิตกฺกมถิตสฺส ชนฺตุโน
ติพฺพราคสฺส สุภานุปสฺสิโน

๓๔๙. "ตัณหาเจริญโดยยิ่ง แก่ชนที่ถูก
วิตกย่ำยี ราคะจัด เห็นอารมณ์

ภิยฺโย ตณฺหา ปวฑฺฒติ
เอส โข ทฬฺหํ กโรติ พนฺธนํ

ว่างาม เขาย่อมทำเครื่องผูก ให้มั่น

๓๕๐. วิตกฺกูปสเม จ โย รโต
อสุภํ ภาวยตี สทา สโต
เอโส โข พฺยนฺติกาหติ
เอสจฺฉินฺทติ มารพนฺธนนฺ"ติ.

๓๕๐. ส่วนภิกษุ ยินดีในธรรมระงับวิตก เจริญอสุภฌาน มีสติทุกเมื่อ จักทำตัณหาให้สูญสิ้นได้ ตัดเครื่องผูกแห่งมารได้".

ตตฺถ **วิตกฺกมถิตสฺสาติ** กามวิตกฺกาทีหิ ตีหิ วิตกฺเกหิ นิมฺมถิตสฺส. **ติพฺพราคสฺสาติ** พหลราคสฺส. **สุภานุปสฺสิโนติ** อิฏฺฐารมฺมเณสุ สุภนิมิตฺตคาหาทิวเสน วิสฺสฏฺฐมานสตาย "สุภนฺ"ติ อนุปสฺสนฺตสฺส. **ตณฺหาติ** เอวรูปสฺส ฌานาทีสุ เอกมฺปิ น วฑฺฒติ, อถโข ฉทฺวาริกตณฺหา ภิยฺโย วฑฺฒติ. **เอส โขติ** เอส โข ปุคฺคโล ตณฺหาพนฺธนํ ถิรํ นาม กโรติ. **วิตกฺกูปสเมติ** มิจฺฉาวิตกฺกานํ วูปสมสงฺขาเตสุ ทสสุ อสุเภสุ ปฐมชฺฌาเน. **สทา สโตติ** โย เอตฺถ อภิรโต หุตฺวา นิจฺจํ อุปฏฺฐิตสติตาย สโต ตํ **อสุภฌานนฺ** ภาเวติ. **พฺยนฺติกาหตีติ** เอส ภิกฺขุ ตีสุ ภเวสุ อุปฺปชฺชนกํ ตณฺหํ วิคตํ กริสฺสติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ถูกวิตกย่ำยี** ความว่า ถูกวิตก ๓ อย่าง มีกามวิตกเป็นต้นย่ำยี. คำว่า **มีราคะจัด** ได้แก่ มีราคะแน่นหนา. คำว่า **เห็นอารมณ์ว่างาม** คือ เห็นอารมณ์ว่า "งาม" เพราะปล่อยใจไปในอารมณ์ที่น่าปรารถนา ด้วยอำนาจการถือโดยสุภนิมิตเป็นต้น. คำว่า **ตัณหา** ความว่า บรรดาฌานเป็นต้น ฌานแม้อย่างหนึ่ง ไม่เจริญแก่คนเห็นปานนี้ ที่แท้ ตัณหาเป็นไปทางทวาร ๖ กลับเจริญยิ่งขึ้น. คำว่า **เขาแล** คือ บุคคลนั้นแลย่อมทำเครื่องผูกคือตัณหาให้มั่น. คำว่า **ในธรรมระงับวิตก** ความว่า คือในอสุภกรรมฐาน ๑๐ ประการ กล่าวคือธรรมเป็นเครื่องระงับมิจฉาวิตกทั้งหลาย ได้แก่ ปฐมฌาน. คำว่า **มีสติทุกเมื่อ** ได้แก่ ภิกษุใด

มารพนฺธนนฺติ เอส เตภูมิกวฏฺฏสงฺขาตํ มารพนฺธนมฺปิ ฉินฺทิสฺสตีติ อตฺโถ.

ยินดีในปฐมฌานนั้น ชื่อว่า มีสติ เพราะตั้งสติไว้ประจำ เจริญอสุภฌานนั้นอยู่. คำว่า **ทำตัณหาให้สูญสิ้น** ความว่า ภิกษุนั้น จักทำตัณหาอันเกิดในภพสามให้ปราศจากไป. คำว่า **เครื่องผูกแห่งมาร** ได้แก่ เขาจักตัดแม้เครื่องผูกแห่งมาร คือ วัฏฏะเป็นไปในภูมิ ๓ ได้.

เทสนาวสาเน โส ภิกฺขุ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. เทศนาได้เกิดประโยชน์แม้แก่ชนผู้ถึงพร้อม ดังนี้แล.

จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตวตฺถุ สตฺตมํ.

เรื่องจูฬธนุคคหบัณฑิตที่ ๗ จบ.

๘. มารวตฺถุ

๓๕๑. นิฏฺฐํ คโต อสนฺตาสี
วีตตโณฺห อนงฺคโณ
อจฺฉินฺทิ ภวสลฺลานิ
อนฺติโมยํ สมุสฺสโย

๓๕๒. วีตตโณฺห อนาทาโน
นิรุตฺติปทโกวิโท
อกฺขรานํ สนฺนิปาตํ
ชญฺญา ปุพฺพาปรานิ จ
ส เว อนฺติมสารีโร
มหาปญฺโญ มหาปุริโสติ
วุจฺจติ.

๘. เรื่องมาร

๓๕๑. บุคคล (ใด) ผู้ถึงความสำเร็จ ไม่สะดุ้ง ปราศจากตัณหา ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ตัดลูกศรอันยังสัตว์ไปสู่ภพ กายนี้ (ของบุคคลนั้น) อันกระดูก ๓๐๐ ท่อน ยกขึ้นแล้วมีในที่สุด

๓๕๒. บุคคล (ใด) ปราศจากตัณหา ไม่ถือมั่น ฉลาดในบทนิรุตติ รู้ที่รวมอักษร และอักษรเบื้องต้น เบื้องปลาย บุคคลนั้นแลมีสรีระมีในที่สุด เราเรียกว่า มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ.

๘. มารวตฺถุ

นิฏฺฐํ คโตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มารํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ วิกาเล สมฺพหุลา เถรา เชตวนวิหารํ ปวิสิตฺวา ราหุลตฺเถรสฺส วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตํ อุฏฺฐาเปสุ. โส อญฺญตฺถ วสนฏฺฐานํ อปสฺสนฺโต คนฺตฺวา ตถาคตสฺส คนฺธกุฏิยา ปมุเข นิปชฺชิ. ตทา โส อายสฺมา อรหตฺตปฺปตฺโต อวสฺสิโก ว อโหสิ. มาโร วสวตฺตี ภวเน จิโตเยว ตํ อายสฺมนฺตํ คนฺธกุฏิยา ปมุเข นิปนฺนํ ทิสฺวา จินฺเตสิ "สมณสฺส โคตมสฺส รุชนกา องฺคุลี พหิ นิปนฺนา, สยํ อนฺโตคนฺธกุฏิยํ นิปนฺโน, องฺคุลิยา ปีฬิยมานาย สยํ ปีฬิโต ภวิสฺสตี"ติ. โส มหนฺตํ หตฺถิราชวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา อาคมฺม โสณฺฑาย เถรสฺส มตฺถกํ ปริกฺขิปิตฺวา มหนฺเตน สทฺเทน โกญฺจรวํ รวิ. สตฺถา คนฺธกุฏิยํ นิปนฺโน ตสฺส มารภาวํ ญตฺวา "มาร

๘. เรื่องมาร

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภถึงมาร ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **บุคคล** (ใด) **ถึงความสำเร็จ** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ยามวิกาลวันหนึ่ง พระเถระหลายรูป เข้าไปวัดพระเชตวัน ไปยังที่อยู่พระราหุลเถระ ปลุกท่านให้ลุกขึ้น. ท่านไม่เห็นที่อยู่ที่อื่น จึงไปนอนหน้ามุข พระคันธกุฎีพระตถาคต. เวลานั้น ท่านบรรลุพระอรหัต ยังไม่มีพรรษา. มารวสวัตดีสิงอยู่ในภพ เห็นท่านนอนหน้ามุขพระคันธกุฎีคิดว่า "พระหน่อน้อย ผู้แทงใจสมณโคดมนอนข้างนอก พระองค์บรรทมภายในพระคันธกุฎี เมื่อเราบีบพระหน่อน้อย พระองค์จักเป็นเหมือนถูกเราบีบเช่นกัน".

มารนั้น แปลงร่างเป็นพญาช้างสารตัวใหญ่ มาใช้งวงรัดกระหม่อมพระเถระร้องเสียงดัง ดุจเสียงนกกระเรียน พระศาสดาบรรทมในคันธกุฎี ทราบว่า เขาเป็นมาร จึงตรัสว่า "มาร ผู้เช่นกับท่าน

ตาทิสานำ สตสหสฺเสนาปิ มม ปุตฺตสฺส ภยำ อุปฺปาเทตุ ำ น สกฺกา, ปุตฺโต หิ เม อสนฺตาสี วีตตโณฺห มหาวิริโย มหาปญฺโญ"ติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

ตั้ง ๑๐๐,๐๐๐ ก็ไม่อาจทำบุตรเราให้กลัวได้ เพราะบุตรเราไม่สะดุ้ง คลายความทะยานอยาก มีความเพียรใหญ่ มีปัญญามาก" ได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๕๑. "นิฏฺจำ คโต อสนฺตาสี
วีตตโณฺห อนงฺคโณ
อจฺฉินฺทิ ภวสลฺลานิ
อนฺติโมยำ สมุสฺสโย

๓๕๑."บุคคล (ใด) ผู้ถึงความสำเร็จ ไม่สะดุ้ง ปราศจากตัณหา ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วยวน ตัดลูกศรอันยังสัตว์ให้ไปสู่ภพ กายนี้(ของบุคคลนั้น) อันกระดูก ๓๐๐ ท่อน ยกขึ้นแล้ว มีในที่สุด

๓๕๒. วีตตโณฺห อนาทาโน
นิรุตฺติปทโกวิโท
อกฺขรานำ สนฺนิปาตำ
ชญฺญา ปุพฺพาปรานิ จ
ส เว อนฺติมสารีโร
มหาปญฺโญ มหาปุริโสติ
วุจฺจตี"ติ.

๓๕๒. บุคคล (ใด) ปราศจากตัณหา ไม่ถือมั่น ฉลาดในบทนิรุตติ รู้ที่รวมอักษร และอักษรเบื้องต้น เบื้องปลาย บุคคลนั้นแลมีสรีระมีในที่สุด เราเรียกว่า มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ".

ตตฺถ **นิฏฺจำ คโตติ** อิมสฺมึ สาสเน ปพฺพชิตานำ อรหตฺตำ นิฏฺจำ นาม, ตำ คโต ปตฺโตติ อตฺโถ. **อสนฺตาสีติ** อพฺภนฺตเร ราคสนฺตาสาทีนำ อภาเวน อสนฺตสโก. **อจฺฉินฺทิ**

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้ถึงความสำเร็จ** หมายความว่า อรหัตผลแห่งบรรพชิตทั้งหลายในศาสนานี้ ชื่อว่าสำเร็จ ถึง คือ บรรลุความสำเร็จนั้น. คำว่า **ไม่สะดุ้ง** คือ ชื่อว่าไม่สะดุ้ง

ภวสลฺลานีติ สพฺพานิปิ ภวคามิสลฺลานิ อจฺเฉชฺชิ. **สมฺสฺสโยติ** อยํ ตสฺส อนฺติโม เทโห. **อนาทาโนติ** ขนฺธาทีสุ นิคฺคหโณ. **นิรุตฺติปทโกวิโทติ** นิรุตฺติยญฺจ เสสปเทสุจาติ จตูสุปิ ปฏิสมฺภิทาสุ เฉโกติ อตฺโถ.

เพราะไม่มีเครื่องสะดุ้ง คือ ราคะเป็นต้น ภายใน. คำว่า **ตัดลูกศรอันยังสัตว์ให้ไปสู่ภพ** หมายความว่า ตัดลูกศรอันยังสัตว์ให้ไปสู่ภพทั้งหมดได้. คำว่า **ร่างกาย** ได้แก่ ร่างกายของชนนั้น ชื่อว่ามีในที่สุด. คำว่า **ไม่ยึดถือ** คือไม่ยึดถือขันธ์เป็นต้น. คำว่า **ฉลาดในบทนิรุตติ** หมายความว่า ฉลาดในปฏิสัมภิทา ๔ คือ ในนิรุตติบทและบทที่เหลือ.

อกฺขรานํ สนฺนิปาตํ ชญฺญา ปุพฺพาปรานิ จาติ อกฺขรานํ สนฺนิปาตสงฺขาตํ อกฺขรปิณฺฑญฺจ ชานาติ ปุพฺพกฺขเรน อปรกฺขรํ ชานาติ อปรกฺขเรน ปุพฺพกฺขรญฺจ ชานาติ. ปุพฺพกฺขเรน อปรกฺขรํ ชานาติ นาม อาทิมฺหิ ปญฺญายมาเน มชฺฌิมปริโยสาเนสุ อปญฺญายมาเนสุปิ "อิเมสํ อกฺขรานํ อิทํ มชฺฌํ อิทํ ปริโยสานนฺ"ติ ชานาติ. อปรกฺขเรน ปุพฺพกฺขรํ ชานาติ นาม. อนฺเต ปญฺญายมาเน อาทิมชฺเฌสุ อปญฺญายมาเนสุปิ "อิเมสํ อกฺขรานํ อิทํ มชฺฌํ, อยํ อาที"ติ ชานาติ, มชฺเฌ ปญฺญายมาเน อาทิ-

คำว่า **ทราบที่รวมอักษรและอักษรเบื้องต้นเบื้องปลาย** ความว่า ทราบหมวดหมู่อักษร คือ ที่รวมอักษร และทราบอักษรปลายด้วยอักษรต้น และทราบอักษรต้นด้วยอักษรปลาย. ชื่อว่ารู้อักษรปลายด้วยอักษรต้น คือ เมื่ออักษรต้นปรากฏ ถึงอักษรตัวกลางหรือตัวสุดท้าย จะไม่ปรากฏ ก็รู้ได้ว่า "นี้ตัวกลาง นี้ตัวสุดท้าย ของอักษรเหล่านี้". ชื่อว่า รู้อักษรต้นด้วยอักษรปลาย คือ เมื่ออักษรตัวสุดท้ายปรากฏ ถึงอักษรตัวต้น หรือตัวกลางจะไม่ปรากฏ ก็รู้ได้ว่า "นี้ตัวกลาง นี้ตัวต้นแห่งอักษรเหล่านี้", เมื่ออักษรตัวกลางปรากฏถึงอักษรตัวต้น

ปริโยสาเนสุ อปญฺญายนฺเตสุปิ "อิเมสํ อกฺขรานํ อยํ อาทิ, อยํ อนฺโตติ ชานาติเอว. **มหาปญฺโญติ** เอส โกฏิยํ จิตสรีโร มหนฺตานํ อตฺถธมฺม-นิรุตฺติปฏิภานานํ สีลกฺขนฺธาทีนญฺจ ปริคฺคาหิกาย ปญฺญาย สมนฺนาคตตฺตา มหาปญฺโญ "วิมุตฺตจิตฺตํ ขฺวาหํ สาริปุตฺต 'มหาปุริโส'ติ วทามี"ติ วจนโต วิมุตฺตจิตฺตตาย จ "มหาปุริโส"ติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

หรือตัวสุดท้าย จะไม่ปรากฏก็รู้ได้ว่า "นี้ตัวต้น นี้ตัวสุดท้ายแห่งอักษรเหล่านี้". คำว่า **มีปัญญามาก** หมายความว่า ท่านผู้มีสรีระตั้งในที่สุด พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า "ผู้มีปัญญามาก" เพราะประกอบด้วยปัญญาที่กำหนดถืออรรถธรรม นิรุตติ ปฏิภาณ และกองศีลใหญ่เป็นต้น และว่า "เป็นมหาบุรุษ" เพราะมีจิตหลุดพ้น โดยพระพุทธพจน์ว่า "สารีบุตร เราเรียกคนมีจิตหลุดพ้นว่า 'เป็นมหาบุรุษ".

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสุ. มาโรปิ ปาปิมา "ชานาติ มํ สมโณ โคตโม"ติ ตตฺเถว อนฺตรธายีติ.

ในเวลาจบเทศนา เทวดาและพรหมจำนวนมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น. ฝ่ายมารชั่วคิดว่า "สมณโคดมรู้จักเรา" หายไปแล้ว ณ ที่นั้น ดังนี้แล.

มารวตฺถุ อฏฺฐมํ.

เรื่องมารที่ ๘ จบ.

๙. อุปกาชีวกวตฺถุ

๓๕๓. สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโต
สพฺพญฺชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโต
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํ.

๙. เรื่องอุปกาชีวก

๓๕๓. เราครอบงำธรรมได้ทั้งหมด รู้ธรรมทุกอย่าง ไม่ติดในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้ทุกอย่าง พ้นในเพราะธรรมสิ้นตัณหา รู้เองพึงอ้างใคร (ว่าเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์).

๙. อุปกาชีวกวตฺถุ

สพฺพาภิภูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา อนฺตรามคฺเค อุปกํ อาชีวกํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย สตฺถา ปตฺตสพฺพญฺญุตญฺญาโณ โพธิมณฺเฑ สตฺตสตฺตาหํ วีตินาเมตฺวา อตฺตโน ปตฺตจีวรมาทาย ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนตฺถํ พาราณสึ สนฺธาย อฏฺฐารสโยชนมคฺคํ ปฏิปนฺโน อนฺตรามคฺเค อุปกํ อาชีวกํ อทฺทส. โสปิ สตฺถารํ ทิสฺวา "วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต, กสิ ตฺวํ อาวุโส อุทิสฺส ปพฺพชิโต, โก วา เต สตฺถา, กสฺส วา ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสี"ติ ปุจฺฉิ. อถสฺส สตฺถา "มยฺหํ อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา นตฺถี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๓๕๓. "สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโต
สพฺพญฺชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโต
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยนฺ"ติ.

๙. เรื่องอุปกาชีวก

พระศาสดา ทรงปรารภอาชีวกชื่ออุปกะ ระหว่างทางตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ครอบงำธรรมทั้งหมด** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง พระศาสดาทรงบรรลุสัพพัญญุตญาณแล้ว ยับยั้งอยู่ที่ควงต้นโพธิ์ ๗ สัปดาห์ ทรงบาตรและจีวรของพระองค์ เดินมุ่งไปเมืองพาราณสี ระยะทาง ๑๘ โยชน์ เพื่อประกาศธรรมจักร ระหว่างทางพบอุปกาชีวก. แม้เขาเห็นพระศาสดาแล้ว ทูลถามว่า "ผู้มีอายุ อินทรีย์ท่านผ่องใส นักแล ผิวพรรณก็บริสุทธิ์ผุดผ่อง ผู้มีอายุ ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร". พระศาสดาตรัสกับเขาว่า "เราไม่มีอุปัชฌาย์หรืออาจารย์" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๕๓. "เราครอบงำธรรมได้ทั้งหมด รู้ธรรมทุกอย่าง ไม่ติดในธรรมทั้งปวง ละธรรมได้ทุกอย่าง พ้นในเพราะธรรมสิ้นตัณหา รู้เอง

พึงอ้างใคร (ว่าเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์)".

ตตฺถ **สพฺพาภิภูติ** สพฺเพสํ เตภูมิกธมฺมานํ อภิภวนโต สพฺพาภิภู. **สพฺพวิทูติ** วิทิตสพฺพจตุภูมิกธมฺโม. **สพฺเพสุ ธมฺเมสูติ** สพฺเพสุ เตภูมิกธมฺเมสุ ตณฺหาทิฏฺฐีหิ อนูปลิตฺโต. **สพฺพญฺชโหติ** สพฺเพ เตภูมิกธมฺเม ชหิตฺวา ฐิโต. **ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโตติ** ตณฺหกฺขยนฺเต อุปฺปาทิเต ตณฺหกฺขยสงฺขาเต อรหตฺเต อเสกฺขาย วิมุตฺติยา วิมุตฺโต. **สยํ อภิญฺญายาติ** อภิญฺเญยฺยาทิเภเท ธมฺเม สยเมว ชานิตฺวา. **กมฺหิ ตฺวิเสยฺยนฺติ** "อยํ เม อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วาติ กํ นาม อุทฺทิเสยฺยนฺ"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ครอบงำธรรมทั้งปวง** ความว่า ชื่อว่า ครอบงำธรรมทั้งปวง เพราะครอบงำธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งหมด. คำว่า **รู้ธรรมทุกอย่าง** คือ รู้ธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๔ ทั้งหมด. คำว่า **ธรรมทั้งปวง** ได้แก่ ผู้ที่ตัณหาและทิฐิฉาบทาไม่ได้ในธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวง. คำว่า **ละธรรมทั้งปวง** คือ ละธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวงตั้งอยู่. คำว่า **พ้นในเพราะธรรมสิ้นตัณหา** ความว่า พ้นในเพราะอรหัตผล คือ ความสิ้นตัณหาที่ตนให้เกิดในที่สุดความสิ้นตัณหา ด้วยวิมุตติอันเป็นของพระอเสขะ. คำว่า **รู้ยิ่งเอง** คือ รู้ธรรมทั้งหลาย ต่างโดยธรรมมีทุกข์ที่พึงกำหนดรู้ยิ่งเป็นต้นได้ด้วยตนเองทีเดียว. คำว่า **พึงอ้างใคร** ความว่า พึงอ้างใครว่า "ผู้นี้เป็นอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์เรา".

เทสนาวสาเน อุปโก อาชีวโก ตถาคตสฺส วจนํ เนวาภินนฺทิ นปฺปฏิกฺโกสิ, สีสํ ปน จาเลตฺวา ชิวฺหं นิลฺลาเฬตฺวา เอกปทิกํ มคฺคं คเหตฺวา อญฺญตรํ ลุทฺทกนิวาสนฏฺฐานํ อคมาสีติ.

ในเวลาจบเทศนา อุปกาชีวกไม่ยินดี ไม่คัดค้าน พระดำรัสพระตถาคต เลย. แต่เขาสั่นศีรษะ แลบลิ้น ยึดทางที่เดินไปได้คนเดียว ไปสถานที่อยู่นายพรานแห่งหนึ่ง.

อุปกาชีวกวตฺถุ นวมํ.

เรื่องอุปกาชีวกที่ ๙ จบ.

๑๐. สกฺกเทวราชวตฺถุ

๓๕๔. สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาติ.

๑๐. เรื่องท้าวสักกเทวราช

๓๕๔. การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง
รสพระธรรม ชนะรสทั้งปวง
ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง.

๑๐. สกฺกเทวราชวตฺถุ

สพฺพทานนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สกฺกํ เทวราชานํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย ตาวตึสเทวโลเก เทวตา สนฺนิปติตฺวา จตฺตาโร ปเญฺห สมุฏฺฐาเปสิ "กตรํ ทานํ นุ โข ทาเนสุ, กตโร รโส รเสสุ, กตรา รติ รตีสุ เชฏฺฐกา, ตณฺหกฺขโย ว กสฺมา เชฏฺฐโกติ วุจฺจตี"ติ. เต ปเญฺห เอกเทวตาปิ วินิจฺฉิตุํ นาสกฺขิ. เอโก ปน เทโว เอกํ เทวึ ปุจฺฉติ โสปิ อปรนฺติ เอวํ อญฺญมญฺญํ ปุจฺฉนฺตา ทสสุ จกฺกวาฬสหสฺเสสุ ทฺวาทส สංวจฺฉรานิ วิจรึสุ. เอตฺตเกนาปิ กาเลน ปญฺหานํ อตฺถํ อทิสฺวา ทสสหสฺส-จกฺกวาฬเทวตา สนฺนิปติตฺวา จตุนฺนํ มหาราชานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา "กึ ตาตา มหาเทวตาสนฺนิปาโต"ติ วุตฺเต "จตฺตาโร ปเญฺห สมุฏฺฐาเปตฺวา วินิจฺฉิตุํ อสกฺโกนฺตา ตุมฺหากํ สนฺติกํ อาคตมฺหา"ติ. "กึ ปญฺหา นาม

๑๐. เรื่องท้าวสักกเทวราช

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภท้าวสักกเทวราช ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง เทวดาชั้นดาวดึงส์เทวโลก ประชุมกัน ตั้งปัญหาขึ้น ๔ ข้อ ว่า "บรรดาทานทั้งหลาย บัณฑิตกล่าวทานชนิดไหนหนอว่าเยี่ยม ๑ บรรดารสทั้งหลาย บัณฑิตกล่าวรสชนิดไหนหนอว่ายอด ๑ บรรดาความยินดีทั้งหลาย บัณฑิตกล่าวความยินดีชนิดไหนว่าเลิศ ๑ เพราะเหตุไร บัณฑิตจึงกล่าวความสิ้นตัณหาว่าประเสริฐสุด ๑". แม้เทวดาสักองค์ไม่อาจแก้ปัญหาเหล่านั้นได้. เทวดาองค์หนึ่งถามเทวดาอีกองค์หนึ่ง เทวดาองค์นั้นก็ถามองค์อื่นต่ออีก เทวดาทั้งหลายต่างถามต่อ ๆ กันไปอย่างนี้ เที่ยวไปใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลถึง ๑๒ ปี ด้วยอาการอย่างนี้. เทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาล ไม่พบเนื้อความของปัญหาโดยกาลแม้เท่านั้น รวมตัวกันไปสำนักท้าวมหาราชทั้ง ๔ เมื่อท่านกล่าวว่า

ตาตา"ติ. "ทานรสรตีสุ กตรทานรสรติ นุ โข เสฏฺฐา, ตณฺหกฺขโย ว กสฺมา เสฏฺโฐติ อิเม ปเญฺห วินิจฺฉิตุ์ อสกฺโกนฺตา อาคตมฺหา"ติ ตมตฺถ์ อาโรเจสุ์.

"เทวดาประชุมกันครั้งใหญ่ทำไม พ่อ" ก็พากันกราบทูลว่า "พวกข้าพระองค์คิดปัญหาขึ้น ๔ ข้อ ไม่อาจจะแก้ได้ จึงมาสำนักพระองค์". ท้าวมหาราชถามว่า "ชื่อว่า ปัญหาเป็นอย่างไร พ่อ". เทพยดากราบทูลเนื้อความนั้นว่า "พวกข้าพระองค์ไม่สามารถวินิจฉัยปัญหาเหล่านี้ คือ บรรดาทาน รส และความยินดี ทาน รส และความยินดีอย่างไหนหนอแล ประเสริฐที่สุด เหตุไร ความสิ้นตัณหาจึงประเสริฐที่สุด จึงพากันมา". ท้าวมหาราชตรัสว่า "พ่อ แม้พวกเราก็ไม่ทราบถึงใจความของปัญหาเหล่านี้ แต่พระราชาพวกเรา คิดถึงเรื่องที่คนตั้ง ๑,๐๐๐ คิด ทราบได้โดยชั่วขณะเท่านั้น พระองค์ประเสริฐกว่าพวกเราทั้งปัญญาทั้งบุญ มาเถิดพวกเราจะไปสำนักพระองค์" พาหมู่เทพยดานั้นแลไปสำนักท้าวสักกเทวราช เมื่อพระองค์ตรัสว่า "เทพยดา ประชุมกันครั้งใหญ่ทำไมพ่อ" ก็กราบทูลเรื่องนั้น. ท้าวสักกะตรัสว่า "พ่อ คนอื่นไม่สามารถรู้เนื้อความปัญหาเหล่านี้ได้ ปัญหาเหล่านั้นเป็นพุทธวิสัย" จึงตรัสถามว่า "ก็บัดนี้ พระศาสดา

"ตาตา มยํปิ อิเมสํ อตฺถ์ น ชานาม, อมฺหากํ ปน ราชา ชนสหสฺเสน จินฺติเต อตฺเถ จินฺเตตฺวา ขเณเนว ชานาติ, โส อเมฺหหิ ปญฺญาย จ ปุญฺเญน จ วิสิฏฺโฐ, เอถ, ตสฺส สนฺติกํ คจฺฉามา"ติ ตเมว เทวคณ์ อาทาย สกฺกสฺส เทวรญฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา เตนาปิ "กึ ตาตา มหนฺโต เทวสนฺนิปาโต"ติ วุตฺเต ตมตฺถ์ อาโรเจสุ์. สกฺโก "ตาตา อิเมสํ ปญฺหานํ อญฺโญ อตฺถ์ ชานิตุ์ น สกฺโกติ, พุทฺธวิสยา เอเต"ติ วตฺวา "สตฺถา ปเนตรหิ กหํ วสตี"ติ

ปุจฺฉิตฺวา "เชตวเน"ติ สุตฺวา "เอถ, ตสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามา"ติ เทวคเณน สทฺธึ รตฺติภาเค สกลเชตวนํ โอภาเสตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ ิโต, "กึ มหาราช มหตา เทวคเณน สทฺธึ อาคโตสี"ติ วุตฺเต "ภนฺเต เทวคเณน อิเม นาม ปญฺหา สมุฏฺฐาปิตา, อญฺโญ อิเมสํ อตฺถํ ชานิตุํ สมตฺโถ นตฺถิ, อิเมสํ โน อตฺถํ ปกาเสถา"ติ อาห:

ประทับ ณ ที่ไหน" สดับว่า "ณ พระเชตวัน" ตรัสว่า "มาเถิด พวกเราจะไปสำนักพระศาสดา" พร้อมทั้งหมู่เทวดาทำพระเชตวันให้สว่างไสวตอนกลางคืน เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วยืน ณ ที่เหมาะสม เมื่อพระองค์ตรัสว่า "มหาบพิตร ทำไมพระองค์จึงเสด็จมาพร้อมหมู่เทวดามากมาย" ก็กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า หมู่เทวดาคิดปัญหาเหล่านี้ขึ้นมา ไม่มีคนอื่นสามารถจะรู้เนื้อความปัญหาเหล่านี้ได้ ขอพระองค์ประกาศเนื้อความปัญหาเหล่านี้แก่พวกข้าพระองค์เถิด".

สตฺถา "สาธุ มหาราช มยา ตีส ปารมิโย ปูเรตฺวา มหาปริจฺจาเค ปริจฺจชิตฺวา ตุมฺหาทิสานํ กงฺขาเฉทนตฺถเมว สพฺพญฺญุตญฺญาณํ ปฏิวิทฺธํ, ตยา ปุจฺฉิตปเญฺห สุณาหิ, สพฺพทานานํ ธมฺมทานํ เสฏฺฐํ, สพฺพรสานํ ธมฺมรโส เสฏฺโฐ, สพฺพรตีนญฺจ ธมฺมรติ เสฏฺฐา, ตณฺหกฺขโย ปน อรหตฺตํ สมฺปาปกตฺตา เสฏฺโฐเยวา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาตรัสว่า "ดีละ มหาบพิตร อาตมภาพบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ บริจาคมหาทาน แทงตลอดพระสัพพัญญุตญาณก็เพื่อตัดความสงสัยของคนเช่นกับพระองค์ ขอพระองค์สดับปัญหาที่พระองค์ถามเถิด บรรดาทานทุกชนิด ธรรมทานเยี่ยมที่สุด บรรดารสทั้งปวง ธรรมรสยอดที่สุด บรรดาความยินดีทั้งปวง ความยินดีในธรรมประเสริฐที่สุด แต่ความสิ้นตัณหาประเสริฐที่สุดที่เดียว เพราะเป็นเหตุให้

บรรลุพระอรหัตผล" แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๕๔. "สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาตี"ติ.

๓๕๔. "การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง รสพระธรรม ชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง".

ตตฺถ **สพฺพทานนฺ**ติ สเจ หิ จกฺกวาฬคพฺเภ ยาว พฺรหฺมโลกา นิรนฺตรํ กตฺวา นิสินฺนานํ พุทฺธปจฺเจกพุทธขีณาสวานํ กทลิคพฺภสทิสานิ ติจีวรานิ ทเทยฺย, ตสฺมึ สมาคเม จตุปฺปทิกาย คาถาย กตา อนุโมทนา ว เสฏฺฐา, ตํ หิ ทานํ ตสฺสา คาถาย โสฬสึ กลํ น อคฺฆติ, เอวํ ธมฺมสฺส เทสนาปิ วาจนํปิ สวนํปิ มหนฺตํ, เยน จ ปุคฺคเลน ธมฺมสฺสวนํ การิตํ, ตสฺเสว มหานิสํโส. ตถารูปายเอว ปริสาย ปณีตปิณฺฑปาตสฺส ปตฺเต ปูเรตฺวา ทินฺนทานโตปิ สปฺปิเตลาทีนํ ปตฺเต ปูเรตฺวา ทินฺนเภสชฺชทานโตปิ มหาวิหารสทิสานํ วิหารานํ โลหปาสาทสทิสานญฺจ ปาสาทานํ อเนกานิ สตสหสฺสานิ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **การให้ทั้งปวง** ความว่า ก็ถ้าบุคคลถวายไตรจีวร เช่นกับใบตองอ่อน แด่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระขีณาสพ ซึ่งนั่งชิดกัน ในห้องจักรวาลจดพรหมโลก การอนุโมทนาที่พระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงกระทำ ด้วยคาถาเพียง ๔ บท ณ สมาคมนั้นประเสริฐสุด, ก็ทานนั้นยังไม่ถึงค่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งคาถานั้น, การแสดงก็ดี การกล่าวสอนก็ดี การฟังก็ดี ซึ่งธรรมเป็นของใหญ่ ฉะนี้ ก็บุคคลใดให้ทำการฟังธรรม อานิสงส์เป็นอันมากมีแก่คนนั้นเท่านั้น. ธรรมทานนั่นแลที่พระพุทธเจ้าเป็นต้นให้เป็นไป แม้ด้วยอำนาจอนุโมทนาโดยที่สุด ด้วยคาถา ๔ บท ยังประเสริฐกว่าการถวายบิณฑบาต

กาเรตฺวา ทินฺนเสนาสนทานโตปิ อนาถปิณฺฑิกาทีหิ วิหาเร อารพฺภ กตปริจฺจาคโตปิ อนฺตมโส จตุปฺปทิกาย คาถาย อนุโมทนวเสนาปิ ปวตฺติตํ ธมฺมทานเมว เสฏฺฐํ.

อันประณีตที่ทายกบรรจุเต็มบาตร ถวายแก่บริษัทเห็นปานนี้บ้าง กว่าเภสัชทานที่ทายกถวายเนยใส และน้ำมันเป็นต้น บรรจุเต็มบาตรบ้าง กว่าเสนาสนทานที่บุคคลให้สร้างวิหารหลายแสนหลังเช่นกับมหาวิหารและปราสาทหลายแสนหลังเช่นกับโลหปราสาทถวายบ้าง กว่าการบริจาคที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นต้นปรารภวิหารกระทำบ้าง.

กึการณา เอวรูปานิ หิ ปุญฺญานิ กโรนฺตา ธมฺมํ สุตฺวา ว กโรนฺติ, โน อสฺสุตฺวา, สเจ หิ อิเม สตฺตา ธมฺมํ น สุเณยฺยุ อุพฺพิคฺคมตฺตํ ยาคุปิ กฏจฺฉุมตฺตํ ภตฺตปิณฺฑมฺปิ น ทเทยฺยุ, อิมินา การเณน สพฺพทาเนหิ ธมฺมทานเมว เสฏฺฐํ. อปิจ จเตฺวา พุทฺเธ ปจฺเจกพุทฺเธ จ สกลกปฺปํ เทเว วสฺสนฺเต อุทกพินฺทูนิ คเณตุ สมตฺถาย ปญฺญาย สมนฺนาคตา สาริปุตฺตาทโยปิ อตฺตโน ธมฺมตาย โสตาปตฺติผลาทีนิ อธิคนฺตุ นาสกฺขึสุ, อสฺสชิตฺเถราทีหิ กถิตํ ธมฺมํ สุตฺวา ว โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกรึสุ, สตฺถุ ธมฺมเทสนาย สาวกปารมีญาณญฺจ สจฺฉิกรึสุ, อิมินา

ถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะชนทั้งหลาย เมื่อทำบุญเห็นปานนี้ ต่อฟังธรรมนั่นแล จึงทำ, ไม่ฟังหาทำไม่ ก็ถ้าสัตว์เหล่านี้ไม่พึงฟังธรรมไซร้ ก็จะไม่ถวายยาคูกระบวยหนึ่งบ้าง ข้าวสวยทัพพีหนึ่งบ้าง เหตุนี้ ธรรมทานจึงประเสริฐกว่าทานทั้งปวง. อีกอย่างหนึ่ง เว้นพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าเสียแล้ว พระสารีบุตรเป็นต้น ผู้มีปัญญาสามารถนับหยาดน้ำฝน ในเมื่อฝนตกทั่วกัป แต่ไม่สามารถบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ตามธรรมดาของตนได้, ท่านฟังธรรมที่พระอัสสชิเถระเป็นต้นแสดง จึงทำให้แจ้งโสดาปัตติผล จึงทำให้แจ้งสาวกบารมีญาณ เพราะการแสดงธรรม

การเณน มหาราช ธมฺมทานเมว เสฏฺฐํ. เตน วุตฺตํ "สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาตี"ติ.

ของพระศาสดา, มหาบพิตร เหตุนี้ ธรรมทานเท่านั้น จึงประเสริฐที่สุด. เหตุนั้น พระศาสดาจึงตรัสว่า "การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง" เป็นต้น.

สพฺเพ ปน ขนฺธรสาทโย รสา อุกฺกสฺโต เทวตานํ สุธาโภชนรโสปิ สํสารวฏฺเฏ ปาเตตฺวา ทุกฺขานุภวนสฺเสว ปจฺจโย, โย ปเนส สตฺตตึสโพธิปกฺขิย-ธมฺมสงฺขาโต จ นวโลกุตฺตรธมฺมสงฺขาโต จ ธมฺมรโส, อยเมว สพฺพรสานํ เสฏฺโฐ. เตน วุตฺตํ "สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาตี"ติ. ยา ปเนสา ปุตฺตรติ ธีตุรติ ธนรติ อิตฺถีรติ นจฺจคีตวาทิตาทิรติปฺ-ปเภทา จ อเนกปฺปเภทา รติ, สาปิ สํสารวฏฺเฏ ปาเตตฺวา ทุกฺขานุภวนสฺเสว ปจฺจโย. ยา ปเนสา ธมฺมํ กเถนฺตสฺส วา สุณนฺตสฺส วา วาเจนฺตสฺส วา อนฺโต อุปฺปชฺชมานา ปีติ อุทคฺคภาวํ ชเนติ อสฺสูนิ ปวตฺเตติ โลมหํสํ ชเนติ, สา สํสารวฏฺฏสฺส อนฺตํ กตฺวา อรหตฺตปริโยสานา โหติ, สพฺพรตีนํ เอวรูปา ธมฺมรติเยว เสฏฺฐา. เตน วุตฺตํ "สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาตี"ติ. ตณฺหกฺขโย ปน ตณฺหาย ขยนฺเต

รส มีรสที่เกิดแต่ลำต้นเป็นต้นทั้งหมด สูงสุดคือรสสุธาโภชนะของเหล่าเทวดา เป็นปัจจัยให้สัตว์ตกในห้วงสังสารวัฏ แล้วเสวยความทุกข์, แต่รสแห่งธรรมเท่านั้น คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และโลกุตรธรรม ๙ ประเสริฐกว่ารสทั้งปวง. เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "รสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง". ความยินดีในบุตรก็ดี ความยินดีในธิดาก็ดี ความยินดีในทรัพย์ก็ดี ความยินดีในหญิงก็ดี ความยินดีอเนกประการต่างประเภทโดยยินดีในการฟ้อน การขับการประโคมเป็นต้น เป็นปัจจัยทำให้สัตว์ตกในห้วงสังสารวัฏ เสวยทุกข์ที่เดียว. ส่วนความอิ่มใจเกิดภายในชนผู้กล่าวธรรมก็ดี ฟังธรรมก็ดี บอกสอนธรรมก็ดี ทำให้เกิดความฟูใจ ให้น้ำตาไหล ให้เกิดขนลุกชูชัน ทำที่สุดสังสารวัฏ มีอรหัตผลเป็นที่สุดรอบ, ความยินดีในธรรมเห็นปานนี้ ประเสริฐกว่าความยินดีทั้งปวง.

อุปฺปนฺนํ อรหตฺตํ, ตํ สกลสฺสาปิ วฏฺฏทุกฺขสฺส อภิภวนโต สพฺพเสฏฺฐเมว. เตน วุตฺตํ "ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาตี"ติ.

เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "ความยินดีในธรรมชนะความยินดีทั้งปวง". ส่วนความสิ้นตัณหาคือพระอรหัตที่เกิดณ ทีสุด ความสินตัณหาประเสริฐกว่าทุกสิ่ง เพราะครอบงำทุกข์ในวัฏฏะแม้ทั้งสิ้น. เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "ความสิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง".

เอวํ สตฺถริ อิมิสฺสา คาถาย อตฺถํ กเถนฺเตเยว จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสีติ. สกฺโกปิ สตฺถุ ธมฺมกถํ สุตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อาห "ภนฺเต เอวํ เชฏฺฐเก นาม ธมฺมทาเน กิมตฺถํ อมฺหากํ ปตฺตึ น ทาเปถ? อิโต ปฏฺฐาย โน ภิกฺขุสงฺฆสฺส กเถตฺวา ปตฺตึ ทาเปถ ภนฺเต"ติ. สตฺถา ตสฺส วจนํ สุตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา "ภิกฺขเว อชฺชาทึ กตฺวา มหาธมฺมสฺสวนํ วา ปกาติกธมฺมสฺสวนํ วา อุปนิสินฺนกถํ วา อนฺตมโส อนุโมทนมฺปิ กเถตฺวา สพฺพสตฺตานํ ปตฺตึ ทเทยฺยาถา"ติ อาหาติ.

เมื่อพระศาสดาตรัสเนื้อความพระคาถานี้อยู่ด้วยประการฉะนี้นั่นแล สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้ตรัสรู้ธรรม. ฝ่ายท้าวสักกะฟังธรรมกถาพระศาสดาแล้ว ถวายบังคมพระศาสดากราบทูลว่า "พระเจ้าข้า พระองค์ไม่รับสั่งให้ภิกษุให้ส่วนบุญในธรรมทานอันประเสริฐอย่างนี้แก่พวกข้า-พระองค์ ต่อแต่นี้ไปขอพระองค์รับสั่งให้ภิกษุสงฆ์ให้ส่วนบุญแก่พวกข้าพระองค์เถิดพระเจ้าข้า" พระศาสดาสดับคำของท้าวสักกะนั้น รับสั่งให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เริ่มวันนี้เป็นต้นไปพวกเธอทำการฟังธรรมใหญ่ก็ดี การฟังธรรมตามปกติก็ดี กล่าวอุปนิสินนกถาก็ดี โดยที่สุดแม้การอนุโมทนา พึงให้ส่วนบุญแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง".

สกฺกเทวราชวตฺถุ ทสมํ.

เรื่องท้าวสักกเทวราชที่ ๑๐ จบ.

๑๑. อปุตฺตกเสฏฺฐิวตฺถุ

๓๕๕. หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธํ
โน จ ปารคเวสิโน
โภคตณฺหาย ทุมฺเมโธ
หนฺติ อญฺเญว อตฺตนํ.

๑๑. เรื่องเศรษฐีไม่มีบุตร

๓๕๕. โภคะฆ่าคนทรามปัญญา ไม่ฆ่า
คนแสวงหาฝั่ง เพราะทะยาน-
อยากในโภคะ คนทรามปัญญา
จึงฆ่าตนดุจฆ่าคนอื่น.

๑๑. อปุตฺตกเสฏฺฐิวตฺถุ

หนนฺติ โภคาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อปุตฺตกํ เสฏฺฐึ นาม อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิร กาลกิริยํ สุตฺวา ราชา ปเสนทิโกสโล "อปุตฺตกํ สาปเตยฺยํ กสฺส ปาปุณาตี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "รญฺโญ"ติ สุตฺวา สตฺตทิวเสหิ ตสฺส เคหโต ธนํ ราชกุลํ อภิหราเปตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา "หนฺท กุโต นุ ตฺวํ มหาราช อาคจฺฉสิ ทิวา ทิวสฺสา"ติ วุตฺเต "อิธ ภนฺเต สาวตฺถิยํ เสฏฺฐี คหปติ กาลกโต, ตสฺสาหํ อปุตฺตกํ สาปเตยฺยํ ราชนฺเตปุรํ อภิหริตฺวา อาคจฺฉามี"ติ อาห. สพฺพํ สุตฺเต อาคตนเยเนว เวทิตพฺพํ.

๑๑. เรื่องเศรษฐีไม่มีบุตร

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภเศรษฐีไม่มีบุตร ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **โภคะฆ่าคนทรามปัญญา** เป็นต้น.

ทราบมาว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลสดับถึงการตายของเศรษฐี ตรัสถามว่า "ทรัพย์สมบัติ ผู้ไม่มีบุตรจะถึงแก่ใคร" สดับว่า "เป็นของหลวง" จึงรับสั่งให้ขนทรัพย์จากเรือนเศรษฐีนั้น เข้าคลังหลวง ถึง ๗ วัน เสด็จเข้าไปสำนักพระศาสดา เมื่อพระองค์ตรัสว่า "ขอเชิญมหาบพิตร พระองค์เสด็จมาจากไหนหนอ แต่ยังวัน" กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า คฤหบดี เศรษฐีเมืองสาวัตถีนี้ตายเสียแล้ว ข้าพระองค์ขนทรัพย์ไม่มีบุตรของเขาเข้าคลังหลวงแล้วจึงมา" บัณฑิตพึงทราบเรื่องทั้งปวงตามนัยที่กล่าวไว้ในพระสูตร.

"โส กิร สุวณฺณปาติยา นานคฺครสโภชเน อุปนีเต 'เอวรูปึ นาม มนุสฺสา ภุญฺชนฺติ, กึ ตุเมฺห มยา สทฺธึ อิมสฺมึ เคเห เกฬึ กโรถา'ติ โภชเน อุปฏฺฐิเต เลฑฺฑุทณฺฑาทีหิ

เมื่อพระราชากราบทูลอย่างนี้ว่า "ทราบว่า เศรษฐีนั้นเมื่อเขาใช้ถาดทองนำโภชนะรสเลิศเข้าไป ก็กล่าวว่า 'พวกมนุษย์บริโภคโภชนะ เห็นปานนี้เทียวหรือ พวกท่านจะเยาะเย้ยเรา ในเรือนนี้หรือ'

ปหริตฺวา ปลาเปตฺวา 'อิทํ มนุสฺสานํ โภชนนฺ'ติ กาณาชกํ พิลงฺคทุติยํ ภุญฺชติ, วตฺถยานฉตฺเตสุปิ มนาเปสุ อุปฏฺฐาปิเตสุ มนุสฺเส เลฑฺฑุทณฺฑาทีหิ ปหรนฺโต ปลาเปตฺวา สาณานิ ธาเรติ, ขชฺชรถเกน ยาติ ปณฺณฉตฺเตน ธาริยมาเนนา"ติ เอวํ รญฺญา อาโรจิเต สตฺถา ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ กเถสิ

ใช้ก้อนดินและท่อนไม้เป็นต้นทำร้ายคนที่นำโภชนะเข้าไปตั้งไว้ให้หนีไป แล้วพูดว่า 'นี้เป็นโภชนะหมู่มนุษย์' บริโภคข้าวปลายเกรียน มีผักดองเป็นที่สอง เมื่อเขานำผ้า ยานและร่มน่าชอบใจ เข้าไปตั้งไว้ใช้ก้อนดินท่อนไม้เป็นต้น ทำร้ายมนุษย์ให้หนีไป นุ่งห่มผ้าป่าน มีร่มใบไม้กั้นอยู่ไปด้วยรถเก่า" พระศาสดาตรัสบุรพกรรมของเศรษฐีนั้นว่า

ภูตปุพฺพํ มหาราช โส เสฏฺฐิคหปติ ตครสิขี นาม ปจฺเจกพุทฺธํ ปิณฺฑปาเตน ปฏิปาเทติ. "เทถ สมณสฺส ปิณฺฑนฺ"ติ วตฺวา โส อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. ตสฺมึ กิร อสฺสทฺเธ พาเล เอวํ วตฺวา ปกฺกนฺเต ตสฺส ภริยา สทฺธา ปสนฺนา "จิรสฺสํ วต เม อิมสฺส มุขโต 'เทหี'ติ วจนํ สุตํ, อชฺช มม มโนรโถ ปูเรติ ปิณฺฑปาตํ ทสฺสามี"ติ ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปตฺตํ คเหตฺวา ปณีตโภชนสฺส ปูเรตฺวา อทาสิ. โสปิ นิวตฺตมาโน ตํ ทิสฺวา "สมณ กิญฺจิ เต ลทฺธนฺ"ติ ปตฺตํ คเหตฺวา ปณีตปิณฺฑปาตํ ทิสฺวา วิปฺปฏิสารี หุตฺวา เอวํ จินฺเตสิ "วรเมตํ

มหาบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว คหบดีเศรษฐีนั้นต้อนรับพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนาม ตครสิขี ด้วยบิณฑบาต. เขากล่าวว่า "พวกท่านจงถวายบิณฑบาตแก่สมณะ" ลุกจากอาสนะหลีกไป. ทราบว่า เมื่อเศรษฐีนั้นไม่ศรัทธา เป็นคนพาล พูดเช่นนี้ ก็หลีกไป ภรรยาเขามีศรัทธาเลื่อมใส คิดว่า "นานแล้วหนอเราได้ยินคำออกจากปากของเศรษฐีนี้ว่า 'จงถวาย' วันนี้ มโนรถของเราย่อมเต็ม เราจักถวายบิณฑบาต" รับบาตรพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว บรรจุโภชนะประณีตเต็มบาตร ได้ถวายคืน. ฝ่ายเขากลับมาพบพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ถามว่า "สมณะ ท่านได้อะไรหรือยัง" รับบาตร

ปิณฺฑปาตํ ทาสา วา กมฺมกรา วา มา ภุญฺเชยฺยุ, เต หิ อิมํ ภุญฺชิตฺวา คนฺตฺวา ภุญฺชิตฺวา นิทฺทายิสฺสติ, นฏฺโฐ เม โส ปิณฺฑปาโต"ติ. โส ภาตุสฺส ปน เอกํ ปุตฺตกํ สาปเตยฺยสฺส การณา ชีวิตา โวโรเปสิ. โส กิรสฺส องฺคุลึ คเหตฺวา ว วิจรนฺโต "อิทํ มยฺหํ ปิตุ สนฺตกํ ยานํ, อยํ ตสฺส โคโณ"ติอาทีนิ อาห. อถ นํ โส เสฏฺฐิ "อิทานิ ตาเวส เอวํ วเทสิ, อิมสฺส ปน วุฑฺฒิปตฺตกาเล อิมสฺมึ เคเห โภเค โก รกฺขิสฺสตี"ติ ตํ อรญฺญํ เนตฺวา เอกสฺมึ คจฺฉมูเล คีวายํ คเหตฺวา มูลกณฺฑํ วิย คีวํ ปีเฬตฺวา มาเรตฺวา ตตฺเถว ฉฑฺเฑสิ.

อิทมสฺส ปุพฺพกมฺมํ. เตน วุตฺตํ

ปิณฑบาตประณีต ร้อนใจคิดอย่างนี้ว่า "พวกทาส หรือกรรมกรกินบิณฑบาตนี้ ยังดีกว่า เพราะพวกเขากินบิณฑบาตนี้แล้วก็ทำงานให้เรา แต่สมณะนี้ไปกินแล้วก็นอนหลับ บิณฑบาตเรานั้นเสียหาย". อนึ่ง เพราะสมบัติเป็นเหตุ เขาจึงฆ่าบุตรน้อยคนหนึ่งของพี่ชาย. ทราบว่า หลานนั้นจูงนิ้วมือเขาเที่ยวพูดว่า "นี้ยานของพ่อหนู วัวนี้ก็ของท่านเป็นต้น". ทีนั้น เศรษฐีนั้นคิดว่า "เดี๋ยวนี้ เด็กนี้ยังพูดเช่นนี้ เวลาที่เขาเติบโต ใครจักรักษาโภคะในเรือนนี้" พาเด็กนั้นเข้าป่า จับที่คอแล้ว บีบคอดุจหัวมัน ฆ่าแล้ว ที่โคนพุ่มไม้แห่งหนึ่ง ทิ้งที่โคนพุ่มไม้นั้นแล.

นี้เป็นบุรพกรรมของเขา. เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

"ยํ โข โส มหาราช เสฏฺฐี คหปติ ตครสิขี ปจฺเจกพุทฺธํ ปิณฺฑปาเตน ปฏิปาเทสิ, ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน สตฺตกฺขตฺตุํ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิ, ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน อิมสฺสาเยว สาวตฺถิยา

"มหาบพิตร ด้วยวิบากกรรมที่คหบดีเศรษฐี ต้อนรับพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่า ตครสิขี ด้วยบิณฑบาตเขาจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ถึง ๗ ครั้ง ด้วยวิบากกรรมนั้นที่เหลือ เขาครองตำแหน่งเศรษฐี ณ เมืองสาวัตถี ๗ ครั้ง.

สตฺตกฺขตฺตุ เสฏฺฐิตฺตํ กาเรสิ. ยํ โข โส มหาราช เสฏฺฐิ คปหติ ทานํ ทตฺวา ปจฺฉา วิปฺปฏิสารี อโหสิ 'วรเมตํ ปิณฑปาตํ ทาสา วา กมฺมกรา วา ภุญฺเชยฺยนฺ'ติ ตสฺส วิปาเกน นาสฺส อุฬาราย ภตฺตโภคาย จิตฺตํ นมติ นาสฺส อุฬาราย วตฺถโภคาย นาสฺส อุฬาราย ยานโภคาย นาสฺส อุฬารานํ ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ โภคาย จิตฺตํ นมติ. ยํ โข โส มหาราช เสฏฺฐี คหปติ ภาตุ เอกปุตฺตกํ สาปเตยฺยสฺส การณา ชีวิตา โวโรเปสิ, ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตสหสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺวา ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน อิมสฺมิญฺเยว สตฺตมํ อปุตฺตกํ สาปเตยฺยํ ราชโกสํ ปเวเสนฺติ, ตสฺส โข ปน มหาราช เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส ปุราณญฺจ ปุญฺญํ ปริกฺขีณํ นวญฺจ ปุญฺญํ อนุปจิตํ, อชฺช ปน มหาราช เสฏฺฐี คหปติ มหาโรรุเว นิรเย ปจฺจตี"ติ.

มหาบพิตรด้วยวิบากกรรมที่คหบดีเศรษฐีถวายทานแล้ว ร้อนใจภายหลังว่า 'พวกทาสหรือกรรมกร กินบิณฑบาตนี้ยังดีกว่า' จิตของเศรษฐีนั้นไม่น้อมไปเพื่อบริโภคภัตอันโอฬาร เพื่อใช้สอยผ้าอย่างฟุ่มเฟือย เพื่อใช้สอยยานอย่างฟุ่มเฟือย เพื่อบริโภคกามคุณ ๕ อย่างฟุ่มเฟือย. มหาบพิตร ด้วยวิบากกรรมที่คหบดีเศรษฐีฆ่าบุตรน้อยคนหนึ่งของพี่ชาย เพราะสมบัติเป็นเหตุ เขาไหม้ในนรกหลาย ๑๐๐ หลาย ๑,๐๐๐ หลาย ๑๐๐,๐๐๐ ปี ด้วยเศษกรรมนั้นที่เหลือชนทั้งหลาย ช่วยกันขนทรัพย์ที่ไม่มีบุตรที่ ๗ นี้เข้าคลังหลวง. มหาบพิตร คหบดีเศรษฐีหมดบุญเก่า บุญใหม่ก็ไม่ได้สั่งสมไว้ มหาบพิตร วันนี้คหบดีเศรษฐีถูกไฟเผา ณ มหาโรรุวนรก".

ราชา สตฺถุ วจนํ สุตฺวา "อโห วต ภนฺเต ภาริยํ กมฺมํ, เอตฺตเก

พระราชา ครั้นทรงสดับพระดำรัสพระศาสดา กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า

นาม โภเค วิชฺชมาเน เนว อตฺตนา ปริภุญฺชติ, น ตุมฺหาทิเส พุทฺเธ ธุรวิหาเร วิหรนฺเต ปุญฺญกมฺมํ อกาสี"ติอาห. สตฺถา "เอวเมตํ มหาราช ทุมฺเมธปุคฺคลา นาม โภเค ลภิตฺวา นิพฺพานํ น คเวสนฺติ. โภเค นิสฺสาย อุปฺปนฺนตณฺหา ปเนเต ทีฆรตฺตํ หนตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

โอหนอ ช่างเป็นกรรมที่หนักเหลือเกิน เมื่อมีโภคะมากมายเพียงนี้ ตนเองก็ไม่ได้บริโภค เมื่อพระพุทธเจ้าเช่นพระองค์ประทับ ณ วิหารอันใกล้ ก็ไม่ได้ทำบุญกรรม". พระศาสดาตรัสว่า "ข้อนี้เป็นเช่นนั้น มหาบพิตร ชื่อว่า คนทรามปัญญาได้โภคะแล้ว ไม่แสวงหานิพพาน อนึ่ง ตัณหาที่อาศัยโภคะเกิดฆ่าคนเหล่านั้น สิ้นกาลนาน" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๕๕. "หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธํ
โน จ ปารคเวสิโน
โภคตณฺหาย ทุมฺเมโธ
หนฺติ อญฺเญว อตฺตนนฺ"ติ.

๓๕๕. "โภคะฆ่าคนทรามปัญญา ไม่ฆ่าคนแสวงหาฝั่ง เพราะทะยานอยากในโภคะ คนทรามปัญญาจึงฆ่าตนดุจฆ่าคนอื่น".

ตตฺถ **โน จ ปารคเวสิโนติ** เย ปน นิพฺพานปารคเวสิโน ปุคฺคลา, น เต โภคา หนนฺติ. **หนฺติ อญฺเญว อตฺตนนฺติ** โภเค นิสฺสาย อุปฺปนฺนาย ตณฺหาย ทุปฺปญฺโญ ปุคฺคโล ปเร วิย อตฺตานเมว หนตีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่ฆ่าคนแสวงหาฝั่ง** ความว่า โภคะไม่ฆ่าคนแสวงหาฝั่งคือพระนิพพาน. คำว่า **ฆ่าตนดุจฆ่าผู้อื่น** ความว่า เพราะตัณหาอาศัยโภคะเกิด คนทรามปัญญาจึงฆ่าตน ดุจฆ่าผู้อื่น ฉะนั้น.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ในเวลาจบเทศนา คนจำนวนมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้นดังนี้แล.

อปุตฺตกเสฏฺฐิวตฺถุ เอกาทสมํ.

เรื่องเศรษฐีไม่มีบุตร ที่ ๑๑ จบ.

๑๒. องฺกุรเทวปุตฺตวตฺถุ

๓๕๖. ติณโทสานิ เขตฺตานิ
ราคโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตราเคสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ

๓๕๗. ติณโทสานิ เขตฺตานิ
โทสโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตโทเสสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ

๓๕๘. ติณโทสานิ เขตฺตานิ
โมหโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตโมเหสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ

๓๕๙. ติณโทสานิ เขตฺตานิ
อิจฺฉาโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีคติจฺเฉสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.

๑๒. เรื่องอังกุรเทพบุตร

๓๕๖. นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ ก็มีราคะเป็นโทษ
เพราะฉะนั้นแล ทานที่ให้ใน
บุคคลปราศจากราคะ มีผลมาก

๓๕๗. นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ มีโทสะเป็นโทษ เพราะ
ฉะนั้นแล ทานที่ให้บุคคลผู้
ปราศจากโทสะ มีผลมาก

๓๕๘. นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ มีโมหะเป็นโทษ เพราะ
ฉะนั้นแล ทานที่ให้ในบุคคลผู้
ปราศจากโมหะ มีผลมาก

๓๕๙. นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ มีความอยากเป็นโทษ
เพราะฉะนั้นแล ทานที่ให้ใน
บุคคลผู้ปราศจากความอยาก มี
ผลมาก.

๑๒. องฺกุรเทวปุตฺตวตฺถุ

ติณโทสานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ วิหรนฺโต องฺกุรํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ "เย ฌานปฺปสุตา ธีรา"ติ คาถาย วิตฺถาริตเมว. วุตฺตเญฺหตํ ตตฺถ อินฺทกํ อารพฺภ โส กิร อนุรุทฺธตฺเถรสฺส อนฺโตคามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐสฺส อตฺตโน อาภตํ กฏจฺฉุภิกฺขํ ทาเปสิ. ตทสฺส ปุญฺญํ องฺกุเรน ทสวสฺสสหสฺสานิ ทฺวาทสโยชนิกํ อุทฺธนปนฺตึ กตฺวา ทินฺนทานโต มหปฺผลตรํ ชาตํ, ตสฺมา เอวมาห. เอวํ วุตฺเต สตฺถา "องฺกุร ทานนฺนาม วิเจยฺย ทาตุํ วฏฺฏติ, เอวนฺตํ สุเขตฺเต สุวุตฺตพีชํ วิย มหปฺผลํ โหติ, ตฺวํ ปน น ตถา อกาสิ, เตน เต ทานํ น มหปฺผลํ ชาตนฺ"ติ อิมมตฺถํ วิภาเวนฺโต "วิเจยฺย ทานํ ทาตพฺพํ, ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ, วิเจยฺย ทานํ สุคตปฺปสตฺถํ, เย ทกฺขิเณยฺยา อิธ ชีวโลเก, เอเตสุ ทินฺนานิ มหาปฺผลานิ, วีชานิ วุตฺตานิ

๑๒. เรื่องอังกุรเทพบุตร

พระศาสดา ประทับ ณ บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ทรงปรารภอังกุรเทพบุตร ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **มีหญ้าเป็นโทษ** เป็นต้น.

ข้าพเจ้า (พระธรรมสังคหกาจารย์) ทำเรื่องให้พิสดารแล้ว ในพระคาถาว่า "นักปราชญ์เหล่าใด ขวนขวายฌาน" เป็นต้น. สมจริงดังคำที่ข้าพเจ้าปรารภอินทกเทพบุตร กล่าวไว้ในเรื่องนั้นว่า "ทราบว่า อินทกเทพบุตรนั้นให้ถวายภิกษาทัพพีหนึ่งที่นำมาเพื่อตน แก่พระอนุรุทธะเถระซึ่งเข้าไปภายในหมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต. บุญนั้นของเขามีผลมากกว่าทานที่อังกุรเทพบุตรปั้นแถวเตาไฟ ๑๒ โยชน์ ถวายถึง ๑๐,๐๐๐ ปี, เพราะเหตุนั้น เขาจึงกล่าวอย่างนี้. เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ พระศาสดาตรัสว่า "อังกุระ ชื่อว่าการเลือกให้ทาน ย่อมควร ทานนั้นจะมีผลมาก ดุจพืชที่หว่านดีในนาดีฉะนั้น, แต่ท่านไม่ได้ทำเช่นนั้น เหตุนั้นทานของท่านจึงมีผลไม่มาก" เมื่อจะขยายความนี้ จึงตรัสว่า "บุคคลควร

ยถา สุเขตฺเต"ติ วตฺวา อุตฺตรึ ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

เลือกให้ทานในเขตเป็นที่ซึ่งบุคคลให้แล้วมีผลมาก การเลือกให้ พระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่ให้ในทักขิไณยบุคคลซึ่งปรากฏในชีวโลกนี้ มีผลมาก ดุจหว่านพืชในนาดี ฉะนั้น" เมื่อแสดงธรรมให้สูงขึ้นจึงได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๕๖. "ติณโทสานิ เขตฺตานิ
ราคโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตราเคสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ

๓๕๖. "นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ ก็มีราคะเป็นโทษ
เพราะฉะนั้นแล ทานที่ให้ในบุคคลปราศจากราคะ มีผลมาก

๓๕๗. ติณโทสานิ เขตฺตานิ
โทสโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตโทเสสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ

๓๕๗. นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ มีโทสะเป็นโทษ เพราะฉะนั้นแล ทานที่ให้บุคคลผู้ปราศจากโทสะ มีผลมาก

๓๕๘. ติณโทสานิ เขตฺตานิ
โมหโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตโมเหสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ

๓๕๘. นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ มีโมหะเป็นโทษ เพราะฉะนั้นแล ทานที่ให้ในบุคคลผู้ปราศจากโมหะ มีผลมาก

๓๕๙. ติณโทสานิ เขตฺตานิ
อิจฺฉาโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีคติจฺเฉสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลนฺ"ติ.

๓๕๙. นาทั้งหลาย มีหญ้าเป็นโทษ
หมู่สัตว์นี้ มีความอยากเป็นโทษ เพราะฉะนั้นแล ทานที่ให้ในบุคคลผู้ปราศจากความอยาก มีผลมาก.

ตตฺถ **ติณโทสานีติ** สามากาทีนิ หิ ติณานิ อุฏฺฐหนฺตานิ ปุพฺพณฺณาปรณฺณเขตฺตานิ ทูเสนฺติ, เตน ตานิ น พหุฏฺฐานิ โหนฺติ. สตฺตานมฺปิ อนฺโตราโค อุปฺปชฺชนฺโต สตฺเต ทูเสติ, เตน เตสุ ทินฺนํ น มหปฺผลํ โหติ, เตสุ ขีณาสเวสุ ทินฺนํ ปน มหปฺผลํ โหติ, เตน วุตฺตํ "ติณโทสานิ เขตฺตานิ, ราคโทสา อยํ ปชา, ตสฺมา หิ วีตราเคสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลนฺ"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มีหญ้าเป็นโทษ** ความว่า ความจริง หญ้ามีข้าวฟ่างเป็นต้น เมื่องอกย่อมประทุษร้ายนาปุพพัณชาติ และอปรัณชาติ, ฉะนั้น นาเหล่านั้น จึงงอกงามมากไม่ได้. ราคะที่เกิดภายในแม้ของหมู่สัตว์ก็ประทุษร้ายสัตว์เช่นกัน, ฉะนั้น ทานที่ให้หมู่สัตว์ซึ่งมีราคะเหล่านั้น จึงมีผลไม่มาก แต่ทานที่ให้พระขีณาสพเหล่านั้น จึงมีผลมาก, เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "นามีหญ้าเป็นโทษ หมู่สัตว์มีราคะเป็นโทษ ฉะนั้นแล ทานที่ให้ในคนปราศจากราคะจึงมีผลมาก".

เสสคาถาสุปิ เอเสว นโย.

แม้ในพระคาถาที่เหลือ ก็มีนัยนี้เช่นกัน.

เทสนาวสาเน องฺกุโร จ อินฺทโก จ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหึสุ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

ในเวลาจบเทศนา อังกุรเทพบุตร และอินทกเทพบุตร ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. เทศนาได้เกิดประโยชน์แก่ชนผู้ประชุมกันดังนี้แล.

องฺกุรเทวปุตฺตวตฺถุ ทุวาทสมํ.

เรื่องอังกุรเทพบุตร ที่ ๑๒ จบ.

ตณฺหาวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาตัณหาวรรค จบ.

จตุวีสติโม วคฺโค.

วรรคที่ ๒๔ จบ.

๒๕. ภิกฺขุวคฺค

๑. ปญฺจภิกฺขุวตฺถุ

๓๖๐. จกฺขุนา สำวโร สาธุ
สาธุ โสเตน สำวโร
ฆาเนน สำวโร สาธุ
สาธุ ชิวฺหาย สำวโร

๓๖๑. กาเยน สำวโร สาธุ
สาธุ วาจาย สำวโร
มนสา สำวโร สาธุ
สาธุ สพฺพตฺถ สำวโร
สพฺพตฺถ สำวุโต ภิกฺขุ
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ.

๒๕. ภิกขุวรรค

๑. เรื่องภิกษุ ๕ รูป

๓๖๐. การสำรวมตา เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมหู เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมจมูก เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมลิ้น เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ

๓๖๑. การสำรวมกาย เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมวาจา เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมใจ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมทางทวารไว้ทั้งหมด เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ ภิกษุสำรวมทวารทุกอย่างย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้.

๒๕. ภิกฺขุวคฺควณฺณนา

๑. ปญฺจภิกฺขุวตฺถุ

จกฺขุนา สำวโรติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปญฺจ ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เตสุ กิร เอเกโก จกฺขุทฺวาราทีสุ ปญฺจสุ ทฺวาเรสุ เอเกกเมว รกฺขิ. อเถกทิวสํ สนฺนิปติตฺวา "อหํ ทฺวารกฺขํ รกฺขามิ, อหํ ทฺวารกฺขํ รกฺขามี"ติ วิวทิตฺวา "สตฺถารํ ปุจฺฉิตฺวา อิมมตฺถํ ชานิสฺสามา"ติ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา "ภนฺเต มยํ จกฺขุทฺวาราทีนิ รกฺขนฺตา 'อตฺตโน อตฺตโน รกฺขินทฺวารเมว ทุรกฺขนฺ'ติ มญฺญาม, โก นุ โข อเมฺหสุ ทุรกฺขํ รกฺขตี"ติ ปุจฺฉิสุ. สตฺถา เอกํ ภิกฺขุปิ อโนสาเหตฺวา "ภิกฺขเว สพฺพานิเปตานิ ทุรกฺขาเนว, อปิจ โข น ตุเมฺห อิทาเนว ปญฺจสุ ทฺวาเรสุ อสำวุตา, ปุพฺเพปิ อสำวุตา, อสำวุตตฺตาเยว จ ปณฺฑิตานำ โอวาเท อวตฺติตฺวา ชีวิตกฺขยำ ปาปุณิตฺถา"ติ วตฺวา "กทา ภนฺเต"ติ เตหิ ยาจิโต ตกฺกสิลชาตกสฺส วตฺถุ วิตฺถาเรตฺวา

๒๕. พรรณนาภิกขุวรรค

๑. เรื่องภิกษุ ๕ รูป

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุ ๕ รูป ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **การสำรวมตา**เป็นต้น.

ทราบว่า บรรดาภิกษุเหล่านั้น แต่ละรูป ต่างรักษาบรรดาทวาร ๕ มีจักษุทวารเป็นต้น รูปละทวาร. ครั้งนั้น ณ วันหนึ่ง ต่างมาประชุมเถียงกันว่า "กระผมรักษาทวารที่รักษาได้ยาก ผมรักษาทวารที่รักษาได้ยาก" แล้วกล่าวว่า "พวกเราทูลถามพระศาสดา จักทราบเรื่องนี้" เข้าเฝ้าพระศาสดาทูลถามว่า "พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์รักษาจักขุทวารเป็นต้น เข้าใจว่า 'ตนเองรักษาทวารที่รักษาได้ยาก' บรรดาพวกข้าพระองค์ ใครหนอรักษาทวารที่รักษาได้ยาก". พระศาสดาไม่ทรงทำแม้ภิกษุสักรูปให้น้อยใจ ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ทวารแม้ทั้งหมดเหล่านั้นรักษายาก, อีกประการหนึ่ง พวกเธอไม่สำรวมทวาร ๕ บัดนี้เท่านั้น หามิได้ กาลก่อนก็ไม่สำรวมเช่นกัน เพราะไม่สำรวมแล พวกเธอไม่

รกฺขสีนํ วเสน ราชกุเล ชีวิตกฺขยํ ปตฺเต ปตฺตาภิเสเกน มหาสตฺเตน เสตจฺฉตฺตสฺส เหฏฺฐา ราชาสเน นิสินฺเนน อตฺตโน สิริสมฺปตฺตึ โอโลเกตฺวา "วิริยํ นาเมตํ สตฺเตหิ กตฺตพฺพเมวา"ติ อุทานวเสน อุทานิตํ

ประพฤติในโอวาทบัณฑิตถึงความสิ้นชีวิต" ถูกภิกษุเหล่านั้น ทูลขอว่า "เมื่อไร พระเจ้าข้า" จึงแสดงเรื่องตักสิลชาดก ให้พิสดาร ทรงแสดงคาถานี้ที่มหาสัตว์ ผู้ได้รับอภิเษก ในเมื่อราชสกุลถึงความสิ้นชีวิต ด้วยอำนาจรากษส นั่งบนราชอาสน์ภายใต้เศวตฉัตร แลดูสิริสมบัติของตน เปล่งด้วยอำนาจความเบิกบานว่า "สัตว์ทั้งหลายควรทำชื่อความเพียรนั้นทีเดียว" ว่า

"กุสลูปเทเส ธิติยา ทฬฺหาย อวฏฺฐิตตฺตา ภยภีรุตาย จ น รกฺขสีนํ วสมาคมิมฺห เส ส โสตฺถิภาโว มหตา ภเยน เม"ติ

"เพราะตั้งมั่นในอุบายเครื่องแนะนำของท่านผู้ฉลาด ด้วยความเพียรอันมั่นคง และเพราะขลาดต่อภัย พวกเรา จึงไม่ตกไปสู่อำนาจรากษส ความสวัสดีจากภัยใหญ่ได้มีแก่เรา"

อิมํ คาถํ ทสฺเสตฺวา "ตทาปิ ตุเมฺห ปญฺจชนา ตกฺกสิลรชฺชํ คหณตฺถาย นิกฺขนฺตํ มหาสตฺตํ อาวุธหตฺถา ปริวาเรตฺวา มคฺคํ คจฺฉนฺตา อนฺตรามคฺเค รกฺขสีหิ จกฺขุทฺวาราทิวเสน อุปนีเตสุ รูปารมฺมณาทีสุ อสำวุตา ปณฺฑิตสฺส โอวาเท อวตฺติตฺวา

ทรงประชุมชาดกว่า "กาลนั้น พวกเธอเป็นชน ๕ คน อาวุธครบมือ แวดล้อมมหาสัตว์ผู้เสด็จออกไปเพื่อยึดราชสมบัติในเมืองตักสิลา ไปตามทางกลางทางไม่ระวังในรูปารมณ์เป็นต้น อันรากษสนำไปด้วยสามารถจักษุทวารเป็นต้น ทั้งไม่ประพฤติในโอวาทบัณฑิต แลดู ถูก

โอโลกยนฺตา รกฺขสีหิ ขาทิตา ชีวิตกฺขยํ ปาปุณิตฺถ, เตสุ ปน อารมฺมเณสุ สำวุโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธนฺตำปิ เทววณฺณำ ยกฺขินึ อนาทยิตฺวา โสตฺถินา ตกฺกสิลำ คนฺตฺวา รชฺชำ ปตฺโต ราชา อหเมวา"ติ ชาตกำ สโมธาเนตฺวา "ภิกฺขุนา นาม สพฺพานิปิ ทฺวารานิ สำวริตพฺพานิ, เอตานิ หิ สำวริตฺวา เอวำ สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตี"ติ วตฺวา ธมฺมำ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

รากษสกิน ถึงความสิ้นชีวิต แต่พระราชา ซึ่งระวังในอารมณ์เหล่านั้น ไม่สนใจ นางยักษิณี ซึ่งมีรูปร่างดุจนางอัปสร ตามติดข้างหลังถึงเมืองตักสิลาอย่าง ปลอดภัย ได้รับอภิเษกเป็นพระราชา คือ เราเอง" ตรัสว่า "ธรรมดาว่าภิกษุ ควร สำรวมทวารแม้ทั้งหมด เพราะสำรวม ทวารเหล่านั้นแล้ว ก็จะพ้นจากทุกข์ ทั้งหมดได้อย่างนี้" เมื่อทรงแสดงธรรม ได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๖๐. "จกฺขุนา สำวโร สาธุ
สาธุ โสเตน สำวโร
ฆาเนน สำวโร สาธุ
สาธุ ชิวฺหาย สำวโร

๓๖๐. "การสำรวมตา เป็นคุณยังประ-
โยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมหู เป็น
คุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การ
สำรวมจมูก เป็นคุณยังประโยชน์
ให้สำเร็จ การสำรวมลิ้น เป็นคุณ
ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

๓๖๑. กาเยน สำวโร สาธุ
สาธุ วาจาย สำวโร
มนสา สำวโร สาธุ
สาธุ สพฺพตฺถ สำวโร
สพฺพตฺถ สำวุโต ภิกฺขุ
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตี"ติ.

๓๖๑. การสำรวมกาย เป็นคุณยังประ-
โยชน์ให้สำเร็จ การสำรวมวาจา
เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ การ
สำรวมใจ เป็นคุณยังประโยชน์ให้
สำเร็จ การสำรวมทางทวาร
ทั้งหมด เป็นคุณยังประโยชน์ให้

สำเร็จ ภิกษุสำรวมทวารทุกอย่าง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้".

ตตฺถ **จกฺขุนาติ** ยทา หิ ภิกฺขุโน จกฺขุทฺวาเรสุ รูปารมฺมณํ อาปาถํ อาคจฺฉติ, ตทา อิฏฺฐารมฺมเณ อรชนฺตสฺส อนิฏฺฐารมฺมเณ อทุสฺสนฺตสฺส อสมเปกฺขเน โมหํ อนุปฺปาเทนฺตสฺส ตสฺมึ ทฺวาเร สංวโร ถกนํ ปิทหนํ คุตฺติ กตา นาม โหติ, ตสฺส โส เอวรูโป จกฺขุนา สංวโร สาธุ, เอเสว นโย โสตทฺวาราทีสุปิ. จกฺขุทฺวาราทีสุเยว ปน สංวโร วา อสංวโร วา นุปฺปชฺชติ, ปรโต ปน ชวนวีถิยํ เอส ลพฺภติ, ตทา หิ อสංวโร อุปฺปชฺชนฺโต "อสทฺธา อขนฺติ โกสชฺชํ มุฏฺฐสจฺจํ อญฺญาณนฺ"ติ อกุสลวีถิยํ อยํ ปญฺจวิโธ ลพฺภติ. สංวโร อุปฺปชฺชนฺโต "สทฺธา ขนฺติ วิริยํ สติ ญาณนฺ"ติ กุสลวีถิยํ อยํ ปญฺจวิโธ ลพฺภติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ทางตา** ความว่า ก็กาลใด รูปารมณ์มาสู่คลองจักษุทวารของภิกษุ กาลนั้น เมื่อภิกษุไม่ยินดีอารมณ์ที่น่าปรารถนา ไม่ยินร้ายอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่ให้ความหลงเกิดในความเพ่งเล็งไม่สม่ำเสมอ ความสำรวม คือการกั้น ได้แก่การปิดหมายถึง ความคุ้มครอง เป็นกิริยาที่ภิกษุทำทางทวารนั้น การสำรวมทางตาเช่นนี้ของภิกษุนั้น ยังประโยชน์ให้สำเร็จ, แม้ทางหูเป็นต้นก็นัยนี้. แต่การสำรวมหรือการไม่สำรวม ไม่เกิดแม้ในทางจักษุทวารเป็นต้น, แต่จะได้การสำรวมหรือไม่สำรวมนี้ ทางชวนวิถีจิตข้างหน้า, จริงอยู่ การไม่สำรวมเมื่อเกิดในกาลนั้นเป็นอกุศลธรรม ๕ อย่างนี้ คือ ความไม่เชื่อ ๑ ความไม่อดทน ๑ ความเกียจคร้าน ๑ ความหลงลืมสติ ๑ ความไม่รู้ ๑ ได้ในอกุศลวิถี. การสำรวมเมื่อเกิดเป็นกุศลธรรม ๕ อย่างนี้ คือความเชื่อ ๑ ความอดทน ๑ ความเพียร ๑ ความระลึกได้ ๑ ความรู้ ๑ ได้ในกุศลวิถี.

กาเยน **สำวโรติ** เอตฺถ ปน ปสาทกาโยปิ โจปนกาโยปิ ลพฺภติ. อุภยมฺปิ ปเนตำ กายทฺวารเมว. ตตฺถ ปสาททฺวาเร สำวราสำวโร กถิโตว, โจปนทฺวาเรปิ ตำวตฺถุกา ปาณาติปาต-อทินฺนาทานมิจฺฉาจารา. เตหิ ปน สทฺธึ อกุสลวีถิยำ อุปฺปชฺชนฺเตหิ เตหิ ตำ ทฺวารำ อสำวุตำ โหติ, กุสลวีถิยำ อุปฺปชฺชนฺเตหิ ปาณาติปาตา เวรมณี-อาทีหิ สำวุตำ. **สาธุ วาจายาติ** เอตฺถาปิ โจปนวาจา. ตาย สทฺธึ อุปฺปชฺชนฺเตหิ มุสาวาทาทีหิ ตำ ทฺวารำ อสำวุตำ โหติ, มุสาวาทา เวรมณีอาทีหิ สำวุตำ. **มนสาสำวโรติ** เอตฺถาปิ ชวนมนโต อญฺเญน มเนน สทฺธึ อภิชฺฌาทโย นตฺถิ, มโนทฺวาเร ปน ชวนกฺขเณ อุปฺปชฺชนฺเตหิ อภิชฺฌาทีหิ ตำ ทฺวารำ อสำวุตำ โหติ, อนภิชฺฌาทีหิ สำวุตำ.

ในคำว่า **การสำรวมกาย** นี้ ได้ทั้งปสาทกาย ทั้งโจปนกาย. ก็แม้ทั้ง ๒ นั่น คือ กายทวารนั่นเอง. บรรดาทวารทั้ง ๒ นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสความสำรวมและความไม่สำรวม ในปสาททวาร ตรัสปาณาติบาต อทินนาทาน และมิจฉาจาร ซึ่งมีปสาททวารนั้นเป็นที่ตั้ง แม้ในโจปน-ทวาร. เพราะอกุศลธรรมที่เกิดในกุศลวิถี พร้อมกับทวารเหล่านั้น ภิกษุชื่อว่า ไม่สำรวมทวารนั้น, เพราะกายสุจริตมีเจตนาเครื่องงดเว้นปาณาติบาตเป็นต้น ที่เกิดในกุศลวิถี ภิกษุจึงได้ชื่อว่า สำรวมทวารแล้ว. ในคำว่า **การสำรวมวาจาเป็นการดี** แม้นี้ พระองค์ตรัสโจปนวาจาไว้. เพราะวจีทุจริต มีมุสาวาทเป็นต้น ซึ่งเกิดพร้อมโจปนวาจานั้น ภิกษุชื่อว่าไม่สำรวมทวารนั้น, เพราะวิรัติมีเจตนาเครื่องงดเว้นมุสาวาทเป็นต้น ภิกษุจึงได้ชื่อว่า สำรวมทวาร. ในคำว่า **การสำรวมใจ** นี้ ไม่มีอภิชฌาเป็นต้นพร้อมกับด้วยใจอื่นจากใจที่แล่นไป. แต่เพราะอภิชฌาเป็นต้น ซึ่งเกิดในขณะชวนจิต ทางมโนทวาร ภิกษุชื่อว่า

ไม่สำรวมทวารนั้น, เพราะอนภิชฌาเป็นต้น ภิกษุจึงได้ชื่อว่า สำรวมทวาร.

สาธุ สพฺพตฺถาติ เตสุ จกฺขุทฺวาราทีสุ สพฺเพสุปิ สวโร สาธุ. เอตฺตาวตา หิ อฏฺฐ สวรทฺวารานิ อฏฺฐ จ อสวรทฺวารานิ กถิตานิ. เตสุ อฏฺฐสุ อสวรทฺวาเรสุ ฐิโต ภิกฺขุ สกลวฏฺฏมูลก-ทุกฺขโต น มุจฺจติ, สวรทฺวาเรสุ ปน ฐิโต สพฺพสฺมาปิ วฏฺฏมูลกทุกฺขา ปมุจฺจติ. เตน วุตฺตํ "สพฺพตฺถ สวุโต ภิกฺขุ สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตี"ติ.

คำว่า **การสำรวมทวารทั้งปวง เป็นการดี** ความว่า การสำรวมแม้ในทวารทั้งหมด มีจักษุทวารเป็นต้น ยังประโยชน์ให้สำเร็จ. ก็พระผู้มีพระภาคตรัสทวารที่ภิกษุสำรวม ๘ อย่าง และทวารที่ไม่สำรวม ๘ อย่าง ด้วยพุทธพจน์เพียงเท่านี้. ภิกษุดำรงในทวารที่ไม่สำรวม ๘ อย่างนั้น ไม่พ้นจากทุกข์ มีวัฏฏะทั้งสิ้นเป็นมูล, แต่ดำรงในทวารที่สำรวม พ้นจากทุกข์มีวัฏฏะเป็นมูลแม้ทั้งปวง. เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "ภิกษุสำรวมในทวารทั้งหมด พ้นจากทุกข์ทั้งปวง".

เทสนาวสาเน ปญฺจ ภิกฺขู โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหึสุ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

เวลาจบเทศนา ภิกษุ ๕ รูป บรรลุโสดาปัตติผล. เทศนาได้มีประโยชน์แก่ชนที่ประชุมกัน ดังนี้แล.

ปญฺจภิกฺขุวตฺถุ ปฐมํ.

เรื่องภิกษุ ๕ รูป ที่ ๑ จบ.

๒. หัตถสัญญโต ปาทสัญญโต

๓๖๒. หตฺถสญฺญโต ปาทสญฺญโต
วาจาสญฺญโต สญฺญตตฺตโม
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต
เอโก สนฺตุสิโต ตมาหุ ภิกขูติ.

๒. เรื่องภิกษุฆ่าหงส์

๓๖๒. บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวบุคคลผู้สำรวมมือ สำรวมเท้า สำรวมวาจา สำรวมตน ยินดีธรรมภายใน มีจิตมั่นคง เป็นคนโดดเดี่ยวสันโดษว่า เป็นภิกษุ.

๒. หัตถสัญญโตติ

หตฺถสญฺญโตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ หัตถกสมาตกภิกขุวัตถุ

หตฺถสญฺญโตติ

จิตา ภิกฺขู ทิสฺวา "อาวุโส พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา อนนุจฺฉวิกํ โว กตํ ปาณาติปาตํ กโรนฺเตหี"ติ วตฺวา เต อาทาย คนฺตฺวา ตถาคตสฺส ทสฺเสสุ.

กล่าวว่า "ผู้มีอายุ เธอบวชในพุทธศาสนา ฆ่าสัตว์ทำกรรมไม่สมควร" จึงพาภิกษุทั้ง ๒ รูปไปแสดงแด่พระตถาคต.

สตฺถา "สจฺจํ กิร ตยา ภิกฺขุ ปาณาติปาโต กโต"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สจฺจํ ภนฺเต"ติ วุตฺเต, "ภิกฺขุ กสฺมา เอวรูเป นิยฺยานิกสาสเน ปพฺพชิตฺวา เอวมกาสิ โปราณกปณฺฑิตา อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ อคารมชฺเฌ วสมานา อปฺปมตฺตเกสุปิ ฐาเนสุ กุกฺกุจฺจํ กรึสุ ตฺวํ ปน เอวรูเป พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา กุกฺกุจฺจมตฺตมฺปิ น อกาสี"ติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริ

พระศาสดาตรัสถามว่า "ทราบว่าเธอฆ่าสัตว์จริงหรือ ภิกษุ" เมื่อเธอกราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ภิกษุ เพราะเหตุอะไร เธอบวชในศาสนานำสัตว์ให้พ้นทุกข์เช่นนี้ จึงทำเช่นนี้ บัณฑิตปางก่อนเมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติ อยู่ในท่ามกลางเรือน ทำความรังเกียจในฐานะแม้เล็กน้อย ส่วนเธอบวชในพุทธศาสนาเห็นปานนี้ ไม่ทำแม้ความรังเกียจ" ถูกภิกษุเหล่านั้นทูลขอทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัส) ว่า

อตีเต กุรุรฏฺเฐ อินฺทปตฺถนครเร ธนญฺชเย รชฺชํ กาเรนฺเต โพธิสตฺโต ตสฺส อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา อนุปุพฺเพน วิญฺญุตปฺปตฺโต ตกฺกสิลายํ สิปฺปานิ อุคฺคเหตฺวา ปิตรา อุปรชฺเช ปติฏฺฐาปิโต อปรภาเค ปิตุ อจฺจเยน รชฺชํ ปตฺวา ทส ราชธมฺเม อกเปนฺโต กุรุธมฺเม วตฺติตฺถ. กุรุธมฺโม

อดีตกาล เมื่อพระเจ้าธนญชัยเสวยราชสมบัติ ณ พระนครอินทปัตต์ แคว้นกุรุ พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในพระครรภ์พระอัครมเหสีของพระราชานั้น รู้เดียงสาตามลำดับ เรียนศิลปะในเมืองตักกสิลา อันพระบิดาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอุปราช ต่อมาพระบิดาสวรรคต ทรงครองราชย์ไม่ทรงละเมิดราชธรรม ๑๐ ประการ

นาม ปญฺจ สีลานิ. ตานิ โพธิสตฺโต ปริสุทฺธานิ กตฺวา รกฺขิ. ยถา จ โพธิสตฺโต, เอวมสฺส มาตา อุคฺคมเหสี กนิฏฺฐภาตา อุปราชา ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รชฺชุคฺคาหโก อมจฺโจ สารถิ เสฏฺฐี โทณมาปโก มหามตฺโต โทวาริโก นครโสภิณี วณฺณทาสีติ. เอวเมเตสุ เอกาทสสุ ชเนสุ กุรุธมฺมํ รกฺขนฺเตสุ. กาลิงฺครฏฺเฐ ทนฺตปุรนคเร กาลิงฺเค รชฺชํ กาเรนฺเต ตสฺส รฏฺเฐ เทโว น วสฺสิ. มหาสตฺตสฺส ปน อญฺชนวสุโภ นาม[1] มงฺคลหตฺถี มหาปุญฺโญ โหติ, รฏฺฐวาสิโน "ตสฺมึ อานีเต เทโว วสฺสิสฺสตี"ติ สญฺญาย รญฺโญ อาโรจยึสุ. ราชา ตสฺส หตฺถิสฺส อานยนตฺถาย พฺราหฺมเณ ปหิณิ. เต คนฺตฺวา มหาสตฺตํ หตฺถึ ยาจึสุ.

ประพฤติกุรุธรรม. ศีล ๕ ชื่อว่า กุรุธรรม. พระโพธิสัตว์ทรงรักษาศีล ๕ อย่างนั้นให้หมดจด. พระชนนี พระอัครมเหสี พระอนุชา อุปราช พราหมณ์ปุโรหิต อำมาตย์ผู้ถือเชือก นายสารถี เศรษฐี มหาอำมาตย์ผู้เป็นขุนคลัง คนเฝ้าประตู นางวรรณทาสี ผู้เป็นหญิงงามเมืองของพระโพธิสัตว์ ก็รักษาศีล ๕ เหมือนพระโพธิสัตว์เช่นกัน. เมื่อชนทั้ง ๑๑ คนเหล่านั้นรักษากุรุธรรมอย่างนี้. เมื่อพระเจ้ากาลิงค์ทรงครองราชย์ ณ เมืองทันตบุรี ในแว่นแคว้นกาลิงค์ ฝนไม่ตกในแว่นแคว้นของพระองค์. อนึ่ง พระมหาสัตว์มีช้างมงคลชื่อว่า อัญชนวสภะ ซึ่งมีบุญมาก. ชาวแคว้นพากันกราบทูลด้วยเข้าใจว่า "เมื่อนำช้างนั้นมา ฝนจักตก". พระราชาส่งพวกพราหมณ์ไปเพื่อนำช้างนั้นมา. พราหมณ์เหล่านั้นไปทูลขอช้างกะมหาสัตว์.

สตฺถา เตสํ อายาจนาการํ ทสฺเสตุ　　เพื่อทรงแสดงอาการขอ ของพราหมณ์เหล่านั้น พระศาสดาจึงตรัสชาดกในดิกนิบาตนี้ เป็นต้นว่า

---

[1] ฉ. อญฺชนสนฺนิโภ.

"ตว สทฺธญฺจ สีลญฺจ
วิทิตฺวาน ชนาธิป
วณฺณํ อญฺชนวณฺเณน
กาลิงฺคสฺมึ วินิมฺหเส"ติ

"ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ แห่งชน
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทราบ
ศรัทธาและศีลของพระองค์ จักนำ
พระคุณความดี พร้อมกับช้างมีสี
ดุจดอกอัญชัญ ไปแคว้นกาลิงค์
พระเจ้าข้า"

อิมํ ติกนิปาเต ชาตกํ กเถสิ. หตฺถิมฺหิ ปน อานีเตปิ เทเว อวสฺสนฺเตปิ "โส ราชา กุรุธมฺมํ รกฺขติ, เตนสฺส รฏฺเฐ เทโว วสฺสตี"ติ สญฺญาย "ยํ โส กุรุธมฺมํ รกฺขติ, ตํ สุวณฺณปฏฺเฏ ลิขิตฺวา อาเนถา"ติ ปุน กาลิงฺโค พฺราหฺมเณ จ อมจฺเจ จ เปเสสิ. เตสุ คนฺตฺวา ยาจนฺเตสุ ราชานํ อาทึ กตฺวา สพฺเพปิ เต อตฺตโน อตฺตโน สีเลสุ กิญฺจิ กุกฺกุจฺจมตฺตํ กตฺวา "อปริสุทฺธํ โน สีลนฺ"ติ ปฏิกฺขิปิตฺวา "น เอตฺตาวตา สีลเภโท โหตี"ติ เตหิ ปุนปฺปุนํ ยาจิตา อตฺตโน อตฺตโน สีลานิ กถยึสุ. กาลิงฺโค สุวณฺณปฏฺเฏ ลิขิตฺวา อาภตํ กุรุธมฺมํ ทิสฺวา ว สมาทาย สาธุกํ ปูเรสิ. ตสฺส รฏฺเฐ เทโว ปาวสฺสิ. รฏฺฐํ เขมं สุภิกฺขํ อโหสิ. สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา

ก็เมื่อพราหมณ์แม้นำช้างมาแล้ว เมื่อฝน แม้ยังไม่ตกด้วยทรงสำคัญว่า "พระราชา พระองค์นั้นรักษากุรุธรรม เพราะฉะนั้น ในแคว้นพระองค์ฝนจึงตก" พระเจ้า กาลิงค์จึงทรงส่งพราหมณ์และอำมาตย์ ไปอีก ด้วยพระดำรัสว่า "พวกท่านจง จารึกกุรุธรรมที่พระราชารักษาลงแผ่น ทองคำแล้วนำมา". เมื่อพราหมณ์และ อำมาตย์เหล่านั้นไปทูลขอ, ชนเหล่านั้น ทั้งหมด นับแต่พระราชาเป็นต้น ทำ ความรังเกียจบางอย่างในศีลของตน ห้ามว่า "ศีลของพวกเราจะไม่บริสุทธิ์" ถูกพราหมณ์และอำมาตย์เหล่านั้น อ้อนวอนอย่างหนักว่า "ด้วยเหตุเท่านี้ ศีลไม่ขาดหรอก" จึงได้บอกศีลของตน ๆ. พระเจ้ากาลิงค์ ทอดพระเนตรกุรุธรรม ที่พราหมณ์ และอำมาตย์จารึกลงแผ่น ทองคำนำมา ทรงบำเพ็ญสมาทานให้

บริบูรณ์ด้วยดี. ในแคว้นพระองค์ฝนตก. แว่นแคว้นได้มีความเกษม หาภิกษาได้ง่าย. พระศาสดาครั้นนำอดีตนิทานนี้มา ทรงประชุมชาดกว่า

"คณิกา อุปฺปลวณฺณา จ
ปุณฺโณ โทวาริโก ตทา
รชฺชุคาโห จ กจฺจาโน
โทณมาปโก จ โกลิโต
สาริปุตฺโต ตทา เสฏฺฐี
อนุรุทฺโธ จ สารถี
พฺราหฺมโณ กสฺสโป เถโร
อุปราชา นนฺทปณฺฑิโต
มเหสี ราหุลมาตา
มายาเทวี ชเนตฺติกา
กุรุราชา โพธิสตฺโต
เอวํ ธาเรถ ชาตกนฺ"ติ

"หญิงแพศยาในครั้งนั้น เป็นนางอุบลวรรณา คนเฝ้าประตูเป็นภิกษุชื่อปุณณะ อำมาตย์ถือเชือกเป็นกัจจานภิกษุ อำมาตย์ขุนคลังเป็นโกลิตะ เศรษฐีครั้งนั้น เป็นสารีบุตร นายสารถีเป็นอนุรุทธะ พราหมณ์เป็นกัสสปเถระ อุปราชเป็นนันทบัณฑิต พระมเหสีเป็นพระมารดาราหุล พระชนนีเป็นพระนางมายาเทวี พระเจ้ากุรุเป็นพระโพธิสัตว์ พวกเธอจงจำชาดกไว้ ด้วยอาการอย่างนี้"

ชาตกํ สโมธาเนตฺวา "ภิกฺขุ เอวํ ปุพฺเพ ปณฺฑิตา อปฺปมตฺตเกปิ กุกฺกุจฺเจ อุปฺปนฺเน อตฺตโน สีลเภเท อาสงฺกึ กรึสุ, ตฺวํ ปน มาทิสสฺส พุทฺธสฺส สาสเน ปพฺพชิตฺวา ปาณาติปาตํ กโรนฺโต อติภาริยํ กมฺมมกาสิ, ภิกฺขุนามนาม หตฺเถหิ ปาเทหิ วาจาย จ

ตรัสว่า "ภิกษุครั้งก่อน บัณฑิตเมื่อเกิดรำคาญแม้เล็กน้อย ก็ทำความรังเกียจการขาดศีลของตนอย่างนี้, ส่วนเธอบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้าเช่นเรา ทำปาณาติบาต นับว่าได้ทำกรรมหนักยิ่งนัก, ธรรมดาภิกษุควรสำรวมมือ เท้าและวาจา" ตรัสพระคาถานี้ว่า

สญฺญเตน ภวิตพฺพนฺ"ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห

๓๖๒. "หตฺถสญฺญโต ปาทสญฺญโต
วาจาสญฺญโต สญฺญตตฺตโม
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต
เอโก สนฺตุสิโต ตมาหุ 'ภิกขู"ติ.

๓๖๒. "บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวบุคคลผู้สำรวมมือ สำรวมเท้า สำรวมวาจา สำรวมตน ยินดีธรรมภายใน มีจิตมั่นคง เป็นคนโดดเดี่ยวสันโดษว่า "เป็นภิกษุ".

ตตฺถ **หตฺถสญฺญโตติ** หตฺถกีฬาปนาทีนํ วา หตฺเถน ปเรสํ ปหรณาทีนํ วา อภาเวน หตฺถสญฺญโต. ทุติยปเทปิ เอเสว นโย. วาจาย ปน มุสาวาทาทีนํ อกรณโต วาจาสญฺญโต. **สญฺญตตฺตโมติ** สญฺญตตฺตภาโว, กายจลนสีสุกฺขิปนภมุกวิการาทีนํ อการโกติ อตฺโถ. **อชฺฌตฺตรโตติ** โคจรชฺฌตฺตสงฺขาตาย กมฺมฏฺฐานภาวนาย รโต. **สมาหิโตติ** สุฏฺฐุสมาหิโต. **เอโก สนฺตุสิโตติ** เอกวิหารี หุตฺวา สุฏฺฐุ ตุสิโต วิปสฺสนาจารโต ปฏฺฐาย อตฺตโน อธิคเมน ตุฏฺฐมานโส ปุถุชฺชนกลฺยาณกํ หิ อาทึ กตฺวา สพฺเพปิ เสกฺขา อตฺตโน อธิคเมน สนฺตุสนฺตีติ สนฺตุสิตา. อรหา ปน เอกนฺตสนฺตุสิโตว,

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **สำรวมมือ** ความว่า ชื่อว่า สำรวมมือ เพราะไม่มีการคะนองมือเป็นต้น หรือใช้มือฆ่าสัตว์อื่นเป็นต้น. แม้ในบทที่ ๒ ก็มีนัยเช่นนี้แล. ก็ชื่อว่า สำรวมวาจา เพราะไม่ทำการพูดเท็จเป็นต้นทางวาจา. คำว่า **สำรวมตน** คือ ระวังอัตภาพ, อธิบายว่า ไม่ทำอาการแปลก ๆ มีโคลงกาย สั่นศีรษะและยักคิ้วเป็นต้น. คำว่า **ยินดีธรรมภายใน** ได้แก่ ยินดีการเจริญกัมมัฏฐาน คือ โคจรธรรม ณ ภายใน. คำว่า **มีจิตมั่นคง** คือ มีใจตั้งมั่นอย่างดี. คำว่า **เป็นคนโดดเดี่ยวสันโดษ** ความว่า อยู่คนเดียวเป็นปกติ ยินดีอย่างดี คือ มีใจยินดี อธิคม (การบรรลุ) ของตน ตั้งแต่ปฏิบัติวิปัสสนา, จริงอยู่

ตำ สนฺธาเยตำ วุตฺตำ.

พระเสขบุคคลทุกจำพวก เริ่มแต่กัลยาณปุถุชน ยินดีอธิคมของตน ฉะนั้น จึงชื่อว่า ผู้สันโดษ, ส่วนพระอรหันต์ยินดีฝ่ายเดียว พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนั้น หมายถึง พระอรหันต์นั้น.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา คนจำนวนมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

หำสฆาตกภิกฺขุวตฺถุ ทุติยำ.

เรื่องภิกษุฆ่าหงส์ เรื่องที่ ๒ จบ.

๓. โกกาลิกวตฺถุ

๓๖๓. โย มุขสญฺญโต ภิกฺขุ
มนฺตภาณี อนุทฺธโต
อตฺถํ ธมฺมญฺจ ทีเปติ
มธุรนฺตสฺส ภาสิตํ.

๓. เรื่องภิกษุชื่อโกกาลิกะ

๓๖๓. ภิกษุใดสำรวมปาก พูดด้วยความรู้
ไม่ฟุ้งซ่าน แสดงอรรถและธรรม
คำภาษิตของภิกษุนั้นไพเราะ.

๓. โกกาลิกวตฺถุ

โย มุขสญฺญโตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต โกกาลิกํ อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ “อถโข โกกาลิโก ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมี”ติ สุตฺเต อาคตเมว. อตฺโถปิสฺส อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ.

โกกาลิเก ปน ปทุมนิรเย อุปฺปนฺเน ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุ “อโห โกกาลิโก ภิกฺขุ อตฺตโน มุขนิสฺสาย วินาสํ ปตฺโต, เทฺว อคฺคสาวเก อกฺโกสนฺตสฺเสว หิสฺส ปฐวี วิวรํ อทาสี”ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา “กถาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ โกกาลิโก อตฺตโน มุขเมว นิสฺสาย นฏฺโฐ”ติ วตฺวา ตมตฺถํ โสตุกาเมหิ ภิกฺขูหิ ยาจิโต ตสฺส ปกาสนตฺถํ อตีตํ อาหริ

๓. เรื่องภิกษุชื่อโกกาลิกะ

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุชื่อโกกาสิกะ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ภิกษุใดสำรวมปาก** เป็นต้น. เรื่องมาในพระสูตรว่า “ครั้งนั้นแล ภิกษุชื่อโกกาลิกะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ” เป็นต้น. บัณฑิตพึงทราบเรื่องของท่าน โดยนัยที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถา.

ก็เมื่อพระโกกาลิกะเกิดในปทุมนรก พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า “โอ อาศัยปากตนเอง พระโกกาลิกะถึงความพินาศแล้ว เมื่อเธอด่าพระอัครสาวก แผ่นดินได้ให้ช่องแล้ว”. พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมสนทนาเรื่องอะไร” เมื่อภิกษุกราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้นที่ภิกษุโกกาลิกะฉิบหาย เพราะปากตนเอง แม้กาลก่อนก็อาศัยปากตนเองฉิบหายเช่นกัน” อันภิกษุทั้งหลาย ซึ่งใคร่จะฟังเรื่องราวนั้น ทูลอ้อนวอน เพื่อประกาศเรื่องนั้น จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า

อตีเต หิมวนฺตปฺปเทเส เอกสฺมึ สเร กจฺฉโป วสติ. เทฺว หํสโปตกา โคจราย จรนฺตา เตน สทฺธึ วิสฺสาสํ กตฺวา ทฬฺหวิสฺสาสิกา หุตฺวา เอกทิวสํ กจฺฉปึ ปุจฺฉึสุ “สมฺม อมฺหากํ หิมวนฺเต จิตฺตกูฏปพฺพตเล กาญฺจนคุหาย วสนฏฺฐานํ รมณีโย ปเทโส, คจฺฉิสฺสสิ อเมฺหหิ สทฺธินฺ”ติ. “อหํ กถํ คมิสฺสามี”ติ. “มยํ ตํ เนสฺสาม, สเจ มุขํ รกฺขิตุํ สกฺขิสฺสสี”ติ. “สกฺขิสฺสามิ สามิ, คเหตฺวา มํ คจฺฉถา”ติ. เต “สาธู”ติ วตฺวา เอกํ ทณฺฑกํ กจฺฉเปน ฑํสาเปตฺวา สยํ ตสฺสุโภ โกฏิโย ฑํสิตฺวา อากาสํ ปกฺขนฺทึสุ.

อดีตกาล มีเต่าตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ในสระแห่งหนึ่งในหิมวันตประเทศ.ลูกหงส์ ๒ ตัว เที่ยวหากิน คุ้นเคยสนิทสนมอย่างแน่นแฟ้นกับเต่านั้น วันหนึ่ง ถามเต่าว่า “เพื่อนเอ๋ย ที่อยู่ ณ ถ้ำทองบนพื้นภูเขาจิตตกูฏ หิมวันตประเทศของพวกเราเป็นประเทศอันน่ารื่นรมย์, ท่านจักไปกับพวกเราไหม”. เต่าถามว่า “ฉันจักไปได้อย่างไร. หงส์บอกว่า “พวกเราจักพาท่านไป ถ้าท่านสามารถรักษาปากได้”. เต่าตอบว่า “เพื่อนเอ๋ย ฉันสามารถรักษาได้ พาฉันไปเถิด”. หงส์ทั้ง ๒ พูดว่า “ดีล่ะ” ให้เต่าคาบท่อนไม้ท่อนหนึ่ง ส่วนตนคาบปลาย ๒ ข้างแล้วบินไป.

ตํ ตถา หํเสหิ นียมานํ คามทารกา ทิสฺวา “เทฺว หํสา กจฺฉปึ ทณฺเฑน หรนฺตี”ติ อาหํสุ. กจฺฉโป “ยทิ มํ สหายกา เนนฺติ, ตุมฺหากํ เอตฺถ กึ ทุฏฺฐเปตกา”ติ วตฺตุกาโม หํสานํ สีฆเวคตาย พาราณสินคเร ราช-นิเวสนสฺส อุปริภาคํ สมฺปตฺตกาเล ทฬฺหฏฺฐานโต ทณฺฑกํ วิสฺสชฺเชตฺวา ราชงฺคเณ ปติตฺวา เทฺวธา ภิชฺชิ.

พวกเด็กชาวบ้าน เห็นหงส์นำเต่านั้นไปเช่นนั้น จึงพูดกันว่า “หงส์ ๒ ตัวใช้ท่อนไม้หามเต่าไป”. เต่าอยากพูดว่า “ผิว่า สหายทั้ง ๒ นำเราไป มันเรื่องอะไรในเรื่องนี้ของพวกเอ็ง อ้ายเด็กเปรตชั่วร้าย” ปล่อยท่อนไม้จากที่ตนคาบขณะถึงเบื้องบนพระราชนิเวศน์ พระนครพาราณสี เพราะหงส์บินเร็วจึงตกลงแตกเป็น ๒ เสี่ยง ณ พระลานหลวง. พระ

สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา

"อวธิ วต อตฺตานํ
กจฺฉโป พฺยาหรํ คิรึ
สุคหีตสฺมึ กฏฺฐสฺมึ
วาจาย สกิยา วธิ
เอตัมปิ ทิสฺวา นรวีรเสฏฺฐ
วาจุ ปมุญฺเจ กุสลุ นาติเวลุ
ปสฺสสิ พหุภาเณน
กจฺฉปี พฺยสนุ คตนฺ"ติ

อิมุ ทุกฺขนิปาเต พหุภาณิชาตกุ วิตฺถาเรตฺวา "ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม มุขสญฺญเตน สมจารินา อนุทฺธเตน นิพฺพุตจิตฺเตน ภวิตพฺพนฺ"ติ วตฺวา อิมุ คาถมาห

ศาสดาครั้นทรงนำอดีตนิทานนี้มา ทรงยังพหุภาณีชาดกในทุกนิบาตให้พิสดารว่า

"เต่าเปล่งวาจาฆ่าตนหนอ เมื่อตนคาบท่อนไม้ดีแล้ว ก็ฆ่า (ตน) ด้วยวาจาของตน ข้าแต่พระองค์ผู้แกล้วกล้า ประเสริฐในหมู่คน บุคคลเห็นเหตุแม้นั้นแล้ว ควรเปล่งวาจาดี ไม่ควรเปล่งถ้อยคำเกินขอบเขต พระองค์ทอดพระเนตรเห็นเต่า ตัวถึงความย่อยยับ เพราะพูดมาก"

แล้วตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุควรสำรวมปาก ประพฤติสม่ำเสมอ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๖๓."โย มุขสญฺญโต ภิกฺขุ
มนฺตภาณี อนุทฺธโต
อตฺถุ ธมฺมญฺจ ทีเปติ
มธุรนฺตสฺส ภาสิตนฺ"ติ.

๓๖๓. "ภิกษุใดสำรวมปาก พูดด้วยความรู้ ไม่ฟุ้งซ่าน แสดงอรรถและธรรม คำภาษิตของภิกษุนั้นไพเราะ".

ตตฺถ **มุขสณฺฐโตติ** ทาสจณฺฑาลาทโยปิ "ตฺวํ ทุชฺชาโต ตฺวํ ทุสฺสีโล"ติ อาทีนิ อวทนตาย มุเขน สณฺฐโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **สำรวมปาก** ความว่า ชื่อว่า สำรวมปาก เพราะไม่พูดกับทาสและคนจัณฑาลเป็นต้นว่า "เจ้าชาติชั่ว คนทุศีล".

มนฺตภาณีติ มนฺตา วุจฺจติ ปญฺญา, ตาย ภณนสีโล. **อนุทฺธโตติ** นิพฺพุตจิตฺโต. **อตฺถํ ธมฺมญฺจ ทีเปตีติ** ภาสิตตฺถญฺเจว เทสนาธมฺมญฺจ กเถสิ. **มธุรนฺติ** เอวรูปสฺส ภิกฺขุโน ภาสิตํ มธุรนฺนาม. โย ปน อตฺถเมว สมฺปาเทติ, น ปาลึ, ปาลิเยว สมฺปาเทติ, น อตฺถํ, อุภยํ วา ปน น สมฺปาเทติ, ตสฺส ภาสิตํ มธุรนฺนาม น โหตีติ.

คำว่า **พูดด้วยความรู้** คือ มีปกติพูดด้วยปัญญาที่พระผู้มีพระภาค เรียกว่ามันตา. คำว่า **ไม่ฟุ้งซ่าน** คือมีจิตสงบ. คำว่า **แสดงอรรถและธรรม** ความว่ากล่าวอรรถแห่งภาษิตและธรรมคือเทศนา. คำว่า **ไพเราะ** ได้แก่ ภาษิตของภิกษุเช่นนี้ ชื่อว่า ไพเราะ. ส่วนภาษิตของภิกษุผู้ยังอรรถให้ถึงพร้อม แต่ไม่ยังบาลีให้ถึงพร้อม หรือยังบาลีให้ถึงพร้อม แต่ไม่ยังอรรถให้ถึงพร้อม ก็หรือว่าไม่ยังทั้งสองให้ถึงพร้อม หาชื่อว่า เป็นภาษิตที่ไพเราะไม่.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

โกกาลิกวตฺถุ ตติยํ.

เรื่องภิกษุชื่อโกกาลิกะ เรื่องที่ ๓ จบ.

๔. ธมฺมารามตฺเถรวตฺถุ

๓๖๔. ธมฺมาราโม ธมฺมรโต
ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ
สทฺธมฺมา น ปริหายติ.

๔. พระธรรมารามเถระ

๓๖๔. ภิกษุมีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดี
ในธรรม ใคร่ครวญถึงธรรม ระลึก
ถึงธรรม จะไม่เสื่อมจากพระ
สัทธรรม.

๔. ธมฺมารามตฺเถรวตฺถุ

ธมฺมาราโมติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ธมฺมารามตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

สตฺถารา กิร "อิโต เม จตุมาสจฺจเยน ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสตี"ติ อาโรจิเต อเนกสหสฺสภิกฺขู สตฺถารํ ปริวาเรตฺวา วิจรึสุ. ตตฺถ ปุถุชฺชนา อสฺสูนิ สนฺธาเรตุํ นาสกฺขึสุ, ขีณาสวานํ ธมฺมสํเวโค อุปฺปชฺชิ. สพฺเพปิ "กึ นุ โข กริสฺสามา"ติ วคฺคพนฺเธน วิจรนฺติ, เอโก ปน ธมฺมาราโม นาม ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สนฺติกํ น อุปสงฺกมติ, ภิกฺขูหิ "กึ อาวุโส"ติ วุจฺจมาโน ปฏิวจนมฺปิ อทตฺวา "สตฺถา กิร จตุมาสจฺจเยน ปรินิพฺพายิสฺสติ, อหญฺจมฺหิ อวีตราโค, สตฺถริ ธรมาเนเยว วายมิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสามี"ติ เอกโก ว วิหรนฺโต สตฺถารา เทสิตํ ธมฺมํ อาวชฺเชติ จินฺเตติ อนุสฺสรติ.

๔. เรื่องพระธรรมารามเถระ

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระธรรมารามเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **มีธรรมเป็นที่มายินดี** เป็นต้น.

ทราบว่า เมื่อพระศาสดาตรัสบอกว่า "นับตั้งแต่เดือนนี้ไปอีก ๔ เดือน เราจักปรินิพพาน" ภิกษุหลาย ๑,๐๐๐ รูป เที่ยวแวดล้อมพระศาสดาแล้ว. บรรดาภิกษุเหล่านั้น ที่ยังเป็นปุถุชนไม่อาจอดกลั้นน้ำตาไว้ได้ สำหรับพระขีณาสพเกิดธรรมสังเวช. ภิกษุแม้ทั้งหมดปรึกษากันว่า "จักทำอย่างไรดีหนอ" เที่ยวไปเป็นกลุ่ม ๆ, แต่ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมาราม ไม่ไปสำนักภิกษุ ถูกพวกภิกษุถามว่า "อย่างไรผู้มีอายุ" ก็ไม่ตอบ คิดว่า "ข่าวว่า อีก ๔ เดือน พระศาสดาจักปรินิพพาน ตัวเราก็ยังไม่ปราศจากราคะ เมื่อพระศาสดายังทรงพระชนม์นั่นแหละ จักพยายามบรรลุพระอรหัต" อยู่คนเดียวนึกคิด ระลึกถึงธรรมที่พระศาสดาแสดง.

ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุ์ "ภนฺเต ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลพระตถาคตว่า ธมฺมารามสฺส ตุเมฺหสุ สิเนหมตฺตกมฺปิ "พระเจ้าข้า พระธรรมารามมิได้มีแม้ นตฺถิ, 'สตฺถา กิร ปรินิพฺพายิสฺสติ, สักว่าความเยื่อใยพระองค์เลย ไม่ทำแม้ กินฺนุ โข กริสฺสามา'ติ อเมฺหหิ สทฺธึ เพียงการปรึกษาพวกข้าพระองค์ว่า สมฺมนฺตนมตฺตมฺปิ น กโรตี"ติ. สตฺถา 'ข่าวว่า พระศาสดาจักปรินิพพาน ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ พวกเราจักทำอย่างไรกันดี". พระศาสดา เอวํ กโรสี"ติ ปุจฺฉิ. "สจฺจํ ภนฺเต"ติ. รับสั่งให้เรียกเธอมา ตรัสถามว่า "ข่าวว่า "กึการณา"ติ. "ตุเมฺห กิร จตุมาสจฺจเยน เธอทำอย่างนั้น จริงหรือ". พระ ปรินิพฺพายิสฺสถ, อหญฺจมฺหิ อวีตราโค, ธรรมารามกราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า". ตุเมฺหสุ ธรนฺเตสุเยว วายมิตฺวา อรหตฺตํ พระศาสดาตรัสถามว่า "เพราะเหตุไร". ปาปุณิสฺสามีติ ตุเมฺหหิ เทสิตํ ธมฺมํ พระธรรมารามกราบทูลว่า "ข่าวว่า อีก อาวชฺเชมิ จินฺเตมิ อนุสฺสรามี"ติ. ๔ เดือน พระองค์จักปรินิพพาน ส่วน ข้าพระองค์ยังไม่ปราศจากราคะ เมื่อ พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั่นแหละ จัก พยายามบรรลุพระอรหัต เหตุนั้น ข้าพระองค์จึงนึก คิด ระลึก ถึงธรรมที่ พระองค์แสดง".

สตฺถา "สาธุ สาธู"ติ ตสฺส พระศาสดาประทานสาธุการแก่เธอ สาธุการํ ทตฺวา "ภิกฺขเว อญฺเญนปิ ว่า "ดีละ ๆ" ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย มยิ สิเนหวนฺเตน ภิกฺขุนา ธมฺมาราม- ภิกษุที่รักเรา รูปอื่น ควรเป็นเช่นภิกษุ สทิเสเนว ภวิตพฺพํ, น หิ มยฺหํ ธรรมารามนี้แหละ แท้จริง ภิกษุหาชื่อว่า มาลาคนฺธาทีหิ ปูชํ กโรนฺติ นาม, ทำการบูชาเราด้วยระเบียบดอกไม้ของหอม ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺชนฺตาเยว มํ ไม่ ผู้ปฏิบัติตามธรรมนั่นเทียว ชื่อว่า ปูเชนฺติ นามา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห บูชาเรา" แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

ปรับปรุงโดย ๑๑-๑๓-๒๕๕๓

๓๖๔."ธมฺมาราโม ธมฺมรโต
ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ
สทฺธมฺมา น ปริหายตี"ติ.

ตตฺถ นิวาสนฏฺเฐน สมถวิปสฺสนา-ธมฺโม อาราโม อสฺสาติ ธมฺมาราโม. ตสฺมึเยว ธมฺเม รโตติ ธมฺมรโต, ตสฺเสว ธมฺมสฺส ปุนปฺปุนํ จินฺตนตาย ธมฺมํ อนุจินฺตยํ ตํ ธมฺมํ อาวชฺเชนฺโต มนสิกโรนฺโตติ อตฺโถ. **อนุสฺสรนฺ**ติ ตเมว ธมฺมํ อนุสฺสรนฺโต. **สทฺธมฺมา**ติ เอวรูป ภิกฺขุ สตฺตตึสเภทา โพธิปกฺขิยธมฺมา นว โลกุตฺตรธมฺมา จ น ปริหายตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

ธมฺมารามตฺเถรวตฺถุ จตุตฺถํ.

๓๖๔. "ภิกษุมีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีในธรรม ใคร่ครวญถึงธรรม ระลึกถึงธรรม จะไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม".

พึงทราบวิเคราะห์ในคำเหล่านั้นว่า ภิกษุ ชื่อว่า มีธรรมเป็นที่มายินดี เพราะมีธรรมคือสมถะและวิปัสสนาเป็นที่มายินดีโดยอรรถว่า เป็นที่อยู่. ผู้ยินดีแล้วในธรรมนั้นนั่นแล เพราะเหตุนั้น ชื่อว่ายินดีในธรรม, ชื่อว่า คิดถึงธรรม คือนึกถึง ได้แก่ ใส่ใจถึงธรรมนั้น เพราะคิดถึงธรรมนั้นนั่นแหละอยู่บ่อย ๆ. คำว่า **ระลึกถึง** คือ ระลึกถึงธรรมนั่นแหละ. คำว่า **พระสัทธรรม** ได้แก่ ภิกษุเห็นปานนี้ ไม่เสื่อมจากโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และโลกุตรธรรม ๙.

เวลาจบเทศนา ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในอรหัตผล. เทศนาได้มีประโยชน์แก่ชนผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องพระธรรมารามเถระ เรื่องที่ ๔ จบ.

๕. อญฺญตรวิปกฺขเสวกภิกฺขุ-วตฺถุ

๓๖๕. สลาภํ นาติมญฺเญยฺย
นาญฺเญสํ ปิหยํ จเร
อญฺเญสํ ปิหยํ ภิกฺขุ
สมาธึ นาธิคจฺฉติ

๓๖๖. อปฺปลาโภปิ เจ ภิกฺขุ
สลาภํ นาติมญฺญติ
ตํ เว เทวา ปสํสนฺติ
สุทฺธาชีวมตนฺทิตํ.

๕. เรื่องภิกษุผู้คบภิกษุผู้เป็นฝักฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง

๓๖๕. ภิกษุไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน ไม่ควรเที่ยวปรารถนาลาภผู้อื่น ภิกษุปรารถนาลาภผู้อื่น ไม่บรรลุสมาธิ

๓๖๖. ถ้าภิกษุมีลาภน้อย ไม่ดูหมิ่นลาภของตน เทพดาสรรเสริญเขาว่ามีอาชีวะบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน.

๕. อญฺญตรวิปกฺขเสวกภิกฺขุวตฺถุ

สลาภนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ วิปกฺขเสวกํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิเรโก เทวทตฺตปกฺขิโก ภิกฺขุ สหาโย อโหสิ. โส ตํ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺจํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "กุหึ คโตสี"ติ ปุจฺฉิ. "อสุกฏฺฐานํ นาม ปิณฺฑาย จริตุนฺ"ติ. "ลทฺโธ เต ปิณฺฑปาโต"ติ. "อาม ลทฺโธ"ติ. "อิเธว อมฺหากํ มหาลาภสกฺกาโร, กติปาหํ อิเธว โหหี"ติ. โส ตสฺส วจเนน กติปาหํ ตตฺถ วสิตฺวา สกฏฺฐานเมว อคมาสิ. อถ นํ ภิกฺขู "อยํ ภนฺเต เทวทตฺตสฺส อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการํ ปริภุญฺชติ, เทวทตฺตสฺส ปกฺขิโก เอโก"ติ ตถาคตสฺส อาโรเจสุ.

๕. เรื่องภิกษุผู้คบภิกษุผู้เป็นฝักฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง

พระศาสดา ประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภภิกษุผู้คบภิกษุผู้เป็นฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ไม่พึงดูหมิ่นลาภของตน** เป็นต้น.

ดังสดับมา ภิกษุนั้นมีเพื่อนเป็นภิกษุฝักฝ่ายพระเทวทัตรูปหนึ่ง. เขาเห็นเธอเที่ยวบิณฑบาตกับภิกษุทั้งหลาย ฉันอาหารแล้วมาถามว่า "ท่านไปไหน". ภิกษุฝ่ายพระศาสดาตอบว่า "เที่ยวไปบิณฑบาตที่โน้น". ภิกษุฝ่ายพระเทวทัตถามว่า "บิณฑบาตได้หรือเปล่า". ภิกษุฝ่ายพระศาสดาตอบว่า "ได้ครับ" ภิกษุฝ่ายพระเทวทัตบอกว่า "ที่นี่พวกเรามีลาภและสักการะเป็นอันมาก ท่านจงอยู่ ณ ที่นี้แหละสัก ๒-๓ วัน". เธออยู่ ณ ที่นั้น ๒-๓ วัน ตามคำของภิกษุนั้นแล้วได้กลับไปที่อยู่ตามเดิม. ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระตถาคตว่า "พระเจ้าข้า ภิกษุนี้บริโภคลาภและสักการะที่เกิดแก่พระเทวทัต, เธอเป็นฝักฝ่ายพระเทวทัต".

สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ภิกฺขุ ตฺวํ เอวมกาสี"ติ ปุจฺฉิ. "อาม ภนฺเต, อหํ ตตฺถ เอกํ ทหรํ นิสฺสาย กติปาหํ วสึ, น จ ปน เทวทตฺตสฺส ลทฺธึ โรเจมี"ติ.

พระศาสดารับสั่งให้เรียกภิกษุนั้นมา ตรัสถามว่า "ทราบว่า เธอทำอย่างนั้น จริงหรือ". ภิกษุนั้นกราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า ข้าพระองค์อาศัยภิกษุหนุ่ม รูปหนึ่งอยู่ที่นั้น ๒-๓ วัน แต่ข้าพระองค์มิได้ชอบใจลัทธิพระเทวทัต".

อถ นํ ภควา "กิญฺจาปิ ตฺวํ ลทฺธึ น โรเจสิ, ทิฏฺฐทิฏฺฐกานํเยว ปน ลทฺธึ โรเจนฺโต วิย วิจรสิ, น ตฺวํ อิทาเนว เอวํ กโรสิ, ปุพฺเพปิ เอวรูโปเยวาสี"ติ วตฺวา "อิทานิ ตาว ภนฺเต อเมฺหหิ สามํ ทิฏฺโฐ, ปุพฺเพ ปเนส เกสํ สทฺธึ โรเจนฺโต วิจริ, อาจิกฺขถ โน"ติ ภิกฺขูหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริตฺวา

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกับเธอว่า "เธอไม่ชอบใจลัทธิพระเทวทัต ก็จริง ถึงกระนั้น เธอเที่ยวไปประหนึ่งชอบใจลัทธิชนที่เธอพบเห็นทีเดียว มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้นที่เธอทำเช่นนี้ กาลก่อนเธอก็เป็นผู้เห็นปานนั้นเช่นกัน" ถูกภิกษุทูลขอว่า "พระเจ้าข้า บัดนี้ พวกข้าพระองค์เห็นด้วยตนเองก่อน แต่กาลก่อน เธอเที่ยวชอบใจลัทธิของใคร ขอพระองค์ตรัสบอกพวกข้าพระองค์เถิด" จึงทรงนำอดีตนิทานมายังมหิฬามุขชาดกนี้ ให้พิสดารว่า

"ปุราณโจรานํ วโจ นิสมฺม
มหิฬามุโข โปถยมานุจารี
สุสญฺญตานํ หิ วโจ นิสมฺม
คชุตฺตโม สพฺพคุเณสุ อฏฺฐา"ติ

"ช้างมหิฬามุข ฟังคำพวกโจรก่อนแล้ว เที่ยวฟาดคนผู้ติดตาม แต่ฟังคำสมณะผู้สำรวมดีแล้ว ก็เป็นช้างประเสริฐ ตั้งอยู่ในคุณธรรมทั้งปวง"

อิมํ มหิฬามุขชาตกํ วิตฺถาเรตฺวา “ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม สกลาเภเนว สนฺตุฏฺเฐน ภวิตพฺพํ, ปรลาภํ ปตฺเถตุ น วฏฺฏติ, ปรลาภํ ปตฺเถนฺตสฺส หิ ฌานวิปสฺสนามคฺคผเลสุ เอกธมฺโมปิ นุปฺปชฺชติ, สกลาภํ สนฺตุฏฺฐสฺเสว ปน ฌานาทีนิ อุปฺปชฺชนฺตี”ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

แล้วตรัสว่า “ธรรมดาภิกษุพึงยินดีลาภของตนเท่านั้น, ไม่ควรปรารถนาลาภผู้อื่น เพราะคุณธรรมสักอย่างหนึ่ง บรรดาฌานวิปัสสนา มรรคและผลทั้งหลาย จะไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ปรารถนาลาภของผู้อื่น แต่ฌานเป็นต้น จะเกิดมีแก่ภิกษุผู้ยินดีลาภของตนเท่านั้น” เมื่อทรงแสดงธรรม ได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๖๕.“สลาภํ นาติมญฺเญยฺย
นาญฺเญสํ ปิหยํ จเร
อญฺเญสํ ปิหยํ ภิกฺขุ
สมาธึ นาธิคจฺฉติ

๓๖๕. “ภิกษุไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน ไม่ควรเที่ยวปรารถนาลาภผู้อื่น ภิกษุปรารถนาลาภผู้อื่น ไม่บรรลุสมาธิ

๓๖๖. อปฺปลาโภปิ เจ ภิกฺขุ
สลาภํ นาติมญฺญติ
ตํ เว เทวา ปสํสนฺติ
สุทฺธาชีวมตนฺทิตนฺ”ติ.

๓๖๖. ถ้าภิกษุมีลาภน้อย ไม่ดูหมิ่นลาภของตน เทพดาสรรเสริญเขาว่ามีอาชีวะบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน”.

ตตฺถ **สลาภนฺ**ติ อตฺตโน อุปฺปชฺชนกลาภํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ลาภของตน** คือ ลาภที่เกิดแก่ตน.

สปทานจารํ หิ วชฺเชตฺวา อเนสนาย ชีวิตํ กปฺเปนฺโต สลาภํ อติมญฺญติ หีเฬติ ชิคจฺฉติ นาม, ตสฺมา เอวํ อกรเณน สลาภํ นาติมญฺเญยฺย.

ความจริง ภิกษุงดการเที่ยวไปตามลำดับตรอก เลี้ยงชีพด้วยการแสวงหาไม่สมควร ชื่อว่า ดูหมิ่น คือดูแคลน ได้แก่รังเกียจลาภของตน เหตุนั้น จึงไม่ควรดูหมิ่น

อญฺเญสํ ปิหยนฺติ อญฺเญสํ ลาภํ ลาภของตน ด้วยการไม่ทำอย่างนั้น. ปตฺเถนฺโต น จเรยฺยาติ อตฺโถ. **สมาธึ** คำว่า **ปรารถนาลาภผู้อื่น** ความว่า **นาธิคจฺฉตีติ** อญฺเญสํ หิ ลาภํ ไม่ควรเที่ยวปรารถนาลาภผู้อื่น. คำว่า ปิหยนฺโต เตสํ จีวราทิกรเณ อุสฺสุกฺกํ อาปนฺโน ภิกฺขุ อปฺปนาสมาธึ วา อุปจารสมาธึ วา นาธิคจฺฉติ. **สลาภํ นาติมญฺญตีติ** อปฺปลาโภปิ สมาโน อุจฺจนีจกุลปฏิปาฏิยา สปทานํ จรนฺโต ภิกฺขุ สลาภํ นาติมญฺญติ นาม. **ตํ เวติ** ตํ เอวรูปึ ภิกฺขุ์ สารชีวิตตาย สุทฺธาชีวึ ชงฺฆพลํ นิสฺสาย ชีวิตกปฺปเนน อกุสีตตาย อตนฺทิตํ เทวตา ปสํสนฺติ โถเมนฺตีติ อตฺโถ.

ไม่บรรลุสมาธิ ความว่า ภิกษุปรารถนาลาภผู้อื่น ถึงความขวนขวายการทำจีวรเป็นต้นเพื่อผู้อื่นเหล่านั้น ไม่บรรลุอัปปนา-สมาธิหรืออุปจารสมาธิ. คำว่า **ไม่ดูหมิ่นลาภของตน** ความว่า ภิกษุมีลาภน้อยเที่ยวไปตามลำดับตรอก โดยลำดับตระกูลสูงและต่ำ ชื่อว่า ไม่ดูหมิ่นลาภตน. คำว่า นั้นแล ความว่า เทพดาทั้งหลาย สรรเสริญ คือชมเชย ภิกษุเห็นปานนั้น ว่าเป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ เพราะมีชีวิตเป็นแก่นสาร ชื่อว่า เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน เพราะไม่ย่อท้อ โดยอาศัยกำลังแข้งเลี้ยงชีพ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

อญฺญตรวิปกฺขเสวกภิกฺขุวตฺถุ ปญฺจมํ.

เรื่องภิกษุผู้คบภิกษุผู้เป็นฝักฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง ที่ ๕ จบ.

๖. ปญฺจคฺคทายกพฺราหฺมณ-วตฺถุ

๓๖๗. สพฺพโส นามรูปสฺมึ
ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ
อสตา จ น โสจติ
ส เว ภิกฺขูติ วุจฺจติ.

๖. เรื่องปัญจัคคทายก-พราหมณ์

๓๖๗. ผู้ใด ไม่มีความยึดถือนามรูปว่าเป็นของของเรา โดยประการทั้งปวง และผู้ใดไม่เศร้าโศก เพราะนามรูปไม่มี เราเรียกผู้นั้นแลว่าเป็นภิกษุ.

๖. ปญฺจคฺคทายกพฺราหฺมณวตฺถุ

สพฺพโสติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปญฺจคฺคทายกํ นาม พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สสฺสกฺเขตฺตสฺส โสธิตกาเลเยว เขตฺตคฺคํ นาม เทติ, ขลกาเล ขลคฺคํ นาม เทติ, ขลภณฺฑกาเล ขลภณฺฑคฺคํ นาม เทติ, อุกฺขลิกกาเล อุกฺขลิกคฺคนฺนาม เทติ, ปาติยํ วฑฺฒิตกาเล ปาฏิคฺคนฺนาม เทติ, อิมานิ ปญฺจ อคฺคทานานิ เทติ, สมฺปตฺตสฺส อทตฺวา นาม น ภุญฺชติ. เตนสฺส ปญฺจคฺคทายโกเตฺวว นามํ อโหสิ. สตฺถา ตสฺส จ พฺราหฺมณิยา จสฺส ติณฺณํ ผลานํ อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา พฺราหฺมณสฺส โภชนเวลาย คนฺตฺวา ทฺวาเร อฏฺฐาสิ. โสปิ ทฺวารสมฺมุเข อนฺโตเคหาภิมุโข นิสีทิตฺวา ภุญฺชติ สตฺถารํ ทฺวาเร ฐิตํ น ปสฺสติ. พฺราหฺมณี ปนสฺส ตํ ปริวิสมานา สตฺถารํ ทิสฺวา จินฺเตสิ "อยํ พฺราหฺมโณ ปญฺจสุ ฐาเนสุ อคฺคํ

๖. เรื่องปัญจัคคทายกพราหมณ์

พระศาสดา ประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์ชื่อ ปัญจัคคทายก ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **โดยประการทั้งปวง** เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณ์นั้นถวายทานชื่อเขตตัคคะ ในเวลาเก็บเกี่ยวนาข้าวกล้าเสร็จ, เวลาขนข้าวลงลานก็ถวายทานชื่อขลัคคะ, เวลานวดก็ถวายทานชื่อขลภัณฑัคคะ, เวลาเอาข้าวสารลงหม้อก็ถวายทานชื่ออุกขลิกัคคะ, เวลาคดข้าวใส่ภาชนะก็ถวายทานชื่อ ปาฏิคคะ, พราหมณ์ถวายทานเลิศทั้ง ๕ อย่างนี้, พราหมณ์นั้น ชื่อไม่ให้แก่ปฏิคาหกที่มาเยือน ก็ไม่บริโภค. เหตุนั้น เขาจึงมีชื่อว่า ปัญจัคคทายก. พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยผลทั้ง ๓ ของพราหมณ์นั้น และของพราหมณี เวลาพราหมณ์บริโภคจึงเสด็จไปประทับยืนที่ประตู. ฝ่ายพราหมณ์นั้น นั่งบริโภคใกล้ประตู บ่ายหน้าไปภายในเรือน ไม่เห็นพระศาสดาผู้ประทับยืนที่ประตู. ส่วนพราหมณีของเขา กำลังเลี้ยงดูเขา เห็น

ทตฺวา ภุญฺชติ, อิทานิ จ สมโณ โคตโม อาคนฺตฺวา ทฺวาเร ฐิโต, สเจ พฺราหฺมโณ เอตํ ทิสฺวา อตฺตโน ภตฺตํ หริตฺวา ทสฺสติ, ปุนสฺสาหํ ปจิตุํ น สกฺขิสฺสามี"ติ.

พระศาสดาคิดว่า "พราหมณ์นี้ถวายทานเลิศในฐานะทั้ง ๕ ก่อน จึงบริโภค, ก็บัดนี้ พระสมณโคดมมาประทับยืนหน้าประตู, ถ้าพราหมณ์เห็นสมณโคดมนี้ก็จักนำภัตเพื่อตนไปถวาย เราไม่อาจหุงเพื่อ เขาอีก".

.สา "เอวมยํ สมณํ โคตมํ น ปสฺสิสฺสตี"ติ สตฺถุ ปิฏฺฐึ ทตฺวา ตสฺส ปจฺฉโต ตํ ปฏิจฺฉาเทนฺตี โอนมิตฺวา ปุณฺณจนฺทํ ปาณินา ปฏิจฺฉาเทนฺตี วิย อฏฺฐาสิ. ตถา ฐิตา เอว "คโต นุ โข โน"ติ สตฺถารํ อฑฺฒกฺขิเกน โอโลเกสิ. สตฺถา ตตฺเถว อฏฺฐาสิ. พฺราหฺมณสฺส ปน สวนภเยน "อติจฺฉถา"ติ น วเทติ, โอสกฺกิตฺวา ปน สณิกเมว "อติจฺฉถา"ติ อาห.

นางคิดว่า "ด้วยอาการอย่างนี้ พราหมณ์นี้จักไม่เห็นพระสมณโคดม" จึงหันหลังให้พระศาสดา ได้ยืนก้มบังพระศาสดานั้นข้างหลังพราหมณ์นั้น ประดุจใช้ฝ่ามือบังพระจันทร์เต็มดวง ฉะนั้น. นางพราหมณียืนเช่นนั้นแล ชำเลืองดูพระศาสดาว่า "เสด็จไปแล้วหรือยัง". พระศาสดาประทับยืน ณ ที่เดิมนั่นเอง. ส่วนนางกลัวพราหมณ์จะได้ยิน ไม่กล้าพูดว่า "นิมนต์โปรดสัตว์ข้างหน้าเถิด" แต่ถอยไปพูดค่อย ๆ ว่า "นิมนต์โปรดสัตว์ข้างหน้าเถิด".

สตฺถา "น คมิสฺสามี"ติ สีสํ จาเลสิ. โลกครุนา พุทฺเธน "น คมิสฺสามี"ติ สีเส จาลิเต สา สนฺธาเรตุํ อสกฺโกนฺตี มหาหสิตํ หสิ. ตสฺมึ ขเณ สตฺถา เคหาภิมุขํ โอภาสํ มุญฺจิ. พฺราหฺมโณปิ

พระศาสดาทรงสั่นพระเศียรอันแสดงว่า "จักไม่ไป". เมื่อพระพุทธเจ้าผู้เป็นที่เคารพของชาวโลก ทรงสั่นพระเศียรอันแสดงว่า "จักไม่ไป" นางก็อดกลั้นไม่อยู่จึงหัวเราะดังลั่นขึ้น. ขณะนั้น พระศาสดาทรงเปล่ง

ปิฏฺฐึ ทตฺวา นิสินฺโนเยว พฺราหฺมณิยา หสิตสทฺทำ สุตฺวา ฉพฺพณฺณานญฺจ รำสีนำ โอภาสำ โอโลเกตฺวา สตฺถารำ อทฺทส.

พระรัศมีไปตรงเรือน. ฝ่ายพราหมณ์นั่งหันหลังให้ ได้ยินเสียงนางพราหมณีหัวเราะ และมองเห็นแสงสว่างพระรัศมีมีวรรณะ ๖ จึงได้เห็นพระศาสดา.

พุทฺธา หิ นาม คำเม วา อรญฺเญ วา เหตุสมฺปนฺนานำ อตฺตานำ อทสฺเสตฺวา น ปกฺกมนฺติ. พฺราหฺมโณปิ สตฺถารำ ทิสฺวา "โภติ นาสิโตมฺหิ ตยา ราชปุตฺตำ อาคนฺตฺวา ทฺวาเร ฐิตำ มยฺหำ อาจิกฺขนฺติยา, ภาริยนฺเต กมฺมำ กตนฺ"ติ วตฺวา อฑฺฒภุตฺตโภชนปาตึ อาทาย สตฺถุ สนฺติกำ คนฺตฺวา "โภ โคตม อหำ ปญฺจสุ ฐาเนสุ อคฺคำ ทตฺวา ภุญฺชามิ, อิโต จ เม มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา เอโก ว ภตฺตโกฏฺฐาโส ภุตฺโต, เอโก ภตฺตโกฏฺฐาโส อวสิฏฺโฐ, ปฏิคณฺหาตุ เม อิทำ ภตฺตน"ติ. สตฺถา "น เม ตว อุจฺฉิฏฺฐภตฺเตน อตฺโถ"ติ อวตฺวา "พฺราหฺมณ อคฺคำปิ มยฺหเมว อนุจฺฉวิกำ มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา ภุตฺตจภตฺตำปิ จริมกภตฺตปิณฺโฑ มยฺหเมว อนุจฺฉวิโก, มยำ หิ พฺราหฺมณ ปรทตฺตูปชีวิโน เปตสทิสา"ติ วตฺวา อิมำ คาถมาห

ธรรมดาว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่แสดงพระองค์แก่หมู่ชนผู้พร้อมด้วยเหตุในบ้านหรือป่า ย่อมไม่เสด็จหลีกไป. ฝ่ายพราหมณ์พบพระศาสดา จึงกราบทูลว่า "นางผู้เจริญ หล่อนไม่บอกเราว่าราชบุตรเสด็จมาประทับยืนที่ประตู ทำเราให้ฉิบหายแล้ว หล่อนทำกรรมหนัก" ถือเอาภาชนะโภชนะที่ตนบริโภคครึ่งหนึ่งไปสำนักพระศาสดา กราบทูลว่า "พระโคดมผู้เจริญ ข้าพระองค์ถวายทานเลิศในฐานะทั้ง ๕ แล้วบริโภค ข้าพระองค์แบ่งครึ่งส่วนจากส่วนนี้ แล้วบริโภค ส่วนแห่งภัตส่วนหนึ่ง, ยังเหลือส่วนแห่งภัตอีกส่วนหนึ่ง, ขอพระองค์โปรดรับภัตนี้ของข้าพระองค์เถิด" พระศาสดาไม่ตรัสว่า "เราไม่ต้องการภัตเป็นเดนของท่าน" แต่ตรัสว่า "พราหมณ์ ภัตอันเลิศก็ดี ภัตที่แบ่งบริโภคครึ่งหนึ่งก็ดี สมควรแก่เราทั้งนั้น ก้อนภัตก้อนสุดท้ายก็สมควร

แก่เราเช่นกัน พราหมณ์ เพราะพวกเรา อาศัยอาหารที่คนอื่นถวายเลี้ยงชีพ เป็นเช่นพวกเปรต" ตรัสพระคาถานี้ว่า

"ยทคฺคโต มชฺฌโต เสสโต วา
ปิณฺฑํ ลเภถ ปรทตฺตูปชีวี
นาลํ ถุตุ์ โนปิ นิปจฺจขาที
ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺตี"ติ.

"ภิกษุอาศัยอาหาร ที่คนอื่นถวายเลี้ยงชีพ ได้ก้อนภัตใด จากส่วนเลิศก็ตาม ปานกลางก็ตาม ส่วนที่เหลือก็ตาม, ภิกษุนั้นไม่ควรจะชมไม่ควรติเตียน ขบฉันก้อนภัตนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายสรรเสริญภิกษุนั้นว่า เป็นมุนี".

พฺราหฺมโณ ตํ สุตฺวา ว ปสนฺนจิตฺโต หุตฺวา "อโห อจฺฉริยํ, ทีปสามิโก นาม ราชปุตฺโต 'น เม ตฺวํ อุจฺฉิฏฺฐภตฺเตน อตฺโถ'ติ อวตฺวา เอวํ วกฺขตี"ติ ทฺวาเร จิตโก ว สตฺถารํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ "โภ โคตม ตุเมฺห อตฺตโน สาวเก 'ภิกฺขู'ติ วทถ, กิตฺตาวตา ภิกฺขุ นาม โหตี"ติ. สตฺถา "กถํรูปา นุ โข อิมสฺส ธมฺมเทสนา สปฺปายา"ติ อุปธาเรนฺโต "อิเม เทฺว ชนา กสฺสปพุทฺธกาเล 'นามรูปนฺ'ติ วทนฺตานํ กถํ สุณึสุ, นามรูปึ อวิชหิตฺวา ว เนสํ ธมฺมํ เทเสตุ์

พราหมณ์ฟังพระคาถานั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส คิดว่า "โอ น่าอัศจรรย์จริง พระราชบุตรชื่อว่า เจ้าดวงประทีป มิได้ตรัสว่า 'เราไม่ต้องการภัตเป็นเดนของท่าน' ยังตรัสอย่างนั้น" ยืนที่ประตูนั่นเอง ทูลถามปัญหาพระศาสดาว่า "พระโคดมผู้เจริญ พระองค์เรียกสาวกของพระองค์ว่า 'ภิกษุ' เหตุเพียงเท่าไรบุคคลจึงชื่อว่า เป็นภิกษุ". พระศาสดาทรงใคร่ครวญว่า "ธรรมเทศนาเช่นไรจึงสบายสำหรับพราหมณ์นี้" ทรงดำริว่า "ในกาลพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่ากัสสปะ ชน ๒ คนนี้ ได้ฟังคำภิกษุ

วฏฺฏตี"ติ "พฺราหฺมณ นามรูเป อรชฺชนฺโต [๑]อสชฺชนฺโต ภิกฺขุ[๑] นาม โหตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

ผู้กล่าวว่า 'นามรูป' เราควรแสดงธรรมไม่ละนามรูปแก่พวกเขา" จึงตรัสว่า "พราหมณ์ บุคคลไม่กำหนัด ไม่ข้องในนามรูป ชื่อว่าเป็นภิกษุ" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๖๗."สพฺพโส นามรูปสฺมึ
ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ
อสตา จ น โสจติ
ส เว ภิกฺขูติ วุจฺจตี"ติ.

๓๖๗. "ผู้ใด ไม่มีความยึดถือนามรูปว่าเป็นของของเรา โดยประการทั้งปวง และผู้ใดไม่เศร้าโศก เพราะนามรูปไม่มี เราเรียกผู้นั้นแล้วว่าเป็นภิกษุ".

ตตฺถ **สพฺพโส**ติ สพฺพสฺมึ "เวทนาทีนํ จตุนฺนํ รูปกฺขนฺธสฺส จาติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ วเสน ปวตฺเต นามรูเป. **มมายิตนฺ**ติ ยสฺส "อหนฺ"ติ วา "มมนฺ"ติ วา คาโห นตฺถิ. **อสตา จ น โสจตี**ติ ตสฺมึ นามรูเป ขยวยํ ปตฺเต "มม รูปี ขีณํ ฯเปฯ มม วิญฺญาณํ ขีณนฺ"ติ น โสจติ น วิหญฺญติ "ขยวยธมฺมเมว ปริกฺขีณนฺ"ติ ปสฺสติ. **ส เวติ** โส เอวรูโป วิชฺชมาเนปิ นามรูเป มมายิตรหิโต

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **โดยประการทั้งปวง** ความว่า นามรูปทุกอย่างที่เป็นไปด้วยอำนาจขันธ์ ๕ คือ นามขันธ์ ๔ มีเวทนาเป็นต้น และรูปขันธ์. คำว่า **ยึดถือว่าเป็นของเรา** คือ ผู้ใดไม่มีความยึดถือว่า "เรา" หรือ "ของเรา". คำว่า **ไม่เศร้าโศกเพราะนามรูปไม่มี** ความว่า เมื่อนามรูปนั้นถึงความสิ้นไปและเสื่อมไป ผู้ใดไม่เศร้าโศก ได้แก่ ไม่เดือดร้อนว่า "รูปของเราสิ้นไปแล้ว ฯลฯ วิญญาณเราสิ้นไปแล้ว" คือเห็นว่า

---

[๑] ฉ. อสชฺชนฺโต อโสจนฺโต ภิกฺขุ.

อสตาปิ เตน อโสจนฺโต "ภิกฺขู"ติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

"นามรูปมีอันสิ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา สิ้นไปแล้ว". คำว่า **นั้นแล** คือ พระศาสดาตรัสเรียกผู้นั้นคือผู้เช่นนั้น ได้แก่ ผู้เว้นจากการยึดถือนามรูปแม้มีอยู่ว่าเป็นของเราก็ดี ไม่เศร้าโศก เพราะนามรูปนั้นไม่มีอยู่ก็ดีว่า "เป็นภิกษุ".

เทสนาวสาเน อุโภปิ ชายปติกา อนาคามิผเล ปติฏฐหึสุ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ

เวลาจบเทศนาสองผัวเมีย ตั้งอยู่ในอนาคามิผล. เทศนาได้มีประโยชน์แก่ชนผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

ปญฺจคฺคทายกพฺราหฺมณวตฺถุ ฉฏฺฐํ.

เรื่องปัญจัคคทายกพราหมณ์ เรื่องที่ ๖ จบ.

๗. สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ

๓๖๘. เมตฺตาวิหาริ โย ภิกฺขุ
ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทํ สนฺตํ
สงฺขารูปสมํ สุขํ

๓๖๙. สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ
สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ
เฉตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจ
ตโต นิพฺพานเมหิสิ

๓๗๐. ปญฺจ ฉินฺเท ปญฺจ ชเห
ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเย
ปญฺจสงฺคาติโค ภิกฺขุ
โอฆติณฺโณติ วุจฺจติ

๓๗๑. ฌาย ภิกฺขุ มา จ ปมาโท
มา เต กามคุเณ ภมสฺสุ จิตฺตํ
มา โลหคุฬํ คิลี ปมตฺโต
มา กนฺทิ ทุกฺขมิทนฺติ ทยฺหมาโน

๓๗๒. นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส
นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน
ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ
ส เว นิพฺพานสนฺติเก

๗. เรื่องภิกษุหลายรูป

๓๖๘. ภิกษุมีปกติอยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใส
ในพระพุทธศาสนา พึงบรรลุบท
อันสงบ ระงับสังขาร เป็นสุข

๓๖๙. ภิกษุเธอจงวิดเรือนี้ เรือที่เธอวิด
แล้ว จักถึงเร็ว เธอตัดราคะและ
โทสะได้ ต่อจากนั้น ก็จักบรรลุ
พระนิพพาน

๓๗๐. ภิกษุพึงตัดธรรม ๕ อย่าง ละธรรม
๕ อย่าง และบำเพ็ญคุณธรรม ๕
ให้ยิ่ง เราเรียกภิกษุที่ล่วงกิเลส
เครื่องข้อง ๕ อย่างว่า ผู้ข้ามโอฆะ

๓๗๑. ภิกษุ เธอจงเพ่งและอย่าประมาท
จิตของเธอ อย่าหมุนไปในกามคุณ
อย่าประมาท กลืนกินก้อนโลหะ
อย่าถูกกรรมแผดเผา คร่ำครวญ
ว่า นี้ทุกข์

๓๗๒. คนไม่มีปัญญา ก็ไม่มีฌาน คน
ไม่มีฌาน ก็ไม่มีปัญญา ผู้ที่มีทั้ง
ฌานทั้งปัญญา ชื่อว่า ดำรงใกล้
พระนิพพาน

๓๗๓. สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺส
สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน
อมานุสี รติ โหติ
สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโต

๓๗๓. ภิกษุผู้เข้าไปเรือนว่าง มีจิตสงบ เห็นแจ้งธรรมโดยชอบ ย่อมมีความยินดี มิใช่ของมนุษย์

๓๗๔. ยโต ยโต สมฺมสติ
ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ
ลภติ ปีติปาโมชฺชํ
อมตนฺตํ วิชานตํ

๓๗๔. ภิกษุได้ปีติและปราโมทย์ โดยอาการ ที่พิจารณาถึงความเกิดและความเสื่อมแห่งขันธ์ การได้ปีติและปราโมทย์นั้น เป็นธรรมไม่ตายของเหล่าชนผู้รู้แจ้ง

๓๗๕. ตตฺรายมาทิ ภวติ
อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน
อินฺทฺริยคุตฺติ สนฺตุฏฺฐิ
ปาฏิโมกฺเข จ สำวโร

๓๗๕. ธรรมนี้คือ ๑ ความคุ้มครองอินทรีย์ ๒ ความสันโดษ ๓ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เป็นเบื้องต้นในธรรมไม่ตายนั้น มีอยู่แก่ภิกษุผู้มีปัญญาในศาสนานี้

๓๗๖. มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณ
สุทฺธาชีเว อตนฺทิเต
ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส
อาจารกุสโล สิยา
ตโต ปาโมชฺชพหุโล
ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสสิ.

๓๗๖. เธอจงคบมิตรที่ดีงาม มีอาชีพบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน ภิกษุพึงประพฤติปฏิสันถาร ฉลาดในอาจาระ เหตุนั้น เธอจักปลื้มใจ-มาก กระทำที่สุดทุกข์ได้.

๗. สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ

เมตฺตาวิหารีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สมฺพหุเล ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย อายสฺมนฺเต มหากจฺจายเน อวนฺติชนปเทสุ กุรรฆร-นครํ นิสฺสาย ปวตฺเต ปพฺพเต วิหรนฺเต โสโณ นาม กุฏิกณฺโณ อุปาสโก เถรสฺส ธมฺมกถาย ปสีทิตฺวา ว เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตุกาโม เถเรน "ทุกฺกรํ โข โสณ ยาวชีวํ เอกภตฺตํ เอกเสยฺยํ พฺรหฺมจริยนฺ"ติ วตฺวา เทฺว วาเร ปฏิกฺขิตฺโตปิ ปพฺพชฺชาย อติวิย อุสฺสาหชาโต ตติยวาเร เถรํ ยาจิตฺวา ปพฺพชิตฺวา อปฺปภิกฺขุกตฺตา ทกฺขิณาปถสฺส ติณฺณํ วสฺสานํ อจฺจเยน ลทฺธูปสมฺปโท สตฺถารํ สมฺมุขา ทฏฺฐุกาโม หุตฺวา อุปชฺฌายํ อาปุจฺฉิตฺวา เตน ทินฺนสาสนํ คเหตฺวา อนุปุพฺเพน เชตวนํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา กตปฏิสนฺถาโร สตฺถารา เอกคนฺธกุฏิยํเยว อนุญฺญาตเสนาสโน พหุเทว รตฺตึ

๗. เรื่องภิกษุหลายรูป

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน เทศนานี้ว่า **มีปกติอยู่ด้วยเมตตา** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง เมื่อท่านพระมหากัจจายนะพักอยู่บนภูเขา ซึ่งอยู่ติดกุรรฆรนครในอวันตีชนบท โสณกุฏิกัณณอุบาสก เลื่อมใสธรรมกถาพระเถระ ใคร่จะบวชในสำนักพระเถระ ถูกท่านห้ามถึง ๒ ครั้งว่า "โสณะ พรหมจรรย์จะต้องกินมื้อเดียว นอนผู้เดียวตลอดชีพ ทำได้ยาก" เกิดอุตสาหะในการบรรพชาอย่างแรงกล้า ครั้งที่ ๓ วิงวอนพระเถระจึงได้บรรพชา อีก ๓ ปีต่อมา จึงได้อุปสมบท เพราะทักษิณาปถชนบทมีพระน้อย ใคร่จะเฝ้าพระศาสดาเฉพาะพระพักตร์ จึงอำลาพระอุปัชฌาย์ ถืออเอาข่าวที่พระอุปัชฌาย์นั้นให้ไปพระเชตวันโดยลำดับ ถวายบังคมพระศาสดา ได้รับปฏิสันถาร พระศาสดาอนุญาตเสนาสนะกุฏีเดียวกัน ให้ราตรีเป็นอันมากล่วงไปที่กลางแจ้ง กลางคืนเข้าไปที่คันธกุฏี

อชฺโฌกาเส วีตินาเมตฺวา รตฺติภาเคน ปล่อยเวลาทั้งคืนนั้นให้ล่วงไปที่เสนาสนะ
คนฺธกุฏิยํ ปวิสิตฺวา อตฺตโน อันถึงแก่ตน ใกล้รุ่ง อันพระศาสดาทรง
ปตฺตเสนาสเน ตำ รตฺติภาคำ เชื้อเชิญสวดพระสูตรทั้งหมด ถึง ๑๖ สูตร
วีตินาเมตฺวา ปจฺจูสสมเย สตฺถารา ซึ่งจัดเป็น ๘ วรรค โดยทำนองสรภัญญะ.
อชฺฌิฏฺโฐ โสฬส อฏฺฐกวคฺคิกานิ
สพฺพาเนว สุตฺตานิ สเรน อภณิ.

อถสฺส ภควา สรภญฺญปริโยสาเน ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนา
อพฺภานุโมทนฺโต "สาธุ สาธุ ภิกฺขู"ติ เป็นพิเศษ เวลาสวดสรภัญญะจบ ได้
สาธุการำ อทาสิ. สตฺถารา ทินฺนำ ประทานสาธุการแก่ท่านว่า "ดีละ ๆ
สาธุการำ สุตฺวา ภุมฺมฏฺฐกเทวตานาค- ภิกษุ". เทวดาที่สิง ณ ภาคพื้น นาค
สุปณฺณาติ เอวำ ยาว พฺรหฺมโลกา และครุฑฟังสาธุการที่พระศาสดาประทาน
เอกสาธุการเมว อโหสิ. ก็ให้สาธุการเช่นกัน ได้มีเสียงสาธุการ
เป็นอันเดียวกันอย่างนี้ ตลอดไปจนถึง
พรหมโลกด้วยประการดังนี้.

ตสฺมึ ขเณ เชตวนโต วีสโยชน- ขณะนั้น แม้เทพดาที่สิงเรือนมหา-
สตมตฺถเก กุรรฆรนคเร เถรสฺส มาตุ อุบาสิกามารดาพระเถระ กุรรฆรนคร
มหาอุปาสิกาย เคเห อธิวตฺถา ไกลประมาณ ๑๒๐ โยชน์ นับจากพระ
เทวตาปิ มหนฺเตน สทฺเทน สาธุการ- เชตวันมหาวิหาร ก็ได้ให้สาธุการเสียง
มทาสิ. อถ นำ มหาอุปาสิกา อาห ดังลั่น. ลำดับนั้น มหาอุบาสิกาถาม
"โก เอส สาธุการำ เทตี"ติ. "อหำ เทพดานั้นว่า "นั่นใครให้สาธุการ".
ภคินี"ติ. "โกสิ ตฺวนฺ"ติ. "ตว เคเห เทพดาตอบว่า "เราเองน้องหญิง".
อธิวตฺถา เทวตา"ติ. "ตฺวำ อิโต ปุพฺเพ มหาอุบาสิกาถามว่า "ท่านเป็นใคร".
มยฺหำ สาธุการำ อทตฺวา อชฺช กสฺมา เทพดาตอบว่า "เราเป็นเทพดาสิงเรือน

เทสี"ติ.

"นาหं ตุยฺหं สาธุการं ทมฺมี"ติ. "อถ กสฺส เต สาธุกาโร ทินฺโน"ติ. "ตว ปุตฺตสฺส กุฏิกณฺณโสณเถรสฺสา"ติ. "กึ เม ปุตฺเตน กตนฺ"ติ. "ปุตฺโต เต อชฺช สตฺถารา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิยं วสิตฺวา สตฺถุ ธมฺมं เทเสสิ, สตฺถา ตว ปุตฺตสฺส ธมฺมं สุตฺวา ปสนฺโน สาธุการมทาสิ, เตนสฺส มยาปิ สาธุกาโร ทินฺโน, สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส หิ สาธุการํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ภุมฺมฏฺฐกเทเว อาทึ กตฺวา ยาว พฺรหฺมโลกา เอกสาธุการเมว ชาตนฺ"ติ. "กึ ปน สามิ มม ปุตฺเตน สตฺถุ ธมฺโม กถิโต, สตฺถารา มม ปุตฺตสฺส กถิโต"ติ. "ตว ปุตฺเตน สตฺถุ กถิโต"ติ. เอวं เทวตาย กเถนฺติยา อุปาสิกาย ปญฺจวณฺณา ปีติ อุปฺปชฺชิตฺวา สกลสรีรं ผริ.

ท่านอยู่". มหาอุบาสิกาถามว่า "แต่ก่อนนี้ท่านมิได้ให้สาธุการแก่เรา เหตุไร วันนี้จึงให้".

เทพดาตอบว่า "เรามิให้สาธุการท่าน". มหาอุบาสิกาถามว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านให้สาธุการแก่ใคร". เทพดาตอบว่า "ให้แก่พระโสณกุฏิกัณณะบุตรท่าน". มหาอุบาสิกาถามว่า "บุตรเราทำอะไร". เทพดาตอบว่า "วันนี้บุตรท่านอยู่ ณ พระคันธกุฏีเดียวกันกับพระศาสดาแสดงธรรมแด่พระศาสดา พระศาสดาสดับธรรมแห่งบุตรท่าน ทรงเลื่อมใส จึงได้ประทานสาธุการ เหตุนั้น แม้เราจึงให้สาธุการท่าน, ตั้งแต่เทพดาที่สิง ณ ภาคพื้น จนถึงพรหมโลกก็สาธุการพร้อมกัน รับสาธุการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า". มหาอุบาสิกาถามว่า "นาย บุตรของเราแสดงธรรมแด่พระศาสดา หรือพระศาสดาแสดงแก่บุตรของเรา". เทพดาตอบว่า "บุตรท่านแสดงธรรมแด่พระศาสดา". เมื่อเทพดากล่าวเช่นนั้น ปีติ มีวรรณะ ๕ เกิดขึ้น แผ่ซ่านไปทั่วร่างของอุบาสิกา.

อถสฺสา เอตทโหสิ "สเจ เม ปุตฺโต สตฺถารา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิยํ วสิตฺวา สตฺถุ ธมฺมํ กเถตุ อสกฺขิ, มยฺหมฺปิ กเถตุ สกฺขิสฺสติเยว, ปุตฺตสฺส อาคตกาเล ธมฺมสฺสวนํ กาเรตฺวา ธมฺมกถํ สุณิสฺสามี"ติ. โสณเถโรปิ โข สตฺถารา สาธุกาเร ทินฺเน "อยํ อุปชฺฌาเยน ทินฺนํ สาสนํ อาโรเจตุ กาโล"ติ ภควนฺตํ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ วินยธรปญฺจเมน คเณน อุปสมฺปทํ อาทึ กตฺวา ปญฺจ วเร ยาจิตฺวา กติปาหํ สตฺถุ สนฺติเกเยว วสิตฺวา "อุปชฺฌายํ ปสฺสิสฺสามี"ติ สตฺถารํ อาปุจฺฉิตฺวา เชตวนา นิกฺขมิตฺวา อนุปุพฺเพน อุปชฺฌายสฺส สนฺติกํ อคมาสิ.

ครั้งนั้น มหาอุบาสิกานั้นเกิดความคิดนี้ว่า "หากบุตรอยู่พระคันธกุฎีเดียวกันกับพระศาสดาแล้วยังสามารถแสดงธรรมแด่พระศาสดาได้, ก็จักอาจแสดงแม้แก่เราได้เช่นกัน, เวลาบุตรมาถึงเราให้ทำการฟังธรรมแล้วฟังธรรมกถา". ฝ่ายพระโสณเถระแล เมื่อพระศาสดาประทานสาธุการแล้ว คิดว่า "เวลานี้เป็นเวลากราบทูลข่าวที่พระอุปัชฌายย์ให้มา" จึงทูลขอพร ๕ ประการ เริ่มแต่การอุปสมบทด้วยคณะมีวินัยธรครบห้า ในปัจจันตชนบท พักอยู่สำนักพระศาสดา ๒-๓ วันเท่านั้น ก็ทูลลาว่า "ข้าพระองค์จักเยี่ยมพระอุปัชฌาย์" ออกจากพระเชตวันไปถึงสำนักพระอุปัชฌาย์ โดยลำดับ.

เถโร ปุนทิวเส ตํ อาทาย ปิณฺฑาย จรนฺโต มาตุ อุปาสิกาย เคหทฺวารํ อคมาสิ. สา ปุตฺตํ ทิสฺวา ตุฏฺฐมานสา วนฺทิตฺวา สกฺกจฺจํ ปริวิสิตฺวา ปุจฺฉิ "สจฺจํ กิร ตฺวํ ตาต สตฺถารา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิยํ วสิตฺวา สตฺถุ ธมฺมกถํ กเถสี"ติ. "อุปาสิเก ตุยฺหํ เกนิทํ กถิตนฺ"ติ. "ตาต อิมสฺมึ รุ่งขึ้น พระเถระพาท่านเที่ยวบิณฑบาต ไปถึงประตูเรืออุบาสิกามารดา. ฝ่ายอุบาสิกาพบบุตรก็ดีใจไหว้แล้วอังคาสโดยเคารพ ถามว่า "พ่อทราบว่า พระคุณเจ้าอยู่พระคันธกุฎีเดียวกันกับพระศาสดา แล้วแสดงธรรมแด่พระศาสดาจริงหรือ". พระโสณะถามว่า "ใครบอกเรื่องนี้แก่โยม อุบาสิกา". มหา-

เคเห อธิวตฺถา เทวตา มหนฺเตน สทฺเทน สาธุการํ ทตฺวา มยา 'โก เอโส'ติ วุตฺเต 'อหนฺ'ติ วตฺวา เอวเมว กเถสิ, ตํ สุตฺวา มยฺหํ เอตทโหสิ 'สเจ มม ปุตฺโต สตฺถุ ธมฺมกถํ กเถสิ, มยฺหมฺปิ กเถตุ์ สกฺขิสฺสตี"ติ. อถ นํ อาห "ตาต ยโต ตยา สตฺถุ สมฺมุขา ธมฺโม กถิโต, มยฺหมฺปิ กเถตุ์ สกฺขิสฺสสิเอว, อสุกทิวเส นาม ธมฺมสฺสวนํ กาเรตฺวา ตว ธมฺมํ สุณิสฺสามิ ตาตา"ติ. โส อธิวาเสสิ. อุปาสิกา "ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ปูชํ กตฺวา ปุตฺตสฺส เม ธมฺมกถํ สุณิสฺสามี"ติ เอกเมว ทาสึ เคหรกฺขิกํ ฐเปตฺวา สพฺพปริชนํ อาทาย อนฺโตนคเร ธมฺมสวนตฺถาย การิเต มณฺฑเป อลงฺกตธมฺมาสนํ อภิรุยฺห ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส ปุตฺตสฺส ธมฺมกถํ โสตุ์ อคมาสิ.

อุบาสิกาบอกว่า "พ่อ เทพดาที่สิงอยู่เรือนนี้ ให้สาธุการดังลั่น เมื่อฉันถามว่า 'นั่นใคร' ก็กล่าวว่า 'เราเอง' แล้วบอกอย่างนั้น, พอฟังเสร็จ ฉันได้มีความคิดอย่างนี้ว่า 'ถ้าบุตรเราแสดงธรรมกถาแด่พระศาสดาได้ ก็คงแสดงแก่เราได้เช่นกัน". ครานั้น มหาอุบาสิกากล่าวกับพระโสณะว่า "พ่อ เพราะท่านแสดงธรรมเฉพาะพระพักตร์พระศาสดาได้ ก็ต้องแสดงแม้แก่ฉันได้ วันโน้นฉันจักให้ทำการฟังธรรมแล้ว ฟังธรรมของพระคุณเจ้า". พระโสณะนันรับนิมนต์แล้ว. อุบาสิกาคิดว่า "เราถวายทานภิกษุสงฆ์บูชาแล้วจักฟังธรรมกถาแห่งบุตรเรา" สั่งนางทาสีคนหนึ่งเฝ้าเรือน พาบริวารทั้งหมดไปฟังธรรมกถาของบุตร ซึ่งขึ้นนั่งบนธรรมมาสน์ที่ประดับประดาไว้ ในมณฑปที่สร้างไว้ภายในพระนคร เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม แสดงธรรมอยู่.

ตสฺมึ ปน กาเล นวสตา โจรา ตสฺสา อุปาสิกาย เคเห โอตารํ โอโลเกนฺตา วิจรนฺติ ตสฺสา ปน เคหํ สตฺตหิ ปากาเรหิ ปริกฺขิตฺตํ สตฺตทฺวาร-

เวลานั้น โจร ๙๐๐ คน เที่ยวมองหาช่องทางเข้าเรือนอุบาสิกานั้น. เรือนอุบาสิกาใช้กำแพงล้อม ๗ ชั้น ประกอบด้วยซุ้มประตู ๗ ซุ้ม ในซุ้มประตู

โกฏฺฐกยุตฺตํ ตตฺถ ตตฺถ เตสุ เตสุ นั้น ๆ เขาล่ามสุนัขดุไว้ในที่นั้น ๆ.
ฐาเนสุ จณฺเฑ สุนเข พนฺธิตฺวา ฐปยึสุ.

อนฺโตเคหจฺฉทนสฺส อุทกปาตฏฺฐาเน ในที่น้ำตกภายในชายคาเรือน เขาขุดคู
ปน ปริขํ ขณิตฺวา ติปุนา ปูรยึสุ. ตํ ใส่ดีบุกจนเต็ม. กลางวันดีบุกนั้นก็เป็น
ทิวา อาตเปน วิลีนํ ปกฺกุฏฺฐิตํ วิย ประดุจละลายเดือดพล่าน เพราะ
ติฏฺฐติ รตฺตึ ถีนํ กกฺขฬํ หุตฺวา แสงแดด กลางคืนเป็นก้อนแข็งกระด้าง.
ติฏฺฐติ. ตสฺสานนฺตรา มหนฺตานิ สำหรับพื้นระหว่างคูนั้น เขาก็ใช้ขวาก-
อยสิงฺฆาฏกานิ นิรนฺตรํ ภูมิยํ โอทหึสุ. เหล็กใหญ่ปักติด ๆ กันไป. อาศัยการ
อิติ อิมญฺจ รกฺขํ อุปาสิกาย จ รักษานี้ และอุบาสิกาอยู่ภายในเรือน
อนฺโตเคเห ฐิตภาวํ ปฏิจฺจ เต โจรา พวกโจรเหล่านั้นไม่ได้โอกาส วันนั้น
โอกาสํ อลภนฺตา ตํทิวสํ ตสฺสาคตภาวํ ทราบว่าอุบาสิกาออกไปข้างนอก จึงขุด
ญตฺวา อุมฺมงฺคํ ภินฺทิตฺวา ติปุปริขาย อุโมงค์เข้าไปยังเรือน โดยส่วนข้างล่างคู
จ อยสิงฺฆาฏกานญฺจ เหฏฺฐาภาเคเนว ดีบุก และขวากเหล็ก แล้วส่งหัวหน้าโจร
เคหํ ปวิสิตฺวา โจรเชฏฺฐกํ ตสฺสา ไปสำนักอุบาสิกานั้น พร้อมสั่งว่า “ถ้า
สนฺติกํ ปหิณึสุ “สเจ สา อมฺหากํ อุบาสิกานั้น ทราบว่าเราเข้าไปที่นี้
อิธ ปวิฏฺฐภาวํ สุตฺวา นิวตฺติตฺวา มุ่งหน้ากลับบ้าน ท่านจงใช้ดาบฟันนาง
เคหาภิมุขี อาคจฺฉติ, อสินา นํ ให้ตาย”. หัวหน้าโจรนั้นได้ไปยืน ณ
ปหริตฺวา มาเรถา”ติ. โส คนฺตฺวา สำนักอุบาสิกานั้น.
ตสฺสา สนฺติเก อฏฺฐาสิ.

โจราปิ อนฺโตเคเห ทีปึ ชาเลตฺวา ฝ่ายพวกโจร จุดไฟภายในเรือน
กหาปณคพฺภทฺวารํ วิวรึสุ. ทาสี โจเร ให้สว่าง เปิดประตูห้องกหาปณะ.
ทิสฺวา อุปาสิกาย สนฺติกํ คนฺตฺวา นางทาสีเห็นพวกโจร จึงไปสำนักอุบาสิกา
“อยฺเย พหู โจรา เคหํ ปวิสิตฺวา บอกว่า “คุณนาย โจรหลายคนเข้าไปยัง

กหาปณคพฺภทฺวารํ วิวรีสู"ติ อาโรเจสิ. "โจรา อตฺตโน ทิฏฺฐกหาปเณ หรนฺตุ, อหํ มม ปุตฺตสฺส ธมฺมกถํ สุณามิ, มา เม ธมฺมนฺตรายํ กริ, เคหํ คจฺฉา"ติ. โจราปิ กหาปณคพฺภํ ตุจฺฉํ กตฺวา รชตคพฺภํ วิวรึสุ. สา ปุนปิ อาคนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ. อุปาสิกาปิ "โจรา อตฺตนา อิจฺฉิตํ หรนฺตุ, มา เม อนฺตรายํ กรีติ ปุน ตํ ปหิณิ, โจรา รชตคพฺภมฺปิ ตุจฺฉํ กตฺวา สุวณฺณคพฺภํ วิวรึสุ. สา ปุนปิ คนฺตฺวา อุปาสิกาย ตมตฺถํ อาโรเจสิ.

เรือน งัดประตูห้องเก็บกหาปณะแล้ว". มหาอุบาสิกากล่าวว่า "พวกโจรจงขนเอากหาปณะที่ตนค้นพบไปเถิด, เราจะฟังธรรมกถาของบุตรของเรา เจ้าอย่าทำอันตรายต่อธรรมของเรา, กลับไปเรือนเสียเถิด". ฝ่ายพวกโจรทำห้องกหาปณะให้ว่างเปล่าแล้วงัดห้องเก็บเงิน. นางทาสีนั้นก็กลับมาบอกความนั้นอีก. อุบาสิกาพูดว่า "พวกโจรขนเอาทรัพย์ที่ต้องการไปเถิด, เจ้าอย่าทำอันตรายเราเลย" ส่งนางทาสีนั้นออกไปอีก. พวกโจรทำแม้ห้องเก็บเงินให้เปล่า แล้วงัดห้องเก็บทอง. นางทาสีนั้นก็ไปแจ้งความนั้นแก่อุบาสิกา.

อถ นํ อุปาสิกา อามนฺเตตฺวา "ภทฺเท ตฺวํ อเนกวารํ มม สนฺติกํ อาคตา 'โจรา ยถารุจิตํ หรนฺตุ, อหํ มม ปุตฺตสฺส ธมฺมกถํ สุณามิ, มา เม อนฺตรายํ กรี'ติ มยา วุตฺตาปิ มม กถํ อนาทิยิตฺวา ปุนปฺปุนํ อาคจฺฉสิเยว, สเจ อิทานิ อาคจฺฉิสฺสสิ, ชานิสฺสามิ เต กตฺตพฺพํ, เคหเมว คจฺฉา"ติ ปหิณิ.

ลำดับนั้น อุบาสิกาเรียกทาสีนั้นมาพูดว่า "นางตัวดี เจ้ามาสำนักเราหลายครั้ง แม้เราสั่งว่า 'พวกโจรขนเอาไปตามใจชอบเถิด เราจะฟังธรรมกถาของบุตรของเรา เจ้าอย่าทำอันตรายเรา' ก็ไม่ฟังคำเรา ยังขืนมาซ้ำ ๆ ซาก ๆ ร่ำไป บัดนี้ ถ้าเจ้ามาอีกเราจักรู้สิ่งที่ควรทำแก่เจ้า กลับบ้านเสียเถิด" แล้วส่งไป.

โจรเชฏฺฐโก ตสฺสา กถํ สุตฺวา "เอวรูปาย อิตฺถิยา สนฺตกํ หรนฺตานํ อสนิ ปติตฺวา มตฺถกํ ภินฺเทยฺยา"ติ โจรานํ สนฺติกํ คนฺตวา "สีฆํ อุปาสิกาย สนฺตกํ ปฏิปากติกํ กโรถา"ติ อาห. เต กหาปเณหิ กหาปณคพฺภํ รชตสุวณฺเณหิ รชต-สุวณฺณคพฺภเมว ปูรยึสุ. ธมฺมตา กิเรสา, ยํ ธมฺโม ธมฺมจารินํ รกฺขติ, เตเนวาห

หัวหน้าโจร ฟังคำอุบาสิกานั้นแล้ว คิดว่า "เมื่อพวกเราขโมยของของหญิงนี้ ไป สายฟ้าพึงตกฟาดศีรษะ" จึงไปสำนัก พวกโจรสั่งว่า "พวกท่านจงรีบทำสิ่งของของอุบาสิกาไว้ตามเดิม". พวกโจรเหล่านั้นบรรจุห้องกหาปณะให้เต็มด้วยกหาปณะ บรรจุห้องเงินและทองให้เต็มด้วยเงินและทอง. ทราบว่าข้อที่ธรรมย่อมรักษาคนประพฤติธรรมเป็นธรรมดา, เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ,
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ,
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ,
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี"ติ.

"ธรรม ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ธรรมอันคนประพฤติแล้ว นำสุขมาให้ นี้ คืออานิสงส์ในธรรมที่คนประพฤติดี คนประพฤติธรรมไม่ไปทุคติ".

โจรา คนฺตฺวา ธมฺมสฺสวนฏฺฐาเน อฏฺฐสุ. เถโรปิ ธมฺมํ กเถตฺวา วิภาตาย รตฺติยา อาสนา โอตริ. ตสฺมึ ขเณ โจรเชฏฺฐโก อุปาสิกาย ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา "ขมาหิ เม อยฺเย"ติ อาห. "กิมิทํ ตาตา"ติ. "อหํ ตุเมฺหสุ อาฆาตํ กตฺวา ตุเมฺห มาเรตุกาโม อฏฺฐาสินฺ"ติ. "เตนหิ เต ตาต ขมามี"ติ. เสสโจราปิ

พวกโจรไปยืน ณ สถานที่ฟังธรรม ฝ่ายพระเถระแสดงธรรม เมื่อราตรีสว่าง จึงลุกจากอาสนะ. ขณะนั้น หัวหน้าโจรหมอบแทบเท้าอุบาสิกา พูดว่า "คุณนาย ท่านจงยกโทษให้แก่ผม". อุบาสิกาถามว่า "นี่เรื่องอะไร พ่อ". หัวหน้าโจรบอกว่า "ผมทำความอาฆาตคุณนาย จะฆ่าคุณนาย จึงได้ยืน (คุม) อยู่". อุบาสิกา

ตเถว กตฺวา “ตาตา ขมามี”ติ วุตฺเต, อาหํสุ “อยฺเย สเจ โน ขมถ, ปุตฺตสฺส โว สนฺติเก อมฺหากํ ปพฺพชฺชํ ทาเปถา”ติ. สา ปุตฺตํ วนฺทิตฺวา อาห “ตาต อิเม โจรา มม คุเณสุ ตุมฺหากญฺจ ธมฺมกถาย ปสนฺนา ปพฺพชฺชํ ยาจนฺติ, ปพฺพาเชถ เน”ติ. เถโร “สาธู”ติ วตฺวา เตหิ นิวตฺถวตฺถานิ ทสานิ ฉินฺทาเปตฺวา ตมฺพมตฺติกาย รชาเปตฺวา เต ปพฺพาเชตฺวา สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ. อุปสมฺปนฺนกาเลปิ เนสํ เอเกกสฺส สตสฺส วิสุ วิสุ กมฺมฏฺฐานมทาสิ. เต นวสตา ภิกฺขู วิสุ วิสุ นว กมฺมฏฺฐานานิ คเหตฺวา เอกปพฺพตํ อภิรุยฺห ตสฺส ตสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสีทิตฺวา สมณธมฺมํ กรึสุ.

กลาวว่า “พ่อ ถ้าอย่างนั้นฉันยกโทษให้”. แม้โจรที่เหลือก็ทำเช่นนั้น เมื่ออุบาสิกาพูดว่า “พ่อทั้งหลาย ฉันยกโทษให้” จึงพูดว่า “คุณนาย ถ้าคุณนายยกโทษให้พวกผม ก็ให้ผมบรรพชาในสำนักพระลูกชายคุณนายเถิด”. อุบาสิกานั้นไหว้บุตรแล้ว พูดว่า “โจรพวกนี้เลื่อมใสคุณของฉัน และธรรมกถาของท่าน จึงพากันขอบรรพชา, ขอพระคุณเจ้าบวชให้โจรเถิด”. พระเถระพูดว่า “ดีละ” ให้ตัดชายผ้านุ่งโจร ใช้ดินแดงย้อม บวชให้พวกเขาให้ตั้งมั่นในศีล. แม้เวลาอุปสมบทพระเถระ ให้กัมมัฏฐานต่าง ๆ แก่ภิกษุเหล่านั้น ร้อยละอย่าง (ภิกษุ ๑๐๐ รูป เรียนกัมมัฏฐาน ๑ อย่าง). ภิกษุ ๙๐๐ รูป เหล่านั้น เรียนกัมมัฏฐาน ๙ อย่างต่างกันออกไป พากันขึ้นภูเขาลูกหนึ่ง นั่งใต้เงาต้นไม้นั้น ๆ บำเพ็ญสมณธรรม.

สตฺถา วีสโยชนสตมตฺถเก เชตวนมหาวิหาเร นิสินฺโน ว เต ภิกฺขู โอโลเกตฺวา เตสํ จริยาวเสน ธมฺมเทสนํ ววตฺถาเปตฺวา โอภาสํ ผริตฺวา สมฺมุเข นิสีทิตฺวา กเถนฺโต วิย อิมา คาถา

พระศาสดาประทับนั่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร ไกลถึง ๑๒๐ โยชน์ ทอดพระเนตรภิกษุเหล่านั้น ทรงกำหนดพระธรรมเทศนา ด้วยสามารถความประพฤติของหมู่ภิกษุเหล่านั้น ทรงเปล่ง

อภาสิ

พระรัศมีไปประดุจประทับนั่งตรัสเฉพาะหน้า ได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๖๘."เมตฺตาวิหาริ โย ภิกฺขุ
ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทำ สนฺตำ
สงฺขารูปสมำ สุขำ

๓๖๘. "ภิกษุมีปกติอยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พึงบรรลุบทอันสงบ ระงับสังขาร เป็นสุข

๓๖๙. สิญฺจ ภิกฺขุ อิมำ นาวำ,
สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ
เฉตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจ
ตโต นิพฺพานเมหิสิ

๓๖๙. ภิกษุเธอจงวิดเรือนี้ เรือที่เธอวิดแล้ว จักถึงเร็ว เธอตัดราคะและโทสะได้ ต่อจากนั้น ก็จักบรรลุพระนิพพาน

๓๗๐. ปญฺจ ฉินฺเท ปญฺจ ชเห
ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเย
ปญฺจสงฺคาติโค ภิกฺขุ
'โอฆติณฺโณ'ติ วุจฺจติ

๓๗๐. ภิกษุพึงตัดธรรม ๕ อย่าง ละธรรม ๕ อย่าง และบำเพ็ญคุณธรรม ๕ ให้ยิ่ง เราเรียกภิกษุที่ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ อย่างว่า 'ผู้ข้ามโอฆะ'

๓๗๑. ฌาย ภิกฺขุ มา จ ปมาโท
มา เต กามคุเณ ภมสฺสุ จิตฺตำ
มา โลหคุฬำ คิลี ปมตฺโต
มา กนฺทิ 'ทุกฺขมิทนฺ'ติ ทยฺหมาโน

๓๗๑. ภิกษุ เธอจงเพ่งและอย่าประมาท จิตของเธอ อย่าหมุนไปในกามคุณ อย่าประมาท กลืนกินก้อนโลหะ อย่าถูกกรรมแผดเผา คร่ำครวญว่า 'นี้ทุกข์'

๓๗๒. นตฺถิ ฌานำ อปญฺญสฺส
นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน

๓๗๒. คนไม่มีปัญญา ก็ไม่มีฌาน คนไม่มีฌาน ก็ไม่มีปัญญา ผู้ที่มีทั้ง

ตเถว กตฺวา "ตาตา ขมามี"ติ วุตฺเต, อาหํสุ "อยฺเย สเจ โน ขมถ, ปุตฺตสฺส โว สนฺติเก อมฺหากํ ปพฺพชฺชํ ทาเปถา"ติ. สา ปุตฺตํ วนฺทิตฺวา อาห "ตาต อิเม โจรา มม คุเณสุ ตุมฺหากญฺจ ธมฺมกถาย ปสนฺนา ปพฺพชฺชํ ยาจนฺติ, ปพฺพาเชถ เน"ติ. เถโร "สาธู"ติ วตฺวา เตหิ นิวตฺถวตฺถานิ ทสานิ ฉินฺทาเปตฺวา ตมฺพมตฺติกาย รชาเปตฺวา เต ปพฺพาเชตฺวา สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ. อุปสมฺปนฺนกาเลปิ เนสํ เอเกกสฺส สตสฺส วิสุ วิสุ กมฺมฏฺฐานมทาสิ. เต นวสตา ภิกฺขู วิสุ วิสุ นว กมฺมฏฺฐานานิ คเหตฺวา เอกปพฺพตํ อภิรุยฺห ตสฺส ตสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสีทิตฺวา สมณธมฺมํ กรึสุ.

กล่าวว่า "พ่อ ถ้าอย่างนั้นฉันยกโทษให้". แม้โจรที่เหลือก็ทำเช่นนั้น เมื่ออุบาสิกาพูดว่า "พ่อทั้งหลาย ฉันยกโทษให้" จึงพูดว่า "คุณนาย ถ้าคุณนายยกโทษให้พวกผม ก็ให้ผมบรรพชาในสำนักพระลูกชายคุณนายเถิด". อุบาสิกานั้นไหว้บุตรแล้ว พูดว่า "โจรพวกนี้เลื่อมใสคุณของฉัน และธรรมกถาของท่าน จึงพากันขอบรรพชา, ขอพระคุณเจ้าบวชให้โจรเถิด". พระเถระพูดว่า "ดีละ" ให้ตัดชายผ้านุ่งโจร ให้ย้อมน้ำฝาดแดงย้อม บวชให้พวกเขาให้ตั้งมั่นในศีล. แม้เวลาอุปสมบทพระเถระ ให้กัมมัฏฐานต่าง ๆ แก่ภิกษุเหล่านั้น ร้อยละอย่าง (ภิกษุ ๑๐๐ รูป เรียนกัมมัฏฐาน ๑ อย่าง). ภิกษุ ๙๐๐ รูป เหล่านั้น เรียนกัมมัฏฐาน ๙ อย่างต่างกันออกไป พากันขึ้นภูเขาลูกหนึ่ง นั่งใต้เงาต้นไม้นั้น ๆ บำเพ็ญสมณธรรม.

สตฺถา วีสโยชนสตมตฺถเก เชตวนมหาวิหาเร นิสินฺโน ว เต ภิกฺขู โอโลเกตฺวา เตสํ จริยาวเสน ธมฺมเทสนํ ววตฺถาเปตฺวา โอภาสํ ผริตฺวา สมฺมุเข นิสีทิตฺวา กเถนฺโต วิย อิมา คาถา

พระศาสดาประทับนั่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร ไกลถึง ๑๒๐ โยชน์ ทอดพระเนตรภิกษุเหล่านั้น ทรงกำหนดพระธรรมเทศนา ด้วยสามารถความประพฤติของหมู่ภิกษุเหล่านั้น ทรงเปล่ง

อภาสิ

พระรัศมีไปประดุจประทับนั่งตรัสเฉพาะหน้า ได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๖๘."เมตฺตาวิหารี โย ภิกฺขุ
ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทํ สนฺตํ
สงฺขารูปสมํ สุขํ

๓๖๘. "ภิกษุมีปกติอยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา พึงบรรลุบท อันสงบ ระงับสังขาร เป็นสุข

๓๖๙. สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ,
สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ
เฉตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจ
ตโต นิพฺพานเมหิสิ

๓๖๙. ภิกษุเธอจงวิดเรือนี้ เรือที่เธอวิดแล้ว จักถึงเร็ว เธอตัดราคะและโทสะได้ ต่อจากนั้น ก็จักบรรลุพระนิพพาน

๓๗๐. ปญฺจ ฉินฺเท ปญฺจ ชเห
ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเย
ปญฺจสงฺคาติโค ภิกฺขุ
'โอฆติณฺโณ'ติ วุจฺจติ

๓๗๐. ภิกษุพึงตัดธรรม ๕ อย่าง ละธรรม ๕ อย่าง และบำเพ็ญคุณธรรม ๕ ให้ยิ่ง เราเรียกภิกษุที่ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ อย่างว่า 'ผู้ข้ามโอฆะ'

๓๗๑. ฌาย ภิกฺขุ มา จ ปมาโท
มา เต กามคุเณ ภมสฺสุ จิตฺตํ
มา โลหคุฬํ คิลี ปมตฺโต
มา กนฺทิ 'ทุกฺขมิทนฺ'ติ ทยฺหมาโน

๓๗๑. ภิกษุ เธอจงเพ่งและอย่าประมาท จิตของเธอ อย่าหมุนไปในกามคุณ อย่าประมาท กลืนกินก้อนโลหะ อย่าถูกกรรมแผดเผา คร่ำครวญว่า 'นี้ทุกข์'

๓๗๒. นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส
นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน

๓๗๒. คนไม่มีปัญญา ก็ไม่มีฌาน คนไม่มีฌาน ก็ไม่มีปัญญา ผู้ที่มีทั้ง

ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ
ส เว นิพฺพานสนฺติเก

ฌานทั้งปัญญา ชื่อว่า ดำรงใกล้พระนิพพาน

๓๗๓. สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺส
สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน
อมานุสี รติ โหติ
สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโต

๓๗๓. ภิกษุผู้เข้าไปเรือนว่าง มีจิตสงบ เห็นแจ้งธรรมโดยชอบ ย่อมมีความยินดี มิใช่ของมนุษย์

๓๗๔. ยโต ยโต สมฺมสติ
ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ
ลภติ ปีติปาโมชฺชํ
อมตนฺตํ วิชานตํ

๓๗๔. ภิกษุได้ปีติและปราโมทย์ โดยอาการ ที่พิจารณาถึงความเกิดและความเสื่อมแห่งขันธ์ การได้ปีติและปราโมทย์นั้น เป็นธรรมไม่ตายของเหล่าชนผู้รู้แจ้ง

๓๗๕. ตตฺรายมาทิ ภวติ
อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน
อินฺทฺริยคุตฺติ สนฺตุฏฺฐิ
ปาฏิโมกฺเข จ สำวโร

๓๗๕. ธรรมนี้คือ ๑ ความคุ้มครองอินทรีย์ ๒ ความสันโดษ ๓ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เป็นเบื้องต้นในธรรมไม่ตายนั้น มีอยู่แก่ภิกษุผู้มีปัญญาในศาสนานี้

๓๗๖. มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณ
สุทฺธาชีเว อตนฺทิเต
ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส
อาจารกุสโล สิยา
ตโต ปาโมชฺชพหุโล
ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสสี"ติ

๓๗๖. เธอจงคบมิตรที่ดีงาม มีอาชีพบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน ภิกษุพึงประพฤติปฏิสันถาร ฉลาดในอาจาระ เหตุนั้น เธอจักปลื้มใจมาก กระทำที่สุดทุกข์ได้".

ตตฺถ **เมตฺตาวิหารีติ** เมตฺตา-กมฺมฏฺฐาเน กมฺมํ กโรนฺโตปิ เมตฺตาวเสน ติกจตุกฺกชฺฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ฐิโตปิ เมตฺตาวิหารีเยว นาม. **ปสนฺโนติ** โย ปน พุทฺธสาสเน ปสนฺโน โหติ, ปสาทํ โรเปติเยวาติ อตฺโถ. **ปทํ สนฺตนฺติ** นิพฺพานสฺเสตํ นามํ. เอวรูโป หิ ภิกฺขุ สนฺติโกฏฺฐานํ สพฺพสงฺขารานํ อุปสนฺตตาย สงฺขารูปสมํ ปรมสุขตาย "สุขนฺ"ติ ลทฺธนามํ นิพฺพานํ อธิคจฺฉติ, วินฺทติเยวาติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มีปกติอยู่ด้วยเมตตา** ความว่า ผู้ทำกรรมในพระกัมมัฏฐานประกอบด้วยเมตตาอยู่ก็ดี ทำฌานหมวด ๓ หมวด ๔ ให้เกิดด้วยอำนาจเมตตาอยู่ก็ดี ชื่อว่า มีปกติอยู่ด้วยเมตตาแท้. คำว่า **เลื่อมใส** คือ ก็ภิกษุใดเลื่อมใส อธิบายว่า ปลูกความเลื่อมใสในพุทธศาสนา. คำว่า **บทอันสงบ** นั่น เป็นชื่อพระนิพพาน. จริงอยู่ ภิกษุเห็นปานนี้ ย่อมบรรลุ อธิบายว่า ประสบพระนิพพาน ชื่อว่า ระงับสังขาร เพราะระงับสังขารทั้งปวงอันเป็นส่วนความสงบ ซึ่งได้ชื่อว่า "สุข" เพราะเป็นสุขสุดยอด.

สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวนฺติ ภิกฺขุ อิมํ อตฺตภาวสงฺขาตํ นาวํ มิจฺฉาวิตกฺกอุทกํ ฉฑฺเฑนฺโต สิญฺจ. **สิตฺวา เต ลหุเมสฺสตีติ** ยถา หิ มหาสมุทฺเท อุทกสฺเสว ภริตา นาวา ฉิทฺทานิ ปิทหิตฺวา อุทกสฺส สิตฺตตาย สิตฺตา สลฺลหุกา หุตฺวา สมุทฺเท อโนสีทิตฺวา สีฆํ สุปฏฺฐานํ คจฺฉติ, เอวํ ตวาปิ อยํ มิจฺฉาวิตกฺกอุทกภริตา อตฺตภาวนาวา จกฺขุทฺวาราทีนิ ฉิทฺทานิ สํวเรน

คำว่า **ภิกษุ เธอจงวิดเรือนี้** ได้แก่ ภิกษุเธอจงวิดเรือนี้ คืออัตภาพซึ่งมีน้ำคือมิจฉาวิตกทิ้งเสีย. คำว่า **เรือที่เธอวิดแล้วจักแล่นเร็ว** ความว่า เหมือนอย่างว่า เรือคืออัตภาพนี้แม้ของท่านที่เพียบด้วยน้ำ คือมิจฉาวิตก ชื่อว่าอันเธอวิดแล้ว เพราะเธอปิดช่องมีจักษุทวารเป็นต้นโดยการสำรวม วิดน้ำคือมิจฉาวิตกที่เกิดขึ้นออก จึงเบา ไม่จมในสังสารวัฏ พลันถึงท่าคือพระนิพพาน

ปิทหิตฺวา อุปฺปนฺนสฺส มิจฺฉาวิตกฺก-อุทกสฺส สิตฺตตาย สิตฺตา สลฺลหุกา สำสารวฏฺเฏ อโนสีทิตฺวา สีฆำ สุปฏฺฏนำ นิพฺพานำ คมิสฺสติ. **เฉตฺวาติ** ราคโทส-พนฺธนาทีนิปิ ฉินฺท, เอตานิ ฉินฺทิตฺวา อรหตฺตำ ปตฺโต, ตโต อปรภาเค อนุปาทิเสสำ นิพฺพานำ เอหิสีติ อตฺโถ.

เหมือนเรือเพียบ ด้วยน้ำในมหาสมุทร อันเขาวิดแล้ว เพราะปิดช่องวิดน้ำเป็นเรือเบา ไม่อับปางในมหาสมุทรแล่นถึงท่าได้เร็ว ฉะนั้น. คำว่า **ตัดแล้ว** คือ จงตัดแม้เครื่องผูก มีราคะและโทสะเป็นต้น ครั้นตัดเครื่องผูกเหล่านั้นแล้ว ก็บรรลุพระอรหัต อธิบายว่า แต่นั้น คือต่อมาจักบรรลุอนุปาทิเสสนิพพาน.

ปญฺจ ฉินฺเทติ เหฏฺฐาอปาย-สมฺปาปกานิ ปญฺโจรมฺภาคิยสำโยชนานิ ปาเท พทฺธรชฺชุำ ปุริโส สตฺเถน วิย เหฏฺฐามคฺคตฺตเยน ฉินฺเทยฺย.

คำว่า **ตัดธรรม ๕ อย่าง** คือ พึงใช้หมวด ๓ แห่งมรรคขั้นต่ำตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ อย่าง ที่ทำสัตว์ให้ถึงอบายชั้นต่ำ ดุจบุรุษใช้ศัสตราตัดเชือกซึ่งมัดเท้าไว้ ฉะนั้น.

ปญฺจ ฉเหติ อุปริเทวโลกสมฺปาปกานิ ปญฺจุทฺธมฺภาคิยสำโยชนานิ ปุริโส คีวายำ พทฺธรชฺชุกำ วิย อรหตฺตมคฺเคน ฉเหยฺย ปชเหยฺย ฉินฺเทยฺยาติ อตฺโถ. **ปญฺจ จุตฺตริ ภาเวย**ติ อุทฺธมฺภาคิยสำโยชนานำ ปหานตฺถาย สทฺธาทีนิ ปญฺจินฺทริยานิ อุตฺตรึ ภาเวยฺย. **ปญฺจสงฺคาติโค**ติ เอวำ สนฺเต ปญฺจนฺนำ ราคโทสโมหมานทิฏฺฐิ-สงฺคานำ อติกฺกมเนน ปญฺจสงฺคาติโค หุตฺวา ภิกฺขุ "โอฆติณฺโณ"ติ วุจฺจติ

คำว่า **ละธรรม ๕ อย่าง** ความว่า พึงใช้พระอรหัตมรรคละ คือทิ้ง อธิบายว่า ตัดสังโยชน์เบื้องสูง ๕ อย่าง ที่ทำให้สัตว์ถึงเทวโลกชั้นสูง ดุจบุรุษตัดเชือกรัดคอฉะนั้น. คำว่า **พึงเจริญอินทรีย์ ๕ อย่างให้ยิ่ง** ความว่า พึงเจริญอินทรีย์ ๕ อย่าง มีสัทธินทรีย์เป็นต้นให้ยิ่ง เพื่อละสังโยชน์ส่วนเบื้องสูง. คำว่า **ล่วงเครื่องข้อง ๕ อย่าง** ความว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พระศาสดาตรัสเรียกภิกษุผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้อง

"จตฺตาโร โอเฆ ติณฺโณเอวา"ติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

๕ อย่างได้ เพราะก้าวล่วงเครื่องข้อง คือราคะ โทสะ โมหะ มานะ และทิฐิ ๕ อย่างว่า "ข้ามโอฆะได้" อธิบายว่า พระศาสดาตรัสเรียกเธอว่า "ข้ามโอฆะ ๔ ได้จริง ๆ".

ฌาย ภิกฺขูติ ภิกฺขุ ตฺวํ ทวินฺนํ ฌานานํ วเสน ฌาย เจว กายกมฺมาทีสุ จ อปฺปมตฺตวิหาริตาย มา ปมชฺช. **ภมสฺสู**ติ ปญฺจวิเธ จ เต กามคุเณ จิตฺตํ มา ภมตุ. **มา โลหคุฬนฺ**ติ สติโวสฺสคฺคลกฺขเณน หิ ปมาเทน ปมตฺตา นิรเย ตตฺตํ โลหคุฬํ คิลนฺติ, เตน ตํ วทามิ, มา ปมตฺโต หุตฺวา โลหคุฬํ คิลิ. มา นิรเย ทยฺหมาโน "ทุกฺขมิทํ ทุกฺขมิทนฺ"ติ กนฺทีติ อตฺโถ.

คำว่า **ภิกษุเธอจงเพ่ง** คือ ภิกษุ เธอจงเพ่งด้วยอำนาจฌาน ๒ และชื่อว่า อย่าประมาท เพราะไม่ประมาททางกายกรรมเป็นต้นอยู่. คำว่า **หมุนไป** คือ ก็จิตของเธออย่าหมุนไปในกามคุณ ๕ อย่าง. คำว่า **อย่ากลืนกินก้อนโลหะ** ความว่า ก็ ชนผู้ประมาทด้วยความเลินเล่อ มีการปล่อยสติเป็นลักษณะ กลืนกินก้อนโลหะร้อนในนรก ฉะนั้น เราจึงกล่าวกับเธอ เธออย่าประมาทกลืนกินก้อนเหล็ก. อย่าถูกไฟนรกเผา คร่ำครวญว่า "นี้ทุกข์ นี้ทุกข์".

นตฺถิ ฌานนฺติ ฌานุปฺปาทิกาย วายามปฺปญฺญาย อปญฺญสฺส ฌานํ นาม นตฺถิ. **ปญฺญา นตฺถี**ติ อฌายนฺตสฺส จ "สมาหิโต ภิกฺขุ ยถาภูตํ ชานาติ ปสฺสตี"ติ วุตฺตลกฺขณา ปญฺญา นตฺถิ. **ยมฺหิ ฌานญฺจ**

คำว่า **ฌานไม่มี** คือ คนไร้ปัญญาด้วยปัญญาเป็นเหตุพยายามที่ให้ฌานเกิดชื่อว่า ไม่มีฌาน. คำว่า **ไม่มีปัญญา** คือ คนไม่เพ่ง ไม่มีปัญญา มีลักษณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุ มีจิตตั้งมั่นย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง". คำว่า **ผู้ใด**

ปญฺญา จาติ ยมฺหิ ปุคฺคลมฺหิ อิทํ อุภยมฺปิ อตฺถิ, โส นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก ฐิโตเยวาติ อตฺโถ.

มีทั้งฌาน ทั้งปัญญา ความว่า ผู้ที่มีทั้งฌานทั้งปัญญา ทั้ง ๒ อย่างนี้ชื่อว่าอยู่ใกล้พระนิพพานที่สุด.

สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺสาติ กิสฺมิญฺจิเทว วิวิตฺโตกาเส กมฺมฏฺฐานํ อวิชหิตฺวา กมฺมฏฺฐาเน มนสิกาเรน นิสินฺนสฺส. **สนฺตจิตฺตสฺสาติ** นิพฺพุตจิตฺตสฺส. **สมฺมาติ** เหตุนา การเณน ธมฺมํ วิปสนฺตสฺส วิปสฺสนาสงฺขาตา อมานุสี รติ อฏฺฐสมาปตฺติสงฺขาตา ทิพฺพาปิ รติ โหติ อุปฺปชฺชตีติ อตฺโถ.

คำว่า **เข้าไปเรือนเปล่า** คือ ไม่ละกัมมัฏฐาน นั่งด้วยทำไว้ในใจในกัมมัฏฐาน ณ ที่สงัดบางแห่ง. คำว่า **มีจิตสงบ** คือ มีจิตสงบเย็นแล้ว. คำว่า **โดยชอบ** ได้แก่ ความยินดีมิใช่ของมนุษย์ คือวิปัสสนาและความยินดีแม้เป็นทิพย์ คือสมาบัติ ๘ ย่อมมี คือ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เห็นแจ้งธรรมโดยเหตุโดยการณ์.

ยโต ยโต สมฺมสตีติ อฏฺฐตึสายารมฺมเณสุ กมฺมํ กโรนฺโต เยน เยนากาเรน, ปุเรภตฺตาทีสุ วา กาเลสุ ยสฺมึ ยสฺมึ อตฺตโน อภิรุจิเต กาเล, อภิรุจิเต กมฺมฏฺฐาเน กมฺมํ กโรนฺโต สมฺมสติ. **อุทยพฺพยนฺติ** ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ ปญฺจวีสติยา ลกฺขเณหิ อุทยํ ปญฺจวีสติยาเอว จ ลกฺขเณหิ วยํ. **ปีติปาโมชฺชนฺติ** เอวํ ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ สมฺมสนฺโต ธมฺมปีตึ ธมฺมปาโมชฺชญฺจ ลภติ. **อมตนฺติ** ตํ สปฺปจฺจเย นามรูเป ปากเฏ หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺเต อุปฺปนฺนํ

คำว่า **โดยอาการที่พิจารณา** ความว่า ทำกรรมในอารมณ์ ๓๘ ประการโดยอาการใด ๆ คือ ทำกรรมในกาลก่อนภัตเป็นต้น กาลใดใดซึ่งตนชอบใจ หรือทำกรรมในกัมมัฏฐานที่ชอบใจ ชื่อว่าย่อมพิจารณาเห็น. คำว่า **ความเกิดและเสื่อม** ได้แก่ ความเกิดขึ้นแห่งขันธ์ ๕ โดยลักษณะ ๒๕ อย่าง และความเสื่อมแห่งขันธ์ ๕ โดยลักษณะ ๒๕ เช่นกัน. คำว่า **ปีติและปราโมทย์** ความว่า เมื่อพิจารณาขันธ์ที่เกิดขึ้นและเสื่อมไปชื่อว่า ได้ปีติปราโมทย์ในธรรม. คำว่า

ปีติปาโมชฺชํ อมตมหานิพฺพาน-สมฺปาปกตฺตา วิชานตํ ปณฺฑิตานํ อมตเมวาติ อตฺโถ.

เป็นอมตะ ความว่า เมื่อนามรูปพร้อมทั้งปัจจัยปรากฏขึ้นชัดเจน ปีติและปราโมทย์ที่เกิดขึ้นนั้น ชื่อว่า เป็นอมตะของผู้รู้แจ้ง คือ บัณฑิต เพราะให้สัตว์บรรลุอมตมหานิพพาน.

ตตฺรายมาทิ ภวตีติ ตตฺถ อยํ อาทิ อิทํ ปุพฺพฏฺฐานํ โหติ. **อิธ ปญฺญสฺสาติ** อิมสฺมึ สาสเน ปณฺฑิตภิกฺขุโน. อิทานิ ตํ "อาที"ติ วุตฺตํ ปุพฺพฏฺฐานํ ทสฺเสนฺโต "อินฺทฺริยคุตฺตี"ติ-อาที อาห. จตุปาริสุทฺธิสีลํ หิ ปุพฺพฏฺฐานํ นาม. ตตฺถ **อินฺทฺริยคุตฺตีติ** อินฺทฺริยสංวโร. **สนฺตุฏฺฐีติ** จตุปจฺจยสนฺโตโส. เตน อาชีวปาริสุทฺธิเจว ปจฺจยสนฺนิสฺสิตญฺจ สีลํ กถิตํ. **ปาฏิโมกฺเขติ** ปาฏิโมกฺขสงฺขาเต เชฏฺฐกสีเล ปาริปูรีการิตา กถิตา.

คำว่า **ธรรมนี้เป็นเบื้องต้นในอมตธรรมนั้น** คือ ธรรมนี้เป็นเบื้องต้น คือ ปีติและปราโมทย์ มีฐานะเริ่มต้นในอมตธรรมนั้น. คำว่า **ผู้มีปัญญา ในศาสนานี้** คือ ภิกษุผู้ฉลาดในศาสนา. พระศาสดาเมื่อทรงแสดงฐานะเบื้องต้นนั้นที่ตรัสว่า "เบื้องต้น" จึงตรัสคำเป็นต้นว่า "คุ้มครองอินทรีย์". จริงอยู่ ปาริสุทธิศีล ๔ เป็นฐานะเบื้องต้น, การสำรวมอินทรีย์ชื่อว่า **ความคุ้มครองอินทรีย์** ในพระคาถานั้น. ความสันโดษปัจจัย ๔ ชื่อว่า **ความสันโดษ.** ด้วยคำว่า สันโดษนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถึงอาชีวปาริสุทธิศีลและปัจจยสันนิสิตศีล. ด้วยคำว่า **ในพระปาฏิโมกข์** พระศาสดาตรัสถึงการบำเพ็ญศีลที่ประเสริฐ คือ พระปาฏิโมกข์ให้บริบูรณ์.

มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณติ วิสฺสฏฺฐกมฺมนฺเต อปฺปฏิรูปสหาเย วชฺเชตฺวา สารชีวิตาย สุทฺธาชีเว ชงฺฆพลํ นิสฺสาย ชีวิตกปฺปนาย กลฺยาณมิตฺเต ภชสฺสุ เสวสฺสูติ อตฺโถ. **ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺสาติ** อามิสปฏิสนฺถาเรน ธมฺมปฏิสนฺถาเรน จ สมฺปนฺนวุตฺติตาย ปฏิสนฺถารวุตฺติ อสฺส, ปฏิสนฺถารการโก ภเวยฺยาติ อตฺโถ. **อาจารกุสโลติ** สีลปิ อาจาโร, วตฺตปฺปฏิวตฺตมฺปิ อาจาโร, ตตฺถ กุสโล สิยา, เฉโก ภเวยฺยาติ อตฺโถ. **ตโต ปาโมชฺชพหุโลติ** ตโต ปฏิสนฺถารวุตฺติโต จ อาจารโกสลฺลโต จ อุปฺปนฺเนน ธมฺมปาโมชฺเชน ปาโมชฺชพหุโล หุตฺวา ตฺวํ สกลสฺสาปิ วฏฺฏทุกฺขสฺส อนฺตํ กริสฺสสี"ติ อตฺโถ.

คำว่า **จงคบมิตรที่ดีงาม** ความว่า ละสหายที่ไม่เหมาะเสีย ผู้สละการงาน จงคบ คือเสพมิตรที่ดีงาม ชื่อว่า มีอาชีพบริสุทธิ์ เพราะมีชีวิตเป็นแก่นสาร ไม่เกียจคร้าน เพราะอาศัยกำลังแข้งเลี้ยงชีพ. คำว่า **ประพฤติปฏิสันถาร** คือ ชื่อว่า ประพฤติปฏิสันถาร เพราะประพฤติสมบูรณ์ด้วยปฏิสันถาร ด้วยสิ่งของและธรรมะ อธิบายว่า ทำปฏิสันถาร. คำว่า **ฉลาดเรื่องมารยาท** คือ แม้ศีลชื่อว่ามารยาท, แม้วัตรปฏิบัติก็ชื่อว่ามารยาท, ควรเป็นผู้ฉลาด อธิบายว่า เฉียบแหลมในมารยาทนั้น. คำว่า **เหตุนั้น เธอจักปลื้มใจมาก** ความว่า ท่านจักชื่อว่า มากด้วยความปราโมทย์ เพราะบันเทิงในธรรมที่เกิดจาก การประพฤติปฏิสันถาร และความฉลาดในมารยาทนั้น ทำที่สุดวัฏทุกข์แม้ทั้งสิ้นได้.

เอวํ สตฺถารา เทสิตาสุ อิมาสุ คาถาสุ เอกเมกิสฺสา คาถาย ปริโยสาเน เอกเมกํ ภิกฺขุสตํ นิสินฺนนิสินฺนฏฺฐาเนเยว สห สมฺภิทาหิ

บรรดาพระคาถาเหล่านี้ที่พระศาสดาทรงแสดงไว้ในเวลาคาถาแต่ละคาถาจบลง ภิกษุแต่ละ ๑๐๐ บรรลุพระอรหัต พร้อมปฏิสัมภิทา ณ ที่ที่ตนนั่งแล้ว ๆ เหาะ

อรหตฺตํ ปตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา. สพฺเพปิ เต ภิกฺขู อากาเสเนว วีสติโยชนสติกํ กนฺตารํ อติกฺกมิตฺวา ตถาคตสฺส สุวณฺณสรีรํ วณฺเณนฺตา ปาเท วนฺทึสูติ.

ขึ้นไป, ภิกษุเหล่านั้นแม้ทั้งหมด เหาะข้ามทางกันดาร ๑๒๐ โยชน์ ชมเชยสรีระพระตถาคตเจ้า ซึ่งมีสีดุจทองคำ ถวายบังคมพระบาท ดังนี้แล.

สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ สตฺตมํ.

เรื่องภิกษุหลายรูป เรื่องที่ ๗ จบ.

๘. ปญฺจสตภิกฺขุวตฺถุ

๓๗๗. วสฺสิกา วิย ปุปฺผานิ
มชฺชวานิ ปมุญฺจติ
เอวํ ราคญฺจ โทสญฺจ
วิปฺปมุญฺเจถ ภิกฺขโว.

๘. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

๓๗๗. ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงปลด-
เปลื้องราคะและโทสะเสีย เหมือน
มะลิ สลัดดอกที่เหี่ยว ฉะนั้น.

๘. ปญฺจสตภิกฺขุวตฺถุ

วสฺสิกา วิย ปุปฺผานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปญฺจสเต ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เต กิร สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺเญ สมณธมฺมํ กโรนฺตา ปาโตว ปุปฺผิตานิ วสฺสิกปุปฺผานิ สายํ วณฺฏโต มุจฺจนฺตานิ ทิสฺวา "ปุปฺผานํ วณฺเฏหิ มุจฺจนโต มยํ ปฐมตรํ ราคาทีหิ มุจฺจิสฺสามา"ติ วายมึสุ. สตฺถา เต ภิกฺขู โอโลเกตฺวา "ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม วณฺฏโต มุจฺจนกปุปฺเผน วิย วฏฺฏทุกฺขโต มุจฺจิตุํ วายมิตพฺพเมวา"ติ วตฺวา คนฺธกุฏิยํ นิสินฺโน ว อาโลกํ ผริตฺวา อิมํ คาถมาห

๓๗๗. "วสฺสิกา วิย ปุปฺผานิ
มชฺชวานิ[๑] ปมุญฺจติ,
เอวํ ราคญฺจ โทสญฺจ
วิปฺปมุญฺเจถ ภิกฺขโว"ติ.

๘. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุ ๕๐๐ รูป ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **เหมือนมะลิสลัดดอกที่เหี่ยว ฉะนั้น** เป็นต้น.

ทราบว่า ภิกษุเหล่านั้น เรียนพระกัมมัฏฐานสำนักพระศาสดา บำเพ็ญสมณธรรมในป่า เห็นดอกมะลิบานช่วงเช้า เวลาเย็นหลุดจากขั้ว จึงพากันพยายาม ด้วยหวังว่า "พวกเราจักหลุดพ้นจากกิเลสมีราคะเป็นต้น ก่อนดอกไม้หลุดจากขั้ว". พระศาสดาทอดพระเนตรภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่า ภิกษุพึงพยายามพ้นจากวัฏทุกข์ ประหนึ่งดอกไม้หลุดจากขั้ว ฉะนั้น" ประทับนั่งที่พระคันธกุฎี เปล่งพระรัศมี ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๗๗. "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงปลดเปลื้องราคะและโทสะเสีย เหมือนมะลิ สลัดดอกที่เหี่ยว ฉะนั้น".

---

[๑] ฉ. มทฺทวานิ.

ตตฺถ **วสฺสิกาติ** สุมนา. **มชฺชวานีติ** มิลาตานิ. อิทํ วุตฺตํ โหติ "ยถา วสฺสิกา หิยฺโย ปุปฺผิตปุปฺผานิ ปุนทิวเส ปุราณภูตานิ มุญฺจติ วณฺฏโต วิสฺสชฺเชติ เอวํ ตุเมฺหปิ ราคาทโย โทเส วิปฺปมุญฺจถาติ.

มะลิ ชื่อว่า **วัสสิกา** ในพระคาถานั้น. คำว่า **เหี่ยวแห้ง** คือ เหี่ยวแล้ว. ท่านกล่าวคำอธิบายนี้ไว้ว่า "ท่านทั้งหลาย จงปลดเปลื้องกิเลสเครื่องประทุษร้ายมีราคะเป็นต้น ดุจมะลิปล่อยดอกที่บานสะพรั่งวันวาน เป็นดอกเก่าวันรุ่งขึ้นจากขั้ว ฉะนั้น".

เทสนาวสาเน สพฺเพปิ เต ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสูติ.

เวลาจบเทศนา ภิกษุแม้ทั้งหมดตั้งอยู่ในอรหัตผล ดังนี้แล.

ปญฺจสตภิกฺขุวตฺถุ อฏฺฐมํ.

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป เรื่องที่ ๘ จบ.

๐๑-๕.ม.ปาฏิเทส

๙. สนฺตกายตฺเถรวตฺถุ

๓๗๘. สนฺตกาโย สนฺตวาโจ
สนฺตมโน สุสมาหิโต
วนฺตโลกามิโส ภิกฺขุ
"อุปสนฺโต"ติ วุจฺจติ.

๙. เรื่องพระสันตกายเถระ

๓๗๘. เราเรียกภิกษุผู้สงบกาย สงบวาจา
สงบใจ ตั้งมั่นดีแล้ว คายอามิส
ในโลกเสียได้ว่า "ผู้สงบระงับ".

๙. สนฺตกายตฺเถรวตฺถุ

สนฺตกาโยติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สนฺตกายตฺเถรํ นาม อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิร เอกทิวสํ หตฺถปาท-กุกฺกุจฺจนฺนาม นาโหสิ. กายวิชมฺภนรหิโต สนฺตอตฺตภาโว อโหสิ. โส กิร สีหโยนิยา อาคโต เถโร. สีหา กิร เอกทิวสํ โคจรํ คเหตฺวา รชตสุวณฺณ-มณิปวาฬคุหานํ อญฺญตรํ ปวิสิตฺวา มโนสิลาหริตาลจุณฺเณสุ สตฺตาหํ นิปชฺชิตฺวา สตฺตเม ทิวเส อุฏฺฐาย นิปนฺนฏฺฐานํ โอโลเกตฺวา, สเจ นงฺคุฏฺฐสฺส วา กณฺณานํ วา ปาทานํ วา จลิตตฺตา มโนสิลาหริตาลจุณฺณานํ วิปฺปกิณฺณตฺตํ ปสฺสนฺติ, "น เต อิทํ ชาติยา วา โคตฺตสฺส วา ปฏิรูปนฺ"ติ ปุน สตฺตาหํ นิราหารา นิปชฺชนฺติ, จุณฺณานํ ปน วิปฺปกิณฺณภาเว อสติ "อิทํ เต ชาติโคตฺตานํ อนุจฺฉวิกนฺ"ติ อาสยา นิกฺขมิตฺวา วิชมฺภิตฺวา ทิสา อนุวิโลเกตฺวา ติกฺขตฺตุํ สีหนาทํ นทิตฺวา โคจราย ปกฺกมนฺติ. เอวรูปาย

๙. เรื่องพระสันตกายเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระสันตกายเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้สงบกาย** เป็นต้น.

ได้ยินมาว่า พระเถระนั้นไม่มีการคะนองมือคะนองเท้าเลยแม้แต่วันเดียว. ท่านเว้นจากการบิดกาย มีอัตภาพสงบ, ข่าวว่า พระเถระนั้นมาจากกำเนิดราชสีห์. นัยว่า วันหนึ่งราชสีห์ทั้งหลาย คาบเหยื่อเข้าไปถ้ำแห่งใดแห่งหนึ่ง บรรดาถ้ำเงิน ถ้ำทอง ถ้ำแก้วมณี ถ้ำแก้วประพาฬ นอนบนจุณมโนศิลาและหรดาลทั้ง ๗ วัน พอวันที่ ๗ ก็ลุกขึ้นมองดูที่นอน ถ้าเห็นจุณมโนศิลาและหรดาลกระจัดกระจายเพราะตนกระดิกหาง หู หรือเท้า คิดว่า "การทำเช่นนี้ไม่เหมาะสมแก่ชาติ หรือโคตรของเจ้า" จึงนอนอดอาหารอีก ๗ วัน, แต่เมื่อจุณไม่กระจัดกระจาย คิดว่า "นี้เหมาะสมแก่ชาติและโคตรเจ้า" จึงออกจากที่อาศัย บิดกายชำเลืองดูทิศ บันลือสีหนาท ๓ ครั้ง แล้วหลีกไปหากิน. ภิกษุนี้มาจากกำเนิดราชสีห์ เห็นปานนี้. ภิกษุทั้งหลาย เห็นความประพฤติเรียบ-

สีหโยนิยา อาคโต อยํ ภิกฺขุ. ตสฺส กายสมาจารํ ทิสฺวา ภิกฺขู สตฺถุ อาโรเจสุ “น โน ภนฺเต สนฺตกายตฺเถร-สทิโส ภิกฺขุ ทิฏฺฐปุพฺโพ, อิมสฺส หิ นิสินฺนฏฺฐาเน หตฺถจลนํ วา ปาทจลนํ วา กายวิชมฺภิตา วา นตฺถี”ติ.

ร้อยทางกายของท่าน จึงกราบทูลพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เคยเห็นภิกษุเช่นกับพระสันตกายเถระ สถานที่ที่ภิกษุนี้นั่ง ไม่มีการแกว่งมือแกว่งเท้า หรือบิดกายเลย”.

ตํ สุตฺวา สตฺถา “ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม สนฺตกายตฺเถเรน วิย กายาทีหิ อุปสนฺเตเนว ภวิตพฺพนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาสดับถ้อยคำนั้นแล้ว ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุพึงสงบกายทวารเป็นต้น ดุจท่านสันตกายเถระ” ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๗๘.“สนฺตกาโย สนฺตวาโจ
สนฺตมโน สุสมาหิโต
วนฺตโลกามิโส ภิกฺขุ
‘อุปสนฺโต’ติ วุจฺจตี”ติ.

๓๗๘. “เราเรียกภิกษุผู้สงบกาย สงบวาจา สงบใจ ตั้งมั่นดีแล้ว คายอามิสในโลกเสียได้ว่า ‘ผู้สงบระงับ”.

ตตฺถ **สนฺตกาโยติ** ปาณาติปาตาทีนํ อภาเวน สนฺตกาโย. **สนฺตวาโจติ** มุสาวาทาทีนํ อภาเวน สนฺตวาโจ, อภิชฺฌาทีนํ อภาเวน สนฺตมโน, กายาทีนํ ติณฺณมฺปิ สุฏฺฐุ สมาหิตตฺตา สุสมาหิโต, จตูหิ มคฺเคหิ โลกามิสสฺส วนฺตตาย วนฺตโลกามิโส ภิกฺขุ อพฺภนฺตเร ราคาทีนํ อุปสนฺตตาย “อุปสนฺโต”ติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **สงบกาย** ความว่า ชื่อว่า สงบกาย เพราะไม่มีการฆ่าสัตว์เป็นต้น. คำว่า **สงบวาจา** ความว่า ชื่อว่า สงบวาจา เพราะไม่มีการพูดเท็จเป็นต้น, ชื่อว่า สงบใจ เพราะไม่มีอภิชฌาเป็นต้น ชื่อว่า ตั้งมั่นดี เพราะตั้งทวารแม้ทั้ง ๓ มีกายทวารเป็นต้นไว้อย่างดี ชื่อว่า คายอามิสในโลก เพราะใช้มรรค ๔ สำรอกอามิสในโลก

พระศาสดาตรัสเรียกว่า "ผู้สงบ" เพราะสงบระงับราคะเป็นต้นภายใน.

เทสนาวสาเน โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

เวลาจบเทศนา ภิกษุนั้นตั้งอยู่ในอรหัตผล. เทศนาเกิดประโยชน์แก่ชนผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

สนฺตกายตฺเถรวตฺถุ นวมํ.

เรื่องพระสันตกายเถระ เรื่องที่ ๙ จบ.

๑๐. นงฺคลถุฏฺเถรวตฺถุ

๓๗๙. อตฺตนา โจทยตฺตานํ
ปฏิมํเสตมตฺตนา
โส อตฺตคุตฺโต สติมา
สุขํ ภิกฺขุ วิหาหิสิ

๓๘๐. อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ
อตฺตา ว อตฺตโน คติ
ตสฺมา สํยม อตฺตานํ
อสฺสํ ภทฺรว วาณิโช.

๑๐. เรื่องพระนังคลกูฏเถระ

๓๗๙. เธอจงตักเตือนตนด้วยตนเอง จง
พิจารณาตนนั้นด้วยตน ภิกษุ
เธอนั้นมีสติปกครองตนแล้ว จัก
อยู่สบาย

๓๘๐. ตนแลเป็นที่พึ่ง เป็นคติของตน
เพราะฉะนั้น เธอจงสงวนตน
เหมือนพ่อค้า สงวนม้าตัวเจริญ
ฉะนั้น.

๑๐. นงฺคลกูฏฺเถรวตฺถุ

อตฺตนา โจทยตฺตานนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต นงฺคลกูฏฺเถรํ[๑] อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร ทุคฺคตมนุสฺโส ปเรสํ ภตึ กตฺวา ชีวติ. ตสฺส เอโก ภิกฺขุ ปิโลติกขณฺฑนิวตฺถํ นงฺคลํ อุกฺขิปิตฺวา คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา เอวมาห "กึ ปน เต เอวํ ชีวนโต ปพฺพชิตุํ น วรนฺ"ติ. "โก มํ ภนฺเต เอวํ ชีวนฺตํ ปพฺพาเชสฺสตี"ติ. "สเจ ปพฺพชิสฺสสิ, อหนฺตํ ปพฺพาเชสฺสามี"ติ. "สาธุ ภนฺเต. สเจ มํ ปพฺพาเชสฺสถ, ปพฺพชิสฺสามี"ติ. อถ นํ โส เถโร เชตวนํ เนตฺวา สหตฺเถน นหาเปตฺวา มาลเก ฐเปตฺวา ปพฺพาเชตฺวา นิวตฺถปิโลติกขณฺเฑน สทฺธึ นงฺคลํ มาลกสีมายเมว รุกฺขสาขาย ฐปาเปสิ. โส อุปสมฺปนฺนกาเลปิ อุปสมบท เธอได้ชื่อว่า "นังคลกูฏเถระ". "นงฺคลกูฏฺเถโร"เตฺวว ปญฺญายิ.

๑๐. เรื่องพระนังคลกูฏเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระนังคลกูฏเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **จงเตือนตนด้วยตนเอง** เป็นต้น.

ทราบมาว่า มนุษย์เข็ญใจคนหนึ่งรับจ้างคนอื่นเลี้ยงชีพ. ภิกษุรูปหนึ่งเห็นเขานุ่งผ้าเก่าแบกไถเดินไป จึงพูดอย่างนี้ว่า "เธอบวช ไม่ประเสริฐกว่าเป็นอยู่อย่างนี้หรือ". มนุษย์เข็ญใจตอบว่า "ใครจะให้ผมผู้เป็นอยู่อย่างนี้บวช". ภิกษุบอกว่า "หากจะบวช ฉันจักให้เธอบวช". มนุษย์เข็ญใจตอบว่า "ดีละ ขอรับ ถ้าท่านให้ผมบวช ผมก็จักบวช". ครานั้น พระเถระนั้นนำเขาไปวัดเชตวัน ให้อาบน้ำด้วยมือตัวเอง พักในโรงแล้วจึงให้บวช ให้เขาเก็บไถ พร้อมกับผ้านุ่งผืนเก่าไว้ที่กิ่งไม้ใกล้แดนโรงที่พักนั่นเอง. แม้เวลา

---

[๑] ฉ. นงฺคลกูลตฺเถรํ.

โส พุทฺธานํ อุปฺปนฺนลาภสกฺการํ นิสฺสาย ชีวนฺโต อุกฺกณฺฐิตฺวา ตํ วิโนเทตุํ อสกฺโกนฺโต "นทานิ สทฺธาเทยฺยานิ กาสายานิ ปริทหิตฺวา คมิสฺสามี"ติ รุกฺขมูลํ คนฺตฺวา อตฺตนาว อตฺตานํ โอวทิ "อหิริก นิลฺลชฺช อิทานิ วาเสตฺวา วิพฺภมิตฺวา ภตึ กตฺวา ชีวิตุกาโม ชาโต"ติ. ตสฺเสวํ อตฺตานํ โอวทนฺตสฺเสว จิตฺตํ ตนุภาวํ คตํ. โส นิวตฺติตฺวา ปุน กติปาหจฺจเยน อุกฺกณฺฐิตฺวา ตเถว อตฺตานํ โอวทิ. ปุนสฺส จิตฺตํ นิวตฺติ. โส อิมินา ว นีหาเรน อุกฺกณฺฐิตกาเล ตตฺถ คนฺตฺวา อตฺตานํ โอวทติ. อถ นํ ภิกฺขู ตตฺถ อภิณฺหํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "อาวุโส นงฺคลกูฏตฺเถร กสฺมา เอตฺถ คจฺฉสี"ติ ปุจฺฉึสุ. โส "อาจริยสฺส สนฺติกํ คจฺฉามิ ภนฺเต"ติ วตฺวา กติปาหสฺเสว อรหตฺตํ ปาปุณิ.

ภิกฺขู เตน สทฺธึ เกฬึ กโรนฺตา อาหํสุ "อาวุโส นงฺคลกูฏตฺเถร ตว วิจรณมคฺโค อวฬญฺโช วิย ชาโต, อาจริยสฺส สนฺติกํ น คจฺฉสิ มญฺเญ"ติ.

เธออาศัยลาภสักการะ ที่เกิดแด่พระพุทธเจ้าเลี้ยงชีพ กระสันไม่อาจบรรเทาความกระสันนั้นได้ จึงตกลงใจว่า "บัดนี้เราจักไม่นุ่งห่มผ้ากาสายะทีคนมีศรัทธาถวาย เที่ยวไป" ไปยังโคนต้นไม้โอวาทตนด้วยตนเองว่า "เจ้าคนปราศจากหิริหมดยางอาย ใคร่อยากจะนุ่งผ้าขี้ริ้วนี้สึกไปทำการรับจ้างเลี้ยงชีพ". เมื่อท่านโอวาทตนเช่นนี้ จิตถึงความเบาบาง. ท่านกลับมาได้ ๒-๓ วัน ก็กระสันอีก จึงสอนตนเช่นนั้น. จิตของท่านกลับได้อีก. เวลากระสันท่านไป ณ ที่นั้น โอวาทตนโดยทำนองนี้. คราวนั้น ภิกษุทั้งหลายพบท่านไปที่นั่นประจำ จึงถามว่า "ท่านนังคลกูฏเถระ เหตุไรท่านจึงไปที่นั้น". ท่านตอบว่า "ผมไปสำนักอาจารย์ขอรับ" ต่อมาอีก ๒-๓ วัน ก็บรรลุอรหัตผล.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อทำการเยาะเย้ยกับท่าน จึงกล่าวว่า "ท่านนังคลกูฏเถระทางที่เที่ยวไปของท่านประหนึ่งไร้ร่องรอย ชะรอยท่านจะไม่ไปสำนักอาจารย์อีก".

"อาม ภนฺเต, มยํ สํสคฺเค สติ อคมิมฺหา, อิทานิ ปน โน สํสคฺโค ฉินฺโน, เตน น คจฺฉามา"ติ. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู "เอส อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ สตฺถุ ตมตฺถํ อาโรเจสุ. สตฺถา "อาม ภิกฺขเว มม ปุตฺโต อตฺตนา ว อตฺตานํ โจเทตฺวา ปพฺพชิตกิจฺจสฺส มตฺถกํ ปตฺโต"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

พระเถระตอบว่า "อย่างนั้นขอรับ เมื่อมีกิเลสเครื่องข้องผมจึงไป แต่บัดนี้ผมตัดกิเลสเครื่องข้องได้แล้ว เพราะเหตุนั้นผมจึงไม่ไปอีก". พวกภิกษุฟังคำตอบนั้นแล้วเข้าใจว่า "ภิกษุนี้พูดคำไม่จริง พยากรณ์อรหัตผล" จึงกราบทูลความนั้นแด่พระศาสดา. พระศาสดาตรัสว่า "ใช่ ภิกษุทั้งหลาย บุตรเราเตือนตนด้วยตนเองถึงที่สุดกิจบรรพชิตแล้ว" เมื่อทรงแสดงธรรมได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๓๗๙."อตฺตนา โจทยตฺตานํ
ปฏิมํเสตมตฺตนา
โส อตฺตคุตฺโต สติมา
สุขํ ภิกฺขุ วิหาหิสิ

๓๗๙. "เธอจงตักเตือนตนด้วยตนเอง จงพิจารณาตนนั้นด้วยตน ภิกษุเธอนั้นมีสติปกครองตนแล้ว จักอยู่สบาย

๓๘๐. อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ
อตฺตา ว อตฺตโน คติ
ตสฺมา สญฺญม อตฺตานํ
อสฺสํ ภทฺรํว วาณิโช"ติ.

๓๘๐. ตนแลเป็นที่พึ่ง เป็นคติของตน เพราะฉะนั้น เธอจงสงวนตน เหมือนพ่อค้า สงวนม้าตัวเจริญฉะนั้น".

ตตฺถ **โจทยตฺตานนฺติ** อตฺตนา ว อตฺตานํ โจทย สารย. **ปฏิมํสาติ** อตฺตนา ว อตฺตานํ ปริวีมํส. **โสติ** โส ตฺวํ ภิกฺขุ เอวํ สนฺเต อตฺตนา ว คุตฺตตาย อตฺตคุตฺโต อุปฏฺฐิตสฺสติตาย

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จง เตือนตน** ความว่า จงตักเตือนตน คือ ทำตนให้รู้สึกด้วยตนเอง. คำว่า **จง พิจารณาตน** ได้แก่ ตรวจตราดูตนด้วยตนเอง. คำว่า **นั้น** ความว่า ภิกษุเธอ

สติมา หุตฺวา สพฺพิริยาปเถสุ สุขํ วิหริสฺสตีติ อตฺโถ.

นั้น เมื่อตักเตือนพิจารณาตนอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า ปกครองตนได้ เพราะปกครองตนเอง ชื่อว่า มีสติ เพราะมีสติตั้งมั่นจักอยู่สบายทุกอิริยาบถ.

นาโถติ อวสฺสโย ปติฏฺฐา, โก หิ นาโถ ปโร ภเวยฺย, ยสฺมา ปรสฺส อตฺตภาเว ปติฏฺฐาย กุสลํ วา กตฺวา สคฺคปรายเนน มคฺคํ วา ภาเวตฺวา สจฺฉิกตผเลน ภวิตุํ น สกฺกา, ตสฺมา "โก หิ นาม ปโร นาโถ ภเวยฺยา"ติ อตฺโถ. **ตสฺมาติ** ยสฺมา อตฺตา ว อตฺตโน คติ ปติฏฺฐา สรณํ, ตสฺมา ยถา ภทฺรํ อสฺสาชานิยํ ตํ นิสฺสาย ลาภํ ปตฺถยนฺโต ตสฺส วิสมฏฺฐานจารํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทิวสสฺส ติกฺขตฺตุํ นหาเปนฺโต โภเชนฺโต สยเมติ ปฏิชคฺคติ เอวํ ตฺวัมฺปิ อนุปฺปนฺนสฺส อกุสลสฺส อุปฺปาทํ นิวาเรนฺโต สติสมฺโมเสน อุปฺปนฺนํ ปชหนฺโต อตฺตานํ สยม โคปย. เอวํ สนฺเต ปฐมชฺฌานํ อาที กตฺวา โลกิยโลกุตฺตร-วิเสสํ อธิคมิสฺสสีติ อตฺโถ.

คำว่า **เป็นที่พึ่ง** ความว่า เป็นที่อาศัย คือ ที่พำนัก คนอื่นใครเล่าเป็นที่พึ่งได้, เพราะไม่อาจอาศัยอัตภาพคนอื่นสร้างกุศลมุ่งสวรรค์ได้ หรือบำเพ็ญมรรคทำผลให้แจ้งได้ **ฉะนั้น** จึงมีอธิบายว่า "**คนอื่นใครเล่าเป็นที่พึ่งได้**". คำว่า **เพราะเหตุนั้น** เป็นต้น ความว่า เพราะตนเป็นคติ คือที่พำนัก ได้แก่ สรณะของตน, ฉะนั้น เธอจงป้องกันการเกิดขึ้นแห่งอกุศลที่ยังไม่เกิด ขจัดอกุศลที่เกิดแล้ว เพราะหลงลืมสติ ชื่อว่า สงวน คือปกครองตน เหมือนพ่อค้าม้าอาศัยม้านั้น ตัวเจริญ คือ ตัวอาชาไนย ปรารถนาลาภ กีดกันม้าไม่ให้เที่ยวไปสถานที่ไม่เหมาะสม ให้อาบน้ำ กินหญ้า วันละ ๓ ครั้ง ชื่อว่า สงวน คือ ประคับประครองฉะนั้น. เมื่อสงวนเช่นนี้ เธอก็จักบรรลุ

คุณวิเศษทั้งโลกิยะทั้งโลกุตระ เริ่มต้นแต่ปฐมฌาน.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

นงฺคลกูฏตฺเถรวตฺถุ ทสมํ.

เรื่องพระนังคลกูฏเถระ เรื่องที่ ๑๐ จบ.

๑๑. วกฺกลิตฺเถรวตฺถุ

๓๘๑. ปาโมชฺชพหุโล ภิกฺขุ
ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทํ สนฺตํ
สงฺขารูปสมํ สุขํ.

๑๑. เรื่องพระวักกลิเถระ

๓๘๑. ภิกษุ ผู้มากด้วยความปราโมทย์
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พึง
บรรลุบทอันสงบ ระงับสังขาร
เป็นสุข.

๑๑. วกฺกลิตฺเถรวตฺถุ

ปาโมชฺชพหุโลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต วกฺกลิตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิรายสฺมา สาวตฺถิยํ พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐํ ตถาคตํ ทิสฺวา สตฺถุ สรีรสมฺปตฺตึ โอโลเกตฺวา สรีรสมฺปตฺติ-ทสฺสเนน อติตฺโต, "เอวํ อหํ นิจฺจกาลํ ตถาคตํ ทฏฺฐุํ ลภิสฺสามี"ติ สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา, ยตฺถ จิเตน สกฺกา ทสพลํ ปสฺสิตุ, ตตฺถ ฐิโต สชฺฌายกมฺมฏฺฐานมนสิการาทีนิ ปหาย สตฺถารํ โอโลเกนฺโต วิจรติ. สตฺถา ตสฺส ญาณปริปากํ อาคเมนฺโต กิญฺจิ อวตฺวา "อิทานิสฺส ญาณํ ปริปากํ คตนฺ"ติ ญตฺวา "กึ เต วกฺกลิ อิมินา ปูติกาเยน ทิฏฺเฐน, โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสติ, โย มํ ปสฺสติ, โส ธมฺมํ ปสฺสตี"ติ วตฺวา โอวทิ.

๑๑. เรื่องพระวักกลิเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภพระวักกลิเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์** เป็นต้น.

ทราบว่า ท่านผู้มีอายุนั้น เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมืองสาวัตถี เจริญวัยแล้ว เห็นพระตถาคตเสด็จเข้าไปบิณฑบาต แลดูพระสรีรสมบัติ พระศาสดา ไม่อิ่มใจด้วยการเห็นสรีรสมบัติ จึงบรรพชาในสำนักพระศาสดา ด้วยหวังว่า "ด้วยอุบายนี้ เราจักได้เห็นพระตถาคตตลอดกาลเป็นนิตย์" ยืน ณ สถานที่เป็นที่ตนยืน แล้วสามารถเห็นพระทศพลได้ ละการสาธยายและมนสิการกัมมัฏฐานเป็นต้น เที่ยวมองดูพระศาสดา. พระศาสดาทรงรอญาณของท่านแก่กล้า จึงไม่ตรัสอะไร ทรงทราบว่า "บัดนี้ญาณของเธอถึงความแก่กล้าแล้ว" จึงตรัสโอวาทว่า "วักกลิ ด้วยกายที่เน่าเปื่อยอันเธอเฝ้าดูอยู่นี้ จะมีประโยชน์อะไรแก่เธอ, วักกลิคนใดแล

เห็นธรรม, คนนั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม".

โส เอวํ โอวทิโตปิ สตฺถุ ทสฺสนํ ปหาย เนว อญฺญตฺถ คนฺตุ๋ สกฺโกติ. อถ นํ สตฺถา "นายํ ภิกฺขุ สํเวคํ อลภิตฺวา พุชฺฌิสฺสตี"ติ อุปกฏฺฐาย วสฺสูปนายิกาย ราชคหํ คนฺตฺวา วสฺสูปนายิกาทิวเส "อเปหิ วกฺกลี"ติ ปณาเมติ. โส "น มํ สตฺถา อาลปตี"ติ เตมาสํ สตฺถุ สมฺมุเข ฐาตุ๋ อสกฺโกนฺโต "กึ มยฺหํ ชีวิเตน, ปพฺพตา อตฺตานํ ปาเตสฺสามี"ติ คิชฺฌกูฏ๋ อภิรุหิ.

พระวักกลินั้น แม้พระศาสดาโอวาทอย่างนั้น ก็ไม่อาจจะงดดูพระศาสดาไปที่อื่นได้. ครานั้น พระศาสดาทรงดำริว่า "ภิกษุนี้ ไม่ได้ความสังเวชก็จักไม่รู้สำนึก" เมื่อใกล้เข้าพรรษาเสด็จไปกรุงราชคฤห์ วันเข้าพรรษา ทรงขับไล่ท่านว่า "หลีกไปวักกลิ". ท่านคิดว่า "พระศาสดาไม่ทรงสนทนากับเรา" ไม่อาจทนอยู่สู้พระพักตร์พระศาสดาถึง ๓ เดือน จึงคิดว่า "จะมีประโยชน์อะไร ด้วยชีวิตของเรา เราจักยังตนให้ตกจากภูเขา" จึงขึ้นเขาคิชฌกูฏ.

สตฺถา ตสฺส กิลมนภาวํ ญตฺวา "อยํ ภิกฺขุ มม สนฺติกา อสฺสาสํ อลภนฺโต มคฺคผลานํ อุปนิสฺสยํ นาเสยฺยา"ติ อตฺตานํ ทสฺเสตุ๋ โอภาสํ มุญฺจิ. อถสฺส สตฺถุ ทิฏฐกาลโต ปฏฺฐาย ตาวมหนฺโตปิ โสโก ปหียิ. สตฺถา สุกฺขํ ตฬากํ โอเมน ปูเรนฺโต วิย เถรสฺส พลวปีติปาโมชฺชุ๋ อุปฺปาเทตุ๋ อิมํ คาถมาห

พระศาสดา ทรงทราบว่าท่านลำบาก ทรงดำริว่า "ภิกษุนี้ไม่ได้รับคำปลอบโยนจากสำนักเรา จะทำอุปนิสัยมรรคผลให้ฉิบหาย" ทรงเปล่งพระรัศมีไปแสดงพระองค์. ต่อมาตั้งแต่ท่านเห็นพระศาสดา ความเศร้าโศกแม้ใหญ่เพียงนั้นก็หายไป. พระศาสดาเป็นประหนึ่ง นำน้ำใส่สระที่แห้งจนเต็ม เพื่อยังความปีติและปราโมทย์อันมีกำลัง ให้เกิดขึ้นแก่พระเถระจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๑.“ปาโมชฺชพหุโล ภิกฺขุ
ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทํ สนฺตํ
สงฺขารูปสมํ สุขนฺ”ติ.

ตสฺสตฺโถ ปกติยาปิ ปาโมชฺชพหุโล ภิกฺขุ พุทฺธสาสเน ปสาทํ โรเปติ, โส เอวํ ปสนฺโน พุทฺธสาสเน “สนฺตํ ปทํ สงฺขารูปสมํ สุขนฺ”ติ. ลทฺธนามํ นิพฺพานํ อธิคจฺเฉยฺยาติ. อิมญฺจิ ปน คาถํ วตฺวา สตฺถา วกฺกลิตฺเถรสฺส หตฺถํ ปสาเรตฺวา

๓๘๑. “ภิกษุ ผู้มากด้วยความปราโมทย์ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พึงบรรลุบทอันสงบ ระงับสังขาร เป็นสุข”.

พระคาถานั้น มีเนื้อความดังนี้ว่า ปกติแล้ว ภิกษุมากด้วยความปราโมทย์ ปลูกความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา, ท่านเลื่อมใสเช่นนี้แล้ว พึงบรรลุพระนิพพานในพุทธศาสนา ซึ่งได้ชื่อว่า “บทอันสงบ ระงับสังขาร เป็นสุข”. ก็แล พระศาสดาครั้นตรัสพระคาถานี้แล้ว ทรงเหยียดพระหัตถ์ ตรัสพระคาถานี้แก่พระวักกลิว่า

“เอหิ วกฺกลิ มา ภายิ
โอโลเกหิ ตถาคตํ
อหนฺตํ อุทฺธริสฺสามิ
ปงฺเก สนฺนํว กุญฺชรํ
เอหิ วกฺกลิ มา ภายิ
โอโลเกหิ ตถาคตํ
อหนฺตํ อุทฺธริสฺสามิ
ราหุคฺคหิตํว จนฺทิมนฺติ.

“มาเถิด วักกลิ เธออย่ากลัว จงมองดูพระตถาคต เราจักยกเธอขึ้น เหมือนบุคคลพยุงช้างตัวจมเปือกตมขึ้น ฉะนั้น มาเถิด วักกลิ เธออย่ากลัว จงมองดูพระตถาคต เราจักยกเธอขึ้น เหมือนคนช่วยพระจันทร์ที่ถูกราหูจับ ฉะนั้น”.

อิมา คาถา อภาสิ. โส “ทสพโล เม ทิฏฺโฐ ‘เอหี’ติ จ อวฺหานํ ลทฺธนฺ”ติ

ท่านยังปีติอันมีกำลังให้เกิดขึ้นว่า “เราได้พบพระทศพล ทั้งยังได้คำเรียกว่า

พลปีตึ อุปฺปาเทตฺวา "กุโต นุ โข คนฺตพฺพนฺ"ติ คมนมคฺคํ อปสฺสนฺโต ทสพลสฺส สมฺมุเข อากาเส อุปฺปติตฺวา ปฐมปาเท ปพฺพเต ฐิเต ว สตฺถารา วุตฺตคาถํ อาวชฺเชนฺโต อากาเสเยว ปีตึ วิกฺขมฺเภตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา ตถาคตํ วนฺทมาโน ว โอตริตฺวา สตฺถุ สนฺติเก อฏฺฐาสิ. อถ นํ สตฺถา อปรภาเค สทฺธาธิมุตฺตานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปสีติ.

'มาเถิด' จึงคิดว่า "ไปทางไหนดีหนอ" ไม่พบทางไป จึงเหาะ ณ เฉพาะพระพักตร์พระทศพล เมื่อเท้าแรกเหยียบภูเขา ระลึกถึงพระคาถาที่พระศาสดาตรัส ข่มความอิ่มใจกลางอากาศนั่นแล บรรลุพระอรหัตพร้อมปฏิสัมภิทา ถวายบังคมพระศาสดา ได้ลงมายืน ณ สำนักพระศาสดา. ครั้นต่อมา พระศาสดาทรงแต่งตั้งท่านในตำแหน่งเลิศกว่าภิกษุผู้หลุดพ้นได้เพราะศรัทธา ดังนี้แล.

วกฺกลิตฺเถรวตฺถุ เอกาทสมํ.

เรื่องพระวักกลิเถระ เรื่องที่ ๑๑ จบ.

๑๒. สุมนสามเณรวตฺถุ

๓๘๒. โย หเว ทหโร ภิกฺขุ
ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน
โส อิมํ โลกํ ปภาเสติ
อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมา.

๑๒. เรื่องสุมนสามเณร

๓๘๒. ภิกษุยังหนุ่มแน่น พากเพียรใน
พุทธศาสนา ย่อมทำให้โลกนี้
สว่างไสว ดุจพระจันทร์พ้นจาก
หมอก สว่างอยู่ ฉะนั้น.

๑๒. สุมนสามเณรวตฺถุ

โย หเวติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปุพฺพาราเม วิหรนฺโต สุมนสามเณรํ อารพฺภ กเถสิ. ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา.

๑๒. เรื่องสุมนสามเณร

พระศาสดาประทับ ณ บุพพาราม ทรงปรารภสุมนสามเณร ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใด แล** เป็นต้น. อนุบุพพีกถาในเรื่องนั้น ดังต่อไปนี้.

ปทุมุตฺตรกาลสฺมึ หิ เอโก กุลปุตฺโต สตฺถารํ จตุปริสมชฺเฌ เอกํ ภิกฺขุ ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา ตํ สมฺปตฺตึ ปตฺถยมาโน. สตฺถารํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา "ภนฺเต อหมฺปิ อนาคเต เอกสฺส พุทฺธสฺส สาสเน ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺโค ภเวยฺยน"ติ ปตฺถนํ ฐเปสิ. สตฺถา กปฺปสตสหสฺสํ โอโลเกนฺโต ตสฺส ปตฺถนาย สมิชฺฌนภาวํ วิทิตฺวา "อิโต กปฺปสตสหสฺสมตฺถเก โคตมพุทฺธสฺส สาสเน ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺโค อนุรุทฺธตฺเถโร นาม ภวิสฺสสี"ติ พฺยากาสิ. โส ตํ พฺยากรณํ สุตฺวา เสฺว ปตฺตพฺพํ วิย ตํ สมฺปตฺตึ มญฺญมาโน ปรินิพฺพุเต สตฺถริ ภิกฺขู ทิพฺพจกฺขุปริกมฺมํ ปุจฺฉิตฺวา สตฺตโยชนิกํ

ความพิสดารว่า ในกาลพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ปทุมุตระ กุลบุตรผู้หนึ่งเห็นพระศาสดาตั้งภิกษุรูปหนึ่งในตำแหน่งเลิศกว่าภิกษุผู้มีทิพยจักษุ ท่ามกลางบริษัท ๔ ปรารถนาสมบัตินั้น จึงนิมนต์พระศาสดาถวายทานภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขถึง ๗ วัน ตั้งความปรารถนาว่า "พระเจ้าข้า ขอข้าพระองค์เลิศกว่าภิกษุผู้มีตาทิพย์ ในศาสนาพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต". พระศาสดาทรงตรวจดูถึงแสนกัป ทรงทราบว่าความปรารถนาของเขาจะสำเร็จ จึงพยากรณ์ว่า "นับจากภัททกัปนี้ไปอีก ๑๐๐,๐๐๐ กัป ในศาสนาพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม เธอจักชื่อว่าอนุรุทธเถระ เลิศกว่าภิกษุผู้ได้ทิพยจักษุ". เขาฟังคำพยากรณ์นั้นแล้ว สำคัญสมบัตินั้นดุจบรรลุในวันพรุ่งนี้, เมื่อพระศาสดา

กาญฺจนถูปํ ปริกฺขิปิตฺวา อเนกานิ ปรินิพพานแล้ว จึงถามพวกภิกษุถึง
ทีปรุกฺขสหสฺสานิ กาเรตฺวา ทีปปูชํ บริกรรมเพื่อได้ทิพยจักษุ ให้ทำต้นโคม
กาเรตฺวา ตโต จุโต เทวโลเก ประทีปหลายพันต้น ล้อมพระสถูปทอง
นิพฺพตฺเตตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สตสหสฺส- สูงใหญ่ได้ ๗ โยชน์ ให้ทำการบูชาด้วย
กปฺปานิ สํสริตฺวา อิมสฺมึ กปฺเป ประทีป จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว เกิดใน
พาราณสิยํ ทลิทฺทกุเล นิพฺพตฺโต เทวโลก ท่องเที่ยวไปในเทวโลกและ
สุมนเสฏฺฐี นิสฺสาย ตสฺส ติณหารโก มนุษยโลก ๑๐๐,๐๐๐ กัป ในกัปนี้เกิดใน
หุตฺวา ชีวิตํ กปฺเปสิ. "อนฺนภาโร"ติสฺส ตระกูลคนเข็ญใจกรุงพาราณสี อาศัย
นามํ อโหสิ. สุมนเสฏฺฐีปิ ตสฺมึ นคเร สุมนเศรษฐี ขนหญ้าให้สุมนเศรษฐีนั้น
นิจฺจกาลํ มหาทานํ เทติ. เลี้ยงชีพ. เขามีนามว่า "อันนภาระ".
ฝ่ายสุมนเศรษฐี ถวายมหาทาน
ตลอดกาลเป็นนิตย์ ในพระนครนั้น.

อเถกทิวสํ อุปริฏฺโฐ นาม ภายหลังวันหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้า
ปจฺเจกพุทฺโธ คนฺธมาทเน นิโรธ- นามว่าอุปริฏฐะ ออกจากนิโรธสมาบัติ
สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย "กสฺส นุ โข ณ ภูเขาคันธมาทน์ คิดว่า "เราจักทำ
อนุคฺคหํ กริสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา "อชฺช การอนุเคราะห์ใครหนอ" ทราบว่า "วันนี้
มยา อนฺนภารสฺส อนุคฺคหํ กาตุํ ควรอนุเคราะห์นายอันนภาระ ช่วงนี้เขา
วฏฺฏติ, อิทานิ จ โส อฏวิโต ติณํ กำลังขนหญ้า จากดงกลับมาเรือน"
อาทาย เคหํ อาคมิสฺสตี"ติ ญตฺวา จึงอุ้มบาตรครองจีวรไปด้วยฤทธิ์ ปรากฏ
ปตฺตจีวรมาทาย อิทฺธิยา คนฺตฺวา ตรงหน้านายอันนภาระ. นายอันนภาระ
อนฺนภารสฺส สมฺมุเข ปจฺจุฏฺฐาสิ. เห็นท่านอุ้มบาตรเปล่า จึงถามว่า
อนฺนภาโร ตํ ตุจฺฉปตฺตหตฺถํ ทิสฺวา "ท่านขอรับ ท่านได้ภิกษาบ้างหรือยัง"
"อปิ ภนฺเต ภิกฺขํ ลภิตฺถา"ติ ปุจฺฉิตฺวา เมื่อท่านตอบว่า "เราจักได้ท่าน
"ลภิสฺสามิ มหาปุญฺญา"ติ วุตฺเต, ผู้มีบุญมาก" จึงเรียนว่า "ท่านผู้เจริญ

๑๖-๗-๑๓-๓๓๓๓

"เตนหิ ภนฺเต โถกํ อาคเมถา"ติ ติณกาชํ ฉฑฺเฑตฺวา เวเคน เคหํ คนฺตฺวา "ภทฺเท มยฺหํ ฐปิตภาคภตฺตํ อตฺถิ นตฺถี"ติ ภริยํ ปุจฉิตวา "อตฺถิ สามี"ติ วุตฺเต, เวเคน ปจฺจาคนฺตฺวา ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปตฺตํ อาทาย "มยฺหํ ทาตุกามตาย สติ เทยฺยธมฺโม น โหติ, เทยฺยธมฺเม สติ ปฏิคฺคาหกํ น ลภามิ, อชฺช ปน เม ปฏิคฺคาหโก จ ทิฏฺโฐ เทยฺยธมฺโม จ อตฺถิ, ลาภา วต เม"ติ เคหํ คนฺตฺวา ปตฺเต ภตฺตํ ปกฺขิปาเปตฺวา ปจฺจาหริตฺวา ปจฺเจก-พุทฺธสฺส หตฺเถ ปติฏฺฐาเปตฺวา

ถ้าอย่างนั้นโปรดรอหน่อยเถิด" ทิ้งหาบหญ้า รีบกลับไปเรือน ถามภรรยาว่า "นางผู้เจริญ มีภัตที่เก็บเพื่อฉันหรือไม่" เมื่อนางตอบว่า "มี นาย" จึงรีบกลับมารับบาตร พระปัจเจกพุทธเจ้าไปเรือนด้วยคิดว่า "เมื่อเราอยากถวายไทยธรรมกลับไม่มี เมื่อมีไทยธรรมก็ไม่ได้ปฏิคาหก แต่วันนี้เราพบปฏิคาหก ทั้งไทยธรรมก็มีเป็นลาภ ของเราหนอ" เทภัตลงในบาตรนำกลับมาถวายในมือพระปัจเจกพุทธเจ้าตั้งความปรารถนาว่า

"อิมินา ปน ทาเนน
มา เม ทาลิทฺทิยํ อหุ
นตฺถีติ วจนํ นาม
มา อโหสิ ภเว ภเว

"ด้วยทานนี้ ข้าพเจ้าอย่าได้มีความขัดสน คำว่า ไม่มี อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้าในภพน้อยใหญ่

ภนฺเต เอวรูปา ทุชฺชีวิตา มุจฺเจยฺยํ, 'นตฺถี'ติ ปทเมว น สุเณยฺยนฺ"ติ ปตฺถนํ ฐเปสิ. ปจฺเจกพุทฺโธ "เอวํ โหตุ มหาปุญฺญา"ติ อนุโมทนํ กตฺวา ปกฺกามิ.

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าพึงพ้นจากการเลี้ยงชีพอย่างฝืดเคืองปานนี้, ไม่พึงได้ฟังบทว่า 'ไม่มี" เลย. พระปัจเจกพุทธเจ้าทำอนุโมทนาว่า "จงสำเร็จสมปรารถนาเถิด ท่านผู้มีบุญ" ดังนี้แล้วหลีกไป.

สุมนเสฏฐิโนปิ ฉตฺเต อธิวตฺถา เทพดาซึ่งสิงในฉัตรแม้ของสุมนเศรษฐี เทวตา กล่าวว่า

"อโห ทานำ ปรมทานำ อุปริฏฺเฐ สุปฺปติฏฺฐิตนฺ"ติ

"น่าชื่นใจจริง ทานอันเป็นทาน ยอดเยี่ยมอันนายอันนภาระ ตั้งไว้ดีแล้ว ในพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่า อุปริฏฐะ"

วตฺวา ติกฺขตฺตุำ สาธุการำ อทาสิ. อถ นำ เสฏฺฐี "กึ มำ เอตฺตกำ กาลำ ทานำ ททมานำ น ปสฺสสี"ติ อาห. "นาหำ ตว ทานำ อารพฺภ สาธุการำ เทมิ, อนฺนภาเรน ปน อุปริฏฺฐสฺส ทินฺนปิณฺฑปาเต ปสีทิตฺวา มยา เอส สาธุกาโร ปวตฺติโต"ติ. โส "อจฺฉริยำ วโภ, อหำ เอตฺตกำ กาลำ ทานำ เทนฺโต เทวตำ สาธุการำ ทาเปตุำ นาสกฺขึ, อนฺนภาโร มำ นิสฺสาย ชีวนฺโต เอกปิณฺฑปาเตเยว สาธุการำ ทาเปสิ, ตสฺส ทาเน อนุจฺฉวิกำ กตฺวา ตำ ปิณฺฑปาตำ มม สนฺตกำ กริสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา ตำ ปกฺโกสาเปตฺวา "อชฺช ตยา กสฺสจิ ทินฺนนฺ"ติ ปุจฺฉิ. "อาม สามิ, อุปริฏฺฐปจฺเจกพุทฺธสฺส เม อชฺช

ให้สาธุการ ๓ ครั้ง. ครานั้น เศรษฐีกล่าวกับเทพดานั้นว่า "ท่านไม่เห็นเราถวายทานตั้งนานแล้วหรือ". เทพดาตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่ได้ให้สาธุการปรารภทานของท่าน แต่ข้าพเจ้าให้สาธุการนั้นเป็นไปเพราะเลื่อมใสบิณฑบาตที่นายอันนภาระถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า พระนามว่าอุปริฏฐะ". เศรษฐีนั้นคิดว่า "น่าอัศจรรย์จริง ท่านผู้เจริญ เราถวายทานนานเท่านี้ไม่สามารถให้เทพดาสาธุการได้, ในบิณฑบาตคราวเดียว นายอันนภาระซึ่งอาศัยเราอยู่ ทำให้เทพดาให้สาธุการได้, เราจักทำสิ่งที่เหมาะในทานของเขา และทำบิณฑบาตนั้นกลับเป็นของเรา". จึงให้เรียกเขามาถามว่า "วันนี้ เจ้าให้อะไรแก่ใครบ้างหรือ". นายอันนภาระตอบว่า

ภตฺตํ ทินฺนนฺ"ติ.

"นาย ให้ครับ วันนี้ผมถวายภัตตาหารแก่พระอุปริฏฐปัจเจกพุทธเจ้า".

"หนฺท โภ กหาปณํ คเหตฺวา เอตํ มยฺหํ ปิณฺฑปาตํ เทหี"ติ. "น เทมิ สามี"ติ. โส ยาว สหสฺสํ วฑฺเฒสิ. อิตโร สหสฺเสนาปิ น อทาสิ. อถ นํ "โหตุ โภ, ยทิ ปิณฺฑปาตํ น เทสิ สหสฺสํ คเหตฺวา ปตฺตึ เม เทหี"ติ อาห. โส "อยฺเยน สทฺธึ มนฺเตตฺวา ชานิสฺสามี"ติ เวเคน ปจฺเจกพุทฺธํ สมฺปาปุณิตฺวา "ภนฺเต สุมนเสฏฺฐี สหสฺสํ ทตฺวา ตุมฺหากํ ปิณฺฑปาเต ปตฺตึ ยาจติ, กึ กโรมี"ติ ปุจฺฉิ.

เศรษฐีกล่าวว่า "เอาเถอะพ่อ เจ้ารับกหาปณะแล้ว ให้บิณฑบาตนั้นแก่ฉันเถิด". นายอันนภาระตอบว่า 'ให้ไม่ได้ครับนาย". เศรษฐีนั้นขึ้นราคาให้จนถึง ๑,๐๐๐ นายอันนภาระไม่ได้ให้แม้ด้วยทรัพย์ ๑,๐๐๐. ครั้งนั้น เศรษฐีกล่าวกับเขาว่า "ช่างเถิดผู้เจริญ ถ้าเจ้าไม่ให้บิณฑบาตก็ถือเอาทรัพย์ ๑,๐๐๐ แล้วให้ส่วนบุญฉันเถิด". เขากล่าวว่า "ผมปรึกษาพระคุณเจ้าก่อนจักรู้ได้" รีบไปทันพระปัจเจกพุทธเจ้า เรียนถามว่า "ท่านผู้เจริญ สุมนเศรษฐีให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แล้วขอส่วนบุญในบิณฑบาตท่าน, ผมจะทำอย่างไร".

อถสฺส โส อุปมํ อาหริ "เสยฺยถาปิ ปณฺฑิต กุลสติเก คาเม เอกสฺมึ ฆเร ทีโป ชาเลยฺย, เสสา อตฺตโน เตเลน วฏฺฏึ เตเมตฺวา คณฺหิตฺวา ชาลาเปตฺวา คณฺเหยฺยุ, ปุริมทีปสฺส ปภา 'อตฺถี'ติ วตฺตพฺพา 'นตฺถี"ติ. "อติเรกตรา ภนฺเต ปภา

ทีนั้น ท่านนำความมาเปรียบเทียบแก่เขาว่า "แม้ฉันใด ท่านผู้เป็นบัณฑิตประทีปในเรือนหลัง ๑ ใน ๑๐๐ ตระกูลพึงลุกโพลงขึ้น, ชนที่เหลือเอาน้ำมันของตนชุบไส้ ไปจุดไฟดวงอื่นให้ลุกโพลงถือเอา, คนจะพูดถึงแสงสว่างประทีปดวงเดิมว่า 'มี' หรือ 'ไม่มี". นาย

โหตี"ติ. "เอวเมว ปณฺฑิต อุฬุงฺกยาคุ วา โหตุ กฏจฺฉุภิกฺขา วา อตฺตโน ปิณฺฑปาเต ปเรสํ ปตฺตึ เทนฺตสฺส ยตฺตกานํ เทติ, ตตฺตกํ วฑฺฒติ, ตฺวํ หิ เอกเมว ปิณฺฑปาตํ อทาสิ, เสฏฺฐิสฺส ปน ปตฺติยา ทินฺนาย เทฺว ปิณฺฑปาตา โหติ, เอโก ตว, เอโก ตสฺสา"ติ.

อันนภาระตอบว่า "มีแสงสว่างมากกว่าครับ". พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวว่า "ฉันนั้นนั่นแล ท่านผู้เป็นบัณฑิต จะเป็นข้าวยาคูกระบวยหนึ่ง หรือภิกษาทัพพีหนึ่งก็ตาม, เมื่อคนให้ส่วนบุญในบิณฑบาตของตนแก่คนอื่น, ให้แก่คนมีประมาณเท่าใด บุญมีประมาณเท่านั้น ย่อมเจริญ, ท่านได้ให้บิณฑบาตเพียงส่วนเดียว, เมื่อให้ส่วนบุญแก่เศรษฐี บิณฑบาตกลายเป็น ๒ ส่วน คือ ของท่านส่วนหนึ่ง ของเศรษฐีนั้นส่วนหนึ่ง".

โส "สาธุ ภนฺเต"ติ ตํ อภิวาเทตฺวา เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "คณฺห สามิ ปตฺตินฺ"ติ อาห. "เตนหิ อิเม กหาปเณ คณฺหา"ติ. "นาหํ ปิณฺฑปาตํ วิกฺกีณามิ. สทฺธาย ตว ปตฺตึ ทมฺมี"ติ. "ตฺวํ สทฺธาย เทสิ, สทฺธาย อหัปิ ตว คุณํ ปูเชมิ, คณฺห ตาต, อิโต ปฏฺฐาย จ ปน มา สหตฺถา กมฺมํ อกาสิ, วีถิยํ ฆรํ มาเปตฺวา วส เยน จ เต อตฺโถ โหติ, สพฺพํ มม สนฺติกา คณฺหาหี"ติ อาห. นิโรธา วุฏฺฐิตสฺส ปน ทินฺนปิณฺฑปาโต ตทเหว วิปากํ เทติ,

เขารับว่า "ดีละ ท่านผู้เจริญ" ไหว้พระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ไปสำนักเศรษฐีกล่าวว่า "นาย ท่านรับเอาส่วนบุญเถิด". เศรษฐีกล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้น เจ้าก็รับเอากหาปณะเหล่านี้ไป". นายอันนภาระตอบว่า "ผมไม่ได้ขายบิณฑบาต ผมให้ส่วนบุญท่านด้วยศรัทธา". เศรษฐีกล่าวว่า "เจ้าให้ด้วยศรัทธา แม้เราบูชาคุณของเจ้า ด้วยศรัทธา รับไปเถิด พ่อ, ก็แล ต่อแต่นี้ตัวท่านอย่าทำงานด้วยมือของตนเลย จงปลูกเรือนอยู่ริมถนน ถือเอาสิ่งที่เจ้าต้องการทั้งหมดจากสำนักของฉัน". ก็

ตสฺมา ราชาปิ ตำ ปวตฺตึ สุตฺวา ปิณฑบาตที่ถวายท่าน ผู้ออกจาก
อนฺนภารำ ปกฺโกสาเปตฺวา ปตฺตึ นิโรธสมาบัติให้ผลวันนั้น. เพราะฉะนั้น
คเหตฺวา มหนฺตำ โภคำ ทตฺวา ตสฺส แม้พระราชาสดับเรื่องราวนั้น ให้เรียก
เสฏฺฐิฏฺฐานำ ทาเปสิ. นายอันนภาระมา ทรงรับส่วนบุญ
พระราชทานโภคะมากมาย รับสั่งให้
ประทาน ตำแหน่งเศรษฐีแก่เขา.

โส สุมนเสฏฺฐิสฺส สหายโก เขาเป็นเพื่อนสุมนเศรษฐี ทำบุญ
หุตฺวา ว ยาวชีวำ ปุญฺญานิ กตฺวา ตลอดชีวิต จุติจากอัตภาพนั้นแล้ว เกิด
ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา ณ เทวโลก ท่องเที่ยวไปในเทวโลกและ
เทฺวมนุสฺเสสุ สำสรนฺโต อิมสฺมึ มนุษยโลก, พุทธุปบาทกาลนี้ ถือปฏิสนธิ
พุทฺธุปฺปาเท กปิลวตฺถุนคเร อมิโตทนสฺส ณ ตำหนักเจ้าศากยะ พระนามว่า
สกฺกสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. อมิโตทนะ นครกบิลพัสดุ์. พระประยูร-
"อนุรุทฺโธ"ติสฺส นามำ กรึสุ. โส ญาติขนานนามกุมารนั้นว่า "อนุรุทธะ".
มหานามสกฺกสฺส กนิฏฺฐภาตา สตฺถุ พระกุมารเป็นพระกนิฏฐภาดาเจ้าศากยะ
จูฬปิตุ ปุตฺโต ปรมสุขุมาโล มหาปุญฺโญ นามมหานามะ เป็นโอรสพระเจ้าอาของ
อโหสิ. เอกทิวสำ กิร ฉสุ ขตฺติเยสุ พระศาสดาเป็นสุขุมาลชาติอย่างยิ่ง มี
ปูเว ลกฺขำ กตฺวา คุเฬหิ กีฬนฺเตสุ, บุญมาก. ทราบว่า วันหนึ่ง เมื่อกษัตริย์
อนุรุทฺโธ ปราชิโต ปูวานำ อตฺถาย ๖ พระองค์ ใช้ขนมทำคะแนนเล่นขลุบกัน,
มาตุ สนฺติกำ ปหิณิ. สา มหนฺตำ เจ้าอนุรุทธะแพ้ จึงส่งข่าวไปสำนักมารดา
สุวณฺณถาลำ ปูเรตฺวา ปูเว ปหิณิ. เพื่อต้องการขนม. มารดานั้น บรรจุถาด
ปูเว ขาทิตฺวา ปุน กีฬนฺโต ปราชิโต ทองคำจนเต็มส่งขนมไปให้. เจ้าอนุรุทธะ
ตเถว ปหิณิ. เสวยขนมแล้ว เล่นอีกก็แพ้ ส่ง (ข่าว)
ไปเช่นนั้นเหมือนเดิม.

เอวं ติกฺขตฺตุं ปูเวสุ อาหเฏสุ จตุตฺเถ วาเร มาตา "อิทานิ ปูวา นตฺถี"ติ ปหิณิ. ตสฺสา วจนं สุตฺวา "นตฺถี"ติ ปทสฺส อสฺสุตปุพฺพตาย "นตฺถิปูวา นาม อิทานิ ภวิสฺสนฺตี"ติ สญฺญं กตฺวา "คจฺฉ, นตฺถิปูเว อาหรา"ติ เปเสสิ. อถสฺส มาตา "นตฺถิปูเว กิร อยฺเย เทถา"ติ วุตฺเต, "มม ปุตฺเตน 'นตฺถี'ติ ปทं อสฺสุตปุพฺพं, กถं นุ โข ตं นตฺถิภาวं ชานาเปยฺยนฺ"ติ สุวณฺณปาตึ โธวิตฺวา อปราย สุวณฺณาปาติยา ปฏิกุชฺเชตฺวา "หนฺท ตาต อิมं มม ปุตฺตสฺส เทหี"ติ ปหิณิ.

เมื่อคนนำขนมมาถึง ๓ ครั้ง, ครั้งที่ ๔ มารดาส่ง (ข่าว) ไปว่า "บัดนี้ ขนมไม่มี". เจ้าอนุรุทธะสดับคำมารดานั้น สำคัญว่า "บัดนี้ จักมีขนมชื่อไม่มี" เพราะตนไม่เคยสดับ บทว่า "ไม่มี" ส่ง(คน)ไป โดยสั่งว่า "เจ้าจงไปนำขนมไม่มีมา". คราวนั้น มารดาพระกุมารนั้นเมื่อคนรับใช้ทูลว่า "นัยว่า ขอพระแม่เจ้า จงให้ขนมไม่มี" ทรงดำริว่า "บุตรเราไม่เคยฟังบทว่า 'ไม่มี', เราจะให้เขาทราบว่าขนมไม่มีอย่างไรดีหนอ" ทรงล้างถาดทองคำเอาถาดทองคำใบอื่นครอบ ส่งไปว่า "เอาเถิดพ่อ จงให้ถาดทองคำนี้แก่บุตรเราเถิด".

ตสฺมึ ขเณ นครปริคฺคาหกา เทวตา "อมฺหากํ สามินา อนนฺนภารกาเล อุปริฏฺฐปจฺเจกพุทฺธสฺส ภาคภตฺตํ ทตฺวา 'นตฺถีติ ปทเมว น สุเณยฺยนฺ'ติ ปตฺถนา ฐปิตา, สเจ มยํ ตมตฺถํ ญตฺวา อชฺฌุเปกฺเขยฺยาม, มุทฺธาปิ โน สตฺตธา ผเลยฺยา"ติ จินฺเตตฺวา ทิพฺพปูเวหิ ปาตึ ปูรยึสุ. โส ปุริโส ปาตึ อาหริตฺวา เตสํ สนฺติเก ฐเปตฺวา วิวริ. เตสํ คนฺโธ สกลนครํ ผริ. ปูเว

ขณะนั้น เทพดาผู้รักษาพระนครคิดว่า "เจ้าอนุรุทธะผู้เป็นนายของพวกเราถวายภัตรส่วนตนแก่พระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าอุปริฏฐะแล้วตั้งความปรารถนาว่า 'เราไม่พึงได้ฟังบทว่า ไม่มี' ในกาลเป็นคนขนหญ้าชื่ออันนภาระ หากพวกเราทราบความนั้นแล้วทำเฉย ศีรษะของพวกเราก็จะแตกเป็น ๗ เสี่ยง" จึงบรรจุขนมทิพย์เต็มถาด. บุรุษนั้นนำถาดมาวางไว้สำนักเจ้าศากยะเหล่านั้น แล้วเปิดออก. กลิ่น

ปน มุเข ฐปิตมตฺเต สตฺตรสหรณี-สหสฺสานิ ผริตฺวา อฏฺฐาสิ.

ขนมทิพย์เหล่านั้นตลบทั่วพระนคร. เมื่อพอวางขนมไว้ในพระโอษฐ์ กลิ่นก็ซ่านไปทางเส้นประสาทรับรส ๗,๐๐๐ ตั้งอยู่แล้ว.

อนุรุทฺโธ จินฺเตสิ "น วต มํ มญฺเญ อิโต ปุพฺเพ มาตา ปิยายติ, น หิ เม อญฺญทา ตาย นตฺถิปูวา นาม ปกฺกปุพฺพา"ติ. โส คนฺตฺวา มาตรํ เอวมาห "อมฺม นาหํ ตว ปิโย"ติ. "ตาต กึ วเทสิ, มม อกฺขีหิปิ ทหยมสฺโตปิ ตฺวํ ปิยตโร"ติ. "สจาหํ อมฺม ตว ปิโย, กสฺมา มม ปุพฺเพ เอวรูเป นตฺถิปูเว นาม น อทาสี"ติ. สา ตํ ปุริสํ ปุจฺฉิ "ตาต กิญฺจิ ปาติยํ อโหสี"ติ. "อาม อยฺเย, ปูวานํ ปาติ ปริปุณฺณา อโหสิ, น เม เอวรูปา ทิฏฺฐปุพฺพา"ติ. สา จินฺเตสิ "ปุตฺโต เม กตปุญฺโญ, เทวตาหิสฺส ทิพฺพปูวา ปหิตา ภวิสฺสนฺตี"ติ. โสปิ มาตรํ อาห "อมฺม น มยา เอวรูปา ปูวา ขาทิตปุพฺพา, อิโต ปฏฺฐาย เม นตฺถิปูวเมว ปเจยฺยาสี"ติ. สา ตโต ปฏฺฐาย เตน "ปูเว ขาทิตุกาโมมฺหี"ติ วุตฺตกาเล สุวณฺณปาตึ โธวิตฺวา

เจ้าอนุรุทธะทรงดำริว่า "ก่อนนี้มารดาเห็นจะไม่ทรงรักเรา เพราะกาลอื่นท่านไม่เคยทอดขนมไม่มีให้เรา".พระกุมารนั้นไปทูลมารดาอย่างนี้ว่า "พระมารดาพระองค์ไม่รักหม่อมฉันหรือ". พระมารดากล่าวว่า "พูดอะไรพ่อ เจ้าเป็นที่รักยิ่งนัยน์ตาทั้ง ๒ ข้างบ้าง กว่าเนื้อหัวใจบ้างของเรา". เจ้าอนุรุทธะทูลว่า "พระแม่เจ้าถ้าพระองค์รักหม่อมฉัน เหตุไรกาลก่อนพระองค์จึงไม่ประทานขนมไม่มีเห็นปานนี้แก่หม่อมฉัน". พระนางตรัสถามบุรุษว่า "พ่อ มีอะไรในถาดหรือ". บุรุษนั้นทูลว่า "พระแม่เจ้า มีขนมเต็มถาด ข้าพระองค์ก็ไม่เคยเห็นขนมเช่นนี้". พระนางดำริว่า "บุตรเราทำบุญไว้แล้ว เทพดาจักส่งขนมทิพย์ให้บุตรเรานั้น". ฝ่ายเจ้าอนุรุทธะนั้น ทูลพระมารดาว่า "พระแม่เจ้าหม่อมฉันไม่เคยกินขนมเห็นปานนี้ แต่นี้ไป พระองค์พึงทอดเฉพาะขนมไม่มีแก่หม่อมฉัน". แต่นั้นมาเวลาเจ้าอนุรุทธะนั้น

อญฺญาย ปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา ปหิณติ. เทวตา ปาตึ ปูเรนฺติ, เอวํ โส อคารมชฺเฌ วสนฺโต "นตฺถี"ติ ปทสฺส อตฺถํ อชานิตฺวา ทิพฺพปูเวเยว ปริภุญฺชิ.

ทูลว่า "ประสงค์จะบริโภคขนม" พระนางก็ล้างถาดทองคำเอาใบอื่นครอบส่งไป. เทพดาใส่ถาดจนเต็ม. พระกุมารนั้นอยู่ท่ามกลางวัง ไม่เข้าใจความของบทว่า "ไม่มี" เสวยแต่ขนมทิพย์เท่านั้น.

สตฺถุ ปน ปริวารตฺถํ กุลปฺปฏิปาฏิยา สากิยกุมาเรสุ ปพฺพชนฺเตสุ, มหานาเมน สกฺเกน "ตาต อมฺหากํ กุเล โกจิ ปพฺพชิโต นตฺถิ, ตยา วา ปพฺพชิตพฺพํ มยา วา"ติ วุตฺเต, โส อาห "อหํ อติสุขุมาโล ปพฺพชิตุํ น สกฺขิสฺสามี"ติ. "เตนหิ กมฺมํ อุคฺคณฺห, อิหํ ปพฺพชิสฺสามี"ติ. "โก เอส กมฺมนฺโต นามา"ติ. โส หิ ภตฺตสฺส อุฏฺฐานมฺปิ น ชานาติ, กมฺมนฺตํ กิเมว ชานิสฺสติ, ตสฺมา เอวมาห. เอกทิวสํ หิ อนุรุทฺโธ ภทฺทิโย กิมิโล"ติ ตโย ชนา "ภตฺตํ นาม กหํ อุฏฺฐาตี"ติ มนฺตยึสุ. เตสุ กิมิโล "โกฏฺเฐสุ อุฏฺฐาตี"ติ. อาห.

เมื่อพระกุมารเจ้าศากยะผนวชตามลำดับตระกูล เพื่อเป็นบริวารพระศาสดา, เมื่อเจ้ามหานามศากยะตรัสว่า "พ่อตระกูลพวกเราไม่มีใครบวชเลย เธอควรบวชดีหรือฉันควรบวชดี" เจ้าอนุรุทธะตรัสว่า "หม่อมฉันเป็นสุขุมาลชาติ ไม่สามารถบวชได้". เจ้ามหานามะนั้นตรัสว่า "ถ้ากระนั้นเธอต้องเรียนรู้เรื่องงาน ฉันจักบวชเอง". เจ้าอนุรุทธะตรัสว่า "ชื่อว่าการงานนี้เป็นอย่างไร". จริงอยู่เจ้าอนุรุทธะนั้นไม่ทราบแม้ที่เกิดภัต จักทราบเรื่องการงานได้อย่างไร, ฉะนั้น จึงตรัสอย่างนี้. วันหนึ่งชนทั้ง ๓ คือ อนุรุทธะ ภัททิยะ กิมิละ ปรึกษากันว่า "ชื่อว่าภัตเกิดที่ไหน". บรรดาเจ้าศากยะทั้ง ๓ นั้น เจ้ากิมิละตรัสว่า "ภัตเกิดในฉาง".

โส กิเรกทิวสํ วีหึ โกฏฺฐมฺหิ ปกฺขิปนฺเต อทฺทส, ตสฺมา "โกฏฺเฐ ภตฺตํ อุปฺปชฺชตี"ติ สญฺญาย เอวมาห. อถ นํ ภทฺทิโย "ตฺวํ น ชานาสี"ติ วตฺวา "ภตฺตํ นาม อุกฺขลิยํ อุฏฺฐาตี"ติ อาห. โส กิเรกทิวสํ อุกฺขลิโต ภตฺตํ วฑฺเฒนฺตํ ทิสฺวา "เอตฺเถวตํ อุปฺปชฺชตี"ติ สญฺญมกาสิ, ตสฺมา เอวมาห. อนุรุทฺโธ เต "อุภปิ ตุเมฺห น ชานาถา"ติ วตฺวา "รตนุพฺเพธมกฺลาย มหาสุวณฺณปาติยํ ภตฺตํ อุฏฺฐาตี"ติ อาห. เตน กิร เนว วีหึ โกฏฺเฐนฺตา น ภตฺตํ ปจนฺตา ทิฏฺฐปุพฺพา.

ทราบว่า วันหนึ่งเจ้ากิมิละนั้นเห็นคนขนข้าวเปลือกใส่ฉาง ฉะนั้น จึงตรัสอย่างนี้ ด้วยสำคัญว่า "ภัตเกิดในฉาง". ครานั้น เจ้าภัททิยะกล่าวกับเจ้ากิมิละนั้นว่า "ท่านยังไม่ทราบ" ตรัสว่า "ธรรมดาภัตเกิดในหม้อข้าว". ได้ยินว่า วันหนึ่งเจ้าภัททิยะนั้นเห็นคนคดข้าวจากหม้อ ก็สำคัญว่า "ภัตนั้นเกิดในหม้อนั้นนั่นเอง". ฉะนั้น จึงตรัสอย่างนั้น. เจ้าอนุรุทธะกล่าวกับเจ้าศากยะทั้ง ๒ นั้นว่า "ท่านแม้ทั้ง ๒ ก็ไม่ทราบ" แล้วตรัสว่า "ภัตเกิดในถาดทองคำใบใหญ่ สูงศอกกำมือ". ทราบว่า ท่านไม่เคยเห็นคนตำข้าวเปลือก ไม่เคยเห็นคนหุงภัต.

สุวณฺณปาติยํ วฑฺเฒตฺวา ปุรโต ฐปิตภตฺตเมว ปสฺสติ, ตสฺมา "ปาติยเมว ภตฺตํ อุปฺปชฺชตี"ติ สญฺญมกาสิ, ตสฺมา เอวมาห. เอวํ ภตฺตุฏฺฐานฏฺฐานมฺปิ อชานนฺโต มหาปุญฺโญ กุลปุตฺโต กมฺมนฺเต กึ ชานิสฺสติ.

ท่านเห็นแต่ภัตที่คนคดวางไว้ในถาดทองคำข้างหน้าเท่านั้น, ฉะนั้น ท่านจึงสำคัญว่า "ภัตเกิดในถาดเท่านั้น", เหตุนั้นจึงตรัสเช่นนี้. กุลบุตรมีบุญมากไม่รู้ที่เกิดภัตอย่างนี้ จะไปรู้การงานได้อย่างไร.

โส "เอหิ โข เต อนุรุทฺธ มราวาสตฺถํ อนุสฺสาสิสฺสามิ, ปจมํ เขตฺตํ กสาเปตพฺพนฺ"ติ อาทินา นเยน

เจ้าอนุรุทธะนั้นสดับว่า การงานซึ่งเจ้าพี่ตรัสบอกโดยนัยมีว่า "มาเถิดอนุรุทธะ ฉันจักสอนเพื่อการอยู่ครองเรือน

ภาตรา วุตฺตานิ กมฺมนฺตานิ อปริยนฺตภาวิ สุตฺวา "น เม ฆราวาเสน อตฺโถ"ติ มาตริ อาปุจฺฉิตฺวา ภทฺทิยปมุเขหิ ปญฺจหิ สากิยกุมาเรหิ สทฺธึ นิกฺขมิตฺวา อนุปิยมฺพวเน สตฺถารึ อุปสงฺกมิตฺวา ปพฺพชิ. ปพฺพชิตฺวา จ ปน สมฺมาปฏิปทำ ปฏิปนฺโน อนุปุพฺเพน ติสฺโส วิชฺชา สจฺฉิกตฺวา ทิพฺเพน จกฺขุนา เอกาสเน นิสินฺโน ว หตฺถตเล ฐปิตอามลกานิ วิย สหสฺสโลกธาตุโย โอโลกนสมตฺโถ หุตฺวา

แก่เธอ ครั้งแรกต้องไถนาเป็นต้น" ไม่มีที่สิ้นสุด จึงทูลลาพระมารดาว่า "หม่อมฉัน ไม่ต้องการอยู่ครองเรือน" เสด็จออกไปพร้อมกับกุมารศากยะ ๕ พระองค์ มีเจ้าภัททิยะเป็นประมุข เฝ้าพระศาสดาที่อนุปิยอัมพวัน ทรงผนวชแล้ว. ก็แล เจ้าอนุรุทธะครั้นผนวชแล้ว ปฏิบัติชอบ ทำวิชชา ๓ ให้แจ้งโดยลำดับ นั่งบนอาสนะเดียว สามารถเล็งดูโลกธาตุ ๑,๐๐๐ โลกธาตุ ด้วยทิพยจักษุ ดุจมองดูผลมะขามป้อมที่วางไว้บนฝ่ามือ ฉะนั้น จึงเปล่งอุทานขึ้นว่า

"ปุพฺเพนิวาสำ ชานามิ
ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตำ
เตวิชฺโช อิทฺธิปตฺโตมฺหิ
กตำ พุทฺธสฺส สาสนนฺ"ติ

"เราระลึกถึงขันธ์ อันอาศัยอยู่ในกาลก่อน เราชำระทิพยจักษุแล้ว เราได้วิชชา ๓ บรรลุฤทธิ์ ทำตามคำสอนพระพุทธเจ้า"

อุทานำ อุทาเนตฺวา "กินฺนุ โข กตฺวา อยำ สมฺปตฺติ เม ลทฺธา"ติ โอโลเกนฺโต "ปทุมุตฺตรปาทมูเล ปตฺถนำ ฐเปสินฺ"ติ ญตฺวา ปุน "สำสาเร สำสรนฺโต อสุกสฺมึ นาม กาเล พาราณสิยำ สุมนเสฏฺฐี นิสฺสาย ชีวนฺโต อนฺนภาโร นาม อโหสินฺ"ติ ญตฺวา

พิจารณาดูว่า "เราทำกรรมอะไรหนอ จึงได้สมบัตินี้" ได้ทราบว่า "เราตั้งความปรารถนาไว้แทบบาทมูลพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ" ทราบอีกว่า "กาลโน้น เราท่องเที่ยวไปในสงสาร อาศัยสุมนเศรษฐี เมืองพาราณสีเลี้ยงชีพ มีชื่อว่าอันนภาระ" กล่าวว่า

"อนฺนภาโร ปุเร อาสึ
ทลิทฺโท ติณหารโก
ปิณฺฑปาโต มยา ทินฺโน
อุปริฏฺฐสฺส ยสสฺสิโน"ติ

"กาลก่อน เราเป็นคนเข็ญใจขน
หญ้า ชื่อ อันนภาระ ถวาย
บิณฑบาต แก่อุปริฏฐปัจเจก-
พุทธเจ้าผู้มียศ".

อาห. อถสฺส เอตทโหสิ "โย โส ตทา มยา อุปริฏฺฐสฺส ทินฺนปิณฺฑปาตโต กหาปเณ ทตฺวา ปตฺตึ อคฺคเหสิ มม สหายโก สุมนเสฏฺฐี, กหํ นุ โข โส เอตรหิ นิพฺพตฺโต"ติ.

ครานั้น ท่านมีความปริวิตกนี้ว่า "สุมนเศรษฐี สหายเราให้กหาปณะแล้ว รับเอาส่วนบุญจากบิณฑบาตซึ่งเราถวายพระอุปริฏฐปัจเจกพุทธเจ้าในครั้งนั้น, บัดนี้เกิดที่ไหนหนอ".

อถ นํ "วิชฺฌมาฏวิยํ ปพฺพตปาเท มุณฺฑนิคโม นาม อตฺถิ, ตตฺถ มหามุณฺฑสฺส นาม อุปาสกสฺส มหาสุมโน จูฬสุมโนติ เทฺว ปุตฺตา, เตสุ โส จูฬสุมโน หุตฺวา นิพฺพตฺโต"ติ อทฺทส. ทิสฺวา จ ปน จินฺเตสิ "อตฺถิ นุ โข ตตฺถ มยิ คเต อุปการโก นตฺถี"ติ. โส อุปธาเรตฺวา อิมํ อทฺทส "โส ตตฺถ มยิ คเต สตฺตวสฺสิโก ว นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิสฺสติ, ขุรคฺเคเยว จ อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสตี"ติ. ทิสฺวา จ ปน อุปกฏฺเฐ อนฺโตวสฺเส อากาเสน คนฺตฺวา คามทฺวาเร โอตริ. มหามุณฺโฑ ปน อุปาสโก เถรสฺส ปุพฺเพปิ

ทีนั้น ท่านเล็งเห็นเศรษฐีนั้นว่า "บ้านชื่อมุณฑนิคม มีอยู่ที่เชิงเขาใกล้ดงที่ถูกไฟไหม้ อุบาสกชื่อมหามุณฑะ ในมุณฑนิคมนั้นมีบุตร ๒ คน คือ มหาสุมนะ จูฬสุมนะ บรรดาบุตร ๒ คนนั้น สุมนเศรษฐีนั้นเกิดเป็นจูฬสุมนะ" ก็แลครั้นเห็นแล้ว คิดว่า "เมื่อเราไปที่นั้น จะมีอุปการะหรือไม่หนอ". ท่านใคร่ครวญก็ได้เห็นเหตุนี้ว่า "เมื่อเราไปที่นั้น จูฬสุมนะนั้นอายุ ๗ ขวบ จักออกบวชและจักบรรลุอรหัตผล เวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง". ก็แลท่านครั้นเห็นแล้ว เมื่อภายในพรรษาใกล้เข้ามาแล้ว เหาะไปลงใกล้ประตูบ้าน. แม้สมัยก่อน มหามุณฑอุบาสก ก็คุ้นเคย

วิสฺสาสิโกเอว. โส เถรํ ปิณฺฑปาตกาเล จีวรํ ปารุปนฺตํ ทิสฺวา ปุตฺตํ มหาสุมนํ อาห "ตาต อยฺโย อนุรุทฺธตฺเถโร อาคโต. ยาวสฺส อญฺโญ โกจิ ปตฺตํ น คณฺหติ, ตาวสฺส คนฺตฺวา ปตฺตํ คณฺห, อาสนํ ปญฺญาเปสฺสามี"ติ. โส ตถา อกาสิ. อุปาสโก เถรํ อนฺโต นิเวสเน สกฺกจฺจํ ปริวิสิตฺวา เตมาสํ วสนตฺถาย ปฏิญฺญํ คณฺหิ. เถโร อธิวาเสสิ.

กับพระเถระ. เขาเห็นพระเถระครองจีวรเวลาบิณฑบาต จึงกล่าวกับบุตรมหาสุมนะว่า "พ่อ พระคุณเจ้าอนุรุทธะมาแล้ว เจ้าจงไปรับบาตรท่านให้ทันเวลาที่ใคร ๆ อื่นยังไม่รับบาตรท่านไป พ่อจักให้เขาปูอาสนะไว้". มหาสุมนะนั้นได้ทำตามนั้น. อุบาสกอังคาสพระเถระโดยความเคารพภายในเรือน รับปฏิญญาเพื่ออยู่จำพรรษาตลอดไตรมาส. พระเถระรับนิมนต์แล้ว.

อถ นํ เอกทิวสํ ปฏิชคฺคนฺโตวิย เตมาสํ ปฏิชคฺคิตฺวา มหาปวารณาย ติจีวรญฺเจว ฺ คุฬเตลตณฺฑุลาทีนิ จ อาหริตฺวา เถรสฺส ปาทมูเล ฐเปตฺวา "คณฺหถ ภนฺเต"ติ อาห. "อลํ อุปาสก น เม อิมินา อตฺโถ"ติ. "ภนฺเต วสฺสาวาสิกลาโภ นาเมส คณฺหถ นนฺ"ติ. "อลํ อุปาสกา"ติ. "กิมตฺถํ น คณฺหถ ภนฺเต"ติ. "มยฺหํ สนฺติเก กปฺปิยการโก สามเณโรปิ นตฺถี"ติ. "เตนหิ ภนฺเต มม ปุตฺโต มหาสุมโน สามเณโร ภวิสฺสตี"ติ. "น เม อุปาสก มหาสุมเนน อตฺโถ"ติ. "เตนหิ ภนฺเต จุฬฺสุมนํ ปพฺพาเชถา"ติ. เถโร "สาธู"ติ

ครานั้น อุบาสกปฏิบัติพระเถระนั้น ๓ เดือน เหมือนปฏิบัติวันเดียว วันมหาปวารณา ได้นำไตรจีวร น้ำอ้อย น้ำมันและข้าวสารเป็นต้น มาวางไว้ใกล้เท้าพระเถระ เรียนว่า "โปรดรับไว้เถิดครับ". พระเถระกล่าวว่า "อย่าเลย อุบาสก อาตมาไม่ต้องการวัตถุนี้". อุบาสกกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ นี้ชื่อว่าลาภเกิดแต่ผู้จำพรรษา พระคุณเจ้ารับลาภนั้นไว้เถิด". พระเถระตอบว่า "อย่าเลย อุบาสก". อุบาสกถามว่า "ท่านไม่รับเพื่ออะไรละครับ". พระเถระตอบว่า "สำนักอาตมาไม่มีแม้สามเณรกัปปิยการก". อุบาสกกล่าวว่า "ท่าน

สมฺปฏิจฺฉิตฺวา จูฬสุมนํ ปพฺพาเชสิ. โส ขุรคฺเคเยว อรหตฺตํ ปาปุณิ. เถโร เตน สทฺธึ อฑฺฒมาสมตฺตํ ตตฺถ วสิตฺวา "สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามา"ติ ตสฺส ญาตเก อาปุจฺฉิตฺวา อากาเสน คนฺตฺวา หิมวนฺตปฺปเทเส อรญฺญกุฏิกายํ โอตริ.

ผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น มหาสุมนะบุตรผมจักบวชเป็นสามเณร". พระเถระตอบว่า "อาตมาไม่ต้องการมหาสุมนะ". อุบาสกกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ เช่นนั้น บวชให้จูฬสุมนะเถิด". พระเถระรับว่า "ดีละ" บวชให้จูฬสุมนะ. เวลาปลงผมเสร็จ เธอก็บรรลุอรหัตผล. พระเถระอยู่ที่นั้นกับจูฬสุมนสามเณรนั้น ประมาณกึ่งเดือน ลาพวกญาติเธอว่า "จักเข้าเฝ้าพระศาสดา" เหาะไปลง ณ กระท่อมกลางป่าหิมวันตประเทศ.

เถโร ปน ปกติยาปิ อารทฺธวิริโย, ตสฺส ตตฺถ ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ จงฺกมนฺตสฺส อุทรวาโต สมุฏฺฐหิ. อถ นํ กิลนฺตรูปํ ทิสฺวา สามเณโร ปุจฺฉิ "ภนฺเต กึ โว รุชฺชตี"ติ. "อุทรวาโต เม สมุฏฺฐิโต"ติ "อญฺญทาปิ สมุฏฺฐิตปุพฺโพ ภนฺเต"ติ อาห. "อาม อาวุโส"ติ. "เกน ผาสุกํ โหติ ภนฺเต"ติ. "อโนตตฺตโต ปานีเย ลทฺเธ ผาสุ โหติ อาวุโส"ติ. "เตนหิ ภนฺเต อาหรามี"ติ. "สกฺขิสฺสสิ สามเณรา"ติ. "อาม ภนฺเต"ติ. "เตนหิ อโนตตฺเต

แม้ตามปกติ พระเถระชอบปรารภความเพียร, คืนแรกและคืนต่อมา เมื่อท่านจงกรม ณ ที่นั้น ลมในท้องตั้งขึ้น. ครานั้น สามเณรเห็นท่านลำบาก จึงเรียนถามว่า "ท่านครับ โรคอะไรเสียดแทงท่าน". พระเถระตอบว่า "ลมในท้องเกิดขึ้นแก่ผม" สามเณรถามว่า "แม้เวลาอื่น ลมในท้องเคยเกิดขึ้นไหมครับ. พระเถระตอบว่า "เคย ผู้มีอายุ". สามเณรถามว่า "ความผาสุกมีเพราะอะไรขอรับ". พระเถระตอบว่า "ผู้มีอายุ เมื่อฉันได้ดื่มน้ำจากสระอโนดาต ความ

ปุณฺณโก[๑] นาม นาคราชา มํ ชานาติ, ตสฺส อาจิกฺขิตฺวา เภสชฺชตฺถาย เอกํ ปานียวารกํ อาหรา"ติ. โส "สาธู"ติ อุปชฺฌายํ วนฺทิตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา ปญฺจโยชนสตํ ฐานํ อคมาสิ.

ผาสุกย่อมมี". สามเณรกล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้น ท่านครับผมจะนำมาถวาย". พระเถระถามว่า "เธออาจ หรือสามเณร". สามเณรตอบว่า "อาจครับ". พระเถระกล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้น นาคราชชื่อว่า ปุณณกะ ในสระอโนดาตรู้จักผม เธอบอกนาคราชนั้นแล้วนำหม้อน้ำดื่มมาปรุงยาหม้อ ๑". เธอรับว่า "ดีละ" ไหว้พระอุปัชฌาย์แล้ว เหาะไปไกลถึงที่ ๕๐๐ โยชน์.

ตทิวสํ ปน นาคราชา นาคนาฏกปริวุโต อุทกกีฬํ กีฬิตุกาโม โหติ. โส สามเณรํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ว กุชฺฌิ "อยํ มุณฺฑกสมโณ อตฺตโน ปาทปีสุํ มม มตฺถเก โอกิรนฺโต วิจรติ, อโนตตฺตโต ปานียตฺถาย อาคโต ภวิสฺสติ, นทานิสฺส ปานียํ ทสฺสามี"ติ ปญฺญาสโยชนิกํ อโนตตฺตทหํ มหาปาติยา อุกฺขลึ ปิทหนฺโต วิย ผเณน ปิทหิตฺวา นิปชฺชิ. สามเณโร นาคราชสฺส อาการํ โอโลเกตฺวา ว "กุทฺโธ อยนฺ"ติ ญตฺวา อิมํ คาถมาห

ก็วันนั้น นาคราชมีนาคนักฟ้อนแวดล้อมประสงค์จะเล่นน้ำ. นาคราชนั้นเห็นสามเณรเหาะไป ก็โกรธว่า "สมณะโล้นนี้เที่ยวโปรยฝุ่นเท้าลงบนกระหม่อมเรา คงจักมาเพื่อต้องการน้ำดื่มจากสระอโนดาตบัดนี้ เราจะไม่ให้น้ำดื่มแก่เธอ" นอนแผ่พังพานปิดสระอโนดาตกว้าง ๕๐ โยชน์ไว้ดุจคนใช้ถาดใหญ่ ปิดหม้อข้าว ฉะนั้น. สามเณรพอแลดูอาการนาคราชนั้น ก็ทราบว่า "นาคราชนี้โกรธ" จึงกล่าวคาถานี้ว่า

---

[๑] ฉ. ปนฺนโค.

"สุโณหิ เม นาคราช
อุคฺคเตช มหพฺพล
เทหิ เม ปานียมฺปฺ
เภสชฺชตฺถมฺหิ อาคโต"ติ.

"นาคราชผู้มีเดชกล้า มีกำลังมาก
จงฟัง (คำ) อาตมา จงให้หม้อน้ำ
แก่อาตมา อาตมา มาเพื่อ
ต้องการนำประกอบยา".

ตํ สุตฺวา นาคราชา อิมํ คาถมาห

นาคราชฟังคาถานั้นแล้ว กล่าว
คาถานี้ว่า

"ปุรตฺถิมสฺมึ ทิสาภาเค
คงฺคา นาม มหานที
มหาสมุทฺทํ อปฺเปติ,
ตโต ตฺวํ ปานียํ หรา"ติ.

"แม่น้ำใหญ่ชื่อว่าคงคา ณ ทิศ
บูรพา ซึ่งไหลสู่มหาสมุทร ท่าน
จงนำน้ำดื่ม จากแม่น้ำใหญ่นั้น
ไปเถิด".

ตํ สุตฺวา สามเณโร "อยํ นาคราชา อตฺตโน อิจฺฉาย น ทสฺสติ, อหํ พลการํ กตฺวา มหานุภาวํ ชานาเปตฺวา อิมํ อภิภวิตฺถา ว ปานียํ คณฺหิสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา "มหาราช อุปชฺฌาโย มํ อโนตตฺตโต ว ปานียํ อาหราเปติ, เตนาหํ อิทเมว หริสฺสามิ, อเปหิ มา มํ วาเรหี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

สามเณรฟังคำนั้นแล้ว คิดว่า
"พญานาคนี้ จักไม่ให้ตามความปรารถนา
ของตน เราจักทำพลการให้รู้อานุภาพ
มากแล้วข่มนาคราชนี้ นำน้ำดื่มไป"
กล่าวว่า "มหาราช พระอุปัชฌาย์ให้
อาตมานำน้ำมาจากสระอโนดาตเท่านั้น
เหตุนั้น ข้าพเจ้าต้องนำน้ำนี้ไปเท่านั้น
หลีกไปเสียอย่าห้ามอาตมาเลย" กล่าว
คาถานี้ว่า

"อิโต ว ปานียํ หาสฺสํ
อิมินา วมฺหิ อตฺถิโก,
ยทิ เต ถามพลํ อตฺถิ,
นาคราช นิวารยา"ติ.

"อาตมา ต้องนำน้ำดื่มไปจากสระ
อโนดาตนี้เท่านั้น ต้องการด้วย
น้ำดื่มนี้เท่านั้น ถ้าท่านมีเรี่ยวแรง
กำลังก็ขัดขวางเถิด นาคราช".

อถ นำ นาคราชา อาห

"สามเณร สเจ อตฺถิ
ตว วิกฺกมโปริสำ,
อภินฺนทามิ เต วาจำ,
หรสฺสุ ปานียำ มมา"ติ.

ครานั้น พญานาคกล่าวกับเธอว่า

"สามเณร ถ้าท่านกล้าหาญอย่าง
ลูกผู้ชาย ข้าพเจ้าชอบใจคำพูด
ท่าน จงนำน้ำดื่มของเราไปเถิด".

อถ นำ สามเณโร "เอวำ มหาราช หรามี"ติ วตฺวา "ยทิ สกฺโกนฺโต หราหี"ติ วุตฺเต, "เตนหิ สุฏฺฐุ ชานสฺสู"ติ ติกฺขตฺตุำ ปฏิญฺญำ คเหตฺวา "พุทฺธสาสนสฺส อานุภาวำ ทสฺเสตฺวา มยา ปานียำ หริตุำ วฏฺฏตี"ติ จินฺเตตฺวา อากาสฏฺฐเทวตานำ ตาว สนฺติกำ อคมาสิ. ตา อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา "กึ ภนฺเต"ติ วตฺวา อฏฺฐำสุ. "เอกตสฺมึ อโนตตฺตทหปิฏฺเฐ ปุณฺณกนาครญฺญา สทฺธึ มม สงฺคาโม ภวิสฺสติ, ตตฺถ คนฺตฺวา ชยปราชยำ โอโลเกถา"ติ อาห. โส เอเตเนว นีหาเรน จตฺตาโร โลกปาเล สกฺกสุยามสนฺตุสิตปรนิมฺมิต-วสวตฺตี จ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถำ อาโรเจสิ. ตโต ปรำ ปฏิปาฏิยา ยาว พฺรหฺมโลกา คนฺตฺวา ตตฺถ ตตฺถ พฺรหฺเมหิ อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ฐิเตหิ

ลำดับนั้น สามเณรตอบพญานาคนั้นว่า "มหาราช อาตมาจักนำไปอย่างนี้" เมื่อพญานาคกล่าวว่า "ถ้าท่านสามารถก็นำไปเถิด" รับปฏิญญาถึง ๓ ครั้งว่า "ถ้าเช่นนั้น จงรู้เอาเองเถิด" คิดว่า "เราควรแสดงอานุภาพแห่งพุทธศาสนาแล้วนำน้ำไป " จึงไปสำนักอากาสัฏฐ-เทพดาก่อน. เทพดาเหล่านั้น มาไหว้แล้วกล่าวว่า "อะไรกันครับ" พากันยืนอยู่. สามเณรกล่าวว่า "อาตมากับปุณณก-นาคราช จักมีสงครามกันที่หลังสระอโนดาตนั้น ท่านไปดูความชนะและพ่ายแพ้ที่นั้นเถิด". ทำนองเดียวกันนั่นเอง สามเณรนั้น ก็เข้าไปหาท้าวโลกบาลทั้ง ๔ คือท้าวสักกะ ท้าวสุยาม ท้าวสันดุสิต และท้าวปรนิมมิตวสวัตดี บอกเรื่องนั้น. ต่อจากนั้น สามเณรไปโดยลำดับจนถึงพรหมโลก อันพรหมในที่นั้นๆ ยืนไหว้

"กึ ภนฺเต"ติ ปุฏฺโฐ ตมตฺถํ อาโรเจสิ. เอวํ โส อสญฺเญ จ อรูปิพฺรหฺมาโน จ จเปตฺวา สพฺพตฺถ มหตฺเตเนว อาหิณฺฑิตฺวา อาโรเจสิ.

ถามว่า "เรื่องอะไร ครับ" ก็บอกความนั้น. ครู่เดียวเท่านั้น สามเณรนั้นเที่ยวบอกทุกแห่ง เว้นอสัญญีสัตว์และอรูปพรหม ด้วยประการอย่างนี้.

ตสฺส วจนํ สุตฺวา สพฺพาปิ เทวตา อโนตตฺตทหปิฏฺเฉ นาฬิยํ ปกฺขิตฺตา ปูวจุณฺณา วิย อากาสํ นิรนฺตรํ ปูเรตฺวา สนฺนิปตึสุ. สนฺนิปติเต เทวสงฺเฆ สามเณโร อากาเส ฐตฺวา นาคราชานํ อาห

เทพดา แม้ทุก ๆ จำพวก ฟังคำเธอแล้ว ประชุมกันเต็มอากาศไม่มีที่ว่าง ที่หลังสระอโนดาต ดุจคนใส่จุณขนมในทะนาน ฉะนั้น. เมื่อหมู่เทพดาประชุมกันแล้ว, สามเณรยืน ณ อากาศ กล่าวกับพญานาคว่า

"สุโณหิ เม นาคราช
อุคฺคเตช มหพฺพล,
เทหิ เม ปานียมฺปฺ
เภสชฺชตฺถมฺหิ อาคโต"ติ.

"นาคราช ผู้มีเดชกล้า มีกำลังมาก จงฟัง (คำ) ข้าพเจ้า จงให้หม้อน้ำดื่มข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้ามาเพื่อต้องการน้ำปรุงยา".

อถ นํ นาโค อาห

ครานั้น นาคราชกล่าวกับเธอว่า

"สามเณร สเจ อตฺถิ
ตว วิกฺกมโปริสํ,
อภินนฺทามิ เต วาจํ,
หรสฺสุ ปานียํ มมา"ติ.

"สามเณร ถ้าท่านกล้าหาญอย่างลูกผู้ชาย ข้าพเจ้าชอบใจคำพูดของท่าน ท่านจงนำน้ำดื่มของเราไปเถิด".

โส ติกฺขตฺตุํ นาคราชสฺส ปฏิญฺญํ คเหตฺวา อากาเส จิตโก ว ทฺวาทสโยชนิกํ พฺรหฺมตฺตภาวํ มาเปตฺวา

สมเณรรับคำปฏิญญานาคราชถึง ๓ ครั้ง ยืน ณ อากาศ เนรมิตอัตภาพเป็นพรหม ๑๒ โยชน์ ลงจากอากาศ

อากาสโต โอรุยฺห นาคราชสฺส ผเณ อกฺกมิตฺวา อโธมุขํ นิปฺปีเฬสิ. ตาวเทว พลวตา ปุริเสน อกฺกนฺตํ อลฺลจมฺมํ วิย นาคราชสฺส ผเณ อกฺกนฺตมตฺเต โอภิชฺชิตฺวา ทพฺพิมตฺตาผณปูฏกา อเหสุ. นาคราชสฺส ผเณหิ มุตฺตฏฺฐาเน ตาลขนฺธปฺปมาณา อุทกวฏฺฏิโย อุคฺคจฺฉึสุ. สามเณโร อากาเสเยว ปานียวารกํ ปูเรสิ. เทวสโม สาธุการํ อทาสิ. นาคราชา ลชฺชิตฺวา สามเณรสฺส กุชฺฌิ. ชยกุสุมวณฺณานิสฺส อกฺขีนิ อเหสุ. โส "อยํ มํ เทวสมํ สนฺนิปาเตตฺวา ปานียํ คเหตฺวา ลชฺชาเปสิ, เอวํ นํ คเหตฺวา มุเข หตฺถํ ปกฺขิปิตฺวา หทยมํสํ วาสฺส มทฺทามิ, ปาเท นํ คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิปามี"ติ เวเคน อนุพนฺธิ. อนุพนฺธนฺโตปิ นํ ปาปุณิตุํ นาสกฺขิเยว. สามเณโร อาคนฺตฺวา อุปชฺฌายสฺส หตฺเถ ปานียํ ฉเปตฺวา "ปิวถ ภนฺเต"ติ อาห.

นาคราชาปิ ปจฺฉโต อาคนฺตฺวา "ภนฺเต อนุรุทฺธ สามเณโร มยา อทินฺนเมว ปานียํ คเหตฺวา อาคโต, มา ปิวถา"ติ อาห. "เอวํ กิร สามเณรา"ติ. "ปิวถ ภนฺเต, อิมินา เม ทินฺนํ ปานียํ

เหยียบพังพานพญานาค กดให้คว่ำหน้าลง. ทันทีนั้น เมื่อสามเณรพอเหยียบพังพานพญานาค พังพานก็หดเหลือเท่าทัพพี ดุจบุรุษมีกำลังเหยียบหนังสดฉะนั้น. สถานที่พันพังพานของนาคราชได้มีสายน้ำพุ่งขึ้นเท่าลำตาล. สามเณรใช้หม้อรองน้ำดื่มจนเต็มกลางอากาศ. หมู่เทพดาได้ให้สาธุการ. นาคราชละอายโกรธสามเณร. นัยน์ตา ๒ ข้างของนาคราชนั้น มีสีดุจดอกชะบา. พญานาคนั้นคิดว่า "สมณะโล้นนี้ประชุมหมู่เทพถือเอาน้ำดื่ม ทำเราให้ละอาย เราจะจับเธอสอดมือเข้าปากขยี้เนื้อหัวใจเสีย หรือจับเท้าเธอขว้างไปฟากแม่น้ำโน้น" จึงรีบติดตามไป. ถึงติดตามก็ไม่อาจทันสามเณร. สามเณรมาวางน้ำดื่มในมือพระอุปัชฌาย์ เรียนว่า "ดื่มเถิด ขอรับ".

แม้พญานาคราชตามมาข้างหลัง กล่าวว่า "ท่านอนุรุทธะผู้เจริญ สามเณรถือเอาน้ำซึ่งข้าพเจ้าไม่ได้ให้มา ท่านอย่าดื่ม". พระเถระถามว่า "อย่างนั้นหรือ สามเณร". สามเณรตอบว่า "นิมนต์ดื่มเถิดครับ ผม

อาภตนฺ"ติ. เถโร "ขีณาสวสามเณรสฺส มุสากถนํ นาม นตฺถี"ติ ญตฺวา ปานียํ ปิวิ. ตำขณญฺเญวสฺส อาพาโธ ปฏิปสฺสมฺภิ. ปุน นาโค เถรํ อาห "ภนฺเต สามเณเรนมฺหิ สพฺพำ เทวคณำ สนฺนิปาเตตฺวา ลชฺชาปิโต, อหมสฺส หทยำ วา ผาเลสฺสามิ, ปาเท วา นำ คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิปิสฺสามี"ติ.

นำน้ำดื่มซึ่งพญานาคให้แล้วมา".พระเถระทราบว่า "สามเณรขีณาสพไม่พูดเท็จ" จึงดื่มน้ำ. ขณะนั้น อาพาธของท่านระงับแล้ว. พญานาคกล่าวกับพระเถระอีกว่า "ท่านผู้เจริญ สามเณรประชุมหมู่เทพ ทำข้าพเจ้าให้ละอาย ข้าพเจ้าจักผ่าใจเธอ หรือจับเท้าเธอขว้างไปฝั่งแม่น้ำโน้น"

เถโร นาคราชานำ อาห "มหาราช สามเณโร มหานุภาโว, ตุเมฺห สามเณเรน สทฺธึ สงฺคาเมตุำ น สกฺขิสฺสถ, ขมาเปตฺวา นำ คจฺฉถา"ติ. โส สยำปิ สามเณรสฺส อานุภาวำ ชานาติ, ลชฺชาย ปน อนุพนฺธิตฺวา อาคโต. อถ นำ เถรสฺส วจเนน ขมาเปตฺวา เตน สทฺธึ มิตฺตสนฺถวำ กตฺวา "อิโต ปฏฺฐาย อโนตตฺตอุทเกน อตฺเถ สติ, ตุมฺหากำ อาคมนกิจฺจำ นตฺถิ, มยฺหำ ปหิเณยฺยาถ, อหเมว อาหริตฺวา ทสฺสามี"ติ วตฺวา ปกฺกามิ.

พระเถระกล่าวกับนาคราชว่า "มหาราช สามเณรมีอานุภาพมาก ท่านไม่สามารถรบกับสามเณรได้ เธอขอโทษสามเณรนั้นแล้วกลับไปเสียเถิด". พญานาคนั้นก็ทราบถึงอานุภาพสามเณรแม้เอง, ที่ติดตามมาก็เพราะละอาย. คราวนั้น พญานาคขอโทษสามเณรนั้น ตามคำพระเถระ ทำความเชยชิดเพียงดังมิตรกับเธอ กล่าวว่า "แต่นี้ไป เมื่อต้องการน้ำในสระอโนดาต ท่านไม่ต้องมาเพียงส่ง (ข่าว) ไปถึงข้าพเจ้าเท่านั้น ข้าพเจ้าจักนำมาถวายเอง" แล้วหลีกไป.

เถโรปิ สามเณรำ อาทาย ปายาสิ. สตฺถา เถรสฺส อาคมนภาวำ ญตฺวา มิคารมาตุปาสาเท เถรสฺส อาคมนำ

ฝ่ายพระเถระก็พาสามเณรไป. พระศาสดาทรงทราบว่าพระเถระมา ประทับนั่ง ทอดพระเนตรการมาของพระเถระ

โอโลเกนฺโต นิสีทิ. ภิกฺขูปิ เถรํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสุ. อเถกจฺเจ สามเณรํ สีเสปิ กณฺเณสุปิ พาหายปิ คเหตฺวา สญฺจาเลนฺตา "กึ สามเณร น อุกฺกณฺฐสี"ติ อาหํสุ. สตฺถา เตสํ กิริยํ ทิสฺวา จินฺเตสิ "ภาริยํ วติเมสํ ภิกฺขูนํ กมฺมํ, อาสีวิสํ คีวายํ คณฺหนฺตา วิย สามเณรํ คณฺหนฺติ, นาสฺส อานุภาวํ ชานนฺติ, อชฺช มยา สุมนสามเณรสฺส คุณํ ปากฏํ กาตุํ วฏฺฏตี"ติ. เถโรปิ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิสีทิ. สตฺถา เตน สทฺธึ ปฏิสนฺถารํ กตฺวา อานนฺทตฺเถรํ อามนฺเตสิ "อานนฺท อโนตตฺตทห-อุทเกนมฺหิ ปาเท โธวิตุกาโม, สามเณรานํ ฆฏํ ทตฺวา ปานียํ อาหราเปหี"ติ.

แม้พวกภิกษุเห็นพระเถระมา ลุกขึ้นต้อนรับ รับบาตรและจีวร. ครานั้น ภิกษุบางพวกจับสามเณรที่ศีรษะบ้าง ที่หูทั้ง ๒ บ้าง ที่แขนบ้าง พลางเขย่า กล่าวว่า "ไม่กระสันหรือ สามเณร" พระศาสดาทอดพระเนตรกิริยาภิกษุเหล่านั้น ทรงดำริว่า "กรรมของภิกษุเหล่านี้หยาบจริง จับสามเณรดุจกับอสรพิษที่คอ ไม่รู้ถึงอานุภาพสามเณรนั้น วันนี้ เราควรทำคุณสุมนสามเณรให้ปรากฏ". ฝ่ายพระเถระมาถวายบังคมพระศาสดาแล้วนั่ง. พระศาสดาทรงปฏิสันถารกับท่านแล้วตรัสเรียกพระอานนท์มาว่า "อานนท์ เราประสงค์ใช้น้ำสระอโนดาตล้างเท้าทั้ง ๒ เธอจงให้หม้อแก่พวกสามเณรแล้วให้นำน้ำมาเถิด".

เถโร วิหาเร ปญฺจมตฺตานิ สามเณรสตานิ สนฺนิปาเตสิ. เตสํ สุมนสามเณโร สพฺพนวโก อโหสิ. เถโร สพฺพมหลฺลกํ สามเณรํ อาห "สามเณร สตฺถา อโนตตฺตทหอุทเกน ปาเท โธวิตุกาโม, ฆฏํ อาทาย คนฺตฺวา ปานียํ อาหรา"ติ.

พระเถระให้สามเณรประมาณ ๕๐๐ รูปมาประชุมกันในวิหาร. บรรดาสามเณรเหล่านั้น สุมนสามเณรใหม่กว่าสามเณรทั้งหมด. พระเถระกล่าวกับสามเณรซึ่งแก่ที่สุดว่า "สามเณร พระศาสดามีพระประสงค์ใช้น้ำสระอโนดาตล้างพระบาท

โส "น สกฺโกมิ ภนฺเต"ติ น อิจฺฉิ. เถโร เสเสปิ ปฏิปาฏิยา ปุจฺฉิ. เตปิ ตเถว วตฺวา ปฏิกฺขิปึสุ. กึ ปเนตฺถ ขีณาสวสามเณรา นตฺถีติ. อตฺถิ, เต ปน "นายํ อมฺหากํ พทฺโธ มาลาปูโฏ, สุมนสามเณรสฺเสว พทฺโธ"ติ น อิจฺฉึสุ, ปุถุชฺชนา ปน อตฺตโน อสมตฺถตาเยว น อิจฺฉึสุ. ปริโยสาเน ปน สุมนสฺส วาเร สมฺปตฺเต "สามเณร สตฺถา อโนตตฺตทหอุทเกน ปาเท โธวิตุกาโม, กุฏฺฐึ คเหตฺวา กิร อุทกํ อาหรา"ติ อาห.

ทั้ง ๒ เธอจงถือหม้อไปตักน้ำมาเถิด". สามเณรนั้นไม่ปรารถนาโดยบอกว่า "ผมไม่สามารถครับ". พระเถระถามแม้สามเณรที่เหลือตามลำดับ. แม้พวกเธอก็พูดปลีกตัวเช่นนั้นนั่นเอง. มีคำถามว่า บรรดาสามเณรเหล่านี้ สามเณรที่เป็นพระขีณาสพ ไม่มีเลยหรือ. ตอบว่า มีแต่สามเณรเหล่านั้น ไม่ปรารถนา โดยเห็นว่า "พระศาสดามิได้ผูกพวงดอกไม้นี้ไว้เพื่อพวกเรา (แต่) ผูกไว้เพื่อสุมนสามเณรเท่านั้น, ส่วนสามเณรปุถุชนไม่ต้องการ เพราะตนไม่สามารถเลย. ในที่สุด เมื่อถึงวาระสุมนสามเณร พระเถระกล่าวว่า "สามเณร พระศาสดาประสงค์จะใช้น้ำสระอโนดาต ล้างพระบาททั้ง ๒ นัยว่า เธอถือหม้อไปตักน้ำมาเถิด".

โส "สตฺถริ อาหราเปนฺเต, อาหริสฺสามี"ติ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา "ภนฺเต อโนตตฺตโต กิร มํ อุทกํ อาหราเปถา"ติ อาห. "อาม สุมนา"ติ. โส วิสาขาย การิเตสุ ฆนสุวณฺณโกฏิเมสุ เสนาสนกุเฏสุ เอกํ สฏฺฐีกุฏอุทกคณฺหนกํ มหาฆฏํ หตฺเถน คเหตฺวา "อิมินา

สุมนสามเณรนั้น เรียนว่า "เมื่อพระศาสดาทรงให้นำมา ก็จักนำมา" ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า "ทราบว่า พระองค์ใช้ให้ข้าพระองค์นำน้ำสระอโนดาตมาหรือ พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสว่า "อย่างนั้น สุมนะ". บรรดาหม้อสำหรับเสนาสนะที่ฉลุด้วย

เม อุกฺขิปิตฺวา อโสกฏฺเ ฐปิเตน อตฺโถ นตฺถี"ติ โอลมฺพกำ กตฺวา เวหาสำ อพฺภุคนฺตฺวา หิมวนฺตาภิมุโข ปกฺขนฺทิ.

ทองคำแท่ง ซึ่งนางวิสาขาให้สร้างไว้ สุมนสามเณรเอามือจับหม้อใหญ่ใบหนึ่งที่จุน้ำได้ ๖๐ หม้อไป หิ้วไป ด้วยคิดว่า "เราไม่ต้องการยกหม้อใบนี้ขึ้นบนจะงอยบ่า" เหาะขึ้นสู่เวหาสบ่ายหน้าไปหิมวันตประเทศ.

นาคราชา สามเณรำ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตำ ทิสฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา กุฏฺ อโสกฏฺเนาทาย "ภนฺเต ตุเมฺห มาทิเส ทาเส วิชฺชมาเน, กสฺมา สยำ อาคตา, อุทเกน อตฺเถ สติ, กสฺมา สาสนมตฺตำ น ปหิณิตฺถา"ติ กุเฏน อุทกำ อาทาย สยำ อุกฺขิปิตฺวา "ปุรโต โหถ ภนฺเต อหเมว อาหริสฺสามี"ติ อาห. "ติฏฺฐถ ตุเมฺห มหาราช, อหเมว สมฺมาสมฺพุทฺเธน อาณตฺโต"ติ นาคราชานำ นิวตฺเตตฺวา กุฏมุขวฏฺฏิยำ หตฺเถน คเหตฺวา อากาเสน อาคญฺฉิ. อถ นำ สตฺถา อาคจฺฉนฺตำ โอโลเกตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา "ปสฺสถ ภิกฺขเว สามเณรสฺส ลีฬฺหำ, อากาเส หำสราชา วิย โสภตี"ติ อาห. โสปิ ปานียฆฏำ ฐเปตฺวา สตฺถารำ วนฺทิตฺวา อฏฺฐาสิ. อถ นำ สตฺถา อาห "กติวสฺโสสิ ตฺวำ

นาคราชเห็นสามเณรมาแต่ไกล จึงต้อนรับ แบกหม้อพลางกล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า เมื่อมีคนรับใช้เช่นข้าพเจ้า เหตุไรท่านจึงมาเอง เมื่อต้องการน้ำ เหตุไรจึงไม่ส่งข่าวมา" เอาหม้อตักน้ำแบกเองกล่าวว่า "นิมนต์พระคุณเจ้า ล่วงหน้าไปก่อนเถิด ขอรับ ข้าพเจ้าจักนำไปเอง". สามเณรกล่าวว่า "หยุดก่อน มหาราช พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใช้อาตมา" ให้พญานาคกลับ เอามือจับขอบปากหม้อเหาะมาแล้ว. ครานั้น พระศาสดาทรงแลดูเธอกำลังมา ตรัสเรียกภิกษุมาแล้วตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย จงดูสามเณรเยื้องกราย เธองดงามดุจพญาหงส์กลางอากาศ ฉะนั้น". ฝ่ายสามเณรนั้นวางหม้อน้ำแล้ว ถวายบังคมพระศาสดายืนอยู่. ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกับเธอว่า "สุมนะ เธออายุเท่าไร". สามเณร

สุมนา"ติ. "สตฺตวสฺโสมฺหิ ภนฺเต"ติ. "เตนหิ สุมน อชฺชโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุ เทฺวเยว กิร สามเณรา สตฺตวสฺสา อุปสมฺปทำ ลภึสุ "อยญฺจ สุมโน โสปาโก จา"ติ.

กราบทูลว่า "๗ ขวบ พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสว่า "สุมนะ ถ้าอย่างนั้น ตั้งแต่วันนี้ไป เธอจงเป็นภิกษุเถิด" ได้ประทานทายัชชอุปสมบท. ทราบว่า สามเณรอายุ ๗ ขวบ ได้อุปสมบทมี ๒ รูป เท่านั้น คือ "สุมนสามเณรรูปนี้ ๑ โสปากสามเณร ๑".

เอวำ ตสฺมึ อุปสมฺปนฺเน ธมฺมสภายำ ภถำ สมุฏฺฐาเปสุ "อจฺฉริยำ อาวุโส เอวรูโปปิ นาม ทรหสฺส สามเณรสฺส อานุภาโว โหติ, น โน อิโต ปุพฺเพ เอวรูโป อานุภาโว ทิฏฺฐปุพฺโพ"ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว มม สาสเน ทหโรปิ สมฺมาปฏิปนฺโน เอวรูปึ สมฺปตฺตึ ลภติเยวา"ติ วตฺวา ธมฺมำ เทเสนฺโต อิมำ คาถมาห

เมื่อเธออุปสมบทเช่นนั้นแล้ว พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย กรรมนี้ ช่างน่าอัศจรรย์ สามเณรน้อยมีอานุภาพเห็นปานนี้ ก่อนกาลนี้ พวกเราไม่เคยเห็นอานุภาพปานนี้". พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อพวกเธอกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า", ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ในศาสนาเราถึงคนเป็นเด็กปฏิบัติชอบ ก็ได้สมบัติปานนี้เหมือนกัน" เมื่อแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๒."โย หเว ทหโร ภิกฺขุ
ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน
โสมำ โลกำ ปภาเสติ
อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมา"ติ.

๓๘๒. "ภิกษุยังหนุ่มแน่น พากเพียรในพุทธศาสนา ย่อมทำโลกนี้ให้สว่างไสว ดุจพระจันทร์พ้นจากหมอก สว่างอยู่ ฉะนั้น".

ตตฺถ **ยุญฺชตีติ** ฆฏติ วายมติ.

ปภาเสตีติ โส ภิกฺขุ อตฺตโน อรหตฺต-มคฺคญาเณน อพฺภาทีหิ มุตฺโต จนฺทิมา วิย ขนฺธาทิเภทํ โลกํ โอภาเสติ เอกาโลกํ กโรตีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พากเพียร** ได้แก่ พากเพียร คือ พยายามอยู่. คำว่า **ให้สว่าง**เป็นต้น ความว่า ภิกษุนั้นย่อมทำโลกอันต่างด้วยขันธ์เป็นต้น ให้สว่าง คือ ทำให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน ด้วยญาณสัมปยุตด้วยอรหัตมรรคของตน ดุจพระจันทร์พ้นจากหมอกเป็นต้น สว่างอยู่ ฉะนั้น.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

สุมนสามเณวตฺถุ ทุวาทสมํ.

เรื่องสุมนสามเณร เรื่องที่ ๑๒ จบ.

ภิกฺขุวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

การพรรณนาภิกขุวรรค จบ.

ปญฺจวีสติโม วคฺโค.

วรรคที่ ๒๕ จบ.

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

๒๖. พฺราหฺมณวคฺค

๑. ปสาทพหุลพฺราหฺมณวตฺถุ

๓๘๓. ฉินฺท โสตํ ปรกฺกมฺม
กาเม ปนูท พฺราหฺมณ
สงฺขารานํ ขยํ ญตฺวา
อกตญฺญูสิ พฺราหฺมณ.

๒๖. พราหมณวรรค

๑. เรื่องพราหมณ์ผู้เลื่อมใสมาก

๓๘๓. พราหมณ์ ท่านจงพยายามตัดกระแส (ตัณหา) บรรเทากามทั้งหลายเสีย รู้ความสิ้นไปแห่งสังขาร รู้พระนิพพานอันอะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้นะพราหมณ์.

๒๖. พฺราหฺมณวคฺควณฺณนา

๑. ปสาทพหุลพฺราหฺมณวตฺถุ

ฉินฺท โสตนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปสาทพหุลํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร พฺราหฺมโณ ภควโต ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต อตฺตโน เคเห โสฬสมตฺตานํ ภิกฺขูนํ นิจฺจภตฺตํ ปฏฺฐเปตฺวา ภิกฺขูนํ อาคตเวลายํ ปตฺตํ คเหตฺวา "อาคจฺฉนฺตุ โภนฺโต อรหนฺโต, นิสีทนฺตุ โภนฺโต อรหนฺโต"ติ ยํกิญฺจิ วทนฺโต อรหนฺตวาทปฺปฏิสํยุตฺตเมว วทติ. เตสุ ปุถุชฺชนา "อยํ อเมฺหสุ อรหนฺตสญฺญี"ติ จินฺตยึสุ. ขีณาสวา "อยํ โน ขีณาสวภาวํ ชานาตี"ติ. เอวํ สนฺเต สพฺเพปิ กุกฺกุจฺจายนฺตา ตสฺส เคหํ น คมึสุ. โส ทุกฺขี ทุมฺมโน "กินฺนุ โข อยฺยา นาคจฺฉนฺตี"ติ วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ.

๒๖.พรรณนาพราหมณวรรค

๑. เรื่องพราหมณ์ผู้เลื่อมใสมาก

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์ผู้เลื่อมใสมาก ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **จงตัดกระแส** (ตัณหา) เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณ์นั้นฟังธรรม-เทศนาของพระผู้มีพระภาคแล้ว มีจิตเลื่อมใส จัดภัตไว้ประจำในเรือนเพื่อภิกษุ ๑๖ รูป เวลาพวกภิกษุมา ก็รับบาตร กล่าวว่า "ขอพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เจริญจงมา, ขอพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เจริญจงนั่ง" เมื่อจะกล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็กล่าวเฉพาะคำประกอบวาทะว่า พระอรหันต์เท่านั้น. บรรดาภิกษุเหล่านั้น พวกที่เป็นปุถุชนคิดว่า "พราหมณ์นี้สำคัญพวกเราว่าเป็นพระอรหันต์" พระขีณาสพก็คิดว่า "พราหมณ์นี้ทราบว่าพวกเราเป็นพระขีณาสพ". เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุทั้งหมด รังเกียจ จึงไม่ไปเรือนของพราหมณ์นั้น. เขาเป็นทุกข์เสียใจ คิดว่า "ทำไมหนอ พระคุณเจ้า

จึงไม่มา" ไปวิหาร ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ทูลเนื้อความนั้น.

สตฺถา ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา "กึ เอตํ ภิกฺขเว"ติ ปุจฺฉิตฺวา เตหิ ตสฺมึ อตฺเถ อาโรจิเต, "สาทิยถ ปน ตุเมฺห ภิกฺขเว อรหนฺตวาทนฺ"ติ อาห. "น สาทิยามภนฺเต"ติ. "เอวํ สนฺเต มนุสฺสานํ เอตํ ปสาทภญฺญํ, อนาปตฺติ ภิกฺขเว ปสาทภญฺเญ, อปิจ โข ปน พฺราหฺมณสฺส อรหนฺเตสุ อธิมตฺตํ เปมํ, ตสฺมา ตุเมฺหหิปิ ตณฺหาโสตํ เฉตฺวา อรหตฺตเมว ปตฺตุํ ยุตฺตนฺ"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

พระศาสดาตรัสเรียกพวกภิกษุมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย เรื่องนั้นเป็นเช่นไร" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้น จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอยังยินดีวาทะว่าเป็นพระอรหันต์อยู่หรือ". พวกภิกษุกราบทูลว่า "ไม่ยินดี พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้นนั่นเป็นการกล่าวด้วยความเลื่อมใสของพวกมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย ในการกล่าวด้วยความเลื่อมใสก็ไม่เป็นอาบัติ, อีกประการหนึ่ง ความรักมีประมาณยิ่งในพระอรหันต์ทั้งหลาย มีอยู่แก่พราหมณ์เหตุนั้น แม้พวกเธอควรตัดกระแสตัณหาบรรลุอรหัตผลนั่นแล" เมื่อจะทรงแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๓. "ฉินฺท โสตํ ปรกฺกมฺม
กาเม ปนูท พฺราหฺมณ
สงฺขารานํ ขยํ ญตฺวา
อกตญฺญูสิ พฺราหฺมณา"ติ.

๓๘๓. "พราหมณ์ ท่านจงพยายามตัดกระแส (ตัณหา) บรรเทากามทั้งหลายเสีย รู้ความสิ้นไปแห่งสังขาร รู้พระนิพพานอันอะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้นะพราหมณ์".

ตตฺถ **ปรกฺกมฺมาติ** ตณฺหาโสตํ มหนฺเตน ปรกฺกเมน ปรกฺกมิตฺวา ตํ โสตํ ฉินฺท, อุโภปิ กาเม ปนุท นีหร, **พฺราหฺมณาติ** ขีณาสวานํ อาลปนเมตํ. **สงฺขารานนฺติ** ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ ขยํ ชานิตฺวา. **อกตญฺญูติ** เอวํ สนฺเต ตฺวํ สุวณฺณาทีสุ เกนจิ อกตสฺส นิพฺพานสฺส ชานนโต อกตญฺญู นาม โหสีติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พยายาม** นาม อปฺปมตฺตเกน วายาเมน ฉินฺทิตุํ เป็นต้น ความว่า ใคร ๆ ไม่อาจตัดซึ่ง น สกฺกา, ตสฺมา ญาณสมฺปยุตฺเตน กระแสตัณหาได้ ด้วยความพยายามมี มหนฺเตน ปรกฺกเมน ปรกฺกมิตฺวา ตํ ประมาณน้อย, เหตุนั้น ท่านจงพยายาม โสตํ ฉินฺท, อุโภปิ กาเม ปนุท นีหร, ตัดกระแสตัณหานั้นด้วยความบากบั่นเป็น **พฺราหฺมณาติ** ขีณาสวานํ อาลปนเมตํ. อันมาก ซึ่งสัมปยุตด้วยญาณ คือ **สงฺขารานนฺติ** ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ ขยํ บรรเทา ได้แก่ ขับไล่กามแม้ทั้ง ๒ เสีย. ชานิตฺวา. **อกตญฺญูติ** เอวํ สนฺเต ตฺวํ คำว่า **พราหมณ์** นั่น เป็นคำเรียก สุวณฺณาทีสุ เกนจิ อกตสฺส นิพฺพานสฺส พระขีณาสพ. คำว่า **สังขาร** คือ รู้ความ ชานนโต อกตญฺญู นาม โหสีติ. สิ้นไปแห่งขันธ์ ๕. คำว่า **รู้พระนิพพาน อันอะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้** ความว่า เมื่อ เป็นเช่นนั้นท่านจะเป็นผู้ชื่อว่า อกตัญญู เพราะรู้พระนิพพานอันอะไร ๆ บรรดา ทองคำเป็นต้นทำไม่ได้.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

ปสาทพหุลพฺราหฺมณวตฺถุ ปฐมํ.

เรื่องพราหมณ์ผู้เลื่อมใสมาก เรื่องที่ ๑ จบ.

ขุ.ธ.อ. ๑/๑-๗/๓๓

๒. สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ

๓๘๔. ยทา ทฺวเยสุ ธมฺเมสุ
ปารคู โหติ พฺราหฺมโณ
อถสฺส สพฺเพ สโยคา
อตฺถํ คจฺฉนฺติ ชานโต.

๒. เรื่องภิกษุหลายรูป

๓๘๔. ในกาลใด พราหมณ์ถึงฝั่งในธรรม
ทั้ง ๒ ในกาลนั้น กิเลสเครื่อง
ประกอบทั้งปวงของพราหมณ์นั้น
ผู้รู้อยู่ ย่อมถึงความสาบสูญ.

๒. สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ

ยทา ทฺวเยสูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สมฺพหุเล ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ ตีสมตฺตา ทิสาวาสิกา ภิกฺขู อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิสีทึสุ. สาริปุตฺตตฺเถโร เตสํ อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา จิตโก ว อิมํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ "ภนฺเต 'เทฺว ธมฺมา เทฺว ธมฺมา'ติ วุจฺจนฺติ. กตเม นุ โข เทฺว ธมฺมา"ติ. อถ นํ สตฺถา "เทฺว ธมฺมา'ติ โข สาริปุตฺต สมถวิปสฺสนา วุจฺจนฺตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๓๘๔. "ยทา ทฺวเยสุ ธมฺเมสุ
ปารคู โหติ พฺราหฺมโณ
อถสฺส สพฺเพ สโยคา
อตฺถํ คจฺฉนฺติ ชานโต"ติ.

๒. เรื่องภิกษุหลายรูป

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุหลายรูป ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **กาลใด พราหมณ์ถึงฝั่งในธรรมทั้ง ๒** เป็นต้น.

วันหนึ่ง ภิกษุผู้อยู่ในทิศประมาณ ๓๐ รูป มาถวายบังคมพระศาสดาแล้วนั่ง. พระสารีบุตรเถระเล็งเห็นอุปนิสัย แห่งพระอรหัตผลของภิกษุเหล่านั้น เข้าเฝ้าพระศาสดา ยืนทูลถามปัญหานี้ว่า "พระเจ้าข้า ธรรมที่พระองค์ตรัสเรียกว่า 'ธรรม ๒ ประการ ๆ' ธรรม ๒ ประการคืออะไรบ้าง". ครานั้นพระศาสดาตรัสกับท่านว่า "สารีบุตร สมถะและวิปัสสนา เรียกว่า 'ธรรม ๒ ประการ" แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๔. "ในกาลใด พราหมณ์ถึงฝั่งในธรรมทั้ง ๒ ในกาลนั้น กิเลสเครื่องประกอบทั้งปวงของพราหมณ์นั้นผู้รู้อยู่ ย่อมถึงความสาบสูญ".

ตตฺถ ยทาติ ยสฺมึ กาเล ทฺวิธา ฐิเตสุ สมถวิปสฺสนาธมฺเมสุ อภิญฺญา-ปารคาทิวเสน อยํ ขีณาสโว ปารคู โหติ, อถสฺส วฏฺฏสฺมึ สโยชนสมฺภา สพฺเพ กามสโยคาทโย สโยคา เอวํ ชานนฺตสฺส อฏฺฐ ปริกฺขยํ คจฺฉนฺตีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เวลาใด** เป็นต้น ความว่า ในกาลใดพระขีณาสพนี้ ถึงฝั่งในธรรมคือสมถะและวิปัสสนาอันตั้งอยู่โดยส่วน ๒ ด้วยอำนาจการถึงฝั่งคือ อภิญญาเป็นต้น, กิเลสเครื่องประกอบ มีกามเป็นต้นทั้งปวง ซึ่งสามารถประกอบไว้ในวัฏฏะของพระขีณาสพนั้นผู้รู้อยู่อย่างนี้ ย่อมถึงความสาบสูญคือความสิ้นไป.

เทสนาวสาเน สพฺเพปิ เต ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสูติ.

เวลาจบเทศนา ภิกษุทั้งหมดเหล่านั้น ตั้งอยู่ในอรหัตผล ดังนี้แล.

สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ ทุติยํ.

เรื่องภิกษุหลายรูป เรื่องที่ ๒ จบ.

๓. มารวตฺถุ

๓๘๕. ยสฺส ปารํ อปารํ วา
ปาราปารํ น วิชฺชติ
วีตทฺทรํ วิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๓. เรื่องมาร

๓๘๕. ฝั่งก็ดี ที่มิใช่ฝั่งก็ดี ฝั่งและที่มิใช่
ฝั่งก็ดี ไม่มีแก่บุคคลใด เราเรียก
บุคคลนั้น ผู้ปราศจากความ
กระวนกระวาย ผู้พรากจากกิเลส
ว่าเป็นพราหมณ์.

๓. มารวตฺถุ

ยสฺส ปารนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มารํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เอกสฺมึ ทิวเส อญฺญตโร ปุริโส วิย หุตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ "ภนฺเต 'ปารํ ปารนฺ'ติ วุจฺจติ, กินฺนุ โข เอตํ ปารนฺนามา"ติ. สตฺถา "มาโร อยนฺ"ติ วิทิตฺวา "ปาปิม กึ ตว ปาเรน, ตํ วีตราเคหิ ปตฺตพฺพนฺ"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๓๘๕."ยสฺส ปารํ อปารํ วา
ปาราปารํ น วิชฺชติ
วีตทฺทรํ วิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

ตตฺถ **ปารนฺติ** อชฺฌตฺติกานิ ฉ อายตนานิ. **อปารนฺติ** พาหิรานิ ฉ อายตนานิ. **ปาราปารนฺติ** ตทุภยํ. น **วิชฺชตีติ** ยสฺส สพฺพเมตํ "อหนฺ"ติ วา

๓. เรื่องมาร

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภมาร ตรัสพระธรรมเทศนานี้ ว่า **ฝั่งไม่มีแก่คนใด** เป็นต้น.

ทราบว่า วันหนึ่ง มารนั้นปลอมเป็นบุรุษคนใดคนหนึ่ง เข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า "พระเจ้าข้า สถานที่ซึ่งพระองค์ตรัสว่า 'ฝั่ง ๆ' ชื่อว่าฝั่งนั้นเป็นอย่างไรหนอ". พระศาสดาทรงทราบว่า "ผู้นี้ คือมาร" จึงตรัสว่า "มารผู้มีบาป ฝั่งจะมีประโยชน์อะไรกับท่าน คนปราศจากราคะเท่านั้น พึงถึงฝั่งนั้นได้" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๕. "ฝั่งก็ดี ที่มิใช่ฝั่งก็ดี ฝั่งและที่มิใช่ฝั่งก็ดี ไม่มีแก่บุคคลใด เราเรียกบุคคลนั้น ผู้ปราศจากความกระวนกระวาย ผู้พรากจากกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์".

อายตนะภายใน ๖ อย่างชื่อว่า **ฝั่ง** ในพระคาถานั้น. อายตนะภายนอก ๖ อย่าง ชื่อว่า **ที่มิใช่ฝั่ง**. อายตนะทั้ง ๒ นั้น ชื่อว่า **ฝั่งและที่มิใช่ฝั่ง**. คำว่า **ไม่มี**

"มมนฺ"ติ วา คหณาภาเวน นตฺถิ, ความว่า ฝั่งและที่มิใช่ฝั่งทั้งหมดนั้น ไม่มี
ตำ กิเลสทรานำ วิคเมน วีตทุทรำ แก่คนใด เหตุไม่ยึดถือว่า "เรา" หรือ
สพฺพกิเลเสหิ วิสยฺหตฺตำ อหำ พฺราหฺมณำ "ของเรา", เราเรียกบุคคลนั้นผู้ปราศจาก
วทามีติ อตฺโถ. ความกระวนกระวาย เหตุปราศจาก
ความกระวนกระวายคือกิเลส ผู้พรากจาก
กิเลสทั้งปวงได้ ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ- เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก
ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ. บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

มารวตฺถุ ตติยำ. เรื่องมาร เรื่องที่ ๓ จบ.

๔. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ

๓๘๖. ณายึ วิรชมาสีนํ
กตกิจฺจํ อนาสวํ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๔. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

๓๘๖. เราเรียกบุคคลผู้เพ่ง ปราศจากธุลี อยู่ผู้เดียว เสร็จกิจแล้ว ไม่มีอาสวะ บรรลุประโยชน์สูงสุดว่าเป็นพราหมณ์.

๔. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ

ฌายินฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร จินฺเตสิ "สตฺถา อตฺตโน สาวเก 'พฺราหฺมณา'ติ วทติ, อหญฺจมฺหิ ชาติโคตฺเตน พฺราหฺมโณ, มยิปิ โข เอวํ วตฺตุํ วฏฺฏตี"ติ. โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิ. สตฺถา "นาหํ ชาติโคตฺตมตฺเตน พฺราหฺมณํ วทามิ, อุตฺตมตฺถํ อรหตฺตํ ปตฺตเมว ปเนตํ วทามี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๔. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้เพ่ง** เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณ์นั้นคิดว่า "พระศาสดาตรัสเรียกสาวกพระองค์ว่า 'พราหมณ์' อนึ่ง โดยทั้งชาติและโคตรเราก็เป็นพราหมณ์ พระองค์ควรตรัสเรียกแม้เราเช่นนั้นบ้าง". เขาเข้าเฝ้าพระศาสดาทูลถามเนื้อความนั้น. พระศาสดาตรัสว่า "เรามิได้เรียกบุคคลว่าพราหมณ์ ด้วยเหตุเพียงชาติและโคตร แต่ว่า เราเรียกคนบรรลุประโยชน์สูงสุด คือพระอรหัตเท่านั้น ว่าเป็นพราหมณ์" แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๖. "ฌายึ วิรชมาสีนํ
กตกิจฺจํ อนาสวํ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๓๘๖. "เราเรียกบุคคลผู้เพ่ง ปราศจากธุลี อยู่ผู้เดียว เสร็จกิจแล้ว ไม่มีอาสวะ บรรลุประโยชน์สูงสุดว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **ฌายินฺติ** ทุวิเธน ฌาเนน ฌายนฺตํ กามรเชน วิรชํ วเน เอกมาสีนํ จตูหิ มคฺเคหิ โสฬสนฺนํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มีปกติเพ่ง** เป็นต้น ความว่า เราเรียกบุคคลผู้เพ่งด้วยฌาน ๒ อย่าง ปราศจากธุลี

ตรวจทานแล้ว

กิจฺจานํ กตตฺตา กตกิจฺจํ อาสวานํ ด้วยธุลี คือกาม อยู่คนเดียวในป่า ชื่อว่า อภาเวน อนาสวํ อุตฺตมตฺถํ อรหตฺตํ เสร็จกิจแล้ว เพราะตนทำกิจ ๑๖ อย่าง อนุปฺปตฺตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ ด้วยมรรค ๔ ชื่อว่า ปราศจากอาสวะ อตฺโถ. เพราะไม่มีอาสวะ บรรลุประโยชน์สูงสุด คือ พระอรหัต ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน โส พฺราหฺมโณ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

เวลาจบเทศนา พราหมณ์ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. เทศนาได้ให้ประโยชน์แก่ชนผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ จตุตฺถํ.

เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง เรื่องที่ ๔

จบ.

๕. อานนฺทตฺเถรวตฺถุ

๓๘๗. ทิวา ตปติ อาทิจฺโจ
รตฺติมาภาติ จนฺทิมา
สนฺนทฺโธ ขตฺติโย ตปติ
ฌายี ตปติ พฺราหฺมโณ
อถ สพฺพมโหรตฺตึ
พุทฺโธ ตปติ เตชสา.

๕. เรื่องพระอานนทเถระ

๓๘๗. พระอาทิตย์ส่องแสง ตอนกลางวัน
พระจันทร์สว่างไสว ตอนกลางคืน
กษัตริย์ทรงเครื่องรบ รุ่งเรือง
พราหมณ์มีปกติเพ่ง จึงรุ่งเรือง
ส่วนพระพุทธเจ้า รุ่งเรืองด้วยเดช
ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน.

๕. อานนฺทตฺเถรวตฺถุ

ทิวาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา มิคารมาตุปาสาเท วิหรนฺโต อานนฺทตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ปเสนทิโกสโล กิร มหาปวารณาย สพฺพาภรณปฏิมณฺฑิโต คนฺธาทีนิ อาทาย วิหารํ อคมาสิ. ตสฺมึ ขเณ กาฬุทายิตฺเถโร ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ปริสปริยนฺเต นิสินฺโน โหติ. นามเมว จ ปนสฺเสตํ, สรีรํ สุวณฺณวณฺณํ, ตสฺมึ ปน ขเณ จนฺโท อุคฺคจฺฉติ, สุริโย อฏฺฐเมติ. อานนฺทตฺเถโร อฏฺฐเมนฺตสฺส สุริยสฺส อุคฺคจฺฉนฺตสฺส จนฺทสฺส จ โอภาสํ โอโลเกตฺวา รญฺโญ สรีโรภาสํ เถรสฺส สรีโรภาสํ ตถาคตสฺส จ สรีโรภาสํ โอโลเกสิ. ตตฺถ สพฺโพภาเส อติกฺกมิตฺวา สตฺถา ว วิโรจติ. เถโร สตฺถารํ วนฺทิตฺวา “ภนฺเต อชฺช มม อิเม โอภาเส โอโลเกนฺตสฺส ตุมฺหากเมว โอภาโส รุจฺจติ, ตุมฺหากมฺหิ สรีรํ สพฺโพภาเส อติกฺกมิตฺวา วิโรจตี”ติ อาห. อถ นํ สตฺถา “อานนฺท สุริโย

๕. เรื่องพระอานนทเถระ

พระศาสดา ประทับ ณ ปราสาทอุบาสิกาชื่อมิคารมารดา ทรงปรารภพระอานนทเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **เวลากลางวัน** เป็นต้น.

ทราบว่า วันมหาปวารณา พระเจ้าปเสนทิโกศลประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ครบถ้วน ถือของหอมเป็นต้น เสด็จไปวิหาร. ขณะนั้นพระกาฬุทายีเถระนั่งเข้าฌานท้ายบริษัท. ก็แล คำว่า กาฬุทายีเถระนั่นเป็นชื่อของท่าน, สรีระมีสีดุจทองคำ, ก็ขณะนั้นพระจันทร์กำลังขึ้น, พระอาทิตย์กำลังอัสดงคต. พระอานนทเถระแลดูรัศมีพระอาทิตย์กำลังอัสดงคตและพระจันทร์กำลังขึ้น แล้วมองดูพระสรีโรภาสพระราชา สรีโรภาสพระเถระ และพระสรีโรภาสพระตถาคต. บรรดาท่านเหล่านั้น พระศาสดาไพโรจน์ล่วงรัศมีทั้งปวง. พระเถระถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า “พระเจ้าข้าวันนี้ ข้าพระองค์แลดูรัศมีเหล่านี้ ชอบใจพระรัศมีพระองค์, ก็พระสรีระของพระองค์ไพโรจน์ล่วงรัศมีทั้งปวง”. ครานั้น

นาม ทิวา วิโรจติ, จนฺโท รตฺตึ, สมาปตฺติยเมว วิโรจติ, พุทฺโธ ปน รตฺตึปิ ทิวาปิ ปญฺจวิเธน เตเชน วิโรจตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาตรัสกับท่านว่า "อานนท์ ธรรมดาพระอาทิตย์รุ่งเรืองกลางวัน พระจันทร์รุ่งเรืองกลางคืน พระราชารุ่งเรืองเฉพาะเวลาประดับเท่านั้น พระขีณาสพละการระคนด้วยหมู่รุ่งเรืองภายในสมาบัติเท่านั้น ส่วนพระพุทธเจ้ารุ่งเรืองด้วยเดช ๕ อย่าง ทั้งกลางวันกลางคืน" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๗. "ทิวา ตปติ อาทิจฺโจ
รตฺติมาภาติ จนฺทิมา
สนฺนทฺโธ ขตฺติโย ตปติ
ฌายี ตปติ พฺราหฺมโณ
อถ สพฺพมโหรตฺตึ
พุทฺโธ ตปติ เตชสา"ติ.

๓๘๗. "พระอาทิตย์ส่องแสง ตอนกลางวัน
พระจันทร์สว่างไสว ตอนกลางคืน
กษัตริย์ทรงเครื่องรบ รุ่งเรือง
พราหมณ์มีปกติเพ่ง จึงรุ่งเรือง
ส่วนพระพุทธเจ้า รุ่งเรืองด้วยเดช
ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน.

ตตฺถ **ทิวา ตปตีติ** ทิวา ว วิโรจติ, รตฺตึ ปนสฺส คตมคฺโคปิ น ปญฺญายติ. **จนฺทิมาติ** จนฺโทปิ อพฺภาทีหิ วิมุตฺโต รตฺติเมว วิโรจติ, โน ทิวา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ส่องแสงกลางวัน** ความว่า พระอาทิตย์รุ่งเรืองเฉพาะกลางวัน ก็แม้หนทางที่พระอาทิตย์นั้นไป ไม่ปรากฏตอนกลางคืน. คำว่า **พระจันทร์** ได้แก่ แม้พระจันทร์ที่พ้นจากหมอกเป็นต้น ก็รุ่งเรืองเฉพาะกลางคืนเท่านั้น หารุ่งเรืองกลางวันไม่.

สนฺนทฺโธติ สุวณฺณมณิวิจิตฺเตหิ สพฺพาภรเณหิ ปฏิมณฺฑิโต จตุรงฺคินิยา เสนาย

คำว่า **ทรงเครื่องรบ** ความว่า พระราชาประดับด้วยเครื่องอาภรณ์ทั้งปวง วิจิตร

ปริกฺขิตฺโต ว ราชา วิโรจติ, น ด้วยทองและแก้วมณี เสนาทั้ง ๔ อญฺญาตกเวเสน ฐิโต. **ฌายีติ** แวดล้อม ย่อมรุ่งเรือง, เธอปลอมตัว ขีณาสโว ปน คณฺหึ วิโนเทตฺวา หารุ่งเรืองไม่. คำว่า **ผู้มีปกติเพ่ง** คือ ฌายนฺโต ว วิโรจติ. **เตชสาติ** ก็พระขีณาสพเปลื้องหมู่แล้ว เพ่งอยู่ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปน สีลเตเชน ชื่อว่ารุ่งเรือง. คำว่า **ด้วยเดช** ความว่า ทุสฺสีลเตชํ คุณเตเชน นิคฺคุณเตชํ ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าใช้เดชศีลครอบงำ ปญฺญาเตเชน ทุปฺปญฺญเตชํ ปุญฺญ- เดชการทุศีล เดชคุณครอบงำเดชคุณชั่ว เตเชน อปุญฺญเตชํ ธมฺมเตเชน เดชปัญญา ครอบงำเดชทรามปัญญา อธมฺมเตชํ ปริยาทิยิตฺวา อิมินา เดชบุญครอบงำเดชมิใช่บุญ เดชธรรม ปญฺจวิเธน เตชสา นิจฺจกาลเมว ครอบงำเดชอธรรม รุ่งเรืองด้วยเดช วิโรจตีติ อตฺโถ. ๕ อย่างนี้ ตลอดกาลเป็นนิตย์ทีเดียว.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ- เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ. บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

อานนฺทตฺเถรวตฺถุ ปญฺจมํ. เรื่องพระอานนทเถระ เรื่องที่ ๕ จบ.

๖. อญฺญตรปพฺพชิตวตฺถุ

๓๘๘. พาหิตปาโป หิ พฺราหฺมโณ
สมจริยา สมโณติ วุจฺจติ
ปพฺพาชยมตฺตโน มลํ
ตสฺมา ปพฺพชิโตติ วุจฺจติ.

๖. เรื่องบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง

๓๘๘. เราเรียกคนลอยบาปเรียบร้อยแล้ว
ว่า พราหมณ์ เรียกคนว่า สมณะ
เพราะประพฤติเรียบร้อย เรียกคน
ที่ไล่มลทินของตัวเองว่า บรรพชิต.

๖. อญฺญตรปพฺพชิตวตฺถุ

พาหิตปาโปติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ ปพฺพชิตํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร พฺราหฺมโณ พาหิร-ปพฺพชฺชาย ปพฺพชิตฺวา "สมโณ โคตโม อตฺตโน สาวเก 'ปพฺพชิตา'ติ วทติ, อหญฺจมฺหิ ปพฺพชิโต, มยิปิ โข เอวํ วตฺตุํ วฏฺฏตี"ติ จินฺเตตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิ. สตฺถา "นาหํ เอตฺตเกน 'ปพฺพชิโต'ติ วทามิ, กิเลสมลานํ ปน ปพฺพาชิตตฺตา ปพฺพชิโต โหตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๖. เรื่องบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ลอยบาป** เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณ์คนหนึ่งบวชภายนอกพุทธศาสนา คิดว่า "พระสมณโคดม เรียกสาวกพระองค์ว่า 'บรรพชิต' ส่วนเราก็เป็นบรรพชิต พระองค์ก็ควรเรียกแม้เราเช่นนั้น" เข้าเฝ้าพระศาสดาแล้วทูลถามความนั้น. พระศาสดาตรัสว่า "ด้วยเหตุเพียงนี้ เราไม่เรียกว่า 'บรรพชิต' แต่เพราะเว้นมลทิน คือกิเลสได้ขาด คนนั้นจึงชื่อว่า เป็นบรรพชิต" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๘๘."พาหิตปาโป หิ พฺราหฺมโณ
สมจริยา สมโณติ วุจฺจติ
ปพฺพาชยมตฺตโน มลํ
ตสฺมา ปพฺพชิโตติ วุจฺจตี"ติ.

๓๘๘. "เราเรียกคนลอยบาปเรียบร้อยแล้วว่า พราหมณ์ เรียกคนว่า สมณะ เพราะประพฤติเรียบร้อย เรียกคนที่ไล่มลทินของตัวเอง ว่าบรรพชิต".

ตตฺถ **สมจริยายาติ** สพฺพากุสลานิ สเมตฺวา จรเณน. **ตสฺมา**ติ ยสฺมา พาหิตปาปตาย พฺราหฺมโณ, อกุสลานิ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เพราะประพฤติเรียบร้อย** คือ เพราะประพฤติระงับอกุศลทั้งปวง. คำว่า **เหตุนั้น**

สเมตฺวา จรเณน "สมโณ"ติ วุจฺจติ, ตสฺมา โย อตฺตโน ราคาทิมลํ ปพฺพาชยนฺโต วิโนเทนฺโต จรติ, โสปิ เตน ปพฺพาชเนน "ปพฺพชิโต"ติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

ความว่า เพราะคนลอยบาปเสียได้ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า พราหมณ์ พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกคนนั้นว่า "สมณะ" เพราะประพฤติสงบอกุศล ฉะนั้น พระศาสดาตรัสเรียกคนประพฤติขับไล่ คือขจัดมลทิน มีราคะเป็นต้น ของตนว่า "บรรพชิต" เพราะการขับไล่นั้น.

เทสนาวสาเน โส ปพฺพชิโต โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

เวลาจบเทศนา บรรพชิตนั้นตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. เทศนามีประโยชน์แก่ชนผู้ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

อญฺญตรปพฺพชิตวตฺถุ ฉฏฺฐํ.

เรื่องบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง เรื่องที่ ๖ จบ.

มจร.ปย.ป.ธ.๕-๒๐/๒๑๑

๗.สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

๓๘๙. น พฺราหฺมณสฺส ปหเรยฺย
นาสฺส มุญฺเจถ พฺราหฺมโณ
ธิ พฺราหฺมณสฺส หนฺตารํ
ตโต ธิ ยสฺส มุญฺจติ

๓๙๐. น พฺราหฺมณสฺเสตทกิญฺจิ เสยฺโย
ยทานิเสโธ มนโส ปิเยหิ
ยโต ยโต หีสมโน นิวตฺตติ
ตโต ตโต สมฺมติเมว ทุกฺขํ.

๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

๓๘๙. พราหมณ์ไม่ควรทำร้ายพราหมณ์
ไม่ควรจองเวรเขา น่าติเตียน
พราหมณ์ที่ทำร้ายพราหมณ์ น่า
ติเตียนพราหมณ์ ผู้จองเวร
มากกว่าพราหมณ์ผู้ทำร้ายนั้น

๓๙๐. การที่พราหมณ์กีดกันใจ จาก
อารมณ์เป็นที่รัก มิใช่เป็นความ
ประเสริฐนิดหน่อย ทุกข์ย่อมสงบ
จากวัตถุ เป็นแดนกลับแห่งใจ ซึ่ง
สัมปยุตด้วยความเบียดเบียน.

๗. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

น พฺราหฺมณสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สาริปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ กิร ฐาเน สมฺพหุลา มนุสฺสา "อโห อมฺหากํ อยฺโย ขนฺติพเลน สมนฺนาคโต, อญฺเญสุ อกฺโกสนฺเตสุ วา ปหรนฺเตสุ วา โกปมตฺตมฺปิ น โหตี"ติ เถรสฺส คุณกถํ กถยึสุ. อเถโก มิจฺฉาทิฏฺฐิโก พฺราหฺมโณ "โก เอส น กุชฺฌตี"ติ ปุจฺฉิ. "อมฺหากํ เถโร"ติ. "กุชฺฌาเปนฺโต ปน น ภวิสฺสตี"ติ. "นตฺเถตํ พฺราหฺมณา"ติ. "เตนหิ อหํ กุชฺฌาเปสฺสามี"ติ. "สเจ สกฺโกสิ, กุชฺฌาเปหี"ติ.

โส "โหตุ, ชานิสฺสามิ กตฺตพฺพนฺ"ติ เถรํ ภิกฺขาย ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา ปจฺฉาภาเคน คนฺตฺวา ปิฏฺฐิมชฺเฌ มหนฺตํ ปาณิปฺปหารมทาสิ. เถโร

๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **พราหมณ์ไม่ควรทำร้ายพราหมณ์** เป็นต้น.

ทราบว่า ณ ที่แห่งหนึ่ง มนุษย์หลายคน กล่าวคุณพระเถระว่า "น่าชม พระคุณเจ้าพวกเรา ประกอบด้วยกำลังคือขันติ เมื่อคนอื่นด่าหรือทำร้ายก็ตาม ไม่มีแม้เพียงความโกรธ. ครานั้น พราหมณ์มิจฉาทิฐิคนหนึ่ง ถามว่า "ใครนั่น ไม่โกรธ". พวกมนุษย์บอกว่า "พระเถระพวกเราเอง". พราหมณ์กล่าวว่า "คงไม่มีคนยั่วให้ท่านโกรธกระมัง". พวกมนุษย์บอกว่า "ข้อนั้นไม่มี พราหมณ์". พราหมณ์กล่าวว่า "ถ้ากระนั้น ผมจะยั่วให้ท่านโกรธ". พวกมนุษย์ตอบว่า "ถ้าสามารถก็ยั่วให้ท่านโกรธเถิด". พราหมณ์นั้นคิดว่า "เอาละ, เราจักรู้กิจที่ควรทำ" เห็นพระเถระเข้าไปเพื่อภิกษาเดินตามหลังไป ได้ให้การทำร้ายด้วยฝ่ามืออย่างแรงกลางหลัง. พระเถระมิได้

"กินฺนาเมตนฺ"ติ อโนโลเกตฺวา ว คโต, พฺราหฺมณสฺส สกลสรีเร ฑาโห อุปฺปชฺชิ.

โส "อโห คุณสมฺปนฺโน อยฺโย"ติ เถรสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา "ขมถ เม ภนฺเต"ติ วตฺวา "กึ เอตนฺ"ติ วุตฺเต, "อหํ วีมํสนตฺถาย ตุเมฺห ปหรินฺ"ติ อาห. "โหตุ, ขมามิ เต"ติ. "สเจ เม ภนฺเต ขมถ, มม เคเหยว นิสีทิตฺวา ภิกฺขํ คณฺหถา"ติ เถรสฺส ปตฺตํ คณฺหิ. เถโรปิ ปตฺตํ อทาสิ. พฺราหฺมโณ เถรํ เคหํ เนตฺวา ปริวิสิ.

เคเหยว นิสีทิตฺวา ภิกฺขํ คณฺหถา"ติ เถรสฺส ปตฺตํ คณฺหิ. เถโรปิ ปตฺตํ อทาสิ. พฺราหฺมโณ เถรํ เคหํ เนตฺวา ปริวิสิ.

เรือนแล้วอังคาส.

มนุสฺสา กุชฺฌิตฺวา "อิมินา อมฺหากํ นิรปราโธ อยฺโย ปหโฏ, ทณฺเฑนปิสฺส โมกฺโข นตฺถิ, เอตฺเถว นํ มาเรสฺสามา"ติ เลฑฺฑุทณฺฑาทิหตฺถา พฺราหฺมณสฺส เคหทฺวาเร อฏฺฐํสุ. เถโร อุฏฺฐาย คจฺฉนฺโต พฺราหฺมณสฺส หตฺเถ ปตฺตํ อทาสิ. มนุสฺสา ตํ เถเรน สทฺธึ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "ภนฺเต ตุมฺหากํ ปตฺตํ คเหตฺวา พฺราหฺมณํ นิวตฺเตถา"ติ อาหํสุ. "กึ เอตํ อุปาสกา"ติ.

พวกมนุษย์โกรธแล้ว ต่างก็คิดว่า "พราหมณ์นี้ ทำร้ายพระคุณเจ้า ผู้ไร้โทษของพวกเรา ความพ้นแม้ด้วยท่อนไม้ไม่มีแก่พราหมณ์นั้น พวกเราจักฆ่ามันที่นี่แหละ" ถือก้อนดินท่อนไม้ยืนซุ่มใกล้ประตูเรือนพราหมณ์. พระเถระลุกขึ้นเดินไป ได้ให้บาตรในมือพราหมณ์. พวกมนุษย์เห็นพราหมณ์เดินไปกับพระเถระจึงเรียนว่า "ท่านขอรับ ท่านรับบาตรของท่านแล้ว ให้พราหมณ์กลับเถิด".

"พฺราหฺมเณน ตุเมฺห ปหฏา, มยมสฺส กตฺตพฺพํ ชานิสฺสามา"ติ. "กึ ปน ตุเมฺห อิมินา ปหฏา, อุทาหุ อหนฺ"ติ. "ตุเมฺห ภนฺเต"ติ. "มํ เอส ปหริตฺวา ขมาเปสิ, คจฺฉถ ตุเมฺห"ติ มนุสฺเส อุยฺโยเชตฺวา พฺราหฺมณํ นิวตฺตาเปตฺวา เถโร วิหารเมว คโต. ภิกฺขู อุชฺฌายึสุ "กินฺนาเมตํ, สาริปุตฺตตฺเถโร เยน พฺราหฺมเณน ปหโฏ, ตสฺเสว เคเห นิสีทิตฺวา ภิกฺขํ คเหตฺวา อาคโต, เถรสฺส ปหฏกาลโต ปฏฺฐาย น อิทานิ โส กสฺสจิ ลชฺชิสฺสติ, อวเสเส โปเถนฺโต วิจริสฺสตี"ติ.

พระเถระถามว่า "เรื่องอะไรกันนั่น อุบาสก". พวกมนุษย์เรียนว่า "พราหมณ์ทำร้ายท่าน พวกกระผมจักรู้กรรมที่ควรทำแก่เขา" พระเถระถามว่า "พราหมณ์นี้ทำร้ายท่านหรือเรา". พวกมนุษย์เรียนว่า "ทำร้ายท่านขอรับ". พระเถระกล่าวว่า "เขาทำร้ายเรา แต่ขอขมาแล้ว พวกท่านพากันกลับเสียเถิด" ส่งพวกมนุษย์ไปให้พราหมณ์กลับ ตนเองไปวิหาร. ภิกษุทั้งหลายยกโทษว่า "นั่นชื่อว่าอะไรกัน พระสารีบุตรเถระนั่งรับภิกษา ณ เรือนพราหมณ์ซึ่งทำร้ายตน มาแล้วต่อแต่กาลที่ทำร้ายพระเถระ บัดนี้ เขาจักไม่อาย ใคร ๆ เที่ยวตีภิกษุที่เหลือ".

สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว พฺราหฺมโณ ว พฺราหฺมณํ ปหรนฺโต นาม นตฺถิ, คิหิพฺราหฺมเณน ปน สมณพฺราหฺมโณ ปหโฏ ภวิสฺสติ, โกโธ นาเมส อนาคามิมคฺเคน สมุคฺฆาตํ คจฺฉตี"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมเรื่องอะไรหนอ" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์ ชื่อว่าทำร้ายพราหมณ์ ไม่มี แต่พราหมณ์คฤหัสถ์อาจทำร้ายพราหมณ์สมณะได้, ชื่อว่าความโกรธนั้นถึงการถอนขึ้นได้ ด้วยอนาคามิมรรค" เมื่อทรงแสดงธรรมได้ทรงภาษิตพระคาถา เหล่านี้ว่า

๓๘๙."น พฺราหฺมณสฺส ปหเรยฺย
นาสฺส มุญฺเจถ พฺราหฺมโณ
ธิ พฺราหฺมณสฺส หนฺตารํ
ตโต ธิ ยสฺส มุญฺจติ

๓๘๙. "พราหมณ์ไม่ควรทำร้ายพราหมณ์ ไม่ควรจองเวรเขา น่าติเตียนพราหมณ์ที่ทำร้ายพราหมณ์ น่าติเตียนพราหมณ์ ผู้จองเวรมากกว่าพราหมณ์ผู้ทำร้ายนั้น

๓๙๐. น พฺราหฺมณสฺเสตทกิญฺจิ เสยฺโย
ยทานิเสโธ มนโส ปิเยหิ
ยโต ยโต หึสมโน นิวตฺตติ
ตโต ตโต สมฺมติเมว ทุกฺขนฺ"ติ.

๓๙๐. การที่พราหมณ์กีดกันใจ จากอารมณ์เป็นที่รัก มิใช่เป็นความประเสริฐนิดหน่อย ทุกข์ย่อมสงบจากวัตถุ เป็นแดนกลับแห่งใจ ซึ่งสัมปยุตด้วยความเบียดเบียน".

ตตฺถ **ปหเรยฺยา**ติ ขีณาสว-พฺราหฺมโณ "อหมสฺมี"ติ ชานนฺโต ขีณาสวสฺส วา อญฺญสฺส วา พฺราหฺมณสฺส น ปหเรยฺย. **นาสฺส มุญฺเจถา**ติ โสปิ ปหโฏ ขีณาสว-พฺราหฺมโณ อสฺส ปหริตฺวา จิตสฺส เวรํ น มุญฺเจถ, ตสฺมึ โกปึ น กเรยฺยาติ อตฺโถ. **ธิ พฺราหฺมณสฺสา**ติ ขีณาสวพฺราหฺมณสฺส หนฺตารํ ครหามิ. **ตโต ธี**ติ โย ปน ตํ ปหรนฺตํ ปฏิปหรนฺโต ตสฺส อุปริ เวรํ มุญฺเจติ ตํ ตโต ครหามิเยว.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พึงทำร้าย** ความว่า พราหมณ์ขีณาสพทราบว่า "เราเป็นพระขีณาสพ" ไม่ควรทำร้ายพราหมณ์ขีณาสพหรือพราหมณ์อื่น. คำว่า **ไม่ควรจองเวรเขา** ความว่า พราหมณ์ขีณาสพแม้นั้นถูกทำร้าย ไม่ควรจองเวรคนผู้ทำร้ายแล้ว ยืนอยู่นั้นคือไม่ควรทำความโกรธในพราหมณ์นั้น. คำว่า **น่าติเตียนพราหมณ์** ความว่า เราติเตียนพราหมณ์ผู้ทำร้ายพราหมณ์ขีณาสพ. คำว่า **น่าติเตียนกว่า** ความว่า เราติเตียนบุคคลผู้ประหารตอบ

คนผู้ทำร้ายนั้น จองเวรอยู่ในเบื้องบนของเขามากกว่าคนผู้ทำร้ายนั้นทีเดียว.

เอตทกิญฺจิ เสยฺโยติ ยํ ขีณาสวสฺส อกฺโกสนฺตํ อปฺปจฺจกฺโกสนฺ ปหรนฺตํ วา อปฺปฏิปฺปหรณ์, เอตํ ตสฺส ขีณาสว-พฺราหฺมณสฺส น กิญฺจิ เสยฺโย อปฺปมตฺตกเสยฺโย น โหติ, อถโข อธิมตฺตเมว เสยฺโยติ อตฺโถ. **ยทานิเสโธ มนโส ปิเยหีติ** โกธนสฺส หิ โกธุปฺปาโท มนโส ปิโย นาม, เตหิ ปเนส มาตาปิตูสุปิ พุทฺธาทีสุปิ อปรชฺฌติ, ตสฺมา โย อสฺส เตหิ มนโส นิเสโธ โกธวเสน อุปฺปชฺชมานสฺส จิตฺตสฺส นิคฺคโห, เอตํ น กิญฺจิ เสยฺโยติ อตฺโถ. **หึสมโนติ** โกธมโน. โส ตสฺส ยโต ยโต วตฺถุโต อนาคามิมคฺเคน สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺโต นิวตฺตติ. **ตโต ตโตติ** ตโต ตโต วตฺถุโต สกลมฺปิ วฏฺฏทุกฺขํ นิวตฺตติเอวาติ อตฺโถ.

คำว่า **มิใช่เป็นความประเสริฐนิดหน่อย** ความว่า การที่พระขีณาสพไม่ด่าตอบผู้ที่ด่า ไม่ทำร้ายตอบผู้ที่ทำร้าย หาประเสริฐนิดหน่อยไม่ คือ หามีความประเสริฐมีประมาณเล็กน้อยไม่ ที่แท้เป็นคุณประเสริฐยิ่งกว่าประมาณทีเดียวของพราหมณ์ขีณาสพนั้น. คำว่า **การที่พราหมณ์กีดกันใจจากอารมณ์เป็นที่รัก** ความว่า การเกิดขึ้นแห่งความโกรธชื่อว่า อารมณ์เป็นที่รักแห่งใจของคนผู้มักโกรธ, เพราะอารมณ์เป็นที่รักเหล่านั้น คนมักโกรธย่อมผิดในมารดาบิดาบ้าง ในพระพุทธเจ้าเป็นต้นบ้าง เหตุนั้น ความที่คนผู้มักโกรธนั้น กีดกันใจจากอารมณ์ที่รักเหล่านั้น คือการข่มจิตที่เกิดขึ้น ด้วยสามารถความโกรธ หาเป็นความประเสริฐเล็กน้อยไม่. **ใจที่สัมปยุตด้วยความเบียดเบียน** ได้แก่ ใจที่สัมปยุตด้วยความโกรธ. อธิบายว่า ใจที่สัมปยุตด้วยความโกรธของเรานั้นถึงการถอนขึ้น

ด้วยอนาคามิมรรคย่อมกลับจากวัตถุใด ๆ. คำว่า **จากวัตถุนั้น** ๆ ความว่า วัฏทุกข์แม้ทั้งสิ้นของบุคคลนั้น ย่อมกลับจากวัตถุนั้น ๆ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ สตฺตมํ.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ เรื่องที่ ๗ จบ.

๘. มหาปชาปติโคตมีวตฺถุ

๓๙๑. ยสฺส กาเยน วาจาย
มนสา นตฺถิ ทุกฺกฏํ
สํวุตํ ตีหิ ฐาเนหิ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๘. เรื่องพระนางมหาปชาบดี-โคตมี

๓๙๑. เรา เรียกบุคคลผู้ไม่มีกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ ผู้สำรวมโดยฐานะทั้ง ๓ ว่าเป็นพราหมณ์.

๘. มหาปชาปติโคตมีวตฺถุ

ยสฺส กาเยนาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มหาปชาปตึ โคตมึ อารพฺภ กเถสิ.

ภควตา หิ อนุปฺปนฺเน วตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺเต อฏฺฐ ครุธมฺเม มณฺฑนกชาติโย ปุริโส สุรภิปุปฺผทามํ วิย สิรสา สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สปริวารา มหาปชาปตี โคตมี อุปสมฺปทํ ลภิ. อญฺโญ ตสฺสา อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา นตฺถิ. เอวํ ลทฺธูปสมฺปทํ เถรึ อารพฺภ อปเรน สมเยน กถํ สมุฏฺฐาเปสุ "มหาปชาปติโคตมิยา อาจริยุปชฺฌายา น ปญฺญายนฺติ, สหตฺเถเนว กาสายานิ คณฺหี"ติ. เอวญฺจ ปน วตฺวา ภิกฺขุนิโย กุกฺกุจฺจายนฺติโย ตาย สทฺธึ เนว อุโปสถํ น ปวารณํ กโรนฺติ. ตา คนฺตฺวา ตถาคตสฺสปิ ตมตฺถํ อาโรเจสุํ.

สตฺถา ตาสํ กถํ สุตฺวา "มยา มหาปชาติยา โคตมิยา อฏฺฐ ครุธมฺมา

๘.เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระนางมหาปชาบดีโคตมี ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ไม่มีกรรมชั่วทางกาย** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีพร้อมบริวารได้อุปสมบทแล้ว เพราะรับครุธรรม ๘ ประการ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แล้ว ในเมื่อเรื่องยังไม่เกิดขึ้น เหมือนบุรุษผู้ชอบประดับใช้เศียรเกล้า รับพวงดอกสารภี ฉะนั้น. พระนางไม่มีอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อื่น. สมัยอื่น ภิกษุณีทั้งหลายสนทนาปรารภพระเถรีผู้ได้อุปสมบทเช่นนั้นว่า "พระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของนางมหาปชาบดีโคตมี ไม่ปรากฏ พระนางถือผ้ากาสายะด้วยมือตนเอง". ก็แล ภิกษุณีทั้งหลายครั้นกล่าวเช่นนี้ก็ประพฤติรังเกียจ ไม่ทำอุโบสถ ไม่ทำปวารณาร่วมกับพระนาง. ภิกษุณีทั้งหลายเหล่านั้น ไปกราบทูลความนั้นแม้แด่พระตถาคต.

พระศาสดาสดับคำภิกษุณีเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า "เราให้ครุธรรม ๘ ประการแก่

ทินฺนา, อหเมวสฺสา อาจริโย อหเมว อุปชฺฌาโย, กายทุจฺจริตาทิวิรหิเตสุ ขีณาสเวสุ กุกฺกุจฺจนฺนาม น กตฺตพฺพนฺ"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

พระนางมหาปชาบดีโคตมี เราเองเป็นอาจารย์ เป็นอุปัชฌายะของพระนางเธอทั้งหลาย ไม่ควรทำชื่อความรังเกียจในพระขีณาสพทั้งหลาย ผู้เว้นกายทุจริตเป็นต้น" เมื่อทรงแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๑. "ยสฺส กาเยน วาจาย
มนสา นตฺถิ ทุกฺกฏํ
สํวุตํ ตีหิ ฐาเนหิ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๓๙๑. "เรา เรียกบุคคลผู้ไม่มีกรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ ผู้สำรวมโดยฐานะทั้ง ๓ ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **ทุกฺกฏนฺ**ติ สาวชฺชํ ทุกฺขุทฺรยํ อปายสํวตฺตนิกํ กมฺมํ. **ตีหิ ฐาเนหี**ติ เอเตหิ กายาทีหิ ตีหิ การเณหิ กายทุจฺจริตาทิปฺปเวสนิวารณตฺถาย ทฺวารปิหิตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

กรรมมีโทษ คือ มีทุกข์เป็นกำไร ทำสัตว์ให้เป็นไปในอบาย ชื่อว่า **กรรมชั่ว** ในพระคาถานั้น. คำว่า **โดยฐานะ ๓** ความว่า เราเรียกคนปิดทวาร เพื่อต้องการห้ามการเข้าไปแห่งกายทุจริตเป็นต้น ด้วยเหตุ ๓ อย่าง มีกายเป็นต้นเหล่านั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

มหาปชาปติโคตมีวตฺถุ อฏฺฐมํ.

เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี
เรื่องที่ ๘ จบ.

ปฐมสมันตปาสาทิกา_๑-๓.indd 161

๙. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

๓๙๒. ยมฺหา ธมฺมํ วิชาเนยฺย
สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตํ
สกฺกจฺจํ ตํ นมสฺเสยฺย
อคฺคิหุตฺตํว พฺราหฺมโณ.

๙. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

๓๙๒. บุคคลพึงรู้แจ้งธรรมซึ่งพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าทรงแสดง จากอาจารย์
ใด พึงนอบน้อมอาจารย์นั้นโดย
เคารพ เหมือนพราหมณ์
นอบน้อมการบูชาเพลิง ฉะนั้น.

๙. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

ยมฺหาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สาริปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิรายสฺมา อสฺสชิตฺเถรสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตกาลโต ปฏฺฐาย "ยสฺสํ ทิสายํ เถโร วสตี"ติ สุณาติ, ตโต อญฺชลึ ปคฺคยฺห ตโต ว สีสํ กตฺวา นิปชฺชิ. ภิกฺขู "มิจฺฉาทิฏฺฐิโก สาริปุตฺโต อชฺชาปิ ทิสา นมสฺสมาโน วิจรตี"ติ ตมตฺถํ ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ.

สตฺถา เถรํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ สาริปุตฺต ทิสา นมสฺสนฺโต วิจรสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "ภนฺเต มม ทิสา นมสฺสนภาวํ วา อนมสฺสนภาวํ วา ตุเมฺห ว ชานาถา"ติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว น สาริปุตฺโต ทิสา นมสฺสติ, อสฺสชิตฺเถรสฺส ปน สนฺติกา ธมฺมํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตตาย อตฺตโน อาจริยํ นมสฺสติ, ยญฺหิ อาจริยํ นิสฺสาย ภิกฺขุ ธมฺมํ วิชานาติ, เตน

๙. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **จากอาจารย์ใดเป็นต้น.**

ทราบว่าท่านผู้มีอายุนั้น ตั้งแต่ฟังธรรม ในสำนักพระอัสสชิเถระแล้ว บรรลุโสดาปัตติผล สดับว่า "พระเถระอยู่ทิศใด" ก็ประคองอัญชลีไปทางทิศนั้น นอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น. ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า "พระสารีบุตรเห็นผิด เที่ยวนอบน้อมทิศ ถึงวันนี้" กราบทูลข้อความนั้นแด่พระตถาคต.

พระศาสดา รับสั่งให้เรียกพระเถระมาตรัสถามว่า "สารีบุตร นัยว่า เธอเที่ยวนอบน้อมทิศ จริงหรือ" เมื่อพระเถระกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า พระองค์เท่านั้นทราบว่าข้าพระองค์นอบน้อมทิศหรือไม่" ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรไม่นอบน้อมทิศ แต่นอบน้อมอาจารย์ของตน เหตุฟังธรรมจากสำนักพระอัสสชิแล้วบรรลุโสดาปัตติผล ภิกษุพึงนอบน้อมอาจารย์ที่ตนอาศัยรู้ธรรม โดยเคารพ

โส พฺราหฺมเณน อคฺคิ วิย สกฺกจฺจํ นมสฺสิตพฺโพเยวา"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

เหมือนพราหมณ์นอบน้อมไฟ ฉะนั้น" เมื่อทรงแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๒. "ยมฺหา ธมฺมํ วิชาเนยฺย
สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตํ
สกฺกจฺจํ ตํ นมสฺเสยฺย
อคฺคิหุตฺตํว พฺราหฺมโณ"ติ.

๓๙๒. "บุคคลพึงรู้แจ้งธรรมซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง จากอาจารย์ใด พึงนอบน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์นอบน้อมการบูชาเพลิง ฉะนั้น".

ตตฺถ **อคฺคิหุตฺตนฺ**ติ ยถา พฺราหฺมโณ อคฺคิหุตฺตํ สมฺมา ปฏิจรเณน เจว อญฺชลิกมฺมาทีหิ จ สกฺกจฺจํ นมสฺสติ, เอวํ ยมฺหา อาจริยา ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมํ วิชาเนยฺย, ตํ สกฺกจฺจํ นมสฺเสยฺยาติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **การบูชาเพลิง** ความว่า บุคคลพึงรู้แจ้งธรรมที่พระตถาคตประกาศจากอาจารย์ใด พึงนอบน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์นอบน้อมการบูชาเพลิง โดยเคารพ ด้วยการบำเรอโดยชอบและด้วยกิจ มีอัญชลีกรรมเป็นต้น ฉะนั้น.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ นวมํ.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ เรื่องที่ ๙ จบ.

๑๐. ชฏิลพฺราหฺมณวตฺถุ

๓๙๓. น ชฏาหิ น โคตฺเตน
น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ
โส สุจิ โส จ พฺราหฺมโณ.

๑๐. เรื่องชฎิลพราหมณ์

๓๙๓. บุคคลมิได้เป็นพราหมณ์ ด้วยชฎา โคตร (หรือ) ชาติ บุคคลที่มีสัจจะและธรรม จัดว่าเป็นคนสะอาดและจัดว่าเป็นพราหมณ์.

๑๐. ชฏิลพฺราหฺมณวตฺถุ

น ชฏาหีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ ชฏิลพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร "อหํ มาติโต จ ปิติโต จ สุชาโต พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺโต, สเจ สมโณ โคตโม อตฺตโน สาวเก 'พฺราหฺมณา'ติ วทติ, มํปิ นุ โข ตถา วตฺตุํ วฏฺฏตี"ติ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา "นาหํ พฺราหฺมณ ชฏามตฺเตน น ชาติโคตมตฺเตน พฺราหฺมณํ วทามิ, ปฏิวิทฺธสจฺจเมว ปนาหํ 'พฺราหฺมโณ'ติ วทามี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๓๙๓."น ชฏาหิ น โคตฺเตน
น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ
โส สุจิ โส จ พฺราหฺมโณ"ติ.

๑๐. เรื่องชฏิลพราหมณ์

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน พระธรรมเทศนานี้ว่า **มิใช่เป็นพราหมณ์ด้วยชฎา** เป็นต้น.

ทราบว่า ชฏิลพราหมณ์นั้นคิดว่า "เราเกิดดีทั้งฝ่ายมารดา ทั้งฝ่ายบิดา บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ถ้าพระสมณโคดมตรัสเรียกสาวกของพระองค์ว่า 'พราหมณ์' ก็ควรเรียกแม้เราเช่นนั้นบ้าง" จึงไปยังสำนักพระศาสดา ทูลถามเนื้อความนั้น. ครานั้น พระศาสดาตรัสกับพราหมณ์นั้นว่า "พราหมณ์ เรามิได้เรียกว่า พราหมณ์ เหตุเพียงชฎาเพียงชาติและโคตร แต่เราเรียกคนแทงตลอดสัจจะเท่านั้นว่า 'เป็นพราหมณ์" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๓. "บุคคลมิได้เป็นพราหมณ์ ด้วยชฎา โคตร (หรือ) ชาติ บุคคลที่มีสัจจะและธรรม จัดว่าเป็นคนสะอาด และจัดว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **สจฺจนฺติ** ยสฺมึ ปุคฺคเล จตฺตาริ สจฺจานิ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฐิตํ นววิธโลกุตฺตรธมฺโม จ อตฺถิ, โส สุจิ เจว พฺราหฺมโณ จาติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มีสัจจะ** ความว่า บุคคลผู้มีสัจญาณอันแทงตลอดสัจจะ ๔ อย่าง ด้วยอาการ ๑๖ ตั้งอยู่และโลกุตรธรรม ๙ จัดว่าเป็นคนสะอาดและเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

ชฎิลพฺราหฺมณวตฺถุ ทสมํ.

เรื่องชฎิลพราหมณ์ เรื่องที่ ๑๐ จบ.

๑๑. กุหกพฺราหฺมณวตฺถุ

๓๙๔. กินฺเต ชฏาหิ ทุมฺเมธ
กินฺเต อชินสาฏิยา
อพฺภนฺตรนฺเต คหนํ
พาหิรํ ปริมชฺชสิ.

๑๑. เรื่องพราหมณ์โกหก

๓๙๔. ผู้มีปัญญาทราม จะมีประโยชน์อะไรสำหรับท่านด้วยชฎา จะมีประโยชน์อะไรสำหรับท่าน ด้วยผ้าที่ทำด้วยหนังเสือ ภายในของท่านเป็นดุจชัฏ ท่านขัดเกลาเฉพาะภายนอก.

๑๑. กุหกพฺราหฺมณวตฺถุ

กินฺเตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา กฏาคารสาลายํ วิหรนฺโต เอกํ ปาลา ทรงปรารภพราหมณ์โกหก ซึ่งวคฺคุลิวตฺตํ กุหกพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เวสาลีนครทฺวาเร เอกกุฏุมฺพิกสฺส ฆรทฺวาเร กุกฺกุรุกฺขํ อารุยฺห ทฺวีหิ ปาเทหิ สาขํ คเหตฺวา อโธสิโร โอลมฺพนฺโต “กปิลานํ เม สตฺถา เทถ กหาปเณ เทถ ปริจาริกํ เทถ, โน เจ ทสฺสถ, อิโต ปติตฺวา มรนฺโต นครํ อนครํ กริสฺสามี”ติ วทติ. ตถาคตสฺสาปิ ภิกฺขุสงฺฆปริวุตสฺส นครํ ปวิสนกาเล ภิกฺขู ตํ พฺราหฺมณํ ทิสฺวา นิกฺขมนกาเลปิ นํ ตเถว โอลมฺพนฺตํ ปสฺสึสุ. นาคราปิ “อยํ ปาโต ปฏฺฐาย เอวํ โอลมฺพนฺโต ปติตฺวา นครํ อนครํ กเรยฺยา”ติ จินฺเตตฺวา นครวินาสนภีตา “ยํ โส ยาจติ, สพฺพํ เทมา”ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา อทํสุ.

๑๑. เรื่องพราหมณ์โกหก

พระศาสดาประทับ ณ กูฏาคาร-ประพฤติดุจค้างค้าวคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ประโยชน์อะไรสำหรับท่าน** เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณ์นั้นขึ้นต้นกุ่มต้นหนึ่ง ใกล้ประตูเมืองเวสาลี ใช้เท้าทั้ง ๒ เหนี่ยวกิ่งไม้ห้อยหัวลง กล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย จงให้โคแดง ๑๐๐ ตัว กหาปณะ (และ) หญิงบำเรอแก่เรา ถ้าพวกท่านไม่ให้เราจะตกจากต้นกุ่มตาย ทำพระนคร ไม่ให้เป็นพระนคร”. เวลาแม้พระตถาคตอันหมู่ภิกษุแวดล้อมเสด็จเข้าไปพระนคร พวกภิกษุพบพราหมณ์นั้นแม้เวลาเสด็จออก ก็พบเขาห้อยอยู่อย่างนั้นเหมือนกัน. ฝ่ายชาวเมืองต่างก็คิดว่า “พราหมณ์นี้ห้อยอยู่อย่างนี้ ตั้งแต่เช้า พึงตกลงทำพระนครไม่ให้เป็นพระนคร” กลัวพระนครล่มจม จึงยอมรับว่า “จะให้ทุกอย่างที่พราหมณ์นั้นขอ” ได้ให้แล้ว.

โส โอตริตฺวา สพฺพํ คเหตฺวา อคมาสิ. ภิกฺขู วิหารุปจาเร ตํ คาวึ วิย วิจริตฺวา คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สญฺชานิตฺวา "ลทฺธนฺเต พฺราหฺมณ ยถาปตฺถิตนฺ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อาม ลทฺธํ เม"ติ สุตฺวา อนฺโตวิหาเร ตถาคตสฺส ตมตฺถํ อาโรเจสุ. สตฺถา "น ภิกฺขเว อิทาเนวส กุหกโจโร, ปุพฺเพปิ กุหกโจโรเยว อโหสิ, อิทานิ ปเนส พาลชนํ วญฺเจติ, ตทา ปน ปณฺฑิเต วญฺเจตุ นาสกฺขี"ติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริ

เขาได้ลงรับเอาสิ่งของทั้งหมดไป. พวกภิกษุเห็นเขาเที่ยวไป ดุจแม่โคใกล้แดนวิหาร จำได้ จึงถามว่า "พราหมณ์ ท่านได้สิ่งตามปรารถนาแล้วหรือ" ได้ฟังว่า "ผมได้แล้ว ครับ" จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระตถาคตภายในวิหาร. พระศาสดาตรัสว่า "มิใช่บัดนี้เท่านั้นที่พราหมณ์นั้นเป็นโจรหลอกลวง แม้กาลก่อนได้เป็นโจรหลอกลวงเหมือนกัน ก็บัดนี้เขาหลอกลวงชนโง่ได้ แต่ในกาลนั้นไม่อาจหลอกลวงบัณฑิตได้" อันภิกษุเหล่านั้นทูลขอ ทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสว่า)

อตีเต เอกสฺมึ กาสิกคามเก นิสฺสาย เอโก กุหกตาปโส วาสํ กปฺเปติ. ตสฺส เอกา กุลา ปฏิชคฺคิ, ทิวา อุปฺปนฺนขาทนียโภชนียโต อตฺตโน ปุตฺตสฺสาปิ เอกา โกฏฺฐาสา เทติ, สายมฺ อุปฺปนฺนโกฏฺฐาสา ฐเปตฺวา ทุติยทิวเส เทติ. อเถกทิวสํ สายมฺ โคธมํสํ ลภิตฺวา สาธุกํ ปจิตฺวา ตโต โกฏฺฐาสา ฐเปตฺวา ทุติยทิวเส ตสฺส เทติ. ตาปโส มํสํ ขาทิตฺวา จ รสตณฺหาย พทฺโธ "กึ มํสํ นาเมตนฺ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "โคธมํสนฺ"ติ สุตฺวา ภิกฺขาย จริตฺวา สปฺปิทธิ-

อดีตกาล ดาบสหลอกลวงรูปหนึ่งอาศัยกาสิกคามตำบลหนึ่ง สำเร็จการอยู่ ตระกูลหนึ่งบำรุงเธอ ให้ส่วนหนึ่งจากของเคี้ยวของบริโภค ซึ่งเกิดขึ้นเวลากลางวัน แม้แก่ท่าน ดุจให้แก่บุตรตนเอง เก็บส่วนที่เกิดขึ้นตอนเย็น ถวายวันที่ ๒. ต่อมาวันหนึ่งตอนเย็น ได้เนื้อเหี้ยมาแกงไว้เรียบร้อย เก็บส่วนจากส่วนที่ ๒ นั้นถวายเธอวันที่ ๒. ดาบสกินเนื้อแล้วถูกความอยากในรสผูกพันแล้ว ถามว่า "นั่นชื่อว่าเนื้ออะไร" ฟังว่า "เนื้อเหี้ย" เที่ยวไปเพื่อภิกษา รับเอาเนยใสนมส้ม

กฏุกภณฺฑาทีนิ คเหตฺวา ปณฺณสาลํ คนฺตฺวา เอกมนฺเต ฐเปสิ. ปณฺณสาลาย ปน อวิทูเร เอกสฺมึ วมฺมิเก โคธราชา วิหรติ. โส กาเลน กาลํ ตาปสํ วนฺทิตุํ อาคจฺฉติ. ตทิวสํ ปุเนส "ตํ วธิสฺสามี"ติ ทณฺฑํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ตสฺส วมฺมิกสฺสาวิทูเร ฐาเน นิทฺทายนฺโต วิย นิสีทิ.

และเครื่องเผ็ดร้อนเป็นต้น ไปยังบรรณศาลา. เก็บไว้ที่สุดข้างหนึ่ง. ในที่ใกล้บรรณศาลานั้น พญาเหี้ยอยู่ในจอมปลวกแห่งหนึ่ง พญาเหี้ยนั้นมักมาไหว้ดาบสตามกาลที่เหมาะสม. วันนั้น ดาบสนั้นคิดอีกว่า "จักฆ่าเหี้ยนั้น" ซ่อนท่อนไม้ไว้ นั่งทำเหมือนหลับในที่ใกล้จอมปลวกนั้น.

โคธราชา วมฺมิกโต นิกฺขมิตฺวา ตสฺส สนฺติกํ อาคจฺฉนฺโต ตํ อาการํ สลฺลกฺเขตฺวา "น เม อชฺช อาจริยสฺส อากาโร รุจฺจตี"ติ ตโต ว นิวตฺติ. ตาปโส ตสฺส นิวตฺตนภาวํ ญตฺวา ตสฺส มารณตฺถาย ทณฺฑํ ขิปิ. ทณฺโฑ วิรชฺฌิตฺวา คโต. โคธราชาปิ วมฺมิกํ ปวิสิตฺวา ตโต สีสํ นีหริตฺวา อาคตมคฺคํ โอโลเกนฺโต ตาปสํ อาห

พญาเหี้ยออกจากจอมปลวก มาสู่สำนักของเธอ กำหนดดูอาการนั้นรีบกลับจากที่นั้น พลางคิดว่า "วันนี้ เราไม่ชอบใจอาการของอาจารย์". ดาบสรู้ว่าเหี้ยนั้นกลับ จึงขว้างท่อนไม้ไปเพื่อต้องการฆ่าเหี้ยนั้น. ท่อนไม้กลับพลาดไป. แม้พญาเหี้ยวิ่งเข้าจอมปลวก โผล่ศีรษะออกจากจอมปลวกนั้น ดูทางที่มา กล่าวกับดาบสว่า

"สมณํ ตํ มญฺญมาโน
อุปคญฺฉึ อสญฺญตํ
โส มํ ทณฺเฑน ปาหาสิ
ยถา อสฺสมโณ ตถา
กินฺเต ชฏาหิ ทุมฺเมธ
กินฺเต อชินสาฏิยา

"เราสำคัญท่านผู้ไม่สำรวมว่า เป็นสมณะ จึงเข้าไปหา ท่านไม่ได้เป็นสมณะ โดยประการที่ท่านเอาท่อนไม้ทำร้ายเรา ท่านทรามปัญญา จะมีประโยชน์อะไรสำหรับท่าน ด้วยชฎา ประโยชน์อะไร

อพฺภนฺตรนฺเต คหนํ
พาหิรํ ปริมชฺชสี"ติ.

สำหรับท่าน ด้วยผ้าที่ทำด้วยหนังเสือ ภายในของท่านเป็นดุจชัฏ ท่านขัดเกลาเฉพาะภายนอก".

อถ นํ ตาปโส อตฺตโน สนฺตเกน ปโลเภตุํ เอวมาห

ครานั้น เพื่อใช้สิ่งของที่มีอยู่ของตนล่อพญาเหี้ยนั้น ดาบสจึงกล่าวอย่างนี้ว่า

"เอหิ โคธ นิวตฺตสฺสุ
ภุญฺช สาลีนโมทนํ
เตลํ โลณญฺจ เม อตฺถิ
ปหูตํ มยฺห ปิปฺผลี"ติ.

"เหี้ยเอ๋ย จงกลับมาบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลีเถิด อาตมามีทั้งน้ำมัน ทั้งเกลือ ดีปลี มากมาย".

ตํ สุตฺวา โคธราชา "ยถา ยถา ตฺวํ กเถสิ, ตถา ตถา เม ปลายิตุกามตา ว โหตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พญาเหี้ยฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่า "ข้าพเจ้าประสงค์จะหนีไปอย่างเดียวโดยประการที่ท่านพูด" กล่าวคาถานี้ว่า

"เอส ภิยฺโย ปเวกฺขามิ
วมฺมิกํ สตโปริสํ
เตลํ โลณญฺจ กินฺเตสิ
อหิตํ มยฺหํ ปิปฺผลี"ติ.

"ข้าพเจ้านั้น จักเข้าจอมปลวกลึก ๑๐๐ ชั่วบุรุษ น้ำมันและเกลือของท่าน จะมีประโยชน์อะไร ดีปลีก็ไม่มีประโยชน์เกื้อกูลสำหรับเรา".

เอวญฺจ ปน วตฺวา "อหํ เอตฺตกํ กาลํ ตยิ สมณสญฺญํ อกาสึ, อิทานิ เต มํ ปหริตุกามตาย ทณฺโฑ ขิตฺโต, ตสฺส ขิตฺตกาลโตเยว อสฺสมโณ ชาโต, กินฺตาทิสสฺส ทุปฺปญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส

ก็แล พญาเหี้ยครั้นกล่าวเช่นนั้นแล้ว กล่าวว่า "ข้าพเจ้าได้ทำความสำคัญในตัวท่านว่าเป็นสมณะ สิ้นกาลเท่านี้ บัดนี้เพราะท่านมุ่งทำร้ายข้าพเจ้า ท่านจึงขว้างท่อนไม้ไป แต่กาลที่ขว้างท่อนไม้นั้น

ชฎาหิ, กึ สขุเรน อชินจมฺเมน, ไปเท่านั้น ท่านก็ไม่ได้ชื่อว่าสมณะ
อพฺภนฺตรำ หิ เต คหนำ, เกวลำ สำหรับคนทรามปัญญาเช่นท่าน. ชฎาจะ
พาหิรเมว ปริมชฺชสี"ติ อาห. สตฺถา มีประโยชน์อะไร หนังเสือพร้อมทั้งกีบจะ
อิมำ อตีตำ อาหริตฺวา "ตทา เอส มีประโยชน์อะไร ก็ภายในของท่านเป็น
กุหโก ตาปโส อโหสิ, โคธราชา ปน ดุจชัฏ ท่านขัดเกลาเฉพาะภายนอก
อหเมวา"ติ วตฺวา ชาตกำ สโมธาเนตฺวา อย่างเดียวเท่านั้น". พระศาสดาครั้นทรง
โคธปณฺฑิเตน ตสฺส นิคฺคหิตการณำ นำอดีตนิทานนี้มาตรัสว่า "กาลนั้น
ทสฺเสนฺโต อิมำ คาถมาห พราหมณ์นี้ เป็นดาบสผู้หลอกลวง ส่วน
พญาเหี้ยคือเรา" ทรงประมวลชาดกเมื่อ
แสดงเหตุที่ดาบสนั้นถูกเหี้ยตัวฉลาดข่ม
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๔. "กินฺเต ชฎาหิ ทุมฺเมธ　　๓๙๔. "ผู้มีปัญญาทราม จะมีประโยชน์
กินฺเต อชินสาฏิยา　　อะไรสำหรับท่านด้วยชฎา จะมี
อพฺภนฺตรนฺเต คหนำ　　ประโยชน์อะไรสำหรับท่าน ด้วยผ้า
พาหิรำ ปริมชฺชสี"ติ.　　ที่ทำด้วยหนังเสือ ภายในของท่าน
เป็นดุจชัฏ ท่านขัดเกลาเฉพาะ
ภายนอก".

ตตฺถ **กินฺเต ชฎาหี**ติ อมฺโภ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จะมี**
ทุปฺปญฺญ ตว สุพหุธาหิปิ อิมาหิ **ประโยชน์อะไรสำหรับท่านด้วยชฎา**
ชฎาหิ สขุราย นิวตฺถายปิ อิมาย ความว่า ดูกรผู้ทรามปัญญา จะมี
อชินจมฺมสาฏิกาย จ กิมตฺโถ. ประโยชน์อะไรสำหรับท่าน ด้วยชฎา
อพฺภนฺตรนฺติ อพฺภนฺตรำ หิ เต เหล่านี้ที่เกล้าไว้อย่างดีก็ดี ด้วยผ้าสาฎก
ราคาทิกิเลสคหณำ, เกวลำ หตฺถิลณฺฑำ ที่ใช้หนังเสือทำพร้อมกีบที่เธอนุ่งแล้วก็ดี.

อสฺสลณฺหิ วิย มฏฺฐํ พาหิรํ ปริมชฺชสี"ติ อตฺโถ.

คำว่า **ภายใน** ความว่า ภายในของท่านรกรุงรังด้วยกิเลสมีราคะเป็นต้น ท่านขัดเกลาแต่ภายนอกอย่างเดียว ดุจคูถช้างคูถม้า เกลี้ยงเกลาแต่ภายนอก ฉะนั้น.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

กุหกพฺราหฺมณวตฺถุ เอกาทสมํ.

เรื่องพราหมณ์โกหก เรื่องที่ ๑๑ จบ.

๑๒. กิสาโคตมีวตฺถุ

๓๙๕. ปีสุกูลธรํ ชนฺตุ๋
กิสํ ธมนิสนฺถตํ
เอกํ วนสฺมึ ฌายนฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๒. เรื่องนางกิสาโคตมี

๓๙๕. เราเรียกชนผู้ทรงผ้าบังสุกุล ผู้ผอม
มีเส้นเอ็นสะพรั่ง เพ่งอยู่คนเดียว
ในป่านั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

ตรวจทานโดย ๒๐-๘-๕๗

๑๒. กิสาโคตมีวตฺถุ

ปีสุกูลธรนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหรนฺโต กิสาโคตมึ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา กิร สกฺโก ปจฺจูสสมยมาวสาเน เทวปริสาย สทฺธึ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺเต สาราณียํ ธมฺมกถํ สุณนฺโต นิสีทิ. ตสฺมึ ขเณ กิสาโคตมี "สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามี"ติ อากาเสนา-คนฺตฺวา สกฺกํ ทิสฺวา นิวตฺติ. โส ตํ วนฺทิตฺวา นิวตฺตนฺตึ ทิสฺวา สตฺถารํ ปุจฺฉิ "กา นาเมสา ภนฺเต อาคจฺฉมานา ตุเมฺห ทิสฺวา นิวตฺตตี"ติ. สตฺถา "กิสาโคตมี นาเมสา มหาราช มม ธีตา ปีสุกูลิกตฺเถรีนํ อคฺคา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๒. เรื่องนางกิสาโคตมี

พระศาสดา ประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ทรงปรารภนางกิสาโคตมี ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ทรงผ้าบังสุกุล** เป็นต้น.

ทราบว่า ที่สุดปฐมยามเวลานั้น ท้าวสักกะพร้อมเทวบริษัท เข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ทรงสดับธรรมกถาเครื่องระลึกถึงกัน ณ ที่เหมาะสม. ขณะนั้น นางกิสาโคตมีคิดว่า "จักเฝ้าพระศาสดา" เหาะมาเห็นท้าวสักกะจึงกลับไป. ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็นนางถวายบังคมแล้ว กลับไป ทูลถามพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า ภิกษุณีนั่นชื่ออะไร มาอยู่เห็นพระองค์แล้วกลับไป". พระศาสดาตรัสว่า "มหาบพิตร ภิกษุณีนั้นชื่อว่า กิสาโคตมี ธิดาอาตมภาพ ยอดพระเถรีผู้ทรงผ้าบังสุกุล" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๕."ปีสุกูลธรํ ชนฺตุ
กิสํ ธมนิสนฺถตํ
เอกํ วนสฺมึ ฌายนฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๓๙๕. "เราเรียกชนผู้ทรงผ้าบังสุกุล ผู้ผอม มีเส้นเอ็นสะพรั่ง เพ่งอยู่คนเดียว ในป่านั้น ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **กิสนฺติ** ปีสุกูลิกา หิ สนฺถตคตฺตา จ ตสฺมา เอวมาห. **เอกํ วนสฺมินฺติ** วิวิตฺเต ฐาเน เอกกํ ฌายนฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้ผอม** อตฺตโน อนุรูปํ ปฏิปทำ ปูเรตฺวา ความว่า ธรรมดาว่าชนผู้ทรงผ้าบังสุกุล อปฺปมำสโลหิตาเจว โหติ ธมนิ- บำเพ็ญข้อปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ตน มีเนื้อ และโลหิตน้อย และมีตัวสะพรั่งด้วย เส้นเอ็น เหตุนั้น พระศาสดาจึงตรัส เช่นนั้น. คำว่า **คนเดียวในป่า** ความว่า เราเรียกคนเพ่งอยู่คนเดียวในที่สงัดนั้นว่า **เป็นพราหมณ์.**

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

กิสาโคตมีวตฺถุ ทุวาทสมำ.

เรื่องนางกิสาโคตมี เรื่องที่ ๑๒ จบ.

๑๓. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ

๓๙๖. น จาหํ พฺราหฺมณํ พฺรูมิ
โยนิชํ มตฺติสมฺภวํ
โภวาที นาม โส โหติ
ส เว โหติ สกิญฺจโน
อกิญฺจนํ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๓. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

๓๙๖. เราไม่เรียกคนที่เกิดแต่กำเนิด มีมารดาเป็นแดนเกิด ว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลนั้นได้ชื่อว่าโภวาที (ชอบกล่าวเจริญ) บุคคลนั้นแลยังมีกิเลสเครื่องกังวล เราเรียกคนไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

๑๓. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ

น จาหนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร "สมโณ โคตโม อตฺตโน สาวเก "พฺราหฺมณา"ติ วทติ, อหญฺจมฺหิ พฺราหฺมณโยนิยํ นิพฺพตฺโต, มยิ โข เอวํ วตฺตุํ วฏฺฏตี"ติ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา "นาหํ พฺราหฺมณโยนิยํ นิพฺพตฺตมตฺเตเนว พฺราหฺมณํ วทามิ, โย ปน อกิญฺจโน อคฺคหโณ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๓. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **เราไม่เรียกว่าเป็นพราหมณ์** เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณ์นั้นคิดว่า "พระสมณโคดม ตรัสเรียกสาวกพระองค์ว่า "พราหมณ์" ส่วนเราเกิดในกำเนิดพราหมณ์, พระองค์ควรตรัสเรียกเราเช่นนั้นบ้าง" เข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลถามเนื้อความนั้น. ครานั้น พระศาสดาตรัสกับเขาว่า "ด้วยเหตุเพียงเกิดในกำเนิดพราหมณ์ เราไม่เรียกว่า พราหมณ์ แต่เราเรียกผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๖. "น จาหํ พฺราหฺมณํ พฺรูมิ
โยนิชํ มตฺติสมฺภวํ
โภวาที นาม โส โหติ
ส เว โหติ สกิญฺจโน
อกิญฺจนํ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๓๙๖. "เราไม่เรียกคนที่เกิดแต่กำเนิด มีมารดาเป็นแดนเกิด ว่าเป็นพราหมณ์ บุคคลนั้นได้ชื่อว่าโภวาที (ชอบกล่าวเจริญ) บุคคลนั้นแลยังมีกิเลสเครื่องกังวล เราเรียกคนไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **โยนิชนฺติ** โยนิยา ชาตํ. **มตฺติสมฺภวนฺติ** พฺราหฺมณิยา มาตุยา สนฺตเก อุทรสฺมึ สมฺภูตํ. **โภวาทีติ** โส ปน อามนฺตนาทีสุ "โภ โภ"ติ วตฺวา วิจรนฺโต โภวาที นาม โหติ, ส เว ราคาทีหิ กิญฺจเนหิ สกิญฺจโน, อหํ ปน ราคาทีหิ อกิญฺจนํ จตูหิ อุปาทาเนหิ อนาทานํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เกิดแต่กำเนิด** ได้แก่ เกิดแล้วแต่กำเนิด. คำว่า **มีมารดาเป็นแดนเกิด** ความว่า เกิดในท้องอันเป็นของมารดาผู้เป็นพราหมณี. คำว่า **ได้ชื่อว่าโภวาที** ความว่า ก็บุคคลนั้นเที่ยวพูดว่า "ผู้เจริญ ผู้เจริญ" ณ ที่ร้องเรียกเป็นต้น ชื่อว่าโภวาที, บุคคลนั้นแลยังมีกิเลสเครื่องกังวล ด้วยกิเลสเครื่องกังวลมีราคะเป็นต้น แต่เราเรียกผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ด้วยกิเลสเครื่องกังวลมีราคะเป็นต้น ไม่ถือมั่น ด้วยอุปาทาน ๔ ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พฺราหฺมโณ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

เวลาจบเทศนา พราหมณ์ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. เทศนาได้เกิดประโยชน์แก่มหาชนผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เอกพฺราหฺมณวตฺถุ เตรสมํ.

เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง เรื่องที่ ๑๓

จบ.

๑๔. อุคฺคเสนวตฺถุ

๓๙๗. สพฺพสญฺโญชนํ[๑] เฉตฺวา
โย เว น ปริตสฺสติ
สงฺคาติคํ วิสญฺยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๔. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน

๓๙๗. เรา เรียกคนตัดสังโยชน์ได้ทั้งหมด ไม่สะดุ้ง ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ผู้พรากจากโยคะได้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์.

---

[๑] ฉ. สพฺพสญฺโญชนํ.

๑๔. อุคฺคเสนวตฺถุ

สพฺพสญฺโญชนนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อุคฺคเสนเสฏฺฐิปุตฺตํ อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ "มุญฺจ ปุเร มุญฺจ ปจฺฉโต"ติ คาถาวณฺณนาย วิตฺถาริตเมว.

ตทา หิ สตฺถา "ภนฺเต อุคฺคเสโน 'น ภายามี'ติ วทติ, อภูเตน มญฺเญ อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ ภิกฺขูหิ วุตฺเต, "ภิกฺขเว มม ปุตฺตสทิสา ฉินฺนสญฺโญชนา น ภายนฺติเยวา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๔. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน

พระศาสดาประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภบุตรเศรษฐีชื่อ อุคคเสน ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ตัดสังโยชน์ทั้งปวง** เป็นต้น.

ก็ในกาลนั้น พระศาสดา เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า พระอุคคเสนกล่าวว่า 'ไม่กลัว' ชะรอยจะพยากรณ์อรหัตผล ด้วยคำไม่จริง" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย คนเช่นบุตรเราตัดสังโยชน์ได้ ย่อมไม่กลัว" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๗. "สพฺพสญฺโญชนํ เฉตฺวา
โย เว น ปริตสฺสติ
สงฺคาติคํ วิสญฺยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๓๙๗. "เรา เรียกคนตัดสังโยชน์ได้ทั้งหมด
ไม่สะดุ้ง ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ผู้
พรากจากโยคะได้แล้ว ว่าเป็น
พราหมณ์".

ตตฺถ **สญฺโญชนนฺติ** ทสวิธํ สญฺโญชนํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **สังโยชน์ทั้งปวง** คือ สังโยชน์ ๑๐ อย่าง.

น ปริตสฺสตีติ ตณฺหาย น ภายติ. **ตมหนฺติ** ตํ อหํ ราคาทีนํ สงฺคานํ อตีตตฺตา สงฺคาติคํ จตุนฺนมฺปิ โยคานํ

คำว่า **ไม่สะดุ้ง** ได้แก่ ไม่กลัวต่อตัณหา. คำว่า **ตมหํ** ตัดเป็น ตํ อหํ ความว่า เราเรียกคนชื่อว่า ผู้ล่วงเครื่องข้อง เพราะ

อภาเวน วิสฺยุตฺตํ ตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

ล่วงกิเลสเครื่องข้อง มีราคะเป็นต้น ชื่อว่า พรากได้แล้ว เพราะไม่มีโยคะทั้ง ๔ นั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

อุคฺคเสนวตฺถุ จุทฺทสมํ.

เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน เรื่องที่ ๑๔ จบ.

๑๕. เทฺวพฺราหฺมณวตฺถุ

๓๙๘. เฉตฺวา นทฺธึ วรตฺตญฺจ
สนฺธานํ สหนุกฺกมํ
อุกฺขิตฺตปลิฆํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๕. เรื่องพราหมณ์ ๒ คน

๓๙๘. เราเรียกคนตัดชะเนาะ เชือก และ
เครื่องต่อพร้อมสาย ถอนลิ่มสลัก
ออกได้ รู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์.

๑๕. เทฺวพฺราหฺมณวตฺถุ

เฉตฺวา นทฺธินฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เทฺว พฺราหฺมเณ อารพฺภ กเถสิ.

เตสุ กิร เอกสฺส จูฬโรหิโต นาม โคโณ โหติ เอกสฺส มหาโรหิโต นาม. เต เอกทิวสํ "ตว โคโณ พลวา มม โคโณ พลวา"ติ วิวทิตฺวา "กินฺโน วิวาเทน, ปาเชตฺวา ชานิสฺสามา"ติ อจิรวตีตีเร สกฏฺฐิ วาลุกาย ปูเรตฺวา โคเณ โยชนีสุ. ตสฺมึ ขเณ ภิกฺขูปิ นหายิตุํ ตตฺถ คตา โหนฺติ. พฺราหฺมณา โคเณ ปาเชสุํ. สกฏฺฐิ นิจฺจลํ อฏฺฐาสิ. นทฺธิวรตฺตา ปน ฉิชฺชึสุ. ภิกฺขู ทิสฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ สตฺถุ อาโรเจสุํ.

สตฺถา "ภิกฺขเว พาหิรา เอตา นทฺธิวรตฺตา, โย โกจิ เอตา ฉินฺทเตว, ภิกฺขุนา ปน อชฺฌตฺติกํ โกธนทฺธิญฺเจว ตณฺหาวรตฺตญฺจ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๕. เรื่องพราหมณ์ ๒ คน

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์ ๒ คน ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ตัดชะเนาะ** เป็นต้น.

ทราบว่า บรรดาพราหมณ์ ๒ คน นั้น คนหนึ่งมีโคชื่อจูฬโรหิต อีกคนหนึ่งมีโคชื่อมหาโรหิต. วันหนึ่งเขาทั้ง ๒ เถียงกันว่า "โคของท่าน (หรือ) ของเรา แข็งแรง" ต่างกล่าวว่า "ไม่มีประโยชน์อะไรสำหรับเราที่จะมาเถียงกัน เราแข่งกัน จักรู้ได้" บรรทุกทรายฝั่งแม่น้ำอจิรวดีเต็มเกวียนแล้วเทียมโค. ขณะนั้น ภิกษุทั้งหลายไปสรงน้ำ ณ ที่นั้น. พวกพราหมณ์แข่งโคกัน. เกวียนได้หยุดนิ่ง. ส่วนชะเนาะและเชือกขาดแล้ว. พวกภิกษุเห็นแล้วไปวิหาร กราบทูลความนั้นแด่พระศาสดา.

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ชะเนาะและเชือกนั่น เป็นของภายนอกใคร ๆ ก็ตัดชะเนาะและเชือกเหล่านั้นได้, ส่วนภิกษุควรตัดชะเนาะคือความโกรธและเชือกคือตัณหาซึ่งอยู่ภายใน" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๘. "เฉตฺวา นทฺธึ วรตฺตญฺจ
สนฺธานํ สหนุกฺกมํ
อุกฺขิตฺตปลิฆํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๓๙๘. "เราเรียกคนตัดชะเนาะ เชือก และเครื่องต่อพร้อมสาย ถอนลิ่มสลักออกได้ รู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **นทฺธินฺติ** นยฺหนภาเวน ปวตฺตํ โกธํ. **วรตฺตนฺติ** พนฺธนภาเวน ปวตฺตํ ตณฺหํ. **สนฺธานํ สหนุกฺกมนฺติ** อนุสยานุกฺกมสหิตํ ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิสนฺธานํ อิทํ สพฺพมฺปิ ฉินฺทิตฺวา ฐิตํ อวิชฺชาปลิฆสฺส อุกฺขิตฺตตฺตา อุกฺขิตฺตปลิฆํ จตุนฺนํ สจฺจานํ พุทฺธตฺตา พุทฺธํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ชะเนาะ** ได้แก่ ความโกรธที่เป็นไปโดยเป็นเครื่องผูกรัด. คำว่า **เชือก** คือตัณหา ที่เป็นไปโดยเป็นเครื่องผูก. คำว่า **เครื่องต่อพร้อมสาย** ความว่า เราเรียกคนตัดเครื่องต่อทิฐิ ๖๒ ประกอบสายคืออนุสัยทั้งปวง ดำรงอยู่ ชื่อว่า ถอนลิ่มสลัก เพราะถอนลิ่มสลัก คืออวิชชาได้ ชื่อว่าผู้รู้ เพราะรู้สัจจะ ๔ แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน ปญฺจสตา ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสุ. สมฺปตฺตานมฺปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

เวลาจบเทศนา ภิกษุ ๕๐๐ รูป ตั้งอยู่ในอรหัตผล. เทศนาเกิดประโยชน์แม้แก่ชนผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เทฺวพฺราหฺมณวตฺถุ ปณฺณรสมํ.

เรื่องพราหมณ์ ๒ คน เรื่องที่ ๑๕ จบ.

๑๖. อกฺโกสกภารทฺวาชวตฺถุ

๓๙๙. อกฺโกสํ วธพนฺธญฺจ
อทฺฏฺโฐ โย ติติกฺขติ
ขนฺติพลํ พลานีกํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๖. เรื่องพราหมณ์ชื่ออักโกสกภารทวาชะ

๓๙๙. เราเรียกคนไม่ประทุษร้าย อดกลั้นคำด่า การตี และการจองจำ มีกำลัง คือขันติ มีหมู่พล ว่าเป็นพราหมณ์.

๑๖. อกฺโกสกภารทฺวาชวตฺถุ

อกฺโกสนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อกฺโกสกภารทฺวาชํ อารพฺภ กเถสิ.

อกฺโกสกภารทฺวาชสฺส หิ ภาตุ ภารทฺวาชสฺส ธนญฺชานี นาม พฺราหฺมณี โสตาปนฺนา อโหสิ. สา ขิปิตฺวาปิ กาสิตฺวาปิ ปกฺขลิตฺวาปิ "นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสา"ติ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ. สา เอกทิวสํ พฺราหฺมณปริเวสนาย ปกฺขลิตฺวา ตเถว มหาสทฺเทน อุทานํ อุทาเนสิ. พฺราหฺมโณ กุชฺฌิตฺวา "เอวเมวายํ วสลี ยตฺถ วา ตตฺถ วา ปกฺขลิตฺวา ตสฺส มุณฺฑกสฺส สมณสฺส วณฺณํ ภาสตี"ติ วตฺวา "อิทานิ เต วสลิ คนฺตฺวา ตสฺส สตฺถุโน วาทํ อาโรเปสฺสามี"ติ อาห.

อถ นํ สา "คจฺฉ พฺราหฺมณ, นาหํ ตํ ปสฺสามิ, โย ตสฺส ภควโต วาทํ อาโรเปยฺย, อปิจ คนฺตฺวา ตํ ภควนฺตํ

๑๖. เรื่องพราหมณ์ชื่ออักโกสกภารทวาชะ

พระศาสดาประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภพราหมณ์ชื่อ อักโกสกภารทวาชะ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **คำด่า** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พราหมณ์ภารทวาชะ พี่ชายอักโกสกภารทวาชพราหมณ์ มีภริยาเป็นพราหมณี บรรลุโสดาบัน ชื่อธนัญชานี. นางจามก็ดี ไอก็ดี พลาดก็ดี เปล่งอุทานนี้ว่า "ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบเองพระองค์นั้น". วันหนึ่ง เวลาอังคาสพราหมณ์ นางพลาดแล้ว เปล่งอุทานเสียงดังเหมือนอย่างนั้น. พราหมณ์โกรธ กล่าวว่า "หญิงถ่อยนี้ พลาดที่ไหน ๆ ก็ตาม กล่าวสรรเสริญสมณะโล้นนั้นทุกที" แล้วกล่าวว่า "หญิงถ่อย บัดนี้ ข้าจักไปยกวาทะ ต่อพระศาสดานั้นของเจ้า".

ครานั้น นางพูดกับพราหมณ์นั้นว่า "ไปเถิดพราหมณ์ ดิฉันไม่เห็นคนผู้ยกวาทะต่อพระผู้มีพระภาคนั้นได้, อนึ่ง

ปญฺหํ ปุจฺฉสฺสู"ติ อาห. โส สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา อวนฺทิตฺวา ว เอกมนฺตํ ฐิโต ปญฺหํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

ท่าน ครั้นไปแล้ว จงทูลถามปัญหากับพระผู้มีพระภาคนั้น". เขาไปสำนักพระศาสดา ไม่ถวายบังคมเลย ยืน ณ ที่เหมาะสม เมื่อทูลถามปัญหาจึงกล่าวคาถานี้ว่า

"กึ สุ ฆตฺวา[๑] สุขํ เสติ,
กึ สุ ฆตฺวา น โสจติ,
กิสฺสสฺสุ เอกธมฺมสฺส
วธํ โรเจสิ โคตมา"ติ.

"บุคคลฆ่าอะไรสิ อยู่เป็นสุข ฆ่าอะไรจึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคดม พระองค์ชอบใจการฆ่าธรรมอะไรซึ่งเป็นธรรมเอก".

อถสฺส ปญฺหํ พฺยากโรนฺโต สตฺถา อิมํ คาถมาห

ครั้งนั้น พระศาสดาเมื่อพยากรณ์ปัญหาแก่เขา จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

"โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ
โกธํ ฆตฺวา น โสจติ,
โกธสฺส วิสมูลสฺส
มธุรคฺคสฺส พฺราหฺมณ
วธํ อริยา ปสํสนฺติ,
ตญฺหิ ฆตฺวา น โสจตี"ติ.

"บุคคลฆ่าความโกรธได้ อยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธได้ ไม่เศร้าโศก พราหมณ์ พระอริยเจ้าสรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษมียอดหวาน ก็บุคคลฆ่าความโกรธนั้นได้แล้ว ไม่เศร้าโศก".

โส สตถริ ปสีทิตวา ปพฺพชิตวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. อถสฺส กนิฏฺโฐ อกฺโกสกภารทฺวาโช "ภาตา กิร เม ปพฺพชิโต"ติ สุตฺวา กุทฺโธ อาคนฺตฺวา

เขาเลื่อมใสพระศาสดา บวชแล้วบรรลุอรหัตผล. ครานั้น อักโกสกภารทวาชพราหมณ์ น้องชายเขาฟังว่า "ทราบว่า พี่ชายเราบวชแล้ว" ก็โกรธ

---

[๑] ฉ. เฉตฺวา.

สตฺถารํ อสพฺภาหิ ผรุสาหิ อกฺโกสิ. โสปิ สตฺถารา อติถีนํ ขาทนียาทิทาน-โอปมฺเมน สญฺญตฺโต สตฺถริ ปสนฺโน ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. อปเรปิสฺส สุนฺทริกภารทฺวาโช พิลงฺคกภารทฺวาโชติ เทฺว กนิฏฺฐภาตโร สตฺถารํ อกฺโกสนฺตา ว สตฺถารา วินีตา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณึสุ.

มาใช้วาจาหยาบคายอันเป็นของอสัตบุรุษด่าพระศาสดา. ฝ่ายเขาถูกพระศาสดาทำให้สำนึก ด้วยอุปมาการให้ของเคี้ยวเป็นต้นแก่แขก เลื่อมใสพระศาสดาบวชแล้ว บรรลุอรหัตผล. น้องชายเธอ ๒ คน แม้อื่น คือ สุนทริกภารทวาชะ (และ) พิลังคภารทวาชะ ด่าพระศาสดาเช่นกัน พระศาสดาทรงแนะนำ บวชแล้ว บรรลุอรหัตผล.

อเถกทิวสํ ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุ "อาวุโส อจฺฉริยา วต พุทฺธคุณา, จตูสุ นาม ภาติเกสุ อกฺโกสนฺเตสุ สตฺถา กิญฺจิ อวตฺวา เตสเยว ปติฏฺฐา ชาโต"ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว อหํ มม ขนฺติพเลน สมนฺนาคตตฺตา ทุฏฺเฐสุ อทุสฺสนฺโต มหาชนสฺส ปติฏฺฐา โหมิเยวา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย คุณของพระพุทธเจ้าน่าอัศจรรย์หนอ เมื่อพราหมณ์ ๔ พี่น้องด่าอยู่พระศาสดาไม่ตรัสอะไร ๆ กลับเป็นที่พึ่งพราหมณ์เหล่านั้น". พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราไม่ประทุษร้ายชนผู้ประทุษร้าย เพราะเราประกอบด้วยกำลังคือขันติ เป็นที่พึ่งมหาชน โดยแท้" แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๙๙. "อกฺโกสํ วธพนฺธญฺจ
อทุฏฺโฐ โย ติติกฺขติ
ขนฺติพลํ พลานีกํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๓๙๙. "เราเรียกคนไม่ประทุษร้าย อดกลั้น
คำด่า การตี และการจองจำ
มีกำลัง คือขันติ มีหมู่พล ว่า
เป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **อทุฏฺโฐติ** เอวํ ทสหิ อกฺโกสวตฺถูหิ อกฺโกสญฺจ ปริภาสญฺจ ปาณิอาทีหิ โปถนญฺจ อนฺทุพนฺธนาทีหิ พนฺธญฺจ โย อกุทฺธมานโส หุตฺวา อธิวาเสติ ขนฺติพเลน สมนฺนาคตตฺตา ขนฺติพลํ ปุนปฺปุนํ อุปฺปตฺติยา อนีกภูเตเนว ขนฺติพเลน สมนฺนาคตตฺตา พลานีกํ ตํ เอวรูปิ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่ประทุษร้าย** ความว่า เราเรียกคนผู้มีใจไม่โกรธ อดกลั้นคำด่าและคำบริภาษด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ การใช้ฝ่ามือตีเป็นต้น และการจองจำด้วยขื่อเป็นต้น ชื่อว่ามีกำลังคือขันติ เพราะประกอบด้วยกำลังคือขันติ ชื่อว่า มีหมู่พล เพราะประกอบด้วยกำลังขันติอันเป็นหมู่ เหตุเกิดขึ้นบ่อย ๆ คือ ผู้เห็นปานนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

อกฺโกสกภารทฺวาชวตฺถุ โสฬสมํ.

เรื่องพราหมณ์ชื่ออักโกสกภารทวาชะ เรื่องที่ ๑๖ จบ.

ปฐมสมันตปาสาทิกา ๒/๒๕๑-๒๕๒/๑๖

๑๗. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

๔๐๐. อกฺโกธนํ วตฺตวนฺตํ
สีลวนฺตํ อนุสฺสทํ
ทนฺตํ อนฺติมสารีรํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

๔๐๐. เราเรียกคนไม่โกรธ มีวัตร มีศีล ไม่มีตัณหาเครื่องฟูขึ้น ผู้ฝึกแล้ว มีสรีระในที่สุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

๑๗. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

อกฺโกธนนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต สาริปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา กิร เถโร ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ ปิณฺฑาย จรนฺโต นาลกคาเม มาตุ ฆรทฺวารํ อคมาสิ. อถ นํ สา นิสีทาเปตฺวา ปริวิสมานา อกฺโกสิ "อมฺโภ อุจฺฉิฏฺฐขาทกอุจฺฉิฏฺฐกณฺชิกํ อลภิตฺวา ปรฆเร อุฬุงฺกปิฏฺเฐน ฆฏิตํ กณฺชิกํ ปริภุญฺชิตุ อรหสิ, อสีติโกฏิธนํ ปหาย ปพฺพชิโตสิ, นาสิตมฺหา ตยา, ภุญฺชาหิทานี"ติ. ภิกฺขูนมฺปิ ภตฺตํ ททมานา "ตุเมฺหหิ มม ปุตฺโต อตฺตโน ฉฬุปฏฺฐาโก กโต, อิทานิ ภุญฺชถา"ติ วเทสิ. เถโร ภิกฺขุ คเหตฺวา วิหารเมว อคมาสิ.

อถายสฺมา ราหุโล สตฺถารํ ปิณฺฑปาเตน อาปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา อาห "ราหุล กหึ คมิตฺถา"ติ. "อยฺยิกาย คามํ ภนฺเต"ติ. "กึ ปน เต อยฺยิกาย อุปชฺฌาโย วุตฺโต"ติ. "อยฺยิกาย เม ภนฺเต อุปชฺฌาโย อกฺโกสิโต"ติ. "กินฺติ

๑๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระศาสดาประทับ ณ เวฬุวัน ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ไม่โกรธ** เป็นต้น.

ทราบว่า กาลนั้น พระเถระเที่ยวบิณฑบาตพร้อมภิกษุ ๕๐๐ รูป ไปยังประตูเรือนมารดาในบ้านนาลกะ. ครานั้น นางนิมนต์ให้ท่านนั่งอังคาสอยู่ ด่าว่า "ผู้เจริญ ท่านไม่ได้ของเคี้ยวกินเป็นเดน น้ำข้าวเป็นเดน ก็ควรกินน้ำข้าวติดหลังกระบวยเรือนคนอื่น, ท่านสละทรัพย์ ๘๐ โกฏิ บวชเสียได้ ท่านทำให้เราฉิบหาย บัดนี้ จงบริโภคเถิด". นางถวายภัตร แม้แก่พวกภิกษุพลางกล่าวว่า "พวกท่านทำบุตรเรา ให้เป็นคนรับใช้ของตน บัดนี้ จงบริโภคเถิด". พระเถระรับภิกษาแล้ว ตรงไปวิหารทีเดียว.

ครานั้น ท่านพระราหุลถามพระศาสดาด้วยความเอื้อเฟื้อถึงบิณฑบาต. ทีนั้น พระศาสดาตรัสกับท่านว่า "ราหุล พวกเธอไปที่ไหนมา". พระราหุลกราบทูลว่า "ไปบ้านย่า พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสถามว่า "ย่าพูดกับอุปัชฌาย์เธอว่า

วตฺวา"ติ. "อิทำ นาม ภนฺเต"ติ. "อุปฺปณฺฑาเยน ปน เต กึ วุตฺตนฺ"ติ. "น กิญฺจิ ภนฺเต"ติ.

ตำ สุตฺวา ภิกฺขู ธมฺมสภายำ กถำ สมุฏฺฐาเปสุ "อาวุโส อจฺฉริยา วต สาริปุตฺตตฺเถรสฺส คุณา, เอวนฺนามสฺส มาตริ อกฺโกสนฺติยา โกธนมตฺตำปิ นาโหสี"ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กายนุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว ขีณาสวา นาม อกฺโกธนา ว โหนฺตี"ติ วตฺวา อิมำ คาถมาห

๔๐๐. "อกฺโกธนำ วตฺตวนฺตำ
สีลวนฺตำ อนุสฺสทำ
ทนฺตำ อนฺติมสารีรำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

อย่างไร". พระราหุลกราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ย่าด่าอุปัชฌาย์ข้าพระองค์". พระศาสดาตรัสถามว่า "ย่าด่าว่าอย่างไร". พระราหุลกราบทูลว่า "ด่าว่าถ้อยคำชื่อนี้ พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสถามว่า "ก็อุปัชฌาย์เธอว่าอย่างไร". พระราหุลกราบทูลว่า "ไม่พูดอะไรเลย พระเจ้าข้า".

พวกภิกษุฟังคำนั้นแล้ว สนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสารีบุตรมีคุณน่าอัศจรรย์หนอ เมื่อมารดาด่าอยู่ ชื่ออย่างนี้ ท่านไม่ได้มีแม้เพียงความโกรธ". พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่าพระขีณาสพไม่โกรธเลย" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๐."เราเรียกคนไม่โกรธ มีวัตร มีศีล
ไม่มีตัณหาเครื่องฟูขึ้น ผู้ฝึกแล้ว
มีสรีระในที่สุดนั้น ว่าเป็น
พราหมณ์".

ตตฺถ **วตฺตวนฺตนฺติ** ธุตวตฺเตน สมนฺนาคตํ จตุปาริสุทฺธิสีเลน สีลวนฺตํ ตณฺหาอุสฺสทาภาเวน อนุสฺสทํ ฉฬินฺทฺริยทมเนน ทนฺตํ โกฏิยํ ฐิเตน อตฺตภาเวน อนฺติมสรีรํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้มีวัตร** เป็นต้น ความว่า เราเรียกผู้ที่ประกอบด้วยวัตรคือธุดงค์ ผู้มีศีลด้วยปาริสุทธิศีล ๔ ชื่อว่า ไม่มีตัณหาเครื่องฟูขึ้น เหตุไม่มีเครื่องฟูคือตัณหา ชื่อว่าฝึกแล้ว เหตุฝึกอินทรีย์ ๖ ชื่อว่า มีสรีระในที่สุด เหตุมีอัตภาพตั้งในที่สุดนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ สตฺตรสมํ.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ เรื่องที่ ๑๗ จบ.

๑๘. อุปฺปลวณฺณาเถรีวตฺถุ

๔๐๑. วาริ โปกฺขรปตฺเตว
อารคฺเคริว สาสโป
โย น ลิปฺปติ กาเมสุ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๘.เรื่องพระเถรีชื่ออุบลวรรณา

๔๐๑. เราเรียกผู้ไม่ติดในกาม เหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ตั้งอยู่บนปลายเหล็กแหลม ฉะนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

๑๘. อุปฺปลวณฺณาเถรีวตฺถุ

วาริ โปกฺขรปตฺเตวาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อุปฺปลวณฺณาเถรึ อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ "มธุวา มญฺญติ พาโล"ติ คาถาวณฺณนาย วิตฺถาริตเมว. วุตฺตํ หิ ตตฺถ

อปเรน สมเยน มหาชโน ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสิ "ขีณาสวาปิ มญฺเญ กามํ เสวนฺติ, กึ น เสวิสฺสนฺติ, น เหเต โกฬาปรุกฺขา น จ วมฺมิกา อลฺลมํสสรีรา ว, ตสฺมา เอเตปิ กามสุขํ สาทิยนฺตี"ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "น ภิกฺขเว ขีณาสวา กามสุขं สาทิยนฺติ น กาเม เสวนฺติ, ยถา หิ ปทุมปตฺเต ปติโต อุทกพินฺทุ น ลิมฺปติ น สณฺฐาติ, วินิวตฺติตฺวา ปน ปตเตว, ยถา จ อารคฺเค สาสโป น อุปลิมฺปติ น สณฺฐาติ, วินิวตฺติตฺวา ปน ปตเตว, เอวํ

๑๘. เรื่องพระเถรีชื่ออุบลวรรณา

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระเถรีชื่อ อุบลวรรณา ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **เหมือนน้ำไม่ติดบนใบบัว** เป็นต้น. ข้าพเจ้ากล่าวเรื่องอย่างพิสดารในการพรรณนาพระคาถาว่า "คนโง่ สำคัญบาปว่ามีรสหวาน" เป็นต้น. จริงอยู่ ที่นั้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า

สมัยอื่น มหาชนสนทนากันในโรงธรรมว่า "ชะรอย แม้พระขีณาสพคงยังเสพกาม ทำไมถึงจักไม่เสพเพราะท่านเหล่านั้น ไม่ใช่ไม้ผุ ไม่ใช่จอมปลวก มีเนื้อและสรีระเปล่งปลั่ง เหตุนั้น แม้ท่านเหล่านั้น จึงยังยินดีสุขเกิดจากกาม". พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้", จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เหล่าพระขีณาสพ ไม่ยินดีกามสุข ไม่เสพกาม กามทั้ง ๒ ไม่ติด ไม่ตั้งอยู่ในจิตพระขีณาสพ เหมือนหยาดน้ำตกลงบนใบบัว ไม่ติดไม่ค้างอยู่ แต่กลิ้งตกไปเลยทีเดียว และเหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาด

ขีณาสวสฺส จิตฺเต ทุวิโธปิ กาโม น ลิมฺปติ น สณฺฐาตี"ติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ พฺราหฺมณวคฺเค คาถมาห

ไม่ติด ไม่ตั้งอยู่บนปลายเหล็กแหลม แต่กลิ้งตกไปทีเดียว ฉะนั้น" เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิ แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ในพราหมณวรรคว่า

๔๐๑."วาริ โปกฺขรปตฺเตว
อารคฺเคริว สาสโป
โย น ลิมฺปติ กาเมสุ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๐๑. "เราเรียกผู้ไม่ติดในกาม เหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาด ไม่ตั้งอยู่บนปลายเหล็กแหลม ฉะนั้น ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **โย น ลิมฺปตีติ** เอวเมว โย อพฺภนฺตเร ทุพฺพิเธปิ กาเม น อุปลิมฺปติ ตสฺมึ กาเม น สณฺฐาติ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่ติดอยู่** ความว่า เราเรียกผู้ไม่ติดอยู่ในกามแม้ทั้ง ๒ ในภายในคือไม่ตั้งอยู่ในกามนั้นอย่างนี้แล ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

อุปฺปลวณฺณาเถรีวตฺถุ อฏฺฐารสมํ.

เรื่องพระเถรีชื่ออุบลวรรณา เรื่องที่ ๑๘

จบ.

๑๙. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ

๔๐๒. โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ
อิเธว ขยมตฺตโน,
ปนฺนภารํ วิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๙. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

๔๐๒. เราเรียกผู้รู้ชัด ความสิ้นทุกข์ของตน ในศาสนานี้ ผู้ปลงภาระลงแล้ว ผู้พรากแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์.

๑๙. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ

โย ทุกฺขสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิเรโก ทาโส อปฺปญฺญตฺเต สิกฺขาปเท ปลายิตฺวา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. พฺราหฺมโณ ตํ โอโลเกนฺโต อทิสฺวา เอกทิวสํ สตฺถารา สทฺธึ ปิณฺฑาย ปวิสนฺตํ ทฺวารนฺตเร ทิสฺวา จีวรํ ทฬฺหํ อคฺคเหสิ. สตฺถา นิวตฺติตฺวา "กึ อิทํ พฺราหฺมณา"ติ ปุจฺฉิ. "ทาโส เม โภ โคตมา"ติ. "ปนฺนภาโร เอส พฺราหฺมณา"ติ. "ปนฺนภาโร"ติ จ วุตฺเต, พฺราหฺมโณ "อรหา"ติ สลฺลกฺเขสิ. ตสฺมา ปุนปิ เตน "เอวํ โภ โคตมา"ติ วุตฺเต, สตฺถา "อาม พฺราหฺมณ ปนฺนภาโร"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑๙. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้รู้ชัดความสิ้นทุกข์** เป็นต้น.

ทราบว่า ทาสคนหนึ่งของพราหมณ์นั้น เมื่อพระศาสดาไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท หนีไปบวช บรรลุอรหัตผล. พราหมณ์ค้นหาเขาไม่พบ วันหนึ่ง พบท่านเข้าไปบิณฑบาตกับพระศาสดาระหว่างประตู จึงยึดจีวรไว้อย่างมั่นคง. พระศาสดาเสด็จกลับ ตรัสถามว่า "นี่อะไรกัน พราหมณ์". พราหมณ์กราบทูลว่า "พระโคดมผู้เจริญ ภิกษุนี้คือทาสข้าพระองค์". พระศาสดาตรัสว่า "พราหมณ์ ภิกษุนั่นปลงภาระแล้ว". เมื่อพระศาสดาตรัสว่า "ปลงภาระแล้ว" พราหมณ์กำหนดว่า "เป็นพระอรหันต์". เหตุนั้น เมื่อพราหมณ์นั้นกราบทูลแม้อีกว่า "อย่างนั้นหรือ พระโคดมผู้เจริญ". พระศาสดาจึงตรัสว่า "ถูกแล้ว พราหมณ์ ภิกษุนั่นปลงภาระแล้ว" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๒."โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ
อิเธว ขยมตฺตโน
ปนฺนภารํ วิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

ตตฺถ **ทุกฺขสฺสา**ติ ขนฺธทุกฺขสฺส. **ปนฺนภารนฺ**ติ โอโรหิตขนฺธภารํ จตูหิ โยเคหิ สพฺพกิเลเสหิ วา วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส พฺราหฺมโณ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. สมฺปตฺตานัปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ เอกูนวีสติมํ.

๔๐๒. "เราเรียกผู้รู้ชัด ความสิ้นทุกข์
ของตน ในศาสนานี้ ผู้ปลงภาระ
ลงแล้ว ผู้พรากแล้ว ว่าเป็น
พราหมณ์".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ทุกข์** ได้แก่ ทุกข์ในขันธ์. คำว่า **ปลงภาระลง** เป็นต้น ความว่า เราเรียกคนปลงภาระ คือขันธ์ลง พรากจากโยคะ ๔ หรือจาก สรรพกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์.

เวลาจบเทศนา พราหมณ์ตั้งอยู่ใน โสดาปัตติผล. เทศนาเกิดประโยชน์แก่ชน ผู้ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง เรื่องที่ ๑๙
จบ.

๒๐. เขมาภิกฺขุนีวตฺถุ

๔๐๓. คมฺภีรปญฺญํ เมธาวึ
มคฺคามคฺคสฺส โกวิทึ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตึ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณึ.

๒๐. เรื่องภิกษุณีชื่อเขมา

๔๐๓. เราเรียกผู้มีปัญญาลึกซึ้ง เป็นนักปราชญ์ ฉลาดในทางและมิใช่ทาง บรรลุประโยชน์สูงสุด ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๐. เขมาภิกฺขุนีวตฺถุ

คมฺภีรปญฺญนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหรนฺโต คิชฌกูฏ เขมํ ภิกฺขุนึ อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ ปจฺจมยามสมนนฺตเร สกฺโก เทวราชา เทวปริสาย สทฺธึ อาคนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก สาราณียํ ธมฺมกถํ สุณนฺโต นิสีทิ. ตสฺมึ ขเณ เขมา ภิกฺขุนี "สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามี"ติ อาคนฺตฺวา สกฺกํ ทิสฺวา อากาเส จิตฺตา ว สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิวตฺติ. สกฺโก ตํ ทิสฺวา "กา เอสา ภนฺเต อาคจฺฉมานา อากาเส จิตฺตา ว วนฺทิตฺวา นิวตฺตี"ติ ปุจฺฉิ. สตฺถา "เอสา มหาราช มม ธีตา เขมา นาม มหาปญฺญา มคฺคามคฺคสฺส โกวิทา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๔๐๓."คมฺภีรปญฺญํ เมธาวึ
มคฺคามคฺคสฺส โกวิทึ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตึ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๒๐. เรื่องภิกษุณีชื่อเขมา

พระศาสดา ประทับ ณ ภูเขา ทรงปรารภภิกษุณีชื่อเขมา ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้มีปัญญาลึกซึ้ง** เป็นต้น

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง ระหว่างปฐมยาม ท้าวสักกเทวราชเสด็จมาพร้อมเทพบริษัท ประทับนั่งสดับธรรมกถาเครื่องระลึกในสำนักพระศาสดา. ขณะนั้น ภิกษุณีชื่อเขมา มาด้วยดำริว่า "จักเฝ้าพระศาสดา" เห็นท้าวสักกะแล้ว ยืนกลางอากาศ ถวายบังคมพระศาสดาแล้วกลับไป. ท้าวสักกะทอดพระเนตรเห็นพระนางเขมาแล้ว ทูลถามว่า "พระเจ้าข้า ภิกษุณีนั่นชื่ออะไร มายืนถวายบังคมกลางอากาศ แล้วกลับไป". พระศาสดาตรัสว่า "มหาบพิตร ภิกษุณีนั่นเป็นธิดาอาตมา ชื่อเขมา มีปัญญามาก ฉลาดในทางและมิใช่ทาง" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๓."เราเรียกผู้มีปัญญาลึกซึ้ง เป็นนักปราชญ์ ฉลาดในทางและมิใช่ทาง บรรลุประโยชน์สูงสุด ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **คมฺภีรปญฺญนฺติ** คมฺภีเรสุ ขนฺธาทีสุ ปวตฺตาย ปญฺญาย สมนฺนาคตํ ธมฺโมชปญฺญาย สมนฺนาคตํ เมธาวึ "อยํ ทุคฺคติยา มคฺโค, อยํ สุคติยา มคฺโค, อยํ นิพฺพานสฺส มคฺโค, อยํ อมคฺโค"ติ เอวํ มคฺเค จ อมคฺเค จ เฉกตาย มคฺคามคฺคสฺส โกวิทํ อรหตฺตสงฺขาตํ อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้มีปัญญาลึกซึ้ง** เป็นต้น ความว่า เราเรียกผู้ประกอบด้วยปัญญาเป็นไปในขันธ์เป็นต้นอันลึกซึ้ง เป็นปราชญ์ ประกอบด้วยปัญญารู้เรืองในธรรม ชื่อว่าฉลาดในทางและมิใช่ทาง เพราะฉลาดในทางและมิใช่ทางอย่างนี้ว่า "นี้ เป็นทางทุคติ นี้เป็นทางสุคติ นี้เป็นทางพระนิพพาน นี้มิใช่ทาง" ผู้บรรลุประโยชน์สูงสุด คือพระอรหัต ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เขมาภิกฺขุนีวตฺถุ วีสติมํ.

เรื่องภิกษุณีชื่อว่าเขมา เรื่องที่ ๒๐ จบ.

๒๑. ปพฺภารวาสิติสฺสตฺเถร-วตฺถุ

๔๐๔. อสํสฏฺฐํ คหฏฺเฐหิ
อนาคาเรหิ จูภยํ
อโนกสารึ อปฺปิจฺฉํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๒๑. เรื่องพระติสสเถระผู้อยู่เงื้อมเขา

๔๐๔. เราเรียกบุคคลผู้ไม่ข้องเกี่ยวกับชน ๒ จำพวก คือ คฤหัสถ์ ๑ บรรพชิต ๑ ไม่มีอาลัยเที่ยวไป ปรารถนาน้อย ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๑. ปพฺภารวาสิติสฺสตฺเถรวตฺถุ

อสฺสฏฺฐนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปพฺภาร-วาสิติสฺสตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา สปฺปายเสนาสนํ โอโลเกนฺโต เอกํ เลนปพฺภารํ ปาปุณิ. สมฺปตฺตกฺ-ขเณเยวสฺส จิตฺตํ เอกคฺคตํ ลภิ. โส "อหํ อิธ วสนฺโต ปพฺพชิตกิจฺจํ นิปฺผาเทตุํ สกฺขิสฺสามี"ติ จินฺเตสิ. เลเนปิ อธิวตฺถา เทวตา "สีลวา ภิกฺขุ อาคโต, อิมินา สทฺธึ เอกฏฺฐาเน วสิตุ ทุกฺขํ, อยํ ปน อิธ เอกรตฺติเมว วสิตฺวา ปกฺกมิสฺสตี"ติ จินฺเตตฺวา ปุตฺเต อาทาย นิกฺขมิ. เถโร ปุนทิวเส ปาโตว โคจรคามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ นํ เอกา อุปาสิกา ทิสฺวา ปุตฺตสิเนหปฏิลภิตฺวา เคเห นิสีทาเปตฺวา โภเชตฺวา อตฺตานํ นิสฺสาย เตมาสํ วสนตฺถาย ยาจิ.

๒๑. เรื่องพระติสสเถระ ผู้อยู่เงื้อมเขา

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระติสสเถระ ผู้อยู่เงื้อมเขา ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ไม่ข้องเกี่ยว** เป็นต้น.

ทราบว่า พระเถระนั้น เรียนกัมมัฏฐาน ในสำนักพระศาสดา เข้าป่า ตรวจดูเสนาสนะที่สบาย ถึงเงื้อมถ้ำแห่งหนึ่ง. ขณะที่ถึงนั่นแล จิตของท่านได้ความเป็นจิตแน่วแน่. ท่านคิดว่า "เราอยู่ที่นี้ สามารถทำกิจบรรพชิตให้สำเร็จได้". เทพดาซึ่งสิงอยู่แม้ที่ถ้ำ คิดว่า "ภิกษุผู้มีศีลมา การอยู่ในที่เดียวกันกับภิกษุนั้น นำทุกข์มาให้, ก็ภิกษุนี้ คงอยู่ในที่นี้คืนเดียวเท่านั้น ก็จักหลีกไป" จึงพาบุตรออกไป. เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น พระเถระเข้าไปยังโคจรคามเพื่อบิณฑบาต. ครานั้น อุบาสิกาคนหนึ่งเห็นท่านแล้ว กลับได้ความรักประหนึ่งบุตร นิมนต์ให้นั่งฉันในเรือน อ้อนวอนเพื่อประโยชน์แก่การอยู่อาศัยตน ๓ เดือน.

โสปิ "สกฺกา มยา อิมํ นิสฺสาย ภวนิสฺสรณํ กาตุนฺ"ติ อธิวาเสตฺวา ตเมว เลนํ อคมาสิ. เทวตา ตํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "อทฺธา เกนจิ นิมนฺติโต ภวิสฺสติ, เสฺว วา ปเร วา คมิสฺสตี"ติ จินฺเตสิ.

ฝ่ายท่านก็รับด้วยคิดว่า "เราอาศัยภิกษุนี้ จึงสามารถที่จะออกจากภพได้" แล้วกลับคืนถ้ำนั้นนั่นเอง. เทพดาเห็นท่านกำลังเดินมา คิดว่า "ใคร ๆ คงนิมนต์ท่านไว้แน่แท้, พรุ่งนี้ หรือมะรืนท่านคงไป".

เอวํ อฑฺฒมาสมตฺเต อติกฺกนฺเต "อยํ อิเธว มญฺเญ อนฺโตวสฺสํ วสิสฺสติ, สีลวตา ปน สทฺธึ เอกฏฺฐาเน ปุตฺตเกหิ สทฺธึ วสิตุํ ทุกฺกรํ, อิมญฺจ 'นิกฺขมา'ติ วตฺตุํ น สกฺกา, อตฺถิ นุ โข อิมสฺส สีเล ขลิตนฺ"ติ ทิพฺเพน จกฺขุนา โอโลเกนฺตี อุปสมฺปทกาลโต ปฏฺฐาย ตสฺส สีเล ขลิตํ อทิสฺวา "ปริสุทฺธมสฺส สีลํ, กิญฺจิเทวสฺส กตฺวา อยสํ อุปฺปาเทสฺสามี"ติ อุปฏฺฐากกุเล อุปาสิกาย เชฏฺฐปุตฺตสฺส สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา คีวํ ปริวตฺเตสิ. ตสฺส อกฺขีนิ นิกฺขมึสุ. มุขโต เขโฬ ปคฺฆรติ. อุปาสิกา ตํ ทิสฺวา "กึ อิทนฺ"ติ วิรวิ.

เมื่อล่วงไปเพียงกึ่งเดือนด้วยอาการอย่างนี้ เทพดาคิดว่า "ภายในฤดูฝนภิกษุนี้คงอยู่ที่นี้, เราพร้อมบุตรอยู่ร่วมในที่เดียวกันกับผู้ทรงศีล ทำได้ยาก, อนึ่ง ไม่อาจพูดกับท่านว่า 'จงออกไป', ความพลั้งพลาดในศีลของภิกษุนี้มีไหมหนอ" ใช้จักษุทิพย์ตรวจดู ตั้งแต่อุปสมบท ไม่เห็นความพลั้งพลาดในศีลของท่าน จึงคิดว่า "ท่านมีศีลบริสุทธิ์, เราจักทำเหตุบางอย่าง ให้ความเสื่อมเสียเกิดขึ้นแก่ท่านให้ได้" เข้าไปสิงร่างบุตรคนใหญ่ของอุบาสิกาในตระกูลอุปัฏฐาก บิดคอแล้ว. นัยน์ตา ๒ ข้างของเขาเหลือกออก. น้ำลายไหลจากปาก. อุบาสิกาเห็นบุตรนั้นแล้ว ร้องว่า "นี้อะไรกัน".

อถ นํ เทวตา อทิสฺวมานรูปา เอวมาห "มยา เอส คหิโต, พลิกมฺเมนปิ เม

ครานั้น เทพดาไม่ปรากฏรูป กล่าวกับอุบาสิกานั้น อย่างนี้ว่า "เราจับบุตรท่าน

อตฺโถ นตฺถิ, ตุมฺหากำ ปน กุลุปกตฺเถรำ ลภฺจิมธุกำ ยาจิตฺวา เตน เตลำ ปจิตฺวา อิมสฺส นตฺถุโต เทถ, เอวาหำ อิมำ มุญฺจิสฺสามี"ติ. "นสฺสตุ วา เอส มรตุ วา, นาสกฺขิสฺสามหำ อยฺยำ ลภฺจิมธุกำ ยาจิตุนฺ"ติ. "สเจ ลภฺจิมธุกำ ยาจิตุำ น สกฺโกถ, นาสิกายสฺส หิงฺคุจุณฺณำ ปกฺขิปิตุำ วเทถา"ติ.

นั้นไว้, เราไม่ต้องการแม้ด้วยพลีกรรม, ท่านจงขอชะเอมเครือกับพระเถระผู้เข้าถึงตระกูลท่าน เอาชะเอมเครือนั้นทอดน้ำมันให้บุตรนี้ โดยวิธีนัตถุ์เถิด ทำเช่นนี้แล้วเราจักปล่อยบุตรนี้". อุบาสิกากล่าวว่า "บุตรนั้นจะฉิบหาย หรือตายก็ตาม ฉันไม่อาจขอชะเอมเครือกับพระคุณเจ้าได้". เทพดากล่าวว่า "ถ้าไม่อาจขอชะเอมเครือท่านก็บอกใส่ผงหิงคุลงในจมูกของบุตรนั้นเถิด".

"อิทำปิ วตฺตุำ น สกฺโกมา"ติ. "เตนหิสฺส ปาทโธวนุทกำ สีเส อาสิญฺจถา"ติ. อุปาสิกา "สกฺกา อิทำ กาตุนฺ"ติ เวลาย อาคตำ เถรำ นิสีทาเปตฺวา ยาคุขชฺชกำ ทตฺวา อนฺตราภตฺเต นิสินฺนสฺส ปาเท โธวิตฺวา อุทกำ คเหตฺวา "ภนฺเต อิทำ อุทกำ ทารกสฺส สีเส อาสิญฺจามา"ติ อาปุจฺฉิตฺวา เตน "อาสิญฺจถา"ติ วุตฺเต ตถา กรึสุ. สา เทวตา ตาวเทว ตำ มุญฺจิตฺวา คนฺตฺวา เลนทฺวาเร อฏฺฐาสิ.

อุบาสิกากล่าวว่า "ไม่อาจกล่าวคำแม้เช่นนี้". เทพดากล่าวว่า "ถ้าอย่างนั้นจงเทน้ำล้างเท้าพระเถระนี้ ลงบนศีรษะบุตรเถิด". อุบาสิกากล่าวว่า "ข้อนี้อาจทำได้" นิมนต์พระเถระผู้มาตามเวลาให้นั่ง ถวายข้าวยาคูและของเคี้ยว ล้างเท้าพระเถระผู้นั่งระหว่างภัตรองน้ำไว้ เรียนให้ทราบว่า "ท่านผู้เจริญ ฉันจะรดน้ำนี้บนศีรษะเด็ก" เมื่อท่านอนุญาตว่า "รดเถิด" ได้ทำเช่นนั้นแล้ว. ขณะนั้นนั่นเอง เทพดานั้น ปล่อยเด็กนั้น ไปยืนที่ประตูถ้ำ.

เถโรปิ ภตฺตกิจฺจาวสาเน อุฏฺฐายาสนา อวิสฺสฏฺฐกมฺมฏฺฐานตาย ทฺวตฺตึสาการํ สชฺฌายนฺโต ว ปกฺกามิ. อถ นํ เลนทฺวารํ สมฺปตฺตกาเล สา เทวตา "มหาเวชฺช มา อิธ ปวิสา"ติ อาห. โส ตตฺเถว ฐตฺวา "กาสิ ตฺวนฺ"ติ อาห. "อหํ อิธ อธิวตฺถา เทวตา"ติ.

เวลาเสร็จภัตกิจ ฝ่ายพระเถระลุกจากอาสนะ เพราะท่านไม่ละเลยกัมมัฏฐาน จึงสาธยายอาการ ๓๒ หลีกไป. ครานั้น เวลาถึงประตูถ้ำ เทพดากล่าวกับท่านว่า "พ่อหมอใหญ่ อย่าเข้ามาที่นี้". ท่านยืน ณ ที่นั้น กล่าวว่า "ท่านเป็นใคร". เทพดาตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นเทพดาสิงอยู่ที่นี้".

เถโร "อตฺถิ นุ โข มยา เวชฺชกมฺมสฺส กตฏฺฐานนฺ"ติ อุปสมฺปทกาลโต ปฏฺฐาย โอโลเกนฺโต อตฺตโน สีเล ติลกํ วา กาฬกํ วา อทิสฺวา "อหํ มยา เวชฺชกมฺมสฺส กตฏฺฐานํ น ปสฺสามิ, กสฺมา เอวํ วเทสี"ติ อาห. "น ปสฺสสี"ติ. "อาม น ปสฺสามี"ติ. "เตนหิ อาจิกฺขามิ เต"ติ. "อาม อาจิกฺขาหี"ติ. "ติฏฺฐตุ ตาว ทูเร กถา, อชฺเชว ตยา อมนุสฺสคหิตสฺส อุปฏฺฐากปุตฺตสฺส ปาทโธวนอุทกํ สีเส อาสิตฺตํ, นาสิตฺตนฺ"ติ. "อาม อาสิตฺตนฺ"ติ.

พระเถระคิดว่า "มีที่ซึ่งเราทำเวชกรรมหรือหนอแล" ตรวจดู เริ่มแต่อุปสมบท ไม่เห็นความเศร้าหมอง หรือด่างพร้อยในศีลของตน จึงกล่าวว่า "อาตมาไม่เห็นที่ที่อาตมาทำเวชกรรมเลย เหตุไรท่านจึงกล่าวเช่นนี้". เทพดาถามว่า "ท่านไม่เห็นหรือ". พระเถระตอบว่า "จ๊ะ อาตมาไม่เห็น". เทพดากล่าวว่า "อย่างนั้น ข้าพเจ้าจะบอกท่าน". พระเถระกล่าวว่า "เชิญท่านบอก". เทพดากล่าวว่า "การพูดถึงเรื่องไกล ๆ จงยกไว้ก่อน, วันนี้เอง ท่านรดน้ำล้างเท้าบนศีรษะของบุตรอุปัฏฐาก ผู้อันอมนุษย์สิงแล้ว หรือไม่ได้รด". พระเถระตอบว่า "ใช่ อาตมารด".

"กึ เอตํ น ปสฺสสี"ติ. "เอตํ สนฺธาย ตฺวํ วเทสี"ติ. "อาม เอตํ สนฺธาย วทามี"ติ.

เทพดากล่าวว่า "นั่น ท่านไม่เห็นหรือ". พระเถระถามว่า "ท่านพูดหมายเอาเหตุนั่นหรือ". เทพดาตอบว่า "ใช่ ฉันกล่าวหมายเอาเหตุนั้น".

เถโร จินฺเตสิ "อโห วต เม สมฺมาปณิหิโต อตฺตา, สาสนสฺส หิ อนุรูปา ว เม จริตา, เทวตาปิ มม จตุปาริสุทฺธิสีเล ติลกา วา กาฬกา วา อทิสฺวา ทารกสฺส สีเส อาสิตฺตํ ปาทโธวนมตฺตํ อทฺทสา"ติ. ตสฺส สีลํ อารพฺภ พลวปีติ อุปฺปชฺชิ. โส ตํ วิกฺขมฺเภตฺวา ปาทุทฺธารํปิ อกตฺวา ตตฺเถว อรหตฺตํ ปตฺวา "มาทิสํ ปริสุทฺธสมณํ ทูเสสิ, มา อิธ วนสณฺเฑ วสิ, ตฺวเมว นิกฺขมา"ติ เทวตํ โอวทนฺโต อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

พระเถระคิดว่า "โอหนอ เราตั้งตนไว้ชอบแล้ว เราประพฤติสมควรแก่ศาสนาแล้ว แม้เทพดาก็มิได้เห็นความเศร้าหมองหรือด่างพร้อย ในปาริสุทธิศีล ๔ ของเรา เห็นเพียงน้ำล้างเท้า ซึ่งเรารดบนศีรษะทารก". เพราะปรารภถึงศีล ท่านเกิดปีติอย่างมาก. ท่านข่มปีตินั้นแล้วไม่ทำแม้การยกเท้าขึ้น บรรลุอรหัต ณ ที่นั้นนั่นเอง กล่าวว่า "ท่านประทุษร้ายสมณะบริสุทธิ์เช่นเรา ท่านอย่าอยู่ป่าชัฏนี้ ท่านเท่านั้นออกไปเสียเถิด" เมื่อสอนเทพดา จึงเปล่งอุทานนี้ว่า

"วิสุทฺโธ วต เม วาโส
นิมฺมลํ มํ ตปสฺสินํ
มา ตฺวํ วิสุทฺธํ ทูเสสิ,
นิกฺขม ปวนา ตฺวนฺ"ติ.

"การอยู่ของเรา บริสุทธิ์แล้วหนอ
ท่านอย่าประทุษร้ายเรา ผู้ไม่มีมลทิน มีตบะ บริสุทธิ์แล้ว ท่านจงออกจากป่าใหญ่เสียเถิด".

โส ตตฺเถว เตมาสํ วสิตฺวา วุตฺถวสฺโส สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ภิกฺขูหิ "กึ อาวุโส ปพฺพชิตกิจฺจนฺเต มตฺถกํ

ท่านพำนัก ณ ที่นั้น ตลอด ๓ เดือน ออกพรรษาแล้ว ไปสำนักพระศาสดา ถูกพวกภิกษุถามว่า "ผู้มีอายุ กิจแห่ง

ปาปิตน"ติ ปุฏโฐ ตสฺมึ เลเนวสฺสุป-
คมนโต ปฏฺฐาย สพฺพนฺตำ ปวตฺตึ
ภิกฺขูนำ อาโรเจตฺวา "อาวุโส ตฺวำ
เทวตาย เอวำ วุจฺจมาโน น กุชฺฌสี"ติ
วุตฺเต "น กุชฺฌามี"ติ อาห. ตำ
ตถาคตสฺส อาโรเจสุำ "ภนฺเต อยำ
ภิกฺขุ อญฺญำ พฺยากโรติ, เทวตาย อิมำ
นาม วุจฺจมาโนปิ 'น กุชฺฌามี'ติ
วทตี"ติ. สตฺถา เตสำ กถำ สุตฺวา
"เนว ภิกฺขเว มม ปุตฺโต กุชฺฌติ
เอตสฺส หิ คิหีหิ วา ปพฺพชิเตหิ วา
สำสคฺโค นาม นตฺถิ, อสำสฏฺโฐ เอส
อปฺปิจฺโฉ สนฺตุฏฺโฐ"ติ วตฺวา ธมฺมำ
เทเสนฺโต อิมำ คาถมาห

บรรพชิตของท่านถึงที่สุดแล้วหรือ" จึงเล่าเรื่องนั้นทั้งหมด เริ่มแต่เข้าจำพรรษาในถ้ำนั้นแก่พวกภิกษุ เมื่อพวกเขากล่าวว่า "ผู้มีอายุ ท่านถูกเทพดากล่าวอย่างนี้ไม่โกรธหรือ" ก็ตอบว่า "ไม่โกรธ". ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้น แด่พระตถาคตว่า "พระเจ้าข้า ภิกษุนี้ พยากรณ์อรหัตผล, แม้ถูกเทพดากล่าวหาเช่นนี้กลับกล่าวว่า 'ผมไม่โกรธ". พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรของเราไม่โกรธ บุตรของเรานั่น ไม่มีความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์หรือบรรพชิต เธอไม่ข้องเกี่ยว ปรารถนาน้อย สันโดษ" เมื่อทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๔."อสำสฏฺฐำ คหฏฺเฐหิ
อนาคาเรหิ จูภยำ
อโนกสารึ อปฺปิจฺฉำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๐๔. "เราเรียกบุคคลผู้ไม่ข้องเกี่ยวกับชน ๒ จำพวก คือ คฤหัสถ์ ๑ บรรพชิต ๑ ไม่มีอาลัยเที่ยวไป ปรารถนาน้อย ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **อสำสฏฺฐนฺติ** ทสฺสนสวน-
สมุลฺลนปริโภคกายสำสคฺคานำ อภาเวน
อสำสฏฺฐำ. **อุภยนฺติ** คิหีหิ จ อนาคาเรหิ
จาติ อุภเยหิปิ อสำสฏฺฐำ. **อโนกฺกจารินฺติ**

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่ข้องเกี่ยว** ความว่า ชื่อว่าไม่ข้องเกี่ยว เพราะไม่มีความข้องเกี่ยว ทั้งการดู การฟัง การสนทนา การบริโภคและ

อนาลยจารึ. เอวรูปี อหำ พฺราหฺมณำ วทามีติ อตฺโถ.

ทางกาย. คำว่า **๒ จำพวก** ได้แก่ ไม่ข้องเกี่ยวแม้กับชน ๒ จำพวก คือ คฤหัสถ์ ๑ บรรพชิต ๑. คำว่า **ไม่มีอาลัยเที่ยวไป** คือ ปราศจากอาลัยเที่ยวไป อธิบายว่า เราเรียกบุคคลเห็นปานนั้นว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล.

ปพฺภารวาสีติสฺสตฺเถรวตฺถุ เอกวีสติมำ.

เรื่องพระติสสเถระผู้อยู่เงื้อมเขา เรื่องที่ ๒๑ จบ.

๒๒. อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ

๔๐๕. นิธาย ทณฺฑำ ภูเตสุ
ตเสสุ ถาวเรสุ จ
โย น หนฺติ น ฆาเตติ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

๒๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

๔๐๕. เราเรียกผู้วางอาชญา ในสัตว์
ทั้งหลาย ผู้สะดุ้ง และมั่นคง
ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าว่า
เป็นพราหมณ์.

๒๒. อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ

นิธายาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร ภิกฺขุ สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺเญ วายมนฺโต อรหตฺตํ ปตฺวา "ปฏิลทฺธคุณํ สตฺถุ อาโรเจสฺสามี"ติ ตโต นิกฺขมิ. อถ นํ เอกสฺมึ คาเม เอกา อิตฺถี สามิเกน สทฺธึ กลหํ กตฺวา ตสฺมึ พหิ นิกฺขมนฺเต "กุลฆรํ คมิสฺสามี"ติ มคฺคํ ปฏิปนฺนา อนฺตรามคฺเค ทิสฺวา "อิมํ เถรํ นิสฺสาย คมิสฺสามี"ติ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ. เถโร ปน ตํ น ปสฺสติ. อถสฺสา สามิโก เคหํ อาคโต ตํ อทิสฺวา "กุลคามํ คตา ภวิสฺสตี"ติ อนุพนฺธนฺโต ตํ ทิสฺวา "น สกฺกา อิมาย เอกิกาย อิมํ อฏวึ ปฏิปชฺชิตุ, กินฺนุ โข นิสฺสาย คจฺฉตี"ติ โอโลเกนฺโต เถรํ ทิสฺวา "อยํ อิมํ คณฺหิตฺวา นิกฺขนฺโต ภวิสฺสตี"ติ จินฺเตตฺวา เถรํ สนฺตชฺเชสิ.

๒๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **วางแล้ว** เป็นต้น.

ทราบว่า ภิกษุนั้น เรียนกัมมัฏฐานสำนักพระศาสดา พยายามในป่า บรรลุอรหัตผลแล้ว คิดว่า "จักกราบทูลคุณที่ได้ แด่พระศาสดา" จึงออกจากป่านั้น. ครานั้น ณ หมู่บ้านตำบลหนึ่ง หญิงคนหนึ่งทะเลาะกับสามี เมื่อสามีนั้นออกไปภายนอก คิดว่า "จักไปเรือนตระกูล" จึงเดินทางไป ระหว่างทางพบพระเถระนั้น คิดว่า "จักอาศัยพระเถระนี้ไป" จึงเดินตามไปข้างหลัง ๆ. แต่พระเถระไม่เห็นนาง ครั้งนั้น สามีนางกลับมาเรือน ไม่พบนาง คิดว่า "คงกลับไปบ้านตระกูล" ตามไปพบนาง คิดว่า "หญิงนี้ ไม่อาจเดินข้ามดงนี้คนเดียวได้ เธออาศัยใครหนอ จึงไปได้" ตรวจดูเห็นพระเถระ คิดว่า "พระเถระนี้จักพาหญิงนี้ออกไป" จึงขู่พระเถระ.

อถ นำ สา อิตฺถี "เนว มำ เอส คราน้ัน หญิงน้ัน กล่าวกับสามีน้ันว่า ภทฺทนฺโต ปสฺสติ น อาลปติ, มา นำ "ท่านผู้เจริญน้ัน มิได้เห็น มิได้ร้องเรียก กิญฺจิ อวจา"ติ อาห. โส "กึ ปน ดิฉัน คุณอย่าว่ากล่าวอะไรท่านเลย". ตฺวำ อตฺตานำ คเหตฺวา คจฺฉนฺตำ มม สามีน้ัน เกิดความโกรธว่า "เจ้าไม่บอก อาจิกฺขิสฺสสิ, ตุยฺหำเยว อนฺจฺฉวิกำ อิมสฺส คนซึ่งพาตนไปแก่เราหรือ เราจักทำกรรม กริสฺสามี"ติ อุปฺปนฺนโกโธ อิตฺถิยา อันสมควรแก่ภิกษุน้ี (แทน)ตัวเจ้าทีเดียว" อาฆาเตน เถรำ โปเถตฺวา ตำ อาทาย เพราะอาฆาตหญิงจึงตีพระเถระ พานาง นิวตฺติ. เถรสฺส สกลสรีรำ สญฺชาตคณฺฑำ กลับไป. ทั่วทั้งตัวของพระเถระได้มีปม อโหสิ. อถสฺส วิหารำ อาคตกาเล เกิดขึ้น. ต่อมา เวลาท่านมาวิหาร ภิกษุ ภิกฺขู สรีรำ สมฺพาหนฺตา คณฺเฑ ทิสฺวา ทั้งหลาย พากันนวดสรีระ เห็นปมแล้ว "กึ อิทนฺ"ติ ปุจฺฉึสุ. โส เตสำ ตมตฺถำ ถามว่า "น้ีอะไร". ท่านบอกเน้ือความน้ัน อาโรเจสิ. อถ นำ ภิกฺขู "อาวุโส แก่ภิกษุเหล่าน้ัน. ลำดับน้ัน พวกภิกษุ ตสฺมึ ปุริเส เอวำ ปหรนฺเต กึ ตฺวำ ถามท่านว่า "ผู้มีอายุ เมื่อบุรุษน้ัน อวจ, กึ วา เต โกโธ อุปฺปนฺโน"ติ. ประหารอยู่ ท่านพูดอย่างไร ความโกรธ "น เม อาวุโส โกโธ อุปฺปชฺชตี"ติ. เกิดแก่ท่านไหม". พระเถระกล่าวว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย ความโกรธไม่เกิดแก่ผม".

เต สตฺถุ สนฺติกำ คนฺตฺวา ตมตฺถำ พวกภิกษุเหล่าน้ัน ไปสำนักพระศาสดา อาโรเจตฺวา "ภนฺเต เอโส ภิกฺขุ 'โกโธ กราบทูลเน้ือความน้ัน แล้วกราบทูลว่า เต อุปฺปชฺชตี'ติ วุจฺจมาโน 'น เม "พระเจ้าข้า ภิกษุน่ัน ถูกข้าพระองค์ อาวุโส โกโธ อุปฺปชฺชตี'ติ วเทติ, กล่าวว่า 'ความโกรธเกิดแก่ท่านไหม' อภูตำ วตฺวา อญฺญำ พฺยากโรตี"ติ. กลับกล่าวว่า 'ผู้มีอายุทั้งหลาย ความโกรธไม่เกิดแก่ผม' ภิกษุน้ันกล่าวคำไม่จริง พยากรณ์อรหัตผล".

สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา "ภิกฺขเว ขีณาสวา นาม นิหิตทณฺฑา, เตสุ ปหรนฺเตสุปิ โกธํ น กโรนฺติเยวา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาพระขีณาสพ วางอาชญาแล้ว ไม่ทำความโกรธในชนเหล่านั้น แม้ประหารอยู่" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๕."นิธาย ทณฺฑํ ภูเตสุ
ตเสสุ ถาวเรสุ จ
โย น หนฺติ น ฆาเตติ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๐๕."เราเรียกผู้วางอาชญา ในสัตว์ทั้งหลาย ผู้สะดุ้ง และมั่นคง ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **นิธายาติ** นิกฺขิปิตฺวา อาโรเปตฺวา. **ตเสสุ ถาวเรสุ จาติ** ตณฺหาตาเสน ตเสสุ ตณฺหาภาเวน ถิรตายฺ ถาวเรสุ จ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **วางแล้ว** ได้แก่ วาง คือปลงลงแล้ว. คำว่า **ผู้สะดุ้งและมั่นคง** ความว่า ผู้ชื่อว่าสะดุ้ง เพราะความสะดุ้งด้วยอำนาจตัณหา และชื่อว่ามั่นคง เพราะมั่นคงเหตุไม่มีตัณหา.

โย น หนฺตีติ โย เอวํ สพฺพสตฺเตสุ วิคตปฏิฆตาย นิกฺขิตฺตทณฺโฑ เนว กญฺจิ สยํ หนติ อญฺญํ น ฆาเตติ, ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

คำว่า **ผู้ใด ไม่ฆ่าเอง** เป็นต้น ความว่า เราเรียกผู้ชื่อว่าวางอาชญา เหตุปราศจากการกระทบกระทั่งสัตว์ทั้งปวง ไม่ฆ่าเองหรือไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าสัตว์อะไร ๆ ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล.

อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ พาวีสติมํ.

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เรื่อง ๒๒ จบ.

๒๓. สามเณรวตฺถุ

๔๐๖. อวิรุทฺธํ วิรุทฺเธสุ
อตฺตทณฺเฑสุ นิพฺพุตํ
สาทาเนสุ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๒๓. เรื่องสามเณร

๔๐๖. เราเรียกคนผู้ไม่โกรธแค้น ในคนผู้โกรธแค้น คนผู้ดับในคนผู้มีอาชญาในตน คนผู้ไม่ถือมั่นในคนผู้ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๓. สามเณรวตฺถุ

อวิรุทฺธนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สามเณเร อารพฺภ กเถสิ.

เอกา กิร พฺราหฺมณี จตุนฺนํ ภิกฺขูนํ อุทฺเทสภตฺตํ สชฺเชตฺวา พฺราหฺมณํ อาห "พฺราหฺมณ วิหารํ คนฺตฺวา จตฺตาโร มหลฺลกพฺราหฺมเณ อุทฺทิสาเปตฺวา อาเนหี"ติ. โส วิหารํ คนฺตฺวา "จตฺตาโร เม พฺราหฺมเณ อุทฺทิสาเปตฺวา เทถา"ติ อาห. ตสฺส "สงฺกิจฺโจ ปณฺฑิโต โสปาโก เรวโต"ติ สตฺตวสฺสิกา จตฺตาโร ขีณาสวสามเณรา ปาปุณึสุ. พฺราหฺมณี มหารหานิ อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา ฐิตา สามเณเร ทิสฺวา ว กุปิตา อุทฺธเน ปกฺขิตฺตโลณํ วิย ตฏฺตฏายมานา "ตุวํ วิหารํ คนฺตฺวา อตฺตโน นตฺตุมตฺเตปิ อปฺปโหนฺเต จตฺตาโร กุมารเก คเหตฺวา อาคโตสี"ติ วตฺวา เตสํ เตสุ อาสเนสุ นิสีทิตุํ อทตฺวา นีจปีฐกานิ อตฺถริตฺวา "เอเตสุ นิสีทถา"ติ วตฺวา "คจฺฉ พฺราหฺมณ มหลฺลเก โอโลเกตฺวา

๒๓. เรื่องสามเณร

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภสามเณรทั้งหลาย ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ไม่โกรธแค้น** เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณีคนหนึ่ง จัดแจงอุทเทสภัตเพื่อภิกษุ ๔ รูป กล่าวกับพราหมณ์ว่า "พราหมณ์ท่านจงไปวิหาร แล้วนิมนต์เจาะจงนำพราหมณ์แก่มา ๔ คน". พราหมณ์นั้นไปวิหาร กล่าวว่า "ขอท่านทั้งหลาย จงนิมนต์เจาะจงพราหมณ์ให้ผม ๔ คน". สามเณรขีณาสพ ๔ รูป อายุ ๗ ปี คือ "สังกิจจสามเณร บัณฑิตสามเณร โสปากสามเณร เรวต-สามเณร" ถึงแก่พราหมณ์นั้น. นางพราหมณีให้ปูอาสนะมีค่ามากไว้ เห็นสามเณรแล้ว โกรธ บ่นพึมพำ เหมือนเกลือซึ่งใส่ลงเตาไฟ กล่าวว่า "ท่านไปวิหารแล้วพาเด็ก ๔ คน ซึ่งไม่เหมาะแม้ปูนหลานมา" ไม่ให้สามเณรเหล่านั้นนั่งบนอาสนะเหล่านั้น ลาดตั่งที่ต่ำ ๆ พูดว่า "จงนั่งบนตั่งเหล่านั้น" พลางกล่าวว่า "พราหมณ์ ท่านจงไปเลือกพราหมณ์แก่นำมา". พราหมณ์ไปวิหาร พบพระ

อาเนหี"ติ อาห. พฺราหฺมโณ วิหารํ สารีบุตรเถระแล้ว เรียนว่า "มาเถิดท่าน คนฺตฺวา สาริปุตฺตตฺเถรํ ทิสฺวา "เอหิ ไปเรือนเราทั้งหลายกัน" นำมา. อมฺหากํ เคหํ คมิสฺสามา"ติ อาเนสิ.

เถโร อาคนฺตฺวา สามเณเร ทิสฺวา "อิเมหิ พฺราหฺมเณหิ ภตฺตํ ลทฺธนฺ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "น ลทฺธนฺ"ติ วุตฺเต, จตฺตุนฺนเมว ภตฺตสฺส ปฏิยตฺตภาวํ ญตฺวา "อาหรถ เม ปตฺตนฺ"ติ ปตฺตํ คเหตฺวา ปกฺกามิ. พฺราหฺมณี "กึ อิมินา วุตฺตนฺ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "เอเตสํ นิสินฺนพฺราหฺมณานํ ลทฺธุ วฏฺฏติ, อาหร เม ปตฺตนฺ'ติ อตฺตโน ปตฺตํ คเหตฺวา คโต"ติ "น ภุญฺชิตุกาโม ภวิสฺสติ สีฆํ คนฺตฺวา อญฺญํ โอโลเกตฺวา อาเนหี"ติ.

พระเถระมาเห็นสามเณรแล้ว ถามว่า "พราหมณ์เหล่านี้ ได้ภัตแล้วหรือ" เมื่อเขาตอบว่า "ยังไม่ได้" ทราบว่า เขาจัดภัตไว้เพื่อพราหมณ์ ๔ คน กล่าวว่า "นำบาตรเรามา" แล้วรับบาตรหลีกไป. พราหมณีถามว่า "พราหมณ์นี้กล่าวอะไร" เมื่อพราหมณ์ตอบว่า "ท่านกล่าวว่า 'พราหมณ์ผู้นั่งเหล่านั้น ควรได้ก่อน นำบาตรเรามา' รับบาตรของตนแล้วไป" จึงกล่าวว่า "พระเถระนั้น คงไม่ประสงค์จะฉัน จึงรีบไปเลือกนำพราหมณ์อื่นมา".

พฺราหฺมโณ คนฺตฺวา มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ ทิสฺวา ตเถว วตฺวา อาเนสิ. โสปิ สามเณเร ทิสฺวา ตเถว วตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา ปกฺกามิ. อถ นํ พฺราหฺมณี อาห "เอเต น ภุญฺชิตุกามา, พฺราหฺมณวาทกํ คนฺตฺวา เอกํ มหลฺลกพฺราหฺมณํ อาเนหี"ติ.

พราหมณ์ไปพบพระมหาโมคคัลลานะ ก็กล่าวเช่นนั้น นำมาแล้ว. แม้ท่านเห็นสามเณรก็กล่าวเช่นนั้น รับบาตรแล้วหลีกไป. คราวนั้น นางพราหมณีกล่าวกับพราหมณ์นั้นว่า "พราหมณ์เหล่านั้นคงไม่ประสงค์จะฉัน ท่านจงไปโรงสวดของพราหมณ์ นำพราหมณ์แก่มาคนหนึ่ง".

๑๖-๓-๒๕๔๓

สามเณราปิ ปาโต ปฏฺจาย กิญฺจิ อลภมานา ชิฆจฺฉาย ปีฬิตา นิสีทึสุ. อถ เนสํ คุณเตเชน สกฺกสฺส อาสนํ อุณฺหากาโรทสฺเสสิ. โส อาวชฺเชนฺโต เตสํ ปาโต ปฏฺจาย นิสินฺนานํ กิลนฺตภาวํ ญตฺวา "มยา ตตฺถ คนฺตุ วฏฺฏตี"ติ ชราชิณฺณมหลฺลกพฺราหฺมโณ หุตฺวา ตสฺมึ พฺราหฺมณวาทเก พฺราหฺมณานํ อคฺคาสเน นิสีทิ. พฺราหฺมโณ ตํ ทิสฺวา "อิทานิ เม พฺราหฺมณี อตฺตมนา ภวิสฺสตี"ติ "เอหิ เคหํ คมิสฺสามา"ติ ตํ อาทาย เคหํ อคมาสิ.

ฝ่ายสามเณรไม่ได้อะไรเลย ตั้งแต่เช้า ถูกความหิวบีบคั้น นั่งแล้ว. ครานั้น เพราะเดชคุณของสามเณรเหล่านั้น อาสนะท้าวสักกะแสดงอาการร้อน.ท้าวเธอทรงใคร่ครวญ ก็ทราบว่า สามเณรเหล่านั้น นั่งหิวโหยแต่เช้า ทรงดำริว่า "เราควรไป ณ ที่นั้น" จึงแปลงร่างเป็นพราหมณ์แก่หง่อมเพราะชรา ประทับนั่งบนอาสนะชั้นเยี่ยมของพราหมณ์ในโรงสวดของพราหมณ์นั้น. พราหมณ์พอเห็นท้าวสักกะนั้น คิดว่า "คราวนี้นางพราหมณีคงพอใจ" กล่าวว่า "มาเถิด ไปเรือนกัน" พาท้าวเธอไปเรือนแล้ว.

พฺราหฺมณี ตํ ทิสฺวา ว ตุฏฺฐจิตฺตา ทฺวีสุ อาสเนสุ อตฺถรณํ เอกสฺมึ อตฺถริตฺวา "อยฺย อิธ นิสีทา"ติ อาห. สกฺโก เคหํ ปวิสิตฺวา จตฺตาโร สามเณเร ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา เตสํ อาสนปริยนฺเต ภูมิยํ ปลฺลงฺเกน นิสีทิ.

นางพราหมณ์พอเห็นท้าวสักกะนั้น ก็ดีใจ ลาดเครื่องลาดบนอาสนะ ๒ ชั้น ในที่เดียวกัน กล่าวว่า "นิมนต์พระผู้เป็นเจ้านั่งบนอาสนะนี้". ท้าวสักกะเข้าไปสู่เรือนไหว้สามเณรทั้ง ๔ รูป ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วประทับนั่งขัดสมาธิบนพื้นท้ายอาสนะสามเณรเหล่านั้น.

อถ นํ ทิสฺวา พฺราหฺมณี พฺราหฺมณํ อาห "อโห เต พฺราหฺมโณ อานีโต,

ครานั้น นางพราหมณีเห็นท้าวเธอแล้ว กล่าวกับพราหมณ์ว่า "แย่จริง ท่านนำ

เอตำปิ อุมฺมตฺตกำ คเหตฺวา อาคโตสิ, เอตฺตโก นตฺถุมตฺเต วนฺทนฺโต วิจรติ, กึ อิมินา, นีหราหิ นนฺ"ติ. โส ขนฺเธปิ หตฺเถปิ กจฺฉายปิ คเหตฺวา นิกฑฺฒิยมาโนปิ อุฏฺฐาตุำปิ น อิจฺฉติ. อถ นำ พฺราหฺมณี "เอหิ พฺราหฺมณ ตฺวำ เอกสฺมึ หตฺเถ คณฺห, อหำ เอกสฺมึ หตฺเถ คณฺหิสฺสามี"ติ. อุโภปิ ทฺวีสุ หตฺเถสุ คเหตฺวา ปิฏฺฐิยำ โปเถนฺตา เคหทฺวารโต พหิ อกำสุ. สกฺโกปิ นิสินฺนฏฺฐาเนเยว นิสินฺโน หตฺถำ ปริวตฺเตสิ.

พราหมณ์มา เธอพาเอาพราหมณ์บ้า แม้นั้นมา พราหมณ์นั้นเที่ยวไหว้สามเณร จะมีประโยชน์อะไรด้วย พราหมณ์นี้ จงขับไล่พราหมณ์นั้นออกไป เสีย". ท้าวสักกะนั้นแม้ถูกเขาจับคอบ้าง มือบ้าง รักแร้บ้าง ฉุดคร่าออกไป ไม่ ปรารถนาจะลุก. ครานั้น นางพราหมณี กล่าวกับพราหมณ์สามีนั้นว่า "มาเถิด พราหมณ์ ท่านจับมือข้างหนึ่ง ฉันจับมือ ข้างหนึ่ง". แม้ทั้ง ๒ คน ต่างช่วยกัน ฉุดมือทั้ง ๒ โบยหลัง ได้ทำไว้ภายนอก ประตูเรือน. ฝ่ายท้าวสักกะประทับนั่ง ในที่ตนนั่งตามเดิม กวักพระหัตถ์แล้ว.

เต นิวตฺเตตฺวา ตำ นิสินฺนเมว ทิสฺวา ภีตรวำ รวนฺตา วิสฺสชฺเชสุ. ตสฺมึ ขเณ สกฺโก อตฺตโน สกฺกภาวำ ชานาเปสิ. อถ เต เนสำ อาหารำ อทำสุ. ปญฺจปิ ชนา อาหารำ คเหตฺวา เอโก กณฺณิกมณฺฑลำ วินิวิชฺฌิตฺวา เอโก ฉทนสฺส ปุริมภาคำ เอโก ปจฺฉิมภาคำ เอโก ปสฺสิยำ นิมุชฺชิตฺวา สกฺโกปิ เอเกน ฐาเนน นิกฺขมีติ. เอวำ ปญฺจปิ ชนา ปญฺจ ฐานานิ อคมำสุ. ตโต ปฏฺฐาย จ ปน ตำ เคหำ กิร ปญฺจหิทฺเคหำ

ทั้ง ๒ ผัวเมียเหล่านั้น กลับมา เห็น ท้าวสักกะนั้นนั่งตามเดิม ก็ร้องลั่น ด้วยความกลัว ปล่อยไปแล้ว. ขณะนั้น ท้าวสักกะให้เขาทราบว่า ตัวเองเป็น ท้าวสักกะ. ครานั้น ๒ ผัวเมียเหล่านั้น ได้ถวายอาหาร แก่สามเณรเหล่านั้น. ชนแม้ทั้ง ๕ รับอาหารแล้ว รูปหนึ่งทำลาย มณฑลช่อฟ้าไป, รูปหนึ่งทำลายส่วน เบื้องหน้าหลังคาไป, รูปหนึ่งทำลายส่วน เบื้องหลังหลังคาไป, รูปหนึ่งดำลงแผ่นดิน ไป, ฝ่ายท้าวสักกะก็เสด็จออกไปทางหนึ่ง,

นาม ชาตำ.

แม้ทั้ง ๕ คน ไปที่ ๕ แห่ง ฉะนี้. ก็แล ตั้งแต่นั้นมาได้ทราบว่าเรือนนั้น จึงมีชื่อว่า เรือน ๕ ช่อง.

สามเณเรปิ วิหารคตกาเล ภิกฺขู "อาวุโส กีทิสนฺ"ติ ปุจฺฉึสุ. "มา โน ปุจฺฉถ, อมฺหากำ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย พฺราหฺมณี โกธาภิภูตา ปญฺญตฺตาสเนสุ 'โน นิสีทิตุ์ปิ อทตฺวา 'สีฆำ มหลฺลก-พฺราหฺมณำ อาเนหี'ติ อาห, อมฺหากำ อุปชฺฌาโย อาคนฺตฺวา อเมฺห ทิสฺวา 'อิเมสำ นิสินฺนพฺราหฺมณานำ ลทฺธุ์ วฏฺฏตี'ติ ปตฺตำ อาหราเปตฺวา นิกฺขมิ, 'อญฺญำ มหลฺลกพฺราหฺมณำ อาเนหี'ติ วุตฺเต, พฺราหฺมโณ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรำ อาเนสิ, โส อเมฺห ทิสฺวา ตเถว วตฺวา ปกฺกามิ, อถ พฺราหฺมณี 'น เอเต ภุญฺชิตุกามา, คจฺฉ พฺราหฺมณ-วาทกโต เอกำ มหลฺลกพฺราหฺมณำ อาเนหี'ติ พฺราหฺมณำ ปหิณิ, โส ตตฺถ คนฺตฺวา พฺราหฺมณเวเสน อาคตำ สกฺกำ อาเนสิ, ตสฺสาคตกาเล อมฺหากำ อาหารำ อทำสู"ติ.

เวลาสามเณรไปวิหาร พวกภิกษุถามแม้สามเณรว่า "เรื่องเป็นเช่นไร ผู้มีอายุ". พวกสามเณรกล่าวว่า "อย่าถามพวกกระผมเลย จำเดิมแต่กาลที่นางพราหมณีเห็นพวกกระผม นางพราหมณีถูกความโกรธครอบงำ ไม่ให้แม้พวกผมนั่งบนอาสนะซึ่งตกแต่งไว้ ยังกล่าวว่า 'นำพราหมณ์แก่มาเร็ว' พระอุปัชฌาย์ของพวกผม มาพบพวกกระผมแล้วกล่าวว่า 'พราหมณ์ที่นั่งอยู่เหล่านี้ ควรได้ก่อน' ให้นำบาตรมาแล้วออกไป, เมื่อนางกล่าวอีกว่า 'จงนำพราหมณ์แก่คนอื่นมา' พราหมณ์นำพระมหาโมคคัลลาน-เถระมา, ท่านเห็นพวกกระผมก็กล่าวเช่นนั้นแล้วหลีกไป, คราวนั้น นางพราหมณีกล่าวว่า 'พราหมณ์เหล่านี้ไม่ประสงค์จะฉัน ท่านจงไปนำพราหมณ์แก่จากโรงสวดของพราหมณ์มาคนหนึ่งเถิด' ส่งพราหมณ์ไป, พราหมณ์นั้นไปโรงสวดนั้นนำท้าวสักกะซึ่งแปลงร่างเป็นพราหมณ์มา,

เวลาท้าวเธอเสด็จมา ๒ ผัวเมีย ได้ถวายอาหารแก่พวกกระผม".

"เอวํ กโรนฺตานํ ปน เตสํ ตุเมฺห น กุชฺฌิตฺถา"ติ. "น กุชฺฌิมฺหา"ติ. ภิกฺขู ตํ สุตฺวา สตฺถุ อาโรเจสุ "ภนฺเต อิเม 'น กุชฺฌามา'ติ อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรนฺตี"ติ. สตฺถา "ภิกฺขเว ขีณาสวา นาม วิรุทฺเธสุปิ น วิรุชฺฌนฺติเยวา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พวกภิกษุถามว่า "ก็พวกเธอไม่โกรธพวกเขาซึ่งทำเช่นนั้นหรือ". พวกสามเณรตอบว่า "ไม่โกรธ". พวกภิกษุฟังคำนั้นแล้ว กราบทูลพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า สามเณรเหล่านี้ กล่าวคำไม่เป็นจริงว่า 'ไม่โกรธ' พยากรณ์พระอรหัตผล". พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาพระขีณาสพ ไม่เคียดแค้น ในชนผู้เคียดแค้นเลย" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๖. "อวิรุทฺธํ วิรุทฺเธสุ
อตฺตทณฺเฑสุ นิพฺพุตํ
สาทาเนสุ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๐๖. "เราเรียกคนผู้ไม่โกรธแค้น ในคนผู้โกรธแค้น คนผู้ดับในคนผู้มีอาชญาในตน คนผู้ไม่ถือมั่นในคนผู้ถือมั่นนั้น ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **อวิรุทฺธนฺติ** อาฆาตวเสน วิรุทฺเธสุปิ โลกิยมหาชเนสุ อาฆาตาภาเวน อวิรุทฺธํ หตฺถคเต ทณฺเฑ วา สตฺเถ วา อวิชฺชมาเนปิ ปเรสํ ปหารทานโต อวิรตตฺตา อตฺตทณฺเฑสุ ชเนสุ นิพฺพุตฺตํ นิกฺขิตฺตทณฺฑํ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ "อหํ มมนฺ"ติ คหิตตฺตา สาทาเนสุ ตสฺส คหณสฺส อภาเวน

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้ไม่โกรธแค้น** เป็นต้น ความว่า เราเรียกคนผู้เห็นปานนั้น ผู้ชื่อว่า ไม่โกรธแค้นเหตุไม่มีความอาฆาต ในโลกิยมหาชนแม้โกรธแค้น ด้วยอำนาจความอาฆาต ชื่อว่าดับ คือ วางอาชญาลง ในชนผู้ชื่อว่า มีอาชญาในตน เพราะเมื่อท่อนไม้หรือศัสตราอยู่ในมือ แม้ไม่มีอยู่ ก็ไม่เว้น

ตัดจาก...ไม่ตรง

อนาทานํ ตํ เอวรูปึ อหํ พฺราหฺมณนฺ วทามีติ อตฺโถ.

จากการให้ประหารคนเหล่าอื่น ผู้ชื่อว่าไม่ถือมั่น เพราะไม่มีการยึดถือนั้น ในชนผู้ถือมั่น เพราะถือขันธ์ ๕ ว่า "เรา" ว่า "ของเรา" ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล.

สามเณรวตฺถุ เตวีสติมํ.

เรื่องสามเณร เรื่องที่ ๒๓ จบ.

๒๔. มหาปนฺถกตฺเถรวตฺถุ

๔๐๗. ยสฺส ราโค จ โทโส จ
มาโน มกฺโข จ ปาติโต
สาสโปริว อารคฺคา
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๒๔. เรื่องพระมหาปันถกเถระ

๔๐๗. บุคคลใด ขจัดราคะ โทสะ มานะ และมักขะให้ตกไป เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาด ตกจากปลายเหล็กแหลม ฉะนั้น เราเรียกบุคคลนั้นว่าเป็นพราหมณ์.

๒๔. มหาปนฺถกตฺเถรวตฺถุ

ยสฺส ราโค จาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต มหาปนฺถกํ อารพฺภ กเถสิ.

โส หิ อายสฺมา จูฬปนฺถกํ จตูหิ มาเสหิ เอกํ คาถํ ปคุณํ กาตุํ อสกฺโกนฺตํ "ตฺวํ พุทฺธสาสเนปิ อภพฺโพ คิหิโภคาปิ ปริหีโน, กินฺเต อิธ วาเสน, อิโต นิกฺขมสฺสู"ติ วิหารา นิกฺกฑฺฒิตฺวา ทฺวารํ ถเกสิ. ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อาวุโส มหาปนฺถกตฺเถเรน อิทนฺนาม กตํ, ขีณาสวานมฺปิ นาม โกโธ อุปฺปชฺชตี"ติ.

สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "น ภิกฺขเว ขีณาสวานํ ราคาทโย กิเลสา อตฺถิ, มม ปุตฺเตน ปน อตฺถปุเรกฺขารตาย เจว ธมฺมปุเรกฺขารตาย จ ตํ กตนฺ"ติ

๒๔. เรื่องพระมหาปันถกเถระ

พระศาสดา ประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภพระมหาปันถกเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใดขจัดราคะให้ตกไป** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ท่านผู้มีอายุนั้น ขับไล่พระจูฬปันถก ซึ่งไม่อาจท่องคาถา ๆ เดียวให้คล่องแคล่วได้โดยเวลา ๔ เดือน ออกจากวิหารด้วยคำพูดว่า "เธอเป็นคนอาภัพ ทั้งในพระพุทธศาสนา ทั้งเสื่อมจากโภคะคฤหัสถ์ มีประโยชน์อะไรที่เธอจะอยู่ในวิหารนี้ เธอจงออกไปเสียจากวิหารนี้" ปิดประตูแล้ว. ภิกษุทั้งหลายสนทนากันว่า "ผู้มีอายุ พระมหาปันถกเถระ ทำกรรมชื่อนี้ได้ ความโกรธคงจะเกิดขึ้น แม้แก่พระขีณาสพ".

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้", จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พระขีณาสพไม่มีกิเลสมีราคะเป็นต้น แต่ เพราะมุ่งอรรถ

วตฺวา อิมํ คาถมาห

มุ่งธรรมเป็นเบื้องหน้า บุตรเราจึงทำกรรมนั้น" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๗."ยสฺส ราโค จ โทโส จ
มาโน มกฺโข จ ปาติโต
สาสโปริว อารคฺคา
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๐๗. "บุคคลใด ขจัดราคะ โทสะ มานะ และมักขะให้ตกไป เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาด ตกจากปลายเหล็กแหลม ฉะนั้น เราเรียกบุคคลนั้นว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **อารคฺคาติ** ยสฺเสเต ราคาทโย อยญฺจ ปรคุณมกฺขลกฺขโณ มกฺโข อารคฺคา สาสโป วิย ปาติตา, ยถา สาสโป อารคฺเค น สนฺติฏฺฐติ, เอวํ จิตฺเต น สนฺติฏฺฐนฺติ, ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จาก ปลายเหล็กแหลม** เป็นต้น ความว่า ผู้ใดขจัดราคะเป็นต้นเหล่านั้น และมักขะมีการลบหลู่คุณผู้อื่นเป็นลักษณะนี้ ให้ตกไป เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาดตกจากปลายเหล็กแหลม กิเลสย่อมไม่ตั้งอยู่ในจิต เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาด ไม่ติดบนปลายเหล็กแหลม ฉะนั้น เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล.

มหาปนฺถกตฺเถรวตฺถุ จตุวีสติมํ.

เรื่องพระมหาปันถกเถระ เรื่องที่ ๒๔

จบ.

๒๕. ปิลินฺทวจฺฉตฺเถรวตฺถุ

๔๐๘. อกกฺกสํ วิญฺญาปนึ
คิรึ สจฺจํ อุทีรเย
ยาย นาภิสเช กญฺจิ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๒๕. เรื่องพระปิลินทวัจฉเถระ

๔๐๘. เราเรียกผู้กล่าวถ้อยคำไม่ระคายหู เข้าใจง่าย คำจริงที่ไม่เป็นเหตุทำให้ใครๆ ขัดใจ ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๕. ปิลินฺทวจฺฉตฺเถรวตฺถุ

อกฺกุสนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต ปิลินฺทวจฺฉตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิรายสฺมา "เอหิ วสลิ, ยาหิ วสลี"ติอาทีนิ วทนฺโต คิหีปิ ปพฺพชิเตปิ วสลิวาเทเนว สมุทาจรติ. อเถกทิวสํ สมฺพหุลา ภิกฺขู สตฺถุ อาโรเจสุ "อายสฺมา ภนฺเต ปิลินฺทวจฺโฉ ภิกฺขู วสลิวาเทน สมุทาจรตี"ติ.

สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ ปิลินฺทวจฺฉ ภิกฺขู วสลิวาเทน สมุทาจรสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "เอวํ ภนฺเต"ติ วุตฺเต, ตสฺสายสฺมโต ปุพฺเพนิวาสํ มนสิกริตฺวา "มา โข ตุเมฺห ภิกฺขเว ปิลินฺทวจฺฉสฺส ภิกฺขุโน อุชฺฌายิตฺถ, น ภิกฺขเว วจฺโฉ โทสนฺตโร ภิกฺขู วสลิวาเทน สมุทาจรติ, วจฺฉสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปญฺจ ชาติสตานิ อพฺโพกิณฺณานิ สพฺพานิ ตานิ

๒๕. เรื่องพระปิลินทวัจฉเถระ

พระศาสดา ประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภพระปิลินทวัจฉเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **คำไม่ระคายหู** เป็นต้น.

ทราบว่า ผู้มีอายุนั้น กล่าวคำเป็นต้นว่า "จงมา คนถ่อย จงไป คนถ่อย" ร้องเรียกทั้งคฤหัสถ์ ทั้งบรรพชิต ด้วยวาทะว่า คนถ่อยทั้งนั้น. ภายหลังวันหนึ่ง ภิกษุหลายรูปกราบทูลพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า ท่านปิลินทวัจฉะเรียกภิกษุ ด้วยวาทะว่าคนถ่อย".

พระศาสดารับสั่งให้เรียกเธอมา ตรัสถามว่า "ปิลินทวัจฉะ นัยว่า เธอเรียกพวกภิกษุด้วยวาทะว่า คนถ่อย จริงหรือ" เมื่อเธอกราบทูลว่า "เช่นนั้น พระเจ้าข้า" ทรงใส่ใจถึงบุพเพนิวาสท่านปิลินทวัจฉะ ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่ายกโทษภิกษุชื่อปิลินทวัจฉะเลย ภิกษุทั้งหลาย วัจฉะหาได้มีโทสะภายใน แล้วเรียกภิกษุด้วยวาทะว่า คนถ่อยไม่, ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ ชาติสุดท้ายของภิกษุ

พฺราหฺมณกุเล ปจฺฉา ชาตานิ, โส ตสฺส ทีฆรตฺตํ วสลิวาโท สมุทาจิณฺโณ, ขีณาสวสฺส นาม กกฺกสํ ผรุสํ ปเรสํ ฆฏฺฏนวจนเมว นตฺถิ, อาจิณฺณวเสน หิ มม ปุตฺโต เอวํ กเถสี"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

ชื่อวัจฉะ เกิดในตระกูลพราหมณ์ทุกชาติ, วาทะว่าคนถ่อยนั้น เธอร้องเรียกมาแล้วเป็นเวลานาน, ธรรมดาพระขีณาสพไม่พูดคำที่ระคายหู หยาบคายกระทบกระทั่งชนอื่น, เพราะอำนาจความเคยชิน บุตรเราจึงกล่าวอย่างนั้น" เมื่อแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๘."อกกฺกสํ วิญฺญาปนึ
คิรึ สจฺจํ อุทีรเย
ยาย นาภิสเช กญฺจิ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๐๘. "เราเรียกผู้กล่าวถ้อยคำไม่ระคายหู
เข้าใจง่าย คำจริงที่ไม่เป็นเหตุ
ทำให้ใครๆ ขัดใจ ว่าเป็น
พราหมณ์".

ตตฺถ **อกกฺกสนฺ**ติ อผรุสํ. **วิญฺญาปนินฺ**ติ อตฺถวิญฺญาปนํ. **สจฺจนฺ**ติ ภูตตฺถํ. **นาภิสเชติ** ยาย คิราย อญฺญํ กุชฺฌาปนวเสน น ลคฺคาเปยฺย, ขีณาสโว นาม เอวรูปเมวคิรึ ภาเสยฺย, ตสฺมา ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามี"ติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **คำไม่ระคายหู** ได้แก่คำไม่หยาบ. คำว่า **เข้าใจง่าย** คือให้รู้ความหมายได้. คำว่า **คำจริง** ได้แก่ เป็นเรื่องจริง. คำว่า **ไม่ทำให้ใครๆ ขัดใจ** ความว่า ธรรมดาพระขีณาสพ พึงกล่าวถ้อยคำที่ไม่เป็นเหตุทำให้ผู้อื่นข้องใจ เห็นปานนั้น ด้วยอำนาจทำให้เขาโกรธ เหตุนั้น เราจึงเรียกผู้นั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

ปิลินฺทวจฺฉตฺเถรวตฺถุ ปญฺจวีสติมํ.

เรื่องพระปิลินทวัจฉเถระ เรื่องที่ ๒๕ จบ.

๒๖. อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ

๔๐๙. โยธ ทีฆํ วา รสฺสํ วา
อณุ๋ ถูลํ สุภาสุภํ
โลเก อทินฺนํ นาทิยติ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณ๋.

๒๖. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

๔๐๙. เราเรียก ผู้ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ให้
ยาวหรือสั้นก็ตาม ละเอียดหรือ
หยาบก็ตาม งามหรือไม่งาม
ก็ตาม ในโลกนี้ ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๖. อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ

โย ทีฆนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก มิจฺฉาทิฏฺฐิโก พฺราหฺมโณ สรีเร คนฺธคหณภเยน อุตฺตริสาฏกํ อปเนตฺวา เอกมนฺตํ ฐเปตฺวา เคหทฺวาเร พหิมุโข นิสีทิ. อเถโก ขีณาสโว ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา วิหารํ คจฺฉนฺโต ตํ สาฏกํ ทิสฺวา อิโต จิโต จ โอโลเกตฺวา กญฺจิ อปสฺสนฺโต "นิสฺสามิโก อยนฺ"ติ ปํสุกูลํ อธิฏฺฐหิตฺวา คณฺหิ.

อถ นํ พฺราหฺมโณ ทิสฺวา อกฺโกสนฺโต ว อุปสงฺกมิตฺวา "มุณฺฑกสมณ มม สาฏกํ คณฺหสี"ติ อาห. "ตเวโส พฺราหฺมณา"ติ. "อาม สมณา"ติ. "มยา กญฺจิ อปสฺสนฺเตน ปํสุกูลสญฺญาย คหิโต, คณฺห นนฺ"ติ ตสฺส ทตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขูนํ ตมตฺถํ อาโรเจสิ.

๒๖. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **โยธ ทีฆ** (ผู้ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ให้ ยาวหรือสั้นก็ตาม ในโลกนี้) เป็นต้น.

ทราบว่า ณ กรุงสาวัตถี พราหมณ์ผู้เห็นผิดคนหนึ่ง เหตุกลัวถูกกลิ่นตัวจับ จึงเปลื้องผ้าสาฎกสำหรับห่มวาง ณ ส่วนข้างหนึ่ง นั่งผินหน้าออกนอกประตูเรือน. ครานั้น พระขีณาสพรูปหนึ่ง ทำภัตกิจแล้ว เดินไปวิหาร เห็นผ้าสาฎกนั้น เหลียวดูข้างโน้น ข้างนี้ ไม่พบใคร ๆ คิดว่า "ผ้าสาฎกนี้ ไม่มีเจ้าของ" อธิษฐาน ถือเอาเป็นผ้าบังสุกุล.

ขณะนั้น พราหมณ์เห็นท่าน ด่าพลางเข้าไปหา กล่าวว่า "สมณะโล้น ท่านขโมยผ้าสาฎกของข้าพเจ้า". พระขีณาสพถามว่า "ผ้าสาฎกนั้นของท่านหรือพราหมณ์". พราหมณ์ตอบว่า "ใช่สมณะ". พระขีณาสพกล่าวว่า "อาตมาไม่เห็นใคร ๆ จึงถือเอาผ้าสาฎกด้วยเข้าใจว่าผ้าบังสุกุล ท่านรับผ้าสาฎกนั้น

คืนไปเถิด" คืนให้พราหมณ์นั้น ไปวิหาร บอกเนื้อความนั้นแก่พวกภิกษุ.

อถสฺส วจนํ สุตฺวา ภิกฺขู เตน สทฺธึ เกฬึ กโรนฺตา "กินฺนุ โข อาวุโส สาฏโก ทีโฆ รสฺโส ถูโล สณฺโห"ติ. "อาวุโส ทีโฆ วา โหตุ รสฺโส วา ถูโล วา สโณฺห วา, นตฺถิ มยฺหํ ตสฺมึ อาลโย, ปํสุกูลสญฺญาย ตํ คณฺหิน"ติ. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุ "เอส ภนฺเต ภิกฺขุ อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ. สตฺถา "ภูตํ ภิกฺขเว เอส กเถสิ, ขีณาสวา นาม ปเรสํ สนฺตกํ น คณฺหนฺตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

จะเยาะเย้ยท่านจึงกล่าวว่า "ผู้มีอายุ ผ้าสาฏกยาวหรือสั้น หยาบหรือละเอียดหนอ". พระขีณาสพกล่าวว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย ยาวหรือสั้น หยาบหรือละเอียดก็ช่างเถิด ผมไม่มีความอาลัยผ้าสาฏกนั้น ผมถือเอาผ้าสาฏกนั้นก็ด้วยเข้าใจว่าผ้าบังสุกุล". พวกภิกษุฟังคำนั้นแล้วกราบทูลพระตถาคตว่า "พระเจ้าข้าภิกษุนั่น กล่าวคำไม่จริง พยากรณ์พระอรหัตผล". พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั่นพูดจริง ธรรมดาว่าพระขีณาสพ ไม่ถือเอาสิ่งของ ๆ คนอื่น" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๐๙."โยธ ทีฆํ วา รสฺสํ วา
อณุ๎ ถูลํ สุภาสุภํ
โลเก อทินฺนํ นาทิยติ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๐๙. "เราเรียก ผู้ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ให้ ยาวหรือสั้นก็ตาม ละเอียดหรือหยาบก็ตาม งามหรือไม่งามก็ตาม ในโลกนี้ ว่าเป็นพราหมณ์".

ตสฺสตฺโถ สาฏกาภรณาทีสุ ทีฆนฺ วา รสฺสนฺ วา มณิมุตฺตาทีสุ อณุ๎ วา ถูลนฺ วา มหคฺฆนฺ วา อปฺปคฺฆนฺ วา

พึงทราบเนื้อความพระคาถานี้ดังนี้ ว่า เราเรียกบุคคลผู้ไม่ถือเอาบรรดาผ้าสาฏกและอาภรณ์เป็นต้น ยาวหรือสั้น

เสนาสนาทีสุ สุภํ วา อสุภํ วา โย ปุคฺคโล อิมสฺมึ โลเก ปรปริคฺคหิตํ นาทิยติ, ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาแก้วมณีและมุกดาเป็นต้น ละเอียดหรือหยาบ มีค่ามากหรือมีค่าน้อย บรรดาเสนาสนะเป็นต้น งามหรือไม่งาม ที่คนอื่นหวงแหน ในโลกนี้ ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ ฉพฺพีสติมํ.

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เรื่องที่ ๒๖ จบ.

๒๗. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

๔๑๐. อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ
อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ
นิราสาสํ วิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๒๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

๔๑๐. ผู้ใด ไม่มีความหวัง ทั้งโลกนี้ทั้ง
โลกหน้า เราเรียกผู้นั้น ผู้หมด
ความหวัง ผู้พรากจาก(กิเลส)ว่า
เป็นพราหมณ์.

๒๗. สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ

อาสา ยสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สาริปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เถโร กิร ปญฺจสตภิกฺขุปริวาโร ชนปเท เอกํ วิหารํ คนฺตฺวา วสฺสํ อุปคญฺฉิ. มนุสฺสา เถรํ ทิสฺวา พหุํ วสฺสาวาสิกํ ปฏิสุณึสุ. เถโร ปวาเรตฺวา สพฺพสฺมึ วสฺสาวาสิเก อสมฺปตฺเตเยว สตฺถุ สนฺติกํ คจฺฉนฺโต ภิกฺขู อาห "ทหรานญฺเจว สามเณรานญฺจ มนุสฺเสหิ วสฺสาวาสิเก อาหเฏ คเหตฺวา เปเสยฺยาถ, ฯเปฯ วา สาสนํ ปหิเณยฺยาถา"ติ. เอวํ วตฺวา จ ปน สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิ. ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อชฺชาปิ มญฺเญ สาริปุตฺตสฺส ตณฺหา อตฺถิเยว, ตถา หิ 'มนุสฺเสหิ วสฺสาวาสิเก ทินฺเน อตฺตโน สทฺธิวิหาริกานํ วสฺสาวาสิกํ เปเสยฺยาถ, ฯเปฯ วา สาสนํ ปหิเณยฺยาถา'ติ ภิกฺขูนํ วตฺวา อาคโต"ติ.

๒๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระสารีบุตรเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใดไม่มีความหวัง** เป็นต้น.

ทราบว่า พระเถระพร้อมภิกษุบริวาร ๕๐๐ รูป ไปยังวิหารแห่งหนึ่งในชนบท เข้าจำพรรษา. พวกมนุษย์เห็นพระเถระต่างตระเตรียมผ้าจำนำพรรษาไว้มากมาย. พระเถระปวารณาแล้ว เมื่อผ้าจำนำพรรษาทั้งหมดยังไม่ทันถึงนั่นเทียว ไปสำนักพระศาสดาสั่งพวกภิกษุไว้ว่า "เมื่อมนุษย์นำผ้าจำนำพรรษามาถวายภิกษุหนุ่มและสามเณร พวกท่านรับไว้แล้ว ส่งไปหรือเก็บไว้ ส่งข่าวไป". ก็แล ท่านครั้นสั่งแล้วอย่างนั้น ก็ไปสำนักพระศาสดา. พวกภิกษุสนทนากันว่า "ทุกวันนี้ พระสารีบุตรเถระ คงยังมีความอยากเป็นแน่ จริงอย่างนั้น พระเถระสั่งพวกภิกษุว่า 'เมื่อพวกมนุษย์ถวายผ้าจำนำพรรษา พวกท่านพึงส่งผ้าจำนำพรรษาให้สัทธิวิหาริกของตน หรือเก็บไว้แล้ว ส่งข่าวไป' มาแล้ว".

สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, น ภิกฺขเว มม ปุตฺตสฺส ตณฺหา อตฺถิ, 'มนุสฺสานํ ปน ปุญฺญโต ทหรสามเณรานญฺจ ธมฺมิกลาภโต ปริหานิ มา อโหสี'ติ เตเนวํ กถิตนฺ"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ภิกษุภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรเราไม่มีความอยาก แต่เธอพูดเช่นนั้น ด้วยคิดว่า 'ก็ ความเสื่อมจากบุญของพวกมนุษย์ และจากลาภอันชอบธรรมของพวกภิกษุหนุ่มและสามเณร อย่าได้มี" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๐."อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ
อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ
นิราสาสํ วิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๑๐. "ผู้ใด ไม่มีความหวัง ทั้งโลกนี้ทั้งโลกหน้า เราเรียกผู้นั้น ผู้หมดความหวัง ผู้พรากจาก(กิเลส)ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **อาสา**ติ ตณฺหา. **นิราสาสนฺ**ติ นิตฺตณฺหํ. **วิสํยุตฺตนฺ**ติ สพฺพกิเลเสหิ วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ "พฺราหฺมณนฺ"ติ อตฺโถ.

ตัณหา ชื่อว่า **ความหวัง** ในพระคาถานั้น. คำว่า **ปราศจากความหวัง** ได้แก่ ปราศจากตัณหา. คำว่า **พรากแล้ว** ความว่า เราเรียกผู้พรากกิเลสทั้งปวงนั้นได้ว่า "เป็นพราหมณ์".

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนมากมายบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

สาริปุตฺตตฺเถรวตฺถุ สตฺตวีสติมํ.

เรื่องพระสารีบุตรเถระ เรื่องที่ ๒๗ จบ.

๒๘. มหาโมคฺคลฺลานตฺเถร-วตฺถุ

๔๑๑. ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ
อญฺญาย อกถึกถี
อมโตคธํ อนุปฺปตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๒๘. เรื่องพระมหา-โมคคัลลานเถระ

๔๑๑. เราเรียกคนไม่มีอาลัย รู้ชัด ไม่มีความสงสัยกล่าวว่าอย่างไร หยั่งลงอมตะ ตามบรรลุแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๘. มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรวตฺถุ

ยสฺสาลยาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มหาโมคฺคลานตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ ปุริมสทิสเมว. อิธ ปน สตฺถา มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส นิตฺตณฺหภาวํ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๔๑๑."ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ
อญฺญาย อกถํกถี
อมโตคธํ อนุปฺปตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

ตตฺถ **อาลยา**ติ ตณฺหา. **อญฺญาย อกถังกถีติ** อฏฺฐ วตฺถูนิ ยถาภูตํ ชานิตฺวา อฏฺฐวตฺถุกาย วิจิกิจฺฉาย นิพฺพิจิกิจฺโฉ. **อมโตคธํ อนุปฺปตฺตนฺ**ติ อมตนิพฺพานํ โอคาเหตฺวา อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ อตฺโถ.

๒๘. เรื่องพระมหาโมคคัลลาน-เถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระมหาโมคคัลลานเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใด ไม่มีความอาลัย** เป็นต้น. เรื่องเหมือนกับเรื่องก่อน. แต่เรื่องนี้ พระศาสดาตรัสว่า พระมหาโมคคัลลานเถระ ไม่มีตัณหา แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๑."เราเรียกคนไม่มีอาลัย รู้ชัด ไม่มีความสงสัยกล่าวว่าอย่างไร หยั่ง-ลงอมตะ ตามบรรลุแล้ว ว่าเป็นพราหมณ์".

ตัณหา ชื่อว่า **อาลัย** ในพระคาถานั้น. คำว่า **รู้ชัด ไม่มีความสงสัยกล่าวว่าอย่างไร** ความว่า รู้วัตถุ ๘ ตามเป็นจริง หมดความสงสัย ด้วยความสงสัยมีวัตถุ ๘. คำว่า **หยั่งลงอมตะตามบรรลุแล้ว** ความว่า เราเรียกคนซึ่งหยั่งลงพระนิพพานชื่ออมตะ ตามบรรลุแล้วนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ- เวลาจบเทศนา ชนมากมาย บรรลุ
ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ. โสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรวตฺถุ อฏฺฐวีสติมํ. เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ
เรื่องที่ ๒๘ จบ.

๒๙. เรวตตฺเถรวตฺถุ

๔๑๒. โยธ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ
อุโภ สงฺคํ อุปจฺจคา
อโสกํ วิรชํ สุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๒๙. เรื่องพระเรวตเถระ

๔๑๒. เราเรียกผู้ล่วงบุญและบาปทั้ง ๒
ทั้งกิเลสเครื่องข้อง ในโลกนี้ได้
ไม่เศร้าโศก ปราศจากธุลี
บริสุทธิ์ ว่าเป็นพราหมณ์.

๒๙. เรวตฺเถรวตฺถุ

โยธ ปุญฺญญฺจาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปุพฺพาราเม วิหรนฺโต เรวตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ "คาเม วา ยทิ วารญฺเญ"ติ คาถาวณฺณนาย วิตฺถาริตเมว. วุตฺตญฺหิ ตตฺถ

ปุเนกทิวสํ ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุ "อโห สามเณรสฺส ลาภา, อโห ปุญฺญํ, เยน เอกเกน ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ ปญฺจกูฏาคารสตานิ กตานี"ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว มยฺหํ ปุตฺตสฺส เนว ปุญฺญํ อตฺถิ, น ปาปํ, อุภยมสฺส ปหีนนฺ"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๔๑๒."โยธ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ
อุโภ สงฺคํ อุปจฺจคา
อโสกํ วิรชํ สุทฺธิ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๒๙. เรื่องพระเรวตเถระ

พระศาสดาประทับ ณ บุพพาราม ทรงปรารภพระเรวตเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใดล่วงบุญในโลกนี้** เป็นต้น. ข้าพเจ้ากล่าวเรื่องอย่างพิสดารในการพรรณนาพระคาถาว่า "ในบ้านหรือในป่าเป็นต้น". ก็ในเรื่อง ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า

วันรุ่งขึ้น พวกภิกษุสนทนากันว่า "ช่างน่าอัศจรรย์ สามเณรมีลาภ มีบุญรูปเดียวแท้ สร้างเรือนยอด ๕๐๐ หลังเพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูปได้". พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรเราไม่มีทั้งบุญไม่มีทั้งบาป เธอละบุญและบาปทั้ง ๒ ได้แล้ว" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๒. "เราเรียกผู้ล่วงบุญและบาปทั้ง ๒
ทั้งกิเลสเครื่องข้อง ในโลกนี้ได้
ไม่เศร้าโศก ปราศจากธุลี บริสุทธิ์
ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **อุโภติ** เทฺวปิ ปุญฺญานิ จ ปาปานิ จ ฉฑฺเฑตฺวาติ อตฺโถ. **สงฺคนฺติ** ราคาทิเภทํ สงฺคํ. **อุปจฺจคาติ** อติกฺกนฺโต. วฏฺฏมูลกโสกาภาเวน อโสกํ อพฺภนฺตเร ราครชาทีนํ อภาเวน วิรชํ นิรุปกฺกิเลสตาย สุทฺธํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ทั้ง ๒** ความว่า ละบุญและบาป แม้ ๒ อย่าง. คำว่า **เครื่องข้อง** ได้แก่ กิเลสเครื่องข้อง มีราคะเป็นต้น. คำว่า **ล่วงแล้ว** ได้แก่ ก้าวล่วงแล้ว. อธิบายว่า เราเรียกคนที่ไม่เศร้าโศก เหตุไม่มีความโศก ซึ่งมีวัฏฏะเป็นมูล ชื่อว่าปราศจากธุลี เพราะไม่มีธุลีคือราคะเป็นต้น ในภายในชื่อว่าบริสุทธิ์ เหตุปราศจากอุปกิเลสนั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนมากมายบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรวตตฺเถรวตฺถุ เอกูนตึสติมํ.

เรื่องพระเรวตเถระเรื่องที่ ๒๙ จบ.

๒๑๑๗๔๔๔๗ น.ป.น.-ป.น.-๒๑๑๗๔๔๔๗

๓๐. จนฺทาภตฺเถรวตฺถุ

๔๑๓. จนฺทา วิมลา สุทฺธา
วิปฺปสนฺนมนาวิลา
นนฺทิภวปริกฺขีณา
ตมหา พฺรูมิ พฺราหฺมณา.

๓๐. เรื่องพระจันทาภเถระ

๔๑๓. เราเรียกผู้บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว สิ้นภพ เป็นที่เพลิดเพลิน เหมือนพระจันทร์ไร้มลทิน ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๐. จนฺทาภตฺเถรวตฺถุ

จนฺทำ วาติ อิมำ ธมฺมเทสนำ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต จนฺทาภตฺเถรำ อารพฺภ กเถสิ.

ตตฺรายำ อนุปุพฺพีกถา. อตีเต กิร เอโก พาราณสิยำ วาณิโช "ปจฺจนฺตำ คนฺตฺวา จนฺทนำ อาหริสฺสามี"ติ พหูนิ วตฺถาภรณาทีนิ คเหตฺวา ปญฺจหิ สกฏสเตหิ ปจฺจนฺตำ คนฺตฺวา คามทฺวาเร นิวาสำ คเหตฺวา อฏวิยำ โคปาลทารเก ปุจฺฉิ "อิมสฺมึ คาเม ปพฺพตปาทกมฺมิโก โกจิ มนุสฺโส อตฺถี"ติ. "อาม อตฺถี"ติ. "โก นาโม"ติ. "อสุโก นามา"ติ. "ภริยาย ปนสฺส ปุตฺตานำ วา กึ นามนฺ"ติ "อิทญฺจ อิทญฺจา"ติ. "กหำ ปนสฺส ฐาเน เคหนฺ"ติ. "อสุกฏฺฐาเน นามา"ติ. โส เตหิ ทินฺนสญฺญาย สุขยานเก นิสีทิตฺวา ตสฺส เคหทฺวารำ คนฺตฺวา ยานา โอรุยฺห เคหำ ปวิสิตฺวา "อสุกนาเม"ติ ตำ อิตฺถึ ปกฺโกสิ.

๓๐. เรื่องพระจันทาภเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระจันทาภเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ดุจพระจันทร์** เป็นต้น.

ในเรื่องพระจันทาภเถระนั้น มีถ้อยคำเรียงลำดับดังต่อไปนี้. ทราบว่าอดีตกาล พ่อค้าในเมืองพาราณสีคนหนึ่ง คิดว่า "จักไปปัจจันตชนบท ขนไม้จันทน์แดงมา" ขนเอาผ้าและอาภรณ์เป็นต้น เป็นอันมาก ไปปัจจันตชนบท ด้วยเกวียน ๕๐๐ เล่ม ยึดเอาที่พักใกล้ประตูหมู่บ้าน ถามพวกเด็กเลี้ยงโคในดงว่า "บ้านนี้ มีคนทำงานที่เชิงเขาไร ๆ หรือเปล่า". พวกเด็กเลี้ยงโคตอบว่า "มีจ้ะ". พ่อค้าถามว่า "เขาชื่ออะไร". พวกเด็กเลี้ยงโคตอบว่า "ชื่อโน้น". พ่อค้าถามว่า "ก็ภรรยาและพวกบุตรเขาชื่ออะไร". พวกเด็กเลี้ยงโคตอบว่า "ชื่ออย่างนี้ ๆ". พ่อค้าถามว่า "ก็เรือนเขาอยู่ที่ไหน". พวกเด็กเลี้ยงโคกล่าวว่า "อยู่ที่ชื่อโน้น". พ่อค้านั้น นั่งบนยานน้อยแสนสบาย ไปประตูเรือนเขาตาม

เครื่องหมายที่เด็กเหล่านั้นให้ ลงจากยาน เข้าบ้านเรียกหาหญิงนั้นว่า "ชื่อโน้น".

สา "เอโก โน ญาตโก ภวิสฺสตี"ติ เวเคนาคนฺตฺวา อาสนํ ปญฺญาเปสิ. โส ตตฺถ นิสีทิตฺวา นามํ วตฺวา "สหาโย เม กหนฺ"ติ ปุจฺฉิ. "อรญฺญํ คโต สามี"ติ. "มม ปุตฺโต อสุโก นาม มม ธีตา อสุกา นาม กหนฺ"ติ สพฺเพสํ นามํ กิตฺเตนฺโต ว ปุจฺฉิตฺวา "อิมานิ เตสํ วตฺถาภรณานิ ทเทยฺยาสิ, สหายกสฺสาปิ เม อฏฺวิโต อาคตกาเล อิทํ วตฺถาภรณํ ทเทยฺยาสี"ติ อทาสิ. สา ตสฺส อุฬารสกฺการํ กตฺวา สามิกสฺส อาคตกาเล "สามิ อิมินา อาคตกาลโต ปฏฺฐาย สพฺเพสํ นามํ วตฺวา อิทญฺจิทญฺจ ทินฺนนฺ"ติ อาห. โสปิสฺส กตฺตพฺพยุตฺตกํ กริ.

หญิงนั้นคิดว่า "เขาคงเป็นญาติพวกเราคนหนึ่ง" รีบมาปูอาสนะ. พ่อค้านั้นนั่งบนอาสนะนั้น ถามระบุชื่อว่า "เพื่อนฉันไปไหน". หญิงตอบว่า "ไปป่า นาย". พ่อค้าถามระบุชื่อทุก ๆ คนว่า "บุตรฉันชื่อโน้น ธิดาฉันชื่อโน้น ไปไหน" กล่าวว่า "ท่านพึงให้ผ้าและอาภรณ์เหล่านี้ แก่ชนเหล่านั้น เวลาแม้เพื่อนฉันกลับจากดงพึงให้ผ้าและเครื่องอาภรณ์นี้" ได้ให้ไว้แล้ว. เวลาสามีกลับมา นางทำสักการะอย่างมากแก่เขา กล่าวว่า "นาย คนผู้นี้จำเดิมแต่กาลที่มาถึง กล่าวชื่อของคนทุก ๆ คนให้สิ่งของนี้และนี้". ฝ่ายสามีนางนั้น ทำกิจที่ควรทำแก่เขา.

อถ นํ สายํ สยเน นิสินฺโน ปุจฺฉิ "สมฺม ปพฺพตปาทํ จรนฺเตน เตกึ พหุ ทิฏฺฐปุพฺพนฺ"ติ. "อญฺญํ น ปสฺสามิ, รตฺตสาขา ปน พหู รุกฺขา ทิฏฺฐา"ติ. "พหู รุกฺขา"ติ. "อาม พหู"ติ. "เตนหิ เน อมฺหากํ ทสฺเสหี"ติ เตน

ครั้นเวลาเย็น พ่อค้านั่งบนที่นอน ถามเขาว่า "สหาย ท่านเที่ยวไปตามเชิงเขา เคยเห็นอะไรมากที่สุด". ชายเจ้าถิ่นตอบว่า "ไม่เห็นสิ่งอื่น แต่เราเห็นแต่ต้นไม้กิ่งสีแดงมากมาย". พ่อค้าถามว่า "ต้นไม้มีมากจริงหรือ". ชาย

สทฺธึ คนฺตฺวา รตฺตจนฺทนรุกฺเข ฉินฺทิตฺวา ปญฺจสกฏสตานิ ปูเรตฺวา อาคจฺฉนฺโต ตำ อาห "สมฺม พาราณสิยำ อสุกฏฺฐาเน นาม มม เคหำ, กาลานุกาลำ มม สนฺติกำ อาคจฺเฉยฺยาสิ, อญฺเญน เม ปณฺณากาเรน อตฺโถ นตฺถิ. รตฺตสาขารุกฺขำ เอว อาหเรยฺยาสี"ติ. โส "สาธู"ติ วตฺวา กาเลน กาลำ ตสฺส สนฺติกำ อาคจฺฉนฺโต รตฺตจนฺทนเมว อาหรติ. โสปิสฺส พหุ๎ ธนำ เทติ.

เจ้าถิ่นตอบว่า "มีมากครับ". พ่อค้ากล่าวว่า "เช่นนั้นท่านจงแสดงต้นไม้เหล่านั้นแก่พวกเรา" ไปกับเขา ตัดต้นจันทน์แดง บรรทุกเต็มเกวียน ๕๐๐ เล่มเดินกลับ กล่าวกับชายนั้นว่า "สหาย เรือนฉันอยู่ในที่ชื่อโน้น ในกรุงพาราณสี ท่านพึงมาสำนักฉัน ตามกาลสมควร ฉันไม่มีความต้องการเครื่องบรรณาการอย่างอื่น โปรดนำมาแต่ต้นไม้มีกิ่งแดงเท่านั้น". เขารับรองว่า "ดีละ" เมื่อมาสำนักพ่อค้านั้น ตามกาลสมควร ก็นำเอาแต่ไม้จันทน์แดงมาเท่านั้น. ฝ่ายพ่อค้าแม้นั้น ก็มอบทรัพย์ให้เขามากมาย.

ตโต อปเรน สมเยน ปรินิพฺพุเต กสฺสปทสพเล ปติฏฺฐิเต กาญฺจนถูเป โส ปุริโส พหุ๎ จนฺทนำ อาทาย พาราณสึ อคมาสิ. อถสฺส โส สหายโก วาณิโช พหุ๎ จนฺทนำ ปีสาเปตฺวา ปาตึ ปูเรตฺวา "เอหิ สมฺม. ยาว ภตฺตำ ปจฺจติ ตาว เจติยกรณฏฺฐานำ คนฺตฺวา อาคมิสฺสามา"ติ ตำ อาทาย ตตฺถ คนฺตฺวา จนฺทนปูชำ อกาสิ. โสปิสฺส ปจฺจนฺตวาสี สหายโก เจติยกุจฺฉิยำ จนฺทเนน

สมัยอื่น แต่กาลนั้น เมื่อพระกัสสปทศพลปรินิพพานแล้ว เมื่อเขาก่อสถูปทองไว้ บุรุษนั้น บรรทุกไม้จันทร์แดงมากมาย ไปกรุงพาราณสี. คราวนั้น พ่อค้านั้น ซึ่งเป็นเพื่อนของบุรุษนั้นให้บดไม้จันทน์มาก จนเต็มถาด กล่าวว่า "มาเถิด เพื่อน พวกเราจักไปที่ก่อเจดีย์จนกว่าเขาจะหุงภัตเสร็จ จึงจักกลับ" พาเขาไปที่นั้น ได้ทำการบูชาด้วยไม้จันทน์. เพื่อนชาวปัจจันตชนบทของเขาแม้นั้น ใช้ไม้จันทน์สร้างที่ดุจ

จนฺทมณฺฑลํ อกาสิ. เอตฺตกเมว ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ.

มณฑลพระจันทร์ ณ ท้องพระเจดีย์. กรรมเก่าของเขามีเพียงเท่านี้.

โส ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ เขเปตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคหนคเร พฺราหฺมณมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติ. ตสฺส นาภิมณฺฑลโต จนฺทมณฺฑลสทิสา ปภา อุฏฺฐหิ. เตนสฺส "จนฺทาโภ"เตฺวว นามํ กรึสุ. เจติเย กิรสฺส จนฺทมณฺฑลกรณสฺส นิสฺสนฺโท เอส. พฺราหฺมณา จินฺตยึสุ "สกฺกา อเมฺหหิ อิมํ คเหตฺวา โลกํ วญฺเจตุนฺ"ติ ตํ ยานเก นิสีทาเปตฺวา "โย อิมสฺส สรีรํ หตฺเถน ปรามสติ โส เอวรูปึ นาม อิสฺสริยสมฺปตฺตึ ลภิสฺสตี"ติ วตฺวา วิจรึสุ.

เขาจุติจากอัตภาพนั้น เกิด ณ เทวโลก ยังพุทธันดรหนึ่งให้สิ้นไป ในเทวโลกนั้น ในพุทธุปบาทกาลนี้ เกิด ณ ตระกูลพราหมณ์มหาศาล ในกรุงราชคฤห์. แสงสว่างเหมือนดวงพระจันทร์พุ่งออกจากกลางสะดือของเขา. เหตุนั้นพวกญาติจึงตั้งชื่อเขาว่า "จันทาภะ". นั่นเป็นผลแห่งกรรมที่เขาสร้างที่ดุจดวงจันทร์ที่เจดีย์. พวกพราหมณ์คิดกันว่า "พวกเราสามารถพาพราหมณ์นี้ไป เพื่อหลอกลวงชาวโลกได้" ให้เขานั่งบนยานน้อย เที่ยวกล่าวว่า "ผู้ที่ใช้มือลูบคลำสรีระจันทาภพราหมณ์นี้ จะได้อิสริยสมบัติปานนี้".

สตํ วา สหสฺสํ วา สตสหสฺสํ วา ททมานา เอว ตสฺส สรีรํ หตฺเถน ผุสิตุํ ลภนฺติ. เต เอวํ อนุวิจรนฺตา สาวตฺถึ อนุปฺปตฺตา นครสฺส จ วิหารสฺส จ อนฺตรา นิวาสํ คณฺหึสุ. สาวตฺถิยมฺปิ ปญฺจโกฏิมตฺตา อริยสาวกา ปุเรภตฺตํ ทานํ ทตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ

ชนทั้งหลาย เมื่อให้ทรัพย์ ๑๐๐ บ้าง ๑,๐๐๐ บ้าง ๑๐๐,๐๐๐ บ้างนั่นแล ได้เพื่อใช้มือถูกต้องสรีระพราหมณ์นั้น. พราหมณ์เหล่านั้น เที่ยวไปเรื่อย ๆ ด้วยอาการอย่างนี้จนถึงเมืองสาวัตถี ยึดการพักอยู่ระหว่างพระนครกับพระวิหาร. ณ กรุงสาวัตถี อริยสาวกประมาณ ๕ โกฏิ

คนฺธมาลาวตฺถเภสชฺชาทิหตฺถา ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺติ.

เวลาก่อนภัต ถวายทาน เวลาหลังภัต ถือของหอม ระเบียบดอกไม้ ผ้า และเภสัชเป็นต้น ไปฟังธรรม.

พฺราหฺมณา เต ทิสฺวา "กหํ คจฺฉถา"ติ ปุจฺฉึสุ. "สตฺถุ สนฺติกํ ธมฺมสฺสวนายา"ติ. "เอถ, ตตฺถ คนฺตฺวา กึ กริสฺสถ, อมฺหากํ จนฺทาภสฺส พฺราหฺมณสฺส อานุภาวสทิโส อานุภาโว นตฺถิ, เอตสฺส หิ สรีรํ ผุสนฺตา อิทํ นาม ลภนฺติ, เอถ ปสฺสถ นนฺ"ติ. "ตุมฺหากํ จนฺทาภสฺส พฺราหฺมณสฺส โก อานุภาโว นาม, อมฺหากํ สตฺถาเยว มหานุภาโว"ติ เต อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปตฺวา อสกฺโกนฺตา "วิหารํ คนฺตฺวา จนฺทาภสฺส วา อมฺหากํ วา สตฺถุ อานุภาวํ ชานิสฺสามา"ติ ตํ คเหตฺวา วิหารํ อคมํสุ.

พวกพราหมณ์เห็นอริยสาวกเหล่านั้น ถามว่า "พวกท่านจะไปไหนกัน". พวกอริยสาวกตอบว่า "พวกเราจะไปสำนักพระศาสดาเพื่อฟังธรรม". พวกพราหมณ์กล่าวว่า "มาเถิดท่านทั้งหลาย ไปที่นั้นจักทำอะไรได้ ไม่มีอานุภาพ จะเหมือนอานุภาพจันทาภพราหมณ์ของพวกเราเพราะชนทั้งหลาย ถูกต้องสรีระเขาย่อมได้สมบัตินี้ มาเถิดท่านทั้งหลาย มาดูจันทาภพราหมณ์นั้น". อริยสาวกเหล่านั้น กล่าวว่า "จันทาภพราหมณ์ของพวกท่าน มีอานุภาพอย่างไร พระศาสดาพวกเราเท่านั้นมีอานุภาพมาก" เมื่อไม่อาจจะยังกันและกันให้ยินยอมได้ จึงกล่าวว่า "พวกเราไปวิหาร จักรู้อานุภาพจันทาภพราหมณ์ หรือพระศาสดาพวกเรา" จึงพาจันทาภพราหมณ์นั้นไปวิหาร.

สตฺถา ตสฺมึ อุตฺตโน สนฺติกํ อุปสงฺกมนฺเตเยว จนฺทาภาย อนฺตรธานํ

พระศาสดา เมื่อจันทาภพราหมณ์นั้น เข้าไปสำนักของพระองค์เท่านั้น ทรง

อกาสิ. โส สตฺถุ สนฺติเก องฺคารปจฺฉิยํ กาโก วิย อโหสิ. อถ นํ เต เอกมนฺตํ นยึสุ. อาภา ปฏิปากติกา อโหสิ. ปุน สตฺถุ สนฺติกํ อานยึสุ. อาภา ตเถว อนฺตรธายิ. เอวํ ติกฺขตฺตุํ คนฺตฺวา อนฺตรธายมานํ อาภํ ทิสฺวา จนฺทาโภ จินฺเตสิ "อยํ อาภาย อนฺตรธานมนฺตํ ชานาติ มญฺเญ"ติ.

ทำรัศมีดุจพระจันทร์ให้หายไป. เขาเป็นดุจกาในกระเช้าถ่านในสำนักพระศาสดา. ครานั้น พวกพราหมณ์เหล่านั้น นำเขาไปไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. รัศมีกลับเป็นปกติเช่นเดิม. พราหมณ์นำกลับมาสำนักพระศาสดาอีก. รัศมีก็หายไปเช่นเดิม. จันทาภพราหมณ์ไปอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง เห็นรัศมีหายไป จึงคิดว่า "ผู้นี้เห็นจะรู้มนต์ทำรัศมีให้หายไป".

โส สตฺถารํ ปุจฺฉิ "กินฺนุ โข อาภาย อนฺตรธานมนฺตํ ชานาถา"ติ. "อาม ชานามี"ติ. "เตนหิ เม เทถา"ติ. "น สกฺกา อปพฺพชิตสฺส ทาตุนฺ"ติ. โส พฺราหฺมเณ อาห "เอตสฺมึ มนฺเต คหิเต อหํ สกลชมฺพุทีเป เชฏฺฐโก ภวิสฺสามิ, ตุเมฺห เอตฺเถว โหถ, อหํ ปพฺพชิตฺวา กติปาเหเนว มนฺตํ คณฺหิสฺสามี"ติ. โส สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา อุปสมฺปทํ ลภิ.

เขาจึงทูลถามพระศาสดาว่า "พระองค์ทรงทราบมนต์ทำรัศมีให้หายไป หรือ". พระศาสดาตรัสว่า "ใช่ เราทราบ". จันทาภพราหมณ์กราบทูลว่า "ถ้าเช่นนั้น โปรดประทานแก่ข้าพระองค์เถิด". พระศาสดาตรัสว่า "ไม่อาจให้คนที่ไม่ได้บวช". จันทาภะนั้น กล่าวกับพวกพราหมณ์ว่า "เมื่อฉันเรียนมนต์นั้น ฉันก็จะประเสริฐสุดในชมพูทวีปทั้งสิ้น พวกท่านรอตรงนี้ก่อน ฉันจักบวชเรียนมนต์ ๒-๓ วันเท่านั้น". เขาทูลขอพระศาสดาบรรพชา ได้อุปสมบทแล้ว.

อถสฺส ทฺวตฺตึสาการํ อาจิกฺขิ. โส "กึ อิทนฺ"ติ ปุจฺฉิ. "อิทํ มนฺตสฺส ปริกมฺมํ,

ครานั้น พระศาสดาตรัสบอกอาการ ๓๒ แก่เธอ. เธอทูลถามว่า "นี้อะไร".

สชฺฌายิตุํ วฏฺฏตี"ติ. พฺราหฺมณาปิ อนฺตรนฺตรา อาคนฺตฺวา "คหิโต เต มนฺโต"ติ ปุจฺฉิสุ. "น ตาว, คณฺหามี"ติ. โส กติปาหจฺจเยเนว อรหตฺตํ ปตฺวา พฺราหฺมเณหิ อาคนฺตฺวา ปุจฺฉิตกาเล "ยาถ ตุเมฺห, อิทานาหํ อคมนธมฺโม ชาโต"ติ อาห. ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ "อยํ ภนฺเต อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ. สตฺถา "ขีณาสโว อิทานิ ภิกฺขเว มม ปุตฺโต จนฺทาโภ ภูตเมว กเถตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาตรัสว่า "นี้ เป็นบริกรรมมนต์ เธอควรสาธยาย". แม้พวกพราหมณ์มาถามไม่ขาดระยะว่า "ท่านเรียนมนต์ได้แล้วหรือ". จันทาภพราหมณ์กล่าวว่า "ยังก่อน (แต่) กำลังเรียน". ๒-๓ วันเท่านั้น ท่านบรรลุอรหัตผล เวลาพวกพราหมณ์มาถามก็กล่าวว่า "พวกท่านไปกันเถิด บัดนี้ ฉันมีอันไม่ไปเป็นธรรมดา". ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลพระตถาคตว่า "พระเจ้าข้า ภิกษุนี้พูดเท็จ พยากรณ์พระอรหัตผล". พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ จันทาภะบุตรเราไร้อาสวะ พูดแต่คำจริงเท่านั้น" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๓. "จนฺทว วิมลํ สุทฺธํ
วิปฺปสนฺนมนาวิลํ
นนฺทิภวปริกฺขีณํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๑๓. "เราเรียกผู้บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว สิ้นภพ เป็นที่เพลิดเพลิน เหมือนพระจันทร์ไร้มลทิน ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **วิมลนฺ**ติ อพฺภาทิมลวิรหิตํ. **สุทฺธนฺ**ติ นิรุปกฺกิเลสํ. **วิปฺปสนฺนนฺ**ติ ปสนฺนจิตฺตํ. **อนาวิลนฺ**ติ กิเลสาทิมลวิรหิตํ. **นนฺทิภวปริกฺขีณนฺ**ติ ตีสุ ภเวสุ ปริกฺขีณตณฺหํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไร้มลทิน** ได้แก่ ปราศจากมลทินมีหมอกเป็นต้น. คำว่า **บริสุทธิ์** คือ ไม่มีอุปกิเลส. คำว่า **ผ่องใส** ได้แก่ มีจิตผ่องใส. คำว่า **ไม่ขุ่นมัว** คือเว้นมลทินมีกิเลสเป็นต้น. คำว่า **สิ้นภพเป็นที่เพลิดเพลิน**

ความว่า เราเรียกคนสิ้นตัณหาในภพ ๓ นั้น ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนมากมาย บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

จนฺทาภตฺเถรวตฺถุ ตึสติมํ.

เรื่องพระจันทาภเถระ เรื่องที่ ๓๐ จบ.

๓๑. สีวลิตฺเถรวตฺถุ

๔๑๔. โย อิมํ ปลิปถํ ทุคฺคํ
สสารํ โมหมจฺจคา
ติณฺโณ ปารคโต ฌายี
อเนโช อกถํกถี
อนุปาทาย นิพฺพุโต
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๓๑. เรื่องพระสีวลีเถระ

๔๑๔. เราเรียกผู้ล่วงข้ามทางอ้อม หล่ม สงสาร และโมหะได้ ถึงฝั่ง ชอบเพ่ง ไม่มีกิเลสเครื่องหวั่นไหว ไม่มีความสงสัย กล่าวว่าอย่างไร ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๑. สีวลิตฺเถรวตฺถุ

โย อิมนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา กุณฺฑิโกฬิยํ นิสฺสาย กุณฺฑิโกฬิยวเน วิหรนฺโต สีวลิตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย สุปฺปวาสา โกฬิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรตฺวา สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา ทุกฺขาติ ติพฺพาหิ ขราหิ กุฏฺฏกาหิ เวทนาหิ ผุฏฺฐา "สมฺมาสมฺพุทฺโธ วต โส ภควา, โย อิมสฺเสว รูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติ, สุปฏิปนฺโน วตสฺส ภควโต สาวกสงฺโฆ, โย ว อิมสฺเสว รูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ปฏิปนฺโน, สุสุขํ วต นิพฺพานํ, ยตฺถิทํ เอวรูปี ทุกฺขํ น สํวิชฺชตี"ติ อิเมหิ ตีหิ วิตกฺเกหิ ตํ ทุกฺขํ อธิวาเสนฺตี สามิกํ สตฺถุ สนฺติกํ เปเสตฺวา เตน ตสฺสา วจเนน สตฺถุ วนฺทนาย อาโรจิตาย "สุขินี โหตุ สุปฺปวาสา โกฬิยธีตา อโรคา, อโรคํ ปุตฺตํ วิชายตู"ติ สตฺถารา วุตฺตกฺขเณเยว สุขินี อโรคา

๓๑. เรื่องพระสีวลีเถระ

พระศาสดา ทรงอาศัยเมืองกุณฑิโกฬิยะ ประทับ ณ ป่า ชื่อกุณฑธานะ ทรงปรารภพระสีวลีเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า ผู้ใด (ล่วงทางอ้อม หล่ม สงสารและโมหะ) นี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง พระธิดาโกฬิยวงศ์ พระนามว่าสุปปวาสา ทรงครรภ์ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอีก ๗ วัน ถูกทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนถูกต้องอดกลั้นทุกข์ด้วยวิตก ๓ เหล่านี้ คือ "(๑) พระผู้มีพระภาค ผู้แสดงธรรมเพื่อละทุกข์แห่งรูปนี้ ตรัสรู้ชอบเองหนอ (๒) พระสงฆ์สาวกพระผู้มีพระภาคนั้น ซึ่งปฏิบัติเพื่อละทุกข์แห่งรูปนี้ ปฏิบัติดีแล้วหนอ (๓) ทุกข์ เห็นปานนี้ นี้ไม่มีในพระนิพพานใด พระนิพพานนั้นเป็นสุขดีหนอ" ทรงส่งพระสวามีไปสำนักพระศาสดา เมื่อพระสวามีนั้น กราบทูลถวายบังคมพระศาสดา ตามคำพระนาง ขณะที่พระศาสดาตรัสว่า "พระธิดาโกฬิยวงศ์พระนามว่า สุปปวาสา จงมีสุขไร้โรค, ประสูติพระโอรสปราศจากโรคเถิด" เป็น

อโรคํ ปุตฺตํ วิชายิตฺวา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาหํ มหาทานํ อทาสิ. ปุตฺโตปิสฺสา ชาตทิวสโต ปฏฺฐาย ธมกรกํ อาทาย สงฺฆสฺส อุทกํ ปริสฺสาเวสิ. โส อปรภาเค นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิโต อรหตฺตํ ปาปุณิ.

ไร้โรค ทรงนิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ถวายมหาทานถึง ๗ วัน. ฝ่ายโอรสพระนาง ตั้งแต่วันประสูติก็ถือเอาธมกรกกรองน้ำถวายพระสงฆ์. ต่อมา เธอเสด็จออกบรรพชา บรรลุพระอรหัต.

อเถกทิวสํ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุ "ปสฺสถ อาวุโส, เอวรูปา นาม อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสยสมฺปนฺนา ภิกฺขู เอตฺตกํ กาลํ มาตุ กุจฺฉิสฺมึ ทุกฺขํ อนุภวิสุ, กิมงฺคํ ปน อญฺเญ, พหุ วต อิมินา ทุกฺขํ นิตฺถินฺนนฺ"ติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต, "อาม ภิกฺขเว มม ปุตฺโต เอตฺตกา ทุกฺขา มุจฺจิตฺวา อิทานิ นิพฺพานํ สจฺฉิกริตฺวา วิหรตี"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า "จงดูเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุสมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย พระอรหัตเห็นปานนี้ ยังเสวยทุกข์ในท้องมารดา ตลอดกาลเท่านี้ ป่วยการที่จะกล่าวถึงชนเหล่าอื่น ภิกษุนี้ถอนทุกข์เป็นอันมากได้หนอ". พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนาเรื่องอะไรกัน" เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรเราพ้นทุกข์ประมาณเท่านี้แล้ว บัดนี้ ทำพระนิพพานให้แจ้งอยู่" ตรัพระคาถานี้ว่า

๔๑๔."โย อิมํ ปลิปถํ ทุคฺคมํ
สงฺสารํ โมหมจฺจคา

๔๑๔. "เราเรียกผู้ล่วงข้ามทางอ้อม หล่ม
สงสาร และโมหะได้ ถึงฝั่ง

ติณฺโณ ปารคโต ฌายี
อเนโช อกถ๎กถี
อนุปาทาย นิพฺพุโต
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

ชอบเพ่ง ไม่มีกิเลสเครื่องหวั่นไหว
ไม่มีความสงสัย กล่าวว่าอย่างไร
ดับแล้วเพราะไม่ถือมั่น ว่าเป็น
พราหมณ์".

ตสฺสตฺโถ โย ภิกฺขุ อิมํ ราคปถญฺเจว กิเลสทุคฺคญฺจ สํสาร-วฏฺฏญฺจ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อปฺปฏิวิชฺฌนกโมหญฺจ อตีโต, จตฺตาโร โอเฆ ติณฺโณ หุตฺวา ปารํ อนุปฺปตฺโต ทุวิเธน ฌาเนน ฌายี, ตณฺหาย อภาเวน อเนโช อกถ๎กถาย อภาเวน อกถ๎กถี, อุปาทานานํ อภาเวน อนุปาทิยิตฺวา, กิเลสนิพฺพาเนน นิพฺพุโต, ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

พึงทราบเนื้อความพระคาถานั้นดังนี้ ความว่า เราเรียกภิกษุผู้ล่วงทางคือราคะ หล่มคือกิเลส สังสารวัฏและโมหะ ซึ่งไม่ให้แทงตลอดอริยสัจ ๔ ข้ามโอฆะทั้ง ๔ ถึงฝั่ง เพ่งด้วยฌาน ๒ อย่าง ชื่อว่าไม่มีกิเลสเครื่องหวั่นไหว เหตุไม่มีตัณหา ชื่อว่าไม่มีความสงสัย กล่าวว่าอย่างไร เหตุไม่มีคำพูดว่าอย่างไร ไม่ถือมั่น เพราะไม่มีอุปาทาน ชื่อว่าดับ เพราะดับกิเลสว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนมากมายบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

สีวลิตฺเถรวตฺถุ เอกตึสติมํ.

เรื่องพระสีวลีเถระ เรื่องที่ ๓๑ จบ.

๓๒. สุนฺทรสมุทฺทตฺเถรวตฺถุ

๔๑๕. โยธ กาเม ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช,
กามภวปริกฺขีณํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๓๒. เรื่องพระสุนทรสมุทร-เถระ

๔๑๕. เราเรียกคนที่ละกาม ในโลกนี้ ไม่มีเรือน งดเว้นเสียได้ สิ้นกาม และภพ ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๒. สุนฺทรสมุทฺทตฺเถรวตฺถุ

โยธ กาเมติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สุนฺทร-สมุทฺทตฺเถรํ นาม อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก กุลปุตฺโต สุนฺทรสมุทฺทกุมาโร นาม จตฺตาฬีส-โกฏิวิภเว มหากุเล นิพฺพตฺติ. โส เอกทิวสํ ปจฺจาภตฺตํ คนฺธมาลาทิหตฺถํ มหาชนํ ธมฺมสฺสวนตฺถาย เชตวนํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "กหํ คจฺฉถา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สตฺถุ สนฺติกํ ธมฺมสฺสวนตฺถายา"ติ วุตฺเต, "อหมฺปิ คมิสฺสามี"ติ วตฺวา เตน สทฺธึ คนฺตฺวา ปริสปริยนฺเต นิสีทิ. สตฺถา ตสฺส อชฺฌาสยํ วิทิตฺวา อนุปุพฺพีกถํ กเถสิ.

โส "น สกฺกา อคารํ อชฺฌาวสนฺเตน มยา สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺ"ติ สตฺถุ กถํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชาย ชาตุสฺสาโห ปริสาย ปกฺกนฺตาย, สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา "มาตาปิตูหิ อนนุญฺญาตํ ตถาคตา น ปพฺพาเชนฺตี"ติ สุตฺวา เคหํ คนฺตฺวา

๓๒. เรื่องพระสุนทรสมุทรเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระสุนทรสมุทรเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใด ละกามในโลกนี้** เป็นต้น.

ทราบว่า กุลบุตรคนหนึ่ง ชื่อสุนทรสมุทรกุมาร เกิดในตระกูลใหญ่ มีสมบัติ ๔๐ โกฏิ ในเมืองสาวัตถี. วันหนึ่ง เวลาภายหลังภัต เขาเห็นมหาชนถือของหอมและระเบียบดอกไม้ ไปยังพระเชตวัน เพื่อต้องการฟังธรรม จึงถามว่า "พวกท่านไปไหนกัน" เมื่อมหาชนบอกว่า "ไปฟังธรรมสำนักพระศาสดา" กล่าวว่า "แม้ฉันก็จักไป" ไปพร้อมมหาชนนั้น นั่งท้ายบริษัท. พระศาสดาทรงทราบอัธยาศัยเขา จึงทรงแสดงอนุปุพพีกถา.

เขาคิดว่า "คนครองเรือน ไม่อาจประพฤติพรหมจรรย์ ให้เป็นดุจสังข์ที่ขัดแล้วได้" อาศัยพระกถาพระศาสดาเกิดอุตสาหะในบรรพชา เมื่อบริษัทหลีกไปแล้ว ทูลขอบรรพชากับพระศาสดา สดับว่า "พระตถาคตไม่บรรพชา ให้กุลบุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต"กลับเรือน

รฏฺฐปาลกุลปุตฺตาทโย วิย มหนฺเตน วายาเมน มาตาปิตโร อนุชานาเปตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปโท "กิมฺเม อิธ วาเสนา"ติ ตโต นิกฺขมิตฺวา ราชคหํ คนฺตฺวา ปิณฺฑาย จรนฺโต วีตินาเมสิ.

ให้มารดาบิดาอนุญาต ด้วยความพยายามอย่างมาก ดุจกุลบุตรชื่อรัฏฐบาลเป็นต้น ได้บรรพชาอุปสมบท ณ สำนักพระศาสดา คิดว่า "เราอยู่ที่นี้จะมีประโยชน์อะไร" จึงออกจากเมืองสาวัตถีนั้น ไปกรุงราชคฤห์ เที่ยวบิณฑบาต ปล่อยให้เวลาล่วงไป.

อเถกทิวสํ สาวตฺถิยํ ตสฺส มาตาปิตโร เอกสฺมึ ฉณาทิวเส มหนฺเตน สิริโสภคฺเคน ตสฺส สหายกุมารเก กีฬมาเน ทิสฺวา "อมฺหากํ ปุตฺตสฺส อิทํ ทุลฺลภํ ชาตนฺ"ติ ปริเทวึสุ. ตสฺมึ ขเณ เอกา คณิกา ตํ กุลํ คนฺตฺวา ตสฺส มาตรํ โรทมานํ นิสินฺนํ ทิสฺวา "อมฺม กึการณา โรทสี"ติ ปุจฺฉิ. "ปุตฺตํ อนุสฺสริตฺวา โรทามี"ติ. "กหํ ปน โส อมฺมา"ติ. "ภิกฺขูสุ ปพฺพชิโต"ติ. "กึ อุปฺปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏตี"ติ. "วฏฺฏติ, น ปน อิจฺฉติ, อิโต นิกฺขมิตฺวา ราชคหํ คโต"ติ. "สจาหํ ตํ อุปฺปพฺพาเชยฺยํ, กิมฺเม กเรยฺยาถา"ติ.

ต่อมาวันหนึ่ง มารดาบิดาของพระสุนทรสมุทรเถระนั้น พบกุมารเพื่อนท่าน กำลังเล่นด้วยสิริโสภาคย์อันใหญ่ ณ วันมหรสพ วันหนึ่ง ในเมืองสาวัตถี ครั่ำครวญว่า "บุตรเรายากจะได้การเล่นชนิดนี้". ขณะนั้น หญิงแพศยาคนหนึ่ง ไปตระกูลนั้น พบมารดาท่านนั่งร้องไห้ จึงถามว่า "เหตุไร คุณแม่จึงร้องไห้". มารดาพระสุนทรสมุทรตอบว่า "ฉันร้องไห้ เพราะคิดถึงลูก". หญิงแพศยาถามว่า "คุณแม่ ก็บุตรนั้นไปไหนเล่า". มารดาพระสุนทรสมุทรตอบว่า "บวชในสำนักภิกษุทั้งหลาย". หญิงแพศยากล่าวว่า "การให้ท่านสึกไม่ควรหรือ". มารดาพระสุนทรสมุทรตอบว่า "ควร แต่ท่านไม่ต้องการ จึงออกไปจากเมืองสาวัตถีนี้ มุ่งกรุง

ราชคฤห์". หญิงแพศยาถามว่า "ถ้าดิฉันทำให้ท่านสึกได้ คุณแม่จะทำอะไรแก่ดิฉัน".

"อิมสฺส เต กุลสฺส กุฏุมฺพสามินึ กเรยฺยามา"ติ. "เตนหิ เม ปริพฺพยํ โถกํ เทถา"ติ ปริพฺพยํ คเหตฺวา มหนฺเตน ปริวาเรน ราชคหํ คนฺตฺวา ตสฺส ปิณฺฑาย จรณวีถึ สลฺลกฺเขตฺวา ตตฺเถว นิวาสนเคหํ คเหตฺวา ปาโตว ปณีตํ อาหารํ ปฏิยาเทตฺวา เถรสฺส ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐกาเล ภิกฺขํ ทตฺวา กติปาหจฺจเยน "ภนฺเต อิเธว นิสีทิตฺวา ภตฺตกิจฺจํ กโรถา"ติ ปตฺตํ คณฺหิ. โส ปตฺตํ อทาสิ.

มารดาพระสุนทรสมุทรกล่าวว่า "แต่งตั้งเจ้าให้เป็นเจ้าของขุมทรัพย์ตระกูลนี้". หญิงแพศยากล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้น คุณแม่โปรดให้ค่าจ้างดิฉันหน่อยหนึ่ง" รับค่าจ้างไปกรุงราชคฤห์ พร้อมบริวารหมู่ใหญ่ กำหนดถนนที่ท่านเที่ยวบิณฑบาต ยึดเอาเรือนเป็นที่อยู่อาศัย ณ ที่นั้น ตกแต่งอาหารอย่างประณีตแต่เช้าตรู่ เวลาพระเถระเข้าไปบิณฑบาต ถวายภิกษาผ่านไป ๒-๓ วัน จึงนิมนต์ว่า "ท่านเจ้าข้า ท่านนั่งทำภัตกิจที่นี้เถิด" รับบาตรแล้ว. ท่านก็ได้ให้บาตร.

อถ นํ ปณีเตนาหาเรน ปริวิสิตฺวา "ภนฺเต อิเธว ปิณฺฑาย จริตุํ ผาสุกนฺ"ติ วตฺวา กติปาหํ อาลินฺเท นิสีทาเปตฺวา โภเชตฺวา ทารเก ปูเวหิ สงฺคณฺหิตฺวา "เอถ ตุเมฺห, เถรสฺสาคตกาเล มยิ วาเรนฺติยาปิ อิธาคนฺตฺวา รชฺชุ อุฏฺฐาเปยฺยาถา"ติ อาห.

ครานั้น หญิงแพศยา อังคาสพระเถระ ด้วยอาหารประณีต เรียนว่า "ท่านเจ้าข้า ท่านเที่ยวบิณฑบาตที่นี้แหละสะดวกดี" นิมนต์พระเถระนั่งฉันที่ระเบียง ๒-๓ วัน เอาขนมเกลี้ยกล่อมพวกเด็กพูดว่า "พวกเจ้า จงมาเวลาพระเถระมา แม้จะถูกฉันห้าม ก็มาคุ้ยธุลีให้ฟุ้งขึ้น ณ ที่นี้".

เต ปุนทิวเส เถรสฺส โภชนเวลาย รุ่งขึ้น เวลาพระเถระฉัน พวกเด็กแม้ถูก
ตาย วาริยมานาปิ รชํ อุฏฺฐาเปสุ. หญิงแพศยานั้นห้าม ก็คุ้ยธุลีให้ฟุ้งขึ้น.
สา ปุนทิวเส "ภนฺเต ทารกา วันรุ่งขึ้น หญิงแพศยานั้น เรียนว่า
วาริยมานาปิ มม วจนํ อสฺสุณิตฺวา "ท่านเจ้าข้า พวกเด็ก แม้ฉันห้ามอยู่ก็
อิธ รชํ อุฏฺฐาเปนฺติ, อนฺโตเคเห ไม่ฟังคำของฉัน ยังคุ้ยธุลีให้ฟุ้งขึ้นที่นี้
นิสีทถา"ติ อนฺโต นิสีทาเปตฺวา กติปาหํ ท่านนั่งภายในเรือนเถิด" นิมนต์ท่านให้
โภเชสิ. ปุน ทารเก สงฺคณฺหิตฺวา นั่งฉันภายในเรือน ๒-๓ วัน. นางพูด
"ตุเมฺห มยา วาริยมานาปิ เถรสฺส เกลี้ยกล่อมเด็กอีกว่า "เวลาพระเถระฉัน
โภชนกาเล มหาสทฺทํ กเรยฺยาถา"ติ พวกเจ้าแม้ถูกฉันห้ามพึงส่งเสียงอึกทึก".
อาห. เต ตถา กรึสุ. สา ปุนทิวเส พวกเด็กเหล่านั้น ได้ทำเช่นนั้นแล้ว.
"ภนฺเต อิมสฺมึ ฐาเน อติวิย วันรุ่งขึ้น นางกล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ที่นี้
มหาสทฺโทปิ โหติ, ทารกา มยา เสียงอึกทึกเหลือเกิน พวกเด็กแม้ถูกดิฉัน
วาริยมานาปิ มม วจนํ น คณฺหนฺติ, ห้าม ก็ไม่เชื่อคำของฉัน นิมนต์ท่านนั่ง
อุปริปาสาเทเยว นิสีทถา"ติ วตฺวา บนปราสาทเถิด" เมื่อพระเถระรับนิมนต์
เถเรน อธิวาสิเต เถรํ ปุรโต กตฺวา นิมนต์ท่านเดินนำหน้า เมื่อขึ้นปราสาท
ปาสาทํ อภิรุยฺหนฺตี ทฺวารานิ ก็ปิดประตูเสีย จึงขึ้นไปยังปราสาท.
ปิทหมานา ว ปาสาทํ อภิรุหิ. เถโร พระเถระแม้ถือเที่ยวบิณฑบาตตามตรอก
อุกฺกฏฺฐสมฺปทานจาริโก สมาโนปิ ประจำอย่างเคร่งครัด ถูกความอยาก
รสตณฺหาย พทฺโธ ตสฺสา วจเนน ในรสพัวพัน จึงขึ้นปราสาท ๗ ชั้น
สตฺตภูมิกปาสาทํ อภิรุหิ. ตามคำนาง.

สา เถรํ นิสีทาเปตฺวา นางให้พระเถระนั่งแล้ว แสดง
"จตฺตาฬีสาย ขลุ สมฺม ปุณฺณมุข แง่งอนลีลาศหญิงซึ่งมาแล้ว อย่างนี้ว่า
ฐาเนหิ อิตฺถี ปุริสํ อจฺจาวทติ วิชมฺภติ "เพื่อนผู้หน้าเอิบอิ่ม ทราบว่าหญิง
วินมติ วิลสติ วิลชฺชติ นเขน นขํ เกี้ยวชาย โดยฐานะ ๔๐ อย่างด้วยกัน

ฆฏฺเฏติ ปาเทน ปาทำ อกฺกมติ คือ ๑ สะบัดสบิ้ง ๒ ก้มลง ๓ กรีดกราย
กฏฺเฐน ปฐวึ วิลิขติ ทารกำ อุลฺลงฺเฆติ ๔ ชมดชม้อย ๕. ใช้เล็บดีดเล็บ ๖ ใช้เท้า
โอลงฺฆาเปติ กีฬติ กีฬาเปติ จุมฺพติ เหยียบเท้า ๗ เอาไม้ขีดแผ่นดิน
จุมฺพาเปติ ภุญฺชติ ภุญฺชาเปติ ททาติ ๘ ชูเด็ก ขึ้น ๙ ลดเด็กลง ๑๐ เล่นเอง
อายาจติ กตมนุกโรติ อุจฺจำ ภาสติ ๑๑ ให้เด็กเล่น ๑๒ จูบเอง ๑๓ ให้เด็กจูบ
นีจำ ภาสติ อาวิจฺจำ ภาสติ วิวิจฺจำ ๑๔ รับประทานเอง ๑๕ ให้เด็กรับประทาน
ภาสติ นจฺเจน คีเตน วาทิเตน ๑๖ ให้ของเด็ก ๑๗ ขอของคืน
โรทิเตน วิลสิเตน วิภูสิเตน ชคฺฆติ ๑๘ ล้อเลียนเด็ก ๑๙ พูดดัง ๒๐ พูดค่อย
เปกฺขติ กฏึ จาเลติ คุยฺหภณฺฑกำ ๒๑ พูดคำเปิดเผย ๒๒ พูดคำลี้ลับ
จาเลติ อุรุำ วิวรติ อุรุำ ปิทหติ ถนำ ๒๓ ทำเครื่องหมายด้วยการฟ้อน การขับ
ทสฺเสติ กจฺฉำ ทสฺเสติ นาภึ ทสฺเสติ การประโคม การร้องไห้ การเยื้องกราย
อกฺขึ นิขนติ ภมุกำ อุกฺขิปติ โอฏฺฐำ การแต่งตัว ๒๔ ชิกชี ๒๕ จ้องมองดู
ปลิขติ ชิวฺหำ นิลฺลาเลติ ทุสฺสำ มุญฺจติ ๒๖ สั่นสะเอว ๒๗ ทำของลับให้ไหว
ทุสฺสำ พนฺธติ สิรสำ มุญฺจติ สิรสำ ๒๘ ถ่างขา ๒๙ หุบขา ๓๐ แสดงถัน
พนฺธตี"ติ เอวำ อาคตำ อิตฺถีกุตฺตำ ๓๑ แสดงรักแร้ ๓๒ แสดงสะดือ
อิตฺถีลีฬฺหำ ทสฺเสตฺวา ตสฺส ปุรโต ๓๓ ขยิบตา ๓๔ ยักคิ้ว ๓๕ เม้มริมฝีปาก
ฐิตา อิมำ คาถมาห ๓๖ แลบลิ้น ๓๗ เปลื้องผ้า ๓๘ นุ่งผ้า
๓๙ สยายผม ๔๐ เกล้าผม" ยืนข้างหน้า
พระเถระนั้น กล่าวคาถานี้ว่า

"อลตฺตกกตา ปาทา "หญิงแพศยา มีเท้าย้อมด้วยน้ำครั่ง
ปาทุการุยฺห เวสิยา สวมเขียงเท้า (กล่าวว่า) แม้ท่าน
ตวญฺจาปิ ทหโร มม เป็นชายหนุ่มสำหรับดิฉัน ฝ่าย
อหำปิ ทหรา ตว ดิฉัน ก็เป็นหญิงสาวสำหรับท่าน

อุโภปิ ปพฺพชิสฺสาม
ชิณฺณา ทณฺฑปรายนา"ติ.

เราทั้ง ๒ แก่จนมีไม้เท้ายันข้างหน้า
จึงจักบวช".

อถ เถรสฺส "อโห วต เม ภาริยํ อนุปธาเรตฺวา กมฺมํ กตนฺ"ติ มหาสํเวโค อุทปาทิ. ตสฺมึ ขเณ สตฺถา ปญฺจจตฺตาฬีสโยชนมตฺถเก เชตวเน นิสินฺโน ว ตํ การณํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสิ. อถ นํ อานนฺทตฺเถโร ปุจฺฉิ "ภนฺเต โก นุ โข เหตุ, โก ปจฺจโย สิตสฺส ปาตุกมฺมายา"ติ. "อานนฺท ราชคหนคเร สตฺตภูมิก-ปาสาทตเล สุนฺทรสมุทฺทสฺส ภิกฺขุโน คณิกาย จ สงฺคาโม วตฺตตี"ติ. "กสฺส นุ โข ภนฺเต ชโย ภวิสฺสติ, กสฺส ปราชโย"ติ.

ครานั้น พระเถระเกิดสังเวชอย่างมากว่า "โอหนอ เราไม่ใคร่ครวญทำกรรมหนักแล้ว". ขณะนั้น พระศาสดาประทับนั่ง ณ พระเชตวัน ไกล ๔๕ โยชน์ ทรงเห็นเหตุนั้น ทำการแย้มให้ปรากฏ. ครั้งนั้น พระอานนทเถระทูลถามพระองค์ว่า "พระเจ้าข้า อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยแห่งการทำการแย้มให้ปรากฏ". พระศาสดาตรัสว่า "อานนท์บนพื้นปราสาท ๗ ชั้น กรุงราชคฤห์ สงครามระหว่างพระสุนทรสมุทร และหญิงแพศยากำลังเป็นไป". พระอานนท์ทูลถามว่า "พระเจ้าข้า ใครจักชนะ ใครจักแพ้".

สตฺถา "อานนฺท สุนฺทรสมุทฺทสฺส ชโย ภวิสฺสติ, คณิกาย ปราชโย"ติ เถรสฺส ชยํ ปกาเสตฺวา ตตฺถ นิสินฺนโก ว โอภาสํ ผริตฺวา "ภิกฺขุ อุโภปิ กาเม นิรเปกฺโข ปชหา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

พระศาสดาตรัสว่า "อานนท์ พระสุนทรสมุทรจักชนะ หญิงแพศยาจักแพ้" ทรงประกาศความชนะของพระเถระ ประทับนั่ง ณ พระเชตวันนั้น แผ่พระรัศมีไปตรัสว่า "ภิกษุ เธอจงหมดอาลัย ละกามแม้ทั้ง ๒ เสีย" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๕."โยธ กาเม ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช
กามภวปริกฺขีณํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

ตสฺสตฺโถ โย ปุคฺคโล อิธ โลเก อุโภปิ กาเม หิตฺวา อนาคาโร หุตฺวา ปริพฺพชติ, ตํ ปริกฺขีณกามญฺเจว ปริกฺขีณภวญฺจ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส เถโร อรหตฺตํ ปตฺวา อิทฺธิพเลน เวหาสํ อพฺภุคนฺตฺวา กณฺณิกามณฺฑลํ วินิวิชฺฌิตฺวา สตฺถุ สรีรํ โถเมนฺโตเยว อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิ.

ธมฺมสภายมฺปิ กถํ สมุฏฺฐาเปสุ "อาวุโส ชิวฺหาวิญฺเญยฺยํ รสํ นิสฺสาย มนฺนฏฺโฐ สุนฺทรสมุทฺทตฺเถโร, สตฺถา ปนสฺส อวสฺสโย ชาโต"ติ. สตฺถา ตํ กถํ สุตฺวา "น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปาหํ เอตสฺส รสตณฺหาย พชฺฌมานสฺส อวสฺสโย ชาโตเยวา"ติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต ตสฺส อตฺถสฺส ปกาสนตฺถํ อตีตํ อาหริตฺวา

๔๑๕. "เราเรียกคนที่ละกาม ในโลกนี้
ผู้ไม่มีเรือน งดเว้นเสียได้ สิ้นกาม
และภพ ว่าเป็นพราหมณ์.

พึงทราบเนื้อความพระคาถานั้น ดังนี้ ความว่า เราเรียกบุคคลที่ละกามแม้ทั้ง ๒ ในโลกนี้ ผู้ไม่มีเรือน งดเว้นเสียได้ สิ้นกามและสิ้นภพ ว่าเป็นพราหมณ์.

เวลาจบเทศนา พระเถระบรรลุพระอรหัต เหาะขึ้นไปด้วยกำลังฤทธิ์ ทะลุมณฑลช่อฟ้าออกไป ชมเชยพระสรีระพระศาสดา มาถวายบังคมแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พระสุนทรสมุทรเถระอาศัยรสที่พึงรู้ได้ด้วยลิ้น เกือบเสียท่าแต่พระศาสดา เป็นที่พึ่งของเธอ". พระศาสดาทรงสดับกถานั้น ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น ในกาลก่อน เราก็เป็นที่พึ่งสุนทรสมุทรนั้น ซึ่งติดในรสตัณหาเหมือนกัน" ถูกภิกษุเหล่านั้นทูลอ้อนวอน เพื่อประกาศ

เนื้อความนั้น ทรงนำอดีตนิทานมาแสดงวาตมิคชาดกนี้ ให้พิสดารว่า

"น กิรตฺถิ รเสหิ ปาปิโย
อาวาเสหิ วา สนฺถเวหิ วา
วาตมิคํ คหนนิสฺสิตํ
วสมาเนสิ รเสหิ สญฺชโย"ติ

"ทราบว่า ไม่มีสภาพอื่นที่เลวกว่ารสทั้งหลาย คือ ความเคยชินหรือความสนิทสนม นายอุยยาบาลชื่อสัญชัย นำเนื้อสมันตัวอาศัยอยู่ในรกชัฏ มาสู่อำนาจได้ เพราะรสทั้งหลาย"

อิมํ วาตมิคชาตกํ วิตฺถาเรตฺวา "ตทา สุนฺทรสมุทฺโท วาตมิโค อโหสิ, อิมํ ปน คาถํ วตฺวา ตสฺส วิสฺสชฺชาปิโต รญฺโญ มหามจฺโจ อหเมวา"ติ ชาตกํ สโมธาเนสิ.

ทรงประมวลชาดกว่า "กาลนั้น พระสุนทรสมุทรเป็นเนื้อสมัน ส่วนมหาอำมาตย์ของพระราชา ผู้กล่าวคาถานี้ให้ปล่อยเนื้อนั้นไป คือเราเอง".

สุนฺทรสมุทฺทตฺเถรวตฺถุ พตฺตึสติมํ.

เรื่องพระสุนทรสมุทรเถระ เรื่องที่ ๓๒ จบ.

ธรรมปาลิ.ขุ.ปา.๗/๓๒-๒๓

๓๓. ชฏิลตฺเถรวตฺถุ

๔๑๖. โยธ ตณฺหำ ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช
ตณฺหาภวปริกฺขีณำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

๓๓. เรื่องพระชฏิลเถระ

๔๑๖. เราเรียก ผู้ที่ละตัณหาในโลกนี้ได้
ผู้ไม่มีเรือน เว้นเสียได้ สิ้นตัณหา
และภพ ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๓. ชฏิลตฺเถรวตฺถุ

โยธ ตณฺหนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต ชฏิลตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา. อตีเต กิร พาราณสิยํ เทฺว ภาตโร กุฏุมฺพิกา มหนฺตํ อุจฺฉุกฺเขตฺตํ กาเรสุ. อเถกทิวสํ กนิฏฺฐภาตา อุจฺฉุกฺเขตฺตํ คนฺตฺวา "เอกํ เชฏฺฐภาติกสฺส ทสฺสามิ, เอกํ มยฺหํ ภวิสฺสตี"ติ เทฺว อุจฺฉุยฏฺฐิโย รสสฺส อนิกฺขมนตฺถาย ฉินฺนฏฺฐาเน พนฺธิตฺวา คณฺหิ.

ตทา กิร อุจฺฉูนํ ยนฺเตน ปีฬนกิจฺจํ นตฺถิ. อคฺเค วา มูเล วา ฉินฺทิตฺวา อุกฺขิตฺตกาเล ธมกรกโต อุทกํ วิย สยเมว รโส นิกฺขมติ. ตสฺส ปน เขตฺตโต เทฺว อุจฺฉุยฏฺฐิโย คเหตฺวา อาคมนกาเล คนฺธมาทนปพฺพเต ปจฺเจกพุทฺโธ สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย "กสฺส นุ โข อชฺช อนุคฺคหํ กริสฺสามี"ติ อุปธาเรนฺโต ตํ อตฺตโน ญาณชาเล ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา สงฺคหํ

๓๓. เรื่องพระชฏิลเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภพระชฏิลเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใดละตัณหา ในโลกนี้ได้** เป็นต้น.

เรื่องนั้น มีลำดับถ้อยคำดังต่อไปนี้. ทราบว่า ในอดีต กุฏุมพี ๒ พี่น้อง เมืองพาราณสี ให้ทำไร่อ้อยเป็นจำนวนมาก. ต่อมาวันหนึ่ง น้องชายไปไร่อ้อย คิดว่า "เราจักให้อ้อยพี่ชายลำหนึ่ง ส่วนอีกลำหนึ่งเป็นของเรา" ผูกอ้อยทั้ง ๒ ลำ ในที่ตัดเพื่อป้องกันไม่ให้รสไหลออก ถือเอาแล้ว.

ทราบว่า ครั้งนั้น ไม่มีการใช้เครื่องยนต์หีบอ้อย. เวลาเขาตัดปลาย หรือโคนลำอ้อย ยกขึ้น รส ก็ไหลออกเองทันที ดุจน้ำไหลจากธมกรก ฉะนั้น. ก็เวลาเขาถือลำอ้อย ๒ ลำ เดินมาจากนาพระปัจเจกพุทธเจ้า ณ ภูเขาคันธมาทน์ ออกจากสมาบัติแล้ว ใคร่ครวญว่า "วันนี้เราจักอนุเคราะห์ใครหนอ" เห็นเขาเข้าไปในข่ายคือญาณของตน และทราบว่าเขาสามารถอนุเคราะห์ได้ จึงห่มจีวร

กาตุ สมตฺถภาวญฺจสฺส ญตฺวา ถือบาตร เหาะมาด้วยฤทธิ์ ยืนข้างหน้า ปตฺตจีวรมาทาย อิทฺธิยา อาคนฺตฺวา เขา. เขาพอเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ตสฺส ปุรโต อฏฺฐาสิ. โส ตํ ทิสฺวา เท่านั้น มีจิตเลื่อมใส ใช้ผ้าห่มลาด ว ปสนฺนจิตฺโต อุตฺตรสาฏกํ อุจฺจตเร ภูมิประเทศที่สูง นิมนต์พระปัจเจก- ภูมิปฺปเทเส อตฺถริตฺวา "ภนฺเต อิธ พุทธเจ้า ให้นั่งว่า "นิมนต์นั่งที่นี้ ขอรับ" นิสีทถา"ติ ปจฺเจกพุทฺธํ นิสีทาเปตฺวา กล่าวอีกว่า "น้อมบาตรมาเถิด" แก้ที่ผูก "ปตฺตํ อุปนาเมถา"ติ อุจฺฉุยฏฺฐิยา ลำอ้อย วางไว้บนบาตร. พนฺธนฏฺฐานํ โมเจตฺวา ปตฺตสฺส อุปริ อกาสิ.

รโส โอตริตฺวา ปตฺตํ ปูเรสิ. รสไหลลงเต็มบาตรแล้ว. เมื่อพระปัจเจก- ปจฺเจกพุทฺเธน ตสฺมึ รเส ปีเต "สาธุกํ พุทธเจ้า ฉันรสนั้นแล้ว เขาคิดว่า "ดีแท้ วต เม อยฺเยน รโส ปีโต, สเจ เม พระคุณเจ้าของเรา ฉันรสแล้ว ถ้าพี่ชาย เชฏฺฐภาติโก มูลํ อาหราเปสฺสติ, มูลํ ของเราให้นำมูลค่ามา เราก็จักให้มูลค่า ทสฺสามิ, สเจ ปตฺตึ อาหราเปสฺสติ, ถ้าให้นำส่วนบุญมา ก็จักให้แม้ส่วนบุญ" ปตฺตีปิ ทสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา "ภนฺเต กล่าวว่า "นิมนต์น้อมบาตรมาเถิด ขอรับ" ปตฺตํ อุปนาเปถา"ติ ทุติยมฺปิ อุจฺฉุยฏฺฐึ แก้อ้อย แม้ลำที่ ๒ ถวายน้ำอ้อยแล้ว. โมเจตฺวา รสํ อทาสิ.

"โส ภาตา เม อุจฺฉุกฺเขตฺตโต อญฺญํ นัยว่า เขาไม่มีความคิดลวง แม้เพียง อุจฺฉุ อาหริตฺวา ขาทิสฺสตี"ติ เอตฺตกมฺปิ เท่านี้ว่า "พี่ชายนั้นของเรา จักนำอ้อย กิรสฺส วญฺจนจิตฺตํ นาโหสิ. ลำอื่นจากไร่อ้อยมาเคี้ยวกิน". ส่วนพระ ปจฺเจกพุทฺโธ ปน ปฐมํ อุจฺฉุรสสฺส ปัจเจกพุทธเจ้า ใคร่จะแบ่งน้ำอ้อยนั้นกับ ปีตตฺตา ตํ อุจฺฉุรสํ อญฺเญหิ สทฺธึ พระปัจเจกพุทธะเหล่าอื่น เหตุที่ตนฉัน สวิภชิตุกาโม หุตฺวา คเหตฺวา ว นิสีทิ. รสอ้อยลำแรกแล้ว รับไว้เท่านั้น แล้ว

โส ตสฺส อาการํ ญตฺวา ปญฺจปฺ- นั่งอยู่. เขาทราบอาการของท่าน ไหว้
ปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา "ภนฺเต โย อยํ ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ปรารถนาว่า
มยา ทินฺโน อคฺครโส, อิมสฺส "ท่านขอรับ ด้วยผลรสเลิศที่กระผมถวาย
นิสฺสนฺเทน เทวมนุสฺเสสุ สมฺปตฺตึ นี้ กระผมพึงเสวยสมบัติในเทวโลกและ
อนุภวิตฺวา ปริโยสาเน ตุเมฺหหิ มนุษยโลก สุดท้ายพึงบรรลุธรรมที่ท่าน
ปตฺตธมฺมเมว ปาปุเณยฺยน"ติ ปตฺถนํ บรรลุแล้ว". ฝ่ายพระปัจเจกพุทธเจ้า
ฐเปสิ. ปจฺเจกพุทฺโธปิสฺส "เอวํ โหตู"ติ ก็กล่าวว่า "จงสำเร็จสมดังท่านปรารถนา"
วตฺวา "อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุยฺหนฺ"ติอาทีหิ อนุโมทนาเขาด้วย ๒ คาถาว่า "อิจฺฉิตํ
ทฺวีหิ คาถาหิ อนุโมทนํ กตฺวา, ยถา ปตฺถิตํ ตุยฺหํ" เป็นต้น แล้วอธิษฐาน
โส ปสฺสติ, เอวํ อธิฏฺฐหิตฺวา โดยประการที่เขาจะเห็นได้ เหาะไปภูเขา
อากาเสน คนฺธมาทนํ คนฺตฺวา คันธมาทน์ ถวายน้ำอ้อยนั้นแก่พระ
ปญฺจนฺนํ ปจฺเจกพุทฺธสตานํ ตํ รสํ ปัจเจกพุทธะ ๕๐๐ รูป.
อทาสิ.

โส ตํ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา ภาตุ เขาเห็นปาฏิหาริย์นั้นแล้ว ไปสำนัก
สนฺติกํ คนฺตฺวา "กหํ คโตสี"ติ วุตฺเต พี่ชาย เมื่อพี่ชายถามว่า "เจ้าไปไหนมา"
"อุจฺฉุกฺเขตฺตํ โอโลเกตุํ คโตมฺหี"ติ, "กึ จึงบอกว่า "ผมไปตรวจดูไร่อ้อย" ถูกพี่ชาย
ตาทิเสน อุจฺฉุกฺเขตฺตํ คเตน, นนุ กล่าวว่า "คนเช่นท่าน ไปไร่อ้อยจะมี
นาม เอกํ วา เทฺว วา อุจฺฉุยฏฺฐิโย ประโยชน์อะไร, น่าจะถืออ้อยสักลำ หรือ
อาทาย อาคนฺตพฺพํ ภเวยฺยา"ติ ภาตรา ๒ ลำมา ชื่อมิใช่หรือ" บอกว่า "ถูกครับพี่
วุตฺโต, "อาม ภาติก, เทฺว เม ผมถือมา ๒ ลำ แต่ผมพบพระปัจเจก-
อุจฺฉุยฏฺฐิโย คหิตา, เอกํ ปน พุทธะองค์หนึ่ง จึงถวายแม้น้ำอ้อยจาก
ปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา มม อุจฺฉุยฏฺฐิโต ลำอ้อยของผม ถวายรสจากลำอ้อยแม้
รสมฺปิ ทตฺวา 'มูลํ วา ปตฺตึ วา ของพี่ ด้วยคิดว่า 'เราจักให้มูลค่า
ทสฺสามี'ติ ตุมฺหากมฺปิ เม อุจฺฉุยฏฺฐิโต หรือส่วนบุญ' พี่จักรับเอามูลค่าแห่งอ้อย

รโส ทินฺโน, กินฺนุ โข ตสฺส มูลํ นั้น หรือจักรับเอาส่วนบุญ". พี่ชาย คณฺหิสฺสถ อุทาหุ ปตฺตินฺ"ติ อาห. "กึ ถามว่า "พระปัจเจกพุทธะทำอย่างไร". ปน ปจฺเจกพุทฺเธน กตนฺ"ติ. "มม น้องชายตอบว่า "ท่านฉันรสจากลำอ้อย อุจฺฉุยฏฺฐิโต รสํ ปิวิตฺวา ตุมฺหากํ ของผม ถือเอารสจากลำอ้อยของพี่ อุจฺฉุยฏฺฐิโต รสํ อาทาย อากาเสน เหาะไปภูเขาคันธมาทน์ ถวายแก่พระ คนฺธมาทนํ คนฺตฺวา ปญฺจสตานํ ปัจเจกพุทธะ ๕๐๐ รูป". พี่ชายนั้น ปจฺเจกพุทฺธานํ อทาสี"ติ. โส ตสฺมึ เมื่อเขากล่าวอยู่นั่นเอง มีสรีระอันปีติ กเถนฺเตเยว นิรนฺตรํ ปีติยา ผุฏฺฐสรีโร ถูกต้องแล้วอย่างต่อเนื่อง ปรารถนาว่า หุตฺวา "เตน เม ปจฺเจกพุทฺเธน "เราพึงบรรลุธรรมที่พระปัจเจกพุทธะนั้น ทิฏฺฐธมฺมสฺเสว อธิคโม ภเวยฺยา"ติ เห็นแล้ว". น้องชายปรารถนาสมบัติ ๓ ปตฺถนํ อกาสิ. เอวํ กนิฏฺเฐน ติสฺโส อย่าง, ส่วนพี่ชายปรารถนาพระอรหัต สมฺปตฺติโย ปตฺถิตา, เชฏฺเฐน ปน ด้วยประการฉะนี้. นี้ เป็นกรรมเก่าของ อรหตฺตํ ปตฺถิตนฺติ. อิทํ เตสํ ชนทั้ง ๒ นั้น. ปุพฺพกมฺมํ.

เต ยาวตายุกํ ฐตฺวา ตโต จุตา ชนทั้ง ๒ นั้น ดำรงตลอดอายุ เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ เคลื่อนจากอัตภาพนั้น บังเกิดในเทวโลก เขปยึสุ. เตสํ เทวโลกํ คตกาเลเยว ยังพุทธันดรหนึ่งให้สิ้นไป. เวลาที่ชนทั้ง ๒ วิปสฺสีสมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุปฺปชฺชิ. เหล่านั้นไปเทวโลก พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เตปิ เทวโลกโต จวิตฺวา พนฺธุมติยํ พระนามว่าวิปัสสี อุบัติขึ้นในโลก. ๒ เอกสฺมึ กุลเคเห เชฏฺโฐ เชฏฺโฐ ว พี่น้องแม้เหล่านั้น เคลื่อนจากเทวโลก หุตฺวา กนิฏฺโฐ กนิฏฺโฐ ว หุตฺวา พี่ชายก็คงเป็นพี่ชาย น้องชายก็เป็น ปฏิสนฺธึ คณฺหึสุ. เตสุ เชฏฺฐสฺส น้องชายตามเดิม ปฏิสนธิ ณ เรือน "เสโน"ติ นามํ อกํสุ, กนิฏฺฐสฺส ตระกูลหนึ่งในพันธุมดีนคร. บรรดาเด็ก "อปราชิโต"ติ. เตสุ วยปฺปตฺตกาเล ทั้ง ๒ เหล่านั้น พี่ชายมารดาบิดา ตั้งชื่อ

กุฏุมฺพำ สณฺฐเปตฺวา วิหรนฺเตสุ ให้ว่า "เสนะ", น้องชายชื่อว่า "อปราชิต". "พุทฺธรตนำ โลเก อุปฺปนฺนำ, ธมฺมรตนำ, เมื่อ ๒ พี่น้องเหล่านั้น รวบรวมทรัพย์ สงฺฆรตนำ, ทานานิ เทถ, ปุญฺญานิ สมบัติอยู่ในเวลาเติบโต เสนกุฏุมพีได้ยิน กโรถ, อชฺช จาตุทฺทสี, อชฺช ปณฺณรสี การป่าวร้องของอุบาสกผู้ประกาศธรรม อุโปสถำ กโรถ, ธมฺมำ สุณาถา"ติ ในพันธุมดีนครว่า "พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ ธมฺมโฆสกสฺส พนฺธุมตีนคเร โฆสนำ สังฆรัตนะ อุบัติขึ้นในโลกแล้ว, พวกท่าน สุตฺวา มหาชนำ ปุเรภตฺตำ ทานำ ทตฺวา จงถวายทาน ทำบุญ วันนี้ ๑๔ ค่ำ, วันนี้ ปจฺฉาภตฺตำ ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺตำ ๑๕ ค่ำ, จงทำอุโบสถฟังธรรม" เห็น ทิสฺวา เสนกุฏุมฺพิโก "กหำ คจฺฉถา"ติ มหาชน เวลาก่อนภัตถวายทาน หลังภัต ปุจฺฉิตฺวา "สตฺถุ สนฺติกำ ธมฺมสฺส- ไปฟังธรรม จึงถามว่า "พวกท่านจะ วนายา"ติ วุตฺเต "อหำปิ คมิสฺสามี"ติ ไปไหน" เมื่อมหาชนบอกว่า "ไปฟังธรรม เตหิ สทฺธึเยว คนฺตฺวา ปริสปริยนฺเต สำนักพระศาสดา" จึงพูดว่า "แม้ฉัน นิสีทิ. ก็จักไป" ไปพร้อมชนเหล่านั้น นั่งท้าย บริษัท.

สตฺถา ตสฺส อชฺฌาสยำ วิทิตฺวา พระศาสดาทรงทราบอัธยาศัยเขา อนุปุพฺพึกถำ กเถสิ. โส สตฺถุ ธมฺมำ จึงตรัสอนุปุพพีกถา. เขาฟังธรรมพระ สุตฺวา ปพฺพชฺชาย อุสฺสาหชาโต ศาสดาแล้ว เกิดอุตสาหะในบรรพชา สตฺถารำ ปพฺพชฺชำ ยาจิ. อถ นำ จึงทูลขอบรรพชากับพระศาสดา. ครานั้น สตฺถา "อตฺถิ ปน เต อปโลเกตพฺพา พระศาสดาตรัสถามเขาว่า "มีพวกญาติ ญาตกา"ติ ปุจฺฉิ. "อตฺถิ ภนฺเต"ติ. ที่ท่านพึงอำลาไหม". เสนกุฏุมพีกราบทูล "เตนหิ อปโลเกตฺวา เอหี"ติ. โส ว่า "มี พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสว่า กนิฏฺฐสฺส สนฺติกำ คนฺตฺวา "ยำ อิมสฺมึ "เช่นนั้น อำลาแล้วค่อยมา". เขาไป กุเล สาปเตยฺยำ, ตำ สพฺพำ ตว โหตู"ติ สำนักน้องชาย กล่าวว่า "ทรัพย์สมบัติ อาห. "ตุเมฺห ปน สามี"ติ. "อหำ ในตระกูลนี้ทั้งหมด จงเป็นของเจ้า".

สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามี"ติ.

น้องชายถามว่า "พี่เล่า ขอรับ". เสนกุฏุมพีกล่าวว่า "ฉันจักบวชในสำนักพระศาสดา".

"สามิ กึ วเทถ, อหํ มาตริ มาตาย มาตรํ วิย, ปิตริ มเตปิ ปิตรํ วิย ตุเมฺห อลตฺถํ, อิทํ กุลํ มหาโภคํ, เคเห ฐิเตเนว สกฺกา ปุญฺญานิ กาตุํ, มา เอวํ กริตฺถา"ติ. "มยา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺโม สุโต, น สกฺกา ตํ อาคารมชฺเฌ ฐิเตน ปูเรตุ, ปพฺพชิสฺสาเมวาหํ, ตฺวํ นิวตฺตาหี"ติ. เอวํ โส กนิฏฺฐํ นิวตฺเตตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปโท น จิรสฺเสว อรหตฺตํ ปาปุณิ.

น้องชายกล่าวว่า "พี่ พูดอะไร เมื่อมารดาตายลง ฉันก็ได้พี่นี่แหละ เป็นเหมือนมารดา, เมื่อบิดาแม้ตายไป ฉันได้พี่เหมือนบิดา, ตระกูลนี้ก็มีโภคะมาก, พี่ดำรงอยู่ในเรือน ก็สามารถทำบุญได้, พี่อย่าทำอย่างนั้นเลย". เสนกุฏุมพีกล่าวว่า "ฉันฟังธรรม ในสำนักพระศาสดาแล้ว ฉันดำรงอยู่ในเรือน ไม่อาจบำเพ็ญธรรมนั้นได้ ฉันจักบวชให้ได้เจ้ากลับเถิด". เขาไล่น้องชายกลับแล้วอย่างนี้ ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักพระศาสดา ไม่นานก็บรรลุพระอรหัต.

กนิฏฺโฐปิ "ภาตุ ปพฺพชิตสฺส สกฺการํ กริสฺสามี"ติ สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ภาตรํ วนฺทิตฺวา อาห "ภนฺเต ตุเมฺหหิ อตฺตโน ภวนิสฺสรณํ กตํ, อหํ ปน ปญฺจหิ กามคุเณหิ พทฺโธ, นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิตุมฺปิ น สกฺโกมิ, มยฺหํ เคเห ฐิตสฺเสว อนุจฺฉวิกํ มหนฺตํ ปุญฺญกมฺมํ

ฝ่ายน้องชายคิดว่า "เราจักทำสักการะบรรพชิตพี่ชาย" จึงถวายทานภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ทั้ง ๗ วัน ไหว้พี่ชายกล่าวว่า "ท่านขอรับ ท่านทำการสลัดตนออกจากภพได้แล้ว ส่วนกระผมยังพัวพันด้วยกามคุณ ๕ ไม่สามารถแม้จะออกบวช, ขอท่านช่วยบอกการทำบุญอย่างยิ่งใหญ่ ซึ่งเหมาะสมกับ

อาจิกฺขถา"ติ. อถ นํ เถโร "สาธุ ปณฺฑิต สตฺถุ คนฺธกุฏึ กาเรหี"ติ อาห.

กระผมผู้ดำรงอยู่ในเรือนเถิด" ครานั้น พระเถระกล่าวกับน้องชายนั้นว่า "ดีละ บัณฑิตเจ้าจงให้สร้างพระคันธกุฎี ถวายพระศาสดาเถิด".

โส "สาธู"ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา นานาทารูนิ อาหราเปตฺวา ถมฺภาทีนํ อตฺถาย ตจฺฉาเปตฺวา "เอกํ สุวณฺณขจิตํ, เอกํ รชตขจิตํ, เอกํ มณิขจิตนฺ"ติ สพฺพานิ สตฺตรตนขจิตานิ กาเรตฺวา เตหิ ตํ คนฺธกุฏึ กาเรตฺวา สตฺตรตนขจิตาเหว ฉทนิฏฺฐกาหิ ฉาทาเปสิ. คนฺธกุฏิยา กรณกาเลเยว ปน ตํ อตฺตโน สมานนามโก อปราชิโตเยว นาม ภาคิเนยฺโย อุปสงฺกมิตฺวา "อหํปิ กริสฺสามิ, มยฺหํปิ ปตฺตึ เทถ มาตุลา"ติ อาห. "น เทมิ ตาต, อญฺเญหิ อสาธารณํ กริสฺสามี"ติ. โส พหุํปิ ยาจิตฺวา ปตฺตึ อลภมาโน "คนฺธกุฏิยา ปุรโต กุญฺชรสาลํ ลทฺธุ วฏฺฏตี"ติ สตฺตรตนมยํ กุญฺชรสาลํ กาเรสิ. โส อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท เมณฺฑกเสฏฺฐี หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

น้องชายนั้น รับว่า "ดีละ" ให้ชนขนไม้หลายชนิดมาให้ถากเป็นเสาเป็นต้น ให้ทำเสาทุกต้นประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ คือประดับด้วยทองคำต้นหนึ่ง ประดับด้วยเงินต้นหนึ่ง ประดับด้วยแก้วมณีต้นหนึ่ง เป็นต้น แล้วให้ใช้เสาเหล่านั้นก่อสร้างพระคันธกุฎี ให้ใช้กระเบื้องประดับด้วยแก้ว ๗ ประการมุง. เวลาสร้างพระคันธกุฎี หลานชายชื่ออปราชิตะชื่อเหมือนกับตน เข้าไปหาอปราชิตกุฎุมพีนั้น กล่าวว่า "แม้ฉันก็จะสร้าง แบ่งส่วนบุญให้แม้แก่ฉันบ้าง เถิดลุง". เขากล่าวว่า "ให้ไม่ได้ พ่อ, ฉันสร้างไม่ทั่วไปกับชนเหล่าอื่น". หลานชายนั้นอ้อนวอนแม้หลายครั้ง เมื่อไม่ได้ส่วนบุญคิดว่า "เราควรได้ศาลาราย หน้าพระคันธกุฎี" จึงให้สร้างศาลาราย สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ. ในพุทธุปบาทกาลนี้เขาเกิดเป็นเมณฑกเศรษฐี.

คนฺธกุฏิยำ ปน สตฺตรตนมยานิ ตีณิ มหาวาตปานานิ อเหสุ. เตสำ โปกฺขรณิโย กาเรตฺวา จตุชาติกคนฺธ-อุทกสฺส ปูเรตฺวา อปราชิตคหปติ ปญฺจวณฺณานิ กุสุมานิ โรปาเปสิ. ตถาคตสฺส อนฺโต นิสินฺนกาเล วาตเวเคน สมุฏฺฐิตาหิ เรณุวฏฏีหิ สรีรสฺส โอกิรณตฺถำ คนฺธกุฏิยา กปลฺลำ รตฺตสุวณฺณมยำ อโหสิ, ปวาลมยา สิขรา, เหฏฺฐา มณิมยา ฉทนิฏฺฐกา. อิติ สา นจฺจนฺโต วิย โมโร โสภมานา อฏฺฐาสิ. สตฺตสุ รตเนสุ โกฏเฏตพฺพยุตฺตกำ โกฏเฏตฺวา อิตรำ สกลเมว คเหตฺวา ชณฺณุกมตฺเตน โอธินา คนฺธกุฏึ ปริกฺขิปิตฺวา ปริเวณำ ปูเรสิ.

ที่พระคันธกุฏีมีบานหน้าต่างใหญ่ ๓ บาน สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ. อปราชิตคฤหบดีให้ขุดสระโบกขรณี ๓ สระ ใช้ปูนขาวโบก ภายใต้หน้ามุขบานหน้าต่างเหล่านั้น ให้เต็มด้วยน้ำหอมอันเกิดแต่ชาติ ๔ ให้ปลูกดอกไม้ ๕ สี. เวลาพระตถาคตประทับนั่งภายใน เพื่อใช้สายเกสรที่มาตามสายลม โปรยถูกพระสรีระ กระเบื้องที่ยอดพระคันธกุฏีสำเร็จด้วยทองคำสุกปลั่ง, หาง(กระเบื้อง)สำเร็จด้วยแก้วประพาฬ, ตอนล่างกระเบื้องมุงสำเร็จด้วยแก้วมณี. พระคันธกุฏีนั้น ตั้งงดงาม ดุจนกยูงรำแพนฉะนั้น ด้วยประการอย่างนี้. อปราชิต-คฤหบดี ให้ย่อยแก้วที่ควรย่อยได้ บรรดาแก้ว ๗ ประการ ถือเอาแก้วนอกนี้ทั้งสิ้นโปรยรอบพระคันธกุฏี ให้เต็มบริเวณโดยถ่องแถว ประมาณเข่า.

เอวำ คนฺธกุฏึ นิฏฺฐาเปตฺวา อปราชิโต คหปติ ภาติกเถรำ อุปสงฺกมิตฺวา อาห "ภนฺเต นิฏฺฐิตา คนฺธกุฏี, ปริโภคมสฺสา ปจฺจาสีสามิ, ปริโภเคน กิร มหนฺตำ ปุญฺญำ โหตี"ติ.

อปราชิตคฤหบดี สร้างพระคันธกุฏีสำเร็จแล้วอย่างนี้ เข้าไปหาพระเถระพี่ชาย เรียนว่า "ท่านขอรับ พระคันธกุฏีสร้างเสร็จแล้ว กระผมหวังการใช้สอยพระคันธกุฏีนั้น, ทราบว่า บุญเป็นอันมากย่อมมี เพราะการใช้สอย".

โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา "ภนฺเต อิมินา กิร โว กุฏุมฺพิเกน คนฺธกุฏี การิตา, อิทานิ ปริโภคํ ปจฺจาสีสตี"ติ อาห. สตฺถา อุฏฺฐายาสนา คนฺธกุฏิ-มภิมุขํ คนฺตฺวา คนฺธกุฏี ปริกฺขิปิตฺวา ปกฺขิตฺตํ รตนราสึ โอโลเกนฺโต ทฺวารโกฏฺฐเก อฏฺฐาสิ. อถ นํ กุฏุมฺพิโก "ปวิสถ ภนฺเต"ติ อาห. สตฺถา ตตฺเถว ฐตฺวา ตติยวาเร ตสฺส ภาติกตฺเถรํ โอโลเกสิ. โส โอโลกิตากาเรเนว ญตฺวา กนิฏฺฐภาตรํ อาห "เอหิ ตาต, 'มเมว รกฺขา ภวิสฺสติ, ตุเมฺห ยถาสุขํ วสถา'ติ สตฺถารํ วเทหี"ติ. โส ตสฺส วจนํ สุตฺวา สตฺถารํ ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา "ภนฺเต ยถา มนุสฺสา รุกฺขมูเล ปวิสิตฺวา อนเปกฺขา ปกฺกมนฺติ, ยถา วา นที โอตริตฺวา อุฬุมฺปิ อนเปกฺขา ปริจฺจชนฺติ, เอวํ อนเปกฺขา หุตฺวา ตุเมฺห วสถา"ติ อาห.

พระพี่ชายนั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ทราบว่า กุฏุมพีผู้นี้ ให้สร้างพระคันธกุฏีถวายพระองค์ บัดนี้ เธอหวังการใช้สอย". พระศาสดาเสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จไปหน้าพระคันธกุฏี ทอดพระเนตรกองรัตนะที่เขาใส่รอบพระคันธกุฏี ประทับยืนที่ซุ้มประตู. ครานั้น กุฏุมพีกราบทูลพระศาสดานั้นว่า "เสด็จเข้าไปเถิดพระเจ้าข้า". พระศาสดาประทับยืน ณ ที่นั้นนั่นเอง ทอดพระเนตรดูพระเถระผู้พี่ชายของกุฏุมพีนั้น ในวาระที่ ๓. พระเถระนั้น ทราบด้วยอาการที่พระองค์ทอดพระเนตรนั่นแล จึงกล่าวกับน้องชายว่า "มาเถิดพ่อ จงกราบทูลพระศาสดาว่า 'การรักษา จักมีแก่ข้าพระองค์เท่านั้น ขอพระองค์ประทับตามสบายเถิด". เขาฟังคำพระพี่ชายนั้นแล้ว ถวายบังคมพระศาสดา ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ขอพระองค์หมดเยื่อใย ประทับอยู่ ดุจพวกมนุษย์เข้าไปที่โคนต้นไม้ ไม่เยื่อใย หลีกไป หรือดุจพวกมนุษย์ข้ามแม่น้ำ ไม่เยื่อใย สละแพเสีย ฉะนั้นเถิด".

กิมตฺถํ ปน สตฺถา อฏฺฐาสิ. เอวํ กิร อโหสิ "พุทฺธานํ สนฺติกํ ปุเรภตฺตมฺปิ ปจฺฉาภตฺตมฺปิ พหู อาคจฺฉนฺติ, เตสุ รตนานิ อาทาย ปกฺกมนฺเตสุ น สกฺกา อเมฺหหิ วาเรตุํ, 'ปริเวณมฺหิ เอตฺตเก รตเน โอกิณฺเณ อตฺตโน อุปฏฺฐาเก หรนฺเตปิ น วาเรตี'ติ กุฏุมฺพิโก มยิ อาฆาตํ กตฺวา อปายุปโค ภเวยฺยา"ติ. อิมินา การเณน อฏฺฐาสิ. เตน ปน "ภนฺเต มเมว รกฺขา ภวิสฺสติ, ตุเมฺห ปวิสถา"ติ วุตฺเต ปาวิสิ.

กุฏุมฺพิโกปิ สมนฺตา รกฺขํ ฐเปตฺวา มนุสฺเส อาห "ตาตา อุจฺจงฺเคน วา ปจฺฉิปสิพฺพเกหิ วา อาทาย คจฺฉนฺเต วาเรยฺยาถ, หตฺเถน คเหตฺวา คจฺฉนฺเต มา วารยิตฺถา"ติ. อนฺโตนคเรปิ อาโรจาเปสิ "มยา คนฺธกุฏิปริเวเณ สตฺต รตนานิ โอกิณฺณานิ, สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา คจฺฉนฺตา ทุคฺคตมนุสฺสา อุโภ หตฺเถ ปูเรตฺวา

กิมตฺถํ ปน สตฺถา อฏฺฐาสิ. เอวํ กิร มีคำถามสอดเข้ามาว่า พระศาสดา อโหสิ "พุทฺธานํ สนฺติกํ ปุเรภตฺตมฺปิ ประทับยืนเพื่ออะไร. แก้ว่า นัยว่า ปจฺฉาภตฺตมฺปิ พหู อาคจฺฉนฺติ, เตสุ พระองค์ทรงปริวิตกอย่างนี้ว่า "ก่อนภัต รตนานิ อาทาย ปกฺกมนฺเตสุ น สกฺกา ก็ดี หลังภัตก็ดี ชนจำนวนมากมาสำนัก อเมฺหหิ วาเรตุํ, 'ปริเวณมฺหิ เอตฺตเก พระพุทธเจ้า เมื่อพวกเขาถือเอารัตนะไป รตเน โอกิณฺเณ อตฺตโน อุปฏฺฐาเก พวกเราไม่อาจห้ามได้ กุฏุมพีตำหนิว่า หรนฺเตปิ น วาเรตี'ติ กุฏุมฺพิโก มยิ 'พระศาสนาไม่ห้ามอุปัฏฐากพระองค์ ซึ่ง อาฆาตํ กตฺวา อปายุปโค ภเวยฺยา"ติ. นำรัตนะมีประมาณเท่านี้ ที่เราโปรย ณ อิมินา การเณน อฏฺฐาสิ. เตน ปน บริเวณนี้ไป' ทำความอาฆาตเรา พึงเข้า "ภนฺเต มเมว รกฺขา ภวิสฺสติ, ตุเมฺห ถึงอบาย". เหตุฉะนี้ พระศาสดาจึง ปวิสถา"ติ วุตฺเต ปาวิสิ. ประทับยืนอยู่. แต่เมื่อกุฏุมพีนั้น กราบทูล ว่า "พระเจ้าข้า การรักษามีแก่ข้าพระองค์ เท่านั้น ขอพระองค์เสด็จเข้าไปเถิด". พระศาสดาจึงได้เสด็จเข้าไป.

กุฏุมฺพิโกปิ สมนฺตา รกฺขํ ฐเปตฺวา มนุสฺเส อาห "ตาตา อุจฺจงฺเคน วา ปจฺฉิปสิพฺพเกหิ วา อาทาย คจฺฉนฺเต วาเรยฺยาถ, หตฺเถน คเหตฺวา คจฺฉนฺเต มา วารยิตฺถา"ติ. อนฺโตนคเรปิ อาโรจาเปสิ "มยา คนฺธกุฏิปริเวเณ สตฺต รตนานิ โอกิณฺณานิ, สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา คจฺฉนฺตา ทุคฺคตมนุสฺสา อุโภ หตฺเถ ปูเรตฺวา

ฝ่ายกุฏุมพี วางอารักขารอบ ๆ สั่งพวกมนุษย์ไว้ว่า "พ่อ พวกท่านจงห้าม ชนที่ใช้พกผ้า กระเช้า หรือกระสอบ ขนไป ไม่ต้องห้ามคนที่ถือเอาด้วยมือไป". ถึงภายในพระนคร ก็ให้บอกว่า "เรา โปรยรัตนะ ๗ ประการ ลงบริเวณพระ คันธกุฏี มนุษย์เข็ญใจฟังธรรมสำนัก พระศาสดาแล้ว เมื่อไปถือเอาเต็มทั้ง ๒ มือ แม้คนที่มีสุขแล้ว จงถือเอา

คณฺหนฺตุ, สุขปฺปตฺตาปิ เอเกน หตฺเถน มือเดียวเถิด".
คณฺหนฺตู"ติ.

เอวํ กิรสฺส อโหสิ "สทฺธา ตาว ธมฺมํ โสตุกามา คมิสฺสนฺติเยว, อสฺสทฺธาปิจ ธนโลเภน คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา ทุกฺขโต มุญฺจิสฺสนฺตี"ติ. ตสฺมา ชนสงฺคหตฺถาย เอวํ อาโรเจสิ. มหาชโน เตน วุตฺต-นิยาเมเนว รตนานิ คณฺหิ. สกึ โอกิณฺณรตเนสุ ขีเณสุ ยาวตติยํ ชณฺณุมตฺเตน โอธินา โอกิราเปสิเยว. สตฺถุ ปน ปาทมูเล ติปุสมตฺตํ อนคฺฆมณิรตนํ ฐเปสิ. เอวํ กิรสฺส อโหสิ "สตฺถุ สรีรโต สุวณฺณวณฺณาย ปภาย สทฺธึ มณิปภา โอโลเกนฺตานํ ติตฺติ นาม น ภวิสฺสตี"ติ. ตสฺมา เอวมกาสิ. มหาชโนปิ อติตฺโต ว โอโลเกติ.

ทราบว่า เขามีความคิดเช่นนี้ว่า "ชนผู้มีศรัทธาประสงค์จะฟังธรรม จักไปก่อน ส่วนคนไม่มีศรัทธา ไปเพราะโลภในทรัพย์ พอฟังธรรม จักพ้นทุกข์ได้". เหตุนั้น เพื่อสงเคราะห์ชน เขาจึงบอกอย่างนั้น. มหาชนถือเอารัตนะตามกำหนดที่เขาบอก. เมื่อหมดรัตนะที่โปรยลงเพียงครั้งเดียว เขาก็ให้โปรยไปเรื่อย ๆ โดยถ่องแถว สูงเพียงเข่าถึง ๓ ครั้ง. อนึ่ง แทบบาทมูลพระศาสดา เขาวางแก้วมณีมีค่านับมิได้ ประมาณเท่าผลแตงโมไว้. นัยว่า เขามีความคิดว่า "ชื่อว่า ความอิ่ม จักไม่มีแก่ชนผู้แลดูรัศมีแก้วมณี พร้อมพระรัศมีสรีระพระศาสดา ซึ่งมีสีดุจทองคำ". ฉะนั้น เขาจึงทำเช่นนั้น. ฝ่ายมหาชนก็แลดูไม่อิ่มเลย.

อเถกทิวสํ เอโก มิจฺฉาทิฏฺฐิก-พฺราหฺมโณ "สตฺถุ กิร ปาทมูเล มหคฺฆมณิรตนํ นิกฺขิตฺตํ, หริสฺสามิ นนฺ"ติ วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา

ต่อมาวันหนึ่ง พราหมณ์เห็นผิดคนหนึ่ง คิดว่า "ทราบว่า กุฏุมพีวางแก้วมณีมีค่ามาก แทบบาทมูลพระศาสดา เราจักขโมยแก้วมณีนั้น"

อาคตสฺส มหาชนสฺส อนฺตเรน ปาวิสิ. ไปวิหาร เข้าไปโดยระหว่างมหาชน ซึ่งมาถวายบังคมพระศาสดา.

กุฏุมฺพิโก ตสฺส ปวิสนากาเรนว "มณึ คณฺหิตุกาโม"ติ สลฺลกฺเขตฺวา "อโห วต น คณฺเหยฺยา"ติ จินฺเตสิ. โสปิ สตฺถารํ วนฺทนฺโต วิย ปาทมูเล หตฺถํ ฐเปตฺวา มณึ คเหตฺวา โอวฏฺฏิกาย กตฺวา ปกฺกามิ. กุฏุมฺพิโก ตสฺมึ จิตฺตํ ปสาเทตุํ นาสกฺขิ. โส ธมฺมกถาวสาเน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา "ภนฺเต มยา ติกฺขตฺตุํ คนฺธกุฏึ ปริกฺขิปิตฺวา ชณฺณุมตฺเตน โอธินา สตฺต รตนานิ โอกิณฺณานิ, ตานิ เม คณฺหนฺเตสุ อาฆาโต นาม นาโหสิ, จิตฺตํ ภิยฺโย ภิยฺโย ปสีทติเยว, อชฺช ปน 'อโห วตายํ พฺราหฺมโณ มณึ น คณฺเหยฺยา'ติ จินฺเตตฺวา ตสฺมึ มณึ อาทาย คเต จิตฺตํ ปสาเทตุํ นาสกฺขินฺ"ติ.

กุฏุมพีกำหนดไว้ว่า "พราหมณ์นี้ประสงค์ขโมยแก้วมณี" ตามอาการที่พราหมณ์นั้นเข้าไป คิดว่า "โอหนอ เขาไม่ควรถือเอา". ฝ่ายพราหมณ์นั้น วางมือไว้ใกล้บาทมูลคล้ายถวายบังคมพระศาสดา ถือเอาแก้วมณี ซ่อนในเกลียวผ้า หลีกไป. กุฏุมพีไม่อาจทำใจให้เลื่อมใสในพราหมณ์นั้นได้. เวลาจบธรรมกถา กุฏุมพีนั้นเข้าเฝ้าพระศาสดากราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ข้าพระองค์โปรยรัตนะ ๗ ประการรอบพระคันธกุฏี โดยถ่องแถว สูงเพียงเข่าถึง ๓ ครั้ง เมื่อชนถือเอารัตนะเหล่านั้น ข้าพระองค์มิได้มีความอาฆาตเลย จิตกลับเลื่อมใสขึ้นเรื่อย ๆ แต่วันนี้ข้าพระองค์คิดว่า 'โอหนอ พราหมณ์นี้ไม่ควรถือเอาแก้วมณี' เมื่อเขาถือเอาแก้วมณีไป ข้าพระองค์ไม่อาจทำใจให้เลื่อมใสได้".

สตฺถา ตสฺส วจนํ สุตฺวา "นนุ อุปาสก อตฺตโน สนฺตกํ ปเรหิ อนาหรณิยํ กาตุํ น สกฺโกสี"ติ นยํ

พระศาสดาสดับคำกุฏุมพีนั้นแล้ว ตรัสว่า "อุบาสก ท่านไม่อาจทำของตนให้เป็นของอันชนเหล่าอื่นนำไปไม่ได้ มิใช่หรือ"

อทาสิ. โส สตฺถารา ทินฺนนเย ฐตฺวา ได้ประทานนัยแล้ว. กุฎุมพีดำรงในนัยที่ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา "ภนฺเต อชฺชาทึ กตฺวา มม สนฺตกํ ทสิกสุตฺตนฺติปิ อภิภวิตฺวา อเนกสตาปิ ราชาโน วา โจรา วา อรี วา คณฺหิตุ สมตฺถา นาม มา โหนฺตุ, อคฺคินาปิ มม สนฺตกํ มา ฑยฺหตุ, อุทเกนปิ มา วุยฺหตู"ติ ปตฺถนํ อกาสิ. สตฺถาปิสฺส "เอวํ โหตู"ติ อนุโมทนํ อกาสิ. โส สตฺถุ คนฺธกุฏิมหํ กโรนฺโต อฏฺฐสฏฺฐิยา ภิกฺขุสตสหสฺสสฺส อนฺโตวิหาเรยว นว มาเส มหาทานํ ทตฺวา ปริโยสาเน สพฺเพสํ ติจีวรํ อทาสิ. สมนนวกสฺส จีวรสาฏกา สหสฺสคฺฆนิกา อเหสุ.

พระศาสดาประทาน ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ได้ทำความปรารถนาว่า "พระเจ้าข้า นับจากวันนี้เป็นต้นไป พระราชา โจร หรือข้าศึกแม้ตั้งหลายร้อยชื่อว่า สามารถข่มเหงข้าพระองค์ ถือเอาเพียงเส้นด้ายแห่งชายผ้าของข้าพระองค์ได้จงอย่ามี, สิ่งของ ของข้าพระองค์อย่าถูกไฟไหม้ อย่าถูกน้ำพัด". แม้พระศาสดาทรงอนุโมทนาเขาว่า "จงสำเร็จสมดังปรารถนา". เขาเมื่อทำการฉลองพระคันธกุฎีแห่งพระศาสดา ถวายมหาทานแก่ภิกษุ ๖,๘๐๐,๐๐๐ รูป ภายในวิหารนั่นเอง ถึง ๙ เดือน วันสุดท้าย ถวายไตรจีวรภิกษุทุกรูป. ภิกษุใหม่ในสงฆ์ ได้ผ้าสาฎกสำหรับทำจีวร ราคาถึง ๑,๐๐๐.

โส เอวํ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ปุญฺญานิ กริตฺวา ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอตฺตกํ กาลํ เทวมนุสฺเสสุ สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห เอกสฺมึ เสฏฺฐีกุเล ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา อฑฺฒมาสาธิเก นว มาเส มาตุ กุจฺฉิยํ วสิ.

เขาดำรงชั่วอายุอย่างนี้ ทำบุญเคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในเทวโลก ท่องเที่ยวในเทวโลกและมนุษยโลก ตลอดกาลประมาณเท่านี้ ในพุทธุปบาทกาลนี้ ถือปฏิสนธิในตระกูลเศรษฐีตระกูลหนึ่ง ในเมืองราชคฤห์ อยู่ในท้องมารดา ๙ เดือนครึ่ง.

ชาตทิวเส ปนสฺส สกลนคเร สพฺพาวุธานิ ปชฺชลึสุ. สพฺเพสํ กายารุฬฺหานิ อาภรณานิปิ ปชฺชลิตานิ วิย โอภาสํ มุญฺจึสุ. นครํ เอกปฺปชฺโชตํ อโหสิ. เสฏฺฐีปิ ปาโต ว ราชุปฏฺฐานํ อคมาสิ. อถ นํ ราชา ปุจฺฉิ "อชฺช สพฺพาวุธานิ ปชฺชลึสุ, นครํ เอกปฺปชฺโชตํ ชาตํ, ชานาสิ นุ โข เอตฺถ การณนฺ"ติ. "ชานามิ เทวา"ติ. "กึ เสฏฺฐี"ติ. "มม เคเห ตุมฺหากํ ทาโส ชาโต, ตสฺส ปุญฺญเตเชเนว อโหสี"ติ. "กินฺนุ โข โจโร ภวิสฺสตี"ติ. "นตฺเถตํ เทว, ปุญฺญวา สตฺโต กตาภินีหาโร"ติ. "เตนหิ นํ สมฺมา โปเสตุ วฏฺฏติ, อิทมสฺส ขีรมูลํ โหตู"ติ เทวสิกํ สหสฺสํ ปฏฺฐเปสิ. อถสฺส นามคฺคหณทิวเส สกลนครสฺส เอกโชติกภูตตฺตา "โชติโก"เตฺวว นามํ กรึสุ.

วันที่เขาเกิด สรรพาวุธสว่างไสวทั่วพระนคร. แม้อาภรณ์ที่สวมกายของชนทุกคน เป็นดุจสว่างไสว เปล่งรัศมีออก. พระนครสว่างไสวเป็นอันเดียวกัน. ฝ่ายเศรษฐีไปที่บำรุงพระราชาแต่เช้าตรู่. ครานั้น พระราชาถามเศรษฐีนั้นว่า "วันนี้ทั้งสรรพาวุธลุกโพลง, พระนครเกิดสว่างไสวเป็นอันเดียวกัน ท่านรู้เหตุในเรื่องนี้บ้างไหม". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทราบ". พระราชาตรัสถามว่า "เหตุอะไร เศรษฐี". เศรษฐีกราบทูลว่า 'ในเรือนข้าพระองค์ทาสของพระองค์เกิด, ด้วยเดชบุญของเขานั่นเอง จึงได้มีความสว่างไสว". พระราชาตรัสถามว่า "เขา เป็นโจรหรือหนอ". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ข้อนั้นไม่มี สัตว์มีบุญทำอภินิหารไว้แล้ว". พระราชาตรัสว่า "ถ้าอย่างนั้น เธอควรเลี้ยงเขาไว้ให้ดี นี้เป็นค่าน้ำนมสำหรับเขา" เริ่มตั้งทรัพย์วันละ ๑,๐๐๐. ต่อมาวันตั้งชื่อเขา เหตุที่พระนครทั้งสิ้นสว่างไสวเป็นอันเดียวกัน ชนทั้งหลายจึงตั้งชื่อให้เขาว่า "โชติกะ".

อถสฺส วยปฺปตฺตกาเล เคหกรณตฺถาย ภูมิตเล โสธิยมาเน สกฺกสฺส ภวนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. สกฺโก "กินฺนุ โข อิทนฺ"ติ อุปธารยมาโน "โชติกสฺส เคหฏฺฐานํ คณฺหนฺตี"ติ ญตฺวา "นายํ เอเตหิ กตเคเห วสิสฺสติ, มยา เอตฺถ คนฺตุ วฏฺฏตี"ติ วฑฺฒกีเวเสน ตตฺถ คนฺตฺวา "กึ กโรถา"ติ อาห. "โชติกสฺส เคหฏฺฐานํ คณฺหามา"ติ. "อเปถ, นายํ ตุเมฺหหิ กตเคเห วสิสฺสตี"ติ วตฺวา โสฬสกรีสมตฺตํ ภูมิปเทสํ โอโลเกสิ. โส ตาวเทว กสิณมณฺฑลํ วิย สโม อโหสิ. ปุน "อิมสฺมึ ฐาเน ปฐวึ ภินฺทิตฺวา สตฺตรตนมโย สตฺตภูมิกปาสาโท อุฏฺฐหตู"ติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. ตาวเทว ปาสาโท อุฏฺฐหิ. ปุน "อิมํ ปริกฺขิปิตฺวา สตฺตรตนมยา สตฺต ปาการา อุฏฺฐหนฺตู"ติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. ตถารูปา ปาการา อุฏฺฐหึสุ.

ต่อมา เวลาเขาเติบโต เมื่อเขาชำระภาคพื้น เพื่อปลูกบ้าน ภพท้าวสักกะแสดงอาการร้อน. ท้าวเธอทรงใคร่ครวญดูว่า "นี เหตุอะไรหนอ" ทรงทราบว่า "ชนกำลังจับจองที่สร้างเรือน เพื่อนายโชติกะ" ทรงดำริว่า "โชติกะนี้ จักไม่อยู่ในเรือนที่ชนเหล่านั้นสร้างให้ ควรที่เราจะไปที่นั้น" ปลอมเพศเป็นนายช่างไม้เสด็จไปที่นั้น ตรัสว่า "พวกท่านทำอะไรกัน". พวกชนกล่าวว่า "พวกฉันจับจองที่สร้างเรือนสำหรับนายโชติกะ". ท้าวสักกะตรัสว่า "พวกท่านหลีกไปก่อน เขาจักไม่อยู่ในเรือนที่ท่านสร้าง" ทอดพระเนตรดูภูมิประเทศ ประมาณ ๑๖ กรีส. ทันใดนั้น ภูมิประเทศนั้นก็ราบเรียบดุจวงกสิณ. ท้าวเธอทรงดำริอีกว่า "ณ สถานที่นี้ ขอปราสาท ๗ ชั้น สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ จงผุดขำแรกแผ่นดินขึ้น" ทอดพระเนตรดูแล้ว. ทันใดนั้น ปราสาทก็ผุดขึ้น. ท้าวเธอทรงดำริอีกว่า "ขอกำแพง ๗ ชั้น สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ จงผุดขึ้น แวดล้อมปราสาทนี้" ทอดพระเนตรดูแล้ว. กำแพงเห็นปานนั้นก็ผุดขึ้นแล้ว.

อถ "เนสำ ปริยนฺเต กปฺปรุกฺขา อุฏฺฐหนฺตู"ติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. ตถารูปา กปฺปรุกฺขา อุฏฺฐหึสุ. "ปาสาทสฺส จตูสุ กณฺเณสุ จตสฺโส นิธิกุมฺภิโย อุฏฺฐหนฺตู"ติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. ตาวเทว สพฺพำ ตเถว อโหสิ. นิธิกุมฺภีสุ ปน เอกา โยชนิกา อโหสิ, เอกา ติคาวุติกา, เอกา อฑฺฒโยชนิกา, เอกา คาวุตปฺปมาณา. ปจฺฉิมภวิก-โพธิสตฺตสฺส นิพฺพตฺตนิธิกุมฺภีนำ ปน เอตำ ปรมำ มุขปฺปมาณำ อโหสิ. เหฏฺฐา ปถวีปริยนฺตา ว อเหสุำ. โชติกสฺส นิพฺพตฺตนิธิกุมฺภีนำ มุขปฺปมาณำ น กถิตำ, สพฺพา มุขจฺฉินฺนตาลผลำ วิย ปริปุณฺณา ว อุฏฺฐหึสุ. ปาสาทสฺส จตูสุ กณฺเณสุ ตรุณตาลขนฺธปฺปมาณา จตสฺโส สุวณฺณมยา อุจฺฉุยฏฺฐิโย นิพฺพตฺตึสุ. ตาสำ มณิมยานิ ปตฺตานิ โสวณฺณมยานิ ปพฺพานิ อเหสุำ. ปุพฺพกมฺมสฺส ทสฺสนตฺถำ กิเรตา นิพฺพตฺตึสุ.

อถ ครั้งนั้น ท้าวเธอทรงดำริว่า "สุดท้าย กำแพงเหล่านั้น ขอต้นกัลปพฤกษ์จงผุดขึ้น" ทอดพระเนตรดูแล้ว. ต้นกัลปพฤกษ์ปานนั้น ก็ผุดขึน. ท้าวเธอทรงดำริว่า "ณ มุมปราสาททั้ง ๔ ขุมทรัพย์ จงผุดขึ้น ๔ มุม" ทอดพระเนตรดูแล้ว. ทันใดนั้น ได้มีทุกสิ่งเช่นนั้นเหมือนกัน. บรรดาขุมทรัพย์ทั้งหลาย ขุมหนึ่งมีประมาณโยชน์หนึ่ง ขุมหนึ่งประมาณ ๓ คาวุต, ขุมหนึ่งกึ่งโยชน์, ขุมหนึ่งประมาณคาวุตหนึ่ง. นั่นเป็นประมาณปากที่หนึ่งแห่งขุมทรัพย์ ที่เกิดแก่พระโพธิสัตว์ภพสุดท้าย. เบื้องล่างเป็นที่สุดแห่งแผ่นดิน. ท่านมิได้กล่าวถึงประมาณปากขุมทรัพย์ที่เกิดกับโชติกะ, ขุมทรัพย์ทุกขุมผุดขึ้นเต็มเปี่ยม เหมือนผลตาลที่เขาฝานหัวฉะนั้น. มุมปราสาท ๔ มุม มีลำอ้อยทองคำ ๔ ลำ ขนาดเท่าต้นตาลรุ่น ๆ เกิดขึ้น. ลำอ้อยเหล่านั้น มีใบเป็นแก้วมณี มีข้อเป็นทองคำ. นัยว่า สมบัติเหล่านั้นเกิดขึ้น เพื่อแสดงกรรมเก่า.

สตฺตสุ ทฺวารโกฏฺฐเกสุ สตฺต ยกฺขา อารกฺขำ คณฺหึสุ. ปฐมทฺวาร-โกฏฺฐเก ยมโมลี นาม ยกฺโข อตฺตโน

ซุ้มประตูทั้ง ๗ มียักษ์รักษาอยู่ ๗ ตน. ซุ้มประตูที่ ๑ ยักษ์ชื่อว่ายมโมลี ยึดการรักษาพร้อมยักษ์บริวาร ๑,๐๐๐

ปริวาเรน ยกฺขสหสฺเสน สทฺธึ อารกฺขํ คณฺหิ. ทุติเย อุปฺปโล นาม อตฺตโน ปริวารยกฺขานํ ทฺวีหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ. ตติเย วชิโร นาม ตีหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, จตุตฺเถ วชิรพาหุ นาม จตูหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, ปญฺจเม สงฺกณฺโณ นาม ปญฺจหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, ฉฏฺเฐ กฏฺโก นาม ฉหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, สตฺตเม ทิสาปาโมกฺโข นาม สตฺตหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ อารกฺขํ คณฺหิ. เอวํ ปาสาทสฺส อนฺโต จ พหิ จ คาฬฺหา รกฺขา อโหสิ. "โชติกสฺส กิร สตฺตรตนมโย สตฺตภูมิกปาสาโท อุฏฺฐิโต, สตฺต ปาการา สตฺต ทฺวารโกฏฺฐกา จตสฺโส นิธิกุมฺภิโย อุฏฺฐตา"ติ สุตฺวา พิมฺพิสาโร ราชา เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ ปหิณิ. โส โชติกเสฏฺฐี นาม อโหสิ.

ตติยเย วชิโร นาม ตีหิ สหสฺเสหิ รักษาพร้อมยักษ์บริวาร ๓,๐๐๐ ตน. ชุ้มประตูที่ ๔ ยักษ์ชื่อวชิรพาหุ ยึดการรักษาพร้อมยักษ์บริวาร ๔,๐๐๐ ตน. ชุ้มประตูที่ ๕ ยักษ์ชื่อสังกัณณะ ยึดการรักษาพร้อมยักษ์บริวาร ๕,๐๐๐ ตน. ชุ้มประตูที่ ๖ ยักษ์ชื่อกฏัตถะ ยึดการรักษาพร้อมยักษ์บริวาร ๖,๐๐๐ ตน. ชุ้มประตูที่ ๗ ยักษ์ชื่อทิศาปาโมกข์ ยึดการรักษาพร้อมยักษ์บริวาร ๗,๐๐๐ ตน. ทั้งภายในทั้งภายนอกปราสาทมีการรักษาอย่างเข้มแข็งด้วยประการอย่างนี้. พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับว่า "ทราบว่า ปราสาท ๗ ชั้น สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ กำแพง ๗ ชั้น ชุ้มประตู ๗ ชุ้ม ขุมทรัพย์ ๔ ขุม ผุดขึ้นเพื่อนายโชติกะ" ทรงส่งฉัตรตำแหน่งเศรษฐีไปให้. เขาจึงได้ชื่อว่า 'โชติกเศรษฐี'.

เตน ปน สทฺธึ กตปุญฺญกมฺมา อิตฺถี อุตฺตรกุรุมฺหิ นิพฺพตฺติ. อถ นํ เทวตา ตโต อาเนตฺวา สิริคพฺเภ นิสีทาเปสุ. สา อาคจฺฉมานา เอกํ

ส่วนสตรีที่ทำบุญร่วมกับเขา เกิดณ อุตรกุรุทวีป. ครานั้น เทพดานำนางมาจากทวีปนั้น ให้นั่งในห้องอันเป็นสิริ. หญิงนั้น เมื่อมา ก็ถือเอาข้าวสารทะนาน

ตณฺฑุลนาฬึ ตโย จ โชติปาสาเณ ๑ และแผ่นศิลา ซึ่งลุกโพลง ๓ แผ่น
คณฺหิ. เตสํ ยาวชีวํ ตาเยว มาด้วย. ภัตรของชนเหล่านั้นได้มีแล้ว
ตณฺฑุลนาฬิยา ภตฺตํ อโหสิ. สเจ กิร ด้วยทะนานข้าวสารทะนาน ๑ ตลอดชีวิต.
เต สกฏสตมฺปิ ตณฺฑุลานํ ปูเรตุกามา นัยว่า ถ้าคนเหล่านั้นประสงค์บรรทุก
โหนฺติ, สา ตณฺฑุลนาฬิเยว หุตฺวา ข้าวสารให้เต็มสัก ๑๐๐ เล่มเกวียน,
ติฏฺฐติ. ภตฺตปจฺจนกาเล ตณฺฑุเล ทะนานนั้น คงเป็นทะนานเต็มด้วย
อุกฺขลิยํ ปกฺขิปิตฺวา เตสํ ปาสาณานํ ข้าวสารนั้นเอง. เวลาหุงข้าว พวกเขา
อุปริ ฐเปนฺติ, ปาสาณา ตาวเทว กรอกข้าวสารใส่หม้อ ยกตั้งบนแผ่นศิลา
ปชฺชลิตฺวา, ภตฺเต ปกฺกมตฺเต เหล่านั้น, ทันใดนั้น แผ่นศิลาก็โพลงขึ้น,
นิพฺพายนฺติ. เตเนว สญฺญาเณน เมื่อพอข้าวสุกก็ดับเอง. เพราะสัญญาณ
ภตฺตสฺส ปกฺกภาวํ ชานนฺติ. นั้นนั่นเอง พวกเขาจึงรู้ว่าข้าวสุกแล้ว.
สูเปยฺยาทิปจฺจนกาเลปิ เอเสว นโย. แม้ในเวลาแกงของควรแกงเป็นต้น ก็นัย
เอวํ เตสํ โชติปาสาเณหิ อาหาโร นั้นนั่นเอง. เขาทั้ง ๒ ใช้แผ่นศิลาลุกโพลง
ปจฺจติ. มณิอาโลเกเนว วสนฺติ. หุงต้มอาหารอย่างนี้. พวกเขาอยู่ด้วย
อคฺคิสฺส วา ทีปสฺส วา โอภาสเมว แสงสว่างแก้วมณี. ไม่ทราบถึงแสงสว่าง
น ชานึสุ. โชติกสฺส กิร เอวรูปา ของไฟหรือประทีปเลย. ได้ยินว่า สมบัติ
สมฺปตฺติ สกลชมฺพุทีเป ปากฏา อโหสิ. เห็นปานนี้ของนายโชติกะ ปรากฏใน
ชมพูทวีปทั้งสิ้น.

มหาชนา ยานาทีนิ โยเชตฺวา มหาชนเทียมยานเป็นต้น มา เพื่อดู.
ทสฺสนตฺถาย อาคจฺฉนฺติ. โชติกเสฏฺฐี โชติกเศรษฐี สั่งให้นำข้าวสารที่นำมาจาก
อาคตาคตานํ ชนานํ อุตฺตรกุรุตณฺฑุลานํ อุตรกุรุทวีป หุงแจกคนที่มา ๆ. ทั้งยังสั่ง
ภตฺตํ ปจาเปตฺวา ทาเปสิ. "กปฺปรุกฺเขหิ ว่า "มหาชนจงถือเอาผ้า ถือเอาอาภรณ์
วตฺถานิ คณฺหนฺตุ, อาภรณานิ จากต้นกัลปพฤกษ์". ให้เปิดปากขุมทรัพย์
คณฺหนฺตู"ติ อาณาเปสิ. คาวุติกนิธิ- ประมาณคาวุต ๑ สั่งว่า "ชนทั้งหลาย

กุมฺภิยา มุขํ วิวราเปตฺวา "ยาปนมตฺตํ ธนํ คณฺหนฺตู"ติ อาณาเปสิ. สกลชมฺพุทีปวาสิเกสุ ธนํ คเหตฺวา คจฺฉนฺเตสุ นิธิกุมฺภิยา มุขํ องฺคุลิมตฺตํปิ อูณํ นาโหสิ. คนฺธกุฏิปริเวเณ วาลุกํ กตฺวา โอกิณฺณรตนานํ กิรสฺส เอโส นิสฺสนฺโท.

จงถือเอาทรัพย์พอประทังชีวิต". เมื่อชนชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ถือเอาทรัพย์ไป ปากขุมทรัพย์ไม่พร่อง แม้เพียงองคุลีเดียว. ทราบว่า นั่นเป็นผลที่เขาใช้รัตนะโปรยแทนทรายไว้ ณ บริเวณพระคันธกุฎี.

เอวํ มหาชเน วตฺถาภรณานิ เจว ธนญฺจ ยทิจฺฉกํ อาทาย คจฺฉนฺเต พิมฺพิสาโร ตสฺส ปาสาทํ ทฏฺฐุกาโมปิ มหาชเน อาคจฺฉนฺเต โอกาสํ นาลตฺถ. อปรภาเค ยทิจฺฉกํ อาทาย คตตฺตา มนุสฺเสสุ มนฺทีภูเตสุ, ราชา โชติกสฺส ปิตรํ อาห "ตว ปุตฺตสฺส ปาสาทํ ทฏฺฐุกาโมมฺหี"ติ.

เมื่อมหาชนถือเอาผ้าอาภรณ์และทรัพย์ไปตามปรารถนา, พระเจ้าพิมพิสารประสงค์ทอดพระเนตรปราสาทโชติกเศรษฐีนั้น เมื่อมหาชนมา ไม่ได้โอกาส. กาลต่อมา เมื่อมนุษย์เหลือน้อย เหตุถือเอาผ้าอาภรณ์และทรัพย์ตามต้องการแล้วไป พระราชาจึงตรัสกับบิดาโชติกะว่า "ฉันประสงค์ชมปราสาทบุตรของท่าน".

โส "สาธุ เทวา"ติ วตฺวา คนฺตฺวา ปุตฺตสฺส กเถสิ "ตาต ราชา เต ปาสาทํ ทฏฺฐุกาโม"ติ. โส "สาธุ ตาต อาคจฺฉตู"ติ. ราชา มหนฺเตน ปริวาเรน สทฺธึ ตตฺถ อคมาสิ. ปฐมทฺวารโกฏฺฐเก สมฺมชฺชิตฺวา กจวรจฺฉฑฺฑิกา ทาสี รญฺโญ หตฺถํ อทาสิ. ราชา "เสฏฺฐิชายา"ติ สญฺญาย ลชฺชมาโน

บิดาโชติกะนั้น กราบทูลว่า "ดีละ สมม์ติเทพ" ไปบอกบุตรชายว่า "พ่อพระราชาประสงค์ทอดพระเนตรปราสาทเจ้า". เขาพูดว่า "ดีละ คุณพ่อ พระองค์เสด็จมาเถิด". พระราชาเสด็จไปที่นั้นพร้อมบริวารจำนวนมาก. ณ ซุ้มประตูที่ ๑ ทาสีผู้ปัดกวาดเทหยากเยื่อ ถวายมือแด่พระราชา. พระราชาทรงละอาย

ตสฺสา พาหาย หตฺถํ น ฐเปสิ. เข้าใจว่า "ภรรยาเศรษฐี" จึงไม่วางพระหัตถ์บนแขนนาง.

เอวํ เสสทฺวารโกฏฐเกสุปิ ทาสิโย "เสฏฺฐิภริยาโย"ติ มญฺญมานา ตาสํ พาหาย หตฺถํ น ฐเปสิ. โชติโก อาคนฺตฺวา ราชานํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ปจฺฉโต หุตฺวา "ปุรโต ยาหิ เทวา"ติ อาห. รญฺโญ มณิปฐวี อกฺกมนฺตสฺส สตโปริสปปาโต วิย หุตฺวา อุปฏฺฐาติ. โส "อิมินา มม คหณตฺถาย โอปาโต ขณิโต"ติ มญฺญมาโน ปาทํ นิกฺขิปิตุํ น วิสหติ.

ณ ซุ้มประตูที่เหลือ ก็เข้าใจนางทาสีว่า "ภรรยาเศรษฐี" เช่นกัน จึงไม่วางพระหัตถ์บนแขนนางทาสีเหล่านั้น. โชติกเศรษฐีออกมาต้อนรับพระราชา ถวายบังคมแล้วอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ กราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ เสด็จข้างหน้าเถิด". แผ่นดินประดับแก้วมณีปรากฏแด่พระราชาผู้ทรงเหยียบอยู่ประดุจเหวลึก ชั่ว ๑๐๐ บุรุษ. ท้าวเธอเข้าใจว่า "เศรษฐีนี้ ขุดบ่อเพื่อจับเรา" ไม่อาจวางพระบาทลงได้.

โชติโก "นายํ เทว โอปาโต, มม ปจฺฉโต อาคจฺฉถา"ติ ปุรโต อโหสิ. ราชา เตน อกฺกนฺตกาเล ภูมึ อกฺกมิตฺวา เหฏฺฐิมตลโต ปฏฺฐาย ปาสาทํ โอโลเกนฺโต วิจริ. ตทา อชาตสตฺตุกมาโร ปิตุ องฺคุลึ คเหตฺวา วิจรนฺโต จินฺเตสิ "อโห อนฺธพาโล มม ปิตา, คหปติเก นาม สตฺตรตนมเย ปาสาเท วสนฺเต เอส ราชา หุตฺวา ทารุมเย เคเห วสติ, อหนฺทานิ ราชา หุตฺวา อิมสฺส อิมสฺมึ

โชติกเศรษฐีกราบทูลว่า "นี่ มิใช่บ่อหรอก สมมติเทพ โปรดเสด็จตามหลังข้าพระองค์เถิด" ได้นำเสด็จแล้ว. เวลาที่โชติกะนั้นเหยียบ พระราชาก็ทรงเหยียบพื้นดินเสด็จเที่ยวทอดพระเนตรปราสาท เริ่มแต่พื้นชั้นล่าง. กาลนั้น พระราชกุมารพระนามว่า อชาตศัตรู ทรงจับองคุลีพระราชบิดา เสด็จเที่ยวไป ดำริว่า "โอพระราชบิดาเราเป็นอันธพาล, เมื่อคฤหบดีอยู่ในปราสาท ทำด้วยแก้ว ๗ ประการ พระองค์เป็นถึงพระราชา ยัง

ปาสาเท วสิตุ๋ น ทสฺสามี"ติ.

ประทับ ณ พระราชมนเทียรสร้างด้วยไม้, บัดนี้ เราเป็นพระราชา จักไม่ให้เขาอยู่ปราสาทนี้".

รญฺโญปิ อุปริตลานิ อภิรุยฺหนฺตสฺเสว ปาตราสเวลา ชาตา. โส เสฏฺฐี อามนฺเตตฺวา "มหาเสฏฺฐิ อิเธว ปาตราสๆ ภุญฺชิสฺสามี"ติ. "ชานามิ เทว, สชฺชิโต เทวสฺสาหาโร"ติ.

แม้เมื่อพระราชากำลังเสด็จขึ้นชั้นบนปราสาท เป็นเวลาเสวยพระกระยาหารเช้า. ท้าวเธอตรัสเรียกเศรษฐีมา ตรัสว่า "มหาเศรษฐี เราจักเสวยพระกระยาหารเช้า ที่นี้". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทราบ ได้ตระเตรียมพระกระยาหารสำหรับพระองค์แล้ว".

โส โสพฺภสิ คนฺโธทกฆเฏหิ นหายิตฺวา รตนมเย เสฏฺฐิสฺส นิสีทนมณฺฑเป ปญฺญตฺเต ตสฺเสว นิสีทนปลฺลงฺเก นิสีทิ. อถสฺส หตฺถโธวนุทกๆ ทตฺวา สตสหสฺสคฺฆนิกาย สุวณฺณปาติยา กิลินฺนปายาสๆ วฑฺเฒตฺวา ปุรโต ฐปยึสุ. ราชา "โภชนนฺ"ติ สญฺญาย ภุญฺชิตุ๋ อารภิ. เสฏฺฐี "น ยิทๆ เทว โภชนๆ, กลินฺนปายาโส เอโส"ติ. อญฺญิสฺสา สุวณฺณปาติยา โภชนๆ วฑฺเฒตฺวา ปุริมปาติยๆ ฐปยึสุ. ตโต อุฏฺฐิตอุตุนา กิร ตๆ ภุญฺชิตุ๋ สุขๆ

ท้าวเธอ ทรงสรงสนานน้ำหอม ๑๖ หม้อ ประทับนั่งบนบังลังก์เป็นที่นั่งของเศรษฐี ที่ตกแต่งในมณฑป ที่นั่งของเศรษฐี ทำด้วยแก้ว. ครานั้น พวกบุรุษถวายน้ำล้างพระหัตถ์แด่พระองค์ คดข้าวปายาสเปียกจากภาชนะทองคำ ราคา ๑๐๐,๐๐๐ วางตรงพระพักตร์. พระราชาทรงเริ่มเสวย ด้วยเข้าใจว่า "โภชนะ". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ นี้มิใช่โภชนะ นั่นเป็นข้าวปายาสเปียก". จึงให้พวกบุรุษคดโภชนะใส่ภาชนะทองคำใบอื่น วางบนถาดเดิม. ทราบว่า การ

โหติ. ราชา มธุรโภชนํ ภุญฺชนฺโต ปมาณํ นญฺญาสิ.

บริโภคโภชนะนั้น พร้อมไออุ่น ที่พลุ่งขึ้นจากภาชนะข้าวปายาสเปียกนั้นอร่อยมาก. พระราชาเมื่อเสวยโภชนะอร่อยมิทรงรู้ประมาณ.

อถ นํ เสฏฺฐี วนฺทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคยฺห "อลํ เทว, เอตฺตกเมว โหตุ, อิโต อุตฺตรึ ชีราเปตุํ น สกฺกา"ติ อาห. อถ นํ ราชา อาห "กึ คหปติ ครุกํ กตฺวา กเถสิ อตฺตโน ภตฺตนฺ"ติ. "เทว นตฺเถตํ ตุมฺหากํ สพฺพสฺสาปิ หิ พลกายสฺส อิทเมว ภตฺตํ, อิทํ สูเปยฺยํ, อปิจ โข อหํ อยสสฺส ภายามี"ติ.

ลำดับนั้น เศรษฐีถวายบังคมท้าวเธอแล้วประคองอัญชลี กราบทูลว่า "พอทีพระเจ้าข้า เพียงเท่านี้ก็พอ พระองค์ไม่สามารถให้โภชนะมากกว่านี้ย่อยได้". ทีนั้น พระราชาตรัสกับเขาว่า "คฤหบดีเธอหนักใจหรือ จึงพูดถึงภัตของตน". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า นี่แหละเป็นภัตสำหรับหมู่พลของพระองค์ แม้ทั้งหมด, นี้ เป็นแกงอีกอย่างหนึ่ง ข้าพระองค์กลัวเสื่อมยศ".

"กึการณา"ติ. "สเจ เทวสฺส กายาลสิยมตฺตํ ภเวยฺย, 'หิยฺโย รญฺญา เสฏฺฐิสฺส เคเห ภุตฺตํ, เสฏฺฐินา กิญฺจิ กตํ ภวิสฺสตี'ติ วจนสฺส ภายามิ เทวา"ติ. "เตนหิ หร ภตฺตํ, อุทกํ อาหรา"ติ. รญฺโญ ภตฺตกิจฺจาวสาเน สพฺโพ ราชปริวาโร ตเทว ภตฺตํ ภุญฺชิ.

พระราชาตรัสถามว่า "เพราะเหตุไร". เศรษฐีกราบทูลว่า "ถ้าพระองค์สมมติเทพ พึงมีเหตุสักว่าความอืดอัดพระวรกายไซร้, ข้าพระองค์กลัวต่อคำกล่าวที่ว่า 'วานนี้ พระราชาเสวยภัตณ. เรือนเศรษฐี เศรษฐีคงทำอะไรถวายเป็นแน่' พระเจ้าข้า". พระราชาตรัสว่า "ถ้าเช่นนั้น จงนำภัตไป นำน้ำมาเถิด".

เวลาพระราชาเสวยเสร็จ ราชบริพารทั้งหมด ก็บริโภคภัตนั้น.

ราชา สุขกถาย นิสินฺโน เสฏฺฐี อามนฺเตตฺวา "กึ อิมสฺมึ เคเห ตว ภริยา นตฺถี"ติ อาห. "อตฺถิ เทวา"ติ. "กหํ สา"ติ. "สิริคพฺเภ นิสินฺนา เทวสฺส อาคตภาวํ น ชานาตี"ติ อาห. กิญฺจาปิ หิ ปาโตว ราชา สปริวาโร อาคโต, สา ปน ตสฺส อาคตภาวํ น ชานาติ. ตโต เสฏฺฐี "ราชา เม ภริยํ ทฏฺฐุกาโม"ติ ตสฺสา สนฺติกํ คนฺตฺวา "ราชา อาคโต, กึ ตว ราชานํ ทฏฺฐุ น วฏฺฏตี"ติ อาห.

พระราชาประทับนั่งสนทนาปราศรัยถึงความสุข ตรัสเรียกเศรษฐีมา ตรัสว่า "ภรรยาท่านไม่มีในเรือนนี้หรือ". เศรษฐีกราบทูลว่า "มีอยู่ พระเจ้าข้า". พระราชาตรัสถามว่า "นางอยู่ไหน". เศรษฐีกราบทูลว่า "นางนั่งในห้องมีสิริ ไม่ทราบว่าพระองค์เสด็จมา". นัยว่า พระราชาเสด็จมาพร้อมบริวารแต่เช้าตรู่ แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น นางก็ไม่ทราบว่า พระองค์เสด็จมา. ครานั้น เศรษฐีทราบว่า "พระราชาประสงค์ทอดพระเนตรภรรยาเรา" จึงไปสำนักนางบอกว่า "พระราชาเสด็จมา, เธอเฝ้าพระราชาไม่ควรหรือ".

สา นิปนฺนกา ว "โส โก สามิ ราชา นามา"ติ วตฺวา "ราชา นาม อมฺหากํ อิสฺสโร"ติ วุตฺเต, อนตฺตมนตํ ปเวเทนฺตี "ทุกฺกฏานิ วต โน ปุญฺญกมฺมานิ, เยสํ โส อิสฺสโรปิ อตฺถิ อสฺสทฺธาย นาม ปุญฺญกมฺมานิ กตฺวา มยํ สมฺปตฺตี ปาปุณิตฺวา อญฺญสฺส อิสฺสริยฏฺฐาเน นิพฺพตฺตมฺหา,

นางนอนกล่าวว่า "นาย ใครนั่นชื่อว่าพระราชา" เมื่อเขาบอกว่า "คนเป็นใหญ่กว่าพวกเรา ชื่อว่า พระราชา" ให้ทราบว่าตนไม่แช่มชื่นใจ กล่าวว่า "พวกเราทำบุญกรรมไว้ไม่ดี จึงมีคนเป็นใหญ่กว่าพวกเราทำบุญกรรมชื่อด้วยไม่มีศรัทธา จึงได้สมบัติแล้วบังเกิดในที่เป็นใหญ่ของชนอื่น, พวกเราจักไม่เชื่อถวายทานแน่แท้,

อทฺธา อเมฺหหิ อสทฺทหิตฺวา ทานํ นั่นเป็นผลของทานนั้น" กล่าวว่า "บัดนี้ ทินฺนํ ภวิสฺสติ, ตสฺเสตํ ผลนฺ"ติ วตฺวา ฉันจักทำอย่างไร นาย". สามีกล่าวว่า "กึ ทานิ กโรมิ สามี"ติ อาห. "จงถือพัดก้านตาล ไปพัดถวายพระราชา "ตาลปณฺณํ อาทาย คนฺตฺวา ราชานํ เถิด". เมื่อนางถือพัดก้านตาลไปพัดถวาย วีชาหี"ติ. ตสฺสา ตาลปณฺณํ อาทาย พระราชา ลมกลิ่นพระภูษาโพกของพระ คนฺตฺวา ราชานํ วีชนฺติยา รญฺโญ ราชากระทบนัยน์ตา. ครั้งนั้น สายน้ำตา เวจนสฺส คนฺธวาโต อกฺขีนิ ปหริ. ไหลออกจากนัยน์ตาของนาง. อถสฺสา อกฺขีหิ อสฺสุธารา ปวตฺตีสุ.

ตํ ทิสฺวา ราชา เสฏฺฐึ อาห พระราชาทอดพระเนตรเห็นนาง จึงตรัส "มหาเสฏฺฐิ มาตุคาโม นาม อปฺปพุทฺธิโก กับเศรษฐีว่า "**มหาเศรษฐี** ธรรมดาว่า 'ราชา เม สามิกสฺส สมฺปตฺตึ มาตุคาม มีความรู้น้อย คงร้องไห้เพราะ คณฺเหยฺยา'ติ ภเยน โรทติ มญฺเญ กลัวว่า 'พระราชาจะยึดสมบัติของสามี อสฺสาเสหิ นํ, น เม ตว สมฺปตฺติยา เรา' ท่านจงปลอบนางเถิด เราไม่ต้องการ อตฺโถ"ติ. สมบัติท่าน".

"น เอสา เทว โรทตี"ติ. "อถ กึ เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ เอตนฺ"ติ. "ตุมฺหากํ เวจนคนฺเธนสฺสา นางมิได้ร้องไห้". พระราชาตรัสถามว่า อสฺสูนิ ปวตฺตีสุ อยํ หิ ทีโปภาสํ วา "เมื่อเป็นเช่นนั้น นั่นเรื่องอะไรกัน". อคฺคิโอภาสํ วา อทิสฺวา มณิอาโลเกเนว เศรษฐีกราบทูลว่า "เพราะกลิ่นพระ ภุญฺชติ จ นิสีทติ จ นิปชฺชติ จ, ภูษาโพกของพระองค์ นางจึงน้ำตาไหล เทโว ปน ทีปาโลเกน นิสินฺโน เพราะภรรยาข้าพระองค์นี้ ไม่เคยเห็น ภวิสฺสตี"ติ. "อาม เสฏฺฐี"ติ. "เตนหิ แสงสว่างประทีป หรือแสงสว่างไฟ เทว อชฺชโต ปฏฺฐาย มณิอาโลเกน บริโภคนั่งและนอนด้วย แสงสว่างแก้วมณี นิสีทถา"ติ มหนฺตํ ติปุสมตฺตํ อนคฺฆํ เท่านั้น ส่วนพระองค์สมมติเทพประทับนั่ง

มณิรตนำ อทาสิ. ราชา เคหำ โอโลเกตฺวา "มหนฺตา วต โชติกสฺส สมฺปตฺตี"ติ วตฺวา อคมาสิ. อยนฺตาว โชติกสฺส อุปฺปตฺติ เวทิตพฺพา.

ด้วยแสงสว่างประทีป". พระราชาตรัสว่า "ถูกละ เศรษฐี". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าอย่างนั้น ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอพระองค์ประทับนั่งด้วยแสงสว่างแก้วมณีเถิด" ถวายแก้วมณีประเมินค่ามิได้ใหญ่เท่าผลแตงโม. พระราชาทอดพระเนตรเรือนแล้ว ตรัสว่า "โชติกเศรษฐี มีสมบัติมากจริง ๆ" ได้เสด็จไปแล้ว. พึงทราบการเกิดขึ้นของโชติกะเท่านี้ก่อน.

อิทานิ ชฏิลสฺส อุปฺปตฺติ เวทิตพฺพา. พาราณสิยำ หิ เอกา เสฏฺฐิธีตา อภิรูปา อโหสิ.

บัดนี้ พึงทราบการอุบัติของพระชฏิลเถระ. ความพิสดารว่า มีธิดาเศรษฐีในกรุงพาราณสี รูปร่างงดงามคนหนึ่ง.

ตำ ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกกาเล อารกฺขนตฺถาย เอกำ ทาสึ ทตฺวา สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริตเล สิริคพฺเภ วาสยึสุ. ตำ เอกทิวสำ วาตปานำ วิวริตฺวา พหิ โอโลกยมานำ อากาเสน คจฺฉนฺโต เอโก วิชฺชาธโร ทิสฺวา อุปฺปนฺนสิเนโห วาตปาเนน ปวิสิตฺวา ตาย สทฺธึ สนฺถวำ อกาสิ. สา เตน สทฺธึ สำวาสมนฺวาย นจิรสฺเสว คพฺภำ ปฏิลภิ. อถ นำ สา ทาสี

เวลานางอายุประมาณ ๑๕-๑๖ ปี มารดาบิดามอบหญิงรับใช้คนหนึ่งไว้ เพื่อประโยชน์รักษา ให้นางพักในห้องมีสิริชั้นบนปราสาท ๗ ชั้น. วันหนึ่ง วิทยาธรตนหนึ่งกำลังเหาะไป พบนางกำลังเปิดหน้าต่างมองดูภายนอก เกิดสิเนหาเข้าไปทางหน้าต่าง ได้ทำความความเชยชิดกับนางแล้ว. นางอาศัยการอยู่ร่วมกันกับวิทยาธรนั้น ไม่นานกลับได้ครรภ์. คราน้ัน หญิงรับใช้นั้นเห็นเหตุนั้น

ทิสฺวา "อมฺม กึ อิทนฺ"ติ วตฺวา "โหตุ, มา กสฺสจิ อาจิกฺขี"ติ ตาย วุตฺตา ภเยน ตุณฺหี อโหสิ. สาปิ ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ วิชายิตฺวา นวภาชนํ อาหราเปตฺวา ตตฺถ ตํ ทารกํ นิปชฺชาเปตฺวา ตํ ภาชนํ ปิทหิตฺวา อุปริ ปุปฺผทามานิ ฐเปตฺวา "อิมํ สีเสน อุกฺขิปิตฺวา คนฺตฺวา คงฺคาย วิสฺสชฺเชหิ, 'กึ อิทนฺ'ติ จ ปุฏฺฐา 'อยฺยาย เม พลิกมฺมนฺ'ติ วเทยฺยาสี"ติ ทาสึ อาณาเปสิ. สา ตถา อกาสิ.

เหฏฺฐาคงฺคาย จ เทฺว อิตฺถิโย นหายมานา ตํ ภาชนํ อุทเกนาหริยมานํ ทิสฺวา เอกา อิตฺถี "มยฺหเมตํ ภาชนนฺ"ติ อาห. เอกา "ยํ เอตสฺส อนฺโต, ตํ มยฺหนฺ"ติ วตฺวา ภาชเน สมฺปตฺเต ตํ อาทาย ถเล ฐเปตฺวา วิวริตฺวา ทารกํ ทิสฺวา เอกา "มม ภาชนนฺ'ติ วุตฺตตฺตา ทารโก มเมว โหตี"ติ อาห. เอกา "ยํ ภาชนสฺส อนฺโต, ตํ มเมว โหตี"ติ วุตฺตตฺตา มม ทารโก"ติ อาห. ตา วิวทมานา วินิจฺฉยํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา อมจฺเจสุปิ วินิจฺฉิตุํ อสกฺโกนฺเตสุ

ทิสฺวา "อมฺม กึ อิทนฺ"ติ วตฺวา กล่าวว่า "อะไรกันนี่ คุณนาย" ถูกนาง "โหตุ, มา กสฺสจิ อาจิกฺขี"ติ ตาย บอกว่า "เหตุนั้น จงยกไว้ เจ้าอย่าบอก วุตฺตา ภเยน ตุณฺหี อโหสิ. สาปิ ใคร ๆ" เพราะกลัวจึงนิ่งเสีย. ล่วงไป ทสมาสจฺจเยน ปุตฺตํ วิชายิตฺวา ๑๐ เดือน แม้นางคลอดบุตรแล้วให้คนใช้ นวภาชนํ อาหราเปตฺวา ตตฺถ ตํ นำภาชนะใหม่มา ให้เด็กนั้นนอนใน ทารกํ นิปชฺชาเปตฺวา ตํ ภาชนํ ภาชนะ ปิดภาชนะนั้น วางพวงดอกไม้ ปิทหิตฺวา อุปริ ปุปฺผทามานิ ฐเปตฺวา ข้างบน สั่งหญิงคนใช้ว่า "เจ้าเอาภาชนะ "อิมํ สีเสน อุกฺขิปิตฺวา คนฺตฺวา คงฺคาย นี้เทินศีรษะไปลอยในแม่น้ำคงคา, ถูก วิสฺสชฺเชหิ, 'กึ อิทนฺ'ติ จ ปุฏฺฐา ใคร ๆ ถามว่า 'นี่ อะไร' พึงบอกว่า 'อยฺยาย เม พลิกมฺมนฺ'ติ วเทยฺยาสี"ติ 'พลีกรรมของคุณนายดิฉัน". หญิงคนใช้ ทาสึ อาณาเปสิ. สา ตถา อกาสิ. ได้ทำเช่นนั้น.

เหฏฺฐาคงฺคาย จ เทฺว อิตฺถิโย ก็ตอนปลายน้ำของแม่น้ำคงคา นหายมานา ตํ ภาชนํ อุทเกนาหริยมานํ หญิง ๒ คน กำลังอาบน้ำ เห็นภาชนะนั้น ทิสฺวา เอกา อิตฺถี "มยฺหเมตํ ถูกน้ำพัดมา, หญิงคนหนึ่งพูดว่า ภาชนนฺ"ติ อาห. เอกา "ยํ เอตสฺส "นั่นภาชนะของฉัน". คนหนึ่งพูดว่า อนฺโต, ตํ มยฺหนฺ"ติ วตฺวา ภาชเน "สิ่งของภายในภาชนะนั่นเป็นของฉัน" สมฺปตฺเต ตํ อาทาย ถเล ฐเปตฺวา เมื่อภาชนะลอยมาถึง ช่วยกันยกวาง วิวริตฺวา ทารกํ ทิสฺวา เอกา "มม บนบก เปิดดูพบเด็ก หญิงคนหนึ่งพูดว่า ภาชนนฺ'ติ วุตฺตตฺตา ทารโก มเมว "เด็กของฉันทีเดียว เพราะฉันกล่าวว่า โหตี"ติ อาห. เอกา "ยํ ภาชนสฺส 'ภาชนะของฉัน". อีกคนพูดว่า "เด็กเป็น อนฺโต, ตํ มเมว โหตี"ติ วุตฺตตฺตา ของฉัน เพราะฉันกล่าวว่า 'สิ่งของ มม ทารโก"ติ อาห. ตา วิวทมานา ภายในภาชนะเป็นของฉันเท่านั้น". หญิง วินิจฺฉยํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา ทั้ง ๒ นั้นเถียงกัน ไปสู่ที่วินิจฉัยแจ้งความ อมจฺเจสุปิ วินิจฺฉิตุํ อสกฺโกนฺเตสุ นั้น แม้เมื่อพวกอำมาตย์ไม่อาจตัดสินได้

รญฺโญ สนฺติกำ อคมำสุ. ราชา ตาสำ วจนำ สุตฺวา "ตฺวำ ทารกำ คณฺห, ตฺวำ ภาชนำ คณฺหา"ติ อาห. ยาย ปน ทารโก ลทฺโธ, สา มหากจฺจายนตฺเถรสฺส อุปฏฺฐายิกา อโหสิ. ตสฺมา ตำ ทารกำ "อิมำ เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพาเชสฺสามี"ติ โปเสสิ. ตสฺส ชาตทิวเส คพฺภมลสฺส โธวิตฺวา อนปนีตตาย เกสา ชฏิตา หุตฺวา อฏฺฐำสุ. เตนสฺส "ชฏิโล"เตฺวว นามำ กรึสุ.

จึงไปสำนักพระราชา. พระราชาสดับถ้อยคำหญิงทั้ง ๒ เหล่านั้น ตรัสว่า "เจ้ารับเอาเด็ก เจ้าถือเอาภาชนะ". ก็หญิงที่ได้เด็กเป็นอุปัฏฐายิกาพระมหากัจจายนะ. ฉะนั้น นางจึงเลี้ยงเด็กนั้นด้วยตั้งใจว่า "จักให้เด็กนี้บวช ณ สำนักพระเถระ". เพราะในวันที่เขาเกิด เขาล้างมลทินครรภ์ไม่หมด ผมจึงรุงรัง. เหตุนั้น ชนทั้งหลาย จึงตั้งชื่อให้เขาว่า "ชฏิละ".

ตสฺส ปทสา วิจรณกาเล เถโร ตำ เคหำ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อุปาสิกา เถรำ นิสีทาเปตฺวา อาหารำ อทาสิ. เถโร ทารกำ ทิสฺวา "กึ อุปาสิเก ทารโก เต ลทฺโธ"ติ ปุจฺฉิ. "อาม ภนฺเต 'อิมาหำ ตุมฺหากำ สนฺติเก ปพฺพาเชสฺสามี'ติ โปเสสึ, ปพฺพาเชถ นนฺ"ติ อทาสิ. เถโร "สาธู"ติ ตำ อาทาย คจฺฉนฺโต "อตฺถิ นุ โข อิมสฺส คิหิสมฺปตฺตึ อนุภวิตุำ ปุญฺญกมฺมนฺ"ติ โอโลเกนฺโต "มหาปุญฺโญ สตฺโต มหาสมฺปตฺตึ อนุภวิสฺสติ, ทหโร เอส ตาว, ญาณำปิ ตาวสฺส ปริปากำ น คจฺฉตี"ติ

เวลาเขาเดินได้ พระเถระเข้าไปบิณฑบาตยังเรือนนั้น. อุบาสิกานิมนต์ให้พระเถระนั่ง ถวายอาหารแล้ว. พระเถระเห็นเด็กจึงถามว่า "อุบาสิกา ท่านได้เด็กมาหรือ". อุบาสิกาเรียนว่า "เจ้าค่ะท่าน ดิฉันเลี้ยงด้วยตั้งใจว่า 'จักให้เด็กนี้บวชในสำนักท่าน' ท่านบวชให้เขาเถิด" ได้ถวายแล้ว. พระเถระรับว่า "ดีละ" พาเขาไป ตรวจดูว่า "เด็กนี้มีบุญกรรม เพื่อตามเสวยสมบัติแห่งคฤหัสถ์หรือหนอแล" คิดว่า "สัตว์มีบุญมาก จักต้องเสวยสมบัติใหญ่ เขายังเล็กนัก แม้ญาณของเขาก็ยังไม่ถึงความแก่กล้า" จึงพาเด็กนั้นไปเรือน

ปรับปรุง ๑๗-๑๑-๔๗

จินฺเตตฺวา ตำ อาทาย ตกฺกสิลายำ อุปัฏฐากคนหนึ่ง ในกรุงตักสิลา.
เอกสฺส อุปฏฺฐากสฺส เคหำ อคมาสิ.

โส เถรำ วนฺทิตฺวา ฐิโต ตำ อุปัฏฐากนั้น ยืนไหว้พระเถระอยู่
ทารกำ ทิสฺวา "ทารโก โว ภนฺเต เห็นเด็กนั้นแล้ว เรียนถามว่า "ท่านได้
ลทฺโธ"ติ ปุจฺฉิ. เด็กมาหรือ ขอรับ".

"อาม อุปาสก, ปพฺพชิสฺสติ, ทหโร พระเถระตอบว่า "ใช่ อุบาสก เขาจักบวช
ตาว, ตว สนฺติเก โหตู"ติ. โส "สาธุ แต่ยังเด็กเล็กนัก จงอยู่ในสำนักท่านก่อน
ภนฺเต"ติ ตำ ปุตฺตฏฺฐาเนว ฐเปตฺวา เถิด". อุบาสกนั้นรับว่า "ดีละ ขอรับ"
ปฏิชคฺคิ. ตสฺส ปน เคเห ตั้งเด็กนั้น ในฐานเพียงดังบุตรนั่นเอง
ทฺวาทสวสฺสานิ ภณฺฑกำ อุสฺสนฺนำ โหติ, บำรุงแล้ว. อนึ่ง ในเรือนอุบาสกนั้น
โส คามนฺตรำ คจฺฉนฺโต สพฺพำปิ ภณฺฑำ มีสินค้าที่เขาสั่งสมไว้ถึง ๑๒ ปี, เขาไป
อาปณำ อาหริตฺวา ทารกำ อาปเณ ระหว่างหมู่บ้านขนสินค้าแม้ทั้งหมดไปตลาด
นิสีทาเปตฺวา ตสฺส ตสฺส ภณฺฑกสฺส ให้เด็กนั่งขายในร้านตลาด บอกราคา
มูลำ อาจิกฺขิตฺวา "อิทญฺจิทญฺจ เอตฺตกำ สินค้านั้น ๆ ไว้ กล่าวว่า "เจ้ารับทรัพย์
นาม ธนำ คเหตฺวา ทเทยฺยาสี"ติ วตฺวา ชื่อเท่านี้ ให้สิ่งนี้และสิ่งนี้" หลีกไปแล้ว.
ปกฺกามิ. ตำทิวสำ นครปริคฺคาหกา วันนั้น เทพดาผู้รักษาพระนครทำคนที่
เทวตา อนฺตมโส มริจิชิรกมตฺเตนาปิ ต้องการ โดยที่สุดแม้เพียงพริกและผักชี
อตฺถิเก ตสฺเสว อาปณาภิมุเข กรึสุ. ให้มุ่งหน้าเฉพาะตลาดของเด็กนั้น. เด็กนั้น
โส ทฺวาทสวสฺสานิ อุสฺสนฺนำ ภณฺฑกำ ขายสินค้าที่สะสมไว้ถึง ๑๒ ปี ในวันเดียว
เอกทิวเสเนว วิกฺกีณิ. กุฏุมฺพิโก เท่านั้น. กุฏุมพีมาไม่เห็นอะไรในตลาด
อาคนฺตฺวา อาปเณ กิญฺจิ อทิสฺวา กล่าวว่า "เจ้าทำสินค้าทั้งหมดให้ฉิบหาย
"สพฺพำ เต ตาต ภณฺฑำ นาสิตนฺ"ติ หรือพ่อ". เด็กตอบว่า "ผมมิได้ทำให้
อาห. "น นาเสมิ สพฺพำ ตุเมฺหหิ ฉิบหาย แต่ผมขายสินค้าทั้งหมด

วุตฺตนเยเนว วิกฺกีณิตํ, อิทํ อสุกสฺส มูลํ. อิทํ อสุกสฺสา"ติ.

ตามนัยที่ท่านบอกนั่นแล นี้เป็นมูลค่าสินค้าโน้น นี้เป็นมูลค่าสินค้าโน้น".

กุฏุมฺพิโก ปสีทิตฺวา "อนคฺโฆ ปุริโส ยตฺถ กตฺถจิ ชีวิตุํ สมตฺโถ"ติ อตฺตโน เคเห วยปฺปตฺตํ ธีตรํ ตสฺส ทตฺวา "เคหมสฺส กโรถา"ติ ปุริเส อาณาเปตฺวา นิฏฺฐิเต เคเห "คจฺฉถ ตุเมฺห อตฺตโน เคเห วสถา"ติ อาห.

กุฏุมพีเลื่อมใส คิดว่า "บุรุษมีค่าสามารถอยู่ที่ไหนก็ได้" จึงยกลูกสาวผู้เจริญวัยในเรือนตนแก่เขา สั่งพวกบุรุษว่า "จงสร้างเรือนให้เขา" เมื่อสร้างเรือนเสร็จจึงบอกว่า "พวกเจ้าจงไปอยู่ในเรือนของตน".

อถสฺส เคหํ ปวิสนกาเล เอเกน ปาเทน อุมฺมาเร อกฺกนฺตมตฺเต เคหสฺส ปจฺฉิมภาเค ภูมึ ภินฺทิตฺวา อสีติหตฺโถ สุวณฺณปพฺพโต อุฏฺฐหิ. ราชา "ชฏิลกุมารสฺส กิร เคเห ภูมึ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณปพฺพโต อุฏฺฐิโต"ติ สุตฺวา ว ตสฺส เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ เปเสสิ. โส ชฏิลเสฏฺฐี นาม อโหสิ. ตสฺส ตโย ปุตฺตา อเหสุ. โส เตสํ วยปฺปตฺตกาเล ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา "สเจ อเมฺหหิ สมานโภคํ เสฏฺฐิกุลํ ภวิสฺสติ, ปพฺพชิตุํ ทสฺสนฺติ, โน เจ, น ทสฺสนฺติ, อตฺถิ นุ โข ชมฺพุทีเป อเมฺหหิ สมานโภคํ กุลนฺ"ติ วีมํสนตฺถาย สุวณฺณมยํ อิฏฺฐกํ สุวณฺณมยํ

ต่อมา เวลาเขาก้าวเข้าเรือนเมื่อพอเอาเท้าข้างหนึ่ง เหยียบธรณีประตูภูเขาทองคำ ๘๐ ศอก ชำแรกแผ่นดินผุดขึ้นข้างหลังเรือน. พระราชาพอสดับว่า "ข่าวว่า ภูเขาทองชำแรกแผ่นดินขึ้นใกล้เรือนชฏิลกุมาร" จึงส่งฉัตรสำหรับเศรษฐีไปประทานเขา. เขาจึงชื่อว่าชฏิลเศรษฐี. เขามีบุตรชาย ๓ คน. เวลาบุตรเหล่านั้นเจริญวัยแล้ว เขายังจิตให้เกิดขึ้นในการบวช คิดว่า "ถ้ามีตระกูลเศรษฐี มีโภคะเสมอกันกับเรา บุตรก็คงให้บวช ถ้าไม่มี ก็คงไม่ให้บวช ทั่วชมพูทวีปมีตระกูลที่มีโภคะเท่ากับเราหรือหนอ" เพื่อต้องการทดลองดู จึงให้ช่างทำอิฐทองคำด้ามปฏักทองคำ และ

ปโตทลฏฺฐี สุวณฺณปามงฺคญฺจ การาเปตฺวา ปุริสานํ หตฺเถ ทตฺวา "คจฺฉถ, อิมานิ อาทาย กิญฺจิเทว โอโลกยมานา วิย ชมฺพุทีปตเล วิจริตฺวา อเมฺหหิ สมานโภคสฺส เสฏฺฐิกุลสฺส อตฺถิภาวํ วา นตฺถิภาวํ วา ญตฺวา อาคจฺฉถา"ติ ปหิณิ.

เขียงเท้าทองคำให้ในมือพวกบุรุษ ส่งไปว่า "พวกเจ้าจงไปพร้อมถืออิฐทองคำเป็นต้นเหล่านี้ไปด้วย ทำเหมือนค้นหาอะไร ๆ เที่ยวไปทั่วพื้นชมพูทวีป รู้ว่ามีตระกูลเศรษฐี ซึ่งมีโภคะเท่ากับเราหรือไม่มี ค่อยกลับมา".

เต จาริกํ จรนฺตา ภทฺทิยนครํ ปาปุณึสุ. อถ เน เมณฺฑกเสฏฺฐี ทิสฺวา "ตาต กึ กโรนฺตา วิจรถา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "เอกํ โอโลเกนฺตา วิจรามา"ติ วุตฺเต, "อิเมสํ อิมานิ คเหตฺวา กิญฺจิเทว โอโลเกตุํ วิจรณกิจฺจํ นตฺถิ, เสฏฺฐึ ปริคณฺหมานา วิจรนฺตี"ติ ญตฺวา "ตาตา อมฺหากํ ปจฺฉิมเคหํ ปวิสิตฺวา โอโลเกถา"ติ อาห. เต ตตฺถ อฏฺฐกรีสมตฺเต ฐาเน หตฺถิอสฺส-อุสภปฺปมาเณ ปิฏฺฐิยา ปิฏฺฐึ อาหจฺจ ปฐวึ ภินฺทิตฺวา อุฏฺฐิเต เหฏฺฐา วุตฺตปฺปกาเร สุวณฺณเมณฺฑเก ทิสฺวา เตสํ อนฺตรนฺตรา วิจริตฺวา นิกฺขมึสุ.

พวกบุรุษเหล่านั้น เที่ยวจาริกไปจนถึงภัททิยนคร. ครานั้น เมณฑกเศรษฐีพบบุรุษเหล่านั้น ถามว่า "พวกพ่อเที่ยวทำอะไรกัน" เมื่อพวกเขากล่าวว่า "เที่ยวค้นหาสิ่งหนึ่ง" ทราบว่า "บุรุษเหล่านี้ไม่มีกิจคือ การถือเอาอิฐทองคำเป็นต้นเหล่านี้ เที่ยวค้นหาอะไร ๆ เป็นแน่ พวกเขาคงเที่ยวสืบดูเศรษฐี" จึงกล่าวว่า "เข้าไปค้นดูหลังเรือนเราเถิด พ่อ". พวกบุรุษเหล่านั้นเห็นแพะทองคำ มีประการดังกล่าวแล้วหนหลัง ขนาดเท่าช้างม้าและโคอุสภะ เอาหลังดุนกัน ชำแรกแผ่นดินผุดขึ้นในเนื้อที่ประมาณ ๘ กรีส ที่หลังเรือนนั้น เที่ยวอยู่ในระหว่างแพะเหล่านั้น ออกไปแล้ว.

อถ เน เสฏฺฐี "ตาตา ยํ โอโลเกนฺตา วิจรถ, ทิฏฺโฐ โว โส"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อาม ปสฺสาม สามี"ติ วุตฺเต, "เตนหิ คจฺฉถา"ติ อุยฺโยเชสิ. เต ตโต วนฺทิตฺวา อตฺตโน เสฏฺฐินา "กึ ตาตา ทิฏฺฐํ โว อมฺหากํ สมานโภคํ เสฏฺฐิกุลนฺ"ติ วุตฺเต "สามิ ตุมฺหากํ กึ อตฺถิ, ภทฺทิยนคเร เมณฺฑกเสฏฺฐิโน เอวรูโป นาม วิภโว"ติ สพฺพํ ตํ ปวตฺตึ อาจิกฺขึสุ. ตํ สุตฺวา เสฏฺฐี อตฺตมโน หุตฺวา "เอกํ ตาว เสฏฺฐิกุลํ ลทฺธํ อเมฺหหิ, อปรมฺปิ นุ โข อตฺถี"ติ สตสหสฺสคฺฆนิกํ กมฺพลํ ทตฺวา "คจฺฉถ ตาตา, อญฺญมฺปิ เสฏฺฐิกุลํ วิจินถา"ติ ปหิณิ.

เต ราชคหํ คนฺตฺวา โชติกสฺส เคหโต อวิทูเร ทารุราสึ กตฺวา อคฺคึ ทตฺวา อฏฺสุ.

"กึ อิทนฺ"ติ ปุฏฺฐกาเล จ "เอกํ โน มหคฺฆํ กมฺพลํ วิกฺกีณนฺตานํ กยโก นตฺถิ. คเหตฺวา วิจรนฺตาปิ โจรานํ ภายาม, เตน ตํ ฌาเปตฺวา

ครานั้น เศรษฐีถามพวกบุรุษเหล่านั้นว่า "พ่อทั้งหลาย พวกท่านพบผู้ที่เที่ยวค้นหาแล้วหรือ" เมื่อพวกเขากล่าวว่า "เห็นแล้วครับนาย" จึงส่งไปพร้อมพูดว่า "ถ้าอย่างนั้น พวกท่านไปเถิด". บุรุษเหล่านั้นไปจากที่นั้นแล้ว เมื่อเศรษฐีของตนพูดว่า "พ่อทั้งหลาย พวกท่านพบตระกูลเศรษฐีมีโภคะเท่าเราแล้วหรือ" ก็บอกว่า "นายท่านจะมีอะไร เมณฑกเศรษฐีในภัททิย-นคร ก็มีสมบัติเห็นปานนี้" บอกเรื่องราวทั้งหมดนั้น. เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว ดีใจคิดว่า "เราได้ตระกูลเศรษฐีตระกูลหนึ่งแล้ว, ตระกูลอื่นมีอีกไหมหนอ" มอบผ้ากัมพลราคา ๑๐๐,๐๐๐ ให้ ส่งไปว่า "ไปเถิดพ่อทั้งหลาย ไปเสาะหาตระกูลเศรษฐีแม้อื่น".

พวกเขาไปกรุงราชคฤห์ ก่อกองฟืน ไม่ไกลเรือนโชติกเศรษฐี จุดไฟยืนอยู่แล้ว.

เวลาคนมาถามว่า "อะไรกัน นี่" ก็บอกว่า "เมื่อพวกฉันขายผ้ากัมพล มีราคาแพงผืนหนึ่ง ไม่มีคนซื้อ, พวกฉันแม้จะถือเที่ยวไปด้วย ก็กลัวโจร; ฉะนั้น

คมิสฺสามา"ติ วทึสุ. อถ เน โชติกเสฏฺฐี ทิสฺวา "อิเม กึ กโรนฺตี"ติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา ปกฺโกสาเปตฺวา "กึ อคฺโฆ กมฺพโล"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สตสหสฺสคฺฆนิโก"ติ วุตฺเต, สตสหสฺสํ ทาเปตฺวา "ทฺวารโกฏฺฐกํ สมฺมชฺชิตฺวา กจวรจฺฉฑฺฑิกาย ทาสิยา เทถา"ติ เตสํเยว หตฺเถ ปหิณิ.

จะเผาผ้ากัมพลนั้นเสีย แล้วค่อยไป". ครั้งนั้น โชติกเศรษฐีพบพวกเขา จึงถามว่า "พวกคนเหล่านี้ ทำอะไรกัน" ฟังเรื่องนั้นแล้ว ให้เรียกมาถามว่า "ผ้ากัมพลราคาเท่าไร" เมื่อพวกเขาบอกว่า "๑๐๐,๐๐๐" จึงสั่งให้จ่ายทรัพย์ ๑๐๐,๐๐๐ บอกว่า "จงให้แก่นางทาสีผู้เก็บกวาดชุ้มประตู เทหยากเยื่อ" ส่งให้แล้วในมือของชนเหล่านั้นนั่นเอง.

สา กมฺพลํ คเหตฺวา โรทมานา สามิกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "กึ มํ สามิ อปราเธ สติ ปหริตุํ น วิฏฺฏติ, กสฺมา เม เอวํ ถูลกมฺพลํ ปหิณิตฺถ, กถาหํ อิมํ นิวาสิสฺสามิ วา ปารุปิสฺสามิ วา"ติ. "นาหํ ตว เอตทตฺถาย ปหิณึ, เอตํ ปน กมฺพลํ ปลิเวเฐตฺวา ตว สยนมูเล ฐเปตฺวา นิปชฺชนกาเล คนฺโธทเกน โธตานํ ปาทานํ ปุญฺฉนตฺถาย เต ปหิณึ, กึ เอตํปิ กาตุํ น สกฺโกสี"ติ. สา "เอตํ ปน กาตุํ สกฺขิสฺสามี"ติ คเหตฺวา อคมาสิ.

นางทาสีนั้นรับผ้ากัมพลแล้ว ร้องไห้ไปสำนักนาย กล่าวว่า "นาย เมื่อมีความผิดประหารดิฉันเสีย ไม่ควรหรือเหตุไร จึงส่งผ้าเนื้อหยาบอย่างนี้ให้ดิฉัน ดิฉันจักนุ่งหรือห่มผ้านี้ได้อย่างไร". โชติกเศรษฐีกล่าวว่า "ฉันไม่ได้ส่งไปเพื่อประโยชน์แก่การนุ่งหรือห่ม แก่เจ้า แต่ส่งผ้ากัมพลผืนนั้นไปให้เจ้า เพื่อประโยชน์แก่การพับเก็บไว้ใกล้ที่นอนของเจ้าในเวลานอน เช็ดเท้าที่ล้างแล้วด้วยน้ำหอม เจ้าไม่อาจทำแม้กิจนั้นได้ หรือ". นางทาสีกล่าวว่า "ฉันอาจทำกิจนั้นได้" รับเอาไปแล้ว.

เต จ ปุริสา ตํ การณํ ทิสฺวา อตฺตโน เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "กึ ตาตา ทิฏฺฐํ โว เสฏฺฐิกุลนฺ"ติ วุตฺเต, "สามิ กึ ตุมฺหากํ อตฺถิ, ราชคหนคเร โชติกสฺส เสฏฺฐิสฺส เอวรูปา นาม สมฺปตฺตี"ติ สพฺพํ เคหสมฺปตฺตึ อาโรเจตฺวา ตํ ปวตฺตึ อาจิกฺขึสุ. เสฏฺฐี เตสํ วจนํ สุตฺวา ตุฏฺฐมานโส "อิทานิ ปพฺพชิตุํ ลภิสฺสามี"ติ รญฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา "ปพฺพชิตุกามมฺหิ เทวา"ติ อาห. "สาธุ มหาเสฏฺฐิ ปพฺพชาหี"ติ. โส เคหํ คนฺตฺวา ปุตฺเต ปกฺโกสาเปตฺวา สุวณฺณทณฺฑํ วชิรผลํ กุทฺทาลํ เชฏฺฐปุตฺตสฺส หตฺเถ ฐเปตฺวา "ตาต ปจฺฉิมเคเห สุวณฺณปพฺพตโต สุวณฺณปิณฺฑํ อุทฺธรา"ติ อาห.

ตระกูลเศรษฐีแล้วหรือ" เรียนว่า "นายท่านจะมีอะไร เศรษฐีโชติกะ ในกรุงราชคฤห์ ก็มีสมบัติชื่อเห็นปานนี้". บอกถึงสมบัติในเรือนทั้งหมด แล้วแจ้งเรื่องนั้น. เศรษฐีฟังคำพวกบุรุษเหล่านั้นแล้ว ดีใจ คิดว่า "คราวนี้เราจักได้บวช" ไปสำนักพระราชากราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ประสงค์จะบวช". พระราชาตรัสว่า "ดีละ มหาเศรษฐี บวชเถิด". เศรษฐีนั้นกลับไปเรือน ให้เรียกบุตรทั้งหลายมา วางจอบด้ามทองคำ ตัวจอบเป็นเพชร บนมือบุตรชายคนโต กล่าวว่า "พ่อ เจ้าจงขุดลิ่มทองจากภูเขาทองหลังเรือนเถิด".

โส กุทฺทาลํ อาทาย คนฺตฺวา สุวณฺณปพฺพตํ ปหริ. ปิฏฺฐิปาสาเณ ปหตกาโล วิย อโหสิ. ตสฺส หตฺถโต กุทฺทาลํ คเหตฺวา มชฺฌิมปุตฺตสฺส หตฺเถ ทตฺวา ปหิณิ. ตสฺสปิ สุวณฺณปพฺพตํ ปหรนฺตสฺส ปิฏฺฐิปาสาเณ ปหตกาโล วิย อโหสิ. อถ นํ

ลูกชายคนโตนั้น ถือจอบไปสับภูเขาทอง. เวลาเขาสับเป็นเหมือนเวลาสับหินดาดฉะนั้น. เศรษฐีรับจอบจากมือลูกชายคนโตนั้น วางบนมือลูกชายคนกลางส่งไป. แม้เมื่อเขาสับภูเขาทองนั้น เวลาเขาสับเป็นเหมือนเวลาสับหินดาด ฉะนั้น. คราวนั้น เศรษฐีให้จอบนั้นในมือลูกชาย

กนิฏฐปุตฺตสฺส หตฺเถ ทตฺวา ปหิณิ. ตสฺส ตำ คเหตฺวา ปหรนฺตสฺส โกฏฺเฏตฺวา ราสิกตาย มตฺติกาย ปหตกาโล วิย อโหสิ.

คนเล็ก ส่งไป. เมื่อเขารับจอบนั้นไปฟัน เวลาเขาฟัน เป็นเหมือนสับดินเหนียวที่เขาทุบทำให้เป็นกองไว้ ฉะนั้น.

อถ นำ เสฏฺฐี "เอหิ ตาต, อลำ เอตฺตเกนา"ติ วตฺวา อิตเร เทฺว เชฏฺฐภาติเก ปกฺโกสาเปตฺวา "อยำ สุวณฺณปพฺพโต น ตุมฺหากำ, มยฺหญฺจ กนิฏฺฐสฺส จ นิพฺพตฺโต, อิมินา สทฺธึ เอกโต หุตฺวา ปริภุญฺชถา"ติ อาห. "กสฺมา ปน โส เตสเมว นิพฺพตฺตติ กสฺมา จ ชฏิโล ชาตกาเล อุทเก ปาโต"ติ. อตฺตโน กตกมฺเมเนว.

ครานั้น เศรษฐีกล่าวกับลูกชายคนเล็กนั้นว่า "มาเถิด พ่อ ทรัพย์เท่านี้ก็พอแล้ว" ให้เรียกพี่ชาย ๒ คนมาบอกว่า "ภูเขาทองนี้ มิได้เกิดเพื่อพวกเจ้า แต่เกิดสำหรับพ่อและลูกชายคนเล็กเท่านั้น พวกเจ้าจงใช้สอยร่วมกับน้องชายนี้เถิด". ถามว่า "เหตุไรภูเขาทองนั้น จึงเกิดเพื่อบิดาและลูกชายคนเล็กเหล่านั้นเท่านั้น และเหตุไรเวลาเกิด ชฏิลเศรษฐีจึงถูกโยนลงน้ำ". แก้ว่า เพราะตนทำกรรมไว้.

กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส หิ เจติเย กยิรมาเน เอโก ขีณาสโว เจติยฏฺฐานำ คนฺตฺวา โอโลเกตฺวา "ตาตา กสฺมา เจติยสฺส อุตฺตเรน มุขำ น อุฏฺฐหตี"ติ ปุจฺฉิ. "สุวณฺณำ นปฺปโหตี"ติ อาหำสุ. "อหำ อนฺโตคามำ ปวิสิตฺวา สมาทเปสฺสามิ, ตุเมฺห อาทเรน กมฺมำ กโรถา"ติ. โส เอวำ วตฺวา นครำ ปวิสิตฺวา "อมฺมตาตา ตุมฺหากำ เจติยสฺส

ความพิสดารว่า เมื่อมหาชนกำลังสร้างพระเจดีย์ เพื่อพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พระขีณาสพองค์หนึ่งไปเจติยสถาน แลดู ถามว่า "พ่อทั้งหลาย เหตุไรมุขเจดีย์ทางทิศอุดร ยังไม่ก่อขึ้น". มหาชนเรียนว่า "ทองไม่พอ". พระขีณาสพกล่าวว่า "ฉันจักเข้าไปภายในบ้านชักชวน, พวกท่านทำกรรมโดยเอื้อเฟื้อเถิด". ท่านกล่าวอย่างนี้ ก็เข้าไปพระนคร

เอกสฺมึ มุเข สุวณฺณํ นปฺปโหติ, ชักชวนมหาชนว่า "พ่อแม่ทั้งหลาย
สุวณฺณํ ชานาถา"ติ มหาชนํ หน้ามุขพระเจดีย์ด้านหนึ่งของพวกท่าน
สมาทเปนฺโต สุวณฺณการกุลํ อคมาสิ. ทองไม่เพียงพอ, พวกท่านจงรู้ทองเถิด"
สุวณฺณกาโรปิ ตำขณเยว ภริยาย สทฺธึ ไปตระกูลช่างทอง. ขณะนั้นนั่นเอง แม้
กลหำ กโรนฺโต นิสินฺโน โหติ. นายช่างทองกำลังนั่งทำการทะเลาะกับ
ภรรยา.

อถ นำ เถโร "เจติเย ตุเมฺหหิ คราวนั้น พระเถระกล่าวกับเขาว่า "หน้ามุข
คหิตมุขสฺส สุวณฺณำ นปฺปโหติ, ตำ พระเจดีย์ ที่พวกท่านรับไว้ทองยังไม่พอ,
ชานิตุำ วฏฺฏตี"ติ อาห. โส ภริยาย ท่านควรทราบทองนั้น". เพราะโกรธภริยา
โกเปน "ตว สตฺถารำ อุทเก ปกฺขิปิตฺวา เขาจึงกล่าวว่า "โยนพระศาสดาท่าน
คจฺฉา"ติ อาห. อถ นำ สา ลงน้ำไปเถิด". ลำดับนั้น ภรรยากล่าวกับ
"อติสาหสิกำ กมฺมำ เต กตำ, มม เขาว่า "ท่านทำกรรมสาหัสยิ่ง, ท่านโกรธ
กุทฺเธน เต อหเมว อกฺโกสิตพฺพา วา ดิฉัน ก็ควรดุด่า หรือเฆี่ยนตีดิฉันเท่านั้น,
ปหริตพฺพา วา, กสฺมา อตีตานาคต- เพราะเหตุอะไร ท่านจึงได้ทำเวรใน
ปจฺจุปฺปนฺเนสุ พุทฺเธสุ เวรมกาสี"ติ พระพุทธเจ้าที่เป็นอดีตอนาคตและปัจจุบัน".
อาห.

สุวณฺณกาโร ตาวเทว สำเวคปฺปตฺโต ทันใดนั้น ช่างทองถึงความสังเวช
หุตฺวา "ขมถ เม ภนฺเต"ติ วตฺวา กล่าวว่า "ท่านเจ้าข้า ยกโทษให้ผมเถิด"
เถรสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิ. "ตาต อหำ หมอบแทบเท้าพระเถระ. พระเถระ
ตยา น กิญฺจิ วุตฺโต, สตฺถารำ กล่าวว่า "โยม ท่านไม่ได้ว่าอะไรฉัน,
ขมาเปหี"ติ. "กินฺติ กตฺวา ขมาเปมิ จงขอโทษพระศาสดาเถิด". นายช่างทอง
ภนฺเต"ติ อาห. "สุวณฺณปุปฺผานำ ตโย ถามว่า "ท่านเจ้าข้า กระผมต้องทำ
กุมฺเภ กตฺวา อนฺโตธาตุนิธาเน อย่างไร จึงขอโทษพระศาสดาได้".

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปกฺขิปิตฺวา อลฺลวตฺโถ อลฺลเกโส หุตฺวา ขมาเปหิ ตาตา"ติ.

พระเถระกล่าวว่า "ท่านทำหม้อดอกไม้ทองคำ ๓ หม้อ บรรจุที่บรรจุพระธาตุไว้ภายใน นุ่งผ้าชุ่ม ทำผมชุ่ม ขอโทษพระศาสดาเถิด โยม".

โส "สาธุ ภนฺเต"ติ สุวณฺณปุปฺผานิ กโรนฺโต ตีสุ ปุตฺเตสุ เชฏฺฐปุตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "เอหิ, ตาต, อหํ สตฺถารํ เวรวจเนน อวจํ, ตสฺมา อิมานิ บุปฺผานิ กตฺวา ธาตุนิธาเน ปกฺขิปิตฺวา ขมาเปสฺสามิ, ตฺวมฺปิ โข สหาโย เม โหหี"ติ อาห. โส "น ตฺวํ มยา เวรวจนํ วทาปิโต, ตฺวเมว กโรหี"ติ กาตุ๋ น อิจฺฉิ. มชฺฌิมปุตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตเถวาห. โสปิ ตเถว วตฺวา น อิจฺฉิ.

เขารับว่า "ดีละ ขอรับ" เมื่อจะทำดอกไม้ทองคำ ให้เรียกบรรดาบุตร ๓ คน เฉพาะบุตรชายคนโตมากล่าวว่า "มานี่แน่ะพ่อ, พ่อ พูดคำผูกเวรกับพระศาสดา, เหตุนั้น จึงจักทำดอกไม้เหล่านี้ บรรจุในที่บรรจุพระธาตุ ขอโทษ, แม้เจ้าแลเป็นเพื่อนพ่อเถิด". ลูกชายคนโตนั้นบอกว่า "ฉันมิได้ใช้ให้พ่อพูดคำผูกเวร, พ่อเท่านั้น จงทำเถิด" ไม่ต้องการจะทำ. ช่างทองให้เรียกลูกชายคนกลางมา พูดเช่นนั้นเหมือนกัน. เขาก็กล่าวเช่นนั้นไม่ต้องการ.

กนิฏฺฐํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาห. โส "ปิตุ อุปฺปนฺนกิจฺจํ นาม ปุตฺตสฺส ภาโร"ติ ปิตุ สหาโย หุตฺวา ปุปฺผานิ อกาสิ. สุวณฺณกาโร วิทตฺถิปมาณานํ ปุปฺผานํ ตโย กุมฺเภ นิฏฺฐาเปตฺวา ธาตุนิธาเน ปกฺขิปิตฺวา อลฺลวตฺโถ อลฺลเกโส สตฺถารํ ขมาเปสิ. อิติ โส สตฺตกฺขตฺตุ๋

ช่างทอง เลยให้เรียกลูกชายคนเล็กมากล่าวเช่นเดิม. ลูกชายคนเล็กนั้นคิดว่า "ชื่อว่ากิจเกิดขึ้นแก่บิดา เป็นภาระของบุตร" จึงเป็นเพื่อนบิดา ทำดอกไม้ทั้งหลาย. ช่างทอง ทำหม้อดอกไม้ขนาดหนึ่งคืบ เสร็จ ๓ หม้อ บรรจุที่บรรจุพระธาตุไว้ นุ่งผ้าชุ่ม ทำผมเปียก ขอโทษ

ชาตกาเล ปาตนฺ ลภิ. อยํ ปนสฺส โกฏิยํ ฐิโต อตฺตภาโว อิทานิปิ ตสฺเสว นิสฺสนฺเทน อุทเก ปาติโต.

พระศาสดา. เวลาเกิดเขาได้การถูกโยนลงน้ำถึง ๗ ครั้ง ด้วยประการฉะนี้. ก็อัตภาพของเขานี้ ตั้งอยู่แล้วในที่สุดแม้บัดนี้ ก็ถูกโยนลงในน้ำ เพราะผลแห่งกรรมนั้นนั่นเอง.

เย ปนสฺส เทฺว ปุตฺตา สุวณฺณปุปฺผานิ กรณกาเล สหายา ภวิตุ ํ น อิจฺฉึสุ เตสํ เตน การเณน สุวณฺณปพฺพโต น นิพฺพตฺติ. กนิฏฺฐปุตฺตสฺส จ ชฏิลสฺส จ เอกโต กตภาเวน นิพฺพตฺติ. อิติ โส ปุตฺเต อนุสาสิตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา กติปาเหเนว อรหตฺตํ ปาปุณิ. สตฺถา อปเรน สมเยน ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ ปิณฺฑาย จรนฺโต ตสฺส ปุตฺตานํ เคหทฺวารํ อคมาสิ. เต พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อฑฺฒมาสํ ภิกฺขาหารํ อทํสุ.

เหตุนั้น ภูเขาทองจึงไม่เกิดสำหรับบุตรทั้ง ๒ ของเขา ซึ่งไม่ปรารถนาเป็นเพื่อนเวลาทำดอกไม้ทอง แต่เกิดสำหรับบุตรคนเล็กและชฏิล เพราะทำร่วมกัน. เศรษฐีนั้นสั่งสอนบุตรแล้ว บวชสำนักพระศาสดา ๒-๓ วันเท่านั้น ก็บรรลุพระอรหัตด้วยประการฉะนี้. สมัยอื่นพระศาสดาเสด็จบิณฑบาตพร้อมภิกษุ ๕๐๐ รูป เสด็จถึงประตูเรือนบุตรชายเศรษฐีนั้น. บุตรเหล่านั้น ถวายภิกษาหารแด่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอดกึ่งเดือน.

ภิกฺขูปิ ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุ ‘‘อชฺชาปิ เต อาวุโส ชฏิล อสีติหตฺเถ สุวณฺณปพฺพเต จ ปุตฺเตสุ จ ตณฺหา อตฺถี’’ติ. ‘‘น เม อาวุโส เอเตสุ ตณฺหา วา มาโน วา อตฺถี’’ติ. เต ‘‘อยํ ชฏิลตฺเถโร อภูตํ

แม้พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า “ท่านชฏิละ ถึงวันนี้ ท่านยังมีความทะยานอยากในภูเขาทองคำสูง ๘๐ ศอก และบุตรชายทั้งหลาย หรือเปล่า”. พระชฏิละตอบว่า “ผู้มีอายุ ผมไม่มีทั้งความทะยานอยาก ทั้งการยึดถือ ใน

วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ วทึสุ. ภูเขาทองและบุตรเหล่านั้น". พวกภิกษุ
สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา "น ภิกฺขเว กล่าวว่า "พระชฎิลละนี้ พูดคำไม่จริง
มม ปุตฺตสฺส เตสุ ตณฺหา วา มาโน พยากรณ์พระอรหัตผล". พระศาสดา
วา อตฺถี"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต สดับคำภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า "ภิกษุ
อิมํ คาถมาห ทั้งหลาย บุตรเราไม่มีความทะยานอยาก
ทั้งไม่ยึดถือในภูเขาทองและเหล่าบุตรชาย"
เมื่อทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๖."โยธ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช
ตณฺหาภวปริกฺขีณํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๑๖. "เราเรียก ผู้ที่ละตัณหาในโลกนี้ได้
ผู้ไม่มีเรือน เว้นเสียได้ สิ้นตัณหา
และภพ ว่าเป็นพราหมณ์".

ตสฺสตฺโถ โย อิธ โลเก ฉทฺวาริกตณฺหํ ชหิตฺวา ฆราวาเสน อนตฺถิโก อนาคาโร หุตฺวา ปริพฺพชติ, ตณฺหาย เจว ภวสฺส จ ปริกฺขีณตฺตา ตณฺหาภวปริกฺขีณํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

พึงทราบเนื้อความพระคาถานั้นว่า เราเรียกผู้ที่ละตัณหาเป็นไปทางทวาร ๖ ในโลกนี้ ไม่ต้องการครองเรือน ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีเรือน เว้นเสียได้, สิ้นตัณหาและภพ เหตุหมดสิ้นทั้งตัณหาทั้งภพว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสุ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น.

ชฏิลตฺเถรวตฺถุ เตตฺตึสติมํ.

เรื่องพระชฎิลเถระ เรื่องที่ ๓๓ จบ.

๓๔. โชติกตฺเถรวตฺถุ

๔๑๖. โยธ ตณฺหำ ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช
ตณฺหาภวปริกฺขีณำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

๓๔. เรื่องพระโชติกเถระ

๔๑๖. เราเรียก ผู้ที่ละตัณหาในโลกนี้ได้
ผู้ไม่มีเรือน เว้นเสียได้ สิ้นตัณหา
และภพ ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๔. โชติกตฺเถรวตฺถุ

โยธ ตณฺหนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต โชติกตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

อชาตสตฺตุกุมาโรปิ เทวทตฺเตน สทฺธึ เอกโต หุตฺวา ปิตรํ ฆาเตตฺวา รชฺเช ปติฏฺฐิโต "โชติกสฺส มหาปาสาทํ คณฺหิสฺสามี"ติ ยุทฺธสชฺโช นิกฺขมิตฺวา มณิปาการเร สปริวารสฺส อตฺตโน ฉายํ ทิสฺวา "คหปติโก ยุทฺธสชฺโช หุตฺวา พลํ อาทาย นิกฺขนฺโต"ติ สลฺลกฺเขตฺวา อุปคนฺตุํ น วิสหิ. เสฏฺฐีปิ ตํทิวสํ อุโปสถิโก หุตฺวา ปาโต ว ภุตฺตปาตราโส วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺโต นิสินฺโน โหติ. ปจฺจุทฺวารโกฏฺฐเก อารกฺขํ คเหตฺวา ฐิโต ปน ยมโมลี ยกฺโข ตํ ทิสฺวา "กหํ คจฺฉสี"ติ สปริวารํ วิทฺธํเสตฺวา ทิสาวิทิสาสุ อนุพนฺธิ. ราชา วิหารเมว อคมาสิ.

อถ นํ เสฏฺฐี ทิสฺวา ว "กึ เทวา"ติ วตฺวา อุฏฺฐายาสนา อฏฺฐาสิ.

๓๔. เรื่องพระโชติกเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภพระโชติกเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใดละตัณหาในโลกนี้** เป็นต้น.

ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูกุมาร สมคบพระเทวทัตปลงพระชนม์พระราชบิดา ดำรงในราชสมบัติ ทรงดำริว่า "เราจักยึดมหาปราสาทโชติกเศรษฐี" จึงเตรียมการรบ เสด็จไป พอทอดพระเนตรเห็นพระฉายาพระองค์พร้อมบริวาร ที่กำแพงแก้ว เข้าพระทัยว่า "คฤหบดีเตรียมรบคุมกำลังพลออกมาแล้ว" ไม่สามารถเสด็จเข้าไปได้. วันนั้น ฝ่ายเศรษฐีรักษาอุโบสถ บริโภคอาหารเช้า เวลาเช้าตรู่ไปวิหาร นั่งฟังธรรมสำนักพระศาสดา. ส่วนยักษ์ยมโมลี ยืนรักษาซุ้มประตูที่ ๑ อยู่ เห็นพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น จึงถามว่า "ท่านจะไปไหน" ไล่ติดตามกำจัดพระเจ้าอชาตศัตรูพร้อมทั้งบริวารไปทุกทิศ. พระราชาได้เสด็จไปวิหารเช่นกัน.

ครานั้น เศรษฐีพอเห็นท้าวเธอจึงทูลว่า "มีเรื่องอะไร พระเจ้าข้า" ลุกจาก

"คหปติ กึ ตฺวํ ตว ปุริเส 'มยา สทฺธึ ยุชฺฌถา'ติ อาณาเปตฺวา อิธาคมฺม ธมฺมํ สุณนฺโต วิย นิสินฺโน"ติ. "กึ ปน เทโว มม เคหํ คณฺหิตุํ คโต"ติ. "อาม คโตมฺหี"ติ. "มม อนิจฺฉาย มม เคหํ คณฺหิตุํ ราชสหสฺสมฺปิ น สกฺโกติ เทวา"ติ. "กึ ปน ตฺวํ ราชา ภวิสฺสสี"ติ กุชฺฌิ. "นาหํ ราชา, มม สนฺตกํ ปน ทสิกสุตฺตมฺปิ มม อนิจฺฉาย ราชูหิ วา โจเรหิ วา คเหตุํ น สกฺกา"ติ. "กึ ปนาหํ ตว รุจิยา คณฺหิสฺสามี"ติ. "เตนหิ เทว อิมา เม ทสสุ องฺคุลีสุ วีสติมุทฺทิกา, อิมาหํ ตุมฺหากํ น เทมิ, สเจ สกฺโกถ, คณฺหถา"ติ.

ปัน ยืนอยู่. พระราชาตรัสถามว่า "คฤหบดี ท่านบังคับบุรุษของท่านว่า 'จงรบกับเรา' แล้วมาที่นี้ ทำเหมือนนั่งฟังธรรมหรือ". เศรษฐีทูลถามว่า "สมมติเทพ เสด็จไปยึดเรือน ข้าพระองค์หรือ". พระราชาตรัสว่า "ใช่ เราไป". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ เพราะข้าพระองค์ไม่ปรารถนา พระราชาถึง ๑,๐๐๐ พระองค์ ก็ไม่อาจยึดเรือนของข้าพระองค์ได้". ท้าวเธอทรงกริ้วว่า "ท่านจักเป็นพระราชาหรือ". เศรษฐีกราบทูลว่า "ไม่เป็นพระราชา พระเจ้าข้า แต่เพราะข้าพระองค์ไม่ปรารถนา พระราชาหรือโจร ก็ไม่อาจถือเอาเพียงเส้นด้ายที่ชายผ้า อันเป็นของมีอยู่ของข้าพระองค์ได้". พระราชาตรัสว่า "ฉันจักถือตามความพอใจท่านได้อย่างไร". เศรษฐีกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ถ้าเช่นนั้น แหวน ๒๐ วง ที่นิ้วทั้ง ๑๐ นิ้วของข้าพระองค์ มีอยู่, แต่ข้าพระองค์ไม่ถวายแหวนเหล่านี้แด่พระองค์, ถ้าพระองค์ทรงสามารถ, ก็ทรงถือเอาเถิด".

โส ปน ราชา ภูมิยํ อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อุลฺลงฺฆนฺโต อฏฺฐารสหตฺถํ ฐานํ อภิรุหติ ฉตฺวา อุลฺลงฺฆนฺโต อสีติหตฺถํ ฐานํ อภิรุหติ. เอวํ มหาพโล สมาโนปิ อิโต จิโต จ ปริวตฺตนฺโต เอกํ มุทฺทิกัปิ กฑฺฒิตุํ นาสกฺขิ. อถ นํ เสฏฺฐี "สาฏกํ ปตฺถร เทวา"ติ วตฺวา องฺคุลิโย อุชุกํ อกาสิ. วีสติ มุทฺทิกา นิกฺขมึสุ.

ก็ พระราชานั้น ประทับนั่งกระโหย่งบนพื้น เมื่อทรงกระโดด ก็กระโดดถึง ๑๘ ศอก ประทับยืน กระโดดก็ทรงกระโดดได้ถึง ๘๐ ศอก. พระราชาถึงมีกำลังมากเช่นนี้ กระโดดไปข้างโน้นข้างนี้ ก็ไม่สามารถถอดแม้แหวนสักวงได้. ครานั้น เศรษฐีกราบทูลท้าวเธอว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ทรงลาดผ้าสาฎกเถิด" ได้ทำนิ้วให้ตรง. แหวนทั้ง ๒๐ วง หลุดออกแล้ว.

อถ นํ เสฏฺฐี "เอวํ เทว มม สนฺตกํ มม อนิจฺฉาย น สกฺกา คณฺหิตุนฺ"ติ วตฺวา รญฺโญ กิริยาย อุปฺปนฺนสํเวโค "ปพฺพชิตุํ เม อนุชานาถ เทวา"ติ อาห. โส "อิมสฺมึ ปพฺพชิเต สุขํ ปาสาทํ คณฺหิสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา เอกวจเนเนว "ตฺวํ ปพฺพชาหี"ติ อาห. โส สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา นจิรสฺเสว อรหตฺตํ ปตฺวา โชติกตฺเถโร นาม อโหสิ.

ลำดับนั้น เศรษฐีกราบทูลท้าวเธอว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ใครๆ ก็ไม่อาจถือเอาทรัพย์สมบัติ อันเป็นของข้าพระองค์ เพราะข้าพระองค์ไม่ปรารถนา" เกิดความสลดใจพระกิริยาของพระราชา จึงกราบทูลว่า "อนุญาตให้ข้าพระองค์บวชเถิด สมมติเทพ". ท้าวเธอทรงดำริว่า "เมื่อเศรษฐีนี้บวช เราก็ยึดปราสาทได้สะดวก" จึงตรัสว่า "ท่านจงบวชเถิด" ด้วยคำเดียวเท่านั้น. เศรษฐีนั้นบวชในสำนักพระศาสดา ไม่นาน บรรลุพระอรหัต มีชื่อว่า พระโชติกเถระ.

ตสฺส อรหตฺตปตฺตกฺขเณเยว สพฺพาปิ สา สมฺปตฺติ อนฺตรธายิ. ตมฺปิสฺส สตุลกายํ นาม ภริยํ เทวตา อุตฺตรกุรุเมว นยึสุ.

ในขณะท่านบรรลุพระอรหัตนั่นแล สมบัตินั้น ก็อันตรธานไปทั้งหมด. พวกเทพดาก็นำภรรยาเศรษฐีชื่อสตุลกายะไปอุตตรกุรุทวีป.

อเถกทิวสํ ภิกฺขู นํ อามนฺเตตฺวา "อาวุโส โชติก ตสฺมึ ปน เต ปาสาเท วา อิตฺถิยา วา ตณฺหา อตฺถี"ติ ปุจฺฉิตฺวา "นตฺถาวุโส"ติ วุตฺเต, สตฺถุ อาโรเจสุ "อยํ ภนฺเต อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ. สตฺถา "นตฺเถว ภิกฺขเว มม ปุตฺตสฺส ตสฺมึ ตณฺหา"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุเรียกโชติกเถระนั้นมา ถามว่า "ท่านโชติกะก็ท่านยังมีความทะยานอยากในปราสาทหรือหญิงนั้น อยู่หรือเปล่า" เมื่อท่านบอกว่า "ไม่มี ผู้มีอายุ" จึงกราบทูลพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า พระโชติกะนี้กล่าวคำไม่จริง พยากรณ์พระอรหัตผล". พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรเราไม่มีความทะยานอยาก ในปราสาทหรือหญิงนั้นเลย" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๖."โยธ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช
ตณฺหาภวปริกฺขีณํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๑๖. "เราเรียก ผู้ที่ละตัณหาในโลกนี้ได้
ผู้ไม่มีเรือน เว้นเสียได้ สิ้นตัณหา
และภพ ว่าเป็นพราหมณ์".

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้นดังนี้แล.

โชติกตฺเถรวตฺถุ จตุตฺตึสติมํ.

เรื่องพระโชติกเถระ เรื่องที่ ๓๔ จบ.

๓๕. ปฐมนฏปุพฺพกวตฺถุ

๔๑๗. หิตฺวา มานุสกํ โยคํ
ทิพฺพํ โยคํ อุปจฺจคา
สพฺพโยควิสํยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๓๕. เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อน รูปที่ ๑

๔๑๗. เราเรียกบุคคล ผู้ละกิเลสเครื่องประกอบ อันเป็นของมนุษย์ ล่วงกิเลสเครื่องประกอบ อันเป็นทิพย์ พรากกิเลสเครื่องประกอบทั้งปวงได้ ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๕. ปฐมนฏปุพฺพกวตฺถุ

หิตฺวาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ นฏปุพฺพกํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เอกํ นฏกีฬํ กีฬมาโน วิจรนฺโต สตฺถุ ธมฺมกถํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. ตสฺมึ พุทฺธปฺปมุเขน ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปิณฺฑาย ปวิสนฺเต ภิกฺขู เอกํ นฏปุตฺตํ กีฬนฺตํ ทิสฺวา ตํ ปุจฺฉึสุ อาวุโส เอสตฺยา กีฬิตกีฬิตํ กีฬติ, อตฺถิ นุ โข เต เอตฺถ สิเนโห"ติ ปุจฺฉิตฺวา "นตฺถี"ติ วุตฺเต, "อยํ ภนฺเต อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ อาหํสุ. สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา "ภิกฺขเว มม ปุตฺโต สพฺพโยเค อติกฺกนฺโต"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๓๕. เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อน รูปที่ ๑

พระศาสดาประทับ ณ เวฬุวัน ทรงปรารภภิกษุเคยเป็นนักฟ้อนรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ละแล้ว** เป็นต้น.

ทราบว่า นักฟ้อนนั้น เที่ยวเล่นกีฬาฟ้อนรำชนิดหนึ่ง ฟังธรรมกถาพระศาสดา บวชแล้ว บรรลุอรหัตผล. เมื่อท่านพร้อมภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข กำลังเข้าไปบิณฑบาต พวกภิกษุเห็นบุตรนักฟ้อนคนหนึ่ง กำลังเล่น จึงถามท่านว่า "ผู้มีอายุ บุตรนักฟ้อนนั้นเล่นกีฬา ที่ท่านเล่นแล้วๆ ท่านยังมีความเยื่อใยในกีฬาชนิดนี้อยู่หรือหนอ" เมื่อท่านตอบว่า "ไม่มี" จึงพูดกันว่า "ท่านผู้เจริญ ภิกษุนี้กล่าวเท็จ พยากรณ์พระอรหัตผล". พระศาสดาทรงสดับคำภิกษุเหล่านั้น ได้ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรเราก้าวล่วงกิเลสเครื่องประกอบทั้งปวงได้" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๗."หิตฺวา มานุสกํ โยคํ
ทิพฺพํ โยคํ อุปจฺจคา

๔๑๗. "เราเรียกบุคคล ผู้ละกิเลสเครื่องประกอบ อันเป็นของมนุษย์ ล่วง

สพฺพโยควิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

กิเลสเครื่องประกอบ อันเป็นทิพย์ พรากกิเลสเครื่องประกอบทั้งปวง ได้ ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **มานุสกํ โยคนฺ**ติ มานุสกํ อายุญฺเจว ปญฺจกามคุเณ จ. ทิพฺพโยเคปิ เอเสว นโย. **อุปจฺจคา**ติ โย มานุสกํ โยคํ หิตฺวา ทิพฺพโยคํ อติกฺกนฺโต, ตํ สพฺเพหิ จตูหิปิ โยเคหิ วิสํยุตฺตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **กิเลสเครื่องประกอบของมนุษย์** ความว่า อายุและกามคุณ ๕ ของมนุษย์. แม้ในกิเลสเครื่องประกอบทิพย์ ก็นัยนี้. คำว่า **ก้าวล่วง** เป็นต้น ความว่า เราเรียกผู้ที่ละกิเลส เครื่องประกอบของมนุษย์ ก้าวล่วงกิเลสเครื่องประกอบเป็นทิพย์ได้ พรากกิเลสเครื่องประกอบแม้ ๔ อย่าง ทั้งปวง ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

ปฐมนฏปุพฺพกวตฺถุ ปญฺจตึสติมํ.

เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อน รูปที่ ๑ เรื่องที่ ๓๕ จบ.

๓๖. ทุติยนฏปุพฺพกวตฺถุ

๔๑๘. หิตฺวา รติญฺจ อรติญฺจ
สีติภูตํ นิรูปธึ
สพฺพโลกาภิภุ วีรํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๓๖. เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อน รูปที่ ๒

๔๑๘. เราเรียกคนที่ละความยินดี และความไม่ยินดี ผู้เย็น ไม่มีอุปธิ ครอบงำโลกทั้งปวง ผู้แกล้วกล้า ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๖. ทุติยนฏปุพฺพกวตฺถุ

หิตฺวา รติญฺจาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ นฏปุพฺพกเยว อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ ปุริมสทิสเมว. อิธ ปน สตฺถา "ภิกฺขเว มม ปุตฺโต รติญฺจ อรติญฺจ ปหาย จิโต"ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๔๑๘."หิตฺวา รติญฺจ อรติญฺจ
สีติภูตํ นิรูปธึ
สพฺพโลกาภิภุ วีรํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

ตตฺถ **รตินฺติ** ปญฺจกามคุณรตึ. **อรตินฺ**ติ อรญฺญวาเสน อุกฺกณฺฐิตํ. **สีติภูตนฺ**ติ นิพฺพุตํ. **นิรุปธินฺ**ติ นิรุปกิเลสํ. **วีรนฺ**ติ ตํ เอวรูปึ สพฺพขนฺธโลกํ อภิภวิตฺวา ฐิตํ วิริยวนฺตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

๓๖. เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อน รูปที่ ๒

พระศาสดาประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภภิกษุเคยเป็นนักฟ้อนรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ละความยินดี** เป็นต้น. เรื่องเหมือนกับเรื่องก่อน. แต่เรื่องนี้พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรเราละทั้งความยินดี ทั้งความไม่ยินดี ดำรงอยู่" ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๑๘. "เราเรียกคนที่ละความยินดี และ
ความไม่ยินดี ผู้เย็น ไม่มีอุปธิ
ครอบงำโลกทั้งปวง ผู้แกล้วกล้า
ว่าเป็นพราหมณ์".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความ**ยินดี** ได้แก่ ความยินดีกามคุณ ๕. คำว่า **ความไม่ยินดี** คือ เบื่อหน่ายในการอยู่ป่า. คำว่า **ผู้เย็น** ได้แก่ ผู้ดับแล้ว. คำว่า **ไม่มีอุปธิ** คือ ไร้อุปกิเลส. คำว่า **ผู้แกล้วกล้า** ความว่า เราเรียกบุคคลผู้ครอบงำขันธโลกทั้งหมดได้ ดำรงอยู่ มีความเพียรนั้น คือ เห็นปานนั้นว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

ทุติยนฏปุพฺพกวตฺถุ ฉตฺตึสติมึ.

เรื่องภิกษุเคยเป็นนักฟ้อน รูปที่ ๒ เรื่องที่ ๓๖ จบ.

มจร-ฉ.๑๗-๓๐-๒๕๕๐

๓๗. วงฺคีสตฺเถรวตฺถุ

๔๑๙. จุตึ โย เวทิ สตฺตานำ
อุปปตฺติญฺจ สพฺพโส
อสตฺตำ สุคตำ พุทฺธำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ

๔๒๐. ยสฺส คตึ น ชานนฺติ
เทวา คนฺธพฺพมานุสา
ขีณาสวำ อรหนฺตำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

๓๗. เรื่องพระวังคีสเถระ

๔๑๙. เราเรียกผู้รู้จุติและอุบัติของเหล่าสัตว์ทุกอย่าง ไม่ข้อง ไปดี รู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์

๔๒๐. เทพดาคนธรรพ์และมนุษย์ ไม่ทราบคติของบุคคลใด เราเรียกบุคคลนั้นผู้สิ้นอาสวะ ผู้ไกลจากกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๗. วงฺคีสตฺเถรวตฺถุ

จุตี โย เวทีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต วงฺคีสตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ราชคเห กิเรโก พฺราหฺมโณ วงฺคีโส นาม มตมนุสฺสานํ สีสํ อาโกเฏตฺวา "อิทํ นิรเย นิพฺพตฺตสฺส สีสํ, อิทํ ติรจฺฉานโยนิยํ, อิทํ เปตฺติวิสยโยนิยํ, อิทํ มนุสฺสโลเก, อิทํ เทวโลเก นิพฺพตฺตสฺส สีสนฺ"ติ ชานาติ. พฺราหฺมณา "สกฺกา อิมํ นิสฺสาย โลกํ วญฺจิตุนฺ"ติ จินฺเตตฺวา ตํ เทฺว รตฺตวตฺถานิ ปริทหาเปตฺวา อาทาย ชนปทํ จรนฺตา มนุสฺเส วทนฺติ "เอโส วงฺคีโส นาม พฺราหฺมโณ มตมนุสฺสานํ สีสํ อาโกเฏตฺวา นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ชานาติ, อตฺตโน ญาตกานํ นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปุจฺฉกา"ติ.

มนุสฺสา ยถาพลํ ทสปิ กหาปเณ วีสมฺปิ สตมฺปิ ทตฺวา ญาตกานํ นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปุจฺฉนฺติ. เต อนุปุพฺเพน สาวตฺถึ ปตฺวา เชตวนสฺส อวิทูเร นิวาสํ คณฺหึสุ. เต ภุตฺตปาตราสํ

๓๗. เรื่องพระวังคีสเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระวังคีสเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใดรู้จุติ** เป็นต้น.

ทราบว่า พราหมณ์ในกรุงราชคฤห์คนหนึ่ง ชื่อวังคีสะ เคาะศีรษะพวกมนุษย์ที่ตายแล้ว ทราบได้ว่า "นี้เป็นศีรษะคนเกิดในนรก, นี้ เป็นศีรษะคนเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน, นี้ เป็นศีรษะคนเกิดในเปรตวิสัย, นี้ เป็นศีรษะคนเกิด ณ มนุษยโลก, นี้ เป็นศีรษะคนเกิด ณ เทวโลก". พวกพราหมณ์คิดว่า "พวกเราอาศัยวังคีสะ สามารถหลอกลวงชาวโลกได้" ให้เขานุ่งห่มผ้าแดง ๒ ผืน พาเที่ยวไปชนบท กล่าวกับมนุษย์ว่า "พราหมณ์วังคีสะนั่น เคาะศีรษะมนุษย์ที่ตาย ก็รู้จักที่เกิด, พวกท่านจงถามสถานที่ที่ญาติของตนเกิดเถิด".

พวกมนุษย์ให้กหาปณะ ๑๐ บ้าง ๒๐ บ้าง ๑๐๐ บ้าง ตามกำลัง ถามถึงสถานที่ที่ญาติเกิด. พวกเขาถึงกรุงสาวัตถี ตามลำดับ ยึดเอาที่พักไม่ไกลพระเชตวัน. พวกเขาเห็นมหาชนบริโภคอาหารเช้าแล้ว

มหาชนำ คนฺธมาลาทิหตฺถำ ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺตำ ทิสฺวา "กหำ คจฺฉถา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "วิหารำ ธมฺมสฺสวนายา"ติ วุตฺเต, "ตตฺถ คนฺตฺวา กึ กริสฺสถ อมฺหากำ วงฺคีสพฺราหฺมณสทิโส นาม นตฺถิ, มตมนุสฺสานำ สีสำ อาโกเฏตฺวา นิพฺพตฺตฏฺฐานำ ชานาติ, ฌาตกานำ นิพฺพตฺตฏฺฐานำ ปุจฺฉถา"ติ อาหำสุ.

ถือของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น เดินไปฟังธรรมจึงถามว่า "พวกท่านไปไหนกัน" เมื่อมหาชนบอกว่า "ไปวัดฟังธรรม" กล่าวว่า "พวกท่านไปที่นั่นจักทำอะไรได้ ไม่มีคนที่ทัดเทียมวังคีสพราหมณ์ของพวกเรา เขาเคาะกะโหลกมนุษย์ที่ตาย ก็รู้ที่เกิด พวกท่านจงถามถึงสถานที่ ที่พวกญาติเกิดเถิด".

เต "วงฺคีโส กึ ชานาติ, อมฺหากำ สตฺถารา สทิโส นตฺถี"ติ วตฺวา อิตเรหิปิ "วงฺคีสสทิโส นตฺถี"ติ วุตฺเต, กถำ วฑฺเฒตฺวา "เอถ อิทานิ โว วงฺคีสสฺส อมฺหากำ วา สตฺถุ ชานนภาวำ ชานิสฺสามา"ติ เต อาทาย วิหารำ อคมำสุ.

พวกมนุษย์เหล่านั้น กล่าวว่า "วังคีสะจะรู้อะไร ไม่มีใครทัดเทียมพระศาสดาพวกเรา" เมื่อพราหมณ์แม้นอกนี้กล่าวว่า "ไม่มีใครทัดเทียมวังคีสะ" เถียงกันกล่าวว่า "มาเถิด บัดนี้ จะได้รู้เสียทีว่าวังคีสะของพวกท่าน หรือพระศาสดาของพวกเรา รู้" พาพวกพราหมณ์เหล่านั้นไปวิหาร.

สตฺถา เตสำ อาคมนภาวำ ญตฺวา "นิรเย ติรจฺฉานโยนิยำ มนุสฺสโลเก เทวโลเกติ จตูสุ ฐาเนสุ นิพฺพตฺตกานำ จตฺตาริ สีสานิ ขีณาสวสีสญฺจา"ติ ปญฺจ สีสานิ อาหราเปตฺวา ปฏิปาฏิยา ฐปาเปตฺวา อาคตกาเล วงฺคีสำ ปุจฺฉิ "ตฺวำ กิร สีสำ อาโกเฏตฺวา มตกานำ

พระศาสดาทรงทราบว่าพวกชนเหล่านั้นมา รับสั่งให้นำศีรษะมา ๕ ศีรษะ คือ "ศีรษะของสัตว์ที่เกิดในสถานที่ทั้ง ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน มนุษยโลก เทวโลก รวม ๔ ศีรษะ และศีรษะพระขีณาสพ" รับสั่งให้วางเรียงเป็นลำดับ เวลาวังคีสะมา ตรัสถามวังคีสะว่า "ทราบว่า ท่าน

นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ชานาสี"ติ. "อาม ชานามี"ติ. "อิทํ กสฺส สีสนฺ"ติ. โส ตํ อาโกเฏตฺวา "นิรเย นิพฺพตฺตสฺสา"ติ อาห. อถสฺส สตฺถา "สาธู"ติ สาธุการํ ทตฺวา อิตรานิปิ ตีณิ สีสานิ ปุจฺฉิตฺวา เตน อวิรชฺชิตฺวา วุตฺตวุตฺตกฺขเณ ตเถว สาธุการํ ทตฺวา ปญฺจมํ สีสํ ทสฺเสตฺวา "อิทํ กสฺสา"ติ ปุจฺฉิ. โส ตํ อาโกเฏตฺวา นิพฺพตฺตฏฺฐานํ น ชานาติ.

เคาะศีรษะรู้สถานที่เกิดของสัตว์ตายแล้วหรือ". วังคีสะกราบทูลว่า "รู้ พระเจ้าข้า". พระศาสดาตรัสถามว่า "นี้ ศีรษะใคร". เขาเคาะศีรษะนั้นแล้ว กราบทูลว่า "ศีรษะของสัตว์เกิดในนรก". ครานั้น พระศาสดาประทานสาธุการเขาว่า "ดีละ" ตรัสถามถึงอีก ๓ ศีรษะแม้นอกนี้ ขณะเขากราบทูลไม่ผิด ก็ประทานสาธุการเช่นนั้น แสดงศีรษะที่ ๕ ตรัสถามว่า "นี้ ศีรษะใคร". เขาเคาะศีรษะนั้น ไม่รู้ที่เกิด.

อถ นํ สตฺถา "กึ วงฺคีส น ชานาสี"ติ วตฺวา "อาม น ชานามี"ติ วุตฺเต, "อหํ ชานามี"ติ อาห.

ทีนั้น พระศาสดาตรัสกับเขาว่า "ไม่รู้หรือ วังคีสะ" เมื่อเขากราบทูลว่า "ไม่รู้ พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "เรารู้".

โส "เกน ชานาสี"ติ. "มนฺตพเลน ชานามี"ติ. อถ นํ วงฺคีโส ยาจิ "เทถ เม อิมํ มนฺตนฺ"ติ. "น สกฺกา อปพฺพชิตสฺส ทาตุนฺ"ติ. โส "อิมสฺมึ มนฺเต คหิเต, สกลชมฺพุทีเป อหํ เชฏฺฐโก ภวิสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา เต พฺราหฺมเณ "ตุเมฺห ตตฺเถว กติปาหํ วสถ, อหํ ปพฺพชิสฺสามี"ติ อุยฺโยเชตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปโท วงฺคีสตฺเถโร นาม อโหสิ.

วังคีสะทูลถามว่า "พระองค์ทรงทราบได้ด้วยอะไร". พระศาสดาตรัสว่า "ทราบด้วยกำลังมนต์". ครานั้น วังคีสะทูลวิงวอนพระองค์ว่า "ขอพระองค์ประทานมนต์นี้แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด". พระศาสดาตรัสว่า "เราไม่อาจให้แก่คนยังไม่ได้บวช". เขาคิดว่า "เมื่อเราเรียนมนต์นี้ก็จักประเสริฐ ในชมพูทวีปทั้งสิ้น" ส่งพราหมณ์เหล่านั้นไปว่า "พวกท่านอยู่ที่นี้ ๒-๓ วัน ฉันจักบวช" แล้วได้บรรพชา

อุปสมบทในสำนักพระศาสดา มีชื่อว่า วังคีสเถระ.

อถสฺส ทฺวตฺตึสาการกมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา "มนฺตสฺส ปริกมฺมํ สชฺฌายาหี"ติ อาห. โส ตํ สชฺฌายนฺโต อนฺตรนฺตรา พฺราหฺมเณหิ "คหิโต เต มนฺโต"ติ ปุจฺฉิยมาโน "อาคเมถ ตาว, คณฺหามี"ติ วตฺวา กติปาหสฺเสว อรหตฺตํ ปตฺวา ปุน พฺราหฺมเณหิ ปุฏฺโฐ "อภิพฺโพทานาหํ ว อาวุโส คนฺตุนฺ"ติ อาห.

ลำดับนั้น พระศาสดาประทานกัมมัฏฐาน มีอาการ ๓๒ เป็นอารมณ์แก่เขา ตรัสว่า "เธอจงสาธยายบริกรรมมนต์". พระวังคีสเถระนั้นสาธยายมนต์นั้นอยู่ ถูกพวกพราหมณ์ถามเป็นระยะๆ ว่า "ท่านเรียนมนต์ได้หรือยัง" จึงบอกว่า "รอก่อนเถิด ฉันกำลังเรียน" เพียง ๒-๓ วัน ก็บรรลุอรหัตผล ถูกพราหมณ์ถามอีก จึงกล่าวว่า "ท่านผู้มีอายุ บัดนี้ ฉันไม่ควรไป".

ตํ สุตฺวา ภิกฺขู "อยํ ภนฺเต อภูเตน อญฺญํ พฺยากโรตี"ติ สตฺถุ อาโรเจสุ. สตฺถา "มา ภิกฺขเว เอวํ อวจุตฺถ อิทานิ ภิกฺขเว มม ปุตฺโต จุติปฏิสนฺธิกุสโล ชาโต"ติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

พวกภิกษุได้ยินคำนั้น กราบทูลพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า พระวังคีสเถระนี้พยากรณ์พระอรหัตผลด้วยคำไม่เป็นจริง". พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่ากล่าวเช่นนี้ ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ บุตรเราฉลาดในการจุติและปฏิสนธิแล้ว" ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๔๑๙."จุตึ โย เวทิ สตฺตานํ
อุปปตฺติญฺจ สพฺพโส
อสตฺตํ สุคตํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ

๔๑๙. "เราเรียกผู้รู้จุติและอุบัติของเหล่าสัตว์ทุกอย่าง ไม่ข้อง ไปดี รู้แล้ว ว่าเป็นพราหมณ์

๔๒๐. ยสฺส คตึ น ชานนฺติ
เทวา คนฺธพฺพมานุสา
ขีณาสวํ อรหนฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๒๐. เทพดา คนธรรพ์และมนุษย์ ไม่ทราบคติของบุคคลใด เราเรียกบุคคลนั้นผู้สิ้นอาสวะ ผู้ไกลจากกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **โย เวทีติ** โย สตฺตานํ สพฺพากาเรน จุติญฺจ ปฏิสนฺธิญฺจ ปากฏํ กตฺวา ชานาติ, ตมหํ อลคฺคตาย อสตฺตํ ปฏิปตฺติยา สุฏฺฐุคตตฺตา สุคตํ จตุนฺนํ สจฺจานํ พุทฺธตาย พุทฺธํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้ใดรู้แล้ว** เป็นต้น ความว่า เราเรียกผู้ที่ทราบจุติและปฏิสนธิของเหล่าสัตว์ โดยอาการทั้งปวง แจ่มชัด ผู้ชื่อว่าไม่ข้อง เพราะไม่เกี่ยวข้อง ชื่อว่าไปดี เหตุไปดีโดยวิธีปฏิบัติ ชื่อว่ารู้แล้ว เพราะรู้สัจจะทั้ง ๔ ว่าเป็นพราหมณ์.

ยสฺสาติ ยสฺเสเต เทวาทโย คตึ น ชานนฺติ, ตมหํ อาสวานํ ขีณตาย ขีณาสวํ กิเลเสหิ อารกตฺตา อรหนฺตํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

คำว่า **ผู้ใด** เป็นต้น ความว่า เทพดาเป็นต้น ไม่ทราบภูมิที่ไปของบุคคลใด เราเรียกบุคคลนั้น ชื่อว่า ไร้อาสวะ เพราะสิ้นอาสวะทั้งหลาย ชื่อว่าไกลกิเลส เหตุห่างไกลกิเลส ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

วงฺคีสตฺเถรวตฺถุ สตฺตตึสติมํ.

เรื่องพระวังคีสเถระ เรื่องที่ ๓๗ จบ.

๓๘. ธมฺมทินฺนาเถรีวตฺถุ

๔๒๑. ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ
มชฺเฌ จ นตฺถิ กิญฺจนํ
อกิญฺจนํ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๓๘. เรื่องพระธรรมทินนาเถรี

๔๒๑. บุคคลใด ไม่มีความกังวลในกาล-
ก่อน ในภายหลัง และใน
ท่ามกลาง เราเรียกบุคคลนั้น
ผู้ไม่มีความกังวล ไม่ยึดมั่น
ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๘. ธมฺมทินฺนาเถรีวตฺถุ

ยสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ ตสฺสา คิหิกาเล สามิโก วิสาโข อุปาสโก สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา อนาคามิผลํ ปตฺวา จินฺเตสิ "มยา สพฺพํ สาปเตยฺยํ ธมฺมทินฺนํ ปฏิจฺฉาเปตุํ วฏฺฏตี"ติ. โส ตโต ปุพฺเพ อาคจฺฉนฺโต ธมฺมทินฺนํ วาตปาเนน โอโลเกนฺตึ ทิสฺวา สิตํ กโรติ. ตทิวสํ ปน วาตปาเน ฐิตํ อโนโลเกนฺโต ว อาคมิ. สา "กึ นุ โข อิทนฺ"ติ จินฺเตตฺวา "โหตุ, โภชนกาเล ชานิสฺสามี"ติ โภชนเวลาย ภตฺตํ อุปนาเมสิ. โส อญฺเญสุ ทิวเสสุ "เอหิ, เอกโต ภุญฺชามา"ติ วทติ. ตทิวสํ ปน ตุณฺหีภูโต ว ภุญฺชิ. สา "เกนจิเทว การเณน กุปิโต ภวิสฺสตี"ติ จินฺเตสิ.

๓๘. เรื่องพระธรรมทินนาเถรี

พระศาสดาประทับ ณ พระเวฬุวัน ทรงปรารภภิกษุณีชื่อธรรมทินนา ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้ใด** (ไม่มีความกังวล) เป็นต้น.

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง เวลานางเป็นคฤหัสถ์ วิสาขอุบาสกผู้เป็นสามีฟังธรรมสำนักพระศาสดา บรรลุอนาคามิผล คิดว่า "เราควรให้นางธรรมทินนารับสมบัติทั้งหมด". วันก่อนนั้นอุบาสกนั้น เมื่อมาเห็นนางธรรมทินนามองทางหน้าต่าง ทำการยิ้มแย้ม. แต่วันนั้น ไม่มองนางซึ่งยืนที่หน้าต่างมาแล้ว. นางคิดว่า "นี้เรื่องอะไรกันหนอ" คิดว่า "ช่างเถิด, เวลาบริโภคค่อยรู้" ในเวลาบริโภคจึงนำภัตเข้าไป. วันอื่นๆ อุบาสกนั้นพูด "มาเถิด มาบริโภคร่วมกัน". แต่วันนั้น นิ่งเฉยบริโภค. นางคิดว่า "สามีจักโกรธเพราะเหตุบางอย่างนั่นเอง".

อถ นं วิสาโข สุขนิสินฺนเวลาย ตं ปกฺโกสิตฺวา “ธมฺมทินฺเน อิมสฺมึ เคเห สพฺพं สาปเตยฺยं ปฏิจฺฉาหี”ติ อาห. สา “กุทฺธา นาม สาเปเตยฺยं น ปฏิจฺฉาเปนฺติ, กินฺนุ โข เอตนฺ”ติ จินฺเตตฺวา “ตุเมฺห ปน สามี”ติ อาห. “อหं อิโต ปฏฺฐาย น กิญฺจิ วิจาเรสฺสามี”ติ. “ตุเมฺหหิ ฉฑฺฑิตํ เขฬปิณฺฑํ โก ปฏิจฺฉิสฺสติ, เอวํ สนฺเต มม ปพฺพชฺชं อนุชานาถา”ติ. โส “สาธุ ภทฺเท”ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา มหนฺเตน สกฺกาเรน ตं ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ เนตฺวา ปพฺพาเชสิ. สา ลทฺธูปสมฺปทา ธมฺมทินฺนาเถรี นาม อโหสิ.

ครานั้น เวลานั่งตามสบาย วิสาขอุบาสกเรียกนางมา กล่าวกับนางว่า “ธรรมทินนา หล่อนรับทรัพย์มรดกทั้งหมด ในเรือนนี้เถิด”. นางคิดว่า “ธรรมดาคนโกรธไม่มอบทรัพย์สมบัติให้ นี่ เรื่องอะไรหนอ” จึงกล่าวว่า “ก็ท่านเล่า นาย”. อุบาสกกล่าวว่า “ตั้งแต่นี้ไป ฉันจะไม่จัดแจงอะไร ๆ”. นางธรรมทินนากล่าวว่า “ใครจักรับน้ำลายที่ท่านบ้วนทิ้ง, เมื่อเป็นเช่นนั้นอนุญาตให้ฉันบวชเถิด”.อุบาสกนั้นรับคำว่า “ดีละ นางผู้เจริญ” นำนางไปสำนักภิกษุณีพร้อมเครื่องสักการะมากมาย ให้บวชแล้ว. นางอุปสมบทแล้ว มีชื่อว่าธรรมทินนาเถรี.

สา วิเวกกามตาย ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ ชนปทํ คนฺตฺวา ตตฺถ วิหรนฺตี น จิรสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา “อิทานิ มं นิสฺสาย ญาติชนา ปุญฺญานิ กริสฺสนฺตี”ติ ปุนเทว ราชคหํ ปจฺจาคจฺฉิ. อุปาสโก ตสฺสา อาคตภาวํ สุตฺวา “เกน นุ โข การเณน อาคตา”ติ ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ คนฺตฺวา เถรึ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตं นิสินฺโน “อุกฺกณฺฐิตา นุ โขสิ อยฺเย’ติ วตฺตุं

เพราะมุ่งความสงัด นางจึงไปชนบทพร้อมพวกภิกษุณี อยู่ชนบทนั้นไม่นานเท่าไร ก็บรรลุพระอรหัตพร้อมปฏิสัมภิทา คิดว่า “บัดนี้ คนผู้เป็นญาติ อาศัยเราจักทำบุญ” จึงกลับคืนกรุงราชคฤห์อีก. อุบาสกทราบว่า พระเถรีนั้นมา คิดว่า “พระเถรีมา เพราะเหตุไรหนอ” ไปสำนักภิกษุณี ไหว้พระเถรี นั่ง ณ ที่เหมาะสม คิดว่า “การพูดว่า ‘แม่เจ้า กระสันหรือหนอ’ ไม่สมควร, เราจักถามปัญหา

อปฺปฏิรูปี, ปญฺหเมกํ นํ ปุจฺฉิสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา โสตาปตฺติมคฺเค ปญฺหํ ปุจฺฉิ. สา ตํ วิสฺสชฺเชหิ. อุปาสโก เตเนว อุปาเยน เสสมคฺเคสุปิ ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา อติกฺกมฺม ปญฺหสฺส ปุฏฺฐกาเล ตาย "อจฺจสรา โข อาวุโส วิสาขา"ติ วตฺวา "อากงฺขมาโน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อิมํ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยาสี"ติ วุตฺเต, เถรึ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตํ กถาสลฺลาปึ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิ.

พระเถรีนั้น สักข้อหนึ่ง" ถามปัญหาในโสดาปัตติมรรค. พระเถรีนั้นเฉลยปัญหาข้อนั้นได้. โดยอุบายนั่นแล อุบาสกจึงถามปัญหาแม้ในมรรคที่เหลือ ในเวลาอุบาสกถามปัญหาล่วง (วิสัยพระเถรี) เมื่อพระเถรีนั้น กล่าวว่า "วิสาขะผู้มีอายุ ท่านแล่นเลย(วิสัย)ไปแล้วแล" แล้วกล่าวว่า "เมื่อท่านจำนงหวังโปรดเข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลถามปัญหานี้เถิด" ไหว้พระเถรี ลุกจากอาสนะไปสำนักพระศาสดา กราบทูลการสนทนาปราศรัยนั้นทั้งหมด แด่พระผู้มีพระภาค.

สตฺถา "สุกถิตํ มม ธีตาย ธมฺมทินฺนาย, อหํ เจตํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโตเอวเมว วิสฺสชฺเชยฺยนฺ"ติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

พระศาสดาตรัสว่า "ธรรมทินนาธิดาเราพูดดีแล้ว ก็เราเมื่อจะแก้ปัญหานั้น ก็พึงแก้เช่นนั้นเหมือนกัน" เมื่อแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๒๑."ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ
มชฺเฌ จ นตฺถิ กิญฺจนํ
อกิญฺจนํ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ.

๔๒๑. "บุคคลใด ไม่มีความกังวลในกาลก่อน ในภายหลัง และในท่ามกลาง เราเรียกบุคคลนั้นผู้ไม่มีความกังวล ไม่ยึดมั่นว่าเป็นพราหมณ์".

ตตฺถ **ปุเรติ** อตีเตสุ ขนฺเธสุ. **ปจฺฉาติ** อนาคเตสุ ขนฺเธสุ. **มชฺเฌติ** ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ขนฺเธสุ. **นตฺถิ กิญฺจนนฺติ** ยสฺเสเตสุ ตีสุ ฐาเนสุ ตณฺหาคาหสงฺขาตํ กิญฺจนํ **นตฺถิ**, ตมหํ ราคกิญฺจนาทีหิ อกิญฺจนํ กสฺสจิ คหณสฺส อภาเวน อนาทานํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ในกาลก่อน** ได้แก่ ในขันธ์ที่เป็นอดีต. คำว่า **ในภายหลัง** ได้แก่ ในขันธ์ที่เป็นอนาคต. คำว่า **ในท่ามกลาง** ได้แก่ ในขันธ์ที่เป็นปัจจุบัน. คำว่า **ไม่มีความกังวล** เป็นต้น ความว่า ผู้ใดไม่มีความกังวล คือ ความยึดถือด้วยอำนาจตัณหาในฐานะ ๓ เหล่านั้น เราเรียกผู้นั้น ผู้ไม่มีความกังวล ด้วยกิเลสเครื่องกังวลคือราคะเป็นต้น ชื่อว่าไม่ยึดมั่น เพราะไม่ยึดถืออะไร ๆ ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

ธมฺมทินฺนาเถรีวตฺถุ อฏฺฐตึสติมํ.

เรื่องพระธรรมทินนาเถรี เรื่องที่ ๓๘

จบ.

๓๙. องฺคุลิมาลตฺเถรวตฺถุ

๔๒๒. อุสภํ ปวรํ วีรํ
มเหสึ วิชิตาวินํ
อเนชํ นหาตกํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๓๙. เรื่องพระองคุลิมาลเถระ

๔๒๒. เราเรียกคนผู้องอาจ ประเสริฐ
แกล้วกล้า แสวงหาคุณใหญ่ ชนะ
โดยวิเศษ ไม่หวั่นไหว ล้างแล้ว
ผู้รู้ ว่าเป็นพราหมณ์.

๓๙. องฺคุลิมาลตฺเถรวตฺถุ

อุสภนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต องฺคุลิมาลตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ. วตฺถุ “น เว กทริยา เทวโลกํ วชนฺตี”ติ คาถาวณฺณนาย วุตฺตเมว. วุตฺตญฺหิ ตตฺถ

ภิกฺขู องฺคุลิมาลํ ปุจฺฉึสุ “กินฺนุ โข อาวุโส ทุฏฺฐหตฺถึ ฉตฺตํ ธาเรตฺวา จิตฺตํ ทิสฺวา น ภายสี”ติ. “น ภายามิ อาวุโส”ติ. เต สตฺถารํ อาหํสุ “องฺคุลิมาโล ภนฺเต อภูเตน อญฺญํ พฺยากโรตี”ติ. สตฺถา “น ภิกฺขเว มม ปุตฺโต องฺคุลิมาโล ภายติ, ขีณาสวอุสภานญฺหิ อนฺตเร เชฏฺฐกอุสภา มม ปุตฺตสทิสา ภิกฺขู น ภายนฺตี”ติ วตฺวา พฺราหฺมณวคฺเค อิมํ คาถมาห

๔๒๒.“อุสภํ ปวรํ วีรํ
มเหสึ วิชิตาวินํ
อเนชํ นหาตกํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ”ติ.

๓๙. เรื่องพระองคุลิมาลเถระ

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพระองคุลิมาลเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ผู้องอาจ** เป็นต้น. ข้าพเจ้ากล่าวเรื่องไว้ในคาถาวรรณนาว่า **น เว กทริยา เทวโลกํ วชนฺติ**” เป็นต้น. ความจริง ข้าพเจ้ากล่าวไว้ ณ ที่นั้น ว่า

พวกภิกษุถามพระองคุลิมาลว่า “ผู้มีอายุ ท่านเห็นช้างดุร้ายยืนกั้นฉัตรอยู่ไม่กลัวหรือ”. พระองคุลิมาลตอบว่า “ไม่กลัว ผู้มีอายุ”. พวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลพระศาสดาว่า “พระเจ้าข้า พระองคุลิมาลพยากรณ์พระอรหัตด้วยคำเท็จ”. พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย องคุลิมาลบุตรเรา ไม่กลัว เพราะพวกภิกษุเช่นกับบุตรเรา องอาจที่สุดระหว่างพระขีณาสพผู้องอาจ ไม่กลัว” ตรัสพระคาถานี้ ในพราหมณวรรคว่า

๔๒๒.“เราเรียกคนผู้องอาจ ประเสริฐ แกล้วกล้า แสวงหาคุณใหญ่ ชนะโดยวิเศษ ไม่หวั่นไหว ล้างแล้ว ผู้รู้ ว่าเป็นพราหมณ์”.

ตสฺสตฺโถ อจฺฉมฺภิตตฺเถน อุสภสทิสตาย อุสภํ อุตฺตมตฺเถน ปวรํ วีริยสมฺปตฺติยา วีรํ มหนฺตานํ สีลกฺขนฺธาทีนํ เอสิตตฺตา มเหสึ ติณฺณํ มารานํ วิชิตตฺตา วิชิตาวินฺ นหาตกิเลสตาย นหาตกฺ จตุสจฺจพุทฺธตาย พุทฺธํ ตํ เอวรูปึ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

พระคาถานั้น มีใจความดังนี้ ความว่า เราเรียกคนนั้น คือ เห็น ปานนั้น ชื่อว่าผู้องอาจ เพราะเป็นดุจโคอุสภะ เพราะอรรถว่าไม่หวาดเสียว ชื่อว่าประเสริฐ เพราะอรรถว่าสูงสุด ชื่อว่าแกล้วกล้า เพราะถึงพร้อมด้วยความเพียร ชื่อว่าแสวงหาคุณใหญ่ เพราะแสวงหาคุณใหญ่ มีศีลขันธ์เป็นต้น ชื่อว่าชนะโดยวิเศษ เพราะชนะมารทั้ง ๓ ชื่อว่าล้างแล้ว เพราะล้างกิเลสได้ ชื่อว่าผู้รู้ เพราะรู้สัจจะทั้ง ๔ ว่า เป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

องฺคุลิมาลตฺเถรวตฺถุ เอกูนจตฺตาฬีสํ.

เรื่องพระองคุลิมาลเถระ เรื่องที่ ๓๙

จบ.

๔๐. เทวหิตพฺราหฺมณวตฺถุ

๔๒๓. ปุพฺเพ นิวาสํ โย เวทิ
สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต
อภิญฺญา โวสิโต มุนิ
สพฺพโวสิตโวสานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๔๐. เรื่องเทวหิตพราหมณ์

๔๒๓. เราเรียกคนผู้รู้ขันธ์ สำหรับอาศัย
ในกาลก่อน และเห็นสวรรค์และ
อบาย อนึ่ง ผู้ถึงความสิ้นชาติ
เสร็จกิจเพราะรู้ยิ่ง เป็นมุนี อยู่
จบพรหมจรรย์เสร็จสรรพแล้ว ว่า
เป็นพราหมณ์.

๔๐. เทวหิตพฺราหฺมณวตฺถุ

ปุพฺเพ นิวาสนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เทวหิต-พฺราหฺมณสฺส ปญฺหํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมิญฺหิ สมเย ภควา วาเตน อาพาธิโก หุตฺวา อุปวานเถรํ อุโณฺหทกตฺถาย เทวหิตพฺราหฺมณสฺส สนฺติกํ ปหิณิ. โส คนฺตฺวา สตฺถุ อาพาธิกภาวํ อาจิกฺขิตฺวา อุโณฺหทกํ ยาจิ. ตํ สุตฺวา พฺราหฺมโณ ตุฏฺฐมานโส หุตฺวา "ลาภา วต เม, ยํ มม สนฺติกํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุโณฺหทกสฺสตฺถาย ปหิณี"ติ อุโณฺหทกสฺส กาชํ ปูริเสน คาหาเปตฺวา ผาณิตสฺส ปุฏฺฐํ อุปวานตฺเถรสฺส ปาทาสิ. เถโร ตํ คาถาเปตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ อุโณฺหทเกน นฺหาเปตฺวา อุโณฺหทเกน ผาณิตํ อาโลเฬตฺวา ภควโต ปาทาสิ. ตสฺส ตํขณเญฺเยว โส อาพาโธ ปฏิปสฺสมฺภิ.

๔๐. เรื่องเทวหิตพราหมณ์

พระศาสดาประทับ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภปัญหาของเทวหิตพราหมณ์ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **ขันธ์เครื่องอาศัยกาลก่อน** เป็นต้น.

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงอาพาธ ด้วยพระวาโย จึงส่งพระอุปวานเถระไปสำนักเทวหิตพราหมณ์ เพื่อต้องการน้ำร้อน. ท่านไปบอกว่าพระศาสดาอาพาธแล้ว ขอน้ำร้อน. พราหมณ์ฟังคำนั้นแล้วดีใจ คิดว่า "ข้อที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าส่ง(พระอุปวานเถระ)ไปสำนักของเรา เพื่อประสงค์น้ำร้อน เป็นลาภของเราหนอ" ใช้บุรุษให้ถือหาบน้ำร้อนและถุงน้ำอ้อย มอบถวายพระอุปวานเถระ. พระเถระให้คนถือน้ำร้อนเป็นต้นนั้นไปวิหาร กราบทูลพระศาสดาให้สรงน้ำร้อน ใช้น้ำร้อนละลายน้ำอ้อยถวายแด่พระผู้มีพระภาค. ขณะนั้นนั่นเอง อาพาธนั้นของพระองค์ระงับแล้ว.

พฺราหฺมโณ จินฺเตสิ "กสฺส นุ โข พราหมณ์คิดว่า "ไทยธรรม ถวายใครหนอ
เทยฺยธมฺโม ทินฺโน มหปฺผโล อโหสิ, จึงจะมีผลมาก, จักทูลถามพระศาสดา".
สตฺถารํ ปุจฺฉิสฺสามี"ติ.

โส สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ เขาไปสำนักพระศาสดา เมื่อทูลถาม
ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห เนื้อความนั้น จึงกล่าวคาถานี้ว่า

"กตฺถ ทชฺชา เทยฺยธมฺมํ
กตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ
กถญฺหิ ยชมานสฺส
กถํ อิชฺฌนฺติ ทกฺขิณา"ติ.

"คนควรให้ไทยธรรม ในบุคคลไหน
ไทยธรรมวัตถุบุคคลให้ ในบุคคล
ไหน มีผลมาก ทักษิณาของ
บุคคล ผู้บูชาอยู่อย่างไรเล่า ย่อม
สำเร็จอย่างไร".

อถสฺส สตฺถา "เอวรูปสฺส ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสว่า
พฺราหฺมณสฺส ทินฺนํ มหปฺผลํ โหตี"ติ "บุคคลให้ไทยธรรมวัตถุ แก่พราหมณ์
พฺราหฺมณํ ปกาเสนฺโต อิมํ คาถมาห เช่นนี้ มีผลมาก" เมื่อจะทรงประกาศ
คนผู้เป็นพราหมณ์แก่พราหมณ์นั้น จึง
ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔๒๓."ปุพฺเพ นิวาสํ โย เวทิ ๔๒๓. "เราเรียกคนผู้รู้ขันธ์ สำหรับอาศัย
สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ ในกาลก่อน และเห็นสวรรค์และ
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต อบาย อนึ่ง ผู้ถึงความสิ้นชาติ
อภิญฺญา โวสิโต มุนิ เสร็จกิจ เพราะรู้ยิ่ง เป็นมุนี อยู่
สพฺพโวสิตโวสานํ จบพรหมจรรย์เสร็จสรรพแล้ว ว่า
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺ"ติ. เป็นพราหมณ์".

ตสฺสตฺโถ โย ปุพฺเพ นิวาสํ ปากฏํ กตฺวา ชานาติ ฉพฺพีสติ-เทวโลกเภทํ สคฺคญฺจ จตุพฺพิธํ อปายญฺจ ทิพฺพจกฺขุนา ปสฺสติ, อโถ ชาติกฺขยสงฺขาตํ อรหตฺตํ ปตฺโต อภิญฺเญยฺยธมฺมํ อภิชานิตฺวา ปริญฺเญยฺยํ ปริชานิตฺวา ปหาตพฺพํ ปหาย สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตฺวา โวสิโต นิพฺพานํ ปตฺโต วุสิตโวสานํ วา ปตฺโต อาสวกฺขยปญฺญาย โมนภาวํ ปตฺตตฺตา มุนิ ตมหํ สพฺเพสํ กิเลสานํ โวสานํ อรหตฺตมคฺคญาณํ พฺรหฺมจริยวาสํ วุตฺถภาเวน สพฺพโวสิตโวสานํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

พระคาถานั้น มีใจความดังต่อไปนี้ เราเรียกบุคคลรู้ขันธ์ที่อาศัย ในกาลก่อน ชัดเจน เห็นสวรรค์ต่างโดยเทวโลก ๒๖ ชั้น และอบาย ๔ ด้วยทิพยจักษุ, อนึ่ง ผู้บรรลุพระอรหัต คือ ความสิ้นชาติ เสร็จกิจแล้ว เพราะรู้ธรรมที่ควรรู้ กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ ละธรรมที่ควรละ ทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง คือ บรรลุพระนิพพาน หรือบรรลุพรหมจรรย์ที่ตนอยู่จบ ชื่อว่าเป็นมุนี เพราะบรรลุความเป็นผู้รู้ด้วยปัญญาเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ อยู่จบพรหมจรรย์เสร็จสรรพ เพราะอยู่จบพรหมจรรย์ อันเป็นที่สุดแห่งกิเลสทั้งปวง คือ อรหัตมรรคญาณ ว่าเป็นพราหมณ์.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติ-ผลาทีนิ ปาปุณึสุ. พฺราหฺมโณปิ ปสนฺนมานโส สรเณสุ ปติฏฺฐาย อุปาสกตฺตํ ปฏิเวเทตีติ.

เวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น. ฝ่ายพราหมณ์ มีใจเลื่อมใส ตั้งมั่นในสรณะ ประกาศตนเป็นอุบาสก ดังนี้แล.

เทวหิตพฺราหฺมณวตฺถุ จตุตฺถีสํ.

พฺราหฺมณวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ฉพฺพีสติโม วคฺโค.

เรื่องเทวหิตพราหมณ์ เรื่องที่ ๔๐ จบ.

การพรรณนาพราหมณวรรคจบ.

วรรคที่ ๒๖ จบ.

(รวมเรื่องทั้งหมด)

เอตฺตาวตา “สพฺพปฐเม ยมกวคฺเค จุทฺทส วตฺถูนิ, อปฺปมาทวคฺเค นว, จิตฺตวคฺเค นว, ปุปฺผวคฺเค เอกาทส, พาลวคฺเค จุทฺทส, ปณฺฑิตวคฺเค เอกาทส, อรหนฺตวคฺเค ทส, สหสฺสวคฺเค จุทฺทส, ปาปวคฺเค ทฺวาทส, ทณฺฑวคฺเค เอกาทส, ชราวคฺเค นว, อตฺตวคฺเค ทส, โลกวคฺเค เอกาทส, พุทฺธวคฺเค นว, สุขวคฺเค อฏฺฐ, ปิยวคฺเค นว, โกธวคฺเค อฏฺฐ, มลวคฺเค ทฺวาทส, ธมฺมฏฺฐวคฺเค ทส, มคฺควคฺเค ทส, ปกิณฺณกวคฺเค นว, นิรยวคฺเค นว, นาควคฺเค อฏฺฐ, ตณฺหาวคฺเค ทฺวาทส, ภิกฺขุวคฺเค ทฺวาทส, พฺราหฺมณวคฺเค จตฺตาฬีสา”ติ[๑] เอเกนูนานิ ตีณิ วตฺถุสตานิ ปกาเสตฺวา นาติสงฺเขปวิตฺถารวเสน อุปรจิตา ทฺวาสตฺตติภาณวารปฺปมาณา ธมฺมปทฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา.

อรรถกถาธรรมบท มีประมาณ ๗๒ ภาณวาร อันข้าพเจ้าประกาศเรื่อง ๒๙๙ เรื่อง คือ “ยมกวรรคอันเป็นวรรคแรกแห่งวรรคทั้งปวง มี ๑๔ เรื่อง, อัปปมาทวรรค ๙ เรื่อง, จิตตวรรค ๙ เรื่อง, บุปผวรรค ๑๑ เรื่อง, พาลวรรค ๑๔ เรื่อง, บัณฑิตวรรค ๑๑ เรื่อง, อรหันตวรรค ๑๐ เรื่อง, สหัสสวรรค ๑๔ เรื่อง, ปาปวรรค ๑๒ เรื่อง, ทัณฑวรรค ๑๑ เรื่อง, ชราวรรค ๙ เรื่อง, อัตตวรรค ๑๐ เรื่อง, โลกวรรค ๑๑ เรื่อง, พุทธวรรค ๙ เรื่อง, สุขวรรค ๘ เรื่อง, ปิยวรรค ๙ เรื่อง, โกธวรรค ๘ เรื่อง, มลวรรค ๑๒ เรื่อง, ธัมมัฏฐวรรค ๑๐ เรื่อง, มัคควรรค ๑๐ เรื่อง, ปกิณกวรรค ๙ เรื่อง, นิรยวรรค ๙ เรื่อง, นาควรรค ๘ เรื่อง, ตัณหาวรรค ๑๒ เรื่อง, ภิกขุวรรค ๑๒ เรื่อง, พราหมณวรรค ๔๐ เรื่อง” รจนาด้วยสามารถไม่ย่อนัก ไม่พิสดารนัก จบแล้วด้วยคำมีประมาณเท่านี้

---

[๑] สฺยา. เอกูนจตฺตาฬีส.

(คำอุทิศผู้เรียบเรียง)

ปตฺตํ ธมฺมปทำ เยน
ธมฺมราเชนนุตฺตรำ
คาถา ธมฺมปเท เตน
ภาสิตา ยา มเหสินา
สเตวีสา จตุสฺสตา
จตุสฺสจฺจวิภาวินา
สตตฺตยมฺหิ วตฺถูนำ
เอเกนูเน สมุฏฺฐิตา
วิหาเร อธิราเชน
การิตมฺหิ กตญฺญุนา
ปาสาเท สิริกูฏสฺส
รญฺโญ วิหรตา มยา
อตฺถพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ
อตฺถาย จ หิตาย จ
โลกสฺส โลกนาถสฺส
สทฺธมฺมฏฺฐิติกามตา
ตาสำ อฏฺฐกถำ เอตำ
กโรนฺเตน สุนิมฺมลำ
ทฺวาสตฺตติปฺปมาณาย
ภาณวาเรหิ ปาลิยา
ยำ ปตฺตำ กุสลำ เตน
กุสลา สพฺพปาณินำ
สพฺเพ อิชฺฌนฺตุ สงฺกปฺปา
ผลนฺตา มธุรำ ผลนฺติ.

พระผู้มีพระภาค ผู้พระธรรมราชา แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงทำสัจจะทัง ๔ ให้แจ่มแจ้ง ทรงบรรลุธรรมบทอันยอดเยี่ยม (และ) ทรงภาษิตพระคาถาธรรมบทประมาณ ๔๒๓ พระคาถา ที่ตั้งขึ้นในเพราะเรื่อง ๒๙๙ เรื่อง ด้วยกุศลที่ข้าพเจ้าอยู่ ณ ปราสาทพระเจ้าสิริกูฏภายในวิหารที่พระอธิราชเจ้า ผู้มีพระกตัญญู ตรัสให้สร้างไว้เพื่อประโยชน์เกื้อกูล แก่ชาวโลกข้าพเจ้า ใคร่ดำรงพระสัทธรรมพระโลกนาถเจ้าไว้ จึงได้เรียบเรียงอรรถกถาพระคาถาเหล่านั้น ให้พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ หมดมลทินดี ตามพระบาลีมีประมาณ ๗๒ ภาณวาร ได้บรรลุแล้ว ขอความดำริอันเป็นกุศลทั้งปวง จงเผล็ดผลที่น่าจับใจ สำเร็จแก่สัตว์ทั้งปวง ด้วยประการฉะนี้.

(พรรณนาคุณสมบัติผู้เรียบเรียงคัมภีร์)

ปรมวิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวิริยปฏิมณฺฑิเตน สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิคุณสมุทยสมุทิเตน สกสมยสมยนฺตรคหณชฺโฌคาหณสมตฺเถน ปญฺญาเวยฺยตฺติสมนฺนาคเตน ติปิฏก-ปริยตฺติปฺปเภเท สาฏฺฐกเถ สตฺถุสาสเน อปฺปฏิหตญาณปฺปภาเวน มหาเวยฺยากรเณน กรณสมฺปตฺติชนิต-สุขวินิคฺคตมธุโรทารวจนลาวณฺณยุตฺเตน ยุตฺตมุตฺตวาทินา วาทีวเรน มหากวินา ปภินฺนปฏิสมฺภิทาปริวาเร ฉฬภิญฺญาทิ-ปเภทคุณปฏิมณฺฑิเต อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม อปฺปฏิหตพุทฺธีนำ เถรวำสปฺปทีปานำ เถรานำ มหาวิหารวาสีนำ วำสาลงฺการภูเตน วิปุลวิสุทฺธพุทฺธินา "พุทฺธโฆสโส"ติ ครูหิ กตนามเธยฺเยน เถเรน กตายำ ธมฺมปทฏฐกถา.

พระเถระ ซึ่งครูขนานนามว่า "พุทธโฆสะ" ประดับด้วยศรัทธา ความรู้ความเพียร บริสุทธิ์อย่างยิ่ง พรั่งพร้อมทั้งคุณสมุทัย มีศีล อาจาระ (มารยาท) ความซื่อตรง และความอ่อนโยนเป็นต้น สามารถหยั่งลงในการถือลัทธิตนทั้งลัทธิอื่น ประกอบด้วยปัญญาเฉลียวฉลาด ประกาศญาณไม่ขัดข้องในคำสอนพระศาสดา ต่างโดยปริยัติธรรม คือพระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถา ชำนาญเรื่องไวยากรณ์มาก ประกอบด้วยถ้อยคำกลมเกลี้ยงไพเราะยิ่ง พูดแบบสบาย ยังกรณสมบัติให้เกิด พูดถูกต้องคล่องแคล่ว พูดประเสริฐเป็นมหากวี ประดับวงศ์พระเถระ ผู้อยู่ในมหาวิหาร ประดุจประทีปในวงศ์ของพระเถระ ผู้มีความรู้อันไม่ขัดข้องในอุตริมนุสธรรม ประดับด้วยคุณอันต่างด้วยอภิญญา ๖ และปฏิสัมภิทา ๔ เป็นต้น มีความรู้กว้างขวาง เรียบเรียงอรรถกถาพระธรรมบทนี้ไว้.

อนุโมทนากุศลการสร้างพระคัมภีร์

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ สร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อความถูกต้องแห่งพระสัทธรรม เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ผู้ศึกษาประพฤติปฏิบัติด้วยสัมมาทิฐิ อันจะนำมาซึ่งการปฏิบัติที่บริสุทธิ์และเข้าถึงพระนิพพาน

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของท่านผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์ เพื่อสร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ฉบับภูมิพโลภิกขุ ขออานิสงส์แห่งกุศลจงเป็นพลวปัจจัยให้ท่านได้พบแสงสว่างแห่งปัญญา หยั่งถึงพระสัทธรรมอันลึกซึ้งของสมเด็จพระสัมมา-สัมพุทธเจ้า และขอให้ท่านทั้งหลายประสบความสุขสวัสดีด้วยเหตุแห่งบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญในครั้งนี้ตลอดกาลนาน เทอญ

สัพพะทานัง ธัมมะทานัง ชินาติ
การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง

รายนามผู้บริจาคสร้างต้นฉบับพระคัมภีร์

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๑.	ม.ล.พอจิตต์ ณ ระนอง	๒๐,๐๐๐.-
๒.	ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร	๕,๐๐๐.-
๓.	คุณหญิงบุญเจือ กิติวัฒน์	๕,๐๐๐.-
๔.	องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย	๕,๐๐๐.-
๕.	คุณมณี ยอดทุ่งคา	๔,๒๙๕.-
๖.	พลโทเกรียงไกร เจริญศิริ	๓,๑๐๐.-

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๗.	คุณจงกลณี นาคสมบูรณ์	๓,๐๐๐.-
๘.	คุณกฤษณา นิชิด้า	๓,๐๐๐.-
๙.	คุณหญิงสุหร่าย สีวะรา	๓,๐๐๐.-
๑๐.	จังหวัดยโสธร	๓,๐๐๐.-
๑๑.	คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร	๒,๓๐๐.-
๑๒.	คุณประดับ พรหมานุกูล และคุณชยพร สุวรรณมัย	๒,๐๐๐.-
๑๓.	คุณวัจนีย์ เอี่ยมกุล, คุณสำเนียง พฤกษะศรี	๒,๐๐๐.-
๑๔.	คุณศิริชัย-คุณจงดี บริบาลบุรีภัณฑ์	๒,๐๐๐.-
๑๕.	คุณสมบูรณ์-คุณสองแสง ประสพเนตร	๒,๐๐๐.-
๑๖.	ศาสตราจารย์โมรา-คุณอุดมลักษณ์ บุณยผล	๒,๐๐๐.-
๑๗.	คุณโกมินทร์-คุณเยาวดี ฐานิตารมภ์	๒,๐๐๐.-
๑๘.	คุณวรวิทย์ สุธีรชัย	๒,๐๐๐.-
๑๙.	คุณอังสนา ธีระนันทเวช	๒,๐๐๐.-
๒๐.	คุณมหนา ดวงรัตน์	๒,๐๐๐.-
๒๑.	คุณเลอสรรค์-คุณศิวพร-คุณคุณัช ดุลยธรรมาภิรมย์	๒,๐๐๐.-
๒๒.	คุณนฤมล พันธ์รัตนมงคล	๒,๐๐๐.-
๒๓.	คุณศรชัย-คุณอุไร แสงศิรินาคกุล พร้อมบุตรธิดา	๒,๐๐๐.-
๒๔.	คุณนงพงา รัศมีเรืองชัย	๒,๐๐๐.-
๒๕.	ศ.นพ.ธีระ-ศ.พญ.เพ็ญแข-คุณทรรศน์ฤกษ์ ลิ่มศิลา	๒,๐๐๐.-
๒๖.	คุณสุชาดา จิราธิวัฒน์	๒,๐๐๐.-
๒๗.	คุณณรงค์-คุณวิภาดา ธรรมาวรานุคุปต์	๒,๐๐๐.-
๒๘.	คุณสุพินดา โชคชัยนิรันดร์	๒,๐๐๐.-
๒๙.	คุณสมจิต-คุณสุชาดา โชติมุณี	๒,๐๐๐.-
๓๐.	คุณกุลนิษฐ์ วงษ์ตระกูลยนต์	๒,๐๐๐.-
๓๑.	คุณจันทรา อินทรทูต	๒,๐๐๐.-

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๓๒.	คุณสุนิสา ภูริผล	๒,๐๐๐.-
๓๓.	คุณระพินทร์-คุณดวงขวัญ จารุดุล	๒,๐๐๐.-
๓๔.	คุณประสิทธิ์ พฤกษาจารสิริ	๒,๐๐๐.-
๓๕.	คุณหญิงเฟื่อง ชลิตอาภรณ์	๒,๐๐๐.-
๓๖.	คุณเกียรติพงศ์ น้อยใจบุญ	๒,๐๐๐.-
๓๗.	พนักงานบริษัทธานินทร์ เอลน่า จำกัด	๑,๖๖๘.-
๓๘.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑,๕๕๐.-
๓๙.	ร้านรักเอย	๑,๑๓๕.-
๔๐.	คุณธัญญา นุชนิยม	๑,๐๐๐.-
๔๑.	คุณดิเรก-คุณเพ็ญศรี ครอบครัวสัตตบรรณศุข	๑,๐๐๐.-
๔๒.	คุณปั่น ศรีกอง	๑,๐๐๐.-
๔๓.	คุณวัฒนา วัธนเวคิน	๑,๐๐๐.-
๔๔.	คุณวิศนุ ประจงกิจ	๑,๐๐๐.-
๔๕.	คุณกาญจนา เกษกาญจน์	๑,๐๐๐.-
๔๖.	คุณสมพงษ์ ศิลาเลิศ	๑,๐๐๐.-
๔๗.	คุณอภิรักษ์ ว่องวรภัทร	๑,๐๐๐.-
๔๘.	คุณดวงพร อุ่นนางกูร	๑,๐๐๐.-
๔๙.	คุณปิยะ บุญนรากร	๑,๐๐๐.-
๕๐.	คุณเอื้ออารี นิชิด้า	๑,๐๐๐.-
๕๑.	คุณพยุงศรี สวัสดี	๑,๐๐๐.-
๕๒.	คุณยุพิน จิระรุ่งโรจน์	๑,๐๐๐.-
๕๓.	คุณนันทพร สิริโชติคุณกร	๑,๐๐๐.-
๕๔.	คุณน้อย นาคเจริญ	๑,๐๐๐.-
๕๕.	คุณเอกพงศ์ วรพงศ์พิเชษฐ	๑,๐๐๐.-
๕๖.	คุณบุญช่วย ชัยชิต	๑,๐๐๐.-

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๕๗.	คุณขจรศักดิ์ ชัยชิต	๑,๐๐๐.-
๕๘.	คุณศุภณัฐ-คุณธีระศักดิ์ ชัยชิต	๑,๐๐๐.-
๕๙.	คุณสมชาย-คุณสมพร นาคศรี และบุตร	๑,๐๐๐.-
๖๐.	คุณวรรณทนา-คุณมัณฑนา โชติพิศาล	๑,๐๐๐.-
๖๑.	คุณปราโมทย์ ศิวรักษ์	๑,๐๐๐.-
๖๒.	คุณวิชัย อนุวัฒน์นนทเขตต์	๑,๐๐๐.-
๖๓.	คุณปราโมทย์ สัชฌุกร	๑,๐๐๐.-
๖๔.	คุณรวิภา มรรคยาธร	๑,๐๐๐.-
๖๕.	คุณบุญจันทร์ ตันเจริญ	๑,๐๐๐.-
๖๖.	คุณจุไรลักษณ์ เทียมเมธ	๑,๐๐๐.-
๖๗.	คุณเดือน ปิยะมาลย์มาศ	๑,๐๐๐.-
๖๘.	คุณอมิลิน บูรณศิริ, คุณอมิลวดี กาญจนโนมัย	๑,๐๐๐.-
๖๙.	คุณศุภลักษ์ โกมารกุล ณ นคร	๑,๐๐๐.-
๗๐.	ท่านหญิงอรอำไพ โกมารกุล ณ นคร	๑,๐๐๐.-
๗๑.	คุณสมชาย ตติยวงศ์วิวัฒน์	๑,๐๐๐.-
๗๒.	คุณพิมล จิรรุ่งโรจน์	๑,๐๐๐.-
๗๓.	คุณเดวิด-คุณอภิญญา จอห์น	๑,๐๐๐.-
๗๔.	คุณสมชัย-คุณมนต์ทิพย์ ใจตรง	๑,๐๐๐.-
๗๕.	คุณปาริฉัตร สกุลทัพ	๑,๐๐๐.-
๗๖.	คุณเธียรชัย-คุณไพจิต กลุ่มเหรียญทอง	๑,๐๐๐.-
๗๗.	คุณสมศักดิ์ วีระธนานันต์	๑,๐๐๐.-
๗๘.	คุณวิมล โอชะสานนท์	๑,๐๐๐.-
๗๙.	คุณกมล จิระพันธุ์วานิช	๑,๐๐๐.-
๘๐.	คุณเจริญฤทธิ์ หาดเจียง	๑,๐๐๐.-
๘๑.	คุณทองเปลว ผลเจริญ	๑,๐๐๐.-

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๘๒.	แพทย์หญิงสุภา ศักดิ์สมบูรณ์	๑,๐๐๐.-
๘๓.	คุณปรีดาภรณ์ สถาพร	๑,๐๐๐.-
๘๔.	หจก.เจ.อาร์ (แบ็งค็อก) เทรดดิ้ง	๑,๐๐๐.-
๘๕.	คุณวงศ์วิภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา	๑,๐๐๐.-
๘๖.	คุณชรินทร-คุณชูชาติ สาครินทร์, คุณชุติมา อรรถวรรัตน์	๑,๐๐๐.-
๘๗.	คุณหญิงสุชาดา อรรถวิจิตรจรรยารักษ์	๑,๐๐๐.-
๘๘.	คุณหญิงจวบ จิรโรจน์	๑,๐๐๐.-
๘๙.	คุณสิรินดา จูกาวัง	๑,๐๐๐.-
๙๐.	พลโทบรรจบ จูกาวัง	๑,๐๐๐.-
๙๑.	คุณศศิเกษม ทองยงค์	๑,๐๐๐.-
๙๒.	คุณธารากุล ธีรฐิตยางกูร	๑,๐๐๐.-
๙๓.	คุณอัญจนา ตั้งสถาพร	๑,๐๐๐.-
๙๔.	คุณสุชาติ มณี	๑,๐๐๐.-
๙๕.	พล.ต.ต.ชาตรี สุทัศน์ ณ อยุธยา	๑,๐๐๐.-
๙๖.	คุณไชยานนท์ ไชยสุริวิรัตน์	๑,๐๐๐.-
๙๗.	คุณพงศ์ทิพย์ น้อยใจบุญ	๑,๐๐๐.-
๙๘.	คุณรัตนา นรพัลลภ	๑,๐๐๐.-
๙๙.	คุณกรทิพย์ สิงหเสนี	๑,๐๐๐.-
๑๐๐.	คุณจินตนา อัศดรนิธิ	๑,๐๐๐.-
๑๐๑.	คุณวนิดา จิราธิวัฒน์	๑,๐๐๐.-
๑๐๒.	อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี	๑,๐๐๐.-
๑๐๓.	สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี	๑,๐๐๐.-
๑๐๔.	สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี	๗๕๐.-
๑๐๕.	สำนักงานเขตหนองแขม	๖๐๙.-
๑๐๖.	คุณสุกัญญา แต่งศรี	๖๐๐.-

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๑๐๗.	คุณสุรชาติ สัตตบรรณศุข และเพื่อน	๕๘๐.-
๑๐๘.	คุณทองยอด-พันโทหญิงสวรรค์ กลิ่นทอง	๕๐๐.-
๑๐๙.	คุณระเบียบ คณิตพันธ์	๕๐๐.-
๑๑๐.	คุณวิรัตน์ สิงหรา ณ อยุธยา	๕๐๐.-
๑๑๑.	คุณธนวีร์ ประวัติ	๕๐๐.-
๑๑๒.	คุณชฎาพร รักษาทรัพย์	๕๐๐.-
๑๑๓.	ผู้บัญชาการโรงเรียนฝีมือทหาร	๕๐๐.-
๑๑๔.	คุณบุศรา เชาว์ประสิทธิ์	๕๐๐.-
๑๑๕.	คุณสมหมาย เอมสมบัติ	๕๐๐.-
๑๑๖.	คุณชวลิต สมสกุล	๕๐๐.-
๑๑๗.	รองศาสตราจารย์บรรเลง ศรนิล	๕๐๐.-
๑๑๘.	คุณจรรยา สว่างจิต	๕๐๐.-
๑๑๙.	คุณจิตรา-คุณสสิพา เตชะไพบูลย์	๕๐๐.-
๑๒๐.	คุณทิพาพร อัชนันต์	๕๐๐.-
๑๒๑.	คุณนิภา รัศมีดารา	๕๐๐.-
๑๒๒.	คุณสุภาพ อุ่นทรพันธุ์	๕๐๐.-
๑๒๓.	ฝ่ายสิ่งแวดล้อมและสุขาภิบาล	๕๐๐.-
๑๒๔.	คุณมณีพรรณ หัตถวนิชากรกุล	๕๐๐.-
๑๒๕.	คุณนที จันทร์หลิน	๕๐๐.-
๑๒๖.	คุณจรรยา จินดานุวัฒน์	๕๐๐.-
๑๒๗.	คุณวิภา อโนทิพย์	๕๐๐.-
๑๒๘.	คุณจงรักษ์ ปาณิกบุตร	๕๐๐.-
๑๒๙.	คุณพรทิพย์ โพธิปิณฑ์	๕๐๐.-
๑๓๐.	พ.ต.อ.หญิงพัฒน์ ศรีสวัสดิ์	๕๐๐.-
๑๓๑.	คุณกมลวรรณ กรรเกษม	๕๐๐.-

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๑๓๒.	คุณยอดฤดี ปัทมสุคนธ์	๕๐๐.-
๑๓๓.	บริษัทไทยประเมินราคาไวเกอร์ (ไทยแลนด์) จำกัด	๕๐๐.-
๑๓๔.	บริษัทเบียร์เบอร์รี่ทูทาวซัน จำกัด	๕๐๐.-
๑๓๕.	คุณปริศนา ตริยะกุล	๕๐๐.-
๑๓๖.	คุณประวัติ ศิริจรรยา	๕๐๐.-
๑๓๗.	คุณเอม-คุณนิ่ม ภู่ทอง	๕๐๐.-
๑๓๘.	คุณภัทริยา-คุณทวีศักดิ์ เล็กปทุมวรกุล	๕๐๐.-
๑๓๙.	คุณสมจิตต์ รอดชมภู	๕๐๐.-
๑๔๐.	คุณขวัญเรือน บุญมาก พร้อมญาติมิตรและคณะ	๕๐๐.-
๑๔๑.	คุณขจิตพรรณ ไทยเพ็ชร	๕๐๐.-
๑๔๒.	คุณนุชนาฏ โฆษานันตชัย	๕๐๐.-
๑๔๓.	คุณดวงแข โพธสุธน	๕๐๐.-
๑๔๔.	คุณวรัญญา เกวลี และครอบครัว	๔๐๐.-
๑๔๕.	คุณเสริม รักษ์ทอง	๔๐๐.-
๑๔๖.	คุณยงยุทธ เหลี่ยมมุกดา, คุณประทวน อุ่มบางตลาด	๔๐๐.-
๑๔๗.	เจ้าหน้าที่สำนักการช่างเทศบาลนครนนทบุรี	๓๙๐.-
๑๔๘.	สำนักงานกลางช่วยเหลือเกษตรกร และแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ	๓๑๐.-
๑๔๙.	องค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม	๓๑๐.-
๑๕๐.	คุณสมควร วงษ์พัก	๓๐๐.-
๑๕๑.	คุณทัศนีย์ ขัมทานนท์	๓๐๐.-
๑๕๒.	คุณสุภา ว.เตชะสิทธ	๓๐๐.-
๑๕๓.	คุณกัณหา ปานสมุทร	๓๐๐.-
๑๕๔.	คณะข้าราชการ สจพ.	๓๐๐.-
๑๕๕.	คุณสุลิดดา ศักดิ์ธนากูล พร้อมบุตรชาย-หญิง	๓๐๐.-

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	จำนวนเงิน(บาท)
๑๕๖.	คุณวีระพจน์ รักวงษ์	๓๐๐.-
๑๕๗.	ผศ.ดร.ประนอม อุตกฤษฎ์	๓๐๐.-
๑๕๘.	พนักงาน บ.ข.ส.	๓๐๐.-
๑๕๙.	คุณจรัสชัย สุธีวงคุณ	๓๐๐.-
๑๖๐.	คุณไพเนตร ธนาบริบูรณ์	๓๐๐.-
๑๖๑.	คุณอุดมชัย อิ่มอุดม	๓๐๐.-
๑๖๒.	คุณปรเมษฐ์ บุญญลักษม์ และครอบครัว	๓๐๐.-